ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Α. 1625

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΔΙΚΑΙΟΥ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Schliemann

Γ. ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΥ ΣΧΟΙΜΑΝΝΟΥ,

Καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πομερανίᾳ τῆς Πρωσσίας

Πανεπιστημίου

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ
582

ΤΟ ΠΕΡΙ

ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ

22 ΣΕΠ. 1958

ΕΚ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΓΛΩΣΣΑΝ

Ὑπὸ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΛΟΥΚΑ,

Φοιτητοῦ τῆς Φιλολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ὀθωνείου

Πανεπιστημίου.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Τ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Κ. Παντελῆ.

—o—

1857.

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν μου θεωρεῖται ὡς κλοπιμαῖον καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ ΑΣΩΠΙΩ

ΤΩ ΣΟΦΩ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Ἀνατίθημι

Τὴν πρώτην ταύτην τῶν μόχθων μου ἀπαρχὴν

Ὁ ἐν μαθηταῖς αὐτοῦ εὐγνώμων

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΛΟΥΚΑ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΕΒΑΣΤΕ ΜΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕ !

Ὡς ὁ εὐγνώμων καὶ ὀρθῶς ἀνατραφεὶς πατ΄, ἀνδρωθεὶς καὶ εἰς ἀνεξάρτητον τραπόμενος βίον, ἐνδόμυχον αἰσθάνεται φωνὴν τῆς συνειδήσεώς του, ἐπιτάττουσαν αὐτῷ ἵνα τὴν πρώτην ἀνθοδέσμην, τὴν μετὰ πολλῆς περιζητήσεως καὶ ἐπιμελείας ἐκ τοῦ ποικίλου καὶ ἀνθηροῦ τούτου λειμῶνος τοῦ πραγματικοῦ κόσμου καταρτισθεῖσαν, προσενέγκῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν γεννησάντων καὶ πολλὰ ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ εὐημερίας αὐτοῦ μοχθησαμένων γονέων του, οὕτω καὶ ἐγὼ σήμερον ἐν τῷ εὐανθεῖ τῶν Μουσῶν κήπῳ τρεφόμενος, καὶ μόλις αἰσθόμενος ὅτι ταπεινήν τινα καὶ εὐτελῆ ἠδύναμην νὰ συμπλέξω κατὰ τὸ ἐνὸν ἀνθοδέσμην, ἀκατασίγαστον ἤκουον τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς μου, ὅπως τὴν ἀπαρχὴν ταύτην τῶν μόχθων μου εἰς Σὲ προσενέγκω, σεβαστέ μοι Διδάσκαλε, ὅστις, ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ οἰκογενείᾳ τὸν πατέρα ἀντιπαριστῶν, ἅσμενος πρέπει νὰ ἀποδέχησαι καὶ μετὰ Σοῦ καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῆς μέλη πᾶν τὸ ἀπὸ βαθείας εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ προερχόμενον, ὅσον μικρὸν καὶ εὐτελὲς καὶ ἂν ᾖ τοῦτο.

Καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁποῖόν τι δύναται ἵνα ἱκανὸν κριθῇ ὅτι ἀναπαύσει τὸν ἔλεγχον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ νέου, ὅστις ἅμα τῆς ἐγκυκλίου ἐξελθὼν σπουδῆς καὶ εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Μουσῶν τέμενος μετὰ σεβασμοῦ

βαθυτάτου προσερχόμενος οὐδὲν ἄλλο βλέπει ἢ τοσαύτας ἱερὰς δᾷδας τὴν Ἀνατολὴν σύμπασαν διαυγαζούσας, οὐδὲν ἄλλο ἀκούει ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ μακαρίτου μὲν καὶ ἀοιδίμου Εὐγενίου ἀρξαμένην καὶ διὰ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ καὶ λοιπῶν εἰς Σὲ περιελθοῦσαν νεστορείαν ἐκείνην αὐδὴν, ἥτις τότε μὲν ἀπὸ ἐσχατιῶν τῆς γῆς τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν γένος ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ καὶ δεινολογίαις ἐπαραμύθει καὶ ἤλειφεν εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα, νῦν δὲ ἀπὸ μεγαλοπρεποῦς καὶ μαρμαροχύτου Πανεπιστημίου, ὅθεν ποτὲ ἐξήστραπτον αἱ μεγαλείτεραι ἀρεταὶ, κηρύττει ὡς διαπρήσιος κῆρυξ τὰ ἀπαράμιλλα καὶ ἀμίμητα τῶν προγόνων μας ἐκείνων διδάγματα, ὑφ' ὧν σὺν ταῖς σαῖς πατρικαῖς νουθεσίαις περιβομβούμεναι τὰ ὦτα αἱ ἁπανταχοῦ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ἀδύνατον ὅπως μὴ τάχιον ἢ βράδιον ἀποδείξωσι καρποὺς ἀξίους τῶν μόχθων καὶ προσδοκιῶν σου;

Καθὼς λοιπὸν ὅσῳ φιλοπάτωρ καὶ φιλομήτωρ καὶ ἂν ἦναί τις, καὶ βαθέως ἐὰν αἰσθάνηται τὴν πρὸς τοὺς τεκόντας αὐτὸν εὐγνωμοσύνην, ἀδύνατον εἶναι πρὸς αὐτοὺς νὰ ἐξισωθῇ, εὖ ποιῶν καὶ μετ' εὐσεβείας καὶ εὐγνωμοσύνης προσφερόμενος, οὕτω καὶ πᾶς ἀπὸ τῆς ἡμετέρας γεννεᾶς νέος ἀδυνατεῖ νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν πρὸς Σὲ, τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα εὐγνωμοσύνην του, ὅταν, ἀναλογιζόμενος ὅτι δύο κυρίως ἦσαν οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν τὴν διὰ σιδηρῶν ἁλύσσεων καταβεβαρυμένην φίλην ἡμῶν πατρίδα λαβόμενοι καὶ εἰς ὀρθὸν ἀνυψώσαντες, ὁ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ὡς ἐν νάρθηκι διασωθεὶς προγονικὸς ἡμῶν πλοῦτος, καὶ τὰ ἀπαράμιλλα τρόπαια τῶν ἡρώων τῆς ἀπὸ τοῦ 1821 ἀναστάσης πατρίδος, ἀναμιμνήσκηται τοὺς ἱδρῶτας καὶ ἀγῶνας φιλοπάτριδών τινων ἀνδρῶν, ὧν ἄλλος

μὲν ἀπὸ τῆς πολυκλαύστου αὐτοῦ πατρίδος Χίου, ἐκουσίως φυγαδευθεὶς, ἕτερος δὲ τὴν ἀποτρόπαιον τοῦ Φαλαρίδος τῆς Ἠπείρου θεὰν φεύγων ἔστησαν τὰς ἑαυτῶν ἑστίας ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῇ τῆς εὐγενοῦς καὶ μεγαλοψύχου χώρας τῶν Γάλλων, ὁ δὲ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς διὰ στιβαρᾶς τριαίνης ὡς μὴ ὤφειλεν ἐμπεπερονημένης Ἑπτανήσου. Καὶ ὁ μὲν ἀοίδιμος Κοραῆς τὸ ἀλυσσόδετον τότε καὶ βαρυθυμοῦν ἔθνος ἡμῶν ἐνεψύχου καὶ ἐπαραμύθει, καὶ τὸν οἶστον τῶν κραταιῶν τῆς γῆς ἐπροσπάθει νὰ ἐπισπάσῃ, μὴ κατασιγάζων τὴν φιλοπάτριδα αὐτοῦ φωνὴν καὶ ὅτε σεφάνῳ ἀδαμαντίνῳ ἐξέφετο ἡ νικήτρια πατρίστου, ἀλλὰ παραινῶν καὶ ὑποδεικνύων πλέον εἰς αὐτὴν τοὺς σκοπέλους καὶ ὑφάλους τῆς ἀποκτηθείσης πανολβιότητος. Σὺ δὲ τὸ δεύτερον μετὰ τὴν βροντὴν τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ κανονίου ἔτος δραμὼν εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἡ ἁγία καὶ ἀείμνηστος ἐκείνη ψυχὴ τοῦ ἀμιμήτου φιλέλληνος Γύλφορδ ἀόκνως εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς μελλούσης πνευματικῆς διαπλάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἤρξω παρασκευάζων μετ' ἄλλων τὰ δι' ὧν ἀνδρούμενον καὶ κραταιούμενον δυνήσεταί ποτε νὰ ἀποκαταστῇ ἐφάμιλλον τῶν πατέρων του. Καὶ ἀφ' οὗ ἐξαπέστειλες ἐκεῖθεν τοὺς πρώτους τῶν νέων Ἑλλήνων διδασκάλους καὶ πολλοὺς λογίους, ἀπριξ τοῦ ἔργου ἐχόμενος καὶ πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ βαθυσόφῳ καὶ τρισευδαίμονι Γερμανίᾳ φυτουργείου ὡραίους καρποὺς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας θέλων νὰ μεταφυτεύσῃς εἰς τὸ πατρῷον αὐτῶν ἔδαφος ἐπεχείρησας νὰ σπείρῃς αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν πάντες οἱ Ἕλληνες ἐσυνταγματιζόμεθα, καὶ οὐδέπω μέχρι τῆς σήμερον διδάσκων δέκα καὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη ἐν Ἀθήναις οὐδὲ μικρὰν ἀναψυχὴν ἔλαβες τῶν καμάτων σου,

καί τοι ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἐνιαυτοὺς φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων σου· ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἐννάτης μέχρι τῆς δεκάτης πρὸ μεσημβρίας ἐν πλήθοντι ἀκροατηρίῳ τοὺς ἀνεξαντλήτους τῶν προπατόρων ἡμῶν ἐξονυχίζεις θησαυροὺς, ἐνστερνίζων τὰ χρυσᾶ αὐτῶν ἔπη εἰς τὰ στήθη καὶ τὰς φρένας ἡμῶν, τὸν δὲ ἐπίλοιπον χρόνον κεκυφὼς καὶ σύννους ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ σου διαθήκην πλουσίαν καὶ θησαυρὸν παρασκευάζεις πολύτιμον εἰς τὸ κληρονόμον ἔθνος σου, ἧς πολύτιμα τεμάχια ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ ζῶν παραδίδεις εἰς τὰς ἀγκάλας του· εὐγενὴς δ' ἔσται καὶ ὄντως ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἀξία ἡ περιώνυμος ἐκείνη Ἑλληνικὴ διάνοια, ἥτις τοὺς Ζωσιμάδας καὶ Καπλάνας ἀναμιμνησκομένη ἤθελε συλλάβει τὴν φιλοπάτριδα ἰδέαν τοῦ νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ μετὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν σῶν συγγραμμάτων, ἵνα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα εὐλογῶσιν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ὡς εὐλογοῦσι καὶ λατρεύουσιν καὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκείνων καὶ τοσούτων δὴ ἄλλων εὐεργετῶν.

Τοιοῦτον λοιπὸν ὄντα Σε καὶ τοὺς ὁμοίους Σοι ἀναλογιζόμενος πᾶς εὐγνώμων μαθητὴς ἀδυνατεῖ βεβαίως καὶ πολὺ μάλιστα νὰ ἀνταποδώσῃ ἔστω καὶ ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης του. Διὸ ἀφιερῶν Σοι τὴν βίβλον ταύτην οἶδα μὲν ὅτι οὐδὲν ἄξιον τοῦ Σοῦ ὀνόματος πράττω, ἀλλ' εἰς ἐμαυτὸν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Σοῦ σεβασμοῦ ἀπαντλῶ ὑπολήψεως καὶ σεμνώματος, ἧς ἔσχατος ἐγὼ, δικαιῶ ὅπως ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ τύχωσιν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τὸν πνευματικὸν ἀγωνισάμενοι ἀγῶνα ἀθέμιτον εἶναι νὰ μένωσιν ἐν τῇ λήθει. Δὸς λοιπὸν ἵνα καθῆκον ἱερὸν ἐκπληρῶν βραχέα εἴπω ἐνταῦθα καὶ περί τινων συμπατριωτῶν μου, ὅπως πᾶς ὁ ἁπτόμενος τῆς βί-

ὅλου ταύτης, ἀπὸ τοῦ Σοῦ παρακινούμενος ὀνόματος, ῥίπτῃ καὶ ἐπὶ τὰ μὴ ἀνάξια μνήμης ὀνόματα ἐκείνων βλέμμα, ὡς ὁ εἰς τὰς εὐφόρους περιδιαβάζων πεδιάδας καὶ μετὰ θαυμασμοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐπαίρων εἰς τὰς ὑψιτενεῖς ὀρῦς ἀντιλαμβάνεταί που ἢ ἀνιώντων ἢ κατιώντων τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τοῦ μέχρι τινὸς διὰ τοῦ στελέχους περιελισσομένου ἀσθενοῦς καὶ ἑτεροστηρίκτου κισσοῦ.

Ἀφ' ὅτου, σεβαστέ μοι Διδάσκαλε, ἡ σιδηρίνη τῆς δουλείας πλὰξ ἐπεκυλίσθη ἐπὶ τὸν τάφον τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα δὲν ἠκούοντο εἰμὴ στεναγμοὶ καὶ δάκρυα ἐπὶ τῇ καθηλώσει τῆς μόνης θεᾶς τῶν Ἑλλήνων, τῆς ἐλευθερίας, δράγμα τι ἀνθρώπων, ἀπὸ τῶν περιπύρων ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων πόλεων τῆς Πλευρῶνος καὶ Καλυδῶνος ἀποσπασθὲν, ἰδοὺ ἦκουσε παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ προμήκης τις γλῶσσα γῆς, τριγωνοειδὴς τὸ σχῆμα, πρὸς βορρᾶν μὲν τὸν Ἀράκυνθον ἔχουσα καὶ ἄλλα τινὰ ὄρη, πρὸς ἀνατολὰς τὴν ἀγχίαλον Χαλκίδα καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ μεσημβρίαν τεναγώδη ὕδατα, ἐκεῖ κατοικήσατε καὶ ἀφέντες ἡμᾶς ἵνα, εἰς τὰς ὑψηλὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἢ ὑπὸ τὰ σπήλαια τῶν ὑπωρειῶν αὐτῶν ἀεὶ σιδηροφοροῦντες, χρησιμεύσωμεν ὅτε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἔλθῃ, προσπαθήσατε ὅπως ἐκπλύνητε τὸν ῥύπον τῶν ἀρχαίων δυσήχων ὀνομάτων μας, τῶν ἀγριωτάτων, ὠμοφάγων καὶ ἀγνωστοτάτων τὴν γλῶσσαν. Καὶ παραδόξως τῷ ὄντι, Σεβαστέ μοι Διδάσκαλε, βλέπομεν τὴν κατοικηθεῖσαν ταύτην τριγωνοειδῆ γλῶσσαν καὶ Μεσολόγγιον ὀνομασθεῖσαν ἀκράτως ἀγωνιζομένην ὅπως ἀξία τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς ἀποβῇ· καὶ ἐν ᾧ βαθεῖα τότε καὶ ἡμί-

νεκρος ἐπεκράτει σιγὴ καὶ οὐδὲν ἄλλο ἠκούετο εἰμὴ ὁ βαρύγδουπος κρότος τῶν ὑπὸ τῆς ταλαίνης ἡμῶν πατρίδος ἀνασειομένων ποῦ καὶ ποῦ ἁλύσσεων καὶ τὸ κλαυθμηρὸν καὶ κύκνειον μελῴδημα τοῦ ὀρεσιβίου καὶ δασοστιβοῦς ἁρματωλοῦ, ἐν τῇ γωνίᾳ ἐκείνῃ, ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, Παναγιώτης ὁ Παλαμᾶς, παρὰ τῷ Εὐγενίῳ καὶ Νεοφύτῳ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μαθητεύσας καὶ μεγίστην κτησάμενος ὑπόληψιν γραμματικοῦ, μέγαν ἀριθμὸν ἀκροατῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος συνεκέντρου περὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ θεμέλια ἔθετεν Ἀκαδημαϊκῆς τολμῶμεν εἰπεῖν φιλολογίας ἐν τῇ πόλει, ὅθεν καθ' ἑκάστην ἔκτοτε καλῶς συγκεκροτημένοι διδάσκαλοι πολλαχοῦ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀπεστέλλοντο καὶ πολλαχόθεν αὖθις εἰς Μεσολόγγιον ἐφοίτων, ὅτε δὴ τὰ περίπυστα τέταρτα τοῦ Γαζῆ διεδίδετο ὅτι προὔκειτο νὰ παραδοθῶσιν. Καὶ ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ οὗτοι κατηρτύοντο καλῶς εἴς τε τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, πεζοὺς καὶ ποιητὰς, καὶ εἰς τὰ θεολογικὰ μαθήματα, διότι δύο τότε ἔπρεπε νὰ ἐνθυμῆται ὁ Ἕλλην, αὐτὸ τοῦτο ὅτι Ἕλλην ἦν καὶ χριστιανὸς, προσεκαλοῦντο ἅπαντες οἱ προὔχοντες καὶ λόγιοι τοῦ τόπου, μέχρι δέκα τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἔμελλον νὰ δοκιμασθῶσιν οἱ μέλλοντες νὰ ἀξιωθῶσι τοῦ διδασκαλικοῦ πτυχίου· ἐξεταζόμενοι λοιπὸν οὗτοι εἰς πολλοὺς μὴ παραδοθέντας συγγραφεῖς καὶ λύοντες διάφορα προβαλλόμενα ζητήματα ἐχειροτονοῦντο διδάσκαλοι καὶ διδάσκαλοι περιζήτητοι, διότι περίφημος ἦν ἡ Παλαμαία Σχολή. Οὕτω λοιπὸν κατὰ μικρὸν ἀσπασθεῖσα ἡ πόλις αὕτη τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀρχαίων γραμμάτων οὐ μετὰ πολὺ καὶ εἰς ἄλλους οὐκ ὀλίγας πόλεις ἐξέπεμψεν ἱκανοὺς καὶ εὐϋπολήπτους διδασκάλους, ὁποῖοι ὑπῆρξαν οἱ υἱοὶ τοῦ μακαρίτου Παναγιώτου

Παλαμᾶ, Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης Παλαμᾶς, Κωνσταντῖνος Ψωμάκης, Ἀλέξιος Τσιμπουράκης, Βενδραμῆς Οἰκονόμου, Χαράλαμπος καὶ Φραγκούλης Καρποῦναι, Εὐσάθιος Παλαμᾶς καὶ λοιποί. Καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος Παλαμᾶς διεδέχθη τὴν θέσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰς ἣν διέμεινε μέχρι τῆς ἐπαναστάσεώς μας, καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ἐδίδαξεν ἐν Θεραπίοις Ἀθήναις καὶ Κριμαίᾳ καὶ τελευταῖον ἐν Μεσολογγίῳ. Ὁ μετ' αὐτοὺς ἑπόμενος μακαρίτης Κωνσταντῖνος Ψωμάκης ἐν Μεσολογγίῳ μὲν δὲν ἐδίδαξεν, ἀλλ' εἰς τὴν μητρόπολιν αὐτὴν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰσιν οἱ Μουροῦζαι καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ μεγάλοι καὶ τότε καὶ νῦν· ἀναγκασθεὶς δὲ νὰ ἐκχωρήσῃ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὰς ἡγεμονίας, ὅπου καὶ μετέφρασεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον· καὶ μέρος ἔλαβε καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Κιβωτοῦ. Μετὰ τοὺς προμνησθέντας ἄξιος μνήμης εἶναι καὶ ὁ Ἀλέξιος Τσιμπουράκης, διδάσκαλος Καλαβρύτων καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τοῦ Ζαΐμη, Βενδρομῆς Οἰκονόμου, διδάσκαλος Θεραπίων καὶ μετέπειτα Ἄρτης, Χαράλαμπος καὶ Φραγκούλης Καρποῦναι διδάσκαλοι Θεραπίων καὶ Ἀρναούκλοϊ, Εὐστάθιος Παλαμᾶς ἐπίσης ἐν Θεραπίοις καὶ Μεσολογγίῳ. Διδάσκαλος ἐχρημάτισε καὶ εἷς τῶν Καλογεραίων, ὁ Εὐστάθιος, καὶ διδάσκαλος μάλιστα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, Σαλῆ πασσᾶ.

Ἀλλ' εἶχεν ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου καὶ πλείστους ἐκτὸς τούτων ἑτέρους λογίους, καὶ καθόλου πάντες οἱ προεστοὶ τοῦ τόπου τούτου ἀπετέλουν χορείαν λογιότητος καὶ ἀρχαιομαθίας πολλῷ ἴσως κρείττονα καὶ πολλῶν σημερινῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ὡς

καταφαίνεται τοῦτο καὶ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε σωζομένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γερόντων μας, ὧν οἱ πλεῖστοι δὲν ἔχουσιν ξένως πρὸς τὰ ἀρχαῖα. Διεκρίνετο δὲ πρὸ πάντων διὰ τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ καὶ ποικίλας γνώσεις περί τε τὰ ἀρχαῖα καὶ νεώτερα Ἰωάννης ὁ Τρικούπης, ὅστις καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰς ἀποδημίας του μεγάλης ἠξιοῦτο τιμῆς καὶ ὑπολήψεως. Τούτου εὐκλεὴς γόνος εἶναι ὁ καὶ σήμερον ἤδη διὰ νέας περιαυγάζων δόξης τὴν φίλην αὐτοῦ πατρίδα Τρικούπης ὁ ἱστορικός.

Ἐπίσημοι προσέτι διὰ τὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αὐτῶν ἐπίδοσιν ἦσαν καὶ Ἀνδρέας ὁ Καλογερᾶς, δεξιώτατος ἰατροφιλόσοφος καὶ ἐν τιμῇ βιώσας καὶ ὑπολήψει μεγάλῃ παρὰ ξένοις τε καὶ συμπατριώταις, οὗ ὁ εὐκλεὴς υἱὸς Κωνσταντῖνος Καλογερᾶς προσεκλήθη καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Σουλτανικὰ ἀνάκτορα ὡς ἰατρὸς βασιλικὸς τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ· οὐχὶ ἀδοξώτερον διήνυσε τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην καὶ ὁ Δημήτριος Ῥαζῆς, ὅστις καὶ ἰδιαίτερος τοῦ ἐξ ἀδελφῆς γαμβροῦ τοῦ Σουλτὰν Σελὶμ στολάρχου Καπετὰν-πασσᾶ ἰατρὸς ἦν καὶ μεγάλως παρ' αὐτῷ ἰσχύων. Μνημονευτέος ὡσαύτως καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ῥαζικότσικας, ἄριστος καὶ οὗτος ἰατρός, ὁ Ἀναστάσιος Παπάζογλους, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Ἀσυμάκης Τρικούπης καὶ ὁ Παῦλος Σιδέρης, ἰατροὶ πάντες οὗτοι εὐδόκιμοι, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ παιδευθέντες μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Παλαμαίας Σχολῆς ἀποφοίτησίν των. Οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν ἦσαν καὶ ὁ Γεράσιμος Γουλιμῆς, ποικίλην ἔχων μάθησιν καὶ ἄριστος τῆς Γαλλικῆς γλώσσης ἐπιστήμων, διατελῶν ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ πρώτου ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ Γαλλικὴν ὑπηρεσίαν, ὡς συντάκτης καὶ μεταφραστὴς ἐφημερίδων, μετὰ

δὲ τὴν ὑπ' Ἄγγλων κατάληψιν τῆς Ἑπτανήσου προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἁρμοστοῦ εἰς Κέρκυραν ἐπ' ἀδρῷ μισθῷ, ἵνα, καθ' ὃ καὶ τὴν Ἀγγλικὴν γινώσκων γλῶσσαν, ποιῇ ὅ,τι καὶ παρὰ Γάλλοις. Μουσαγάπητος δὲ καὶ φοιβάζων διήνυσε τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐν πολλῇ ὑπολήψει καὶ ὁ εὐτράπελος Τριανταφυλλάκης ὁ Σποντῆς, ποιητὴς σατυρικὸς εὐφυέστατος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης ἐπιστήμων, τελευτήσας πληρεξούσιος τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως. Παιδείας ἄμοιρος δὲν ἦτο καὶ ὁ Φραγκούλης Γουλιμῆς, ἱερεύς, ὁ Παντολέων Βάλβης, διδάσκαλος πρὶν καὶ ἔπειτα ἱερεύς, καὶ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀθανασίου Μπονισέρη, Ἀναστάσιος καὶ Παῦλος.

Τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἀφιερῶν πρὸς Σέ, Σεβαστέ μοι Διδάσκαλε, τὴν βίβλον ταύτην, δὲν ἠδυνάμην ἄνευ ἐλέγχου μεγίστου τῆς συνειδήσεώς μου νὰ παραδράμω, καταλείπων αὐτὰ ἀκατανόμαστα ἐπὶ τῆς παρούσης εὐκαιρίας· διότι τὸ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον ἡ ἀοίδιμος αὕτη χορεία τοσούτων ἀνδρῶν διεσπαρμένων εἰς τοσαύτας πόλεις καὶ χώρας ἐκτὸς τοῦ ὅτι μετὰ καὶ ἄλλων ἐπίσης ἀοιδίμων διδασκάλων ἑτέρων χωρῶν τὰ μέγιστα συνήργησαν διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν πρὸς ἀφύπνισιν ἀπὸ τοῦ ληθάργου εἰς ὃν εἶχε καταβυθίσει τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα τεσσάρων καὶ ἐπέκεινα αἰώνων σιδηρᾶ δουλεία, ἀλλὰ καὶ διότι ἰδίως οἱ ἀπαράμιλλοι ἐκεῖνοι ἄθλοι τῆς ἡρωΐδος αὐτῶν ἰδιαιτέρας πατρίδος οὐχὶ κατὰ μικρὸν εἰσιν ἀποτέλεσμα τοῦ διακαοῦς αὐτῶν ζήλου· ἐπειδὴ οἱ περίπυστοι ἐκεῖνοι τῆς Αἰτωλίας ἁρματωλοὶ καὶ ἡ ἡμίθεος τοῦ Μεσολογγίου φρουρὰ, ἀπὸ τῶν ναμάτων αὐτῶν ἀρυόμενοι τὰς καταγοητευούσας αὐτοὺς ἰδέας, ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτῶν μανθάνοντες ὁποῖον ἔνδοξον εἶχον παρελθὸν, καὶ τὸ ὑπὲρ πί-

στεως καὶ πατρίδος μάχεσθαι ἐπισταμένως ἀντιλαμβανόμενοι τοσοῦτον διεπλάσθησαν καὶ συνεζυμώθησαν μετὰ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἔτι μᾶλλον ἀνέπτυσσεν καὶ τὸ ἐκ τεσσαράκοντα μεγάλων πλοίων συνιστάμενον μοναδικὸν τότε τῶν Μεσολογγιτῶν ναυτικὸν, ὥσε μόνοι οὗτοι τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἀπὸ τοῦ 1769 ἔτι ἠσπάσθησαν τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου, προσενεγκόντες οὕτω τὴν πρώτην θυσίαν εἰς τὸ βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, ὁλόκληρον τὸ ναυτικὸν αὐτῶν, καὶ μεταναστεύσαντες πολλοὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὰς παρακειμένας Ἰονίους νήσους, μεθ' ὧν ἔκτοτε πολλαὶ οἰκογένειαι, ὡς ἐκ τῶν ὀνομάτων δηλοῦται, ἐσυγγένευσαν. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἔνθερμον σώζοντες ἔκτοτε τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας καὶ ζωπυρούμενοι πάντοτε ὑπὸ τῶν νουθεσιῶν καὶ διδαγμάτων τῶν προμνησθέντων διδασκάλων τοσοῦτον ἐξεκαρτέρησαν εἰς τὰς θλίψεις καὶ κακουχίας, τοσοῦτον ἀγερώχως περιεφρόνησαν στρατοὺς καὶ στόλους ἀπὸ τοῦ προχώματος τῆς ἐλευθερίας, ὥστε, ἀφ' οὗ μὲ ἀμίμητον καὶ ἀπαράμιλλον γενναιοφροσύνην τρισκαίδεκα ὅλους μῆνας διέπαιξαν καὶ διεμηκτύρησαν τὸν μέγαν Βασιλέα, ὅταν εἶδον τέλος ὅτι ἐπέστη ἡ μοιραία ὥρα, καθ' ἣν ἢ νὰ στέψωσιν ἔμελλον τὰς ὑψαυχένους αὐτῶν κεφαλὰς μὲ δάφνας, δι' ὧν οὐδεὶς οὔτε πρὶν οὔτε ἔπειτα ἴσως στεφθήσεται, ἢ νὰ κλίνωσι καὶ οὗτοι τὸν εὐγενῆ αὐτῶν τράχηλον ὑπὸ τὸν δούλιον αὖθις ζυγὸν, ἀναλογισάμενοι τὴν θείαν τῆς ἐλευθερίας καταγωγὴν, καὶ τὴν θεότητα ταφεῖσαν ἵνα ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου τὸ πλάσμα της, ὁμοθυμαδὸν προείλοντο ὅπως ἄλλοι μὲν μετὰ τῆς ἐλευθερίας θάψωσι καὶ τὰ σώματα αὐτῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν αἱματοβάπτων πετρῶν τῆς φράκτης των, ἄλλοι δὲ βορὰ τῶν ὀρνέων καὶ θηρίων γένωσι ἵνα ἐκ τῆς

σποδοῦ τῶν ὀστέων τῶν ἀναστηθῇ ἡ ἑλληνικὴ θεὰ, ἡ ἐλευθερία. Καὶ τῷ ὄντι τίς ἂν ἁμαρτάνοι τὸ ἀληθὲς τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ σωτῆρας λέγων γενέσθαι τῆς ὅλης Ἑλλάδος;

Οὕτω λοιπὸν μοιραίως πως βλέπει τὸ ἐταστικὸν τοῦ ἱστορικοῦ ὄμμα ὅτι ἡ γηραιὰ Ἑλλὰς, τὴν τελευταίαν αὐτῆς ἀναλαμπὴν τοῦ σβεννυμένου φωτὸς ἐν ταῖς δυτικαῖς γωνίαις τῆς Ἀχαΐας καὶ Αἰτωλίας ἀναλάμψασα, ἐν αὐταῖς κατεσβέσθη, καὶ οἷον ἐκ θαύματος δισχίλια περίπου ἔπειτα ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης αὖθις ἀνάπτεται ὁ πρώτος σπινθὴρ, καὶ ἡ δευτέρα μέχρις οὐρανοῦ κορυφοῦσα αὐτὸν τὰς φυλὰς τῶν ἀνθρώπων πάσας καταθερμαίνει, καὶ διὰ τῶν σωρῶν τῆς ἐρειπωθείσης αὐτῆς πόλεως κατασβέννυσιν. Ἀλλὰ φεῦ! καί τοι τοιαύτη ἡ Πόλις αὕτη, Σεβαστέ μοι Διδάσκαλε, ἡ πόλις ἥτις διὰ μαγικῆς οὕτως εἰπεῖν ῥάβδου ἐν ἀκαρεῖ τὰς ψυχὰς τῶν δύο ἡμισφαιρίων ἠλέκτρισεν, ἡ πόλις ἥτις καὶ τὸν ὀβολὸν τοῦ πτωχεύοντος καὶ γυμνητεύοντος ἀντίποδος ἀπέσπασεν, καὶ τὰς ἁβρὰς χεῖρας εὐγενῶν Γαλλίδων παρθένων εἰς διακέντησιν σημαίας της μαγικῶς ἐκίνησεν, ἡ πόλις ἡ καὶ τῶν ὡραῖον πλόκαμον τῆς μηδὲν ἕτερον ἐχούσης ἀποκόψασα, καὶ τὴν ἔγχορδον καρδίαν τοῦ πατρὸς τοῦ πολυαγαπήτου ἡμῶν Βασιλέως πληξασι, καὶ τοσούτων ἄλλων γλαφυροὺς καλάμους εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐμβάψασα, ἡ πόλις, ἡ κατῶν Μουσῶν μὴ ὀλιγωρήσασα καὶ τοῦ Ἄρεως! κλεινὴ θεραπαινὶς, ἡ τοῦ μεγάλου τῆς Ἀγγλίας ποιητοῦ Βύρωνος τὸ σῶμα μετὰ τῆς πατρίδος του μοιρασθεῖσα, καὶ τῆς Γερμανίας τὸν Νορμὰν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῖς ἐνθάψασα, ἡ πόλις ὑπὲρ τῶν προ-

ιή.

μάχων τῆς ὁποίας

« Ὀστέα τῶν δε μόνων γῆ οὐ κατέχει·
« Ψυχαὶ γὰρ οὐρανὸν ἔπταν καὶ σώμαθ' ὅλη τε πόλις»

ἐγράφη. Αὐτὴ τέλος ἡ πόλις περὶ ἧς ὁ ἐν Γερμανοῖς διάσημος Γουλιέλμος Μύλλερος λέγει ὅτι τὸ Μεσολόγγιον μετετέθη εἰς οὐρανὸν ὁποῖον ἦν ἐν γῇ, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ πολιτεύονται αὐτοῦ μόνοι ἀξιωθέντες τῆς τιμῆς ταύτης παρὰ Θεοῦ, ὡς ὑπὸ βασιλέων καὶ ἡγεμόνων ὀλιγωρηθείσης τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἐν Γῇ. Νὰ μὴ τολμήσῃ δέ τις τῶν χριστιανῶν βασιλέων νὰ παρουσιασθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ κρίσει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἂν πρῶτον δὲν ἐπιπάσσῃ εἰς τὸ στέμμα καὶ τὴν χλαμίδα του ἐκτῆς σπουδοῦ τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἄφεσιν τῆς ἀπανθρώπου καὶ θηριώδους ἐκείνης ὀλιγωρίας.» Ἡ τοιαύτη λέγω πόλις προώρως ὠθεῖται εἰς ἀρχαιοτάφειον, προώρως διάζεται νὰ γένῃ ἄψυχος καὶ νεκρὰ τῶν Ἀθηνῶν Ἀκρόπολις, καὶ τοι ζῶσα καὶ ἐνσώματος· παρὰ τὸ εἰκὸς ἀναγκάζεται πτωχεύουσα καὶ γυμνητεύουσα, πεινῶσα καὶ κατεσκληκυῖα νὰ ἐκτείνῃ σήμερον ἀπὸ τῆς καθῃμαγμένης χλαμίδος της, ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων, χεῖρα ἱκέτιδα, ἐπαιτοῦσα οὐχὶ ἕτερόν τι εἰμὴ νὰ ἀπολαύσῃ καὶ αὐτὴ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας, τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ἀγαθὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὑπὲρ ὧν ἦρε τὴν τυραννοκτόνον αὐτῆς χεῖρα. Καὶ βεβαίως ἐὰν δὲν ἀνεμέτρα τὰς δεινὰς τῆς πατρίδος περιστάσεις, καὶ δὲν παρηγορεῖτο ὅτι ὁ ἰαματικὸς τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῆς Βασιλέως ὀφθαλμὸς, ὁ ἀνὰ μίαν τῶν πληγῶν τοῦ ἔθνους κατὰ τὸ ἐνὸν ἰώμενος, δὲν ἠ-

θελε στραφῆ καὶ πρὸς αὐτὴν, ἤθελε πλέον ἀπελπισθῆ καὶ νομίσει ἑαυτὴν καταδικασθεῖσαν ὡς τὸν ἁμαρτωλὸν ἐκεῖνον Τάνταλον, ἵνα τῶν πλείστων τῆς Ἑλλάδος πόλεων ὑπὸ φώτων περιφωτιζομένων αὐτὴ στερῆται ἑνὸς Γυμνασίου, Ἀκαδημίαν ἐπὶ τῆς δουλείας οχοῦσα, ἵνα περικλυζομένη ὑπὸ ὑδάτων μὴ δύνηται εἰμὴ ἐπὶ ἀκατίων νὰ πλέῃ, διὰ τὴν μὴ ἀνώρυξιν ἑνὸς αὐλακος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ τὴν μὴ ἀνέλκυσιν τῶν ὀστέων ἐκείνων, τῶν ἐν τῇ ἰλύει τῆς αἱματοβάπτου λίμνης της κατασηπομένων ἀπὸ τοῦ Βασιλαδίου καὶ τῆς Κλεισόβης!

Ἐπανερχόμενος τέλος εἰς Σέ, Σεβαστέ μοι διδάσκαλε, ὅθεν ἡ ῥύμη τοῦ αἰσθήματός μου μὲ παρέσυρεν, πιστεύω ὅτι θέλω τύχει τῆς συγγνώμης σου, ἂν, τὴν ἀπαρχὴν ταύτην τῶν μόχθων μου στέφων διὰ τοῦ κλεινοῦ ὀνόματός σου, εἰς ὃ μετὰ σεβασμοῦ πᾶσα ἡ Ἑλληνικὴ νεότης κλίνει γόνυ, ἅτε συνδέον τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιστήμης μετὰ τῆς ἀγαθῆς καὶ ἐναρέτου ψυχῆς, ἧς κἀγὼ καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἐπειράθησαν, ἠθέλησα νὰ μνησθῶ καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγωνιστῶν τῆς φίλης πατρίδος μου. Διότι τέκνον καὶ ἐγὼ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τῆς φιλολογίας τρόφιμος, ἀγνώμων καὶ λιθίνην καρδίαν ἔχων ἤθελον νομισθῆ, ἐὰν, εἰς τοιοῦτον ἀνατιθεὶς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῶν μόχθων μου δὲν ἐδραττόμην τῆς εὐκαιρίας νὰ παραδώσω εἰς τὴν μνήμην καὶ αὐτοὺς, ἵνα καινοποιουμένης ἀεὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπ' ἀρετῇ φήμης, ἀθανατίζηται μὲν ἡ τῶν καλόν τι διαπραξαμένων εὔκλεια, γνώριμος δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ παραδόσιμος τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἡ τῶν εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα γίγνηται δόξα.

Ἀθήνησι, τῇ λ'. Μαρτίου αωνζ.

Ὁ ἐν τοῖς Σοῖς μαθηταῖς εὐγνώμων

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΛΟΥΚΑ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Οὐδεμιᾶς φιλολογικῆς μαθήσεως ὑπόσχεσις ἢ περιοχὴ εὐρυτέρα ἢ ὅρια ἀοριστότερα ὑπάρχουσιν ὅσον τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἀρχαιολογιῶν περιλαμβανομένης· διότι ὑπισχνουμένη αὕτη τὴν ἔκθεσιν τῶν ἠθῶν, τῶν καθεστώτων καὶ τῶν νόμων τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, οὐδὲν ἕτερον φαίνεται ὑπισχνουμένη εἰμὴ τὴν γνῶσιν ὅλου τοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου, εἰ τῷ ὄντι οὐδὲν ὑπάρχει μέρος τοῦ βίου μὴ συνεχόμενον ἢ διὰ τῶν ἠθῶν καὶ καθεστώτων ἢ διὰ τῶν παραγγελμάτων τῶν νόμων. Ὅθεν οὐχὶ μόνον ὁ τύπος τῶν πολιτευμάτων καὶ ἡ διοίκησις, ἀλλὰ καὶ τῶν θεῶν αἱ λατρεῖαι, τὰ ἱερά, αἱ ἱεροτελεστίαι, τὰ πολεμικὰ καὶ πάντα ἐν γένει τὰ στρατιωτικά, τὰ ποικίλα ἐπιτηδεύματα τῶν πολιτευομένων, τὰ εἴτε πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου εἴτε πρὸς ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος καλλιέργιαν καὶ ψυχαγωγίαν, ὁ βίος τέλος ὁ οἰκιακὸς καὶ ἰδιωτικὸς καὶ πᾶν τὸ πρὸς συντήρησιν καὶ θεραπείαν τοῦ σώματος ἀνῆκον, ταῦτα πάντα, ἅτε ἢ διὰ νόμων διαγεγραμμένα ἢ δι' ἠθῶν καὶ καθεστώτων ἐρρυθμισμένα, τὸν οἰκεῖον αὐτῶν τόπον ἐν ταῖς ἀρχαιολογίαις ἀπαιτοῦσιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπεξεργασία τοσαύτης ὕλης καὶ ἡ εἰς ἐμμελὲς καὶ ἐναρμόνιον σῶμα ἀποκατάστασις δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ἀνὰ χεῖρας συγγράμματος ὁ σκοπὸς ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, διὰ τοῦτο λαμβάνοντες τὴν λέξιν Ἀρχαιολογία ὑπὸ τὴν στενωτέραν καὶ μερικωτέραν αὐτῆς σημασίαν λέγομεν ὅτι θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ πολιτικὴ κοινωνία καὶ τὰ τῆς πόλεως πράγματα, ὅ ἐστιν ἡ διοίκησις, ὅπερ θέμα ὁπόσον στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας οὐδένα διαφεύγει. Διότι οὔτε αἱ πολε-

μικαὶ πράξεις, ἃς ἡ ἱστορία διηγεῖται, ὀρθῶς δύνανται νὰ ἐννοηθῶσι καὶ αἱ αἰτίαι τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα διορᾶθῶσιν καὶ ἐκτιμηθῶσιν ἂν μὴ ἀποχρῶσα καὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως γνώσις προσενεχθῇ· καὶ τῶν πολιτευμάτων ὁ τύπος καὶ ἡ συνομολόγησις, ἅτε οὐχὶ ἰῆς ἀείποτε καὶ ἀμετάβλητος, ἀλλ' ἄλλος ἐν ἄλλοις χρόνοις, νὰ διασαφηνισθῇ καὶ ἐξηγηθῇ δὲν δύναται ἄνευ τῆς τῶν πραγμάτων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἐξ ὧν αἱ μεταβολαὶ αὗται ἀναφύονται, γνώσεως.

Ἐν τούτοις λοιπὸν τοῖς ὁρίοις περικλειομένη ἡ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιολογιῶν ἐπιστήμη ἀφθονώτατον οὐδὲν ἧττον καὶ τὰ μάλιστα πλείστων καὶ ποικιλοτάτων πραγμάτων κύκλον θέλει ἔχει νὰ διασαφηνίσῃ. Ἐπειδὴ οὐχὶ μόνον τὰς ἀρχὰς τῶν πολιτειῶν ἐφ' ὅσον μήκιστα εἶναι δυνατὸν θέλει ἀναζητήσει, καὶ πάσας τὰς ποικίλας αὐτῶν μεταβολὰς δι' ὅλης τῆς διαρκείας τῆς ἱστορίας μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἡ Ἑλλὰς κατὰ μικρὸν ἀπεκρύπτετο παρακολουθήσει, ἀλλ' ἐπειδὴ, καί τοι τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων πώποτε δὲν συνεπάγη εἰς ἓν πολιτικὸν σῶμα, ἀλλ' εἰς πλείστας πάντοτε πολιτείας διῃρημένον ἄλλους ἀλλαχοῦ νόμους, ἄλλον ἀλλαχοῦ τύπον πολιτευμάτων εἶχεν, ὑπῆρξαν ὅμως καὶ κοινά τινα σύμπαντος τοῦ ἔθνους δίκαια καὶ καθεστῶτα, οἷς πάντες μεταξὺ ἀλλήλων οἱ Ἕλληνες ἐχρῶντο, καὶ ποικίλλα ὡσαύτως εἴδη ὁμοσπονδιῶν καὶ συμμαχιῶν δι' ὧν νῦν μὲν στενώτερον καὶ διαρκέστερον, νῦν δὲ χαλαρώτερον καὶ πρὸς ὥραν συνεδέοντο· τούτων ἁπάντων οὐδὲν βεβαίως προσήκει νὰ παραλίπωμεν. Εἰ καὶ περὶ πάντων εὐκρινῶς καὶ ἀφθόνως εἰπεῖν εἴτε ἡ ἀνόμοιος αὐτῶν ἀξία καὶ τὸ μέγεθος εἴτε τῶν μνημείων ἡ ἄνισος ἐπι-

μαρτυρία ἀπαγορεύει. Διότι ἂν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἀναχωρήσωμεν, τῶν ἐπιλοίπων πολιτειῶν οἱ νόμοι καὶ τὰ καθεστῶτα ἢ ὀλίγον γνωστὰ εἰσι, ἢ σαφῶς ἐν τῷ σκότει κρύπτονται, οὕτως ὥστε νὰ ἐνδειχθῶσι μὲν καθόλου τὰ τῶν πολιτειῶν τούτων καὶ ὑποδείγματά τινα μικρὰ σποράδην ἀνευρισκόμενα νὰ ἐκτεθῶσιν δυνατὸν, ἀδύνατον ὅμως πληρεστέρα καὶ οἱονεὶ ζῶσα νὰ παρασταθῇ ἐκτύπωσις εἰκόνος. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων κατ' ἐξοχὴν καὶ Λακεδαιμονίων πολιτείαν ἐπιμελέστερον πρέπει νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, τῶν ὑφ' ἡμῶν πληροφορηθέντων καὶ ἀξιομνημονεύτων, ἁρμοδιώτατα ἐκεῖ θέλωμεν ἐπισημάνει, ὅπου περὶ τῶν τύπων καὶ μεταβολῶν ἐν γένει τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων θέλομεν ὁμιλήσει. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ποικίλη ἐκείνη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς μικρὰς καὶ ταύτας πάνυ ἀνομοίους πρὸς ἀλλήλας πολιτείας διαίρεσις κατὰ μέγα μέρος καὶ ἀπὸ τῆς ποικιλίας τῆς καταγωγῆς πρέπει νὰ ἀναζητῆται, διὰ τοῦτο πρὸ πάντων περὶ αὐτῶν ὀλίγα προεκτεθήσονται· ὅθεν ἅπασαν τὴν ἀνὰ χεῖρας πραγματείαν ἓξ ἀποτελοῦσιν μέρη. Α'. Περὶ τῆς θέσεως τοῦ μεγέθους καὶ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἑλλάδος. Β. Περὶ τῶν φυλῶν τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν. Γ. Περὶ τῶν τύπων τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ τῶν μεταβολῶν τούτων καθόλου. Δ. Περὶ τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων. Ε. Περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων. ϛ. Περὶ τῶν κοινῶν τῶν Ἑλλήνων δικαίων, συμμαχιῶν καὶ ὁμοσπονδιῶν. Παρατρέχοντες τὰ περὶ πηγῶν καὶ λοιπὰ, ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ συγγραφέως περιλαμβανόμενα, ἱκανὰ καὶ οἰκονομικὰ νομίζομεν τὰ μέχρις ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Εἰσαγωγὴ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθέντα, ἁρυσθέντων ταῦτα ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΡΩΝ.

Σελ.

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ. έ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. ζ'

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τῆς θέσεως, τοῦ μεγέθους καὶ τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος. 1

ΚΕΦ. Β' Περὶ τῶν φυλῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους 18

ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν τύπων τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν καθόλου. 31

ΜΕΡ. Α'. Περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἡρωϊκῆς ἐποχῆς. »

» Β'. Περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος καταστάσεως μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχήν. 49

ΚΕΦ. Δ'. ΜΕΡ. Α'. Περὶ τῆς τῶν Σπαρτιατῶν πολιτείας 71

ΜΕΡ. Β'. Περὶ τῆς τῶν Κρητῶν πολιτείας 105

ΚΕΦ. Ε'. ΜΕΡ. Α'. Περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων. 113

ΜΕΡ. Β'. Περὶ τῶν ἐν Ἀττικῇ γενῶν τῶν Ἀνθρώπων 132

		Σελ.
ΚΕΦ.	Γ'. Περὶ τῆς τῶν πεντακοσίων Βουλῆς	148
	Δ'. Περὶ ἐκκλησιῶν	154
	Ε'. Περὶ ἀρχῶν	167
»	ς'. Περὶ δικαστηρίων	185
»	ζ'. Περὶ τῆς οἰκονομίας τῆς πολιτείας	214
»	Η'. Περὶ τῆς δημοσίας ἀγωγῆς	237
»	Θ'. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην μέχρι τῆς κυριαρχίας τῶν Ῥωμαίων	268
ΚΕΦ.	ΣΤ' Περὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν	275
ΜΕΡ.	Α'. περὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν καθόλου	—
ΜΕΡ.	Β'. Περὶ τῆς ἐποικινωνίας τῶν ἱερῶν	285
»	Γ'. Περὶ τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀμφικτυόνων	293
»	Δ'. Περὶ τοῦ Δελφικοῦ μαντείου	297
»	Ε'. Περὶ τῶν καθεστώτων τῶν λαῶν, τῶν κατοικούντων ἐντὸς ὁρίων ἑνὸς τμήματος γῆς.	301
»	ς'. Περὶ τῶν καθεστώτων τῶν ἀποικιῶν.	312
»	Ζ'. Περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος	319
»	Η'. Περὶ τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας	330
»	Θ'. Περὶ τῆς Ἀχαϊκῆς Ὁμοσπονδίας	334

Σ. Μ. Ἐνταῦθα νομίζομεν τὸν ἁρμοδιώτερον τόπον ἵνα εἰδοποιήσωμεν τοὺς κυρίους συνδρομητὰς ἡμῶν ὅτι τὰς διαφόρους σημειώσεις καὶ παραπομπὰς τοῦ συγγραφέως θέλομεν ἐξαποστείλει αὐτοῖς μετὰ τὴν εἴσπραξιν ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ. Διότι τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἐξόδων δὲν ἐπέτρεψεν ἡμῖν τὴν ὧδε καταχώρισιν αὐτῶν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ, ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ

ΚΑΙ

ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

§ 1.

Η Ἑλλὰς ἅπασα ἀπὸ τῆς τεσσαρακοστῆς μοίρας τοῦ μεσημβρινοῦ κύκλου μέχρι τῆς τριακοστῆς ἕκτης καὶ μικρὸν ἔτι κατωτέρω καθήκουσα εἶναι τὸ μεσημβρινώτερον τμῆμα ὅλης τῆς Εὐρώπης· κατὰ δὲ τὸ μέγεθος μικροτέρα σχεδὸν πάντων· διότι ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Ταιναρίου ἀκρωτηρίου τὸ μῆκος εἶναι οὐχὶ πλέον τῶν 45 μιλλίων· τὸ δὲ πλάτος οὐχὶ ταὐτὸ πανταχοῦ, ἀλλ' ἡ μέση σχεδὸν ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακίου κόλπου μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ εἶναι 800 σταδίων ἤτοι 20 μιλλίων· ὅλης δὲ τῆς ἐπιφανείας, ἐκτὸς τῶν παρακειμένων νήσων, τὸ μέγεθος διήκει μέχρι 1100 τετραγωνικῶν μιλίων· οὐδεμία ὅμως ἄλλη γῆ εἰς τοσοῦτον μικρὸν χῶρον ἢ τόσον ὑψηλὴν θάλασσαν προβάλλει τοσαύτας ἀκτὰς καὶ ὑπὸ τοσαύτης πληθύος κόλπων διακόπτεται, ἢ διὰ τοσούτων ζυγῶν ὀρέων, μέχρι θαλάσσης διηκόντων εἰς τόσον πολλὰ μέρη διαιρεῖται, τὰ μάλιστα ἀπ' ἀλλήλων διάφορα, καί τοι κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, τὴν θέσιν καὶ τὴν εὐκρασίαν τοῦ οὐρανοῦ ἐν μεγάλῃ συγγενείᾳ ὄντα. Διαιρεῖται δὲ ἡ Ἑλλὰς εἰς τρία μεγάλα τμήματα, ὧν τὰ δύο, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἕως τοῦ Ἀμβρακίου κόλπου καὶ τοῦ Μαλιακοῦ, τὸ δὲ ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ Κορινθίου καὶ Σαρωνικοῦ ἐν συνεχεῖ ἐκτάσει προήκουσι, τὸ δὲ τρίτον διὰ στενοῦ ἐκ τεσσαράκοντα στα-

δίων ἰσθμοῦ μετ' ἐκείνων εἶναι συνδεδεμένον, καὶ τὰ τρία δὲ πολλαχόθι δι' ὀρέων πανταχοῦ διεσπαρμένων διακόπτονται.

§ 2.

Ἀπὸ τῆς σειρᾶς λοιπὸν ἐκείνης τῶν ὀρέων τῆς ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μακεδονίας τὴν Ἑλλάδα διαχωριζούσης, καὶ ἧς μέρος εἰσὶν τὰ Κεραύνια καὶ Καμβούνια ὄρη μετὰ τοῦ Ὀλύμπου, ὁ Πίνδος (τανῦν Ἄγραφα) οἱονεὶ κλάδος πρὸς μεσημβρίαν προβαίνων, διαιρεῖ τὴν ἄνω Ἑλλάδα εἰς δύω μέρη· ὧν τὸ μὲν πρὸς δυσμὰς κείμενον, Ἤπειρος, τὸ δὲ πρὸς ἀνατολὰς Θεσσαλία καλεῖται. Ἡ Ἤπειρος ἅπασα ἦν ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα (1) πλείστας φυλὰς ἔχουσα, ἄλλας μὲν βαρβάρους, ἄλλας δὲ ἑλληνικὰς ἀλλὰ μετὰ βαρβάρων μεμιγμένας καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἢ συναλλαγῶν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεχωρισμένας καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἤθη διαφόρους (2).

Ἡ Θεσσαλία δι' ὀρέων καὶ αὕτη πανταχόθεν περιορίζεται, παρεμπιπτουσῶν ὅμως καὶ πεδιάδων, ὧν τὴν μὲν ὑψηλοτέραν περικλειομένην διὰ τοῦ Πίνδου, τῶν Καμβουνίων ὀρέων, τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὄσσης, τῆς Ὄθρυος καὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ ὁ Πηνειὸς ποταμὸς, μέγιστος τῆς Ἑλλάδος (3) ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διαῤῥέει, καὶ διὰ πολλῶν μικροτέρων ποταμῶν αὐξόμενος διὰ στενῆς νάπης μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὄσσης εἰς τὴν θάλασσαν εἰσβάλλει (4)· ἡ δὲ κατωτέρα τῆς Θεσσαλίας πεδιὰς διὰ τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ τῆς Ὄθρυος ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας ἐκείνης διαχωριζομένη ἀπολήγει πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Οἰταίου ζυγοῦ. Ταύτην καταρδεύει ὁ Σπερχειὸς ἀπὸ τοῦ Τυμφρηστοῦ ἀρχόμενος καὶ εἰς τὸν Μυλαϊκὸν κόλπον χεόμενος· ἑκάτερον τῶν μερῶν τούτων πλούσιον ἀγρῶν καὶ νομῆς,

καρπῶν καὶ ὀπωρῶν γόνιμον, ποιμνίοις παντοδαποῖς, ἵπποις πρὸ πάντων ἐπιτήδειον, εὐλίμενον καὶ εἰς θαλασσίας ἐμπορείας προσφυὲς, ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, χωρίων καὶ δήμων θαμιζόμενον οὐχὶ ὅμως ὡς κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλονὴν τῶν γαιῶν ἐπίσημον καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν κατοίκων καὶ τὴν δύναμιν καὶ δόξαν τῶν πολιτειῶν. Ἐπερεισμένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἡ Μαγνησία ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Πηνειοῦ διὰ τῆς σειρᾶς τῆς Ὄσσης καὶ τοῦ Πηλίου εἰς τὴν θάλασσαν προήκουσα καὶ ἐν γλώσσης σχήματι ἀπολήγουσα, μεταξὺ τῆς ὁποίας καὶ τῆς συνεχομένης ξηρᾶς ὁ Παγασητικὸς κόλπος ἐγχεῖται.

§ 3.

Κατωτέρω τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν ὀρέων τῆς Οἴτης μέχρι τοῦ Κορινθίου καὶ Σαρωνικοῦ κόλπου κεῖται ἡ μέση Ἑλλὰς, ἥτις καὶ αὕτη εἰς δύο δύναται νὰ διαιρεθῇ μέρη. Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς Οἴτης πρὸς μεσημβρίαν προβαίνει ὁ ζυγὸς τοῦ Παρνασσοῦ, πρὸς δυσμὰς τοῦ ὁποίου ἄλλα ὄρη, μετὰ τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Οἴτης συνδεδεμένα, ἐκτείνονται μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακίου καὶ Κορινθίου κόλπου, παρεμπιπτόντων μετριῶν πεδίων. Ἐκ τούτων πρῶτον ὄρος εἶναι ὁ Κόραξ, ὃν ἄλλα ἀσημότερα διαδέχονται καταλήγοντα εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀντίῤῥιον· μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Παρνασσοῦ οἱ Λοκροὶ κατοικοῦσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἑσπέριοι ἢ Ὀζόλαι (1) καλοῦνται, γένος ἀνθρώπων ἀγρίων, εἰς λῃστείας πρόθυμον, εἰς πολέμους καὶ ἁρπαγὰς ἔκδοτον, ἀνθρωπινωτέρων ἐπιτηδευμάτων καὶ ἡμερωτέρου βίου ξένον (2). Γῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα, ἀλλὰ καθ' ὅσον τὰ ὄρη διαλείπουσι πεδιάδες ὀλίγαι μὲν καὶ στεναὶ, ἀλλὰ καρποφόροι καὶ ὀπωροφόροι, πρὸ πάντων εἰς ἐλαιοφυτείαν ἐπιτήδειοι.

Πέραν τούτων εἶναι ἡ Αἰτωλία, πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἄρκτον τῶν ὀρέων Κόρακος καὶ Καλλιδρόμου, ὅστις ἀπὸ τῆς Οἰταίας σειρᾶς εἰς τὸν Ἀμβράκιον προβαίνει κόλπον, περικλειομένη πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ἀχελώου ποταμοῦ· ὃς ἀπὸ τοῦ Πίνδου ὁρμώμενος κατέρχεται διὰ τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν Αἰτωλίαν ἀπὸ τῆς Ἀκαρνανίας διαχωρίζων ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἰόνιον Πέλαγος (3). Ἡ κατωτέρα Αἰτωλία, εἰ καὶ ὑπὸ ὀρέων χύδην ἀνακυπτόντων διακόπτεται (4), ἔχει ὅμως πεδιάδας εὐρυτέρας καὶ ἐπισήμους διὰ τὴν εὐκαρπίαν (5) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν Ἀχελῷον καὶ τὸν ἕτερον ποταμὸν Εὔηνον, ὅστις τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἔχων ἐν αὐτῇ τῇ Αἰτωλίᾳ ἀπὸ τῶν ὀρέων τῶν Βωμιέων ἐκβάλλει μετὰ μέτριον δρόμον εἰς τὴν θάλασσαν πλησίον τῆς Χαλκίδος (6). Ἡ δὲ ὑψηλοτέρα Αἰτωλία, πάνυ μείζων καὶ αὕτη, ἅπασα εἶναι κατεσπαρμένη μὲ ὑψηλὰ ὄρη καὶ διὰ τοῦτο τραχυτέρα (7). Τὴν Αἰτωλίαν ἀρχαιόθεν κατῴκουν λαοὶ ἑλληνικοί, ἀλλὰ τοσοῦτον κατὰ μικρὸν μετὰ τῶν βαρβάρων ἀναμιγέντες, ὥστε μόλις ἴχνη παρὰ πολλοῖς διέμειναν τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς (8). Οὐχὶ ἀνόμοιος τὴν φύσιν εἶναι καὶ ἡ Ἀκαρνανία, ἣν ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας ὁ Ἀχελῷος διαχωρίζει, τὰς δὲ λοιπὰς πλευρὰς προσκλύζουσιν ὁ Ἀμβράκιος κόλπος καὶ τὸ Σικελικὸν πέλαγος. Κάτοικοι δὲ αὐτῆς πάνυ ἔλαττον ἢ οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν βαρβάρων ἀναμιγέντες.

§. 4.

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ πρὸς δυσμὰς ὅριον τῆς Ἑλλάδος· ἐπανακάμπτοντας δὲ εἰς τὸν Παρνασσὸν προϋπαντῶσιν ἡμᾶς ὑψηλαὶ μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Οἴτης χῶραι, ἀρδευόμεναι ὑπὸ τοῦ Πίνδου καὶ Κηφισσοῦ, ὧν ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Οἴτης, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ Παρνασσοῦ καταῤῥέει· τὰς

χῶρας ταύτας κατῴκουν Δωριεῖς, οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οἵτινες μετὰ ταῦτα κατέλαβον ἅπασαν σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον· πρὸς δεξιὰν τούτων ἀνυψοῦται ἐκ τῶν Οἰταίων ὀρέων τὸ Εὖρον πρὸς τὴν Κνημίδα, ἣν ἐφεξῆς διαδέχονται ὁ Ἀκόντιος μετὰ τοῦ Ἐδυλίου, ὁ Πτόων, ὁ Κερυκίων, ὁ Πάρνης, πλησίον τῆς Εὐβοϊκῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Εὐρίπου κείμενοι· τούτους ἀπὸ τῆς πρανοῦς τοῦ Παρνασσοῦ χώρας, οἱ Ἑλικώνιοι ἔπειτα λόφοι, τούτους δὲ πάλιν διαδέχεται τὸ τοῦ Κιθαιρῶνος ἄλσος ἁπτόμενον τοῦ Πάρνηθος. Οὕτω τὰ ὄρη ταῦτα ἐγκλείουσι κοιλάδα ἀπὸ τῆς Οἴτης πρὸς τὸν Πάρνηθα 550 σχεδὸν στάδια κατὰ μῆκος προεκτεινομένην, ἣν ὁ Κηφισὸς ποταμὸς ἡμίσειαν διαῤῥέει, μέχρις οὗ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μέρους τούτου διαδέχεται ὑπὸ τῆς Κωπαΐδος λίμνης· τὰ ἐξωτερικὰ πρανῆ τῶν ὀρέων τούτων κατέρχονται πρὸς τὴν θάλασσαν, τῶν μὲν ὑψηλοτέρων εἰς τὸ Εὐβοϊκὸν καὶ τὸ τῆς Εὐρίπου πέλαγος, τῶν δὲ χθαμαλωτέρων εἰς τὸν Κρισαῖον κόλπον. Τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐβοϊκοῦ πελάγους κάτω τοῦ ὄρους Κνημίδος κατοικοῦσιν Λοκροὶ οἱ Ἐπικνημίδιοι, ἄνω τοῦ Ἀκοντίου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πτόου οἱ Ὀπούντιοι, χῶραι κατὰ μέγα μέρος εὔκαρποι καὶ τερπναί. Τὰ λοιπὰ ὅλα οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Βοιωτοὶ κατοικοῦσι· καὶ οἱ μὲν Φωκεῖς αὐτοῦ τοῦ Παρνασσοῦ τὰ πλεῖστα, καὶ ὅσα ἄνω τούτου εἰς τὸν Κρισαῖον κόλπον διήκουσι μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἑλικῶνος, προσέτι δὲ καὶ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ μέχρι τῶν στενωτάτων μεταξὺ τῶν δεξιῶν πλευρῶν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἐδυλίου ὄρους φαράγγων. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ κατέχουσι τὴν χθαμαλωτέραν τοῦ Κηφισσοῦ κοιλάδα καὶ τὰ περὶ τὴν Κωπαΐδα μέρη, εἶτα, μετρίων τινων βουνῶν παρεμπι-

πτόντων, τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος μέχρι τοῦ Κιθαιρῶνος, Πάρνηθος, Κηρυκίου, καὶ Πτόου διανοιγομένην εὐρεῖαν πεδινὴν χώραν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀσωποῦ καταρδευομένην ποταμοῦ, ἀπὸ τοῦ Κιθαιρῶνος ὁρμωμένου καὶ εἰς τὴν Εὔριπον εἰσρέοντος, καὶ ὑπὸ πολλῶν προσέτι ἐλασσόνων ῥυάκων καὶ ὑπὸ τῆς Ὑλικῆς λίμνης. Οὐδὲν ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἑλλάδι εἶναι πλουσιώτερον τῶν πεδίων τούτων τῆς Βοιωτίας, οὐδὲν καρπῶν, οὐδὲν ποιμνίων εὐφορώτερον, τοῦ οὐρανοῦ ὅμως ἡ σύγκρασις βαρυτέρα, ἀὴρ παχυλὸς, θέρη λίαν πολλάκις διάπυρα, χειμῶνες ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς ὑγρασίας δυσφόρητοι. Ὑπολείπονται τέλος πέραν καὶ ἑκατέρωθεν τῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων αἱ ἀκταὶ τῆς Εὐρίπου καὶ οἱ Κρισαῖοι κόλποι, ὁμαλὰ τὰ πλεῖστα ἢ μαλακῶς πρανῆ, ἔλαττον ἢ ἡ ἐσωτερικὴ κοιλὰς εὔκαρπα, ἀλλ' οὐχὶ πάλιν στεῖρα καὶ τραχέα, εἰς λιμένας παρασκευασμένα καὶ πρὸς ἁλιείαν καὶ ναυτικὴν ἐμπορείαν ἐπιτήδεια.

§. 5.

Κατωτέρω τοῦ Πάρνηθος καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς μεσημβρίαν καὶ Εὖρον πρὸς τὰς ἀκτὰς κατ' ὀλίγον ὀλίγον στενούμενα τὰ ὄρη ταῦτα συνέρχονται εἰς ἀκρωτήριον, 375 σχεδὸν στάδια ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Βοιωτίας ἀφεστηκός. Τοῦτο τὸ ἀκρωτήριον τὸ Σούνιον ἐστι, γῆ Ἀττικὴ, τρίγωνος τὸ σχῆμα καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς θέσεως καὶ φύσεως τοῦ ἐδάφους εἰς τρία διαιρουμένη μέρη. Τὸ μὲν ὀρεινὸν, συντέρμον ὂν τῆς Βοιωτίας, τοῦ Κιθαιρῶνος, τοῦ Πάρνηθος καὶ τῆς τούτων πρὸς τὰ κάτω προχωρούσης σειρᾶς, διακρία, καλεῖται ἡ ὀρεινὴ Ἀττικὴ (1), ἀπὸ τῶν Δρυοκεφάλων μέχρι τῆς Κυνοσούρας ἀκρωτηρίου ἐκτεινομένη. Τὸ δὲ ἕτερον, ἐπιπεδώτερον ὂν, καὶ ἐν πεδίοις ἀναπεπταμένοις, ὄρεσι καὶ τούτοις μετρίοις κάτω τῆς Διακρίας ἀπὸ τῆς Κυνοσούρας

εἰς τὸν Ζωστῆρα ἀκρωτήριον διῆκον, ὅπου πρὸς τὴν θάλασσαν ἐκτείνεται, Ἀκτὴ, ἐνδοτέρω πεδίον ἢ μεσογαία καλεῖται. Τὸ τρίτον τέλος ἀπὸ τῶν ἀκρωτηρίων ἐκείνων μέχρι τοῦ Σουνίου ἐν σχήματι γλώσσης ἐκτεινόμενον παραλία λέγεται. Τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πεδεινὰς χώρας εἶναι λεπτὸν καὶ οὐδαμῶς παραβλητέον πρὸς τὸ εὔκαρπον τῆς Βοιωτίας, ἀνεπαρκῶς ὑφ' ὑδάτων ἀρδευόμενον, οὐδὲ σιτοφόρον, ἢ εἰς θρέψιν ἀγελῶν βοῶν, καὶ ἵππων ἐπαρκοῦν. Ἐλαῖαι ὅμως καὶ συκαῖ πλεῖσται καὶ ἐξοχώτατοι γίγνονται, καὶ σῖτος, εἰ καὶ οὐχὶ τόσον εὐγενής (2)· τὰ ὄρη στεροῦνται σχεδὸν δασῶν, ἀλλὰ τοῖς ποιμνίοις, τοῖς κάπροις ἐξόχως ἐπιτήδεια πρὸς νομὴν, οὐδ' αἱ μέλισσαι πρέπει ν' ἀποσιωπηθῶσι καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ θύμου εὐῶδες μέλι, τέλος ἐν ἄλλοις μάρμαρα περιφανέστατα, ἐν ἄλλοις μέταλλα ἀργύρου. Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον καὶ τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν ἐστραμμέναι παρακαλοῦσιν ἐπὶ τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, καὶ λιμένες πλεῖστοι ἀσφαλῆ ταῖς ναυσὶ παρέχουσιν ἐπίνεια· οὐρανὸς καθαρος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ διαυγὴς, οὔτε θερινὰ καύματα ὑπερβολικὰ, οὔτε χειμερινὰ ψύχη δυσφόρητα. Τερπνότης τέλος μεγίστη, καθ' ὅσον πανταχοῦ ἐν ὄρεσι, ἐν λόφοις, ἐν πεδιᾶσι καὶ θαλάττῃ ἄποψις ἐπὶ μήκιστα διανοίγεται διὰ μεγάλης καλλονῆς καὶ ποικιλίας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ψυχὴν εὐφραίνουσα. — Πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀττικῆς, ἐκεῖ ὅπου κατακλινόμεναι αἱ ἀκρώρειαι τοῦ Κιθαιρῶνος κατέρχονται πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰ καλούμενα Κέρατα ἀνυβοῦνται καὶ αἴφνης πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν καθιξάνονται, ἄρχεται ἡ Μεγαρὶς, ἥτις τὸ πάλαι μέρος ἦν

τῆς Ἀττικῆς. Γῆ μεταξὺ δύω κόλπων συστελλομένη, μετρία τὸ μῆκος καὶ μέχρις Ἰσθμοῦ ἐξαπλουμένη. Τὴν πλείστην κατέχουσι τὰ ὄρη Ὄνεια, Αἰγίπλαγκτος καὶ Γεράνεια εὐρύτερόν τι πεδίον πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον ἐπιτρέποντα, αἱ δὲ λοιπαὶ τοῦ μέρους τούτου ἀκταὶ εἰσὶ τραχεῖαι καὶ ἀπόκρημνοι· ἔλαττον τραχεῖαί εἰσιν αἱ ὑπὸ τοῦ ἄλλου κόλπου προσκλυζόμεναι· οἱ δ' ἑκατέρωθεν λιμένες, Νισαία καὶ αἱ Παγαὶ, ἀφθονίαν παρέχουσι θαλασσίων ἐμπορευμάτων.

§ 6.

Ἔπεται ἡ Πελοπόννησος χερσόνησος εἰς τὸν στενὸν τοῦ ἰσθμοῦ λαιμὸν προσηρτημένη. Αὕτη κατὰ μῆκος ἀπὸ τοῦ Αἰγείου, ἀχαικῆς πόλεως, μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλεῶν ἀριθμεῖ 1400 στάδια· ὀλίγον δ' ἐλάττω κατὰ πλάτος· ἡ περίμετρος αὐτῆς εἶναι σχεδὸν 5,600 σταδίων, ἢ, ἐὰν παραλειφθῶσιν οἱ κόλποι οἵτινες πανταχοῦ τὴν περιφέρειαν αὐτῆς ἀμύττουσι, 4000. Τὸ σχῆμα ταύτης πολλοὶ παρέβαλον πρὸς τὸ φύλλον τῆς πλατάνου· τοιοῦτον αἱ σειραὶ τῶν ὀρέων ἀπεργάζονται αὐτὸ ὅπου καὶ ἂν θέωσιν. Τὰ ὑψηλότατα ὄρη πληροῦσι τὸ μέσον σχεδὸν μέρος, ἐν κύκλῳ πως διατεταγμένα· ἡ Κυλλήνη, τὸ Ἀρτεμίσιον μετὰ τοῦ Παρθενίου, ὁ Πάρνων, ὁ Βόριος, ὁ Λύκαιος, ἡ Φολόη, ὁ Ἐρύμανθος μετὰ τοῦ Λαμπίου· ἐκ δὲ τούτων οἱονεί τινες κλάδοι εἰς ὅλα τὰ μέρη διήκουσι. Τὸ ἐνδότατον τῆς Πελοποννήσου μέρος τὸ ὑπὸ τῶν ὀρέων ἐκείνων ζωννύμενον εἶναι ἡ Ἀρκαδία· αὕτη εἶναι ἡ μόνη τῆς Ἑλλάδος γῆ, ἥτις, ἐξαιρουμένης τῆς Δωρίδος, οὐδαμοῦ ὑπὸ θαλάσσης προσκλύζεται, οὔτε ποταμοὺς εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβάλλει ἐκτὸς ἑνὸς, τοῦ Ἀλφειοῦ, ὅστις πρὸς δυσμὰς στρεφόμενος διανοίγει μεταξὺ Λυκαίου καὶ Φολόης ἔξο-

δον, ἡ λοιπὴ εἶναι καὶ ἔξωθεν πανταχόθεν κεκλεισμένη ὑπὸ ὀρέων καὶ ἔσωθεν ὀρεινή· πεδιάδες ὀλίγαι οὐδ' εὐρεῖαι· ἀρκετὰ ὅμως ὑψηλαὶ καὶ ὑπὲρ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἐξηρμέναι· ἐν ταῖς κοιλάσι λῆμναι πλεῖσται καὶ πηγαί, μέρος μὲν ὑπὸ φαράγγων τῆς γῆς καταπινόμεναι, μέρος δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀλφειοῦ ἐκδεχόμεναι· οὐρανὸς διὰ τὸ ὕψος τῶν τόπων ψυχρότερος, πεδία λίαν καρποφόρα, χλοώδη, εἰς νομὴν ἀγελῶν ἐπιτήδεια, τῇ ἐλαίᾳ ὅμως καὶ συκῇ ὀλίγον προσφυῆ. Ἐν τοῖς ὄρεσι δασῶν ἀφθονία, καὶ τούτων πλεῖστα πρὸς διατροφὴν ποιμνίων καταλληλότατα.

§ 7.

Ἐκ τῆς Ἀρκαδίας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κυλλήνης προβαίνει σειρὰ ὀρέων, ὑπὸ φαράγγων στενωτάτων διακοπτομένη (ὅθεν τοῦ Τρητοῦ τὸ ὄνομα) (1), ἣν ἐφεξῆς ὁ Ἀράχναιος, Τίτθιος, Κυνόρτιος καὶ ἄλλοι ἐλάσσονες ἐκδέχονται (2)· ἡ παρακειμένη τούτοις χώρα εἶναι ἡ Ἀργολὶς, ἐν σχήματι χερσονήσου ἐξερχομένη, καὶ κόλπον μεταξὺ ἑαυτῆς καὶ τῆς συνεχομένης Πελοποννήσου καταλείπουσα. Ἀφ' ἑτέρου τὴν Ἀργολίδα αὐτὴν ὄρη καὶ βουνὰ εἰς πλεῖστα μέρη ἐλάσσονα διαχωρίζουσι μέτρια τὰ πλεῖστα, οὐδὲ τραχέα, πεδιάδων κατὰ μέγα μέρος εὐφόρων καὶ τερπνῶν παρεμβαλλομένων, ἐξ ὧν ἡ εὐρυτέρα εἶναι ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου μεταξὺ Παρθενίου, Τρητοῦ καὶ Ἀραχναίου, ἔχουσα παραλίας ἑκατέρωθεν πλείστας καὶ λιμένας καλοὺς (3). Δύω ἄλλαι τῶν ὀρέων σειραὶ ἀπὸ τοῦ Πάρνωνος καὶ Λυκαίου πρὸς μεσημβρίαν διὰ τῆς Λακωνικῆς ἐκτεινόμεναι εἰς τὰ ἀκρωτήρια Μαλέαν καὶ Ταίναρον ἀπολήγουσιν. Τούτων ἡ μὲν πρὸς δεξιὰν μετρία τὸ ὕψος, ποικίλοις ὀνόμασι, Θόρ-

ναξ, Μενέλαος καὶ εἴ τινά εἰσιν ἄλλα ὀνομάζεται· πρὸς ἀριστερὰν εἶναι ὁ Ταΰγετος λίαν ὑψηλότερος εἰς κορυφὰς πολλαχοῦ διασχιζόμενος, καὶ κατάβασιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπόκρημνον ἔχων· Ἀμφοτέρωθεν ὁ Εὐρώτας κυλινδεῖται, ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Ἀρκαδίας ἀρχόμενος καὶ εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον καταῤῥέων· ἡ κοιλὰς δι' ἧς ῥέει πρὸς ἄρκτον εἶναι σενὴ καὶ σποράδην πλησίον ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν του πολλὰ ὄρη συνερχομένα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐπικρέμανται, ὥστε πάλαι ποτε λέγεται ὅτι καὶ τὴν ῥοὴν αὐτοῦ ἀπέφραξαν ὅτε ἅπαντα τὰ ὕδατα πόῤῥω ἀπεκρύπτοντο ἕως οὗ σεισμοὶ τῆς γῆς ἔξοδον αὐτοῖς διηνέῳξαν (4). Χθαμαλωτέρα πεδιὰς μείζων ἀναπετάνυνται καὶ μέχρι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου εὐρέως πρὸς μεσημβρίαν διανοίγεται· εὐθαλεῖς οἱ τόποι οὗτοι καὶ γόνιμοι· ἡ δὲ ὑψηλοτέρα πεδιὰς ἕνεκα ὑπερβολικῶν κατὰ τὸ θέρος καυμάτων, καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ψύχους δυσμενής· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀγνώμων εἰς τοὺς μόχθους τοῦ γεωργοῦ, οὐτ' ἀτερπὴς εἰς τὰς ὄψεις τοῦ θεατοῦ. ἔτι δὲ καὶ τὰ πέραν τῶν ὀρέων θαλάσσια μέρη ἔχουσι πεδιάδας ἀρκετὰ φιλοδώρους· τὰ ὄρη δὲ ταῦτα οὐχὶ μόνον ἀσφαλεστέραν ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν τὴν Λακωνικὴν καθιστῶσιν, ἀλλὰ καὶ σίδηρον καὶ μάρμαρον πορίζουσιν· ἀκταὶ οὐχὶ ἄνευ λιμένων, ἀλλ' ἐκ τούτων δύω εἰσὶν οἱ ἐπιτηδειότεροι ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς τὸ Μυρτῷον πέλαγος, πλησίον τῆς Ἐπιδαύρου, Λιμηρᾶς δι' αὐτὸ τοῦτο κληθείσης, ὁ δὲ πλησίον τοῦ Γυθίου, εἰς τὸν Λακωνικὸν Κόλπον, οὐχὶ τῇ φύσει ἀλλὰ τῇ τέχνῃ πεποιημένος.

§ 8.

Κατερχομένους ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Ταϋγέτου πρὸς δυσμὰς προϋπαντᾷ ἡμᾶς ὁ Νέδων ποταμὸς, ἀπὸ

τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεσσηνίαν διαχωρίζων. Πέραν τοῦ Νέδοντος πεδία εὑρίσκονται ἀναπεπταμένα ὑπ' ἀναριθμήτων πηγῶν καταρδευόμενα, παντοδαπῶν προσόδων δαψιλῆ, εἰς σιτοφορίαν καὶ βοσκὰς λιπαρὰ, τῇ συγκράσει τοῦ οὐρανοῦ χαριέστατα, ὑπὸ ὀρέων οὔτε πολλῶν οὐθ' ὑψηλῶν μὴ διακοπτόμενα, ὧν μία σειρὰ συνεχὴς ἀπὸ τοῦ Λυκαίου τῆς Ἀρκαδίας πρὸς μεσημβρίαν κατερχομένη εἰς τὸν Ἀκρίταν ἀκρωτήριον ἐκθέει· ἐντεῦθεν ἀκταὶ δεξιόθεν εἰς τὸν Μεσσήνιον κόλπον κάπτονται, ἀριστερόθεν δὲ προβαίνουσι πρὸς ἄρκτον. Ἐν τούτοις λιμένες πλεῖστοι καὶ καλοὶ· εἷς πρὸ πάντων ἐπίσημος πρὸς τὴν δυτικὴν πκραλίαν πλησίον τῆς πόλεως Πήλου (1)· Καὶ ὁ Πάμισος ποταμὸς, βραχὺς τὸν δρόμον ἀλλ' ὑψηλὸς τὴν κοίτην καὶ βαθὺς, εἰς ναυσιπλοΐαν ἐπιτήδιος. Ὑπὲρ τὴν Μεσσηνίαν πρὸς τὴν δυτικὴν περιφέρειαν τῆς Πελοποννήσου κεῖται ἡ Ἦλις (Ἠλεία) ἀπὸ μὲν τῶν Ἀρκάδων διὰ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Λυκαίου καὶ τῆς Φολόης καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἐρυμάνθου διαχωριζομένη, ἀπὸ δὲ τῶν Μεσσηνίων διὰ τοῦ ποταμοῦ Νέδα, ἀπολήγουσα πρὸς ἄρκτον εἰς τὸν Ἄραξον ἀκρωτήριον, καὶ ἀρδευομένη ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ἀλφειοῦ, Πηνειοῦ καὶ ἄλλων μικροτέρων· τὸ χθαμαλώτερον αὐτῆς μέρος μεταξὺ θαλάσσης καὶ ὀρέων ἂν εἶναι στενώτερον, αἱ παραλίαι αὐτοῦ ἀμμώδεις, καὶ τῇδε κακεῖσε εἰσδύουσι καὶ διαμένουσι θαλάσσια ὕδατα, τὰ ἀποῖα ἀποφραττομένης τῆς ἐκροῆς ἀποτελματοῦνται· Εἰς τὰ ἐνδότερα ὅμως εἰσὶ πεδία ἀρκούντως εὔκαρπα, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐξαπατῶντα τὰς ἐλπίδας τῶν γεωργῶν. Τὸ ὑψηλότερον μέρος ἔχει εὐρυτέραν τὴν ἔκτασιν καὶ κατὰ τὴν γονιμότητα διαμιλλᾶται πρὸς τὰς ἀρίστας γαίας, ἐν πρώτοις τὸ περὶ τὸν Πηνειὸν ποταμὸν κοίλη Ἦλις καλούμενον.

Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράξου πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἐκτείνεται ἡ Ἀχαΐα χιλίων ὀκτασίων τριάκοντα σταδίων, διάφορος τὸ ὕψος, ἀλλὰ μὴ ὑπερβαίνουσα τὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα στάδια, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα οὐδὲ τὰ ἑκατὸν συμπληροῦσα. Ὄρη ἀπὸ τῆς Κυλλήνης τῆς Ἀρκαδίας πρὸς ἄρκτον καὶ δυσμὰς προήκοντα, ἔπειτα αὖθις πρὸς τὴν Ἠλιδα καμπτόμενα εἰς πολλὰ μέρη πλησίον πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπόκρημνα καταβαίνουσιν, ἀλλαχοῦ δὲ ὁμαλώτερον ὑποχωροῦσι, καὶ πεδιάδας τερπνὰς καὶ εὐφορωτάτας καρπῶν, ὀπωρῶν, οἴνων κλπ. ζωννύουσι, αὐτὰ δὲ στεγάζονται ὑπὸ δασῶν δρυῶν καὶ ἐλαιῶν.

§ 9.

Ὑπολείπεται ὅπως περὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν νήσων ὁμιλήσωμεν, ὑφ' ὧν ἡ Ἑλλὰς ἐν συνεχείᾳ πανταχόθεν περιζώννυται. Καὶ θάλασσα μὲν ἀπὸ δυσμῶν εἶνε τὸ Ἰόνιον καὶ Σικελικὸν πέλαγος ἐν πέντε κόλποις εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑποχωροῦν· Ἐκ τούτων πρῶτος ὁ Ἀμβράκιος ὑπὲρ τὴν Ἀκαρνανίαν, ἔχων στόμιον στενόν μέχρι τεσσάρων σταδίων, περίμετρον δὲ τριακοσίων μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν λιμένων (1). κάτωθι τούτου ἀπαντῶμεν τὸν καλούμενον Κορίνθιον κόλπον, ὅστις βρέχων κατὰ πρῶτον τὰς τῆς Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας καὶ Ἀχαΐας προβαλλούσας ἀκτὰς (2), εἰσδύει κατόπιν διὰ στενοῦ μέχρι πέντε σταδίων πόρου μεταξὺ Ῥίου καὶ Ἀντιῤῥίου πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἀποτερματίζεται εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου· τὸ μέρος τοῦτο διακρίνεται διὰ τοῦ ὀνόματος Κρισαῖος καὶ Ἀλκυόνιος κόλπος. Σύμπασα ἡ περίμετρος τοῦ κόλπου τούτου φθάνει ἕως 2,230 σταδίων ἢ ὀλίγον πλέον. Μετὰ ταῦτα δὲ μεταξὺ Ἀράξου καὶ Χελωνάτα, ἀκρωτηρίου τῆς Ἠλιδος, κάμπτεται καὶ σχηματίζει τὸν Κυλλή-

νιον κόλπον (3). Μετὰ τοῦτον ἀπὸ τοῦ Ἰχθύος, ἀκρωτηρίου ἐπίσης τῆς Ἤλιδος, σχηματίζεται ὁ Κυπαρίσσιος κόλπος καὶ ὁ ἔσχατος τοῦ Σικελικοῦ πελάγους ὁ Μεσσηνιακὸς κόλπος ἤτοι ὁ Ἀσίναιος ἀπὸ τοῦ Ἀκρίτα εἰς τὸ Ταίναρον διήκων· τῶν προσκειμένων τῇ Ἑλλάδι νήσων πρώτη εἶναι ἐν τῷ πελάγει τούτῳ ἡ Κέρκυρα· ἡ μυθώδης, ὡς κοινῶς πιστεύεται, τοῦ Ὁμήρου Σχερία (4). Προσκειμένη τῇ Ἠπείρῳ καὶ εἰς τοὺς ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν πλέοντας ἐπιτηδείως κειμένη, εὔκαρπος, εὐλίμενος, εἰς τὰ ναυτικὰ καὶ εἰς τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον προσφορωτάτη. Τῆς Ἀκαρνανίας εἴχετό ποτε ἡ Λευκάς· μετέπειτα ὅμως ἀπενησώθη διορυχθέντος ὑπὸ τῶν Κορινθίων στενοῦ τινος ἰσθμοῦ, ὃν μετ' οὐ πολὺ τὰ συμφορήματα τῆς ἄμμου ἀπέφραξαν πάλιν, ὥστε εἰς τὰς ναῦς δὲν ἦτο διοδεύσιμος, καὶ σήμερον ἐπίσης διὰ τενάγους διαβαίνει τις, ὥστε θέλεις ἀμφισβητήσει πότερον νῆσον νὰ εἴπῃς τὴν Λευκάδα ἢ χερσόνησον (5). Πρὸς μεσημβρίαν προσκλύζει τὴν Πελοπόννησον τὸ Κρητικὸν πέλαγος, εἰς τὴν Λακωνικὴν διὰ μεγάλου κόλπου ἐπιφερόμενον, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου πλησίον τῶν Μαλεῶν κεῖται τὸ ἀκρωτήριον ἡ νῆσος Κύθηρα· ἑπτακόσια σχεδὸν στάδια ἀπὸ τῶν Μαλεῶν ἐστὶν ἡ νῆσος Κρήτη· ἡ μεγίστη τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἡ ἐπιφανεστάτη, πλείων τῶν δισχιλίων σταδίων τὸ μῆκος, διακοσίων περίπου τὸ πλάτος, καὶ πεντακισχιλίων τὴν περίμετρον. Ταύτης ἡ πλείστη εἶναι ὀρεινὴ καὶ δασώδης, ἔχουσα μακρὰν σειρὰν ὀρέων, ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐκτεινομένων, τὰ Λευκὰ, ὁ Κόρυκος, ὁ Βερέκυνθος, ἡ Ἴδη, ἡ Δίκτη καὶ ἄλλα τῇδε κακεῖσε διακλαδιζόμενα δι' ὧν τὰ μέρη τῆς νήσου διαστέλλονται. Ἅπαντα πορίζουσι ξύλα καὶ

σίδηρον· πεδιάδες ἐπίσημοι διὰ τὴν γονιμότητα, παραγωγοὶ καρπῶν, ὀπωρῶν, σίτων καὶ παντοδαπῶν προϊόντων, ἀκταὶ εὐλίμενοι, ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον δυσπέλαστοι διὰ τοὺς σκοπέλους καὶ τὸ ἄγριον ἕνεκα τῶν συχνῶν τρικυμιῶν τοῦ πελάγους. Ὑπερ τὸ Κρητικὸν πέλαγος εἶναι τὸ Μυρτῷον, ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ μικρᾶς τινος νήσου οὐ μακρὰν τῆς Γεραιστοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Εὐβοίας. Τοῦτο ἐν δυσὶ κόλποις ὑποχωρεῖ τῷ Ἀργολικῷ καὶ Σαρωνικῷ. Νῆσοι ἐν τῷ Σαρωνικῷ μνημονευτέαι εἰσιν ἡ Καλαυρία, πρὸς τὴν Ἀργολικὴν παραλίαν εἰς τὸν Πώγωνα λιμένα τῶν Τροιζηνίων προσκειμένη, μικρὰ ἀλλ' οὐκ ἄσημος. Μετὰ ταύτην ἡ Αἴγινα ἔνδοξός ποτε διὰ τὰ ναυτικὰ, καὶ ἡ Σαλαμὶς, οὐδενὶ ἀνήκουστος. Τοῦ Αἰγαίου πελάγους μεγίστη ἐστιν ἡ Εὔβοια κατὰ μῆκος 1200 στάδια προεκτεινομένη, καθ' ὕψος οὐχὶ πέραν τῶν 320 κατὰ δὲ περίμετρον 2,920. Αὕτη εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν χθαλαμωτέραν προπετάννυται Θεσσαλίαν, διαῤῥεομένη διὰ μικροῦ τινος τοῦ Εὐρίπου πορθμοῦ, τοσοῦτον στενοῦ περὶ τὸ μέσον τῆς νήσου, ὅπου κεῖται ἡ πόλις Χαλκὶς, ὥστε συννηοῦτό ποτε διὰ γεφύρας (6). Νῆσος καθ' ὅλα εὐδαίμων, ἀκταὶ εὐλίμενοι, πεδία εἰς τὸ ἄροτρον καὶ τὴν βοσκὴν φιλοδωρότατα, ἐν τοῖς ὀρέοις χαλκοῦ καὶ σιδήρου μέταλλα (7), καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀνδρῶν οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοϊκῆς Χαλκίδος ἀνηγορεύθησαν δι' ἀπαντήσεως χρησμοῦ τοῦ χρηστηρίου οἱ βέλτιστοι (8). Ὑπὲρ τὴν Εὔβοιαν ὁ Μαλιακὸς ἢ Παγασητικὸς κόλπος εἰσέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ὑπὲρ δὲ τὴν Θεσσαλίαν εἶναι ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος, πρὸς δεξιὰν τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται μεγάλη χερσόνησος ἀπὸ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, Χαλ-

δικὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κληθεῖσα, μετὰ τριῶν χερσονήσων, Ἄθωνος, Σιθωνίας καὶ Παλλήνης· πρὸ τούτων ἀπὸ τῆς Μαγνησίας χερσονήσου τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἀνατολὰς κεῖνται αἱ μικραὶ νῆσοι, Σκίαθος, Σκόπελος, Ἀλόννησος, Πεπάρηθος, Γεροντία· κάτω τούτων ἡ Σκύρος, ἡ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Εὐβοίας Ἄνδρος, ἡ Κέως, μετὰ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων, ὧν ἐπισημόταται ἡ Δῆλος, ἡ Πάρος, ἡ Νάξος, ἡ Τῆνος, μετὰ ταῦτα αἱ Σποράδες, ἐν αἷς ἡ Ἴως, ἡ Λέρος, ἡ Μῆλος, ἡ Ἀμοργὸς, ἡ Θήρα, ἡ Ἀστυπαλαία, ἡ Νίσυρος, καὶ ἡ Κάρπαθος· ἐν ταύταις προσθέτομεν τὴν Κῶ καὶ τὴν Ῥόδον. Τὰς δὲ λοιπὰς, τὰς προσκειμένας εἰς τὰς παραλίας τῆς Ἀσίας, καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς παραλίας, ἂν καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένας, νῦν δὲν εἶναι ἀνάγκη ἵνα ἀναφέρωμεν, ἀρκετὸν νομίζοντες νὰ ἀντιληφθῶμεν τούτων, τὰ ὁποῖα ἤδη πρὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν βεβαιοῦται ὅτι κατῳκοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (9).

§ 10.

Ἁπασῶν τούτων τῶν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας νήσων τοιαύτη εἶναι ἡ πρὸς ἀλλήλας καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς παραλίας θέσις, καὶ αὐτῶν τῶν παραλιῶν καὶ κόλπων τὸ σχῆμα, ὥστε πάνυ εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ὑποτοπάσωμεν ὅτι τὴν εἰς ἀπωτάτους χρόνους συνεχομένην ταύτην γῆν τρομεροὶ καὶ ὑπερφυεῖς σεισμοὶ διέσεισαν καὶ κατεξέσχισαν, ὥστε ἄλλα μὲν τεμάχια αὐτῆς καθιζάνθησαν εἰς τὸν βυθὸν καὶ ἐπιφερομένων τῶν ὑδάτων κατέδυσαν, ἄλλα δὲ μόνον τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν κορυφὰς διασώσαντα προκυπτούσας καὶ ὑπὸ τῆς θαλάσσης πανταχόθεν περικλυσθέντα ἀπετέλεσαν τὰς νήσους. Οὕτως αἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μαγνησίας νῆσοι, ἤτοι ἡ Σκίαθος, Σκόπελος, Ἀλό-

Νησος, Πεπάρηθος, Γεροντία, ἡ Λῆμνος καὶ ἡ Ἴμβρος εἰσὶ λείψανα βουνώδους ῥήγματος ἀπὸ τοῦ Πηλίου τῆς Θεσσαλίας μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου ἐκτεινομένου· ὅτι ἡ Εὔβοια συννηοῦτό ποτε μετὰ τῶν ὁμόρων γαιῶν αὐτὴ ἡ θέα τῶν ἀμφοτέρωθεν ἀκτῶν πιστοῦται.

Ἡ δὲ ταύτην ἐκδεχομένη σειρὰ τῶν νήσων, ἡ Ἄνδρος, Τῆνος καὶ αἱ ἑπόμεναι, εἶτα αἱ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς παραλίας προβαίνουσαι Ἑλένη, Κέως, Κύθνος καὶ αἱ λοιπαὶ Σποράδες καὶ Κυκλάδες μετὰ τῆς Σάμου Κῶ καὶ Ῥόδου ἱκανὰ τεκμήρια παρέχουσι τῆς μεταξὺ Βοιωτίας, Ἀττικῆς καὶ Μικρᾶς Ἀσίας συνεχείας. Ὅθεν ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων βλέπομεν ὅτι ἐν ᾧ ἡ Ἑλλὰς ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς Ἀσίας, αὖθις ὅμως διὰ τῶν παρεμβληθεισῶν τούτων νήσων συνάπτεταί πως μετ' αὐτῆς, αἵτινες πᾶσαι γειτνιάζουσαι πρὸς ἀλλήλας καὶ τῶν ἑκατέρωθεν ςερεῶν οἱονεὶ ψαύουσαι ἀποκαθιστῶσι καὶ εἰς κύτοὺς τοὺς ἀπείρους ναύτας εὔκολον τὴν μετάβασιν. Ἡ δὲ τῆς Ἑλλάδος θάλασσα καὶ εἰς τὰ μυχιέτατα αὐτῆς εἰσδύουσα καὶ κόλπους καὶ λιμένας πλείστους σχηματίζουσα προτρέπει τοὺς κατοίκους ἐπὶ τὰς θαλοσσοπορίας, πρὸ πάντων τοὺς ἀπὸ τῶν εὐτελῶν αὐτῆς παραλιῶν φειδωλῶς πορίζομένους τὰ ἐπιτήδεια· ἀλλὰ τὴν συνεχομένην Ἑλλάδα σειραὶ ὀρέων πανταχοῦ διασπειρόμεναι διασχίζουσι εἰς διάφορα μέρη καὶ τοὺς κατοίκους εὐκολώτερον παρ' ὅσον εἰς ὁμαλωτέρους τόπους διαχωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἰς πλείστους λαοὺς διαιροῦσιν, ἔχοντας τὰς ἑαυτῶν ἕδρας κεχωρισμένας καὶ εὐκόλως ἀπὸ τὰς τῶν γειτόνων ἐπιδρομὰς φυλαττομένους. Εἰς ταῦτα πάντα προστεθήτω θαυμαστὴ τῶν μερῶν ποικιλία καὶ ἀνομοιότης ἐδάφους, οὐρανοῦ καὶ ὡρῶν τοῦ ἔτους ἄλλων ἀλλαχοῦ,

ὥστε ἐν βραχεῖ διαλείμματι τὸ χειμερινὸν ῥῖγος ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἐαρινὴν ὥραν ἢ τὴν θερινὴν θαλπωρὴν, ἡ στειρότης εἰς τὴν γονιμότητα, ἡ τραχυτέρα τῶν γαιῶν θέα εἰς τὴν θυμηδεστάτην ἁβρότητα καὶ τερπνότητα· ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπιζηλοτάτη εἶναι διά τε τὴν ἀγαθότητα τῆς γῆς καὶ τὴν εὐκρασίαν τοῦ οὐρανοῦ· μέση μεταξὺ τῆς ἐνοχλήσεως ὑπερβολικωτάτου ψύχους καὶ ἀμέτρου θερμότητος· καθότι τὸ μὲν βαρὺ τῆς θερμότητος εἴτε τῶν τόπων ἡ θέσις εἴτε οἱ ἀπὸ τῆς ἄρκτου πνέοντες ἄνεμοι συγκερνῶσι, οἱ δὲ χειμῶνες εἰσὶ βραχύτεροι καὶ ὑετοὺς μᾶλλον ἢ κρύος καὶ χειμῶνα φέροντες· ἀὴρ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθαρὸς καὶ ὑγιεινὸς, ἔδαφος τέλος φιλόφρον, οὔτε δι' ἀγνώμονος μόχθου τὸν γεωργὸν καταπτύχον, οὔτε δι' ἐξόχου ἀφθονίας τὴν ἀργίαν καὶ ἀδράνειαν αὐτοῦ θάλπον, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τῶν ἀνδρῶν ἐξασκοῦν καὶ τὰ μὲν ἐπικουρήματα καὶ κοσμήματα τῆς ζωῆς ἀφθόνως προχειριζόμενον, μαλθακότητος δὲ καὶ ἀσωτίας ὄργανα καὶ ἐπὶ τὴν τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν παρορμήματα φειδωλότερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ τῶν φυλῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

§ 1.

Ὁμολογεῖται ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ὀψιαίτατα ἤρξαντο νὰ περιλαμβάνωνται ἅπαντες ὑπὸ τὸ ἓν καὶ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ὄνομα (1). Ἀρχαιότερον οἱ Ἕλληνες ἀπετέλουν μικρὸν μόνον μέρος τῶν μετέπειτα ὡς κοινὸν παραλαβόντων τὸ ὄνομα τοῦτο, μνημονευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ὁμοῦ μετὰ τῶν Μυρμιδόνων καὶ τῶν ἐν τῇ κάτω Θεσσαλίᾳ Ἀχαιῶν (2), καὶ ἐπὶ πολὺ εὐρύτερον διαδεδομένον ἦν τὸ τῶν Ἀχαιῶν ὄνομα· διότι ἐκτὸς ἐκείνων τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ γειτόνων τῶν Ἑλλήνων περιελαμβάνοντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ οἱ Πελοποννήσιοι (3), ὥστε ἅπαντες οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἀδιακρίτως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ προσφωνοῦνται (4), ὡς καὶ Δαναοὶ καὶ Ἀργεῖοι πολλάκις καλοῦνται (5). Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς λέγεται ὅτι εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος κατῴκησε τὸ γένος τῶν Πελασγῶν (6), οὓς ἂν καὶ ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν Ἀσιανῶν μόνον συμμάχων τῶν Τρώων (7), μὴ συγκαταριθμῶν αὐτοὺς εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ ὅμως λέγει τὴν Θεσσαλίαν Πελασγικὸν Ἄργος καὶ τὸν Δωδωναῖον Δία Πελασγικὸν (8), ἀρκετὰ προδήλως ἐπισημαίνει καὶ ἀρχαίας τοῦ γένους τούτου ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ ἕδρας. Ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς μνημονεύουσι τῶν Πελασγῶν τούτων ὡς οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς τόποις τούτοις κατοικησάντων (9), ἀλλὰ καὶ ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἐν Ἀττικῇ, Ἀργολίδι, Ἀρκαδίᾳ Ἀχαΐα καὶ πολλαῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐν αὐτῇ τέλος

τῇ Ἰταλίᾳ, ἑπόμενοι εἴτε εἰς ἀρχαίαν φήμην εἴτε εἰς εἰκασίαν καὶ πιθανὰ τεκμήρια, ἐξ ὧν ἡμεῖς ἐπέχομεν ὅπως μετὰ βεβαιότητος κρίνωμεν. Ὑπῆρξαν δὲ καί τινες, οἱ ὁποῖοι τὸ γένος τοῦτο νομίζουσι ἀναφανὲν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Ἀργολίδι μάλιστα ἢ ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ ἐντεῦθεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἄλλας χώρας ἔτι ἀπωτέρας μεταναστεῦσαν (10). Συγκαταλέγονται δὲ ἐν τοῖς Πελασγοῖς καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπὸ ἄλλο ὄνομα Τυρρηνοὶ καλοῦνται (11), ὧν ποτε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν πολλαῖς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσοις ὑπῆρξαν ἕδραι (12), ἐν αὐτῇ ὅμως τῇ Ἑλλάδι μόλις μνημονεύονται σαφῶς, ἐκτὸς ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὅπου οὐχὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐλθόντες, λέγονται ὀχυρώσαντες διὰ τείχους τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο προσέτι καὶ Πελασγικόν (13)· λέγουσι δέ τινες ὅτι ἦλθον οὗτοι εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐκδιωχθέντες ἀπὸ τῆς Βοιωτίας ὑπὸ τῶν Αἰολέων Βοιωτῶν (14), οὔτε φαίνονται διάφοροι ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ Βοιωτίᾳ Κάδμοι ἢ Καδμίονες ἐκλήθησαν. Ἐπειδὴ τοῦθ' ὅπερ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων ἐπίστευον, ὅτι δηλ. οὗτοι ἦσαν Φοίνικες, πάνυ πιθανὸν φαίνεται· ἡ δὲ διαφορὰ ἥτις ἀναμφιβόλως ἀπαντᾶται μεταξὺ τῶν Τυρρηνῶν τούτων Πελασγῶν καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πιστευομένων αὐτοχθόνων ὁποία τις ἦν καὶ τίνα εἶχε πρὸς ἐκείνους ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους Πελασγοὺς λόγον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀρκούντως, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι εἶχον εὐκρινῆ περὶ τούτου ἰδέαν, καθότι ὁτὲ μὲν διέκριναν ὁτὲ δὲ συνέχεον ἑκατέρους.

§ 2.

Εἴς τινα τῆς Ἑλλάδος μέρη κατῴκησάν ποτε καὶ Θρᾷκες, διάφοροι, ὡς φαίνεται, τῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἀνομα-

ζομένων ὑπὲρ τὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ Αἵμου καὶ Ἴστρου κατοίκων (1), Ἐδόνων, Ὀδομάντων, Ὀδρυσῶν, Τρηρῶν καὶ ἄλλων. Ἕδραι τῶν ἐν Ἑλλάδι Θρᾳκῶν μνημονεύονται ἡ Ἀττικὴ Ἐλευσὶς (2), τὸ πρὸς τὸν Ἑλικῶνα καὶ περὶ τὸν Ἀνθηδῶνα μέρος τῆς Βοιωτίας (3), ἡ Δαυλικὴ καὶ Ἀβαὶ τῆς Φωκίδος, ὅθεν πιστεύεται ὅτι μετέβησαν καὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν (4), ἐκτὸς τούτων εἰς τὸ ὄρος Ὄλυμπον ἐν Πιερίᾳ καὶ περὶ τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη (5). Ἀλλ' ἐπειδὴ Θρᾴκας βλέπομεν παρ' Ὁμήρου μνημονευομένους καὶ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, τῶν Μυσῶν καὶ Ἱππομολγῶν γείτονας (6), πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ γένος τοῦτο διεσπάρη πόῤῥω εἰς τὰς πρὸς ἄρκτον τῆς Ἑλλάδος χώρας ἐξ ὧν ἐξέπεμψε ἀποικίας τινας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀποδίδεται δὲ εἰς τοὺς Θρᾴκας τούτους ἐν πρώτοις τοῦ Διονύσου καὶ τῶν Μουσῶν ἡ λατρεία (7), καὶ οἱ ἀρχαιότατοι ποιηταὶ καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν μυστηρίων, Ὀρφεὺς, Μουσαῖος, Εὔμολπος, Θάμυρις καὶ ἄλλοι λέγονται ὅτι ἦσαν Θρᾷκες (8)· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἤδη πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου συνετέθησαν σαφῶς ἐν Ἀττικῇ μετὰ τῶν ἰθαγενῶν Πελασγῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βοιωτίας ὀλίγον μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Αἰολέων εἰς τὸν Παρνασσὸν (9), ἐν δὲ τῇ Φωκίδι καὶ Θεσσαλίᾳ οὕτω κατὰ μικρὸν ἀπεκρύβησαν, ὥστε μόλις ψιλὰ μόνον ἴχνη τοῦ ὀνόματος ὑπελείποντο· προσέτι οὔτε εἰς τὰς ὑψηλοτέρας χώρας, ἐν Πιερίᾳ καὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ ἐναπελείφθησαν ἀποχρώντως βέβαια ἴχνη τῶν ἀρχαίων τούτων Θρᾳκῶν, ἐὰν δ' ἔμειναν καί τινες ὡς κατωτέρω εἴπομεν, οὗτοι ἦσαν διάφοροι τῶν μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὀνομαζομένων (10). Ἐκτὸς τῶν Θρᾳκῶν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἦσαν καὶ Λέλεγες, γένος οὐχὶ πολὺ, ἐὰν πρέπῃ νὰ συμμερισθῶμεν κατά τι τὰς τῶν ἀρχαίων δόξας, διάφορον τῶν

Καρῶν (11). Τὸν Λέλεγα οἱ μῦθοι αὐτόχθονα ἐν τῇ Λακωνικῇ θέλουσι (12), οὕτω καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ, εἰς τὰς γείτονας δὲ τῆς Ἀκαρνανίας νήσους οἱ Τηλεβόαι πιστεύονται ὡς ἔλκοντες τὸ γένος ἀπὸ τῶν Λελέγων (13). Λέλεγες προσέτι ἐν Λοκρίδι, Φωκίδι, Βοιωτίᾳ καὶ τῇ γείτονι Εὐβοίᾳ, τέλος ἐν Μεγαρίδι, καὶ εἰς πολλὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους λέγονται κατοικήσαντες (14)· εἰς δὲ τὴν ὑπὸ Λελέγων κατοχὴν τούτων οἱ Κᾶρες ὑπεχώρησαν, οἵτινες καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ποτε Ἐπίδαυρον καὶ Ἑρμιόνην κατεῖχον (15). Ὁ Ὅμηρος ἑκατέρους ἐν Ἀσίᾳ μόνον μνημονεύει μεταξὺ τῶν Τρωϊκῶν συμμάχων (16).

§ 3.

Τὰ γένη ταῦτα καὶ εἴ τινα ἄλλα ὑπῆρξάν ποτε ἐν Ἑλλάδι Πελασγῶν, Θρᾳκῶν, Λελέγων καὶ Καρῶν μὴ παραληφθέντα δι' ὀνομάτων, ἢ κατὰ μικρὸν ἐκδιωχθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξεχώρησαν τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἐάν τινα ἔμειναν, τοσοῦτον μετεβλήθη ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ὥστε τῶν ὀνομάτων τούτων παντελῶς ἐξαφανισθέντων ἅπαντες οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος, καί τοι διὰ ποικίλων ὀνομάτων ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενοι, δι' ἑνὸς καὶ κοινοῦ ὀνόματος τοῦ τῶν Ἑλλήνων σύμπαντες ἐκαλοῦντο. Καὶ Ἕλληνες μὲν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, παρ' Ὁμήρου ἐν Θεσσαλίᾳ μόνον ὁμοῦ μετὰ τῶν Μυρμιδόνων μνημονεύονται, ἐκτὸς δὲ τούτων Περραιβοί, Λαπίθαι, Δόλοπες, Κένταυροι, Αἰνιᾶνες, Μάγνητες αὐτὴν τὴν Θεσσαλίαν οἰκοῦντες (1), ὧν οἱ πλεῖστοι μετὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων καὶ ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις κατῴκουν ἐκεῖ, ἐκτὸς τῶν Λαπιθῶν, Κενταύρων καὶ Μυρμιδόνων· τοὺς Λαπίθας πρὸ τῶν Τρωϊκῶν λέγεται ὅτι ἐξεδίωξεν ὁ Ἡρακλῆς (2), ὧν ἄλλοι μὲν ἴσως ἔξω τῆς Θεσσαλίας ἔφυγον, ἄλλοι δὲ μεταξὺ τῶν Αἰ-

νιάνων ἐξηφανίσθησαν, μεθ' ὧν λέγεται ὅτι συνηνώθησαν καὶ οἱ Μυρμιδόνες. Ἕτερον οὐχὶ διάφορον τοῦ τῶν Λαπιθῶν γένους ὑπῆρξε τὸ τῶν Φλεγυιῶν, οἵτινές ποτε σὺν μέρει τινὶ τῆς Θεσσαλίας κατέλαβον καὶ τὴν Βοιωτίαν[3]. Τούτους ἐπιχειρήσαντας νὰ ἐκβιάσωσι τὸν Δελφικὸν ναὸν ὁ Ἀπόλλων ὡς λέγεται κατέστρεψε, λείψανα ὅμως αὐτῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀναγνωρίζονται ἐν τῷ Πανοπέῳ χωρίῳ τῆς Φωκίδος (4). Μετὰ τῶν Φλεγυιῶν ὑπῆρξαν καὶ Μινύαι στενώτατα συνδεδεμένοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ (5). Τούτους ἐν Βοιωτίᾳ οἱ Αἰολεῖς καθυπέταξαν καὶ τοὺς πλείστους ἐξεδίωξαν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτῶν δὲν ἠφανίσθη ὁλοτελῶς ἐν Βοιωτίᾳ, καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπίσης διέμεινε ἐπί τινα χρόνον καί τι ἴχνος τῶν Μινυῶν. (6)

§ 4.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, περὶ ὧν μόλις δυνατὴ φαίνεται ἀμφιβολία τις ὅτι δὲν ἦσαν Πελασγικῆς καταγωγῆς (1), ἀρχαιοτάτας ἕδρας ἔσχον ἴσως ἐν Ἠπείρῳ καὶ τῇ Δωδωναίᾳ χώρᾳ, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει (2) ἀρχαίαν Ἑλλάδα κληθεῖσαν καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς Γραικοὺς πρότερον καλουμένους Ἕλληνας μετ' οὐ πολὺ ἐπικληθέντας. Ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες τὸ πρῶτον ὡς φαίνεται οἱ καλούμενοι Ἕλληνες μετηνάστευσαν (3) εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, καὶ ἐντεῦθεν μετὰ τῶν Λελέγων καὶ Κουρητῶν μιγέντες εἰς τὸν Παρνασὸν καὶ τὴν Οἴτην, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετῴκησαν, ὅθεν ἔπειτα εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη διασπαρέντες, ὡς ἄνθρωποι ἐμπειροπόλεμοι εὐκόλως ὅπου καὶ ἂν ἀφικνοῦντο τὴν ἡγεμονείαν εἰς ἑαυτοὺς οἰκειοποιοῦντο (4), καὶ, εἰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι πανταχοῦ κάτοικοι ἢ ἅπαντες ἢ οἱ πλεῖστοι Πελασγοὶ ἢ Λέλεγες ἦσαν, οὐχ ἧττον εὐκόλως φαίνεται ὅτι συνέβη, ὅπως

μετὰ τῶν ἐπηλύδων Ἑλλήνων εἰς ἓν ἐνωθῶσιν, ἔτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλης φυλῆς καὶ καταγωγῆς ὄντες· Καί τοι δὲ οὐδεὶς ἴσως ἢ πάνυ ὀλίγοι Ἕλληνες ἦλθον εἴς τινας τῆς Ἑλλάδος χώρας, ὅμως τοιαύτη ἐξ ἀρχῆς ἦν ἡ μεταξὺ τῶν κατοίκων τούτων καὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων κοινωνία τοῦ γένους καὶ τῆς καταγωγῆς, ὥστε καὶ τοῦ ὀνόματος τὴν κοινωνίαν εὐκόλως μετέδωκεν. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ οὐδεὶς ἔμεινεν, ὅστις ἰδίῳ ὀνόματι Ἕλλην νὰ καλῆται (5)· ὅσοι ὅμως ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες κατέλαβον ἄλλας γαίας, οὗτοι ἂν καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ ὀνόματα μετεχειρίζοντο τοῦ ἀρχαίου ὅμως ἐκείνου τὴν μνήμην δὲν κατέλιπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λατρείας ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὰ ὁμόγνια ἱερὰ διετήρησαν. Οὕτω συνέβη ὥττε οὐδὲν ἄλλο προσφυέστερον ὄνομα νὰ δύναται ἵνα διακρίνῃ σύμπαντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ λέγεται ὅτι τοιαύτην χρῆσιν ἐποιήσατο πρῶτος ὁ Ἡσίοδος καὶ Ἀρχίλοχος (6). Ὁ Ἡσίοδος μάλιστα φαίνεται πρῶτος ἐξυμνήσας Ἑλληνικὰ γένη διὰ μυθωδῶν γενεαλογιῶν. Ἐπειδὴ ἀνεγνώριζεν τὰς τέσσαρας τῶν Ἑλλήνων φυλὰς, τοὺς Αἰολεῖς, Δωριεῖς, Ἴωνας καὶ Ἀχαιοὺς, ἀνεζήτησε πάσας ἀπὸ τῶν υἱῶν ἢ ἐκγόνων τοῦ Ἕλληνος (7), αὐτὸν δὲ τὸν Ἕλληνα ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐκ τῆς Πύρρας ποιεῖ γεννηθέντα. Ἄλλοι ὅμως οὔτε τῶν Αἰολέων οὔτε τῶν Δωριέων οὔτε τῶν Ἀχαιῶν τὴν ἀρχὴν κατάγουσιν ἀπὸ τοῦ Ἕλληνος, ἀλλὰ τὸν Αἴολον τοῦ Διὸς, τὸν Δῶρον τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν Ἀχαιὸν τοῦ Ποσειδῶνος ποιοῦσιν υἱούς (8)· οὐδ' εἶναι ἀμφιβολία ὅπως μὴ οἱ Ἴωνες ἀναζητῶνται ὑπὸ περισσοτέρων (8) οὐχὶ ὑπὸ ἐγγόνου τινος τοῦ Ἕλληνος, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· τὸν Ἕλληνα δ' αὐτὸν εἰσί τινες οἵτινες λέγουσι γεγο-

νότα οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος, ἀλλ' ἀπὸ υἱοῦ τοῦ Πελασγοῦ ἢ τοῦ Ἀχαιοῦ, ἢ ἐὰν ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος τοῦτον ὅμως ἔλκοντα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς φύτλης τοῦ Πελασγοῦ ἢ τοῦ Φθίου ἢ τοῦ Ἀχαιοῦ· ἐξ οὗ ἀρκούντως ἀποδείκνυται ὅτι δὲν πρεσβεύουσι πάντες τὴν ἰδέαν· ἥτις καὶ σήμερον ἀκόμη εὑρίσκει ὑπερασπιστὰς, ὅτι ἡ φυλὴ τῶν Ἑλλήνων πάνυ διάφορος ἦν τῆς τῶν Πελασγῶν. Διὰ μεγάλης ὅμως ὁμοφωνίας παραδίδεται ὅτι οἱ Λέλεγες δὲν ἦσαν πολλοὶ διάφοροι τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Λοκροὶ εἰ καὶ μαρτυρεῖται ὅτι ἦσαν Ἕλληνες, ἀρχαιότερον ὅμως ἦσαν Λέλεγες, οὐδὲ ζητεῖται παρά τινος νέον τῶν Λοκρῶν ὄνομα ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἕλληνος, ἀλλὰ τὸν Λοκρὸν ἔγγονον τοῦ Ἀμφικτύονος, ὅστις ἦν ἀδελφὸς τοῦ Ἕλληνος, ὑπολαμβάνουσι υἱὸν τοῦ Φύτκου.

§ 5.

Ὅτι δὲ πλεῖσται συνέβησαν ἐν τῇ Ἑλλάδι μεταναστεύσεις λαῶν μεταβαλλόντων συχνὰ ἕδρας ἀποδεικνύουσιν αἱ πανταχοῦ πρὸς ἀλλήλας ἀναμεμιγμέναι φυλαὶ, ὡς παρίστησιν ἡμῖν αὐτὰς ἡ μυθώδης ἱστορία τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων χρόνων (1), εἰ καὶ τὴν μιᾶς ἑκάστης τῶν μεταναστεύσεων τούτων μνήμην ἐν τοσαύτῃ ἀρχαιότητι πραγμάτων καὶ ἀπιστεύτῳ τῶν μύθων διαφωνίᾳ οὐδεὶς πρέπει νὰ ἐλπίζῃ ὅτι δύναται νὰ ἐκκαθάρῃ (2). Ἀλλὰ ἐὰν τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πιθανότητα ἀκολουθήσωμεν θέλομεν κατ' εὔλογον λόγον δυνηθῆ νὰ διακρίνωμεν τρεῖς σημαντικωτέρας κατὰ τὴν πλείστην Ἑλλάδα μεταναστεύσεις, ὧν ἡ μὲν πρώτη τήν ἀρχὴν αὐτῆς ἔσχεν ἀπὸ τοῦ Δευκαλιωνίου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς ἐξ Ἠπείρου διὰ τῆς Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, Φωκίδος εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰβολῆς τῆς Ἑλ-

ληνικῆς φυλῆς (3), ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τῆς εἰσελάσεως τῶν Θεσσαλῶν ἐκ τῆς Θεσπρωτίας ἐπίσης εἰς τὴν Θεσσαλίαν (4), καὶ ἡ τρίτη ἐγγὺς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένη ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Σκοτεινοτάτη δὲ καὶ τῶν ἄλλων μεταναστεύσεων μυθωδεστέρα εἶναι ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν· ἐκτὸς ἐὰν, ἐπειδὴ παρὰ τῶν πλειόνων αἱ ἀρχαὶ τῶν ἐν Ἀττικῇ καὶ Πελοποννήσῳ κατοικούντων Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας συνήθως ἀναζητοῦνται καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀναφέρονται, παραδεχθῶμεν ὡς πιθανὸν ὅτι καὶ ἐν Ἀττικῇ ὡς καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐγένετό ποτε καὶ ἄλλη τις μετανάστευσις τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν οἱ ἐπήλυδες οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀχαΐαν, Ἀργολίδα, Λακωνικὴν καὶ Μεσσηνίαν, οἱ δὲ ἀρχαῖοι τῶν χωρῶν τούτων κάτοικοι Πελασγοὶ καὶ Λέλεγες ἢ συνεχωνεύθησαν μετ' ἐκείνων ἢ ἐκδιωχθέντες ὑπεχώρησαν ἀλλαχοῦ.

Κατὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Θεσσαλῶν ἀρκούντως πιθανολογεῖται ὅτι οἱ Αἰολεῖς Βοιωτοὶ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, ὅπου περὶ τὸν Ἄρνην περιῴκουν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ταύτην, τοὺς Μινύας καὶ Καδμίονας καθυποτάξαντες ἢ ἐκδιώξαντες, ὁλόκληρον σχεδὸν κατέβαλον· οὐ μετὰ πολὺ δὲ οἱ Δωριεῖς, οἵτινες μετά τινας ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλίᾳ μεταναστεύσεις κατῴκησαν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Οἴτην καὶ τὸν Παρνασὸν, ἐκδιώξαντες τοὺς Δρυοπίδας κατῆλθον ἐντεῦθεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ καθυποτάξαντες κατὰ μικρὸν τοὺς Ἀχαιοὺς κατέλαβον τὴν Ἀργολίδα σχεδὸν ἅπασαν μετὰ τῆς Κορίνθου, τὴν Σικυῶνα, τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν, οἱ δὲ Αἰτωλοὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν

Ἠλιδα. Οἱ Ἀχαιοὶ διαδεχθέντες ὑπὸ τῶν Δωριέων μέρος μὲν ἔφυγον εἰς τὴν Αἰγιάλειαν, μέρος δὲ πρὸς τοὺ Ἴωνας, οὗτοι δὲ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν τῆς ὁποίας μέρος τι μετὰ βραχὺν χρόνον οἱ Δωριεῖς ἀπὸ τῆς Κορίνθου κατέλαβον. Ἕτερον δὲ τῶν Αχαιῶν μέρος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐντεῦθεν συνδεθὲν μετὰ μεγάλης πληθύος ποικίλων φύλων μετηνάστευσεν εἰς τὴν Λέσβον καὶ τὴν παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἴωνες ἔπειτα ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἐζήτησαν καὶ αὐτοὶ τὴν Ἀσίαν· τελευταῖον καὶ τῶν Δωριέων μέρος μετέβη εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν τόπον. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι οὐδεμία πλέον μετὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐγένετο μετανάστευσις, ἀλλ' ἅπαντες ἐπαγιώθησαν ἤδη ἐπὶ μονίμων ἑδρῶν. Ἦν δὲ σύμπασα ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν λαῶν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον διανεμημένη.

§ 6.

Πρῶτον τὸ καλλίτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας κατέλαβον οἱ Θεσσαλοί, ἔλκοντες τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Θεσπρωτῶν, Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ Πελασγικῆς φυλῆς. Ὑπὸ τούτων οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι ἐν μέρει μὲν ἐξεδιώχθησαν ἐν μέρει δὲ καθυπετάγησαν οὕτως, ὥστε ἄλλοι μὲν τούτων ἐγένοντο δοῦλοι τῶν Θεσσαλῶν (πενέσται), ἄλλοι δὲ ἀνίσῳ συνθήκῃ ὑποτελεῖς αὐτῶν, οἷον οἱ Περραιβοί, οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες, Ἀχαιοὶ οἱ Φθιῶται, οἱ Μελιεῖς καὶ οἱ Μάγνητες (1). Κάτω τῆς Θεσσαλίας μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ τὰς τέσσαρας τῆς Δωρίδος πόλεις κατεῖχον οἱ Δωριεῖς, ὡσαύτως τὴν Βοῦλιν εἰς τὰ σύνορα τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας. Τὴν Λοκρίδα κατεῖχον οἱ αὐτοὶ οἵτινες καὶ ἀρχαιότερον, ἤτοι οἱ Λέλεγες· περὶ ἐπηλύδων ἄλλων φυλῶν δὲν ἀποδείκνυταί τι ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν

ὡς πιθανὸν ὅτι οἱ Ὕαντες διωχθέντες ἀπὸ τῆς Βοιωτίας κατῴκησαν εἰς τὴν Ὑαντίαν πόλιν τῆς Λοκρίδος. Καὶ ἐν τῇ Φωκίδι Λέλεγες ἀρχαιότερον καὶ Ὕαντες ὑπῆρξαν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ τούτου κατάγεται ἀπὸ Φώκου τινος υἱοῦ Ὀρνυτίονος, ὃς ἦν Θηβαῖος, καὶ ἀπὸ ἄλλου τινος Φώκου υἱοῦ τοῦ Αἰγινήτου Αἰακοῦ φαίεται ὅτι ἐπήλυδες ἐξ Αἰγίνης καὶ Κορίνθου ἦσαν μεμιγμένοι μετὰ τῶν ἀρχαίων κατοίκων. — Ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ μετὰ τῶν ἀρχαίων Λελέγων καὶ Κουρητῶν τὸ πρῶτον οἱ Ὕαντες ἐκ τῆς Βοιωτίας ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Καδμιόνων ἢ Βοιωτῶν, ἔπειτα οἱ Ἐπειοὶ ἐξ Ἤλιδος, καὶ μετ' ὀλίγον βάρβαροι οὐκ ὀλίγοι ἐξ Ἠπείρου λέγονται ἀναμεμιγμένοι, οἵτινες ἅπαντες ὑπὸ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν ὄνομα συνεχωνεύθησαν. Τὴν Ἀκαρνανίαν κατεῖχον οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Κουρητῶν, Λελέγων, Τηλεβοῶν, Κεφαλλήνων, εἰς οὓς μετὰ ταῦτα προσετέθησαν καὶ ἔποικοι ἐκ Κορίνθου. Τὴν Βοιωτίαν Βοιωτοὶ κατεῖχον Αἰολεῖς ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ὡρμημένοι, μεθ' ὧν τὰ λείψανα κατὰ μικρὸν τῶν Μινυῶν καὶ Καδμιόνων ἡνώθησαν· πολίσματά τινα δὲ, οἷον ἡ Στίρις, αἱ Θεσπιαὶ, αἱ Ὕλαι λέγονται ὅτι ἔσχον καὶ ἐκ τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς κατοίκους (2). Ἡ Ἀττικὴ ἦν τῶν Ἰώνων, Πελασγικῆς φυλῆς, μεθ' ὧν ὅμως φαίνεται ὅτι Ἕλληνες ἐκ Θεσσαλίας καί τινα τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν λείψανα καὶ πλείστοι ποικίλων φυλῶν ἐπήλυδες ἦσαν ἀναμεμιγμένοι (3). Τὴν Μεγαρίδα κατέλαβον οἱ Δωριεῖς. Τῆς Πελοποννήσου τὸ καλλίτερον μέρος αὐτοὶ πάλιν οἱ Δωριεῖς εἶχον, ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τοὺς μὴ μεταλλάξαντας ἔδαφος τινὰς μὲν καθυποτάξαντες καὶ ἐν μοίρᾳ παραδεδομένων ἢ δούλων ὑποβαλόντες, τινὰς δὲ καὶ ἀναμίξαντες μετὰ Δωριέων καὶ εἰς ἕνα

λαὸν συγχωνεύσαντες. Ἐκεῖνο μὲν ἐν Λακωνίᾳ καὶ Ἄργει, τοῦτο δὲ ἐν Μεσσηνίᾳ, Σικυωνίᾳ, Φλιοῦντι, Τροιζηνίᾳ καὶ Κορίνθῳ ἐγένετο (4). Τῆς λοιπῆς Πελοποννήσου τὸ μέσον μέρος οἱ Ἀρκάδες εἶχον, Πελασγικῆς φυλῆς, καὶ ὡς αὐτόχθονες μάλιστα πιστευόμενοι (5). Μεταξὺ τῆς Ἀρκαδίας, Ἀργολίδος, Λακωνίας ἦσαν αἱ στεναὶ τῶν Κυνουρίων ἕδραι, οὓς καὶ αὐτοὺς αὐτόχθονας λέγουσι, φυλῆς ὅμως Ἰωνικῆς, ἀλλὰ οὕτω κατὰ μικρὸν ἐκφυλισθέντες ὥστε φαίνονται ὁμοιότεροι πρὸς τοὺς Δωριεῖς ἢ τοὺς Ἴωνας (6)· τῆς Ἀργολίδος μέρος περὶ τὴν Ἑρμιόνην καὶ Ἀσίνην εἶχον οἱ Δρύοπες, ἐξωσθέντες ὑπὸ τῶν Δωριέων ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτῶν ἑδρῶν τῶν μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Οἴτης καὶ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ὧν τότε ἦν ἡ Ἀργολὶς ὑποδεχθέντες (7). Τῆς Ἤλιδος τὸ κατώτερον μέρος τὸ καλούμενον Τριφυλία, κατεῖχον οἱ Μινύαι ἀπὸ τῆς νήσου Λήμνου (8) ἐκβληθέντες ὑπὸ Τυρρηνῶν Πελασγῶν καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐν Λακωνίᾳ διατρίψαντες, ἀφ' ἧς εἰς τὴν γῆν ταύτην ἐπορεύθησαν καὶ τοὺς Καύκωνας καὶ Παροreάτας Ἀρκάδας ἐκδιώξαντες ἱδρύσαντο τὰς πόλεις Λέπρεον, Μάκιστον, Φρίξας καὶ ἄλλας. Ἀλλ' οὐδὲ τοὺς Καύκωνας καὶ Παροreάτας πάντας ἀποβληθέντας καὶ ἀφανισθέντας ἀποδείκνυσι τὸ τῆς Τριφυλίας ὄνομα, τὸ ἀπὸ τῶν τριῶν φυλῶν ἐπιβληθὲν αὐτῇ. (9) Τὴν ἀνωτέραν Ἤλιδα κατεῖχον οἱ Αἰτωλοὶ τῶν Δωριέων ποτε ὀπαδοί, μεμιγμένοι μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἐπειῶν, μεθ' ὧν καὶ ἀρχαία τῆς φυλῆς αὐτῶν συγγένεια ὑπῆρχε (10)· λέγεται δὲ ὅτι ἐδέχθησαν οὗτοι καί τινας Ἀχαιοὺς (11). Τέλος οἱ Ἀχαιοὶ φυγάδες ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος καὶ Λακωνίας κατέλαβον τὴν Αἰγιάλειαν καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς ἀρχαίους κατοίκους Ἴωνας τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν

ὀνόματος Ἀχαΐαν ἐπωνόμασαν (12). Ἐκ τῶν νήσων τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς Ἑλλάδος κειμένων πρώτην τὴν Κέρκυραν ἀβέβαιον εἶναι τίνες τὸ πάλαι κατέλαβον, μεταγενέστερον ἄποικοι ἐκ Κορίνθου κατήχθησαν εἰς αὐτήν (13). Τὴν Λευκάδα, Κεφαλληνίαν, Ἰθάκην καὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μικροτέρας νήσους αὐτοὶ οὗτοι οἱ κάτοικοι οἱ καὶ πάλαι αὐτὰς κατέχοντες, οἷον οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Τηλεβόαι (14), εἰ καὶ τὸ τῶν Τηλεβοῶν ὄνομα πρωΐμως ἐσβέσθη. Εἰς τούτους προσετέθησαν καὶ ἄποικοι ἐκ Κορίνθου (15). Τὴν πλείστην Εὔβοιαν οἱ Ἴωνες, τὸ δ' ἕτερον αὐτῆς μέρος εἶχον Ἄβαντες, Δρύοπες, καὶ Αἰολεῖς (16). Τὴν Κρήτην οἱ Δωριεῖς κατῴκησαν ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς μύθους ἤδη πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων (17). Αὐτοὶ δ' οὗτοι μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ἀναχωρήσαντες συνδεδεμένων μετ' αὐτῶν καὶ Μινυῶν καὶ Ἀχαιῶν ἄλλας πλείστας μεταξὺ Ἀσίας καὶ Ἑλλάδος νήσους κατέλαβον, οἷον τὴν Αἴγιναν, Θήραν, Μῆλον, Φολέγανδρον, Σίκινον, Ἀνάφην, Ἀστυπαλαίαν, Κῶ, Ῥόδον καὶ τὴν τῆς Καρίας παραλίαν (18). Τὰς Κυκλάδας μετὰ τῶν παραλίων τῆς Λιδύας καὶ τῶν γειτόνων νήσων κατοικοῦσιν Ἴωνες ἐξ Ἀττικῆς, ἀλλὰ μεμιγμένων καὶ πολλῶν Μινυῶν, Ἀβάντων καὶ ἄλλων (19). Τῆς Λέσβου, Τενέδου, Ἑκατοννήσου, τῶν ἀκτῶν τῆς Μυσίας Αἰολεῖς ἐκράτουν (20). Τῆς Λήμνου, Ἴμβρου, καὶ Σαμοθράκης καὶ Πελασγοὶ Τυρρηνοί (21). Ἀλλ' οὗτοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀποκλείονται τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων· τῶν ἐπιλοίπων οἵτινες σύμπαντες τῷ ὀνόματι τούτῳ περιλαμβάνονται καὶ εἰς τρεῖς μείζονας φυλὰς ἀριθμοῦνται, Αἰολέων, Ἰώνων καὶ Δωριέων, μεγίστην ἐπίδοσιν καὶ πρὸς τὰ ἔξω ἐπέκτασιν ἔσχον οἱ Αἰολεῖς (22), ἀλλ' οἱ μὲν

Ἴωνες καὶ Δωριεῖς διὰ φυσικῆς πρὸς ἀλλήλους συγγενείας συνδεόμενοι διετέλεσαν πάντοτε ἀπὸ τῶν ἄλλων διακεχωρισμένοι, οἱ Αἰολεῖς ὅμως ποικίλοι καὶ παντοδαποὶ καὶ μόλις πρὸς ἀλλήλους μᾶλλον ἢ πρὸς ἑκατέρους ἐκείνων φαίνονται διατελοῦντες συγγενεῖς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ τῶν τύπων τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν καθόλου.

Α.) Περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἡρωϊκῆς ἐποχῆς.

§ 1.

Ὁποία τις ἦν κατ' ἀρχὰς καὶ πρὸ τῶν χρόνων τούτων, ὧν βεβαιοτέραν τινα μνήμην διέσωσεν ὁ Ὅμηρος, ἡ κατάστασις καὶ σύνταξις τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος κεῖται ἐν τῷ στότει. Οἱ δ' ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, παρ' οἷς οἱ Πελασγοὶ καὶ Λέλεγες εἰσὶν αὐτόχθονες, παριστῶσι τούτους κατ' ἀρχὰς ἀγρίους καὶ ἀκαλλιεργήτους, δίκην θηρίων ζῶντας, καὶ κατὰ μικρὸν προσερχομένους εἰς ἀνθρωπινωτέραν δίαιταν καὶ καλλιέργειαν τοῦ σώματος (1), συνάπτοντας γάμους (2), καὶ κοινωνίαν πηγνύντας πρῶτον μὲν οἰκίας καὶ οἰκογενείας, εἶτα δὲ κωμῶν καὶ πόλεων, καὶ διὰ τῆς θεμελιώσεως ἠθῶν καὶ νόμων καὶ τῆς τῶν θεῶν θεραπείας καὶ λατρείας (3) ἐξημερωθέντας. Ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὅμως ἐποχῆς ἡ περὶ τῶν αὐτοχθόνων ἐκείνων πίστις ἐξέπεσεν ἤδη, καὶ καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Εὐρώπης οὕτω βεβαίως καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα νομίζομεν ἐλθόντας τοὺς πρώτους κατοίκους ἐκ τῆς Ἀσίας· ἀλλὰ κατὰ ποίους χρόνους ἦλθον οὗτοι, πόθεν ὁρμηθέντες, διὰ τίνος ὁδοῦ, ἢ πόσον συγκατήγαγον ἀνθρωπισμοῦ, τεχνῶν, ἐθίμων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν οὐδ' ἐρεύνης θέμα παρὰ τῶν νουνεχεστέρων πρέπει νὰ θεωρῆται (4). Δὲν δυνάμεθα ὅμως, ὡς φαίνεται, ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι τὰς ἀρχὰς πολλῶν τεχνῶν οἱ ἀγροικότεροι Ἕλληνες ἀπὸ

τῶν μᾶλλον κεκαλλιεργημένων Ἀσιανῶν παρέλαβον, ὡς τὴν γραφὴν ἀπὸ τῶν Φοινίκων, ὧν ἀρχαιόταται μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμπορικαὶ σχέσεις μαρτυροῦνται· ἀλλ' ὅσα περὶ τῶν ἀποικιῶν ὑπὸ Κάδμου ἐκ τῆς Φοινίκης(5), ὑπὸ Κέκροπος καὶ Δαναοῦ ἐκ τῆς Αἰγύπτου λέγονται διακομισθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἅπαντα εἰσὶ μυθώδη καὶ ὀλίγον πιστευτά (6)· οὐδὲν δὲ μνημεῖον τῆς ἀρχαίας ταύτης ἡλικίας διεσώθη ἐκτὸς ὀλίγων ἀλλὰ θαυμαστῶν λειψάνων τῆς οἰκοδομικῆς (7), περὶ τῶν θεμελιωτῶν τῶν ὁποίων καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς μεταγενεστέροις Ἕλλησι τοσαύτη ἦν ἡ ἀμφιβολία, ὥστε κοινῶς ἐμυθολογοῦντο ταῦτα Κυκλώπων ἔργα (8).

§. 2.

Ὁ δ' Ὅμηρος, ἐξ οὗ πᾶσα περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης τῆς Ἑλλάδος καταστάσεως βεβαιοτέρα πληροφορία ἐκπηγάζει, παρίστησιν ἡμῖν τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν εἰς πλείστας διηρημένην πολιτείας ὑποβεβλημένας πάσας ὑπὸ τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον· καὶ ὅτι τοιοῦτος ἦν ὁ πρῶτος τῶν πολιτειῶν τύπος ἅπαντες οἱ λοιποὶ συγγραφεῖς ὁμοφώνως ὁμολογοῦσιν (1). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχήν, ὅτε διὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Θεσσαλῶν καὶ Δωριέων ἡ κατάστασις τῆς πλείστης Ἑλλάδος ἐπαισθητῶς μετεβλήθη, καὶ τὰ σκῆπτρα εἰς ἄλλους μετέβησαν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ νέοι ἔξω τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀσίᾳ, Ἰταλίᾳ, καὶ Σικελίᾳ πολιτεῖαι ἱδρύθησαν, μεγάλη ἤρξατο ἁπανταχοῦ ἡ μεταβολὴ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ποικίλοι ἀνεφάνησαν τύποι πολιτευμάτων. Ἀλλ' ἅπασα αὕτη ἡ τῶν τύπων ποικιλία οὐχὶ ἀπροσφυῶς ὑπάγεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποὶλιτικῶν εἰς τρία μάλιστα γένη, καθ' ὅσον ἢ παρ' ἑνὶ, ἢ παρ' ὀλίγοις, ἢ παρ' ἅπασι κεῖται τὸ ὑπέρτατον ἐν τῇ πολιτείᾳ δίκαιον καὶ κράτος. Ἕκαστον δὲ τῶν τριῶν

τούτων γενῶν ὑποδιαιρεῖται πάλιν εἰς δύο εἴδη, καθ' ὅσον οἱ τὸ ὑπέρτατον ἔχοντες κράτος ἢ χρῶνται αὐτῷ πρὸς τὸ δημόσιον καλὸν καὶ τὴν κοινὴν ἁπάντων σωτηρίαν, ἢ ὀλιγωροῦντες τῆς δημοσίας ὠφελείας πρὸς τὸ ἑαυτῶν μόνον συμφέρον καὶ τὰς δυνάμεις ἀποβλέπουσιν. Ὅθεν τὸ ὑπέρτατον τοῦ ἑνὸς κράτος ἢ βασιλείαν καλοῦσιν, ἢ τυραννίδα. Ὅπου δὲ ὑπὸ τῶν ὀλίγων ἡ πολιτεία κυβερνᾶται, ἐκεῖ ἢ ἀριστοκρατία εἶναι ἢ ὀλιγαρχία. Τέλος σύμπαντος τοῦ λαοῦ τὸ κράτος ἢ δημοκρατίαν καλοῦσιν ἢ ὀχλοκρατίαν (2)· ἀλλ' ὅπως ταῦτα ὀρθότερον ἐννοηθῶσι καὶ διαγνωσθῶσιν ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα ὀλίγον ἐπιμελέστερον διαλάβωμεν περὶ ὅλης τῆς δυνάμεως καὶ φύσεως τῆς πολιτείας (3).

§ 3.

Εἶναι λοιπὸν ἡ τῆς πολιτείας διοίκησις λαοῦ διοίκησις· λαὸς δὲ οὐχὶ πᾶν ἄθροισμα ἀνθρώπων ὁπωσδήποτε συνελθὸν, ἀλλ' ἄθροισμα πληθύος συνημμένης διὰ τῆς συμφωνίας τοῦ δικαίου καὶ κοινωνίας τῶν ὠφελειῶν (1). Ἡ πρώτη δὲ αἰτία τῆς συνελεύσεως αὐταῦ δὲν πρέπει νὰ ζητῆται τόσον ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ διαλογισμοῦ τῆς ὠφελείας, ὅσον ἀπὸ τῆς φυσικῆς τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους συνοικειώσεως (2), ὑπὸ τῆς ὁποίας παρορμώμενοι οἱ τῆς αὐτῆς φυλῆς, γλώσσης καὶ χώρας ἐφίενται ἵνα εἰσέλθωσι καὶ εἰς κοινωνίαν τινὰ βίου καὶ συνασπισμόν. Οὕτως ἀφοῦ συνέλθῃ τοιαύτη εἰς ἓν ἀνθρώπων πληθὺς, τὰ πρὸς χρῆσιν τοῦ βίου αὐτῆς αὐτοβούλως δυναμένη νὰ διαφυλάττῃ (3), καὶ ἀφοῦ συνδεθεῖσα διὰ κοινοῦ δικαίου καὶ περὶ τῶν πραγμάτων τῶν πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ διαφύλαξιν τῆς ἑταιρείας ταύτης συμβαλόντων ἐπιμελῶς φροντίζῃ καὶ εὐστόχως ταῦτα διοικῇ, τότε τὴν πολιτείαν ταύτην πολιτικὴν κοινωνίαν καλοῦμεν. Καὶ ὡς

ὑπὸ τῆς φωνῆς τῆς φύσεως ὠθούμενος ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται εἰς τὴν οὕτω πως ἐσχηματισμένην κοινωνίαν, οὕτως εἰσελθὼν ἤδη τοσοῦτον αἰσθάνεται τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀνεγειρομένην ἐν ἑαυτῷ καὶ αὐξόμενα τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐντεθειμένα σπέρματα τῆς ἀρετῆς, ὥστε ὀρθῶς θέλεις εἴπει ὅτι ὁ ἔξω τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἄνθρωπος ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀποβῇ ἀληθῶς ἄνθρωπος (4), καὶ ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἀκρότατος τῆς πολιτείας σκοπὸς, τὸ ἀνθρωπίνως δηλ. παρ' ἀνθρώποις ζῆν (5). Ἀλλ' ὅπως συστῇ πολιτικὴ κοινωνία καὶ συστᾶσα διατηρηθῇ εἶναι ἀνάγκη πολλῶν πραγμάτων, μέρος μὲν ἐξωτερικῶν, μέρος δὲ ἐν αὐτῇ τῇ τῶν ἀνθρώπων διανοίᾳ καὶ βουλήσει εὑρισκομένων 6.

Καθότι πρῶτον μὲν πρέπει νὰ ὦσι πρόχειρα ἐπικουρήματα, δι' ὧν ὁ βίος νὰ βοηθῆται καὶ ἡ τροφὴ καὶ θεραπεία τοῦ σώματος παρασκευάζηται, οἷα ἡ τῶν ἀγρῶν κατοχὴ καὶ καλλιέργεια, αἱ τέχναι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· εἶτα δὲ δυνάμεις πολεμικαὶ πρὸς ἄμυναν κατὰ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, τύπος τις καὶ κανὼν δικαίου, τὸ ὁποῖον νὰ μεταχειρίζωνται πάντες πρὸς ἀλλήλους, τέλος οὐχὶ ξένον παρ' ἑκάστοις ἀπὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων πνεῦμα, καὶ ὁμόφωνος θέλησις πρὸς φύλαξιν καὶ διατήρησιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· διότι ἄνευ τούτων οὔτε νὰ συσταθῇ πολιτεία, οὔτε τὸν ὕψιστον προορισμὸν αὐτῆς νὰ κατορθώσῃ θέλει δυνηθῇ· ἵνα ἀληθῶς λοιπὸν ἀνθρωπίνως ἐν τῇ πολιτείᾳ ζῶμεν πρέπει νὰ προορῶμεν ὅπως μή τι τούτων λείπῃ· Καὶ πρῶτον βεβαίως σκεπτέον καὶ βουλευτέον τὶ τὸ ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον τῇ πολιτείᾳ νὰ γείνῃ, οὗ τινος γενομένου, ἕπεται δεύτερον ἡ ἐκτέλεσις καὶ κατόρθωσις τῶν βουλευμάτων τούτων καὶ σκέψεων· ἐπὶ τέλους δὲ προσεκτέον μή τι κατὰ τῆς πολιτείας

πραχθῇ, ἢ ἐάν τις διαφωνία μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς ἀναφυῇ διαλυτέα. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἴδιον δημοσίου συμβουλίου, τὸ δὲ δεύτερον ἀρχόντων καὶ τὸ τρίτον δικαστῶν (7), εἰ καὶ ἡ μεταξὺ τούτων διαίρεσις τῶν καθηκόντων αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάθεσις ἑκάστου αὐτῶν εἰς ἰδίους ἀνθρώπους δὲν ὑπαγορεύεται οὔτε ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, οὔτε ὑπὸ τοῦ λόγου[8]· διότι οὔτε ἐὰν εἰς ἕνα ἕκαστον, οὔτε ἐὰν εἰς πλείστους ἐπιτραπῇ τοῦτο, τὸ περὶ πάσης δηλ. τῆς πολιτείας βουλεύεσθαι καὶ τί τὸ πανταχοῦ πρακτέον καὶ ὑπὲρ τοῦ δικαίου τηρητέον σκέπτεσθαι, θέλουσι δυνηθῇ οὗτοι νὰ περιλάβωσι πάντα ἐντὸς νόμων καὶ θεσμῶν, ὅπως δύνωνται εὐκόλως νὰ διαγράφωσιν ὡρισμένον τινὰ γνώμονα καὶ κανόνα εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς δικαστὰς, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα θέλουσιν ἐπὶ τέλους ἀφεθῇ εἰς τὴν γνώμην καὶ τὸ δοκοῦν αὐτῶν [9]. Εἰς δὲ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὅτε τὸ δίκαιον ὅλον τό τε δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν ἐστηρίζετο εἰς τὴν συνήθειαν πρὸ πάντων καὶ τὰ ἤθη, γραπτοὶ δὲ νόμοι παντελῶς δὲν ὑπῆρχον, ἀδύνατον ἦν ὅπως μὴ μετὰ μεγάλης ἐλευθερίας καὶ αὐτοπροαιρέσεως βουλεύηται καὶ διαγινώσκῃ ἡ ἐξουσία τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ, τὴν χρηστότητα δὲ καὶ φρόνησιν ἁπλῶς ἐπιτρέψῃ ὡς γνώμονα τῶν δικαστῶν εἰς ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ὥστε ἀμφότεροι οὗτοι, οἱ ἄρχοντες δηλ. καὶ οἱ δικασταὶ νὰ μετέχωσι κατὰ μέγα μέρος καὶ τοῦ δημοσίου συμβουλίου [10].

§ 4.

Ἤδη δ' ἅπασα αὕτη ἡ εἰς τὸ βουλεύεσθαι, ἐκτελεῖν

(7) Τρία μόρια τῶν πολιτειῶν πασῶν· ἓν μὲν τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, ἕτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς—τρίτον δὲ τι τὸ δικάζον. Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. IV. 11. 1.

καὶ δικάζειν συνισταμένη διοίκησις τῆς πολιτείας ἢ παρ' ἑνὶ δύναται νὰ ὑπάρχῃ, ἢ παρ' ὀλίγοις, ἢ παρὰ σύμπαντι τῷ λαῷ. Ἀλλ' ὁ εἷς μὴ δυνάμενος βεβαίως αὐτὸς καὶ μόνος νὰ πράττῃ πάντα ἀναγκάζεται ὅπως καλέσῃ παρ' ἑαυτῷ καὶ ἑτέρους συμβούλους, ὑπουργοὺς, δικαστὰς, οἵτινες, ἐὰν τὸ εἰς αὐτοὺς ἐμπιστευθὲν καθῆκον ἔχωσιν ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἑνὸς ἐκείνου, καὶ ἀπὸ τοῦ νεύματος καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐξαρτῶνται. ὅτε ὀρθῶς θέλομεν εἴπει ὅτι ἡ πολιτεία αὕτη κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἑνὸς κυβερνᾶται. Ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος τοῦ κράτους, ὅστις μοναρχία καλεῖται καὶ δεσποτεία καὶ παμβασιλεία, παρ' Ἕλλησι σχεδὸν οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἐπειδὴ αἱ κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν βασιλεῖαι ὁ πόσον διάφοροι ὑπῆρξαν τῆς μοναρχίας ἐκείνης μετ' ὀλίγον θέλει δειχθῆ. Συνέβαινεν ὅμως μετὰ ταῦτα ὅπως ἐνίοτε ἄνθρωποι ῥέκται καὶ τολμηροὶ καταλαμβάνωσι μόνοι διὰ τῆς βίας καὶ τῆς πανουργίας τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν· ὧν ἡ δεσποτεία ξένη οὖσα τῶν νόμων καὶ τῶν νομίμων καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ἑλλήνων, τυραννὶς ἐκαλεῖτο [3]. Ἐὰν ὅμως ἡ πολιτεία ἦτον εἰς τὴν τῶν ὀλίγων ἐξουσίαν, τότε ὁ πρῶτος ἐν τῇ πολιτείᾳ τόπος παρεχωρεῖτο εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς ὀλίγους ἢ διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γένους ἢ διὰ τὰ πλούτη. Καὶ κατ' ἀρχὰς τῷ ὄντι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρὰ τῇ εὐγενείᾳ ἦσαν καὶ πλούτη μείζονα· δι' ὧν εὐκολώτερον παρασκευάζοντες τὰ πρὸς τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας ἐπιτήδεια καὶ μείζονα ἐντεῦθεν ἐλευθερίαν πνεύματος ἔχοντες ἐτρέποντο εὐκόλως εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ μάλιστα τοῦ ὁπλισμοῦ [4]. ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ ὕπερ τὴν ἄλλην πληθὺν προέχοντες οὐκ ἀδίκως καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν ἡγεμονείαν φαίνονται κατέ-

χοντες. Τούτων ὅπου μεγίστη καὶ ἥκιστα ὡρισμένη εἶναι ἡ ἐξουσία, ἐκεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ δημοσίου συμβουλίου καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ ἀπὸ τῶν δικαστηρίων ὁ λαὸς ἀποκλείεται, καὶ πάσας τὰς λειτουργίας ταύτας μόνοι οἱ εὐγενεῖς μετέρχονται ἢ ἴσῳ πρὸς ἀλλήλους δικαίῳ ἢ μετά τινος διακρίσεως, ὡς ὅτε εἰς τὰς ὑψίστας ἀρχὰς πρὸς ὡρισμένας μόνον οἰκογενείας κληρονομικῷ δικαίῳ ἐπετρέπετο εἴσοδος, τὸ ὁποῖον εἶδος ἀρχῆς καλεῖται δυναστεία [5]. ὅπου ὅμως οὐχὶ ἡ τοῦ γένους εὐγένεια ἀλλὰ τὸ τοῦ τιμήματος μέγεθος θεωρεῖται, αὕτη τιμοκρατία ἤτοι πλουτοκρατία ἐστὶ [6]. ἐὰν δὲ εἰς ἑκάτερον τῶν εἰδῶν τῆς τῶν ὀλίγων ἀρχῆς, παρέχωσιν οὗτοι ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς θέσεως ἣν κατέχουσι, μὴ διακρινόμενοι διὰ τῶν γονέων μόνον ἢ τοῦ τιμήματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς φρονήσεως, δικαιοσύνης καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν κοινῶν μερίμνης, καὶ ὡς ἄριστοι ὀνομάζονται ἄριστοι σπουδάζωσι καὶ νὰ ὦσιν, αὕτη ἀριστοκρατία ὀρθῶς δύναται νὰ ὀνομασθῇ, ἧς ἐναντία εἶναι ἡ ὀλιγαρχία [7]. Καὶ ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ δὲ ὡς καὶ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ κατὰ πολλοὺς τρόπους δύναται νὰ συγκερασθῇ ἡ ἐξουσία ἐκείνη τῶν ὀλίγων μετὰ τοῦ δικαίου τῶν πολλῶν, οἷον ἐὰν ὦσιν ἐκκλησίαι ἐν αἷς καὶ οἱ ἄρχοντες, οὐχὶ βεβαίως ἐκ τοῦ ὄχλου ἀλλ' ἐκ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν πλουσιωτέρων λαμβανομένοι, ὑπὸ τοῦ λαοῦ νὰ προχειρίζωνται, καὶ περὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐπικυρώσεων αὐτῶν ἔχῃ καὶ ὁ λαὸς ψῆφον, εἰ καὶ ὑποκειμένην εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀρίστων· ἔτι δὲ ἐὰν εἰς τὰ δικαστήρια ὁ λαὸς προσλαμβάνηται, καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τρόπων, οὓς περιττὸν νομίζομεν νὰ ἀπαριθμήσωμεν [8]. Ὅπου δὲ οὐδεμία διάκρισις τάξεως ἢ τιμήματος ἀπαιτεῖται πρὸς εἴσοδον εἰς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ μόνον μὴ ἀνάξιος νομισθῇ τις παρὰ τοῦ

λαοῦ, ἐκεῖ δημοτικὴ ἡ ἀρχὴ ἤτοι δημοκρατία εἶναι, ἥτις πάλιν καθ' ὅσον ἐπιμελέστερον μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀξίας καὶ διὰ νόμων συγκερνᾷ τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀρίστων, τοσοῦτον ἐγγύτερον πλησιάζει εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν (9), ὅπου ὅμως ὀλιγώρως ἔχει περὶ τὴν ἀξίαν καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ λαοῦ ὄρεξις παρὰ ἡ τῶν νόμων καὶ ἀρίστων αὐθεντία ἰσχύει ἐκεῖ ὀ χ λ ο κ ρ α τ ί α ἀποβαίνει.

§ 5

Πολῖται δ' ἀληθεῖς ἐν παντὶ τῆς πολιτείας τύπῳ ἐκεῖνοι λεκτέοι, οἷς ἔξεστιν εἰσελθεῖν εἴς τι μέρος τῆς πολιτείας [1]. ὅθεν ἐν τῷ κράτει τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν ὀλίγων ἐὰν ἡ λοιπὴ πληθὺς ἀποκλείηται τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν, οὐδ' ὄνομα πολιτῶν πρέπει ἀληθῶς νὰ φέρῃ, ἀλλ' ὑπήκοοι ὀρθότερον προσήκει νὰ ὀνομασθῶσιν· καὶ ὅμως πολῖται ὀνομάζονται καὶ οὗτοι ἀντιδιαστελλόμενοι πρὸς τοὺς δούλους καὶ ξένους, ἐν ᾧ ἡ πολιτεία αὐτῶν συνίσταται ἐξ ἐκείνων μόνον τῶν δικαίων καθ' ἃ οἱ ἀπολαύοντες ὑπερτεροῦσιν τῶν δούλων καὶ ὀθνείων, ὅπως π. χ. μὴ τις ἰδιώτης ἢ κύριος αὐτῶν, ὅπως ἐπιγαμίαν, ἐμπορείαν, κοινωνίαν δημοσίων ἱερῶν, φυλετῶν, φρατόρων ἔχωσι καὶ ἄλλα παρόμοια, μηδαμῶς εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας ἀνήκοντα. Οἱ ἀληθῶς ὅμως καὶ ἐννομώτατα ὄντες πολῖται ὡς πλεῖστον πρέπει νὰ ἐνδιαφέρωνται ὅπως αὐτοπροαιρέτως τὰ μάλιστα ἄξιοι ἀποβῶσι τῆς πολιτείας καὶ ἐπιτήδειοι εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν. Τοῦτο δὲ διττῶς δύναται νὰ κατωρθωθῇ· πρῶτον ἀπειργομένων αὐτῶν [1] ἀπὸ τῶν ἀνελευθέρων ἐπιτηδευμάτων, δι' ὧν τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων εὐκολώτατα συνήθως διαφθείρεται [2]· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πολιτεία οὐδὲν ἧττον δὲν δύναται νὰ στερῆται καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων τούτων

ὀρθότερον πράττουσα ἀνατίθησι τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν [3] ἢ εἰς τοὺς μετοίκους ἢ εἰς τοὺς δούλους, (καὶ διὰ τοῦτο ἡ δουλεία ἐν ταῖς δημοκρατίαις καθίσταται σχεδὸν ἀναγκαία) [4]· περὶ πολλοῦ δὲ ποιητέον ὅπως μὴ οἱ πολῖται ἐνδείας ἕνεκα ἀναγκασθῶσιν αὐτοὶ οὗτοι νὰ ἀναδεχθῶσι δουλικὰ καὶ ἀγεννῆ ἐπιτηδεύματα [5]. Δεύτερον πρέπει νὰ κατασταθῇ δημοσία τις παιδεία [6], δι' ἧς οἱ πολῖται νὰ ἀποβαίνωσι χρηστοί, οἱ δ' ἐπ' αἰσχρότητι κακοὶ νὰ στιγματίζωνται καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀποβάλλωνται· ἐπειδὴ δὲ πᾶσα πολιτεία ἠτισδήποτε καὶ ἂν ᾖ, πάντοτε προσπαθεῖ ὅπως ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς καταστάσει διατηρῇ ἑαυτήν, πολίτης λοιπὸν βέλτιστος ἐκεῖνος θέλει νομισθῆ ὅστις τὰ μάλιστα ἐπιτήδειος ἦθελε κριθῆ εἰς διατήρησιν ταύτης τῆς καταστάσεως τῆς πολιτείας· ὅθεν ἐπειδὴ οὐχὶ πᾶσα τῆς πολιτείας κατάστασις εἶναι καλὴ καὶ ἐπαινετὴ, ἕπεται ὅτι καὶ πολίτης καλὸς ἐκεῖνος πολλάκις φαίνεται, ὃν ἄνδρα ἀληθῶς ἐπαινετὸν δὲν ἤθελέ τις δυνηθῆ νὰ ὀνομάσῃ· καθότι ἕτερος εἶναι ὁ τοῦ πολίτου ἔπαινος καὶ ἡ ἀρετὴ, καὶ ἕτερος ὁ τοῦ ἀνθρώπου [7]. Ἀρίστη δὲ πολιτεία ἐστὶν ἐν ᾗ ἐλαχίστη εὑρίσκεται ἡ μεταξὺ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ἀρετῆς διαφορὰ καὶ ἥτις πλεῖστα εἰς τοὺς ἑαυτῆς πολίτας προσφέρει παρορμήματα καὶ ἐπικουρήματα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς.

§ 6.

Τούτων ἐκτεθέντων ἂς ἀποβλέψωμεν ἤδη εἰς τοὺς ποικίλους τύπους τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων, ἀποφέροντες μεθ' ἡμῶν ὅσον καρπὸν πληροφορίας δυνηθῶμεν νὰ ἀρυσθῶμεν. Πρῶτον λοιπὸν ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ὡς προελέχθη, βασιλεῖαι πανταχοῦ ὑπῆρξαν, τῶν ὁποίων ὁποία τις ἦν ἡ σύνταξις μόνον ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γινώσκεται [1]· ἂν καὶ τὸ εἶδος τῶν βασι-

λειῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ πρὸ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς πιστεύεται διάφορον τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου διαγραφομένου· ἐπειδὴ ἡ μυθώδης τῶν προτέρων χρόνων ἱστορία διεφύλαξεν ἴχνη τινὰ καὶ τεκμήρια ἱερατικῆς ἀξιοπρεπείας μετὰ βασιλικῆς ἐξουσίας συνδεδεμένα (2). Οἱ ὁμηρικοὶ ὅμως βασιλεῖς, εἰ καὶ αὐτοὶ θυσίας ἐποιοῦντο ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, προφανῶς ὅμως διαφέρουσι τῶν ἱερέων. Καὶ δὲν πρέπει νὰ λογισθῇ ἄλογος ἡ ἰδέα ὅτι ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἱερατείας ἀπὸ τῆς βασιλείας προῆλθε τὰ μάλιστα ἐκ τοῦ ὅτι ἐπήλυδες, διὰ τῆς βίας καθυποτάξαντες τοὺς ἀρχαίους κατοίκους, καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἀπογυμνώσαντες τοῦ κράτους, οὐδαμῶς ἀνέμιξαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἀρχαῖα ἱερὰ, ἀλλ' εἴτε ἄθικτα ταῦτα καὶ ἀμίαντα ἐγκατέλιπον εἰς τὴν ἐπιμέλειαν ἐκείνων καὶ τοῦ γένους αὐτῶν, εἴτε ἀποκεχωρισμένα καὶ ὀλιγωρούμενα εἰς καταφρόνησιν κατὰ μικρὸν καὶ λήθην ἐπέτρεψαν. Ἱερωτάτη ὅμως ἦν καὶ τῶν ὁμηρικῶν βασιλέων ἡ μεγαλειότης, καὶ αὐτοὶ ὕπερ τοὺς ἄλλους ἐφαίνοντο ὡς οἱ μάλιστα ὑπὸ τῶν θεῶν ἀγαπώμενοι[3], ἐπειδὴ ἐπιστεύοντο ὅτι ἐλέῳ θεοῦ ἐκράτουν τὸ σκῆπτρον[4], καὶ οἱ πλεῖστοι μάλιστα ὅτι καὶ συγγενεῖς αὐτῶν ἦσαν [5]· τὸ δὲ τοῦ κράτους αὐτῶν δίκαιον νόμοις ῥητοῖς ἢ συνθήκαις ὡρισμένον δὲν ἦτον, ἀλλ' ἐναπέκειτο εἰς τὴν χρῆσιν καὶ τὸ ἔθος, ἐφ' ᾧ καὶ ποικίλον ἦν κατὰ τὰς περιστάσεις τῶν χρόνων καὶ τῶν ἀνθρώπων [7]· ἐπειδὴ οἱ κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὰς δυνάμεις ὑπερέχοντες εἶχον καὶ μείζονα ἐξουσίαν καὶ κῦρος· οἱ δὲ ὀκνηροὶ καὶ ἀπόλεμοι, ἢ ὧν αἱ δυνάμεις ὑπὸ τῆς ἡλικίας ἦσαν τεθραυσμέναι μόλις ἠδύναντο ἀνέχειν τὴν βασιλικὴν μεγαλειότητα [8]. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κραταιότατοι βασιλεῖς ὀλίγον καθ' ἑαυτοὺς ἴσχυον ἐὰν τὴν θέλησιν τῶν εὐγενῶν δὲν ᾠκοιοῦντο, οἵτινες ἔξοχοι τὴν ἀν-

δρίαν καὶ τὰς δυνάμεις, μετὰ τοῦ βασιλικοῦ γένους διὰ συγγενείας καὶ κηδεστίας συνδεδεμένοι, ἢ λαμπροὶ διὰ μυθώδη τινὰ καὶ θείαν καταγωγὴν μεγάλην εἶχον ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν ἐπιρροὴν καὶ ἐγγύταττον τοῖς βασιλεῦσι τὸ κῦρος, ἐφ' ᾧ καὶ αὐτοὶ ἐνίοτε β α σ ι λ ῆ ε ς καλοῦνται[9]. τοῦθ' ὅπερ ἔν τισι βασιλείαις βλέπομεν, διηρημένον δηλ. μεταξὺ ὡρισμένου τινὸς ἀριθμοῦ ἀριπρεπῶν βασιλέων τὸ κράτος, παρ' οἷς εἷς οἱονεὶ πρόεδρος καὶ πρῶτος ἐν ἴσοις προΐσταται.[10]

§ 7.

Ἦν δὲ ἡ βασιλεία σχεδὸν κληρονομικὴ[1], διότι τὸν πατέρα ἢ γήρατος ἕνεκα ἐξασθενήσαντα ἢ ἀποθανόντα διεδέχετο ὁ υἱὸς[2], ἐκτὸς ἐὰν οὗτος ἥκιστα ἀρεστὸς ὢν εἰς τὸν λαὸν ἀπεκλείετο τῆς πατρικῆς τιμῆς[3]. Σύμβολα τῆς βασιλικῆς ἀξίας οὐδαμῶς μνημονεύονται ἐκτὸς τοῦ σκήπτρου, ἤτοι σκήπωνός τινος ξυλίνου διὰ χρυσῶν ἥλων διαπεποικιλμένου[5]. Ὅμοια δὲ σκῆπτρα, ἔλαττον ὅμως ἀναμφιβόλως κεκοσμημένα, ἐφέροντο καὶ ὑπὸ τῶν κηρύκων, ὑπηρετῶν τῶν βασιλέων, καὶ ὑπὸ τῶν πρώτων τῆς πολιτείας, ἐὰν ποτὲ ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἠγόρευον, ἢ διὰ τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος περιεβάλλοντο[6]. Ἐκτὸς τούτων οἱ βασιλεῖς ἐκέκτηντο καὶ τέμενος ἐκ τῶν δημοσίων ἀγρῶν[7], καὶ δασμοὺς καὶ δῶρα εἴτε δωρούμενα εἴτε νενομισμένα παρὰ τοῦ λαοῦ ἐλάμβανον[8], τέλος διὰ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συνελεύσεσι καὶ ἐκλεκτοτέρου ἐν τοῖς συμποσίοις οἴνου καὶ μερίδων τροφῆς ἐτιμῶντο[9], εἰς αὐτοὺς δ' ἐπεβάλλετο τὸ καθῆκον, ὅπως θαμινῶς καλῶσι τοὺς πρώτους εἰς μεγαλοπρεπεῖς ἑστιάσεις[10], ὅπερ ἀναμφιβόλως οὐ μικρὸν συνέβαλλεν εἰς παγίωσιν τῆς ὁμοφροσύνης.

Τὸ καθῆκον τῶν βασιλέων κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην εἰς τρία μάλιστα συνίστατο, ὅπως τὸν στρατὸν ἐν ἐκ-

στρατείαις ὁδηγῶσι, τὸ δίκαιον ἐν εἰρήνῃ ἀπονέμωσι καὶ ἱερά τινα ὑπέρ τοῦ λαοῦ ποιῶσιν. Καὶ τοῦ στρατοῦ τῷ ὄντι ἀρχηγοὺς παρ' Ὁμήρῳ βασιλεῖς πανταχοῦ εὑρίσκομεν· τοῦ αἴρειν ὅμως ἢ θέσθαι πόλεμον ἡ προαίρεσις καὶ ἡ τῆς εἰρήνης διαπραγμάτευσις ἢ συμμαχίας μετὰ ξένων ἐθνῶν δὲν ἔκειτο παρὰ τοῖς βασιλεῦσι μόνοις, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ παρὰ τοῖς ἀρίστοις ἐκείνοις, οὓς ὤφειλον οὗτοι περὶ πάσης ὑποθέσεως νὰ συμβουλεύωνται. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἂν καὶ ταύτης ἕνεκα συχνότατα διὰ τῆς ἐπωνυμίας δικασπόλων ἢ θεμιστοπόλων κοσμοῦνται[13], δὲν διεχειρίζοντο ὅλην μόνοι, ἀλλ' ἀναμφιβόλως εἶχε καὶ ἕκαστος τῶν ἀριστήων τὸ εἰς αὐτὸν ἐπιβάλλον μέρος[14]. Θυσίας τέλος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ οἱ βασιλεῖς εἴτε ἐν ἀγορᾷ εἴτε κατ' οἶκον ὤφειλον νὰ ποιῶσιν, ὅσαι δὲν ὑπήγοντο εἰς τὴν τῶν ἱερέων ἐπιμέλειαν[15].

§ 8.

Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἱερεῖς ὡρισμένων θεῶν καὶ προστάται ναῶν[1], ἐάν τις ἱεροπραξία ἦν ἀνάγκη νὰ τελεσθῇ, ἔπρεπε νὰ προσκληθῇ ὁ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ τούτου[2], αἱ δὲ θυσίαι αἱ μὴ ἐν τοῖς ναοῖς γιγνόμεναι διεπράττοντο ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἄνευ ἱερέων, ὑπὲρ τῶν οἰκείων ὁ οἰκοδεσπότης, ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ ὁ στρατηγὸς, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ὁ βασιλεύς[3]. Οἱ ἁγνισμοὶ, τὰ οἰωνοσκοπήματα καὶ ἄλλα εἴδη μαντειῶν δὲν διεπράττοντο ὑπὸ τῶν ἱερέων[5]· ἂν καὶ τῶν σπλαγχνοσκοπιῶν, ἐὰν ἦσαν τινὲς ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ, οὗτοι ἐνομίζοντο κατ' εὔλογον λόγον ἔμπειροι καὶ ἑπομένως τούτου ἕνεκα πολλάκις προσεκαλοῦντο[6]. Ἔν τισι δὲ ναοῖς καὶ τοῦ μαντεύεσθαι τὴν τέχνην καὶ τὴν τοῦ ἀριθμεῖν διὰ τῶν χειρῶν παραδιδομένην οἱ ἱερεῖς ἐξήσκουν[7]. Διὰ τῆς ἱερατείας δὲ οὐχὶ μόνον ἄνδρες περιεβάλλοντο, ἀλλὰ καὶ

γυναῖκες[8], καὶ ἄλλαι μὲν παρὰ τοῦ λαοῦ παρεχωροῦντο, ἄλλαι δὲ ἦσαν κληρονομικαὶ[9]. Καὶ τῆς κληρονομικῆς ἱερατείας δύο φαίνονται ὅτι ἦσαν αἱ αἰτίαι[10]. Πρῶτον διότι τὰς λατρείας ἐκείνας, αἵτινες τὸ πάλαι εἰς ὡρισμένα μόνον γένη καὶ οἰκογενείας ἦσαν ἴδιαι καί τοι μετέπειτα δημοσίας καταστάσας, οὐχὶ ἄλλοι εἰμὴ οἱ τῶν γενῶν ἐκείνων καὶ οἰκογενειῶν ἐθεωροῦντο ὡς ὁσίως δυνάμενοι νὰ ἐπιμελῶνται. Δεύτερον διότι οἱ ναοὶ τῶν θεῶν δὲν ἦσαν πάντες δημοσίᾳ δαπάνῃ ᾠκοδομημένοι, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ὑπὸ ἰδιωτῶν· ἑπομένως ὅταν μετέπειτα διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους δημοσία ἀπέβη ἡ θρησκεία, οἱ ἱερεῖς ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται ἀπὸ τῆς φυλῆς τῶν οἰκοδομησάντων αὐτούς. Ἴδιον δὲ εἰς τοὺς ἱερεῖς τοῦτο μόνον ἦν, ἡ τῶν θεῶν ἐν τοῖς ναοῖς διακονία, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα ὑπήγοντο καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς λοιποὺς πολίτας, μὴ ἐξαιρούμενοι τῶν πολιτικῶν ὑπουργιῶν[11]· ἦσαν δ' ἅπαντες ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς τῶν εὐγενῶν τάξεως.

§ 9

Οἱ εὐγενεῖς ἀπὸ τοῦ ὄχλου διὰ τιμητικῶν πολλάκις προσφωνήσεων ἡ ρ ώ ω ν, ἀ ρ ι σ τ ή ω ν, ἐ ξ ό χ ω ν ἀ ν δ ρ ῶ ν διεκρίνοντο, ἵνα οἱ διὰ τὴν λαμπρότητα τῆς καταγωγῆς καὶ τοὺς ἀμυθήτους αὐτῶν θησαυροὺς, δι' ὧν μάλιστα διεκρίνετο ἡ εὐγένεια[2], ὑπερέχωσι τοῦ λοιποῦ ὄχλου καὶ κατὰ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν, τὴν περὶ τὸν στρατιωτικὸν ὁπλισμὸν εὐχέρειαν καὶ τὴν περὶ τὴν χρῆσιν τῶν πραγμάτων φρόνησιν[3]. Ἐν τισι δὲ πολιτείαις ἡ ἀρχὴ τῆς εὐγενείας ἐὰν οὐχὶ ἅπασαι κατὰ μέγα ὅμως μέρος φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητῆται ἀπὸ τῶν ἐπηλύδων, οἵτινες τοὺς ἀρχαίους κατοίκους νικήσαντες καὶ καθυποτάξαντες τὴν ἀρίστην τῆς γῆς μοῖραν πρὸς ἀλλήλους διένειμαν. Οἱ πρώτιστοι τῆς εὐγε-

νείας καλοῦνται γέροντες, ὅπερ δὲν εἶναι ἡλικίας μόνον ἀλλὰ καὶ τιμῆς προσφώνησις[4], διὸ καὶ ἀπεδίδετο οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς κατὰ τὴν γέννησιν μείζονας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως[5]· εἰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναμφιβόλως οἱ γέροντες ἦσαν προβεβηκότες, τῶν γενῶν καὶ οἰκογενειῶν αἱ κεφαλαί. Οὗτοι ἦσαν πλησιέστατοι τοῖς βασιλεῦσι κατὰ τὴν αὐθεντίαν, ὥστε οὐδὲν ἐκ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ σπουδαιοτέρων αὐτῶν μὴ ἐπιτρεπόντων ἢ ἀκόντων ἐπράττετο[7]. Ἐθάμιζον λοιπὸν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν βασιλέων, τὸ ὁποῖον συμβούλιον βουλὴ γερόντων[8], αὐτοὶ δὲ βουληφόροι ἐκαλοῦντο[9]. Ἐν πολέμῳ πᾶσα ἡ τοῦ στρατοῦ δύναμις ἐν τοῖς εὐγενέσιν ἦν, οἵτινες βαρύτερον ὡπλισμένοι, ἐμάχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἀπὸ τῶν ἁμαξῶν· τοῖς δ' ὄχλοις ἦν ὁ ψιλότερος ὁπλισμὸς καὶ αἱ πεζῇ μόνον ἐκστρατεῖαι [10]. Ἐν τῇ διοικήσει τῆς πολιτείας τὰ δίκαια τοῦ ὄχλου ἦσαν μικρὰ καὶ ἀβέβαια. Συνεκκλοῦντο δ' ἐνίοτε ἐν συνελεύσει (ἀγορᾷ)[11], ἀλλ' οὐχὶ ὅπως ἐρωτηθῶσι καὶ διὰ τῆς ψηφοφορίας ἐπικυρώσωσιν ἢ ἀκυρώσωσι τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἵνα ἀκούσωσι ὅσα οἱ βασιλεῖς μετὰ τῶν γερόντων ἢ ἤδη πρότερον ἀπεφάσισαν[12] ἢ ἐνώπιον τῆς ἀγορᾶς συσκέπτονται[13]. Εἰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὁ ὄχλος διὰ βοῆς τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ ἢ διαφωνίαν ἐδήλου[14], οὐδ' ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἀναγκασθῇ ἐάν τι διὰ μεγάλης ὁμοφροσύνης ἀπηρνεῖτο· ὅθεν εἰς ῥήτορας ἔπρεπεν ἡ ὑπόθεσις ὑπὸ τοῦ ὄχλου νὰ ἐπιτραπῇ· ἀλλὰ δὲν συνειθίζετο ἡ ἐξάσκησις τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀγορεύειν εἰμὴ ὑπὸ τῶν ἀριστήων, εἰς οὓς ἀνεγειρομένους ἐπὶ τὸ βῆμα παρεδίδετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος τὸ σκῆπτρον [16]. Ἐν δὲ ταῖς διαφωνίαις τῶν ἀριστήων καὶ τοῦτο προσέτι συνήθως ἐγίγνετο, ὅπως ὑποβάλλωσι τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν ὄχλον καὶ ἐπιχειρῇ ἕκα-

στος τὸ καθ' ἑαυτὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν περισσοτέρων, ἵνα τῇ συνδρομῇ αὐτῶν τὰς πεποιθήσεις τῶν ἄλλων ἢ ὅλως νικήσῃ ἢ ἐκφοβίσῃ[17]. Τοῦ συγκαλεῖν δὲ τὴν ἀγορὰν οὐχὶ μόνον παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν ἦν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις γέρουσιν, ἐὰν ἐνόμιζον ἀναγκαῖον[18].

§ 10.

Ὁ λαὸς ἅπας ἦν διῃρημένος εἰς φυλὰς, φρατρίας καὶ γένη· ἂν καὶ γενῶν ἀληθῶς ῥητὴ μνεία δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν, οὔτε περὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν φρατριῶν καὶ φυλῶν καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν δύναταί τις παρ' αὐτῶν νὰ μάθῃ. Δούλων δύο ἤδη μνημονεύονται, ἓν τῶν δοριαλώτων, οἵτινες ἰδίως δμῶες λέγονται[2] καὶ ἕτερον τῶν ἀπὸ τῶν ἐμπόρων ἢ λῃστῶν ἀγοζομένων[3]. Περὶ δὲ τοῦ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Θεσσαλῶν καὶ Δωριέων εἴς τινας τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἀναφαινομένου εἴδους τῶν δούλων οὓς τῇ γῇ προσγεγραμμένους δύναταί τις ὀνομάσαι, ὁποῖοι ὑπῆρξαν παρὰ τοῖς Θεσσαλοῖς οἱ πενέσται, παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις οἱ εἵλωτες, οὔτε ἴχνος εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ[4]· ἐπειδὴ οἱ καλούμενοι θῆτες ἦσαν ἀναμφιβόλως ἐλεύθεροι, ἀλλὰ εὐτελεστέρας τύχης ἄνθρωποι, οἵτινες αὐτοθελεὶ τὴν ἐργασίαν αὑτῶν εἰς τοὺς πλουσιωτέρους ἐπὶ μισθῷ ἐξέδιδον καὶ εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν ἔπραττον οἱονεὶ πελάται, ἀλλ' ἦτις πελατεία δὲν ἦτο συνήθως διηνεκὴς ἀλλ' ἐπικαίριος μόνον[5]· τῶν δ' ὑπ' αὐτῶν ἢ ὑπὸ τῶν δούλων αὐτῶν γιγνομένων ἔργων μέρος τι καὶ οἱ δεσπόται, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ εὐγενέστεροι μετήρχοντο, ὅπως π. χ. τοὺς ἀγροὺς καλλιεργῶσι, τὰ κτήνη βόσκωσι καὶ φυλάττωσιν[6], ἢ τὰ ἐπιτήδεια κατασκευάζωσι[7]· καθ' ὃν τρόπον βλέπομεν καὶ τὰς τῶν βασιλέων γυναῖκας καὶ θυγατέρας ἐνασχολουμένας εἰς τὸ κλώθειν, ὑφαίνειν, τὰ ἱμάτια κλύνειν[8].

Δὲν ἔλειπον δὲ καὶ οἱ ἐπὶ χρηματισμῷ ὡρισμένα τινα εἴδη βιομηχανιῶν μετερχόμενοι, ὡς σιδηρουργοί, ξυλουργοὶ καὶ ἄλλοι ὑπὸ τῷ κοινῷ τῶν δ η μ ι ο ρ γ έ ω ν ὀνόματι περιλαμβανόμενοι [9], ὧν ἔν τισι πολιτείαις ἤδη πρωΐμως μεγάλη ὑπῆρξεν πληθὺς [10]. Τὴν ἐμπορείαν τέλος μετὰ τῶν ξένων, ἐν πρώτοις τὴν ναυτικὴν, ὀλίγοι μετήρχοντο, οὐδ' ἀναφέρονται Ἕλληνες ἔμποροι ἐκτὸς τῶν Ταφίων, Λημνίων καὶ Κρητῶν [11]· τὰ πλεῖστα δ' ἐμπορεύματα διεκομίζοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Φοινίκων [12].

§ 11.

Δίκαια δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ δὲν ἦσαν δι' ὡρισμένων νόμων καθιερωμένα, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς συνηθείας καὶ τῶν ἠθῶν ἀνηρτημένα, καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ ὡς ἀνθρώπινα βουλεύματα, ἀλλ' ὡς θεῖα θεσπίσματα ἰσχύοντα [1]· ἅπαντα δὲ καὶ αἱ τῶν θεῶν χρησμῳδίαι καὶ τὰ παρ' ἀνθρώποις δίκαια θέμιστες κοινῷ ὀνόματι ἐκαλοῦντο [2], καὶ οὐδὲν βαρύτερον οἱ θεοὶ ἔφερον ἢ τὴν τοῦ δικαίου ὀλιγώρησιν καὶ παράβασιν· οὐδὲν δὲ ἱερώτερον τῶν βασιλέων καθεῖχον ἢ τὴν τοῦ δικαίου ἀπονομὴν ἐνόμιζον [3]. Τούτου μέρος τι, οἷον ἐὰν διχόνοιαι μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἀνεφύοντο, αὐτοὶ οἱ οἰκοδεσπόται φαίνεται ὅτι ἐξήσκουν [4]· μεταξὺ ξένων ὅμως οἱ βασιλεῖς βεβαίως μετὰ τῶν πρώτων ἀπένεμον τὸ δίκαιον, ἐὰν δέ τι σπουδαῖον παρενέπιπτεν, τοῦτο δὲν ἐδικάζετο ἄνευ συμβουλίου τῶν γερόντων [5]. Ἐκάθηντο δὲ οὗτοι εἰς τόπον δημόσιον καὶ ἱερόν [6]· καὶ παρῆσαν οἱ κήρυκες ὡς δημόσιοι ὑπηρέται [7]· πολυάριθμος ἀνθρώπων πληθὺς περιίστατο, ὧν πλεῖστοι οἱονεὶ παράκλητοι (συνήγοροι) ἑκατέρου τῶν δικαζομένων τὴν ἑαυτῶν εὔνοιαν διὰ τῆς παρουσίας ἔτι δὲ καὶ δι' ἐπιβοήσεως ἐδήλουν [8]. Τὴν ὑπόθεσιν ἕκαστος ἔλεγε καὶ μάρτυρας παρουσίαζεν [9]· ὅτι δὲ καὶ ἐφέσεις ἐγί-

νοντο καὶ καταβολαὶ χρημάτων πρὸ τῆς δίκης, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τὸν νικητὴν, φαίνεται ἐκ τῶν παρ' Ὁμήρῳ εὑρισκομένων ἰχνῶν. Οἱ δικασταὶ ἔλεγον φανερῶς τὴν γνώμην αὐτῶν, κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας τὸ παρὰ τοῦ κήρυκος ἐγχειρισθὲν εἰς αὐτοὺς σκῆπτρον [10]· ὅ,τι δὲ τὸ πλειότερον μέρος ἀπεφάσιζε τοῦτο καὶ τὸ κῦρος εἶχεν.

§ 12.

Οὕτω τῶν δικαστηρίων συνεστηκότων ἐχαλιναγωγεῖτο τῷ ὄντι ἡ βία καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἐκδίκησις· ἀλλὰ δὲν ἴσχυον ταῦτα δυστυχῶς, ὅπως ἡ πολιτεία ἐπιτυγχάνῃ τὴν δέουσαν ἱκανοποίησιν καθ' ὅλων τῶν ἐγκλημάτων δι' ὧν οἱ πολῖται αὐτῆς κατετρύχοντο. Τοῖς ἀνθρωποκτόνοις π. χ. ἐγκλήματος τοσοῦτον συνήθους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οὐδὲν ἦτο δημόσιον δικαστήριον, ἀλλ' ἰδιωτικῶς διεπραγματεύοντο τὴν ποινὴν μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος [1]· καὶ εἰ μὲν δὲν συνεφώνουν περὶ αὐτῆς, ἀπηγορεύετο εἰς τὸν φονέα τὸ διατρίβειν ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ ἠναγκάζετο οὗτος εἰς ἐξορίαν [2]· εἰ δὲ συνεφώνουν ἦτον ἀσφαλὴς ἀπὸ πάσης βίας [3], καὶ ἐὰν μετὰ ταῦτα διαφωνία τις παρενέπιπτεν περὶ τῆς διαλύσεως τῆς ποινῆς προσήρχετο εἰς τοὺς δικαστάς [4].— Κλοπαὶ καὶ ληστεῖαι κατὰ πολιτῶν διαπραχθεῖσαι ἐτιμωροῦντο ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου· κατὰ ξένων ὅμως, ἐκτὸς τῶν διὰ συνθηκῶν συνδεδεμένων, οὐδὲν αἰσχρότητος ἔφερον [5]. Συμβόλαια ἢ συναλλάγματα ποικίλ, ὡς τοῦ ὠνεῖσθαι, πωλεῖν, ἐκμισθοῦν καὶ ἄλλων ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεμία ἐμπορεία ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τὰ πλεῖστα ἀναμφιβόλως ἐνώπιον μαρτύρων ἐγίνοντο [6], ὅπως εὐκολώτερον ἐν ἀνάγκῃ δύνωνται νὰ παραδεχθῶσι ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου. Τὸ ἔννομα συνοικέσια τῇ συγκαταθέσει τῶν γονέων συνεφωνοῦντο [7]. Εἰς τούτους οἱ ζητοῦντες τὴν κόρην προ-

σέρερον ἔ δ ν α καὶ σπάνια ἦσαν τὰ ἄνευ ἔδνων συνοικέσια[8], τὰ ὁποῖα ὅπως σύμφωνα ὦσι πρὸς τὰ πλούτη ἐκείνων οἵτινες τὰ προτέφερον δὲν ἔπρεπε νὰ ζητῶνται νύμφαι εἰμὴ εὐγενεῖς καὶ πλούσιαι παρ' εὐγενῶν καὶ πλουσίων, ἂν καὶ οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐπιτεταμμένα ἦσαν καὶ τὰ μεταξὺ ὄχλου καὶ εὐγενῶν συνοικέσια. Προῖκα δὲν εὑρίσκομεν διδομένην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀλλὰ π α ρ ά φ ε ρ ν α ἐσυνείθιζον οἱ γονεῖς νὰ δίδωσιν εἰς τὰς θυγατέρας[9], τῶν ὁποίων τὴν μὲν κυριότητα εἶχεν ἡ σύζυγος, τὴν δὲ χρῆσιν ἀναμφιβόλως ὁ σύζυγος, ὅθεν ἀποβάλλων τῆς οἰκίας αὐτοῦ ὁ σύζυγος τὴν σύζυγόν του ὤφειλε νὰ ἀποδώσῃ αὐτῇ καὶ τὰ παράφερνα ταῦτα [10]· λυθέντος δὲ τοῦ γάμου ἕνεκα πλημμελήματος τῆς συζύγου, π. χ. ἐὰν διὰ μοιχείαν ἤθελεν ἀποβληθῇ ὑπὸ τοῦ συζύγου, ὤφειλον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν σύζυγον παρὰ τῶν γονέων τῆς συζύγου τὰ ἔδνα [11]. Νόμιμος γάμος ἐθεωρεῖτο ὁ μετὰ μιᾶς μόνης συζύγου, ἐπετρέπετο δὲ ὅπως ἔχῃ καὶ παλλακὰς, ἐπαινοῦνται ὅμως ὅσοι ἕνεκα δικαιοτάτου πρὸς τὴν σύζυγον σεβασμοῦ ἀπεῖχον τῆς ἀκολασίας ταύτης [12] ἐν γένει εἰς τὰς οἰκοδεσποίνας τιμὴ καὶ ὑπόληψις δὲν ἔλειπεν [13], ἂν καὶ αὗται ἀπειργόμεναι τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου ἐντὸς τοῦ γυναικωνίτου ἐπεμελοῦντο τὰ τῆς οἰκογενείας καὶ ἐξήσκουν τὰ γυναικεῖα ἔργα [14]· τὰ νομιμώματα τέκνα ἐμοιράζοντο πρὸς ἀλληλα ἐπὶ ἴσαις μερίσι τὴν κληρονομίαν τῶν γονέων, εἰς δὲ τὰ λοιπὰ ἐσυνείθιζον νὰ δίδωσι [15] μερίδιόν τι ἐκ τοῦ πλούτου ν ο θ ε ῖ α καλούμενον. Ἐὰν δὲν ἦσαν παντελῶς ἄῤῥενα, ἡ κληρονομία μετέβαινεν εἰς τὰς θυγατέρας [16]· αἵτινες ἄλλως ἐκτὸς τῶν τροφείων καὶ, ἐὰν ἐνυμφεύοντο, τῶν παραφέρνων οὐδὲν ἄλλο ἐλάμβανον· τῶν ὀρφανῶν κληρονόμοι ἦσαν οἱ προσήκοντες τῷ γένει τοῦ πατρὸς, οἵτινες ἐκαλοῦντο χ ε ι ρ ω σ τ α ί [17].

Β'. Περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος καταστάσεως μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχήν.

Ἐκ τῶν περὶ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων καὶ τῶν δικαίων τῆς εὐγενείας ἐκτεθέντων ὀρθότερον φαίνεται ὅτι προσήκει νὰ ὀνομασθῇ ἡ κατάστασις ἐκείνη τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς ἀριστοκρατικὴ παρὰ βασιλικὴ, καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐ χαλεπῶς ἠδυνήθη αὕτη καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ προσώπου νὰ προκαθήσῃ, τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου λέγεται ὅτι συνέβη εἰς τὰς πλείστας πολιτείας. Ὅθεν ἐὰν ἔκ τινος αἰτίας τὸ βασιλικὸν κράτος ἐξηφανίζετο δὲν εἵπετο λίαν μεγάλη τῆς πολιτείας μεταβολή· ὅπερ ἤδη πρὸ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Ἡρακλειδῶν λέγεται γενόμενον ἐν Κρήτῃ[1], ὅπου συγχρόνως συνέβη ὅ,τι καὶ παρ' ἄλλαις μετέπειτα καταργηθείσαις βασιλείαις βλέπομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τουτέστιν αἱ πρότερον ὑπὸ ἕνα βασιλέα συνδεδεμέναι πολιτεῖαι ἤρξαντο ἤδη ἑκάστη κατ' ἰδίαν νὰ σχηματίζῃ πολιτείαν, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν ἢ δι' οὐδενὸς ἢ δι' ἀσθενοῦς συνδέσμου καὶ συμμαχίας νὰ συνδέηται. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ἡ βασιλεία ἐν Θήβαις[2] καὶ ἐν Ἀθήναις[3] κατηργήθη· ἐν δὲ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι διέμεινε περισσότερον χρόνον, εἰ καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν κάθοδον μετεβλήθη ἡ κατάστασις πολλῶν πολιτειῶν· ἔτι δὲ καὶ αἱ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τῶν Αἰολέων, Ἰώνων καὶ Δωριέων ἱδρυθεῖσαι πολιτεῖαι διέμειναν ἐπὶ μικρὸν ἀκόμη ὑπὸ βασιλεῖς, μέχρις ὅτου αἱ βασιλεῖαι κατὰ μικρὸν ἐξηφανίσθησαν σχεδὸν πανταχοῦ ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς αὐτῆς ἀποικίαις. Αἰτίαι δὲ τῆς πτώσεως τούτων πρὸς ταῖς ἄλλοθι ἄλλαις ἦν καὶ αὕτη, ἥτις καὶ συχνοτέρα φαίνεται, ὅτι οἱ βασιλεῖς ἀλαζονέστεροι καταστάντες ἐχρῶντο τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ ἀκρατῶς καὶ ἤθελον νὰ ἐπιτρέ-

πωσιν εἰς ἑαυτοὺς πλείονα ἢ ὅσα ὁ λαὸς καὶ ἡ εὐγένεια δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τῇ δεσποτείᾳ αὐτῶν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσιν[3], ἐντεῦθεν ἐκεῖνοι ἢ φανερῶς ἐκποδὼν ἐγίνοντο, ἢ τοσοῦτον περιωρίσθησαν ὥστε ὄνομα μόνον καὶ πρόσχημά τι ἀξίας εἶχον, ὅσον ἦν συνδεδεμένον μετὰ τῆς διοικήσεως τῶν ἱερῶν[4], καταλαβόντων τῶν εὐγενῶν τὴν ὑπερτάτην ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσχὺν[5], διότι ὁ ὄχλος πανταχοῦ σχεδὸν τότε ἦτον ἀσθενὴς, εἰ καὶ ἔν τισι πολιτείαις εὐθὺς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας μνημονεύονται ἱδρυθέντα δημοτικὰ πολιτεύματα[6].

§ 14

Εὐγενῆ γένη, ἤτοι εὐπατρίδαι, εὐγενεῖς κατέχοντες κληρονομικῷ δικαίῳ τὸν πρῶτον ἐν τῇ διοικήσει τῆς πολιτείας τόπον, εἰ καὶ ὀλίγοι εὑρίσκονται σαφῶς μνημονευόμενοι[1], ὑπῆρξαν ὅμως ἄνευ ἀμφιβολίας ἐν ταῖς πλείσταις τὰ πάλαι πολιτείαις λαμπροὶ μὲν ἐπὶ τῷ ἀρχαίῳ βασιλικῷ καὶ ἡρωϊκῷ αὐτῶν γένει, μεγάλως δ' ἰσχύοντες διὰ τὰ πλούτη καὶ τὰς δυνάμεις των. Ἐάν που δὲ τοιούτου εἴδους γενεαὶ οὐδαμῶς ὑπῆρχον, ἢ ὀλιγώτεραι τῶν δυναμένων κατέχειν ὑφ' ἑαυτὰς τὴν πολιτείαν, ἐκεῖ κατελάμβανον τὰ πρωτεῖα οἱ διὰ τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν ἀγρῶν κτῆσιν καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὁπλισμοῦ ὑπερέχοντες ὡς πλεῖστον τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν δύναμιν· ἐφ' ᾧ καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων γεωμόρων, ἱπποβοτῶν, ἱππέων[2] βλέπομεν αὐτοὺς διακρινομένους, δι' ὧν ὀνομάτων, εἰ καὶ ἰδίως οὐδὲν ἕτερον ἢ κατακτήσεις καὶ ἱππικαὶ στρατεῖαι δηλοῦνται, ὅμως ἐπειδὴ σχεδὸν ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς γενεαῖς καὶ οἰκογενείαις διετηροῦντο συνήθως τὰ πλούτη ταῦτα, διὰ τοῦτο εὐγένειά τις κληρονομικὴ τῶν γεωμόρων, ἱπποβοτῶν καὶ ἱππέων ὑφίσταται, ἀλλ' ὀλίγαι ἦσαν τὸ πάλαι αἱ πολιτεῖαι, ὧν οὐχὶ ἐν ἀγροῖς τὰ μάλι-

στα συνίστατο ἡ εὐπορία. Ὅπου ὅμως ἀνθούσης τῆς ἐμπορείας καὶ ναυτιλίας ἀνεφάνη ἕτερον εἶδος πλουτισμοῦ, εἰς ὃ πᾶς ὁ βουλόμενος ἠδύνατο ἐπιμελείᾳ χρώμενος καὶ ἐντεχνίᾳ εὐκολώτερον νὰ προσέλθῃ, ἐκεῖ, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐκτὸς τῶν κτηματιῶν ἐπλούτισαν, ἀνάγκη ἦν ὁπως τιμοκρατία τις ἢ πλουτοκρατία τοιαύτη ἀναφανῇ, ἥτις ἀπὸ τοῦ μεγέθους τοῦ τιμήματος νὰ ὁρίσῃ καὶ τὰ τῶν πολιτῶν δίκαια [3]· καὶ τοῦτο προϊμώτερόν τι ἢ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι συνέβη ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἐπειδὴ ἔν τισι αὐτῶν καὶ ἡ ἐμπορεία καὶ ὁ πλοῦτος ταχύτερον ἤνθησαν, καὶ πολλαὶ τῶν αἰτιῶν ἐκείνων ἔλειπον, αἵτινες τῆς κληρονομικῆς τῶν γενῶν εὐγενείας τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπί πολὺν χρόνον ἐστήριζον [4]· ἐν αἷς ὅμως πολιτείαις, ἡττηθέντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀχαιῶν, ἐγκατέστησαν Δωριεῖς, ἀνεφύη νέον τι εἶδος κληρονομικῆς εὐγενείας, καθ' ὅτι οἱ νικηταὶ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξουσίαν ἢ ἅπασαν ἢ τὴν πλείστην συνεκέντρωσαν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους των, ὑποβαλόντες τοὺς ἀρχαιοτέρους κατοίκους εἰς ὑποδεεστέραν κατάστασιν [5]· προσέτι δὲ καὶ ἔν τισι τῶν ἀποικιῶν δὲν ἀνεφάνη πάνυ διάφορος εὐγένεια, ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι ἐκ τῆς μητροπόλεως ἀναχωρήσαντες καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι διῴκουν τὰ κοινά, ἀποκλείοντες αὐτῶν τοὺς εἴτε ἀλλαχόθεν εἴτε μεταγενεστέρως προσερχομένους [6].

§ 15.

Ὅσαι ὅμως πολιτεῖαι τὴν γεωργίαν τὰ μάλιστα καὶ τὰ ἀγροτικὰ ἔργα ἐπεμελοῦντο καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν τῇ ἱππικῇ καὶ τῷ βαρεῖ ὁπλισμῷ ἐνόμιζον, ἐν ταύταις οἱ εὐγενεῖς καὶ ἄριστοι πόλεις καὶ τόπους ὠχυροὺς συνείθιζον νὰ κατέχωσιν [1], ἵνα εὐκολώτερον τὸ πλῆθος ἔχωσιν ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν, ὁ δὲ ὄχλος ἦν διεσπαρμένος ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐξ ὧν μέγα μέρος ἦσαν γεωργοὶ καὶ πε-

λάται· τοὐναντίον δ' ὅπου ἡ ἐμπορεία καὶ αἱ ἀστυκαὶ καλούμεναι τέχναι ἦνθουν, ἐκεῖ καὶ τοῦ ὄχλου πλῆθος ἀνάγκη ἦτον ἵνα κατοικῇ ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσιν, ὅπερ οὐκ' ὀλίγον συνετέλει εἰς θραῦσιν τῆς τῶν ὀλίγων ἐξουσίας[2]. Ἅπας δ' ἁπανταχοῦ ὁ λαὸς ἦν διηρημένος εἰς φυλὰς καὶ φρατρίας, ἀλλ' οὐχὶ πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· διότι ἢ ἄλλαι ἦσαν τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλαι τοῦ ὄχλου αἱ φυλαί, ἢ αἱ αὐταὶ ἀμφοτέρων· ἐκεῖνο μὲν ὅπου διαφόρων γενῶν ἦσαν ἑκάτεροι, τοῦτο δὲ ὅπου ἢ ἓν ἁπάντων γένος, ἢ ἐάν τινες ἐπήλυδες ἐπῆλθον οὐδὲν ἧττον μετὰ τῶν ἰθαγενῶν συνηνώθησαν[3]· ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ μὴ νομιμώτατα τὸ τῆς πολιτείας δίκαιον χαίροντες οὐδὲν ἧττον μετὰ τῶν ἀρίστων δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ γένους δεσμοῦ καὶ τῶν φυλετικῶν ἱερῶν, τῶν φατρικῶν καὶ τῆς τῶν γεννητῶν κοινωνίας στενώτερον συνεδέοντο, οὗτινος συνδέσμου ὅπως μὴ ἑτερόχθονες μεταλαμβάνωσιν ἐπιμελῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνείθιζον νὰ ἐπιτηρῶσιν[3]. Ὅθεν πολῖται δὲν ἐνομίζοντο εἰμὴ οἱ ἐκ πολιτῶν γενώμενοι· ὅπου δὲ ἄλλο τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλο τοῦ λοιποῦ ὄχλου τὸ γένος, ἐκεῖ ἐνίοτε οὐδὲ ἐν μοίρᾳ πολιτῶν ἐλογίζοντο· καὶ τούτου διπλοῦν εἶδος εὑρίσκομεν, τὸ μὲν ἐκείνων οἵτινες ἀληθῶς ἐλεύθεροι ἦσαν καὶ περιουσίας ἐκέκτηντο, δασμοὺς ὅμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπλήρωνον, καὶ πολιτείαν ἢ οὐδεμίαν ἢ εἰς τὸ κράτος αὐτῶν ὑποβεβλημένην εἶχον, καὶ οἱ τοιοῦτοι περίοικοι συνήθως καλοῦνται[4]· τὸ δὲ ἐκείνων, οἵτινες οὐδ' ἐλεύθεροι ἀληθῶς ἦσαν, ἀλλ' ὡς προσδεδεμένοι τῇ γῇ ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν κυρίων αὐτῶν ἢ τῆς πολιτείας, ὁποῖοι ἦσαν οἱ παρὰ μὲν Σπαρτιάταις Εἵλωτες, παρὰ δὲ Θεσσαλοῖς Πενέσται καλούμενοι[5]· ἦτο δὲ καὶ ἕτερον τρίτον εἶδος ἀνθρώπων εἴς τινας πολιτείας, οἵτινες ἐδούλευον οὐχὶ ἰδιώτῃ τινι

ἢ τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ θεῷ τινι ἢ ναῷ ὡρισμένον δασμὸν καὶ ἔργα παρέχοντες, ἄλλως ὅμως ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀποκεκλεισμένοι [6].

§. 16.

Ὅσοι δὲ ἐνομώτατοι πολῖται ἦσαν, οὗτοι τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας διεχειρίζοντο ἐν συμβουλίοις, ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐν δικαστηρίοις. Τὰ συμβούλια συνίσταντο ἐκ τῶν ἀρίστων καθ' ὡρισμένον ἀριθμὸν ἰσοβίως ἢ αἱρουμένων ἢ κληρονομικῷ δικαίῳ προσερχομένων [1]. Τοιούτου εἴδους συμβούλια καλοῦνται διὰ τοῦ ὀνόματος συνηθέστερον μὲν τῆς Γ ε ρ ο υ σί α ς, σπανιώτερον δὲ τῆς β ο υ λ ῆ ς [2]. Ἐπειδὴ ἡ βουλὴ συνήθως σχεδὸν ἐξελέγετο ἐνιαυσίως οὐχὶ ἐκ τῶν ἀρίστων, ἀλλ' ἐκ συμπάντων τῶν πολιτῶν [3]· καὶ ὅσαι μὲν πολιτεῖαι ἔκλινον μᾶλλον πρὸς τὸ δημοτικὸν κράτος, αὗται ἐνίοτε ἑκατέρῳ τῷ εἴδει τῶν συμβουλίων, γερουσίᾳ καὶ βουλῇ ἐχρῶντο [4], καὶ προσέτι συνεκάλουν καὶ συνέλευσιν ὅλων τῶν πολιτῶν, ἵνα τὰς ὑποθέσεις παρὰ τῆς βουλῆς προβαλλομένας ἢ ἐπικυρῶσιν ἢ ἀκυρῶσιν, οὕτως ὅμως ὥστε αὐτοὶ οὐδὲν νέον νὰ δύνωνται ἵνα ἀποφασίσωσιν. Ἔν τισι δὲ πολιτείαις ἦσάν τινες μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ γερουσίας, ὅπως χρησιμεύωσιν ὡς μεσότοιχον μεταξὺ τῶν ὀλίγων καὶ τῆς συνελεύσεως τῶν πολλῶν, ὅτε οὐχὶ πάντων ἐκκλησίαι συνεκαλοῦντο, ἀλλὰ ὡρισμένου τινος ἀριθμοῦ, αἵτινες σ ύ γ κ λ η τ ο ι ὀνομάζονται [6]. Ὅπου ὅμως τὸ ὕψιστον τῆς πολιτείας συμβούλιον ἦτο παρὰ τοῖς ὀλίγοις ἐκ τῶν ἀρίστων, οὗτοι ὀνομάζονται π ρ ό β ο υ λ ο ι, καὶ εἰς τούτους ὑποκείμεναι εἶναι καὶ ἡ γερουσία καὶ ἡ βουλὴ καὶ αἱ συνελεύσεις ἅπασαι τῆς πολιτείας.

§. 17.

Τῶν δ' ἀρχῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦναι ἐν τῇ πο-

λιτεία ἓν μόνον εἶδος[1]· διότι ἐν ᾧ αὗται ὤφειλον νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν δογμάτων τῆς βουλῆς ἢ τῶν ψηφισμάτων τοῦ δήμου, καὶ τῆς διατηρήσεως δικαίων τινῶν καθιερωμένων εἴτε διὰ νόμων εἴτε καὶ διὰ τῶν ἠθῶν, εἶχον προσέτι καὶ ἕτερα καθήκοντα, οἷον οὐ μόνον τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἐκτέλεσιν ἐκείνων, ἅτινα καί τοι ἀναγκαῖα φαινόμενα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς πολιτείας καὶ κοινοῦ τινος καλοῦ πρόξενα δὲν ἦσαν ὅμως οὔτε ὑπὸ νόμων οὔτε ὑπὸ δογμάτων προσδιωρισμένα, ἀλλὰ προσέτι καὶ νὰ διατάττωσιν ὅσα ἦν χρεία, καὶ τοὺς πολίτας νὰ ἀναγκάζωσιν εἰς τὴν ὑπακοὴν τῶν διαταγμάτων[2]. Δύναται δ' ἅπασα ἡ τῶν ἀρχῶν ἐπιμέλεια νὰ διακριθῇ εἰ τὰ ἑξῆς εἴδη· πρῶτον ὅπως τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ βίου ἐπικουρήματα, οἷα εἶναι οἱ ἀγροί, αἱ νομαί, τὰ δάση, τὰ μέταλλα, οἱ λιμένες, ἡ ἐμπορεία, τὰ ἐργοστάσια καὶ αἱ πρόσοδοι τῆς πολιτείας ἐπιμελῶνται καὶ φυλάττωσιν, καὶ ἀπολογισμὸν δίδωσι τῶν τε εἰσοδευομένων καὶ ἐξοδευομένων· εἶτα ὅπως τὰ στρατιωτικὰ διοικῶσι, στρατιώτας ἐγγράφωσιν, ἐξαρτύωσι, γυμνάζωσι καὶ κρατῶσι τούτων· ὅπως τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τὰ συμβούλια συγκαλῶσι καὶ τὰς ἀγορεύσεις καὶ ψηφοφορίας διαῤῥυθμίζωσιν[3]· ὅπως παρευρίσκωνται ἔν τε τοῖς δημοσίοις καὶ ἰδιωτικοῖς δικαστηρίοις· ὅπως διευθύνωσι τὴν δημοσίαν παιδείαν· τέλος ὅπως ἱεροτελεστῶσιν ὑπὲρ τῆς πολιτείας· καὶ ταῦτα πάλιν τὰ εἴδη δύνανται νὰ διαιρεθῶσι κατὰ διαφόρους ἐπόψεις καὶ ἢ ὑπὸ διαφόρων ἕκαστα ἀνθρώπων, ἢ ὑπ' αὐτῶν τούτων τὰ πλεῖστα νὰ διοικῶνται[4]. Δύναται δὲ προσέτι νὰ συμβῇ, ὥστε οἱ αὐτοὶ καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀρχὴν ἕκαστοι νὰ ἐνεργῶσι, καὶ συνδεδεμένοι ἅπαντες νὰ συσκέπτωνται περὶ τῶν ὅλων τῆς πολιτείας καὶ ἀποφασίζωσιν, οὗ-

τως ὥστε ὁ σύλλογος τῶν ἀρχῶν νὰ ἦνε ἀντὶ συμβουλίου τῆς πολιτείας[5]· ἀλλ' ὑπέρτατοι ἐν ταῖς ὀλιγαρχουμέναις πολιτείαις ἄρχοντες ἐκεῖνοι συνήθως ἀποβαίνουσιν, οἵτινες ἐν ταὐτῷ καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς πολιτείας προΐστανται καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν καὶ τὴν τῶν ἐπισημοτέρων δικαστηρίων διοίκησιν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ μέγιστον στρατιωτικὸν κράτος ἔχουσιν. Οὗτοι εἴτε ἄρχοντες καλοῦνται[6], διὰ τοῦ κοινοῦ ἁπάντων, ἀλλ' ἰδιαζόντως αὐτοῖς ἀποδιδομένου ὀνόματος, εἴτε βασιλεῖς[7], εἴτε πρυτάνεις[8], κόσμοι[9], δημιουργοὶ[10], ἄρτυνοι[11]. Προχειρίζονται δὲ ἄρχοντες ἢ ἐσαεὶ ἢ ἐφ' ὡρισμένον τινὰ χρόνον[12], καὶ ἢ ἐξ ὡρισμένων τινῶν οἰκογενειῶν[13], ἢ ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἔχουσιν τίμημα· τὸ δὲ δίκαιον τοῦ προχειρίζεσθαι τοὺς ἄρχοντας ἢ παρ' ἐκείνοις ἐστὶν, ἐξ ὧν προχειρίζονται, ἢ παρὰ τοῖς πολλοῖς, ἢ παρὰ τοῖς ἐξέχουσι κατὰ τὸ τίμημα, ἢ τέλος καὶ παρὰ σύμπαντι τῷ λαῷ[14]· ἐνίοτε ὅμως οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες δὲν προεχειρίζοντο διὰ ψηφοφορίας, ἀλλ' ἢ κληρονομικῶς[15], ἢ κατὰ τύχην ἐλαμβάνοντο ἐξ ὡρισμένων οἰκογενειῶν[16]· ὤφειλον δ' ἅπαντες σχεδὸν νὰ ἀποδώσωσι λόγον τῆς διαχειρίσεως τῆς ἀρχῆς των ἢ εἴς τινας ὡρισμένους ἄρχοντας καὶ δικαστὰς δι' αὐτὸ τοῦτο καθεστῶτας[17], ἢ εἰς τὴν βουλὴν, ἢ καὶ εἰς μείζονα συμβούλια τῶν ἐννομωτάτων πολιτῶν[9].

§ 18

Δικαστηρίων δὲ εἴδη διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν δικαζομένων ὑποθέσεων τρία μάλιστα δύνανται νὰ ὁρισθῶσιν, ἓν τῶν μεταξὺ ἰδιωτῶν διαφορῶν, ἕτερον τῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν πραττομένων ἐγκλημάτων ἢ κατὰ ἰδιωτῶν ἢ κατὰ τῆς πολιτείας, τρίτον τῶν ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ἀρχῶν πλημμελούντων[1]· διεξήγετο δὲ ἡ περὶ τούτων δίκη

παρὰ τῆς βουλῆς, ἢ παρὰ τοῦ λαοῦ, ἢ παρ' ὧν ἀρχῶν πρὸ ὀλίγου ἐμνημονεύσαμεν· τῶν δ' ἐγκλημάτων ὅσα ἦσαν βαρέα καὶ διὰ τῆς κεφαλικῆς ποινῆς, ἢ διὰ τῆς ἐξορίας ἢ διὰ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τετιμημένα, εἰ μὲν ἀνῆκον εἰς τὴν πολιτείαν αὐτὴν οὐδέποτε σχεδὸν ἄλλο παρὰ τὸ τῆς βουλῆς ἢ τὸ τοῦ λαοῦ δικαστήριον ἐδίκαζεν[2]· ἀλλὰ περὶ φόνου, ἐπειδὴ ὁ καθαγνισμὸς τούτου καὶ ἡ τιμωρία ἐφαίνοντο συνδεδεμένα μετὰ τῆς θρησκείας, πανταχοῦ ἢ ἡ βουλὴ ἢ σύλλογός τις μεγίστης ἐπισημότητος φαίνεται ὅτι ἐδίκαζε· τέλος αἱ ἰδιωτικαὶ διαφοραὶ καὶ τὰ μικροῦ λόγου πλημμελήματα εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν ὀλίγων κυβερνωμένην πολιτείαν ἐδικάζοντο συνηθέστερον ὑφ' ἑκάστης τῶν ἀρχῶν καὶ οὐχὶ ὑπὸ συλλόγου δικαστῶν[3]· Ἐὰν δ' ὑπῆρχον καί τινες τοιοῦτοι σύλλογοι, εἰς αὐτοὺς προσεκαλοῦντο ἢ οἱ ἄριστοι, ἢ καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς μὲν παρείχετο εἴσοδός τις, προβλέπετο ὅμως ὅπως μὴ ὁ ἀριθμὸς τούτων διακωλύῃ τὸ κῦρος τῶν ἀρίστων.

§. 19.

Δύο δέ τινα τὰ ὁποῖα μάλιστα ἀναγκαῖα καθίστανται εἰς τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ διατήρησιν τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρίστων, πρῶτον μὲν ὅπως τὰ πλούτη καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν ὡς πλεῖστον ἀκεραιότατοι διατηρῶνται, εἶτα δὲ ὅπως διὰ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ πνεύματος καταστῶσιν ἐπιτήδειοι πρὸς διατήρησιν τῆς ἐξουσίας των καὶ ἐξοχώτεροι τοῦ λοιποῦ πλήθους, τοσοῦτον ἀκριβῶς προέβλεψαν οὗτοι, ὥστε τινὲς, ὅσων ἔν τισι πολιτείαις ὁ μέγιστος αὐτῶν πλοῦτος συνίστατο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἀγρῶν, κατόρθωσαν νὰ μὴ ἐπιτρέπηται ἡ πώλησις ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον ἀπαλλοτρίωσις τῆς πατρικῆς κληρονομίας[2], μὴ ἀμελοῦντες

ἐν ταὐτῷ καὶ ἄλλων τινῶν. Ἐπειδὴ ὅπερ μάλιστα ἐνταῦθα προσήκει, ἡ φροντὶς τῆς δημοσίας παιδείας[3] καὶ αὕτη ἦ οὐδεμία ἦν ἦ ὁποία ἔπρεπε νὰ ᾖναι δὲν ἦτον[4], ἂν καὶ γνωρίζομεν ὅτι εἴς τινας πολιτείας ὑπῆρξαν παιδονόμοι καὶ γυναικονόμοι παρατηροῦντες καὶ εὐθύνοντες οἱ μὲν τῶν παίδων τὴν ἀγωγὴν, οἱ δὲ τῶν γυναικῶν[5]· περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ὅμως καὶ ἀγωγῆς τῶν παίδων ἐπιμελέστερον φροντίζοντας βλέπομεν μόνον τοὺς Κρῆτας καὶ Σπαρτιάτας, παρ' οἷς καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρικῆς τῶν παίδων ἡλικίας ἦν παρὰ τῶν ἐφόρων ἡ τῶν ἠθῶν ἐπιτήρησις, ὅπως ποτὲ ἐν Ἀθήναις παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐν Ῥώμῃ παρὰ τῶν τιμητῶν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀμφιβάλωμεν ὅτι πανταχοῦ οἱ μέλλοντες νὰ περιέλθωσιν εἰς ἀρχήν τινα ὑπέκειντο εἰς δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἐξητάζοντο τὰ ἤθη καὶ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, καὶ ὅσοι ἤθελον εὑρεθῆ ὀνείδους ἕνεκα ἢ πλημμελήματος ἀνάξιοι οὗτοι ἀπέκλειοντο αὐτῶν. Παρὰ Θηβαίοις μάλιστα ἦν ποτε καθιερωμένον, ὅπως μή τις τιμῶν μετέχῃ, ἐὰν ἐπὶ δέκα ἔτη δὲν ἤθελεν ἀποστῆ τοῦ ἀγοραίου χρηματισμοῦ καὶ τῶν ἀστυκῶν ἐργασιῶν[7]· δι' οὗ ἐξησφαλίζετο ἵνα αἱ ἀρχαὶ λαμβάνωνται μόνον παρὰ τῶν πλουσίων, ἅμα ἀπείργοντο τούτων ἐκεῖνοι, οἵτινες μετερχόμενοι τοιοῦτόν τι ἔργον ἐθεωροῦντο συνεφέλκοντες μεθ' ἑαυτῶν διαφθοράν τινα τοῦ πνεύματος.

§ 20.

Διεσείετο ὅμως ἡ τῶν ὀλίγων ἀρχὴ ὑπὸ ποικίλων πανταχοῦ αἰτιῶν[1], ὧν μία ἐν πρώτοις εὐρύτατα ἐκτεινομένη ἦν, ὅτε ὁ λαὸς συνείδησιν ἔχων τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων οὗτος μὲν ἔλαττον ὑπομονητικῶς ὑπέφερε τὴν τῶν ὀλίγων δεσποτείαν, ἐκεῖνοι δὲ αὐτὴν μὲν ἐ-

παχθέστερον ἐξήσκουν, θραύοντες καὶ ταπεινοῦντες οὕτω τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ κυβερνήσει τῆς πολιτείας δὲν ἐπεδίωκον τὸ πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ τὸ δι' οὗ ἐξασθενοῦντες καὶ καταπιέζοντες τὸν λαὸν ηὔξανον τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις[2], ἐφ' ᾧ ἀδύνατον ἦν ὅπως ὁ λαὸς μὴ διαφλέγηται ὑπὸ ἐπιθυμίας πρὸς καινοτομίας· εὐκαιρίαι δὲ πρὸς ταύτας ἄλλαι ἀλλαχοῦ ἤρξαντο ἀναφαινόμεναι, ἃς παραλείπωμεν νὰ ἀναφέρωμεν[3]. Ἅπασαι λοιπὸν αἱ τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι, ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου τὸ πρῶτον αἰῶνος, διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων μεταξὺ τῶν ἀρίστων καὶ τοῦ λαοῦ ἀγώνων καὶ ἐμφυλίων ἐπαναστάσεων διεταράττοντο, οὐδὲν ἕτερον ἀποτέλεσμα συνεπαγόμεναι, ἢ ὅτι νῦν μὲν ἄνθρωποι δραστήριοι καὶ ἐπιχειρηματίαι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ δήμου ἢ τῆς καταπαύσεως τῶν δικονοιῶν ἐγκαθιδρύοντο αὐτοὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας εἴτε διὰ βίας εἴτε καὶ διὰ δόλου· νῦν δ' ὅτι δι' ὁμοφωνίας τῶν μερίδων εἷς ἀνὴρ, εἰς οὗ τινος τὴν χρηστότητα καὶ φρόνησιν ἦσαν ἅπαντες πεπεισμένοι, προεχειρίζετο ἄρχων ἐπὶ διαῤῥυθμίσει τῆς πολιτείας· οὗτοι εἶναι οἱ καλούμενοι αἰσυμνῆται· ἐξ ὧν εἰ καὶ εἷς μόνον φανερῶς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν μνημονεύεται, ὁ Πιττακὸς[6], ὅστις τῶν Μιτυληναίων τὴν πολιτείαν διὰ καθημερινῶν στάσεων καὶ ταραχῶν ὑπὸ τῶν τυράννων διαταραττομένην λέγεται ὅτι ἐῤῥύθμισεν μὲ ὑγιεῖς ἀρχὰς, ὑπῆρξαν ὅμως ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἐν πολλαῖς τῆς Ἑλλάδος πολιτείαις, οἵτινες ὁμοιότατα πρὸς τοὺς αἰσυμνήτας πρέπει νὰ ὀνομασθῶσι καὶ οὗτοι, διότι καὶ αὐτοὶ τὴν διαταραχθεῖαν κατάστασιν τῆς πολιτ ίας ἐῤῥύθμισαν, ἀνώτατοι ἄρχοντες προχειρισθέντες καὶ διὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ συγγράψαι νόμους περιβληθέντες, οἷος ὁ Δράκων, ὁ Σόλων καὶ ὁ

πρῶτος πάντων νομιζόμενος ὅτι ἔφερε νόμους γραπτοὺς Ζάλευκος ὁ Λοκρὸς καὶ ὁ ὁμῆλιξ τούτου Χαρώνδας ὁ ἐκ Κατάνης[8].

§ 21.

Ἡ δὲ τῶν τυράννων ἀρχὴ ἐναντίον τῶν νόμων καὶ προγονικῶν καθεστώτων διὰ τῆς βίας καὶ τῆς πανουργίας γεννηθεῖσα, δι' οὐδενὸς τὰ παράπαν ὁρίου νόμων ἢ συνθηκῶν ἦν ὡρισμένη, ἀλλ' ὁλοσχερῶς μοναρχική τις ὑπῆρξε καὶ λίαν διάφορος τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς[1]· ἀφ' ἑτέρου δὲ πολὺ μᾶλλον εἰς τοὺς ἀρίστους ἢ εἰς τὸν λαὸν δυσμενὴς ἀπέβη, διότι συμφέρον οὐδὲν ἄλλο μεγαλείτερον ἐθεώρει ὁ τύραννος εἰμὴ τὴν θραῦσιν τῶν μικρῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ τὴν εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ τῆς ἀδικίας τούτων ἀποκατάστασιν τοῦ λαοῦ [2]· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὑπῆρξαν τύραννοί τινες, οἵτινες τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν πάνυ μετρίως μετεχειρίζοντο, τῆς κατὰ τῶν πολιτῶν ἀλαζονείας καὶ αὐθαδείας ἀπεῖχον[3], πρὸς δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας λίαν εὐμενῶς ἔχοντες ἐσπούδαζον ὅπως δι' ἀνεγέρσεως δημοσίων ἔργων εἰς ἑαυτοὺς μὲν παρασκευάσωσι σέμνωμα καὶ εὐπρέπειαν, εἰς τοὺς πένητας δὲ πορισμόν· πολλοὶ προσέτι τῶν τυράννων τούτων καὶ νόμους σωτηρίους ἐνομοθέτησαν εἰς τὴν πολιτείαν καὶ διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων δραστηρίως ἐθήρευσαν δόξαν[4], εἰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀληθὴς τῶν πολέμων τούτων αἰτία ἦν, ἵνα ὡς οἷόν τε ὑπήκοον εἰς ἑαυτοὺς ἔχωσι τὸν λαόν· ἐχώλαινε δὲ καὶ ἐπόνει ἅπαν τὸ τῶν τυράννων κράτος, ὅσον ἐπαινετὸν ἄλλως καὶ ἂν ἦτο, κατὰ τοῦτο πρὸ πάντων τὸ κακόν· ὅτι δὲν ἐπερείδετο ἐπὶ τῶν πατρίων ἠθῶν, ἐπὶ τοῦ προγονικοῦ δικαίου καὶ τῆς αὐτοπροαιρέτου τῶν πολιτῶν ἐπιδοκημασίας, ἀλλὰ καθὼς ἐκ

τῆς ἀδικίας ἐγεννήθη, οὕτω καὶ διὰ τῆς βίας μόνον ἠδύνατο νὰ διατηρῆται· ἐντεῦθεν ὤφειλον οἱ τύραννοι νὰ τρέφωσι καὶ νὰ συντηρῶσι στρατιώτας καὶ δορυφόρους μισθωτοὺς [6], τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ἀπὸ ἐπιβολῆς φόρων εἰς τοὺς πολίτας πορίζόμενοι [7], ἐντεῦθεν ἡ δυσπιστία εἰς πάντα γενναῖον ἄνδρα καὶ φαινόμενον ὅτι οὐχὶ ἀνασχετῶς ἤθελεν ὑποφέρει τὸν ζυγὸν τοῦτον τοῦ ἑνὸς, ἐντεῦθεν καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ λαοῦ ἡ ὕποπτος καὶ προφυλακτικὴ ὑπ' αὐτῶν κατασκόπευσις, μὴ ὑπ' ἄλλου τινὸς παροξυνθεὶς ἢ πεποιθὼς εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις καὶ ἀπὸ τοῦ πρὸς ἐλευθερίαν ἔρωτος παρορμώμενος ἐγερθῇ ἐναντίον τῆς τυραννίας των [9]. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλων τούτων τῶν μέσων ἀδύνατον ἐπὶ τέλους ἦν ὅπως μὴ τὸ κράτος αὐτῶν, τὸ ἐπὶ μισθωτῶν δυνάμεων καὶ ἐξωτερικῶν στηριγμάτων ἐρειδόμενον, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς θελήσεως καὶ ἀγάπης τῶν πολιτῶν, ἀδύνατον ἦν λέγομεν ὅπως μὴ εὔθραστον καὶ ἀσθενὲς ᾖ. Συνέβαινε λοιπὸν ὥστε πλεῖστοι τύραννοι ἢ αὐτοὶ οὗτοι διαφθαρέντες ὑπὸ τῶν ἐλαττωμάτων τῆς ἀρχῆς των νὰ φέρωνται ἀλαζονέστερον, φυλαργυρότερον, ὠμότερον, ἢ διαδόχους νὰ ἔχωσιν ἀδρανεῖς, ἀπρονοήτους, ἀσελγεῖς, οἵτινες τὴν παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν παραδοθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν νὰ μὴ δύνωνται νὰ διατηρήσωσι δι' ὧν καὶ οἱ πατέρες των μέσων [10]· οὕτως αἱ τυραννίαι ἐν Ἑλλάδι δὲν ἦσαν σχεδὸν μακροχρόνιοι, ἀλλ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀνετράπησαν [11], ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν πρὸ πάντων, οἵτινες πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν πάντοτε εὐνοϊκῶς ἔχοντες, πρόθυμοι ἦσαν νὰ παρέχωσιν αὐτῇ συνδρομὴν κατὰ τῶν τυράννων [12]. Ἀνακτηθείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας ἐν ἄλλαις μὲν πολιτείαις ἐγκατέστη πάλιν τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα ὁποῖον ἦτον, ἐν ἄλλαις δὲ,

ὅπου αἱ τῶν ἀρίστων δυνάμεις εἶχον κατασυντριβῆ, ὁ δὲ ὄχλος αὐξήσει, ἴσχυσεν ὁ δημοκρατικὸς τῆς πολιτείας τύπος.

§. 22.

Δὲν εἶναι δὲ θαυμαστὸν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτον ποικίλων τῶν πολιτειῶν μεταβολῶν ἀνεφάνησαν πανταχοῦ πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες, κύριον μέλημα ἔχοντες τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιστον ἀποκατάστασιν καὶ διοίκησιν τῆς πολιτείας, καθ' ἣν πεῖραν καὶ πολιτικὴν παιδείαν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποταμιεύσωσιν ἐν ἑαυτοῖς διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ νοός των· ἐκ τούτων πρῶτοι ἦσαν οἱ ἑπτὰ ἐκεῖνοι ἐπικαλούμενοι σοφοί, οἵτινες ἅπαντες ἐκτὸς τοῦ Μιλησίου Θάλητος ἐπεστάτησαν τῶν ἑαυτῶν πολιτειῶν, καὶ οἵτινες εἴτε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νόμων, εἴτε διὰ τῆς σοφῆς διοικήσεώς των ἐδοξάσθησαν[1]. Εἰς τούτους προστεθήτω καὶ Ἐπιμενίδης ὁ Κρὴς, ὅστις λέγεται ὅτι οὐκ ὀλίγον ἐβοήθησε τὸν Σόλωνα εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς ὑπολήψεως καὶ τῶν συμβουλῶν του[2]· προσέτι δὲ οὐδ' ἐκεῖνοι παραλειπτέοι, οὓς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, ὁ Ζάλευκος καὶ ὁ Χαρώνδας καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἐλάσσονος φήμης· ἐπίσημος δὲ εἰς τὴν σπουδὴν τούτων εἶναι καὶ ὁ Πυθαγόρας, ὅστις πεποιθὼς ὅτι ἀρίστη πολιτεία εἶναι ἡ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀρίστων, ἀλλ' ἀρίστων μὴ διὰ τοῦ γένους οὐδὲ διὰ τοῦ πλούτου, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ παιδείας διακρινομένων συνῳκειώσατο εἰς ἑαυτὸν τοὺς εὐγενεστέρους τῆς Ἰταλίας νέους, καὶ τούτους πρὸς πᾶσαν πολιτικὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἀρετὴν καὶ σοφίαν διὰ τῆς παιδείας διαπλάσας ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐγένετο ἐπὶ τὸν σφετερισμὸν τῆς πολιτείας, καὶ πλεῖστοι τούτων κοινῷ βουλεύματι καὶ κοιναῖς δυνά-

μεσι πάντες χρώμενοι ἐγένοντο ἐν βραχεῖ χρόνῳ πρῶτοι τῶν ἑαυτῶν πολιτειῶν, ἀξιολογώτατα διευθύναντες ἐπί τινα χρόνον τὴν πολιτείαν, ἕως οὗ, ἐξογκοθέντος τοῦ κατ' αὐτῶν φθόνου καὶ τῶν συκοφαντιῶν τῶν ἐναντίων, ἐγερθεὶς ὁ ὄχλος ἄλλους μὲν τούτων ἄρδην ἐξωλόθρευσεν, ἄλλους δ' ἐφυγάδευσεν[3]. Αἱ δὲ πολιτεῖαι τῆς Ἰταλίας διατεῖσθαι ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ διχονοιῶν καὶ στάσεων μόλις τέλος ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακτήσωσιν ἤτυχον ἀποκατάστασιν συνεργούντων κατ' ἐξοχὴν τῶν Ἀρχαίων, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὁποίων δημοτικὸν πανταχοῦ, ἀλλὰ συγκερασμένον καὶ μέτριον κράτος φαίνεται καθιδρυθέν[4].

§. 23.

Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δ' εὐθὺς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας λέγεται ὅτι ἐπεκράτησε δημοτικὸς τύπος τῆς πολιτείας[1]· ὅστις εἰς τὰς ἄλλας πολιτείας τότε μόνον καθιερώθη, ὅτε, θραυσθεισῶν διὰ τῶν τυράννων τῶν δυνάμεων τῶν ἀρίστων, ἤρξατο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξανομένη ἡ τοῦ λαοῦ δύναμις· ἐν πρώτοις ὅπου μάλιστα αἱ ναυτιλίαι, αἱ βιομηχανίαι καὶ αἱ ἀστυκαὶ τέχναι μέγαν συνήθροιζον ἀριθμὸν ὄχλου εἰς τὰς πόλεις[2]· οὐχὶ μετρίως δὲ μετὰ ταῦτα συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν δυνάμεων τοῦ ὄχλου καὶ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι, οἵτινες διὰ τὸ ναυτικὸν αὐτῶν εἶδος συνεκέντρωνον πᾶσαν τὴν ἐπὶ τῶν πολιτειῶν ἰσχὺν εἰς τοὺς ναυτικοὺς στρατιώτας καὶ ναύτας, ἀνθρώπους δημοτικοὺς, οἵτινες μὴ δυνάμενοι εἰμὴ μείζονα φρονηματισμὸν νὰ ἀρυσθῶσιν ἐκ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐνασχολήσεως ἐπόμενον ἦτον ὅπως καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀποπτύσωσι τὴν ὑπὸ τοὺς ἀρίστους ὑποταγήν[3]· προσέτι αἱ δυνάμεις καὶ τὰ πλούτη πολλῶν πλουσίων συνετρίβησαν ὑπὸ τῶν ζημιῶν τοῦ πολέ-

μου, ἐν ᾧ τῶν πενεστέρων οὐκ ὀλίγοι ἀπέβησαν βαθύπλουτοι διὰ τῶν λαφύρων [4]· οὕτω λοιπὸν ἡ τῶν ὀλίγων ἀρχὴ ἐν ταῖς περισσοτέραις πολιτείαις ἢ διεσείσθη, ἢ πρόῤῥιζα ἀνετράπη, καὶ τοῦτο συνέβη εἰς ἐκείνας ἐν πρώταις, αἵτινες τοὺς Ἀθηναίους ἠκολούθησαν· ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται πανταχοῦ πολέμιοι ὄντες τοῦ ὄχλου σταθερὰν εἶχον τὴν ἀρχὴν ἵνα τὰ τῶν ἀρίστων κόμματα ὑπερασπίζωσιν· ὅσοι δὲ οὐδενὸς τῶν δύο τούτων σύμμαχοι ἦσαν, οὗτοι ἀνέπτυξαν ποικίλους τῆς πολιτείας τύπους ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τῶν τόπων καὶ τῶν χρόνων. Δυσχερὲς δ' εἶναι νὰ διαλάβωμεν περὶ ἑνὸς ἑκάστου μετὰ βεβαιότητος καὶ διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν μαρτυριῶν, καὶ διότι πολλαπλᾶ εἰσὶ τὰ μεταξὺ ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας συγκεράσματα, καὶ πολλὰ ἑκατέρωθεν κοινά, ἐξ ὧν δὲν εἶναι δυνατὸν εὐκρινῶς νὰ διαγνωσθῇ ποῖος τῆς πολιτείας τύπος ἐπεκράτησε παρ' ἑκάστοις.

§. 24.

Εἶναι δὲ τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἴδιον, ὅπως ἐν τῇ διοικήσει τῆς πολιτείας πάντες, ὅσοι εἰσὶν ὄντως πολῖται, ἀπολαύωσιν ἴσου δικαίου καὶ ἐλευθερίας [1]· ἀλλ' ἡ ἰσότης αὕτη τοῦ δικαίου κατὰ δύο καθόλου τρόπους διαφόρους πρὸς ἀλλήλους δύναται νὰ ὁρισθῇ, ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν ἢ κατὰ τὸν ἀριθμόν [2]. Καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν μὲν, ἐὰν ὅσῳ τις περισσότερα καὶ βαρύτερα καθήκοντα πολιτικὰ ὑποβαστάζῃ, τοσούτῳ δαψιλέστεροι παρέχονται εἰς αὐτὸν καὶ αἱ βαθμίδες τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν· κατ' ἀριθμὸν δὲ, ἐὰν, οὐδαμῶς τῆς ἀξίας λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν, ἴσοι ὦσι πάντες [3]. Καὶ ὅπου τοῦτο γίγνεται ὀρθότερον εἶναι νὰ λέγωμεν ὅτι ἐκεῖ ἡ ἀρχὴ εἶναι τοῦ ὄχλου μᾶλλον καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ [4], ὅπερ καταντᾷ οἷον παρεκτροπή τις

τοῦ δημοτικοῦ κράτους· ἡ δ' ἄλλη τοῦ δικαίου διανομὴ δὲν δύναται εἰμὴ εἴτε τιμοκρατίαν εἴτε ἀριστοκρατίαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν τύπον τῆς πολιτείας· διότι ὅταν αἱ βαρύτεραι πολιτικαὶ ὑποχρεώσεις παρ' ἐκείνων ἀναλαμβάνωνται, οἵτινες τὰ μάλιστα κατὰ τὸν πλοῦτον ὑπερέχουσιν, αἱ δὲ ἐλαφρότεραι ὑπὸ τῶν πενεστέρων, τότε δὲν ἤθελε φανῇ ἄδικον ἐὰν καὶ ἐν τῇ διοικήσει τῆς πολιτείας πλεῖον μέρος ἔχωσιν οἱ πλουσιώτεροι τῶν πενεστέρων· ὅθεν διαιρεθέντων κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο τὸ τιμοκρατικὸν τῶν πολιτῶν εἰς εἰς κλάσεις κατὰ τὸ τίμημα, πρέπει νὰ συγκερασθῶσι καὶ τὰ δίκαια καὶ αἱ ὑποχρεώσεις αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν [5]. Ἀλλ' ὅμως πολὺ δύσκολον εἶναι νὰ εὑρεθῇ τοιαύτη σύγκρασις καὶ ἀναλογία, καθ' ὅτι οἱ ἅπαξ μείζονος ἐξουσίας τυχόντες συνειθίζουσι νὰ καταχρῶνται αὐτῆς, αὐτοὶ μὲν ἀποφεύγοντες, εἰς ἄλλους δ' ἐπιφορτίζοντες τὰς ἰδίας ἑαυτῶν ὑποχρεώσεις καὶ τὰ βάρη· ἔτι δὲ ἐπειδὴ πλεῖστα εἶναι καὶ ἐπισημότατα τὰ καθήκοντα ἐκεῖνα καὶ αἱ ὑπουργίαι, τὰς ὁποίας ἡ ἀρετὴ μᾶλλον καὶ ἡ φρόνησις, παρὰ ὁ ἄφθονος πλοῦτος καὶ ἡ εὐγένεια πρέπει νὰ διαχειρίζωνται, μεγίστη ἀδικία εἶναι νὰ ἀποκλείωνται αὐτῶν οἱ χρηστοὶ ἄνδρες ἕνεκα τῆς σμικρότητος τοῦ τιμήματός των. Ὅθεν παρ' αὐτῶν ἢ οὐδὲν παντελῶς τίμημα πρέπει ν' ἀπαιτῆται, ἢ τόσον μέτριον [6], ὥστε οὐδεὶς νὰ ἀποκλείηται, εἰμὴ ὅστις διὰ τὴν μεγάλην περὶ τὰ οἰκιακὰ αὐτοῦ στενοχωρίαν δὲν ἦτο πιστευτὸν ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ διοικήσῃ καλῶς τὴν πολιτείαν· πρέπει λοιπὸν εἰς τὰς τιμὰς καὶ τὰς ἀρχὰς νὰ προσέρχηται οὐχὶ μόνον ὁ πολυχρήματος, ἀλλὰ καὶ ὁ μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ τὴν φρόνησιν ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ἀγαπώμενος. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην εἰς δημοκρατίαν

καλῶς καὶ σοφῶς συγκεκροτημένην οὐδεὶς λόγος τιμήματος πρέπει νὰ γίνηται, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ νὰ ἐπιτρέπηται εἰς τὸν λαὸν ἐκείνους μάλιστα συμβούλους ἑαυτοῦ, ἄρχοντας καὶ δικαστας νὰ ἐφιστᾷ, οὓς ἀρίστους καὶ σοφωτάτους ἄνδρας ἤθελε νομίσει· ἀλλ' αὐτὴ αὕτη πάλιν ἡ ἐλευθερία τοῦ λαοῦ, τοῦ ἐφιστάναι εἰς ἑαυτὸν οὓς βούλεται, εὐχερῆ παρίστησι τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν τῆς πολιτείας· καθότι ὁ λαὸς δὲν δύναται ὀρθῶς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀξίας τῶν πολιτῶν, ἐκτὸς ἐὰν οὗτος ἦναι χρηστῶν ἠθῶν καὶ ἀδιάφθορος[7]· ὅπου ὅμως τὰ ἤθη ἤρξαντο προβαίνοντα ἐπὶ τὴν διαφθοράν, τοῦθ' ὅπερ εὐκολώτατα μὲν ἐν τῇ ἀστυκῇ πληθύει, σπανιώτατα δὲ ἐν τῇ ἀγροτικῇ συνειθίζῃ νὰ γίγνηται[8], ἐκεῖ ἀδύνατον εἶναι ὅπως μὴ τῆς χάριτος καὶ εὐνοίας τοῦ πλήθους ἐκεῖνοι μάλιστα ἀπολαύωσιν, οἵτινες οὐδενός, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ αἰσχροτάτου τεχνάσματος ἀπαξιοῦσιν ἑαυτοὺς πρὸς πνοὴν δημοτικῆς αὔρας· ἐντεῦθεν προκύπτει τὸ ὀλέθριον ἐν ταῖς δημοκρατίαις τῶν δημαγωγῶν γένος[9], οἵτινες τοῦ ἀδαήμονος πλήθους τὴν ἐξουσίαν ἐντεινόμενοι ὅσον πλεῖστον δύνανται ἵνα αὐξάνωσι παραγκωνίζουσι πᾶν τὸ προστυχὸν, καὶ τὴν πολιτείαν ἅπασαν, τοὺς νόμους καὶ τὸ κῦρος τῶν ἀρίστων ὑπήκοον εἰς τὰς δοξασίας καὶ τὰς ὀρέξεις τοῦ πλήθους προσπαθοῦσι νὰ παραδώσωσιν[10]. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ παρεκτροπὴ ἐκείνη τῆς δημοκρατίας, ἣν ὀχλοκρατίαν τινὲς ὠνόμασαν.

§ 25

Τὰ εἰς πᾶσαν δημοκρατίαν κοινὰ καθεστῶτα εἶναι σχεδὸν ταῦτα[1]· πρῶτον μὲν ὅπως ἐκκλησίαι ὦσιν ὅλων τῶν πολιτῶν, καὶ βουλὴ ἐνιαυσία, ἐκλελεγμένη ἐξ ὅλων ἀδιακρίτως,[2] ἱσταμένη ἐν ταῖς ἐκκλησίαις

προβουλευομένη περὶ τῶν εἰσαχθησομένων εἰς τὸν λαὸν ὑποθέσεων καὶ διευθύνουσα τὸ μετὰ τοῦ λαοῦ χρηματίζεσθαι καὶ τὴν ψηφοφορίαν ὑπολογίζουσα [3]. Εἰσήγετο δὲ εἰς τὸν λαὸν περὶ εἰσαγωγῆς ἢ ἀκυρώσεως νόμων, περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συνθηκῶν, περὶ χειροτονίας ἀρχῶν, καὶ περὶ παύσεως καὶ τιμωρήσεως αὐτῶν ἐάν τι ἡμάρτανον, τέλος περὶ τῶν θανασίμων ἐγκλημάτων, ἐάν τινα ἐφαίνοντο ἀνήκοντα εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων κίνδυνον [4]. Ἵνα δύνωνται δὲ πάντες οἱ ἀληθῶς πολῖται νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς ἀρχὰς, δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ οὐδαμῶς τίμησις, ἢ τοὐλάχιστον πάνυ μικρά· αἱ δὲ ἀρχαὶ ὦσιν ἐνιαύσιαι, ἢ καὶ βραχυχρονιώτεραι [5], ἔτι δὲ οὐ μόνον νὰ μὴ ἐπιτρέπηται, ὅπως ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου ἄρχοντος λαμβάνωνται πλείονες ἀρχαὶ, ἀλλ' οὐδ' ὁ αὐτὸς καὶ αὖθις πάλιν νὰ περιέρχηται εἰς τὰς αὐτὰς πρὶν τῆς παρελεύσεως ὡρισμένων χρονικῶν διαλειμμάτων [6]· ὅπως τὸ δίκαιον τῶν ἀρχόντων διὰ ῥητῶν νόμων καὶ ὁρίων ἢ ὡρισμένον, ὑποχρεουμένων ἵνα δίδωσι καὶ λόγον τῆς ἀρχῆς των. Ὡσαύτως ὅπως οἱ δικασταὶ λαμβάνωνται ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν [8], οἱ δὲ πρόεδροι αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸ ἑκάστοτε εἶδος τῶν ὑποθέσεων, οἵτινες τὴν παρ' αὐτοῖς παρασκευασθεῖσαν δίκην εἰς τοὺς συλλόγους τῶν δικαστῶν νὰ καθυποβάλλωσι, τὴν τάξιν τῆς δίκης διευθύνωσιν, ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν καλῶσι, τὴν ὑπὸ τῶν δικαστῶν γενομένην ἀπόφασιν ἀναγγέλλωσι, καὶ ὅσων ἀνάγκη ἦν πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐπιμελῶνται [9]. Τέλος ἐπειδὴ πᾶσα δημοκρατία τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἐφ' ὅσον δύναται ἐπιδιώκει, διὰ τοῦτο μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας καὶ περιεργίας πρέπει νὰ προσέχῃ ὅπως μὴ διαταράττηται αὕτη ὑπὸ τῶν δυνά-

μεων τῶν ὀλίγων καθ' ὑπερβολὴν αὐξανομένων· ἐνταῦθα ἀνήκει τὸ ὡρισμένον μέτρον τῶν περιουσιῶν, ὑπὲρ ὃ εἰς οὐδένα νὰ μὴ ἐπιτρέπηται κτῆσις [10], καὶ ἐάν τινες πολῖται ἕνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ αὐτῶν πλούτου φαίνωνται ἐπαπειλοῦντες τὴν ἴσην πάντων ἐλευθερίαν, ἀποκίνησις τούτων ἐπί τινα χρόνον ἀπὸ τῆς πολιτείας [11].

§. 26.

Διαφέρουσιν ὅμως πρὸς ἀλλήλας ἡ συγκεκερασμένη καὶ ἀπόλυτος δημοκρατία κατὰ τὰ ἑξῆς μάλιστα. Πρῶτον καθ' ὅτι ναὶ μὲν καὶ παρ' ἀμφοτέρων ἡ μεγίστη ἐξουσία εἰς σύμπαντα τὸν λαὸν ὑπάρχει καὶ δὲν δύναται εἰμὴ δι' ἐκκλησιῶν νὰ ἐξασκῆται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν συγκεκερασμένην δημοκρατίαν αἱ ἐκκλησίαι αὗται οὕτω πως διαῤῥυθμίζονται, ὥστε τὸ ἀμαθὲς καὶ ἄπορον πλῆθος τοῦ ὄχλου δὲν ὑπερισχύει τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας τῶν πλουσιωτέρων καὶ νουνεχεστέρων· ὅλεν συγχωρεῖται μὲν ἐν αὐτῇ ἵνα συμμετέχωσιν τῶν ἐκκλησιῶν πάντες οἱ βουλόμενοι, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιδοκιμάζεται ὅπως διὰ μισθοῦ ἐφέλκωνται οἱ πενέστεροι εἰς αὐτὰς οὐδ' ἐὰν δὲν παρευρίσκωνται νὰ τιμωρῶνται· διὸ εἰς τὰς τοιαύτας δημοκρατίας ἀναμφιβόλως οἱ πλεῖστοι παντελῶς ἢ σπανίως συνειθίζουσι νὰ παρευρίσκωνται εἰς αὐτὰς, ἐνασχολούμενοι βεβαίως εἰς εὕρεσιν μέσων πρὸς πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων [1]. Εἰς τὰς ἀπολύτους ὅμως δημοκρατίας αἱ ἐκκλησίαι τοὐναντίον καθίστανται ἐμπορεύματα, παρατρυνομένου εἰς αὐτὰς καὶ αὐτοῦ τοῦ πενεστάτου διὰ τὸν πρόχειρον ἐν αὐταῖς χρηματισμὸν, τοῦ δὲ πλουσιωτέρου μηδαμῶς τιμωρουμένου ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ [2]. Εἰς τὰς συγκεκερασμένας προσέτι δημοκρατίας οὐχὶ μόνον συχνῶς δὲν συγκαλοῦνται αἱ ἐκκλησίαι, ἀλλὰ καὶ συγκληθεῖσαι ἔχουσι νὰ σχε-

φθῶσι περὶ πραγμάτων ὡρισμένων, τὸ ὑπέρτατον τῆς πολιτείας κράτος ἀφορώντων, περὶ ὧν δίκαιον εἶναι ὅπως ἐρωτᾶται καὶ ὁ λαὸς, τὰ δὲ λοιπὰ ἐπιτρέπωνται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἀρχόντων[3]· οὐδὲ συγχωρεῖται νὰ εἰσαχθῇ τι εἰς τὸν λαὸν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς βουλῆς[4], ἀλλὰ πάλιν καὶ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα τοῦ λαοῦ καὶ τὰ προβουλεύματα τῆς βουλῆς δὲν δύνανται ἵνὰ ἔχωσι κῦρος, ἐὰν εὑρεθῶσιν ἀντιβαίνοντα εἰς τοὺς νόμους[5]. Τἀνάπαλιν συμβαίνει εἰς τὰς ἀπολύτους δημοκρατίας, διότι ἐν αὐταῖς καὶ πλεῖσται ἐκκλησίαι γίνονται, καὶ τὸ κῦρος τῆς βουλῆς ἢ οὐδὲν ἢ λίαν μικρὸν εἶναι[6], καὶ πᾶσα ἡ διοίκησις τῆς πολιτείας διευθύνεται διὰ τῶν ψηφισμάτων μᾶλλον τοῦ λαοῦ, παρὰ διὰ τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρχῶν[7], οὐδ' ὑπάρχει ἐν αὐταῖς τι τοσοῦτον ῥητὸν καὶ διὰ νόμων ὡρισμένον, ὥστε νὰ δυνηθῇ ἵνα ὑπερισχύσῃ τῆς ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ[8]. Ἐκτὸς τούτων εἰς μὲν τὰς συγκεκερασμένας δημοκρατίας οἱ ἄρχοντες προχειρίζονται διὰ ψηφοφορίας τοῦ λαοῦ, παραχωρουμένης οὕτω τῆς εἰς τὰ ἀξιώματα περιελεύσεως παντὶ τῷ ἀρίστῳ καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀγαπομένῳ[9]· εἰς τὰς ἀπολύτους ὅμως λαμβάνονται διὰ τοῦ κλήρου, ἵνά εἰς πάντας φύρδην μίγδην διανοίγηται ἡ εἴσοδος[10]· εἰς τοὺς δικαστὰς τέλος εἰς μὲν τὰς συγκεκερασμένας δημοκρατίας οὐδεὶς μισθὸς παρέχεται, διὸ οἱ πενέστεροι ἐκποδὼν γίνονται, εἰς τὰς ἀπολύτους ὅμως καθ' ὃν τρόπον εἰς τὰς ἐκκλησίας δελεάζονται οὕτω καὶ εἰς τὰ δικαστήρια διὰ μισθοῦ παρακαλοῦνται, ἐπιτρεπομένου εἰς τοὺς πλουσιωτέρους ἀτιμωριτεὶ νὰ ἀπουσιάζωσιν[11].

§. 27.

Φανερὸν ἤδη ἔγεινεν ὅτι ἡ εἰς τοιοῦτον τύπον πο-

λιτεύματος ἰσότης αὕτη τοῦ δικαίου, ὅπου οὐδαμῶς λογίζεται ὁ πλοῦτος, ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἀξία, ἀλλ' ἅπαντες ἀπολαύουσι καὶ χαίρουσιν ἴσον δίκαιον εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἄνισος καὶ ἄδικος [1]· διότι ἀφοῦ παντοχοῦ πλειότεροι πάντοτε εἶναι οἱ πένητες παρὰ οἱ πλούσιοι, οἱ ἀδαήμονες παρὰ οἱ λόγιοι, καὶ ἀφ' οὗ τέλος πάντων ὅ,τι εἰς τοὺς πλείονας δόξῃ τοῦτο ὡς νόμος πρέπει παρὰ πάντων νὰ τηρῆται [2], ὅλως ἐναντίον τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀποβαίνει πῶς εἶναι δυνατὸν ἔστω καὶ ἐλάχιστον νὰ ἰσχύωσιν ἐν τῇ ὀχλοκρατίᾳ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν καλῶς συγκεκροτημένῃ πολιτείᾳ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι τὴν μεγαλειτέραν ἰσχύν. Διὰ τοῦτο ἡ ἰσότης ἐκείνη οὔτε ν' ἀρέσῃ δύναται εἰς ἐκείνους οἵτινες νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἀξίους κρείττονός τινος δικαίου, οὔτε ὁ ὄχλος δυνατὸν πάλιν εἶναι νὰ μὴ ᾖ ἐναντίον τούτων, εἰς οὓς καταλαμβάνει ὅτι εἶναι ἀηδὴς ἡ ἐξουσία του· ἐξ οὗ προέρχεται ὅπως μὴ ὁμοθύμως πρὸς ἀλλήλους καὶ πράως διέπωσι τὴν πολιτείαν, ἀλλ' εἰς δύο αἱρέσεις διηρημένοι ζητῶσιν ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας συμφέρον [3]· καὶ εἰς μὲν τὸν ὄχλον ὠφέλιμον θέλει φαίνεσθαι ἵνα τοὺς ἀρίστους ὅσον δύναται καταπιέζῃ καὶ εἰς τὴν τάξιν ἀναγκάζῃ, τὸ μὲν φρόνημα αὐτῶν καταπονῶν τοιουτοτρόπως, τὰς δὲ ἑαυτοῦ δυνάμεις αὔξων· καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως τοὺς συκοφάντας θέλει πιστεύει [4], ἀδίκους κατὰ τῶν ἀρίστων δίκας θέλει ἐξασκεῖ, ποινὰς βαρείας θέλει ἐπιβάλλει, τὰς περιουσίας αὐτῶν θέλει δημεύει, αὐτοὺς εἰς ἐξορίαν θέλει ἀποπέμπει [5], διὰ τῶν εἰς λειτουργίας δαπανῶν τὰ πλούτη τῶν πλουσίων θέλει ἐξαντλεῖ [6], τέλος πάντων θέλει πράττει ὅσα συντελοῦντα ἤθελε νομίσει εἰς τὴν διατήρησιν καὶ παγίωσιν τῆς ἐξουσίας τοῦ πλή-

θους· οἱ δ' ἄριστοι ἀνιώμενοι ἐπὶ ταῖς ἀδικίαις ταύταις καὶ καταπιεζόμενοι δὲν δύνανται εἰμὴ νὰ φλέγγωνται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῶν μεταπολιτεύσεων καὶ συχνὰ συμβούλια νὰ συγκροτῶσι πρὸς καταπίεσιν τοῦ ὄχλου· ὅπερ ἐπειδὴ διὰ τῆς βίας ἀδυνατοῦσι νὰ κατορθώσωσι συνωμοσίας κρυφίως μετ' ἀλλήλων τεκταίνονται[8], οὐδ' ὀκνοῦσι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ξένων καὶ ἐχθρῶν τῆς πολιτείας βοηθείας νά ζητῶσιν[9].

§. 27.

Τοιαύτη ἐν τῇ πλείστῃ Ἑλλάδι ἤρξατο ἀποβαίνουσα ἡ κατάστασις ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἡ Ἑλλὰς ἅπασα εἰς δύο διάφορα καὶ πρὸς ἄλληλα πολέμια κόμματα διεσχίσθη, προσαρτηθέντων τῶν μὲν τὰ τοῦ ὄχλου φρονούντων εἷς τοὺς Ἀθηναίους, τῶν δὲ τὰ τῶν ἀρίστων εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ ἀφοῦ ἡ ταχύπτερος νίκη μετά τινας διαδρομὰς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον στρατόπεδον ἔλυσε τέλος τὰ πέδιλά της ἐπὶ τῆς νηὸς τοῦ Λυσάνδρου, ἀμέσως παλινωρθώθη τὸ τῶν ἀρίστων εἰς τὰς πλείστας πολιτείαν κράτος, τὸ ὁποῖον στηριζόμενον οὐχὶ πλέον ἐπὶ τῆς ἀναλογίας τοῦ τιμήματος καὶ τῆς ἀξίας, ἀλλ' εἰς τὰς φατρίας καὶ τοῦ Λυσάνδρου τὴν χάριν καὶ τὸ δοκοῦν[2] δὲν διέμεινε ἐπὶ πολὺ, ἐπειδὴ καὶ οἱ νικήσαντες οὐχὶ μετρίως ἐχρῶντο τῇ νίκῃ αὐτῶν, καὶ οἱ νικηθέντες δὲν ἠδύνατο νὰ ἐφησυχάσωσιν[3]. Μετ' ὀλίγον λοιπὸν ταραχῶν καὶ στάσεων ἐνεπλήσθη σύμπασα ἡ Ἑλλὰς, σφαγαὶ, ἁρπαγαὶ, πᾶν εἶδος ἀδικίας ὅσον ὠμὸν καὶ ἄγριον ἐφαίνετο ἀνεπαρκὲς ἅμα δὲν καθίστατο ἱκανὸν ὅπως τὴν μίαν φατρίαν ἀναδείξῃ ὑπερτέραν τῆς ἄλλης[4], ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ἐκείνη πλυθὺς τῶν ἐξορίστων[5], οὓς ἀνεπλήρουν ἑκάστοτε προσλαμβάνοντες ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπελευθέρους καὶ ξένους τῇ συνδρομῇ

τῶν ὁποίων ἀνθίσταντο κατὰ τῶν δυσμενῶν αὐτοῖς πολιτῶν [6]· μισθοφόροι στρατιῶται πανταχόθεν συνηλάσθησαν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἅπασαν, καὶ μέγιστος ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ἐκ τῶν φυγάδων τὰ μάλιστα καὶ τῶν ἐξορίστων πανταχόθεν συνειλεγμένοι καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν παρέχοντες, ἐὰν μόνον βραβεῖα ἀρκούντως δαψιλῆ εἰς αὐτοὺς προσεφέροντο [7]. Δὲν εἶναι λοιπὸν θαυμαστὸν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπειρηκότος ἤδη τοῦ λαοῦ καὶ ἐξαντληθεισῶν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων κακῶν, ἀνεφάνησαν ἄνθρωποί τινες ἐν ταῖς πλείσταις πολιτείαις, οἵτινες τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ ἐπεχειρήσαντο νὰ ἁρπάσωσι καὶ βασιλείαν εἰς ἑαυτοὺς παρασκευάσωσι τῇ συνδρομῇ καὶ βοηθείᾳ αὐτῶν τούτων τῶν μισθοφορούντων στρατιωτῶν[8], διὸ καὶ ὁ Φίλιππος μετὰ ταῦτα οὐχὶ διὰ τῆς πανουργίας μᾶλλον ἢ τῆς τύχης ἤρξατο τὴν ἡγεμονείαν τῆς Ἑλλάδος παρασκευάζων εἰς ἑαυτὸν, διότι διεφθαρμένοι ἤδη οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν δωροδοκιῶν [9], καὶ ἐξηπατημένοι ὑπὸ τῶν τεχνασμάτων καὶ ἐπιλαθόμενοι τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀρετῆς μήτε ἠβουλήθησαν μήτε ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσιν, οἱ δὲ ἀνθιστάντες ἐν μιᾷ πανολεθρίᾳ κατασυντριβέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸν νικητήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Α'.) Περὶ τῆς τῶν Σπαρτιατῶν πολιτείας.

§ 1.

Τὸ Δωρικὸν ἔθνος λέγεται ὅτι παναρχαιοτάτας ἔδρας εἶχεν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ὅπου ἐκ τῆς Φθιώτιδος συνῆλθεν εἰς τὴν Ἰστιαιῶτιν καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ τὴν Ὄσσαν, ἐντεῦθεν δὲ ἐκδιωχθὲν εἰς τὸν Πίνδον καὶ μετὰ ταῦτα ἐγκαταλιπὸν τὴν Θεσσαλίαν κατῳκίσθη περὶ ἐκείνην τὴν χώραν, ἥτις, μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρ-

ναττοῦ κειμένη προσέλαβεν ἀπὸ τοῦ ἔθνους τούτου τὴν τῆς Δωρίδος ἐπωνυμίαν· λέγεται δὲ ὅτι ἐν τῇ Ἰστιαιώτιδι οἱ Ἡρακλεῖδαι ἀνεμίγησαν μετὰ τῶν Δωριέων καὶ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους Ὕλλος υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Αἰγιμιοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μία τοῦ ἔθνους τούτου φυλὴ ὠνομάσθη τῷ ὀνόματι τῶν Ὑλλέων[2], αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκαλοῦντο Δυμάνες καὶ Πάμφυλοι[3]. Πολλάκις μετὰ ταῦτα ἐπεχειρήσαντες ἀλλ' εἰς μάτην νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, περὶ τὸ ὀγδοηκοστὸν τέλος ἔτος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τρωάδος[4], ἀρχηγούντων τῶν Ἡρακλειδῶν Τημένους, Κρεσφόντου καὶ Ἀριστοδήμου, συνδεδεμένων προσέτι καὶ τῶν Αἰτωλῶν ὑπὸ τὸν Ὄξυλον, ὁρμήσαντες ἀπὸ τῆς Ναυπάκτου, πόλεως Λοκρικῆς, εἰσέβαλον καὶ νικήσαντες τοὺς Ἀχαιοὺς ἤρξαντο νὰ καταλαμβάνωσι τὰ πλεῖστα τῆς χερσονήσου μέρη[5]. Τὴν αἰτίαν τῆς εἰσβολῆς ταύτης εἰκὸς φαίνεται νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Θεσσαλῶν ἐκ τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἥτις ἀναμφιβόλως οὐχὶ μόνον τοὺς Βοιωτοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἄλλα πλεῖστα ἔθνη ἐξετόπισεν ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑδρῶν των· ἐπὶ τῶν τότε χρόνων δύο μέρη τῆς Πελοποννήσου, ἡ Ἀργολὶς καὶ ἡ Λακωνικὴ μετὰ τῶν γειτνιαζουσῶν χωρῶν τῆς Μεσσηνίας ἦσαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀχαιῶν, βασιλεύοντος, ὡς λέγουσιν, τοῦ Τισαμενοῦ, υἱοῦ τοῦ Ὀρέστου[6], ἡ Κόρινθος ἦν τῶν Αἰολέων ὑπὸ τοὺς Σισυφίδας[7], ἡ Αἰγιάλεια τῶν Ἰώνων[8], ἡ Ἦλις τῶν Ἐπειῶν[9], τῆς Πισάτιδος μετὰ τῆς Τριφυλίας καὶ Μεσσηνίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκράτουν οἱ Νηλίδαι[10]. Τὴν Ἀρκαδίαν τέλος αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ἀρχαιότατα κατοικεσθέντες Ἀρκάδες λαὸς ἐκ τοῦ Πελασγικοῦ στε-

λέχους. Ἀλλ' οὗτοι λέγονται συνδέσαντες μετὰ τῶν Δωριέων συμμαχίαν καὶ φιλίαν καὶ κατέχοντες ἡσυχοι τὰς ἑαυτῶν ἕδρας[11]. οἱ Ἐπειοὶ φαίνονται ἄνευ πολέμου παραδεχθέντες ὡς συγγενεῖς τοὺς Αἰτωλοὺς[12], καὶ εἰς ἕνα λαὸν εὐκόλως συνελθόντες ἐποίησαν μετὰ ταῦτα ὑποχειρίους εἰς ἑαυτοὺς καὶ τοὺς Πισαίους καὶ Τριφυλίους[13]. Οἱ Νηλίδαι ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας διωχθέντες ὑπὸ τῶν Δωριέων κατέφυγον εἰς Ἀθήνας[14]. Τῶν Ἀχαιῶν οἱ πλεῖστοι ἐκ τῆς Λακωνικῆς ἀποβληθέντες συνῆλθον εἰς Αἰγιάλειαν, καὶ διώξαντες τοὺς Ἴωνας, οἵτινες καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν μετηνάστευσαν, τὴν γῆν ἐντεῦθεν ἀφ' ἑαυτῶν Ἀχαΐαν ὠνόμασαν[15]. Ἄλλοι, ἡγουμένου, ὡς λέγουσι, τοῦ Πενθύλου υἱοῦ τοῦ Ὀρέστου, ἐγκαταλιπόντες τὴν Πελοπόννησον μετὰ πολλῶν ἄλλων μιγάδων κατέλαβον νέας ἕδρας ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ, καὶ ἐν ταῖς προτεταμέναις παραλίαις τῆς Ἀσίας[16]. Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἅπαντα τὰ τῶν Ἀχαιῶν κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Δωριέων οὕτως, ὥστε εἰς μὲν τὸν Τήμενον ἀνῆκεν ἤδη ἡ Ἀργολὶς, εἰς τὸν Κρεσφόντην ἡ Μεσσηνία καὶ εἰς τὸν Ἀριστόδημον ἡ Λακωνική[17]. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὴν Κόρινθον ὁ Ἀλήτης, εἷς ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐκόντων αὐτῶν τῶν προὐχόντων, προσέλαβεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν[18], ὅθεν μετὰ βραχὺν χρόνον ἐπιδρομῆς ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν γενομένης ἥρπασαν οἱ Δωριεῖς ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν Μεγαρίδα[19].

§ 2.

Οἱ δὲ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, ἐφ' ὧν κατῳκίσθησαν οἱ Δωριεῖς ἢ παραυτίκα ἅπαντες σχεδὸν ὑποπετάγησαν ἢ ἐξεδιώχθησαν· διότι ἄλλοι μὲν τούτων βραδέως καὶ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ὁμολογοῦνται νικηθέντες, ἄλλοι δὲ εἰς κοινὴν μετὰ τῶν Δωριέων πο-

τείαν συνελθόντες [2], ἐξ οὗ καὶ φυλαὶ ἐν ταῖς πολιτείαις ταύταις μνημονεύονται πλείονες τῶν τριῶν ἐκείνων Δωρικῶν, αἵτινες φανερὸν ὅτι συνεκροτοῦντο ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων[3]. Οἱ δὲ μὴ ἐν τῇ πολιτεία συμπαραληφθέντες, οὗτοι ἢ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νικητῶν ὑπεβλήθησαν, ὑποτελεῖς φόρου γενόμενοι, ὁποῖοι ὑπῆρξαν οἱ παρὰ Σπαρτιάταις καὶ ἄλλοις λαῖος περίοικοι καλούμενοι, ἢ καὶ ἐν δούλων μοίρᾳ ἐλογίσθησαν, ὁποῖοι ὑπῆρξαν παρὰ μὲν τοῖς Σπαρτιάταις οἱ Εἵλωτες, παρὰ δὲ τοῖς Ἀργείοις οἱ γύμνητες ἢ γυμνήσιοι, καὶ παρὰ τοῖς Σικυωνίοις οἱ κορυνηφόροι, κατωνακοφόροι, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τούτων κατάστασίς τις ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων, ὅτε οἱ Ἀχαιοὶ πρὸ τούτων φαίνονται ὑποβαλόντες τοὺς ὑφ' αὐτῶν νικηθέντας ἀρχαιοτέρους κατοίκους εἰς δουλείαν. Εἰς οὐδεμίαν ὅμως τῶν πολιτειῶν τούτων οἱ Δωριεῖς ἔλαττον ἀνεμίγησαν μετὰ τῶν ἀλλογενῶν κατοίκων καὶ εὐσταθέστερον ἀπώθησαν τὰ καθεστῶτα καὶ ἤθη αὐτῶν, ἢ ἐν Λακεδαίμονι· ὅθεν ἐν ᾧ ἐν ταῖς ἄλλαις πολιτείαις ἡ ἀρχαία καὶ γνησία τῶν Δωριέων φύσις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον δι' ἐπαφῆς τινος μετὰ τῶν ξένων παρεξετράπη ἢ ἐξέκλινε, τῶν Λακεδαιμονίων μία τὰ μάλιστα Δωρικὴ διέμεινεν.

§ 3.

Ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων περιέργων φαινομένων τὰ ὁποῖα θέλει ὑποβάλει ὑπὸ τὰ βλέμματα ἡμῶν, παρίστησι καὶ ἕτερόν τι ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ἀπαντώμενον· ὅτι μόνη αὕτη ἐπιμελῶς προέβλεψεν, ὅπως οἱ πολῖται αὐτῆς λελυμένοι ὅλως τῆς περὶ τὸν χρηματισμὸν καὶ τὰ οἰκιακὰ φροντίδος δύνωνται νὰ ἀφιερῶσιν ἑαυτοὺς ὅλους

εἰς τὰ πολιτικά· διότι τῶν ἀγρῶν τὴν καλλιέργειαν, τὴν βιομηχανίαν, τὴν ἐμπορίαν καὶ πάντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἰ καὶ ἀναγκαῖα εἰς πᾶσαν πολιτείαν, οὐδὲν ἧττον ὅμως εὐκόλως δυνάμενα ν' ἀποσπῶσι ἀπ' αὐτῆς τὸ πνεῦμα τῶν πολιτῶν, καὶ ἀποξενοῦντες αὐτὸ νὰ προσκολλῶσιν εἰς τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλὰ εἰς ταπεινοτάτων τάξεων ἀνθρώπους παραδοῦσα αὐτὰ ἐπέβαλεν αὐτοῖς τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως δουλεύωσι τῇ πολιτείᾳ καὶ τὰ πρὸς συντήρησιν καὶ θεραπείαν τοῦ σώματος ἀναγκαῖα ὑποχορηγῶσιν, οὐδὲν μέρος τῆς πολιτείας αὐτοὶ ἀποτελοῦντες· Περὶ τούτων λοιπὸν πρὸ πάντων ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος· καὶ πρῶτον δὴ περὶ Εἱλώτων[1]. Τούτους οἱ πλεῖστοι λέγουσιν ὀνομασθέντας οὕτως ἀπό τινος Λακωνικῆς πόλεως, ἧς ὄνομα ἦν Ἕλος· ταύτης οἱ πολῖται ἐπειδὴ, καθυποταγέντων τῶν λοιπῶν, ἐπί τινα χρόνον διέμενον ἀκόμη ἀνθιστάμενοι αὐθαδέστερον εἰς τοὺς Δωριεῖς, νικηθέντες τέλος ὑπεβλήθησαν εἰς δουλείαν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν μετὰ ταῦτα ἀπεδόθη εἰς πάντας τοὺς διὰ τοιαύτης συνθήκης ἁλισκομένους καί τοι μὴ ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης ὄντας· ἡ πληθὺς τῶν Εἱλώτων ὁμολογεῖται λίαν μεγάλη, μάλιστα δὲ μετὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον, ὅτε ὁσοιδήποτε τῶν Μεσσηνίων ἔμειναν ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι ἐγένοντο Εἵλωτες. Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Σπαρτιατῶν εὐκόλως τῷ ὄντι ἠδύναντο ν' ἀριθμηθῶσι 224,000 τούτων· ἀλλὰ μέγα μέρος αὐτῶν μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἐπαμινώνδου ἀνώρθωσιν τῆς Μεσσηνίας ἀνεκτήσαντο τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν. Ἦσαν δὲ μᾶλλον οἱ δοῦλοι οὗτοι οὐχὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ τῆς πολιτείας· οὔτε ἠδύνατό τις νὰ φονεύσῃ ἢ ν' ἀπελευθερώσῃ δοῦλον ἄνευ

δημοσίας ἐγχρίσεως, ἡ δὲ ἐκποίησις τούτων ἐξω τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος οὐδ' ὑπὸ τῆς πολιτείας ἠδύνατο νὰ γείνῃ κατ' ἀρχαίαν συνθήκην. Πρὸς τοὺς ἰδιώτας ὧν τοὺς κλήρους ἐκαλλιέργουν ἀπέφερον κατ' ἔτος ὡρισμένόν τι μέτρον καρπῶν, πλεῖον τοῦ ὁποίου ἀθέμιτον ἦν καὶ διὰ καταρῶν καθιερωμένον νὰ ἀποφέρωσιν οἱ δοῦλοι· ὁσονδήποτε λοιπὸν περισσότερον ἤθελον καλλιεργήσει τοῦτο ἐκράτουν μεθ' ἑαυτῶν, ἐξ οὗ προέκυπτεν ὅπως οὐκ ὀλίγοι τῶν δούλων ὦσιν βαθύπλουτοι. Προσέτι τὰς διακονίας ἢ εἰς τοὺς δούλους, ἢ ἐάν τις ἄλλος πολίτης εἶχε τούτων τὴν ἐργασίαν εἰς αὐτὸν ἐσυνείθιζον νὰ ἀναθέτωσιν, ἐπιτάττοντες αὐτοὺς νὰ τοὺς παρακολουθῶσιν ἡγουμένους ἐν πολέμῳ, ἦσαν δὲ ἴσως καί τινες οὐχὶ τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ τῆς πολιτείας τοὺς ἀγροὺς καλλιεργοῦντες καὶ εἰς δημοσίας διακονίας παραλαμβανόμενοι. Τέλος ἐκ τῶν Εἱλώτων οἱ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς δυνάμεις ἀκμαῖοι ἐν τοῖς τῶν Λακεδαιμονίων στρατοῖς ἐστρατεύοντο, οὐχὶ εὐάριθμοι τῇ ἀληθείᾳ, ἀψιμάχοις ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅπλοις· προσέτι δὲ ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤρξαντο ἐπιμελούμενοι καὶ τῶν ναυτικῶν βλέπομεν αὐτοὺς καταταττομένους ἐν τῷ στόλῳ ὡς ναύτας καὶ ναυτικοὺς συμμάχους· εἰς δὲ τοὺς ἐν βαρεῖ ὁπλισμῷ στρατευομένους, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πολλάκις ἐγένετο, ἀντὶ βραβείου ἦν ἔθος νὰ δωρῆται ἡ ἐλευθερία.

§ 4.

Ἡ κατάστασις σύμπασα τῶν Εἱλώτων, ἢ καὶ κρείττων ἐνίοτε τῆς τῶν ὠνητῶν δούλων, λίαν ὅμως σκληρὰ καὶ δύσφορος φαίνεται ὅτι ἦν, ἐπειδὴ εἰς τὰς γαίας προσδεδεμένοι καὶ ἰδίων ἀγρῶν μὴ ὄντες καλλιεργηταί, πάσης τιμῆς καὶ ἐλευθερίας ἄμοιροι διῆγον τὸν ἑαυ-

τῶν βίον ὑπὸ ξένην προαίρεσιν· ὅθεν ἀδύνατον ἦν ὅπως μὴ πολλοί, δυσχεραίνοντες ἐπὶ τῇ τύχῃ αὐτῶν, καιροφυλακτῶσιν ἐπιμελῶς ἵνα τυχόντες εὐκαιρίας ὁρμήσωσιν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν· καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἐὰν οἱ Σπαρτιᾶται διὰ παντὸς τρόπου ἐνόμισαν φυλακτέον ὅπως μή τι ἐκεῖνοι φρονήματος καὶ δυνάμεως λάβωσι, μηδὲ κίνδυνον εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν παρασκευάσωσιν[3]. Τοῦτο ἀπέβλεπον πολλὰ ἄλλα καὶ ἐν πρώτοις ἐκεῖνο δὴ τὸ τῶν κρυπτιῶν ἔθος· στίφη νέων Σπαρτιατῶν διαπεμπόμενα καθ' ὡρισμένους καιροὺς κατελάμβανον κρυφιέτατα κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτοῖς τὰς χώρας τῶν Εἱλώτων, περικυκλοῦντες αὐτοὺς ἐνίοτε καὶ ἐν νυκτί, ἐπιμελέστατα ἐπαγρυπνοῦντες, καὶ ὅν τινα δήποτε αὐτῶν ἤθελον ἀνακαλύψει ἄλλο τι ἐπιθυμοῦντα ἢ μηχανώμενον ἐναντίον τοῦ συμφέροντος τῆς πολιτείας τοῦτον ταχέως καθείργνυον ἢ ἀπὸ τοῦ μέσου ἀφῄρουν[3]· ἀλλὰ δὲν ἦτο πᾶσα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁδὸς ἀποκεκλεισμένη εἰς τοὺς Εἵλωτας· ἐπειδὴ πρῶτον οἱ πιστῶς ὑπηρετήσαντες ἐν πολέμῳ πολλάκις ἀπελευθεροῦντο[4], εἶτα οὐχὶ σπανίως ἐκ τῶν υἱῶν τῶν Εἱλώτων Σπαρτιᾶται πατέρες ἐλάμβανον ἑταίρους τῶν παίδων αὐτῶν, οἵτινες μέτοχοι γενόμενοι δημοσίας ἀγωγῆς ἐν βραχεῖ τῆς ἐλευθερίας των, πολλοὶ δὲ καὶ τῆς πολιτείας ἐτύγχανον· ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου Μεσσηνιακοῦ πολέμου, ὅτε ἡ πολιτεία κατατρυχομένη διὰ σπάνιν τῶν πολιτῶν ἐκάλεσε τοὺς Εἵλωτας εἰς γάμους μετὰ τῶν χηρευσασῶν δεσποινῶν, ἐδόθη αὐτοῖς οὐχὶ μόνον ἡ ἐλευθερία ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτεία[5], καὶ οὗτοι ὠνομάσθησαν, ἐπεύνακτοι, οἱ δὲ ἄλλοι ἀπελεύθεροι νεοδαμώδεις, οἵτινες φαίνονται λαβόντες μέσην τρόπον τινὰ τάξιν μεταξὺ πολιτῶν καὶ ξένων, ὅπως παρὰ Ῥωμαίοις οἱ Λατῖνοι οἱ ὀνομαζόμενοι Ἰουνιανοὶ Πα-

ρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρξαν καὶ ὠνητοὶ δοῦλοι, ἀλλὰ πάνυ ὀλίγοι [6].

§. 5.

Περίοικοι ὠνομάσθησαν οἱ περὶ τὴν Σπάρτην καὶ τοὺς τῶν Σπαρτιατῶν ἀγροὺς κατοικοῦντες, ἄνθρωποι τὸ γένος αὐτῶν ἕλκοντες ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν [1], ἀλλ' ἀνίσῳ συνθήκῃ ὑπὸ τοὺς νικητὰς Δωριεῖς ὑποβεβλημένοι. Τούτων ὁπόση ἦν ἡ πληθὺς δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ τοῦ Λυκούργου, ἢ, ὅπερ ἀληθέστερον νομίζω, παρὰ τοῦ Πολυδώρου ἀπενεμήθησαν [2] εἰς αὐτοὺς τριάκοντα χιλιάδες κλῆροι, καὶ οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν ἑκατὸν λέγονται αἱ πόλεις αὐτῶν [3]. Πᾶσα δὲ ἡ τῶν περιοίκων χῶρα ἦν διῃρημένη εἰς μέρη τινὰ [4], ὧν προΐσταντο ἄρχοντες παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν προχειριζόμενοι [5]· μιᾶς ἑκάστης δὲ τῶν πόλεων τὴν πολιτείαν φαίνεται ὅτι αὐτοὶ οἱ κάτοικοι διῴκουν καὶ ἄρχοντας ἐντοπίους καὶ ἐπιμελητὰς ἐξ ἑαυτῶν προεχειρίζοντο [6]· μείζονος ὅμως ἀρχῆς καὶ Σπαρτιατικῆς πολιτείας οὐ μόνον ἀμέτοχοι ἦσαν, ἀλλ' οὔτε ψῆφον, οὐδὲ δίκαιον τιμῶν, οὐδ' ἐπιγαμίαν εἶχον [7], ἀλλὰ μόνον δασμὸν ἀπέφερον [8], καὶ στρατιώτας, ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν βαρέως ὡπλισμένοι, ἄλλοι δ' ἐλαφρῶς [9]· ἐπεμελοῦντο δ' οὗτοι οὐχὶ μόνον τῆς τῶν ἀγρῶν καλιεργίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλων βιομηχανικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐμπορείας [10], μὴ κωλυόμενοι τῆς Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς διὰ νόμων [11]. Σύμπασα δὲ ἡ κατάστασις αὐτῶν, ἐκτὸς τοῦ ἐπαπειλουμένου δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας, οὐδὲν τοσοῦτον βαρὺ καὶ δύσφορον εἶχε, διὸ βλέπομεν αὐτοὺς σταθερωτέρους καὶ πιστοτέρους τῶν Εἱλώτων διαμείναντας εἰς τοὺς Σπαρτιάτας [12].

§. 6.

[redacted] Σπαρτιᾶται ὄνομα παραχθὲν

ἀπὸ τῆς πόλεως, ἦν, ὅτε οἱ Δωριεῖς ἐγένοντο κύριοι τῆς Λακωνικῆς, ἐποίησαν πρωτεύουσαν τῆς ὅλης χώρας, μετενεγκόντες εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἐπώνυμον καὶ τὸ τῆς χώρας ὅλης ὄνομα, ἐξ οὗ ἡ Σπάρτη ἐπωνομάσθη καὶ Λακεδαίμων [1]. Μετὰ τῶν Δωριέων Σπαρτιατῶν ἀνεμίγησαν καί τινες ἄλλων φυλῶν ἄνθρωποι [2]· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν συνεπληρώθη δι' Εἱλώτων, οἵτινες Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς τυχόντες ἐγένοντο μέτοχοι τῆς ἐλευθερίας καὶ πολιτείας [3]· φαίνεται δὲ ὅτι παρὰ Σπαρτιάταις ἐτύγχανον ἐνίοτε τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ πολλοὶ ξένοι τῆς δημοσίου ἀγωγῆς λαχόντες [4], εἰς ἄλλους ὅμως πολλὰ σπανίως ἀπεδόθη τοῦτο [5] πρὸ τοῦ Ἄγιδος Γ. καὶ Κλεομένους Γ, οἵτινες ἵνα τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως αὐξήσωσιν παρέλαβον ὡς πολίτας πλείστους Εἵλωτας καὶ περιοίκους [6]. Τῶν Σπαρτιατῶν αἱ φυλαὶ ἦσαν τρεῖς, αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι Δωρικαί, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὡμιλήσαμεν· τούτων δὲ δέκα ἦσαν φρατρίαι, ἃς οἱ Σπαρτιᾶται καλοῦσιν ὠβάς· αἱ δὲ ὠβαὶ διηροῦντο πάλιν ἑκάστη εἰς δέκα γένη, τὰ γένη τέλος εἰς τριάκοντα ἕκαστον οἴκους, εἰσαχθείσης φαίνεται τῆς διαιρέσεως ταύτης ἀπὸ τοῦ βασιλέως Πολυδώρου· ὥστε σύμπας ὁ ἀριθμὸς τούτων ἀφικνεῖτο μέχρι τῶν ἐννέα χιλιάδων [7]. Μετὰ τὸν Κλεομένην ὅμως πλείστων ξένων εἰσαχθέντων εἰς τὴν πολιτείαν κατεστράφη ἡ ἀρχαία ἐκείνη διαίρεσις τοῦ λαοῦ καὶ συνεκροτήθησαν καὶ ἄλλαι φυλαὶ ἐκ τῶν περιχώρων τῆς πόλεως, ἃς μετ' ἀμφιβολίας δυνάμεθα νὰ ἀριθμήσωμεν εἰς πέντε [8].

§. 7.

Τάξεις τῶν πολιτῶν ἢ κλάσσεις κατὰ τίμημα διηρημέναι εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς δὲν ὑπῆρξαν παρὰ Σπαρτιάταις [1], ἀλλὰ πάντες ἔζων χρώμενοι ἴσῳ πρὸς ἀλλήλους

δικαίῳ καὶ περιουσίᾳ. Τῶν δ' ἀγρῶν, οὓς κατέλαβον, τὴν κτῆσιν εἶχεν ἡ πολιτεία, ἥτις μέρος μὲν αὐτῶν ἐκράτησε πρὸς τὰς δημοσίας ἀνάγκας, μέρος δὲ διένειμεν εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλὰ τοιουτοτρόπως ὥστε ἕκαστος αὐτῶν νὰ ἔχῃ ὡς οἷόν τε ἴσην μοῖραν· προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου καὶ ἐκτεινομένων τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, ἐπειδὴ διὰ τὴν αὔξησιν τῆς πληθύος τῶν ἀνθρώπων εἰς πολλὰς οἰκογενείας δὲν ἐπήρκουν αἱ περιουσίαι αὐτῶν, ἐγένοντο νέοι δασμοὶ γαιῶν εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν. Τοιούτου εἴδους τελευταία διανομὴ φαίνεται γενομένη ἐπὶ Πολυδώρου μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῆς Μεσσηνίας, ὅτε σύμπασαι αἱ μερίδες ἐγένοντο ἐννεακισχίλιαι, ἐν ᾧ πρότερον ἦσαν τετρακισχίλιαι καὶ πεντακόσιαι, ἐν ἀρχῇ δὲ δισχίλιαι μόνον καὶ ὀλίγον πλέον. Ἀλλὰ ἡ ἰσότης αὕτη τῶν περιουσιῶν δὲν ἦτο δυνατὸν εὐκόλως νὰ διατηρηθῇ· διότι ὅτον καὶ ἂν δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἀπαλλοτριώσῃ τις τοὺς κλήρους του, ἢ νὰ διανείμῃ αὐτοὺς, ὅπως ἀκέραιαι αἱ περιουσίαι διαμένωσιν πάντοτε εἰς τοὺς αὐτοὺς οἴκους, δὲν ἦτον ὅμως δυνατὸν νὰ μὴ ἀποβῶσιν ἄλλαι μὲν οἰκογένειαι πτωχότεραι, ἄλλαι δὲ πλουσιώτεραι ἅμα πλείονα τέκνα ἐγεννῶντο εἰς ἕνα πατέρα, ὅστις ὤφειλε νὰ διαθρέψῃ ταῦτα ἐκ τοῦ κλήρου του· ὅθεν ἂν καὶ πολλάκις πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου μετεχειρίζοντο ὁτὲ μὲν διανομὰς ἀδεσπότων ἀγρῶν, ὁτὲ δὲ υἱοθετήσεις τῶν ὀρφανῶν, ὁτὲ δὲ συνοικέσια τῶν ἐπικλήρων παρθένων καὶ ἐκπομπὰς ἀποικιῶν, δὲν καθίστατο ὅμως δυνατὸν ὥστε πάντοτε νὰ αἴρηται ἐντελῶς διὰ τῶν φαρμάκων τούτων ἡ ἀνισότης, ἥτις ἵνα μὴ λάβῃ μείζονα ἐπίδοσιν μηδὲ πληθύνωνται τὰ τέκνα τῶν ἀπορωτέρων πολιτῶν, οὐχὶ σπανίως ἐγίνετο ὅπως πλεῖστοι ἀδελφοὶ ἐν ἑνὶ οἴ-

κῳ ὥστι σύγκληροι καὶ μιᾶς συζύγου κοινωνίαν πρὸς ἀλλήλους ἔχωσιν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠδύναντο οἶκοι τινὲς νὰ ἀποβῶσιν πλουσιώτεροι τῶν ἄλλων, ἐὰν πλείονες ἀγροὶ δυνάμει τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας συνεκεντροῦντο εἰς ἕνα, μὴ ὑπαρχόντων καὶ πλείονων τέκνων ἵνα διανεμηθῶσι πρὸς αὐτά[13]. καὶ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν συνέβαινεν ὁσάκις ἐν μεγάλῃ τινὶ συμφορᾷ μέγας ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν ἠφανίζετο, μὴ ἐγκαταλειπομένων τέκνων, ὁποῖος π. χ. ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος ἐκεῖνος σεισμὸς, ὅστις τὸ 466 τοὺς πλείστους ἐφήβους ἐξηφάνισεν[14]. Ἐπῆλθε τέλος καὶ ὁ νόμος τοῦ Ἐπιτάδεω, δι' οὗ ἐλευθέρα ἐπετράπη παντὶ τῷ βουλομένῳ ἡ ἐξουσία τοῦ δωρεῖσθαι μεταξὺ ζώντων ἢ τοῦ διατίθεσθαι διὰ διαθήκης τοὺς ἀγρούς· δι' οὗ νόμου, ἐπειδὴ οἱ πλουσιώτεροι τὰς περιουσίας τῶν πτωχοτέρων, μεταβαλλομένων τῶν κληρονόμων, ἐσφετερίζοντο, εἰς τοσοῦτον κατὰ μικρὸν καὶ τῶν περιουσιῶν ἡ ἀνισότης καὶ τῶν ἀνθρώπων ὁ ἀριθμὸς ἠλαττώθη, ὥστε ἐπὶ Ἄγιδος τοῦ Γ'. ἀπὸ ἑπτακοσίων πολιτῶν, οἵτινες τότε ἦσαν, ἑκατὸν μόνον εἶχον ἀγρούς[15]. εἰ καὶ δὲν πρέπει νὰ νομίζηται ὁ νόμος οὗτος τοῦ Ἐπιτάδεω ἡ μόνη αἰτία τῆς ἀνισότητος ταύτης, ἐπειδὴ πλεῖστον ἀναμφιβόλως συνέτρεξε καὶ ἡ ἁρπαγὴ τῆς Μεσσηνίας ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ τὴν ἐν Μεσσηνίᾳ μάχην.

Ἄλλ' ἕτερον εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν κακὸν ἔτι χεῖρον ἤρξατο ὑφέρπον ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολιτῶν, ἡ τοῦ δικαίου ἀνισότης καὶ διάκρισίς τις τῶν ἀνθρώπων εἰς τάξεις· ἐπειδὴ οἱ διὰ τὴν ἑαυτῶν ἔνδειαν ἄνισοι εἰς τὴν περὶ τὰ συσσίτια εἰσφορὰν των ἐθεωρήθησαν ὅτι πρέπει νὰ ὦσιν ἐλλειπεῖς καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας[16], καὶ ἐκτὸς

παντὸς ἐνδοιασμοῦ φαίνεται ὅτι τοιοῦτοι ἀπέβησαν οἱ ὑπομείονες καλούμενοι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὁμοίων, πολιτῶν ἀπολαυόντων πολιτείας ἐπὶ ἴσῳ πρὸς ἀλλήλους καὶ δικαιοτάτῳ δικαίῳ [17]. Καὶ ὅμως οὐδ' αὐτὸ τὸ μέγεθος τοῦ τιμήματος ἐθεωρήθη ἀρκοῦντος ἐξασφαλίζον καὶ διατηροῦν τὴν ἀξίαν τῶν ὁμοίων, ἀλλ' ἀνεζητεῖτο καὶ βίος τις σύμφωνος πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀγωγὴν, ἐναντίον τῆς ὁποίας οἱ βαρύτερον πλημμελήσαντες, ἢ οἱ ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτῶν ἀγωγῆς μὴ ἐκπληρώσαντες τὰ ὑπὸ τῶν νόμων εἰς τοὺς ὁμοίους διαγεγραμμένα ἐγένοντο καὶ οὗτοι ὑπομείονες[18], καίτοι βρίθοντες πλούτου· εἰ καὶ, ἀπολεσθείσης τῆς ἀρχαίας αὐστηρότητος, ἔπρεπεν ὡς φαίνεται τὸν πλοῦτον μᾶλλον καὶ τὸ γένος παρὰ τὸν βίον καὶ τὰ ἤθη νὰ θεωρῶσιν ἄξια λόγου[19]. Εἰς ταύτας δὲ τὰς δύο τάξεις τῶν ὁμοίων καὶ ὑπομειόνων πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῇ καὶ τρίτη τις τῶν νεοδαμωδῶν, οὓς αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα μαρτυρεῖ οὐχὶ παντάπασιν ἀμετόχους πολιτείας[20], κατώτερον ὅμως τῶν ἀρχαίων πολιτῶν δίκαιον κεκτημένους, εἰ καὶ ὁποία τις ἦν ἡ κατάστασις τούτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβέστερον.

§. 8.

Ὁ τύπος ὅλος τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς γερουσίας, τῆς βουλῆς, τῶν ἀρχόντων, τῶν δικαστῶν, καὶ ἁπάσης τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν πλειόνων εἰς ἕνα, τὸν Λυκοῦργον, ὃν θέλουσιν ὡς διακοσμήσαντα διὰ εἰσαγωγῆς νόμων καὶ παγιώσαντα τὴν πολιτείαν, διαταραττομένην ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ ἐμφυλίων στάσεων καὶ διχονοιῶν [1], ἀλλὰ τὰ ἱστορούμενα περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ τοσοῦτον τὰ πλεῖστα μυθώδη καὶ πρὸς ἄλληλα

μαχόμενά εἰσιν[2], ὥστε τινὲς ἐξέλαβον τὸ πρόσωπον τοῦτο πλαστὸν μᾶλλον παρὰ πραγματικῶς ὑπάρξαν καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας πιστουμένον[3]. Ἡμεῖς ἂν καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὑπῆρξε Λυκοῦργός τις νομοθέτης τῶν Σπαρτιατῶν, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῶς διαγνωσθὲν πότε αὐτὸς ἔζησεν, ἢ τίνες εἰσὶν οἱ παρ' αὐτοῦ εἰσαχθέντες νόμοι. Τὰ πλεῖστα δὲ τούτων, ἅτινα θεωροῦνται νομοθετηθέντα ὑπὸ τοῦ Λυκούργου, δὲν κρίνομεν ἐπινοηθέντα ὑπὸ τοῦ νοὸς ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου, ἀλλ' οἱονεὶ αὐτομάτως γεννηθέντα ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ λαοῦ φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ[4], ὥστε οὐκ ἀτόπως καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἀπεδίδοντο ταῦτα εἰς θείαν μᾶλλον ἐπίπνοιαν, παρὰ ἀνθρωπίνην σοφίαν, καὶ δὴ εἰς Ἀπόλλωνα τὸν πατρῷον θεὸν τοῦ Δωρικοῦ γένους ἀνέφερον ταῦτα[5].

§. 9.

Ὑπῆρξε δὲ τὸ ἀρχαιότατον εἶδος τοῦ Σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος μίγμά τι καὶ κρᾶμα ἐκ βασιλέων, ἀρίστων, καὶ δυνάμεώς τινος τοῦ λαοῦ· διότι τὸ μὲν ὕψιστον τῶν πραγμάτων κράτος παρὰ τῇ γερουσίᾳ καὶ τῷ λαῷ ἦτον, ἐπὶ τούτων δὲ πάλιν οἱ βασιλεῖς ὡς πρόεδροι καὶ κυβερνῆται ἦσαν καθιδρυμένοι. Καὶ γερουσιασταὶ μὲν ἦσαν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν ἤ, συγκαταριθμουμένων καὶ τῶν βασιλέων, τριάκοντα[2]· περὶ ὧν καθὸ ἀνταποκρινομένων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὠβῶν οὐκ ἀτόπως ὑπετόπασάν τινες ὅτι ἕκαστος ἐξ ἑκάστης ἦν ὠβῆς[3], προεχειρίζοντο δὲ διὰ βοῆς σύμπαντος τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῶν γερόντων τῶν συμπληρωσάντων τὸ ἑξηκοστὸν τῆς ἡλικίας των ἔτος καὶ κατά τε τὸν βίον καὶ τὰ ἤθη προεξεχόντων τῶν λοιπῶν[4], ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι, διακριθείσης μετὰ

ταῦτα ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς τάξεως τῶν ὁμοίων, γερουσιασταὶ δὲν προεχειρίζοντο εἰμὴ ἐκ τῶν ὁμοίων [5]. ἦσαν δὲ ἰσόβιοι καὶ οὐχὶ ἐνιαύσιοι [6], καὶ οὐδεὶς ἦν ὑπεύθυνος εἰς λογοδοσίαν [7]. Καθῆκον εἶχον διπλοῦν, ὅπως δίκας τινὰς διεξάγωσι περὶ τῶν πολιτικῶν δικαίων τῶν πολιτῶν [8] καὶ τῶν πλημμελημάτων τῶν βασιλέων [9], καὶ ὅπως συσκέπτωνται περὶ τῆς πολιτείας. Τὰ βουλεύματα ὅμως τῆς γερουσίας, ἂν οὐχὶ πάντα, τὰ πλεῖστα ὅμως ἐξ ἅπαντος ὤφειλον νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν λαὸν, διὰ τῆς ψήφου τοῦ ὁποίου ἢ ἐκυροῦντο ἢ ἠκηροῦντο [10].

§. 10.

Τοῦ δὲ λαοῦ τὰ συμβούλια ἢ τακτικὰ ἦσαν, ἅτινα κατὰ νόμον ἐν ὡρισμένοις καιροῖς συνεκαλοῦντο εἰς προάστειον τόπον μεταξὺ Βαβύκης καὶ Κνακίωνος [1], ἢἔκτακτα, ὅτε τὸ πρᾶγμα ἀπῄτει νὰ προσκαλῶνται ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, παρ' οἷς ἦν τὸ δίκαιον τοῦ χρηματίζειν μετὰ τοῦ λαοῦ. Εἰσαγομένου δὲ εἰς τὸν λαὸν τοῦ βουλεύματος τῆς γερουσίας, ἐὰν ἀνάγκη προέκυπτε καταπείσεως τοῦ λαοῦ, ὡμίλουν οἱ ἄρχοντες, εἰς ἰδιώτην οὐδένα ἐπετρέπετο τὸ ἀγορεύειν, εἰμὴ τυχὸν ἐτύγχανε τούτου ἀδεία τῶν ἀρχόντων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τὸ δίκαιον ἦν μεῖζον ἢ τοῦ ἐπικυροῦν ἢ ἀκυροῦν τῆς γερουσίας τὰ δόξαντα [2]. Ἐὰν δέ τι παρὰ τὴν αὐθεντίαν τῆς γερουσίας ἢ προσετίθετο ἢ ἀφῃρεῖτο ἢ μετεβάλλετο διὰ δόγματος τοῦ λαοῦ [3], τοῦτο ἐξῆν τῇ γερουσίᾳ καὶ τῆς βασιλεῦσιν ἀκυροῦν [4]· ἐνίοτε ὅμως συνέβαινεν, ἐὰν δὲν συνέφερε νὰ εἰσαχθῇ ὑπόθεσίς τις ἐν τῇ γερουσίᾳ [5], ἢ δι' ἠντιναδήποτε αἰτίαν ἐφαίνετο εὔλογον ἀκεραία ἡ ὑπόθεσις ν' ἀφεθῇ εἰς τὸν λαὸν [6], ὅπως ἐλευθερωτέραν τινὰ ἐξουσίαν ἔχῃ ἡ ἐκκλησία τοῦ διασκέπτεσθαι καὶ χρηματίζειν· ψῆφον ἐν αὐτῇ

εἶχον οἱ οὐκ ἐλάσσονες τῶν τριάκοντα ἐτῶν[7], εἰμή τις ἐτύγχανε ἐστερημένος τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων δι' ἀτιμίαν[8]. Ὅπερ δέ τινες δοξάζουσιν, ὅτι καὶ περίοικοι ἢ οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν περιοίκων μετεῖχον τῶν ἐκκλησιῶν, δὲν μοὶ φαίνεται εὔλογον[9]. Ἡ ψηφοφορία ἐγίνετο οὐχὶ διὰ ψήφων, οὔτε δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, ἀλλὰ διὰ βοῆς, ἐνίοτε ὅμως, ἐὰν ἐκ τῆς βοῆς δὲν ἠδύνατο ἀρκούντως νὰ διαγνωσθῇ ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ, διέταττον ἵνα διαιρεθῶσιν εἰς μοίρας[10]. Ἐν τοῖς μετέπειτα δὲ τῆς πολιτείας χρόνοις, ὅτε ἡ μεταξὺ ὁμοίων καὶ ὑπομειόνων διάκρισις ἴσχυσε, μνημονεύονται καὶ μικρότεραί τινες ἐκκλησίαι, εἰς ἃς, ἀποκλειομένων τῶν τῆς κατωτέρας τάξεως, οἱ ὅμοιοι μόνον φαίνονται ὅτι συνεκαλοῦντο[11]. Τῶν εἰσαγομένων εἰς τὸν λαὸν ὑποθέσεων, ταῦτα τὰ εἴδη εὑρίσκομεν· περὶ προχειρίσεως ἀρχόντων τινῶν, καὶ τῶν γερουσιαστῶν[12], περὶ διαδοχῆς βασιλέων[13], περὶ χειραφεσίας τῶν εἱλώτων[14], περὶ ἐπικυρώσεως ἢ ἀκυρώσεως νόμων[15], τέλος περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν[16]. Ἀλλὰ τίνα τούτων διεπράττιοντο ἐν τῇ μεγίτῃ ἐκκλησίᾳ καὶ τίνα ἐν τῇ ἐλάσσονι δὲν εἶναι εὐκρινὲς, οὐδ' ἦν ἴσως διὰ νόμων ἐπιμελῶς ὡρισμένον.

§ 11.

Ἐκ τῶν ἀρχόντων πρώτους μνημονευτέον τοὺς βασιλεῖς, οἵτινες ἀρχαγέται καὶ βαγοὶ ἐλέγοντο[1]· ἦσαν δὲ ἀμφότεροι τῆς τῶν Ἡρακλειδῶν γενεᾶς, ἐκ τῶν τῶν Ἀγιδῶν καὶ Εὐρυποντιαδῶν οἰκογενειῶν, ὧν ἡ ἀρχὴ καθέλκεται ἀπὸ Εὐρυσθένους καὶ Προκλέους, υἱῶν διδύμων τοῦ Ἀριστοδήμου[2]· ἡ βασιλεία κατὰ τοὺς περὶ διαδοχῆς νόμους μετέβαινεν ἀπὸ τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς εἰς τὸν μεγαλείτερον υἱὸν[3], ἐν ἐλλείψει δὲ υἱῶν ἢ ἀνικανότητι τούτων εἰς τὸ βασιλεύειν[4] με-

τεβιβάζετο ἡ διαδοχὴ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἢ τὸν πλησιέστατον συγγενῆ [5], ἀλλ' οὕτως ὥστε οὐδέποτε ἀμφότεροι νὰ ἦναι ἐκ μιᾶς οἰκογενείας[6]. Εἰς τοὺς ἀνηλίκους βασιλεῖς παρείχοντο ἐπίτροποι οἱ πλησιέστατοι τῶν συγγενῶν των, ἵνα κυβερνῶσι τὸ κράτος· οὗτοι ἐκαλοῦντο πρόδικοι [7]. Οἱ βασιλεῖς ὑποπεσόντες εἰς μέγιστον ἁμάρτημα ἠδύναντο παυθῆναι, μὴ συνεπαγόμενοι ὅμως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τῆς διαδοχῆς ἔκπτωσιν τῶν υἱῶν αὐτῶν [8]· ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων ὡμοίαζε τὰ μάλιστα πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν ὑπάρχουσαν· διότι καὶ οὗτοι πρόεδροι ἦσαν τῶν συνελεύσεων τοῦ δήμου, δίκας διεξῆγον, στρατοὺς ὡδήγουν, καὶ ἱερὰ τέλος ὑπὲρ τῆς πολιτείας ἐτέλουν· οἱ Σπαρτιᾶται μάλιστα βασιλεῖς ἐκτὸς τῆς τῶν πλείστων ἱερῶν ἐπιμελείας περιεβάλλοντο καὶ διὰ τῆς ἱερωσύνης αὐτῆς τοῦ ἐπουρανίου Διὸς καὶ τοῦ Διὸς τοῦ Λακεδαιμονίου [9]. Προέδρευον τῆς γερουσίας καὶ ταύτην συνεβουλεύοντο περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐν τῇ ψηφοφορίᾳ ὅμως ἴσον τοῖς ἄλλοις δικαίωμα εἶχον [10]. Τοῦ λαοῦ τὰ βουλεύματα μετὰ τῶν γερουσιαστῶν ἐῤῥύθμιζον. Ἀλλὰ ἐν τοῖς βασιλεῦσι τούτοις ὡς καὶ ἐν τῇ γερουσίᾳ μόλις αὔξουσα ἡ τῶν ἐφόρων ἐξουσία μεγάλως ἐκόλουε τὴν τῶν βασιλέων αὐθεντίαν· εἶχον τὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν συνοικεσίων τῶν ἐπικλήρων καὶ ἄλλων τινῶν ἀναμφιβόλως πραγμάτων, μετὰ τοῦ οἰκονομικοῦ δικαίου συνδεδεμένων, ἐντεῦθεν καὶ αἱ υἱοθεσίαι παρ' αὐτοῖς ὤφειλον νὰ γίγνωνται. Εἶχον προσέτι καὶ ἐπιμέλειάν τινα τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ τὰς περὶ αὐτῶν ἀναφυομένας διαφωνίας διέλυον [11]. Ἐν καιρῷ πολέμου ἅπαν τὸ στρατιωτικὸν κράτος ἦν παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν [12], οἵτινες ἀρχαιότερον ἀμφότε-

ροι μετὰ τοῦ στρατοῦ συνεξεστράτευον, μετὰ ταῦτα δὲ, ἵνα μὴ συνεχεῖς διενέξεις περὶ τῶν πολεμικῶν ἀναφύωνται μεταξὺ αὐτῶν, ἐνομοθετήθη ἵνα εἰς ἕνα ἐκ τῶν δύω ἐπιτρέπηται τὸ τοσοῦτον κράτος [13]. Μετέπειτα ὅμως, ἀρξαμένων τῶν μακρῶν καὶ πολυειδῶν τῶν Σπαρτιατῶν πολέμων, οὐχὶ σπανίως καὶ ἄλλοι ἐκτὸς τῶν βασιλέων στρατηγοὶ τῶν στρατευμάτων ἀπεδεικνύοντο· οὐδ' ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ ἔχῃ σὺν τῇ ἐπὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ τὴν τοῦ ναυτικοῦ ἀρχηγίαν, [14]. Ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν βασιλέων ἦσαν οἱ πολέμαρχοι, μετὰ ταῦτα προσετέθησαν καὶ τρεῖς ἐκ τῆς τῶν ὁμοίων τάξεως ἄνδρες, οἵτινες ἐν πρώτοις εἶχον τὴν φροντίδα τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἄλλων ἀναγκῶν[15]· ἐκτὸς τούτων δύο ἔφοροι πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς, οὓς καὶ τούτους ἐὰν ἤθελε ὁ βασιλεὺς προσελάμβανεν ἐν τῷ συμβουλίῳ[16]. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ὡς σύμβουλοι τῷ βασιλεῖ καὶ φύλακες ἐδίδοντο, διὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν συμβουλῶν τῶν ὁποίων εὐθύνετο[17]. Αἱ ἐσωτερικαὶ προσέτι ἀρχαὶ ἠδύναντο ἵνα ἀνακαλέσωσιν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ τὸν βασιλέα καὶ ποινὰς κατ' αὐτοῦ ἐπενέγκωσι διὰ τυχοῦσαν δυσπραγίαν, ὥστε οὐχὶ μόνον οἶκοι ἀλλὰ καὶ ἔξω οἱ βασιλεῖς ὀνόματι μόνον ἢ πράγματι ἐκαλοῦντο βασιλεῖς· ὅπερ φαίνεται προέκυπτεν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς μεταξὺ ἑκατέρων διαιρέσεως τῆς ἐξουσίας. Καὶ ὅπως ἔλαττον ἐπιλήσμονες ὦσιν τῶν ἐνομίμων ὁρίων τῆς ἐξουσίας των, δι' ὅρκου κατὰ μῆνα ἐδένοντο ὑπὸ τῶν ἐφόρων, τὸ ἔννατον ὅμως ἔτος ἀπελείφθη αὐτοῖς τὸ τοῦ οἰωνοσκοπεῖν μόνον δικαίωμα καὶ ἦσαν βασιλεῖς ἐν κράτει καταῤῥέοντι ἢ ἀπερχομένῳ. Ὁ βίος τῶν βασιλέων ἀνάλογος ὢν τῇ τοιαύτῃ αὐτῶν ἐξουσίᾳ οὐ πολὺ ἀπελείπετο τοῦ τῶν ἰδιωτῶν. Οἴκημα

κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἁπλότητα εἶχον ᾠκοδομημένον, τροφὴν ἀπὸ τοῦ δημοσίου προσφερομένην ἐν τοῖς κοινοῖς συσσιτίοις, πρόσοδον ἐκ τῶν ἐν ταῖς τῶν περιοίκων χώραις ἀγρῶν ἀρκετὰ δισχιλῆ, προσέτι ἐκ τῶν θυμάτων ἁπάντων μερίδας καὶ τὰς ἀπαρχὰς ὑείου κρέατος, πρωτοκαθεδρίαν ἐν πάσῃ συνελεύσει, καὶ προσερχομένῳ τῷ βασιλεῖ προανίσταντο ἅπαντες ἐκτὸς τῶν ἐφόρων[30]· μετὰ θάνατον δὲ ἀπεδίδοντο εἰς αὐτοὺς μέγισται τιμαὶ καὶ σχεδὸν μείζονες ἢ κατ' ἄνθρωπον, δημόσιόν τε πένθος καὶ δεκαήμερος ἀργία.

§. 12.

Μετὰ τοὺς βασιλεῖς ἕπονται οἱ Ἔφοροι, οὓς ἄλλοι μὲν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λυκούργου, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοπόμπου νομίζουσιν καθιδρυθέντας[1], τούτων ἡ ἐξουσία ἀπὸ μικρῶν ἀρξαμένη ἀπέβη τέλος ἡ πρώτη ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐπειδὴ ἐν ᾧ τὸ πάλαι βλέπομεν αὐτοὺς οὐδὲν εἰμὴ τὰς μεταξὺ ἰδιωτῶν διαφωνίας διαλύοντας καὶ ἐπιτηρητάς τινας τῆς ἀγωγῆς, μετ' ὀλίγον ἀναγνωρίζονται ὡς τοιοῦτοι καὶ ἐφ' ὅλης τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς διοικήσεως τῶν ἀρχόντων· τοὺς ἐφόρους τούτους οὐχὶ μόνον διὰ τιμῶν περιέβαλλον ἀλλὰ προσέτι καὶ δι' ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐφωδίασαν[3], ὅπως δύνωνται καλεῖν τοὺς ἄρχοντας εἰς ἀπολογίαν, ζημίαν ἐπιβάλλειν, ἐν δεσμωτηρίῳ καθειργνύειν, ἐπὶ στερήσει πολιτικῶν δικαίων ἐγκαλεῖν[2]· ὅπερ τῷ ὄντι δίκαιον καὶ κατὰ τῶν βασιλέων οὐχὶ σπανίως μετεχειρίζοντο· ἐπὶ τέλους ἔτυχον καὶ τοῦ μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γερουσίας χρηματίζειν[3], καὶ τοῦτο οὕτως ἐξήσκουν, ὥστε οὐδὲν σχεδὸν παρ' ἑκατέρου ἐπράττετο εἰμὴ δι' αὐτῶν, καὶ πολλάκις καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀποφασίζειν περὶ σπουδαιοτάτων τῆς πολιτείας ὑποθέσεων ἐλευθέραν ὁ λαὸς εἰς αὐτοὺς ἐπέτρεπεν[4]. Τέλος καὶ τὸ

δημόσιον ταμεῖον καὶ τὰ τέλη οἱ ἔφοροι διεχειρίζοντο[10]. Καὶ καθὼς εἰς αὐτοὺς ἅπαντες, οὕτως αὐτοὶ εἰς οὐδένα ὑποταγεῖς ἦσαν, οὐδ' ἠδύναντο νὰ ἀναγκασθῶσιν ἵνα δώσωσιν εἰς ἄλλον τινὰ εὐθύνας, εἰμὴ εἰς τοὺς διαδόχους των[11]. Ηὔξανε τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ ἡ δεισιδαιμονία, ἐπειδὴ ἐπιστεύοντο ὅτι ἐγκοιμώμενοι ἐν τῷ τῆς Πασιφάης ναῷ, ἢ οἰωνοσκοποῦντες καθ' ὡρισμένους καιροὺς παρηνοῦντο ὑπὸ θείων σημείων καὶ νουθεσιῶν[12]. Ἦτον δὲ ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ δημοτικὴ καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους καὶ διότι ἀντιτεταγμένοι ἦσαν οὗτοι κατὰ τῆς τῶν γερόντων καὶ τῶν βασιλέων ἀριστοκρατίας[13]. Ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία αὐτῶν δὲν ἦτον ἰσόβιος ἀλλ' ἐνιαυσία, ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατ' ἔτος ἑτέρων καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πενεστάτων[14]. Τὸν ἀριθμὸν ἦσαν πέντε[15], τὰς δὲ ἕδρας των εἶχον ἐν τῇ ἀγορᾷ συσσιτοῦντες πάντες ἀπὸ κοινοῦ[16]. Οἱ πρῶτοι τοῦ συνεδρίου ἔδιδον τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὸ ἔτος[17], καὶ τὰ πλεῖστα ἔπραττον κατὰ τὴν τῶν πλειόνων γνώμην, ὅ,τι εἰς τοὺς πλείονας ἐφαίνετο εὔλογον, τοῦτο οἱ ἐλάσσονες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσιν[18].

§. 13.

Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἀρχῶν ὀλίγα μόνον ἔχομεν. Τῶν βασιλέων λειτουργοὶ ἦσαν οἱ Πύθιοι, τέσσαρες ἄνδρες παρ' αὐτῶν ἐκλελεγμένοι, οἵτινες ἐπετέλουν τὰς ἱερὰς εἰς τὸ Δελφικὸν μαντεῖον πρεσβείας καὶ τοὺς ἐκδιδομένους χρησμοὺς ἐγίνωσκον καὶ ἐφύλασσον. Εἶτα οἱ πρόξενοι, ἀόριστοι τὸν ἀριθμὸν, οἵτινες κατοικίαν καὶ ξένια παρεῖχον εἰς τοὺς ξένων ἐθνῶν πρεσβευτὰς καὶ ἄλλους τῆς πολιτείας ξένους· οἱ νομοφύλακες, περὶ ὧν παραλείπομεν ἐὰν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τῆς πολιτείας χρόνων ἢ μετέπειτα ὑπῆρξαν ἄρχοντες. Οἱ ἁρμόσυνοι, οἱ παρ' ἄλλων καὶ

γυναικόκοσμοι, ἐπιτηρηταὶ τῶν γυναικείων πρὸ πάντων ἠθῶν. Ὁ παιδονόμος, ἐπιτηρητὴς τῆς τῶν παίδων καὶ νέων ἀγωγῆς, εἰς ὃν ὑπήγοντο πέντε ἢ ἓξ Βίδηοι (Βίδυοι Βιδιαῖοι). Οἱ ἐμπέλωροι, παραβαλλόμενοι μὲ τοὺς ἀγορανόμους· ἦσαν λοιπὸν ἔφοροι τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλουμένων. Περὶ ἁρμοστῶν ἐρρέθη ἀνωτέρω. Οἱ πολέμαρχοι, ἓξ τὸν ἀριθμὸν, διοικηταὶ τῶν συνταγμάτων (τὰ ὁποῖα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκάλουν μόρας), ἐν δὲ τῇ πόλει ῥυθμίζοντες τὰ συσσίτια. Οἱ ἱππαγρέται, τρεῖς προχειριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐφόρων καὶ τῶν τριακοσίων νεανιῶν, (οἵτινες ἱππεῖς ἐκαλοῦντο), καὶ τούτων προϊστάμενοι. Τέλος ἀναφέρονται καὶ ἀγαθοεργοί, εἰ καὶ δὲν πρέπει νὰ συγκαταλεχθῶσι μετὰ τῶν ἀρχῶν· τούτους διώριζον οἱ ἔφοροι ἐκ τῶν κατ' ἔτος ἐξερχομένων ἀπὸ τῶν ἱππέων, πέντε τὸν ἀριθμὸν, ἔχοντας ποικίλα ἔργα καὶ μάλιστα ἐξωτερικά.

§. 14.

Τῶν δικαστηρίων τὰ εἴδη πάντα ἢ παρὰ τῇ γερουσίᾳ ἢ παρὰ ἄρχουσιν ἦσαν, οἵτινες ἐδίκαζον τὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἑκάστου αὐτῶν ἀναγόμενα ἐγκλήματα, μὴ προσλαμβάνοντες αἱρετοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ δικαστὰς ἢ συνάρχοντας δικαστῶν. Οὐδ' ὁ λαὸς αὐτὸς ἐνησχολεῖτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτοῦ εἰς ἐκδίκασιν ὑποθέσεων, ἐκτὸς ἐὰν διαφωνία τις περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἀνεφύετο [1]. Τὴν ἐκδίκασιν τῶν θανασίμων ἐγκλημάτων εἶχεν ἡ γερουσία, εἰς ἣν, ἐὰν περὶ ἐγκλήματος βασιλέως ἐπρόκειτο, προσεκαλοῦντο καὶ οἱ ἔφοροι [2]. Τῶν ἐκ τῶν διαφόρων συναλλαγῶν ἀναφυομένων μεταξὺ ἰδιωτῶν διαφωνιῶν τὰς πλείστας ἐδίκαζον οἱ ἔφοροι, τὰς δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν ὠνίων ἀμφισβητήσεις μεταξὺ πωλητῶν καὶ ἀγοραστῶν οἱ ἐμπέλωροι· περὶ

κληρονομιῶν, ἐπικλήρων καὶ τῶν εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ἀναφερομένων οἱ βασιλεῖς. Τῶν κατὰ τῆς δημοσίας ἀγωγῆς ἐγκλημάτων τινὰ μὲν ἡ γερουσία, τινὰ δὲ οἱ ἔφοροι καί τινα ἄλλοι ἄρχοντες ἐτιμώρουν. Ποινῶν εἴδη ἦσαν τρία· τὸ πρόστιμον, (ζημία), ἡ στέρησις τῶν τοῦ πολίτου δικαίων, (ἀτιμία), καὶ ὁ θάνατος[3]· καὶ εἰς μὲν τὰ ἐλαφρὰ τῶν ἐγκλημάτων αἱ ζημίαι ἦσαν μικραί, εἰς τὰ βαρύτερα ὅμως βασιλέων ἢ ἀρχόντων μέγισται πολλάκις· διὰ στερήσεως τῶν πολιτικῶν δικαίων ἐτιμωροῦντο οἱ κατὰ τῶν χρηστῶν ἠθῶν καὶ τῆς δημοσίας ἀγωγῆς ἐργαζόμενοι[4], ἐν πρώτοις οἱ ἀποδεικνύμενοι δειλοὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἄθυμοι, ἐν οἷς καὶ ποικίλα στίγματα αἰσχρότητος ἐνεκολάπτοντο[5]· καθ' ὅμοιον τρόπον ἐτιμωροῦντο καὶ οἱ ἄγαμοι[6]· Οἱ δὲ εἰς θανατικὴν ποινὴν καταδικασθέντες ἢ ἐστραγκαλίζοντο ἐν τῇ εἱρκτῇ, ἢ παρεδίδοντο εἰς σφαγὴν[7]. Γραπτοὶ νόμοι παρὰ Σπαρτιάταις ἀρχαιότερον δὲν ὑπῆρχον, μετὰ ταῦτα δὲ ὀλίγιστοι[8], διότι ἐδόξαζον ὅτι ἡ πολιτεία συνέχεται καὶ παγιοῦται διὰ τῶν ἠθῶν μᾶλλον καὶ τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς, παρὰ διὰ τῆς καθιερώσεως νόμων[9].

§. 15.

Ἀπέβλεπε δὲ ἅπασα ἡ τῶν Σπαρτιατῶν ἀνατροφὴ τοῦτο πρὸ πάντων, ὅπως ἓν μάλιστα ἦναι καὶ οἱονεὶ ἀδιαίρετον σῶμα ἡ πολιτεία, καὶ, ἀποβληθέντος παντὸς δυναμένου νὰ ἀποξενώσῃ τὰ πνεύματα πολιτῶν ἀπὸ πολιτῶν, συμπεφιλιωμένοι ἅπαντες πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς τῶν ἠθῶν καὶ κλίσεων ταὐτότητος ὅλους ἑαυτοὺς παρέχωσιν εἰς τὴν πολιτείαν· ὅθεν καὶ τοῦ κέρδους τοῦ ἰδιωτικοῦ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ματαιότητα καὶ ἄλλα ἐλαττώματα, εἰς διάλυσιν τῆς πολιτείας συντελοῦντα, ἐκ παντὸς τρόπου ἀ-

πεῖργεν, ἀπομαχρύνουσα τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν δι' ἐντίμων σπουδασμάτων ἀπὸ πάσης αἰσχρότητος καὶ φαυλότητος, εἰς τὴν ἀγάπην δὲ τῆς πατρίδος καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐθίζουσα σέβας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὰς δυνάμεις ἀδιακόπως δι' ἀσκήσεως ἔτρεφεν καὶ ἀγαθοὺς τέλος πολίτας καὶ ἀνδρείους ἄνδρας καὶ δραστηρίους ἐμόρφου, οἵτινες καὶ χειρὶ καὶ νῷ, ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ τὴν πολιτείαν ἠδύναντο βοηθῆσαι. Ἅμα τὸ πρῶτον ἐξερχόμενα εἰς φῶς τὰ νήπια οἱ Σπαρτιᾶται ἤθελον ἵνα ἀνήκωσιν οὐχὶ τοῖς γονεῦσιν, ἀλλὰ τῇ πολιτείᾳ, ὅθεν ἔπρεπε νὰ κομισθῶσι ταῦτα ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων ἐκ τῶν ὁμογνίων ἢ συμφυλετῶν, οἵτινες, ἐξετάσαντες τὴν τοῦ σώματος αὐτῶν κατάστασιν, ἀπεφάσιζον ἐὰν ἔπρεπε νὰ παραδεχθῶσιν αὐτὰ ἢ ἐκθέσωσιν· παραδεχθέντα ἀνετρέφοντο παρὰ τῶν μητέρων των μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναπαρζόμενα ἀπὸ τῶν πατρικῶν οἰκιῶν των παρεδίδοντο εἰς τὴν δημοσίαν ἀγωγὴν, ὅτε διαιρούμενα ὑπὸ τοῦ παιδονόμου εἰς ἀγέλας καὶ ἴλας[1] ἐκυβερνῶντο ὑπὸ νεανιῶν[2], οἵτινες καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ἐῤῥύθμιζον καὶ ποικίλας τοῦ σώματος ἀσκήσεις ἐδείκνυον καὶ διηύθυνον, ἐκτελοῦντες ἐκ τούτων ἄλλα εἰς ἄλλας τῆς ἡλικίας περιόδους, ἀλλ' ἅπαντα ἐπίσης εἰς εὐστροφίαν τοῦ σώματος καὶ ἀνοχὴν τῶν πόνων πρόσφορα[3]· ἐφ' ᾧ τὴν πυγμὴν καὶ τὸ παγκράτιον ἔλαττον ἐπεδοκίμαζον, ἵνα ὅσα μετεχειρίζοντο οἱ ἀθληταὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι, ταῦτα ἀποδεικνύωσιν ἀνωφελῆ ἐν πολέμῳ[4]. Θαμιναὶ δὲ θῆραι, ὀρχήσεις ποικίλαι, ἀλλ' ἐξόχως πολεμικαὶ, ἀγῶνες καὶ ἅμιλλαι, ἐνίοτε πολέμων διαφέροντες μόνον ὅτι ἔλειπεν ὁ σίδηρος[20], τῆς καρτερίας των τέλος ἐπιδείξεις ἐν τῇ ἑορτῇ Ὀρθοσίας τῆς Ἀρτέμιδος, τοιαῦτα

ἦσαν τὰ σπουδάσματα τῆς Σπαρτιατικῆς νεότητος· ἐπιτήδεια τοῦ βίου τῶν παίδων λίαν φειδωλὰ, τροφὰς παρεῖχον ὀλιγωτέρας ἢ τὰς ἐξαρκούσας εἰς κόρον, καὶ πᾶν τὸ ἐλλεῖπον αὐτοῖς αὐτοὶ οὗτοι κελευόμενοι νὰ προμηθεύωνται, δὲν ἐνόμιζον αἰσχρὸν τὸ κλέπτειν, ἤρκει μόνον ἐὰν μὴ συνελαμβάνοντο· διότι συλληφθέντες ἐμαστιγοῦντο διὰ μαστίγων, καὶ τοῦτο οὐχὶ διὰ τὴν πρός τινα ἐπενεχθεῖσαν ζημίαν, ἣν περὶ μικροῦ ἐποιοῦντο, ἀλλὰ διότι οὐχ ἱκανῶς πανοῦργοι καὶ ἔμπειροι περὶ τὸ κλέπτειν ἀπέβησαν [5]. ἱματισμὸς μέτριος καὶ ταπεινός· ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἐδίδετο αὐτοῖς κατ' ἔτος ἓν μόνον ἱμάτιον ἄνευ χιτῶνος [6]. ὑπόδημα εἶχον οὐδὲν, τὴν κόμην ἦσαν κεκαρμένοι, τὴν κεφαλὴν γυμνοὶ [7], ἀλειμμάτων καὶ θερμῶν λουτρῶν ἡ χρῆσις ἀπηγορεύετο [8], ἐν καιρῷ δ' ὕπνου κατεκλίνοντο ἐπὶ κοινῶν τῶν ἰλῶν κοιτῶν, δι' οὐδενὸς ἄλλου εἰμὴ διὰ καλάμων ἢ χόρτων ἐστρωμένων [9].

§. 16.

Εἰς διάπλασιν τῶν ψυχῶν τῶν παίδων ὀλίγον μετεχειρίζοντο τὰ γράμματα, νομίζοντες καταλληλοτέραν τὴν συναναστροφὴν αὐτῶν μετ' ἀνδρῶν ἀγαθῶν καὶ σοφῶν, καὶ τὰ παραδείγματα συντελεστικώτερα. Ὅθεν ἐν ᾧ ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἑλλάδι περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου π. χ. αἰῶνος ποικίλα εἴδη παιδείας ὑπὸ τῶν σοφιστῶν, ῥητόρων καὶ φιλοσόφων ἀνεπτύχθησαν, καὶ τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς μέρος ἤρξαντο νὰ ἀποτελῶσιν, οἱ Σπαρτιαται παῖδες δὲν ἐμάνθανον σχεδὸν γράμματα, εἰμὴ ὅσα ἀπητοῦντο εἰς τὰς καθημερινὰς τοῦ βίου ἀνάγκας [1]· αἱ τέχναι δ' ἐκεῖναι ἢ διαῤῥήδην ἀπείργοντο, ἢ εὐλαβῶς καὶ σχολαίως συνεχωροῦντο, ἵνα μὴ, ὅπερ ἐφοβοῦντο, τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τῆς

ἀρχαίας ἁπλότητος διακωλύωσι, καὶ τὴν τῶν πατρώων ἠθῶν καὶ ἐθίμων εὐλάβειαν ἐξασθενῶσιν[2]. Μιᾶς δὲ μόνης σπουδῆς διαφερόντως ἐπεμελοῦντο, τῆς μουσικῆς, καὶ εἰς ταύτην προσεπάθουν ὡς οἷόν τε τοὺς νέους νὰ ἐθίσωσιν, οὐδὲν ἕτερον ἐπιμελῶς μεριμνῶντες εἰμὴ ὅπως ἀβλαβῆ καὶ ἀκήρατον διαφυλάξωσιν αὐτὴν, δοξάζοντες ὅτι δὲν δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν οἱ μουσικοὶ νόμοι ἄνευ μεταβολῆς καὶ τῶν δημοσίων νόμων[3]· διὸ ἐν ταῖς φωναῖς, ἐν τοῖς μελωδήμασι τῶν κιθαρῶν καὶ αὐλῶν[4] τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ ἀνδροπρεπῆ ἁρμονίαν, τὴν ἀπὸ τῶν Δωριέων τὸ ἐκυτῆς ὄνομα λαβοῦσαν[5], γενικῶς ἀπεδέχοντο, ἧς ἐξαίρετος ἦν ἡ δύναμις εἰς χαλιναγώγησιν καὶ ἀποτροπὴν τῶν ἡδονῶν, καὶ εἰς ὠθισμὸν τῶν ψυχῶν πρὸς τὴν ἐγκράτειαν, τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν μετριότητα, καὶ πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἀνδρίας καὶ πάσης ἀρρενικῆς ἀρετῆς· ἐφ' ᾧ καὶ τῶν ποιητῶν τὰ ποιήματα ἐπὶ τοσοῦτον ἐβούλοντο νὰ μανθάνωσιν, ἐφ' ὅσον συνωδὰ ἦσαν τοῖς ἤθεσι καὶ ἔθεσι τοῖς δημοσίοις, δηλονότι ὅσα τὴν τιμὴν, τὴν τῆς πατρίδος ἀγάπην, τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων τὸν σεβασμὸν καὶ πᾶσαν πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν ἐδίδασκον, καὶ δι' ἐπαίνων καὶ ἔρωτος πρὸς τὴν δόξαν τὰς ψυχὰς ἀνηρέθιζον[6]· ᾧ ὀνόματι ἕνα ὑπὲρ πάντας τοὺς ποιητὰς περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο, Τέρπανδρον τὸν Λέσβιον, διότι τὰ ποιήματα τούτου τοσοῦτον ἔπληθον διαγμάτων προσφόρων εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰ καθεστῶτα τῶν Σπαρτιατῶν, ὥστε εἶπόν τινες ὅτι οἱ τοῦ Λυκούργου νόμοι ἐνεδύθησαν παρ' αὐτοῦ διὰ στίχων[8].

§. 17.

Ἵνα δὲ οἱ παῖδες διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῆς μετὰ τῶν ἀνδρῶν συναναστροφῆς αὐτῶν ὡς πλεῖστον

προκόπτωσιν, ἐσυνείθιζον πρὸ πάντων νὰ παραλαμβάνωνται εἰς τὰ συμπόσια τῶν ἀνδρῶν, οὐχὶ ἵνα τῶν συμποσίων, ἀλλὰ τῶν ὁμιλιῶν μετέχωσι, καὶ νῦν μὲν ὁμιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν ἐπαίνων τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, περὶ εὐπρεπῶν καὶ ἐντίμων πραγμάτων, περὶ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν, νῦν δὲ τοὺς χαριεντισμοὺς ἐλευθερίους καὶ πλήρεις χάριτος καὶ ἄλατος μεταχειριζομένους ἀκούοντες καὶ ἐρωτώμενοι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑτοιμότητα τοῦ τε πνεύματος καὶ σώματος ἠσκοῦντο[1]. Εἶτα εἰς τὰ γυμνάσματα καὶ τὰς παιδιὰς τῶν παίδων ἐκτὸς τῶν ἀρχόντων, παρ' οἷς ἦτον ἡ τούτων ἐπιμέλεια, πλεῖστοι πάντοτε ἐκ τῶν πρεσβυτέρων παρῆσαν, παραινοῦντες, ὀτρύνοντες, ἐπαινοῦντες, ἢ ἐπιπλήττοντες[2]. Καὶ τί; πᾶς ὁ τὴν ἡλικίαν μείζων πατρικήν τινα ἦσκει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν νέων, οἵτινες καὶ λόγους πρὸς αὐτὸν τῶν πράξεών των ἁπασῶν ὤφειλον, ὁσάκις προσεκαλοῦντο, νὰ δίδωσιν καὶ συμβουλεύοντα τυφλῶς νὰ ὑπακούωσιν, οὐδ' ἐὰν ἐπιπλήττετο ἢ ἐμαστιγοῦτο ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν καταφυγὴ ἢ δεινολογία παρὰ τοῖς γονεῦσιν[3]. Ἀλλ' εἰς διάπλασιν πάντων τῶν νέων τὰ μάλιστα ἐνεργὸν τοῦτο ἐθεωρεῖτο, ἐάν τινα ἄνδρα χρηστὸν καὶ τίμιον ἐ ρ α σ τ ὴ ν εἶχον[4], δηλονότι ἐάν τις ἁλισκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξόχου αὐτῶν πνεύματος καὶ τῆς φυῆς τοῦ σώματος ἐπεθύμει νὰ συναναστρέφηται μετ' αὐτῶν ὡς οἰκεῖος, ἵνα κοινωνὰ αὐτοῖς ποιῇ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πνεύματός του, εἰς τὰς ἐπιδόσεις των ἐντέρπηται, ἀποπλανωμένους εἰς τὴν εὐθεῖαν ἀνακαλῇ, διὰ παραδειγμάτων, διὰ συμβουλῶν, δι' ἔργων ἐκ παντὸς τρόπου βοηθῇ· καὶ ὁπόσον πεποιθότες ἦσαν εἰς τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ τοιούτου ἔρωτος ὡς πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῆς νεολαίας ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου, ὅτι αἰσχρὸν τοῖς νέοις

ἐνομίζετο ἐὰν ἐραστὴν δὲν εἶχον, αἰσχρὸν τοῖς ἀνδρᾶσιν, ἐὰν οὐδένα ἠγάπων[6]· καὶ ἐάν τι οἱ νέοι ἐπλημμέλουν, καὶ οἱ ἐρασταὶ ἐπίσης ἐκολάζοντο[7]· καὶ δυσκόλως εὑρέθη τις παρὰ Λακεδαιμονίοις, ὅστις τὴν ἱερότητα τοῦ ἔρωτος τούτου δι' αἰσχρᾶς ὀρέξεως ἐπεχείρησε νὰ μιάνῃ[8].

§ 18.

Καὶ τῶν παρθένων δημοσία ἦν ἡ ἀγωγὴ καὶ συνδεδεμέναι μετὰ τῶν μουσικῶν τεχνῶν καὶ αἱ ἀσκήσεις· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν δρόμον, καὶ εἰς τὸν δίσκον, καὶ εἰς τὸ ἀκόντισμα καὶ εἰς τὴν πάλην ἐν τοῖς αὐτῶν γυμνασίοις οὐχὶ ἄλλως ἢ ὅπως οἱ παῖδες ἐγυμνάζοντο, καὶ ὀρχεῖσθαι εὐπρεπῶς καὶ ᾄδειν ἐμάνθανον[2], καὶ, τὸν ἑαυτῶν βίον λίαν διαφορετικῶς τῶν ἠθῶν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων βιοῦσαι, διῆγον δημοσίως μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἀναστρεφόμεναι[3]· ἐντεῦθεν καὶ κατὰ τὴν εὐρωστίαν τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὴν καλλονὴν τοῦ προσώπου αἱ Σπαρτιάτιδες γυναῖκες ὑπερ τὰς ἄλλας ἐξεῖχον[4], καὶ τὴν ψυχὴν ἦσαν θαῤῥαλεώτεραι καὶ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ τῶν δημοσίων φροντίδων δεκτικώτεραι[5]· οὐδὲ λείπουσι μεταξὺ παρθένων καὶ δεσποινῶν παραδείγματα τοιούτου ἔρωτος, δι' οὗ ἐσυνείθιζον νὰ περιπλέκωνται οἱ ἄνδρες μετὰ τῶν παίδων.

§ 19

Εἰς τοὺς ἄνδρας ἐγγραφόμενοι οἱ νέοι ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των ἀπελύοντο τῶν ἀγελῶν καὶ οὐλαμῶν τῶν νεωτέρων, οὐδ' ἐκυβερνῶντο πλέον ὑπὸ παιδαγωγῶν· οὐδὲν ἧττον ὅμως ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν ἐκράτουν συνδεδεμένον διὰ τῶν νόμων ἐκείνων τῆς ἀγωγῆς, οἵτινες εἰς οὐδένα ἐπέτρεπον ὅπως ἑαυτὸν καὶ ἴδια ἑαυτοῦ σπουδάσματα θεραπεύῃ, ἀλλ' ἅπαντες δίκην μελισσῶν διὰ κοινοῦ βίου καὶ φι-

λίας πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι διάγωσιν[3]. Ἐνταῦθα ἀνεφέροντο ἐν πρώτοις τὰ συσσίτια ἐκεῖνα, κοινῶν δηλ. τραπεζῶν ἔθος, ὧν εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο ν' ἀπέχῃ, ἐὰν μὴ ὑπὸ χρονίου καὶ σοβαροῦ νοσήματος ἐκωλύετο[4]. Ταῦτα ἡ φ ι λ ί τ ι α ἐκαλοῦντο[5], καθ' ὅσον πλεῖστον ἴσχυον εἰς ἀπόκτησιν ἀμοιβαίας φιλίας, ἡ φ ι δ ί τ ι α[6], διὰ τὴν μεγίστην τῶν ἐδεσμάτων φειδώ· ἐν οἷς ἓν ἐν πρώτοις εἶδος τροφῆς καθ' ἑκάστην ἐθαμίζετο, ζωμὸς μέλας, ἐξ αἵματος κατεσκευασμένος καὶ β α φ ὰ ἢ α ἱ μ α τ ί α καλούμενος[7]. Διὰ τὰ ἐδέσματα ταῦτα ὤφειλον νὰ καταβάλλωσιν ἕκαστοι μηνιαίαν δαπάνην[8], ἣν ὁ ἀρνούμενος νὰ συνεισφέρῃ, ἢ μὴ δυνάμενος διὰ τὴν περὶ τὰ οἰκιακά του ἔνδειαν, ἐμποδίζετο ὑπὸ τῶν νόμων νὰ ἐμμένῃ πλέον μεταξὺ τῶν δικαιοτάτῳ δικαίῳ πολιτῶν[9]. Ἑκάστης τραπέζης συνδαιτυμόνες ἦσαν περὶ τοὺς πεντεκαίδεκα· νέοι σύσσιτοι προσελαμβάνοντο διὰ τῆς ψήφου τῶν ἀρχαίων, καὶ τοῦτο ἐὰν πάντες ὁμοφώνουν[10]. Ἡ εἰς συσσίτια ἐγγραφὴ ἴσχυε καὶ ὡς πρὸς τὰ στρατιωτικά, ὥστε οἱ κοινὴν τράπεζαν ἔχοντες κοινὸν καὶ ἐν ταῖς στρατείαις τόπον κατεῖχον· ὅθεν καὶ ἐπὶ τῶν συσσιτίων προΐσταντο οἱ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν μοιρῶν προϊστάμενοι, ἤτοι οἱ πολέμαρχοι[11].

§ 20.

Καὶ εἰς τὰ συνοικέσια ἐπίσης τῶν πολιτῶν ἡ δημοσία ἐπιμέλεια παρίστατο, καὶ καθὼς ἦσαν ἀ γ α μ ί ο υ οὕτω καὶ κ α κ ο γ α μ ί ο υ καὶ ὀ ψ ι γ α μ ί ο υ δ ί κ α ι[1]· καὶ τὰ ἤθη τῶν δεσποινῶν ἐπετήρουν οἱ ἁρμόσυνοι[2]· ἔννομος γάμος δὲν ἐλογίζετο εἰμὴ ὁ μεταξὺ πολιτῶν[3]· συνετίθετο δὲ οὗτος κατεγγύης γενομένης μετὰ τοῦ πατρὸς τῆς παρθένου[4], μεθ' ἣν ἤγετο ἡ γυνὴ εἰς τὸν τοῦ συζύγου οἶκον οἰονεὶ ἁρπαγεῖσα[5]· ἡ περὶ τῶν συνοικεσίων τῶν ἐπικλήρων

ἐπιμέλεια ἦτον εἰς τοὺς βασιλεῖς[6]· προῖξ εἰς τὰς θυγατέρας οὐδεμία τὸ πάλαι ἐχορηγεῖτο[7]· τὸ συνοικεῖν μετὰ τοῦ συζύγου δὲν ἐπετρέπετο πρὸ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας· ὅσοι δὲ πρωϊμώτερον ἦγον ταύτας, οὗτοι οὐδὲν ἧττον μετὰ τῶν ἄλλων νεανιῶν καὶ εἰς τὰ κοινὰ γυμνάσια ὑπήκοον καὶ ἐν ταῖς κοιναῖς κοίταις ὤφειλον νὰ διανυκτερεύωσιν, ὥστε λάθρα μόνον καὶ κατὰ διαλείμματα ἠδύναντο νὰ ἐπισκεφθῶσιν τὰς ἑαυτῶν συζύγους[8]· τὰ διαζύγια μετὰ στείρου γυναικὸς εὐχερέστατα καὶ ἐννομώτατα ἦσαν· ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἄνδρας ἐπετρέπετο εἰς τὸν σύζυγον νὰ ἐγκαθιστᾷ ἐν τῇ κλίνῃ τῆς συζύγου του, ὅπως τῇ συνδρομῇ ἐκείνων ἀποκτήσῃ ἐκγόνους· οὐδὲν ἧττον ὅμως ἡ ἱερότης τοῦ γάμου θρησκευτικῶς ἐφυλάσσετο, καὶ σπανιώταται ἦσαν αἱ μοιχεῖαι[9]· ἀμοιβαῖος τῶν συζύγων ἔρως καὶ κοινωνία τῶν ψυχῶν περισσότερον ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησιν ἦν ἐν Σπάρτῃ, ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν σπουδῶν τῶν ἀνδρῶν ἔλαττον ἢ ἀλλαχοῦ αἱ Σπαρτιάτιδες γυναῖκες διαφέρουσαι, μείζονος τιμῆς ἀπήλαυον παρὰ τοῖς συζύγοις καὶ εἶχον οὐχὶ μόνον τὴν κοίτην κοινὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ζωήν.

§. 21.

Πρὸς ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῆς πολιτείας τῶν θελγήτρων τῆς διαφθορᾶς πλεῖστα ἀλεξητήρια παρὰ τῶν νόμων ἦσαν νενομοθετημένα· οἷον βίος κεκαλλιεργημένος, πάνυ φειδωλὸς καὶ ὀλιγαρκὴς, ἱματισμὸς εὐτελὴς καὶ πᾶσιν ὁ αὐτὸς, σκεύη κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν τέχνην λιτὰ, οἰκοδομαὶ οὔτε τῶν ἰδιωτῶν οὔτε τῶν βασιλέων πολυδάπανοι ἢ εὐτέχνως κατεσκευασμέναι[1], χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἡ χρῆσις ἀπηγορευμένη τοῖς πολίταις[2], νομίσματα τέλος σιδηρᾶ, ἄτινα οὐδεμίαν ἔξω τῆς Σπάρτης τιμὴν εἶχον[3], ἵνα κωλυομένης τῆς τῶν

ηὠννῶτ πραγμάτων μετὰ ξένων ἐμπορείας κωλύηται καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ἐπικουρημάτων τῆς ἡδυπαθείας· καὶ ἵνα ἔλαττον διὰ τῆς μετὰ ξένων ἐπαφῆς τῶν Σπαρτιατῶν μιαίνωνται αἱ ψυχαὶ τούτων, ἢ ἡ τῶν ξένων πραγμάτων παράθεσις ἐξαοθενῇ τὴν ἀγάπην τῶν οἰκείων, εἰς οὐδένα ἐπετράπη τὸ ἀποδημεῖν, εἰμὴ μετ' ἀδείας τῶν ἀρχῶν[4]· οὐδὲ φύρδην ἐξένιζον τοὺς ξένους, ἢ παρελάμβανον εἰς τὴν ἑαυτῶν πολιτείαν, ἀλλ' ὧν τινων ὁ βίος καὶ τὰ ἤθη ἤθελον φανῇ κακὸν παρέχοντες παράδειγμα, τούτους οἱ ἔφοροι ἠνάγκαζον ἵνα ἐκχωρήσωσι τῶν ὁρίων τῆς Σπάρτης[5]· τοὐναντίον δὲ τοὺς χρηστῶς καὶ συμφώνως τῇ δημοσίᾳ ἀγωγῇ βιοῦντας συνδιατρίβειν ἐν Σπάρτῃ δὲν ἐκώλυον. Καὶ πλεῖστοι μνημονεύονται ξένοι ἐπὶ ἐπαινετῇ τινι τέχνῃ ἢ σοφίᾳ διαπρέποντες, οἵτινες ἐπὶ πολὺ καὶ ἐν μεγάλῃ τιμῇ ἐβίωσαν ἐν Σπάρτῃ· κατὰ τὰς δημοσίας ὅμως ἑορτὰς εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ γυμνάσματα κατεθαμίζοντο ὑπὸ ἀναριθμήτου πληθύος πανταχόθεν συῤῥεόντων ξένων. Τῶν δὲ σκηνικιῶν ἀγώνων τὴν παρασκευὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν οἱ Σπαρτιᾶται ἀπώθουν, καὶ τὰς τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων τέχνας, ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων μεγάλως τιμωμένας, τὰ μάλιστα ἀπεδοκίμαζον· καὶ τούτων διδασκάλους δὲν συνεχώρουν σχεδὸν παρ' ἑαυτοῖς· Ἂς ὅμως τέχνας οὐχὶ ἀνωφελεῖς τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς ἤθεσιν ἔκρινον, ταύτας οὐ μόνον δὲν ἀπεῖργον ἄλλοθεν ἐπενεγχθείσας, ἀλλ' ἐπιμελῶς καὶ αὐτοὶ ἐξήσκουν, καὶ ἐν πρώτοις τὰς περὶ τὰς φωνὰς καὶ τὸ ἆσμα καὶ τὴν εὐπρεπῆ τοῦ σώματος κίνησιν καὶ τὸ σχῆμα συνισταμένας· ἀλλ' οὔτε τῶν ἀγαλμάτων ἡ καλλονὴ, τῶν οὔτενέων ἡ μετὰ ἀξιοπρεπείας κομψότης ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπωθεῖτο· εἰ καὶ τὰ διὰ χειρῶν παρ' αὐτοῖς συντελούμενα ἔργα δὲν κατεσκεύ-

ζον αὐτοὶ οὗτοι, διὰ νόμων κωλυόμενοι παντὸς εἴδους χειροτεχνίας.

§ 22.

Οὐδαμῶς λοιπὸν ἀπογυμνωθέντα βλέπομεν τὸν βίον τῶν Σπαρτιατῶν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐκείνων καὶ καλλωπισμάτων, τῶν εἰς τὴν διάπλασιν καὶ κόσμησιν τῆς ψυχῆς ἀνηκόντων, ἀλλὰ μάλιστα παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τῶν χαλινῶν τῆς ἀγωγῆς περιωριζόμενοι οὗτοι ἐν στενωτέρῳ τινι κύκλῳ ἠδυνήθησαν εὐκολώτερον νὰ ἀποβῶσι δυσάλωτοι ὑπὸ τῶν δελεασμάτων τῆς διαφθορᾶς· τῶν δ' ἀρετῶν ἐκείνων, αἵτινες τὰ μάλιστα ἀνδρικαὶ καὶ πολιτικαί εἰσιν, τῆς ἀνδρίας δηλ. τῆς σοφίας, τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς δικαιοσύνης οὐδαμῶς βεβαίως ἔλειπον ἰσχυρότατα ἐπικουρήματα καὶ παρόρμητα. Ἀλλ' ἅπασα αὕτη ἡ τῆς πολιτείας σύνταξις, ἥτις δήποτε καὶ ἂν παρίσταται ὑπάρξασα, δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ φυλαχθῇ καὶ διατηρηθῇ ἀκήρατος εἰμὴ ἐφ' ὅσον οἱ Σπαρτιᾶται ἀπρὶξ εἶχοντο τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἰσότητος καὶ δημοσίας ἀγωγῆς, καὶ εὐχαριστούμενοι ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν διῆγον, ξένων καὶ εἰς τὰ ἤθη αὐτῶν ἀπαδόντων ἀπέχοντες· ἀλλ' ὅτε μετὰ ταῦτα καὶ ἡ ἰσότης τῶν περιουσιῶν κατεθορυβήθη καὶ ἡ δημοσία ἀγωγὴ κατελυμάνθη καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ δεσπόζειν ἁφαρπασθέντες μακροὺς πολέμους ἐπολέμουν, ἔθνη ξένα καθυπέτασσον καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν νήσων τὴν κυριαρχίαν ἤρξαντο ὀρεγόμενοι, τότε πλέον κατημαυρώθησαν πάντα τὰ ἀγαθὰ τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας καὶ μετ' ὀλίγον κατερειπώθησαν. Καὶ τῷ ὄντι κατὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους οἱ Σπαρτιᾶται, νικήσαντες τοὺς Μεσσηνίους, κατασυντρίψαντες τὰς δυνάμεις τῶν Ἀργείων, τοὺς πλείστους Ἀρκάδας παραλαβόντες συμμάχους, ἀναμφιβόλως ἐγέ

νόντο οἱ ἰσχυρότατοι πάντων τῶν Πελοποννησίων, καὶ μεγίστην παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐξασκοῦντες ἐπιῤῥοὴν εὐχαριστοῦντο μόνον εἰς τὴν ἐπὶ ἴσαις συνθήκαις συμμαχίαν των, μὴ ἐπιχειροῦντες τὴν ἡγεμονείαν αὐτῶν νὰ μεταβάλωσι εἰς δεσποτείαν, ἀλλὰ φύλακες μόνον καὶ προστάται τρόπον τινὰ ὄντες τῆς καταστάσεως ἐκείνης τῆς πολιτείας, ἐν ᾗ ἡ ἐλευθερία τῶν λαῶν διευθύνεται ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρίστων, προεφύλαττον αὐτὴν καὶ ἔσωζον εἴτε ἀπὸ τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων τυράννων, εἴτε ἀπὸ τῆς δημοκρατίας· καὶ τοιαύτη ἦν ἡ παρ' ἅπασι καὶ αὐτοῖς τοῖς ἔξω τῆς Πελοποννήσου ὑπόληψις αὐτῶν, ὥστε, ὅτε ἡ πλείστη Ἑλλὰς ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ Περσικοῦ πολέμου συνήνωσεν ἁπάσας αὐτῆς τὰς δυνάμεις, τὸ ὑπέρτατον ἐπὶ τῶν στρατευμάτων κράτος κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἑκόντων ἁπάντων, παραδίδεται εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· ἀλλὰ καί τοι ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ναυτικόν τινα στρατὸν οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέκτησαν, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ναυτικῶν πολιτειῶν εἴς τε τὰς νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς ἡγεμονείας ἔτυχον, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ τὴν διατηρήσωσιν, οὔτε πολὺ εἰς τοῦτο κατεγίνοντο, δεδιδαγμένοι ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ Παυσανίου μάλιστα ὁπόσων κακῶν πλημμυρὶς ἠδύνατο νὰ ἐπιῤῥεύσῃ καθ' αὐτῶν καὶ τῆς πολιτείας.

§. 23.

Οὐδὲν ἧττον ὅμως δείγματα τῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων κατὰ μικρὸν ὑφερπούσης διαφθορᾶς οὐχὶ μικρὰ ἐλαμβάνοντο, καὶ διὰ τὴν θαυμασιωτέραν μᾶλλον ἢ πρότερον μετὰ τῶν ξένων ἐμπορείαν πρόδηλον καθίστατο, ὅτι ἀδύνατον ἦν ὅπως τὰ πνεύματα τῶν περισσοτέρων μὴ παρεκτραπῶσιν ἀπὸ τῆς πατρίου αὐτῶν ἀγωγῆς διὰ τοῦ μετὰ τῶν ξένων συγχρωτισμοῦ

των [1]. Βασιλεῖς τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἅτινα εἰς αὐτοὺς ὡς φαίνεται ἐπετρέπετο νὰ ἔχωσιν, ἐκτυφλωθέντες οὐχὶ ἅπαξ κατεδικάσθησαν ἐπὶ ἀποδοχῇ χρημάτων ὑπ' ἐχθρῶν προσενεχθέντων[3]· ὅπερ οὐ μικρὸν συνετέλεσεν πρὸς ἐξασθένωσιν τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος καὶ αὔξησιν τοὐναντίον τῆς τῶν ἐφόρων κατ' αὐτῶν ἐξουσίας· ἡ δὲ πολιτεία, ἑαυτὴν μόνην τῆς ἡγεμονείας τῆς Ἑλλάδος ἀξίαν ἡγουμένη, τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἄλλων ὑπέβλεπε, καὶ ταύτας ποικιλοτρόπως ὁτὲ μὲν τὸ δίκαιον, ὁτὲ δὲ τὴν ἀδικίαν προβαλλομένη κατεπίεζεν· ἐντεῦθεν ἄλλοι πόλεμοι, ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἀπαισιώτατος ἐκεῖνος Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἐξήφθη, οὐχὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον ἢ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὀλέθριος. Διότι τοιαύτη διαφθορὰ τῶν ἠθῶν καὶ λήθη τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς καὶ χρηστότητος εἰσεχώρησεν, ὥστε μόλις δυνατὴ ἦν ἡ ἀντίστασις[3], καὶ τοσοῦτον ἀμέτρως καὶ ἀδίκως τὴν νίκην αὐτῶν μετεχειρίσθησαν, ὥστε ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὰ μέγιστα ἐμισοῦντο ὑφ' ἁπάντων, καὶ μάλιστα ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἐν ᾧ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀνακτήσεως τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐλευθερίας των ἑκόντες συνεδέθησαν ὑπὸ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ᾖραντο προθύμως τὰ ὅπλα, ἔβλεπον ἐπιβαλλομένην ἑαυτοῖς ὑπὸ τούτων λίαν σκληροτέραν δουλείαν· ὅθεν ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐν τῇ παρὰ τὴν Κνίδον ναυμαχίᾳ ὑπὸ τοῦ Κόνωνος νικηθέντες ἀπώλεσαν τὴν ἡγεμονείαν τῆς θαλάσσης, καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη εἰρήνης μετὰ τῶν Περσῶν γενομένης φανερῶς ἀπέλιπον τὴν περὶ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος πρόθεσιν, δὲν ἠδυνήθησαν ἔκτοτε ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀξίαν· καὶ μετ' ὀλίγον διερεθίσαντες τοὺς Καδμείους διὰ τῆς ὑπὸ Φοιβίδα μετὰ μεγίστης ἀδικίας καταλεί-

ψεως τῆς Καδμείας, εἶδον εἰς πλείστας ἀτυχεῖς μάχας τὰς δυνάμεις των κατασυντριφθείσας, ὥστε οὐχὶ μόνον περὶ τῆς ἡγεμονείας δὲν ἠδύναντο νὰ σκέπτωνται πλέον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πολυχρονίου κατοχῆς τῆς Μεσσηνίας ἐξέπεσαν. Τὰ γεγονότα δὲ ταῦτα ὁπόσην ἀναμφιβόλως ἐπιῤῥοὴν ἔσχον εἰς διατάραξιν τῆς μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἰσότητος τῶν ἀγρῶν, περιττὸν νομίζομεν ἐπιμελῶς νὰ διεξέλθωμεν, εἰ καὶ τῆς διαταράξεως ταύτης ἡ ἀρχὴ ἀνατρέχει πρὸ τῶν συμβεβηκότων τούτων, ἅτινα ἀνωτέρω εἴδομεν. Ἤδη πρὸ πολλοῦ τῆς κτήσεως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐπιτραπείσης εἰς τοὺς πολίτας συνέβαινεν ὥστε αἱ περιουσίαι τινῶν ὑπὲρ τὸ μέτρον νὰ αὐξηθῶσι, καὶ ἐπομένως καὶ τῶν κακῶν ἁπάντων, ὅσα συνήθως ἐντεῦθεν μὲν ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ πλούτου, ἐκεῖθεν δὲ ἐκ τῆς ἐνδείας καὶ πλεονεξίας ἀναφύονται, πλουσιωτάτη νὰ προκύψῃ ἀφθονία καὶ ἐπίδοσις.

Διὸ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος ἠλαττώθη, καὶ διὰ τὰς ποικίλας συμφορὰς καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἔνδειαν, ἀποτρέπουσαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς τεκνοποιΐας ἢ διατηρήσεως τῶν τέκνων των. Οὕτως ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ δευτέρου Περσικοῦ πολέμου ἦσαν πλέον τῶν ὀκτακισχιλίων οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα, μεθ' ἑξήκοντα ἔτι μόλις ἑξακισχίλιοι φαίνονται ὑπάρχοντες, καὶ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην περ τοὺς δισχιλίους. Τέλος ἐπὶ Κλεομένους τοῦ Γ. οἱ Σπαρτιᾶται δὲν συνεποσοῦντο εἰς πλείους τῶν ἑπτακοσίων, ὧν ἑκατὸν περίπου ἐκέκτηντο ἀγροὺς, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τοῦ πλούτου διέβη εἰς τὰς γυναῖκας, ὧν μεγάλα ἦσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὰ πλούτη καὶ αἱ δυνάμεις, τὰ ἤθη ὅμως ἀπὸ τῆς μαλθακότητος καὶ ἀκολασίας ἐκλελυμένα, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπαφῆς μετ

αὐτῶν καὶ σύμπασα ἡ πολιτεία ἐπίνοσος καταστάσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁρμητικῶς ἠφανίζετο [14]. Ἡ πολιτεία διευθύνετο κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ καθ' ἡδονὴν ὀλίγων τινῶν ἰσχυρῶν· τὸ δὲ πλῆθος ἐνδεὲς, ἐξώκλειστον τῶν τιμῶν, ἐπαχθὲς παρὰ τῇ εὐγενείᾳ, εὐκαιρίας ἐθήρευε καινοτομιῶν. Κατὰ τῆς τοιαύτης καὶ τοσοῦτον ὀλεθρίας καταστάσεως τῶν πραγμάτων νομίσας ὁ Ἄγις ὅτι ἦν ἀπολύτως ἀναγκαῖον ἀλεξητήριόν τι φάρμακον, ἐτράπη ἐπὶ τὰς ἀποκοπὰς τῶν χρεῶν καὶ νέαν τῶν ἀγρῶν διανομὴν μεταξὺ τῆς πληθύος τῶν πολιτῶν, συμπαραλαβὼν ἐν τῇ ἀναδιοργανουμένῃ πολιτείᾳ τούς τε παροίκους καὶ ξένους· ἀλλὰ τὴν παρὰ τοῖς εὐγενέσιν ἀπεχθῆ ταύτην ἐπιχείρησιν καὶ παρ' ἀπίστων φίλων του προδοθεῖσαν μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιτύχῃ, ποινὰς ἔτισε τῆς γενναίας του ταύτης ἀποφάσεως· εἰς κρείττονα δ' ἔκβασιν μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Κλεομένης τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα ἐξενεγκὼν, τῶν ἐφόρων τὴν δεσποτείαν μᾶλλον ἢ τῶν ἀρχόντων ἀφῄρεσεν, ἀντὶ τῆς γερουσίας συνέστησε τὸ συνέδριον τῶν πατρονόμων, περὶ χώρας νόμον εἰσήγαγεν, τὴν πολιτείαν ἀνεπλήρωσε, τὴν ἀρχαίαν ἀγωγὴν ἀνέστησε, τὰ στρατιωτικὰ ἐπηνώρθωσεν, καὶ ἐφαίνετο ὡσεὶ ἀναστησόμενος καὶ τὴν ἀρχαίαν τῆς Σπάρτης εὐρωστίαν καὶ ὑπόληψιν· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων φορᾶς περιελθὼν εἰς ἔχθραν μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν Μακεδονικῶν δυνάμεων καταπιεσθεὶς κατέπεσεν· τοῦτον ἔσχατον ἐκ τοῦ γόνου τῶν Ἡρακλειδῶν ἔσχεν ἡ Σπάρτη βασιλέα· μετὰ ταῦτα τύραννοι ἐκράτησαν τῶν πραγμάτων καὶ ὁ τύπος τῆς πολιτείας, ἀφαιρεθέτων τῶν πλείστων τοῦ Κλεομένους καθεστώς, οὐδὲν ἧττον προσκεκολλημένος φαίνεται εἰς τοὺς ἀρχαίους τοῦ Λυ-

κούργου νόμους. Τέλος εἰς τοὺς ποικίλους τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Ἀχαιῶν διαπληκτισμοὺς ἀναμιχθέντες οἱ Ῥωμαῖοι διέταξαν ἅπαντα κατὰ τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν, καὶ ἀναρπάσαντες τὴν τῶν περιοίκων χώραν διένειμαν τοῖς Ἀχαιοῖς, εἰς αὐτοὺς δὲ τοὺς Σπαρτιάτας πρόσχημά τι ἐλευθερίας ἐγκαταλιπόντες ἐπέβαλον νόμους σπονδῶν καὶ συμμαχίας.

Β΄.) Περὶ τῆς τῶν Κρητῶν πολιτείας.

§. 1.

Καὶ παρὰ τοῖς Κρησὶν ἐπεκράτησαν[1] ὁμοιότατα πρὸς τὰ τῶν Σπαρτιατῶν καθεστῶτα, καὶ εἰς πολλοὺς μάλιστα παλαιοὺς ἐφαίνετο εὔλογος ἡ ἰδέα ὅτι τὰ ὑπὸ Λυκούργου νομοθετηθέντα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐνομοθετήθησαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Κρητικῆς πολιτείας. Καὶ τῷ ὄντι ὡς εἰς τὴν Πελοπόννησον, οὕτω καὶ εἰς τὴν Κρήτην κατὰ παναρχαιοτάτους χρόνους φαίνεται ὅτι μετέβησαν Δωριεῖς, οἵτινες δι' ἀλλεπαλλήλων μετὰ ταῦτα μεταναστεύσεων τοσοῦτον κατὰ μικρὸν ἐπεκράτησαν, ὥστε καθυποτάξαντες τοὺς ἀρχαίους κατοίκους ἐγένοντο κύριοι ὅλης τῆς νήσου, τῆς ὁποίας τὴν πολιτείαν διερρύθμισαν κατὰ τὰ Δωρικὰ ἤθη καὶ καθεστῶτα, ἀλλὰ μὴ θέλοντες καὶ νὰ διατηρήσωσι τὸ μεταξὺ τῶν ἐπηλύδων καὶ αὐτοχθόνων χάσμα ἀνήγαγον τὴν ἀρχὴν τῶν νόμων των οὐχὶ εἴς τινα τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ἢ ἱδρυτῶν τῆς πολιτείας των, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους τῶν Κρητῶν ἥρωας καὶ βασιλεῖς, τὸν Μίνωα καὶ Ῥαδάμανθυν, ὡς ἱδρυτὰς τῆς πολιτείας αὐτῶν θεωρήσαντες, καὶ πάντας τοὺς περὶ αὐτῶν μύθους τῶν ἐντοπίων ἐνστερνισθέντες προσέθηκαν καὶ εἰς τοὺς ἰδικούς των νόμους τὴν εὐπρέπειαν ἐκείνην τῆς τοσοῦτον ἀρχαίας καὶ ἱερωτάτης καταγωγῆς.

§ 2.

Πόλεις τῆς Κρήτης ὑπῆρξαν πλεῖσται, ἰδίας ἕκασται ἔχουσαι πολιτείας καὶ διὰ ποικίλων συνδεόμεναι συνθηκῶν, αἵτινες ὅμως οὔτε διηνεκεῖς ἦσαν, οὔτε τὴν νῆσον ἅπασαν συμπεριελάμβανον. Ἡ ἐφ' ἁπάντων δ' ἐξουσία μόνον ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς λέγεται ἰσχύσασα, ἀσκούντων αὐτὴν τῶν βασιλέων· οὐδὲν ἧττον δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τῶν Δωριέων ὁ αὐτὸς σχεδὸν τῆς πολιτείας τύπος ἐπεκράτησε παρ' ἁπάσαις, ὅστις εἰς ἄλλας μὲν τούτων, εἴτε διότι προσέλαβον ἐπήλυδας διαφόρου φυλῆς, εἴτε διότι διάφορος ἦν ἡ φύσις τοῦ τόπου καὶ ἄλλαι αἱ ἕξεις τοῦ βίου των, ἐξετράπη τῶν Δωρικῶν ἠθῶν, εἰς ἄλλας ὅμως χρονιώτατα λέγεται ὅτι διετηρήθη, ὡς εἰς τοὺς Λυκτίους, τοὺς Γορτυνίους καὶ ἄλλους τινὰς μικροτέρους λαούς.

§ 3.

Πολῖται ἐννομώτατοι μόνον οἱ Δωριεῖς ἦσαν καὶ ἄλλοι τινὲς ἀρχαιόθεν μὲν ἴσως μετ' αὐτῶν συνδεδεμένοι, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτοι βεβαίως, ὥστε τῶν Δωριέων τὰ ἤθη καὶ καθεστῶτα νὰ μὴ ἐπικρατῶσι πανταχοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ ὑπ' αὐτων ὑποταγέντες δὲν ἔζων ὅλοι κατὰ ἕνα τινὰ τρόπον· διότι ἄλλοι μὲν τούτων περὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἀγροὺς τῶν Δωριέων, τοὺς εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν κώμας ἢ δήμους ὄντας, διαμένοντες ἐξήσκουν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ἐμπορείαν, διατηροῦντες καὶ ὅσα ἠδύναντο τῶν ἀρχαίων αὐτῶν καθεστώτων, ἴσως καὶ ἔχοντες καὶ τύπον τινὰ πολιτείας, ἀλλὰ πάντοτε ὅμως ὑποτεταγμένοι εἰς τὸ κράτος καὶ πιθανὸν καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Δωριέων, καὶ φόρον πληρώνοντες καὶ εἰς ἄλλας τινὰς ὑποχρεώσεις ὑποκείμενοι. Ἄλλοι δὲ τοὐναντίον ἦσαν δοῦλοι τῶν Δωριέων, οὓς μετεχειρίζοντο εἰς τὴν καλ-

λιέργειαν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀγρῶν, καὶ οὓς εἰς δύω διέστελλον εἴδη, τοὺς Μνωίτας[1] καὶ Κλαρώτας ἤτοι Ἀφαμιώτας[2]· τούτων οἱ μὲν Μνωῖται ἦσαν δοῦλοι τῆς πολιτείας, οἱ δὲ Κλαρῶται τῶν ἰδιωτῶν, ἀμφοτέρων δὲ ἡ κατάστασις ἦν ὁμοιοτάτη μὲ τὴν τῶν παρὰ Σπαρτιάταις Εἱλώτων· καὶ ἐνησχολοῦντο ἰδίως εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας, πληρώνοντες φόρον ἢ εἰς τὴν πολιτείαν ἢ εἰς τοὺς ἰδιώτας· τῆς δὲ χρήσεως τῶν ὅπλων καὶ τῶν γυμνασίων ἀπεκλείοντο· ἦν δὲ καὶ τρίτον γένος δούλων, οἱ χρυσώνητοι, ἢ ὠνητοὶ, ἔξωθεν ἀναμφιβόλως διακομιζόμενοι, ὧν ὅμως ὁ ἀριθμὸς φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο μέγας.

§. 4.

Οἱ πολῖται διηροῦντο οὐχὶ μόνον εἰς φυλὰς καὶ φρατρίας καὶ εἰς μικροτέρας τινὰς κοινότητας, ἀλλὰ καὶ εἰς τάξεις τινάς· εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους πανταχοῦ μόνα τὰ εὐγενῆ γένη περιεβάλλοντο διὰ τῶν ὑπερτάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ τιμῶν, ἀλλ' ἡ διατήρησις τῆς ἰσότητος, ἂν καὶ αὕτη εἰσήχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, δὲν φαίνεται ὅμως διατηρηθεῖσα ἐπὶ πολὺν χρόνον. Μνημονεύεται προσέτι καὶ τάξις ἱππέων, οἵτινες οὐχὶ μόνον ἀπετέλουν τὴν ἱππικὴν στρατιὰν, ἀλλὰ καὶ μέρος ἐλάμβανον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ἐκεῖνοι ὅμως οἵτινες πανταχοῦ εἶχον τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἦσαν δέκα ἄνδρες ἐκ τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν κατ' ἔτος προχειριζόμενοι. Οὗτοι ὀνομάζοντο Κόσμοι ἢ καὶ Κόσμιοι[1], καὶ ἦσαν ἐν πολέμῳ μὲν στρατηγοὶ, ἐν εἰρήνῃ δὲ γερουσιασταὶ καὶ διευθυνταὶ τῶν συνελεύσεων, ἴσως δὲ καὶ τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν δικασταὶ ἢ πρόεδροι τῶν δικαστηρίων. Ὁ πρῶτος τοῦ συνεδρίου ἐκαλεῖτο Πρωτόκοσμος καὶ ἔδιδεν εἰς τὸ ἔτος τὸ ὄνομά του. Τῶν

ἄλλων ἀρχῶν δὲν διεφύλαξαν ἴχνη τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων. Τῆς γερουσίας ἡ ἐξουσία ἦτον ἡ αὐτὴ οἵα καὶ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις, καὶ ὁ αὐτὸς ὡς φαίνεται ἀριθμὸς τῶν γερουσιαστῶν· οὗτοι ἐλαμβάνοντο ἐξ ἐκείνων, οἵτινες περιβληθέντες διὰ τῆς δεκαρχικῆς ἀρχῆς ἦσαν δεδοκιμασμένου βίου καὶ ἠθῶν· τὸ ἀξίωμά των ἦτον ἰσόβιον, μὴ ὑποκειμένων εἰς λογοδοσίαν, μηδὲ διὰ γραπτῶν νόμων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ἢ εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν ὑποθέσεων ἐπιβλεπομένων· τῶν ἐκκλησιῶν, ὧν πάντες οἱ πολῖται μετεῖχον, οὐδὲν ἕτερον ἦν τὸ δίκαιον, εἰμὴ ὅπως εἰσαγομένων εἰς τὸν λαὸν τῶν δογμάτων τῆς γερουσίας καὶ τῶν κόσμων ἐπικυρῶσιν ἢ ἀκυρῶσιν αὐτά.

§. 5.

Ἡ ἀρχὴ τῆς δημοσίας ἀγωγῆς τῶν παίδων ἐγίνετο ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Μικρότεροι δ' ὄντες ἀνετρέφοντο κατ' ἰδίαν εἰς τοὺς πατρικούς των οἴκους, παραλαμβανόμενοι μόνον εἰς τὰ δημόσια συσσίτια τῶν ἀνδρῶν, ὅπου ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν παιδονόμων ἐγεύοντο καὶ οὗτοι, καὶ χαμαὶ κάθήμενοι καὶ τοὺς ἄνδρας ὑπηρετοῦντες ἠκροῶντο τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἔτους συνηθροίζοντο κατ' ἀγέλας, οὐχὶ κατὰ διαταγήν τινα τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ἐλευθέρως ἕκαστος ὅπου προῃρεῖτο, ὡς π. χ. περὶ ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν εὐγενεστέρων καὶ ἐπιφανεστέρων παίδων συνεκεντροῦντο πλείονες πτωχότεροι ὡς ἑταῖροι· τοῦ εὐγενοῦς τούτου παιδὸς ὁ πατὴρ ἐθεωρεῖτο ὡς ἡγεμὼν καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀγέλης, ὅστις ἐσυνείθιζε νὰ διευθύνῃ τὰ σπουδάσματα καὶ γυμνάσματα τῶν παίδων. Καὶ πρὸ πάντων μάλιστα ἐπεμελοῦντο τὴν ἐκ παντὸς τρόπου ἐξάσκησιν καὶ σκλήρυνσιν τῶν σωμάτων των διὰ τοῦ δρόμου, τῶν ἀγώ-

νων, τῆς ὁπλοφορίας, τῶν πολεμικῶν ὀρχήσεων, τῆς θήρας τῶν θηρίων εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση, οὐδ' ἀγῶνες ἔλειπον καὶ μεθ' ὅπλων μάλιστα δίκην μαχῶν. Τὴν τροφήν των ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦ δημοσίου, ἀλλὰ λίαν φειδωλὴν καὶ λιτήν· κλίνας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶχον κοινὰς, ἐνδυμασίαν μετρίαν, οὐδ' ἄλλην μὲν τὸν χειμῶνα ἄλλην δὲ τὸ θέρος, ὅπως διὰ τῆς πείνης, τῆς δίψης, τοῦ ῥίγους καὶ τοῦ καύσωνος ἐπιτήδειοι μὲν ἀποβῶσιν εἰς τὸ νὰ ὑποφέρωσιν τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ μόχθους, καταφρονηταὶ δὲ τῆς μαλθακότητος καὶ τῶν ἡδονῶν.

§ 6.

Ἐκ τῶν γραμμάτων ἐδιδάσκοντο μόνον τὰ στοιχειώδη μαθήματα, ἐπιμελέστερον σπουδάζοντες περὶ τὴν μουσικὴν τέχνην, καθ' ὅσον οὐδαμῶς αὕτη ἀπῆδε εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἤθη τὰ Δωρικὰ, καὶ ἦσαν διὰ νόμων ὡρισμένα εἴδη τινὰ ἀσμάτων καὶ μέτρων, ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν τοῖς ἐπετρέπετο νὰ παρεκτραπῶσιν. Ἐκ τῶν ποιητῶν ἕνα τὰ μάλιστα ἀπεδέχοντο, τὸν Θάλητα, συνθέτην παιάνων καὶ ἄλλων ἀσμάτων καὶ ἐφευρετὴν τῆς κρητικῆς ῥυθμικῆς. Ἔρωτες τέλος ἀνδρῶν μετὰ παίδων παρὰ τοῖς Κρησὶν οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ ἐν Σπάρτῃ ἔντιμοι ἦσαν καὶ νόμιμοι. Ὅθεν ὁ ἀρχόμενος τοῦ ἔρωτος παιδὸς, ἐν ᾧ ὅμως ἔρωτι ὁ ἐρῶν ἀπέβλεπεν οὐχὶ εἰς τὸ ἐπαφρόδιτον τῆς ὄψεως, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐλευθέραν φύσιν μᾶλλον, ἥρπαζε τρόπον τινὰ αὐτὸν καὶ κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν οἰκείων του ἐκράτη μεθ' ἑαυτοῦ, περιάγων αὐτὸν δύο μῆνας ἔξω τῆς πόλεως εἰς θήρας καὶ διάφορα εἴδη ἀγώνων καὶ εἰς τὸ συσσίτιόν του, συμπαραπορευομένων καὶ πολλῶν ἄλλων ἐξ ἑκατέρωθεν φίλων. Μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπανήγετο εἰς τὴν πόλιν ὁ παῖς καὶ διὰ δώρων

ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ του δωρούμενος, εἰς μὲν τὸν Δία θυσίαν, εἰς δὲ τοὺς φίλους συμπόσιον προσέφερεν· καὶ οὗτος μὲν ἐκαλεῖτο κλεινός, ὁ δὲ ἐραστὴς δὲν ἦτον ἐραστὴς ἀλλὰ φιλήτωρ. Ἡ οὕτω πως μεταξὺ αὐτῶν συνδεθεῖσα φιλία διήρκει ἔπειτα καθ' ὅλον τὸν βίον· τοὐναντίον δὲ ἐὰν ὁ ἐραστὴς τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν δίμηνον ἐκείνην ἀπομόνωσιν δὲν ἐφέρετο μὲ τὴν προσήκουσαν τιμὴν, ἐπεβάλλετο εἰς τοῦτον ποινή.

§. 7.

Οἱ νεανίαι ἅμα ἀπελύοντο τῶν ἀγελῶν παρεκελεύοντο εἰς συνομολόγησιν γάμου. Αἱ δὲ σύζυγοι δὲν συνώκουν διηνεκῶς μετὰ τῶν ἀνδρῶν των, ἀλλ' ἐσυνείθιζον νὰ διαμένωσι χρόνον τινὰ ἐν τῇ πατρικῇ των οἰκίᾳ, μέχρις ὅτου ἤθελον φανῇ ὥριμοι περὶ τὴν διοίκησιν τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων. Ἡ προῖξ ἣν ἐλάμβανον συνίστατο εἰς τὸ ἥμισυ τῆς πατρικῆς κληρονομίας τῆς ἀνηκούσης εἰς τοὺς ἀδελφούς, ἡ δὲ ἱερότης τοῦ γάμου ἐπιτηρουμένη ὑπὸ τῶν ἠθῶν καὶ νόμων συνεπήγετο κατὰ τῆς μοιχείας ζημίαν καὶ ἀτιμίαν. Περὶ συμπάσης τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ οἰκιακοῦ βίου τῶν γυναικῶν παρὰ τοῖς Κρησὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο γνωστὸν, εἰμὴ ὅτι δὲν ἐκάθηντο εἰς κοινὴν μετὰ τῶν συζύγων αὐτῶν τράπεζαν, ἐπειδὴ οἱ ἄνδρες ἠστιῶντο μεταξὺ ἀλλήλων δημοσίως, προσλαμβάνοντες εἰς τὰ συσσίτιά των ταῦτα οὐδένα ἄλλον εἰμὴ τοὺς υἱούς των· τὰ συσσίτια τῶν ἀνδρῶν ἐλέγοντο ἀνδρεῖα, καὶ ἐφοίτων εἰς δημόσια οἰκήματα, ὅπου ὑπεδέχοντο καὶ τοὺς ξένους, ξενίζοντες αὐτοὺς διὰ τραπέζης τοῦ ξενίου Διός. Ἡ τροφὴ ἦν ἁπλῆ καὶ λιτὴ, οἶνος μέτριος, καὶ ἔτρωγον καθήμενοι καὶ οὐχὶ κατακλινόμενοι. Ἡ πρώτη τράπεζα ἐστρώνυντο εἰς τοὺς ξένους, εἶτα εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ συνεστιατωρίου καὶ τέλος εἰς τοὺς λοιποὺς συνδαιτυ-

μόνας· αἱ μερίδες ἦσαν ὅλων ἴσαι, ἐκτὸς τοῦ προέδρου λαμβάνοντος τέσσαρας, οἱ παῖδες δὲν ἐλάμβανον οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ἡμίσειαν μερίδα κρεάτων καὶ μεμετριμένον ποσὸν οἴνου, ἐκάθηντο ὅμως εἰς τὸν αὐτὸν μετὰ τῶν ἀνδρῶν κύκλον, ἀπέχοντες παντὸς ἀρτύματος. Μετὰ τὴν τροφὴν ἢ διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἢ ἐμνημόνευον τῶν ἀνδρείων κατορθωμάτων, καὶ ἐξυμνοῦντες τὰς ἀρετὰς τῶν ἀγαθῶν πολιτῶν παρώτρυνον τοὺς νέους εἰς τὴν μίμησιν αὐτῶν. Ἡ πρὸς τὰ συσσίτια δαπάνη ἐδαπανᾶτο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐπειδὴ ὅλαι οἱ πρόσοδοι τῆς πολιτείας καὶ ὅ,τι ἐκ τῶν καρπῶν καὶ ἀγελῶν καὶ δούλων εἰσεπράττετο ἅπαντα ἦσαν προσδιωρισμένα εἰς τρεῖς ἀνάγκας, μέρος μὲν εἰς τὰ ἱερὰ, μέρος εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας καὶ μέρος εἰς τὰ συσσίτια. Πρὸς τούτοις ἅπασι συνεισέφερον καὶ οἱ ἰδιῶται τὸ δέκατον ἕκαστος τῶν εἰσοδημάτων του.

§. 8.

Κοινὴ μετὰ τῶν ξένων ἐμπορεία οὐδ' ἰύνολος ἦν διὰ τὴν θέσιν τῆς νήσου, οὐδ' ἐπιτετραμμένη εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους. Πρὸς ἀλλήλους ὅμως οἱ Κρῆτες εἶχον μεγίστην φιλοξενίαν καὶ παντοῦ ἦσαν δημόσια ξενοδοχεῖα[1]. Τὸν χρόνον αὐτῶν ἅπαντα ἐδαπάνων ἢ εἰς διοίκησιν καὶ συζήτησιν περὶ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν, ἢ εἰς ἐλευθέρας μετὰ τῶν πολιτῶν συνδιαλέξεις, ἢ εἰς ἄσκησιν τῶν σωματικῶν αὐτῶν δυνάμεων. Τέχνας ἐκτὸς τῆς μουσικῆς οὐδεμίαν μετήρχοντο καὶ αὐτὴν ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων. Τῆς δὲ γεωργίας, τῶν ἀστυκῶν ἔργων καὶ τῆς ἐμπορείας ἀπεῖχον. Ἀλλ' ὅμως πάντα ἤρξαντο προϊόντων τῶν χρόνων νὰ μεταβάλλωνται καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον νὰ ἐξολισθαίνωσιν. Οἱ πολῖται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς τοῦ χρηματισμοῦ δελεασθέντες ἐπεδόθησαν εἰς

τὴν ναυτικὴν καὶ τὴν ἐμπορείαν, πολλοὶ μάλλιστα καὶ ἐξεμίσθουν ἑαυτοὺς φιλοκερδείας ἕνεκα ὡς στρατιώτας παρὰ τοῖς ξένοις, καὶ οὐκ ὀλίγοι καὶ αὐτὴν τὴν πειρατείαν μετήρχοντο. Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ τῶν περιουσιῶν μεγάλη ἤρξατο ἀναφαινομένη ἀνισότης, καὶ ὑπερβολικὴ τοῦ πλούτου ἡ ὑπόληψις, ἐντεῦθεν τῶν ξένων ἀκωλυτὶ εἰσδεχομένων εἰς τὴν πολιτείαν τὰ ἤθη ἐμολύνθησαν, ἡ ἐξουσία τέλος ἀπὸ τῶν ἀρίστων εἰς τοὺς πολλοὺς κατεβιβάσθη, καὶ ἀπίσης τῆς πολιτείας κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ λαοῦ κυβερνωμένης ἐξεμηδενίσθη ἢ ὅλως ἀσήμαντος κατέστη ἡ ἐξουσία τῶν κόσμων καὶ τῆς γερουσίας, θόρυβοι δὲ καθημερινοὶ καὶ στάσεις ἐμφύλιαι καὶ τῶν στασιαστῶν διαπληκτισμοὶ καὶ αὐτῶν πολλάκις τῶν ὑπερτάτων ἀρχῶν τὸ κράτος ἐσύλλησαν. Τέλος πάντων οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὰς εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν παρεχομένας μισθωτὰς βοηθείας καὶ διὰ τὴν μετὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τῶν Κιλίκων συμμαχίαν τῶν Κρητῶν ἀφορμὴν εὔλογον λαβόντες καθυπήγαγον ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὴν νῆσον σύμπασαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των καὶ τὸν τύπον τῆς ἐπαρχίας ἀπέδωκαν εἰς αὐτήν.

ΚΕΦΑΛ. ΠΕΜΠΤΟΝ

Περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων.

§. 1.

Ἡ τῶν Ἀθηναίων πολιτεία, ἂν καὶ ἀρχαιοτέραν ἔσχεν τῆς τῶν Κρητῶν καὶ Σπαρτιατῶν πολιτείας ἀρχήν, ἔλαβεν ὅμως βραδυτέραν ἐπίδοσιν μὴ συμπληρωθεῖσα καὶ ἀποτελειωθεῖσα εἰμὴ καθ' ὃν χρόνον ἐκεῖναι ἤρξαντο ἤδη ἀποκλίνουσαι τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξολισθαίνουσαι. Διότι διὰ πλείστων μεταβολῶν νῦν μὲν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ, αὖθις δὲ ἀπὸ τοῦ τῆς εὐγενείας κράτους ἔφθασε τέλος εἰς

τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ μόνον προσφυὲς εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἀττικῶν, καὶ δι' ὑγιοῦς τοῦ πλήθους μετὰ τῶν ἀρίστων συγκεράσεως ἤνθησεν ἐπὶ πολύν τινα χρόνον, ἕως οὗ αὐξανομένη κατὰ μικρὸν ἡ διαφθορὰ καὶ εἰς ἀκολασίαν μεταβαλλομένη ἡ ἐλευθερία κατέστησε τὴν πολιτείαν ἐξ ἀρίστης καὶ ὡραιοτάτης δυσειδῆ καὶ ἀσθενῆ. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως αὐταὶ ἐκεῖναι αἱ μεταβολαί, καθ' ἃς ὡς διὰ ποικίλων βαθμίδων ηὔξετο καὶ ἐγήρασκεν ἡ πολιτεία, ἐπήνεγκον τὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα, ὅπως τὰ παρ' ἄλλοις ἀλλαχόθι Ἕλλησι κακὰ τῶν πολιτειῶν χρησιμεύσωσιν ὡς παραδείγματα εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ὀρθῶς αἱ Ἀθῆναι δύνανται καὶ ὡς Ἑλλὰς Ἑλλάδος νὰ ὀνομασθῶσι. Τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ ποικίλον ὂν καὶ οὐχὶ εἰς μίαν τινὰ ὕπερ τὰς ἄλλας ἀρετὰς προσφυὲς, ἀλλ' ἐξίσου εἰς πάσας, ὅτε ἐλευθέρως ἤρξατο να κινῆται καὶ πεδίον εὐρύτατον διηνεώχθη εἰς ἐξάσκησιν αὐτοῦ οὐ μόνον διὰ τῆς δόξης πολεμικῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων καλλωπισμάτων τοσοῦτον κατεστόλισε καὶ κατελάμπρυνε τὴν πατρίδα, ὥστε κατὰ τὰς μαρτυρίας ὅλων ὡς ὀφθαλμὸς τῆς Ἑλλάδος, πρυτανεῖον καὶ ἑστία τῆς Ἑλλάδος διεθρυλλοῦντο αἱ Ἀθῆναι.

§. 2.

Οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἀττικῆς κάτοικοι τοὺς ὁποίους οἱ μεταγενέστεροι ἐδόξαζον ὡς αὐτόχθονας ἦσαν Πελασγικῆς φυλῆς· εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ, ὅτε διὰ τὰς συχνὰς μεταναστεύσεις τῶν ἐθνῶν ἦν ἀβέβαιος ἡ διαμονὴ αὐτῶν, ἐκτὸς διαφόρων ἀποίκων ἄλλων ἐθνῶν προσῆλθον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πολλοὶ διωχθέντες ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν πατρίδων, ὅπου διὰ τὸ λεπτόγεων ἦκι-

στα ἐνοχλουμένη ἡ χώρα αὕτη παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς ἀσφαλεστέραν διαμονήν. Τοιούτων ἐπηλύδων τὴν μνήμην βλέπομεν σποράδην διατηρηθεῖσαν εἰς τοὺς μύθους τῶν Ἀττικῶν γενῶν καὶ τῶν δήμων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν νομίζομεν ἄτοπον νὰ μὴ ἀναζητῶμεν μέρος τι τῆς ποικιλίας τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἠθῶν, ἣν εἴς τινας δήμους οἱ ἀρχαῖοι σημειοῦσιν, ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν φυλῶν καὶ τῆς καταγωγῆς. Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς ἄλλας τὰ μάλιστα διεθρυλλεῖτο ἡ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἄφιξις τοῦ Ξούθου, υἱοῦ τοῦ Ἕλληνος, ὅστις μετὰ τῶν ὀπαδῶν του, Ἑλληνικῆς βεβαίως καὶ τούτων καταγωγῆς, ἀναχωρήσας ἀπὸ τῆς κατωτέρας Θεσσαλίας καὶ ἀπὸ τῶν γειτονικῶν τοῦ Παρνασσοῦ χωρῶν λέγεται ὅτι κατῴκισε τέσσαρας ἐν τῇ ἄνω Ἀττικῇ πόλεις, τὴν Οἰνόην, Προβάλινθον, τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Τρικόρυθον. Οὗτοι, εἰ καὶ οὐχὶ διὰ τῆς βίας ὑπέβαλον ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐπικράτειαν τὸν ἐπίλοιπον λαόν, τοσοῦτον ὅμως ὑπερίσχυσαν, ὥστε καὶ τοῦ ἑαυτῶν θεοῦ, τοῦ πατρῴου Ἀπόλλωνος, τὴν λατρείαν ἅπαντες μετ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι παρεδέχθησαν, καὶ ἡ εἰς τέσσαρα μέρη διαίρεσις τοῦ ὅλου λαοῦ εὐλογώτατα φαίνεται προκύψασα ἐκ τῶν ἐκγόνων τοῦ Ξούθου, Γελέοντος, Ὁπλήτου, Ἀργάδεος καὶ Αἰγικόρου, προσέτι δὲ καὶ τὸ ὄνομα τῶν Ἰώνων φαίνεται μεταδοθὲν εἰς τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξούθου, Ἴωνος. Πόλεις τῆς Ἀττικῆς ὑπῆρξαν πλεῖσται, ἐξ ὧν δώδεκα κατ' ἐξοχὴν μνημονεύομεν, τὴν Κεκροπίαν, τὸ Φάληρον, τὴν ἐν Ἀκτῇ Ἐλευσῖνα, τὴν Ἀφίδναν, τὴν Δεκέλιαν, τὴν Κηφισίαν ἐν μέρει μεσογαίῳ, τὴν Ἐπακρίαν, τὸ Κύθηρον, τὴν ἐν Διακρίᾳ Τετράπολιν, τὸν Θορικὸν, τὴν Βραυρῶνα, τὸν ἐν Παραλίᾳ Σφηττὸν. Προίσταντο δὲ τούτων ὁτὲ μὲν μεμονωμέ-

νων, ὁτὲ δὲ ὡς πλεῖστον ἡνωμένων βασιλίσκοι τινὲς, τῶν ὁποίων ὅμως προεξεῖχεν εἷς τῶν ἄλλων κατά τε τὴν μεγαλειότητα καὶ τὴν αὐθεντίαν, ὅστις ἦρχε καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Κεκροπίας· ἄλλως ἕκαστος ἰδίᾳ διῴκει τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν μὴ συνενούμενος μετὰ τῶν ἄλλων, εἰμὴ ὁσάκις ἤθελε φανῇ ἀνάγκη κοινῆς βουλῆς καὶ συμμαχίας δυνάμεων πρὸς μεγάλην τινὰ καὶ δύσκολον ἐπιχείρησιν.

§. 3.

Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων λέγεται διαμείνασα ἐν Ἀθήναις μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Θησέως, ὃν ὑπολαμβάνουσι βασιλεύσαντα πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τρωάδος· διότι ὁ Θησεὺς πρῶτος τὰς μικρὰς ἐκείνας καὶ ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένας πολιτείας πάσας συνήγαγεν εἰς μίαν μείζονα, ἀποδείξας πρωτεύουσαν αὐτῶν τὰς Ἀθήνας, ἐν αἷς τοῦ λοιποῦ ὤφειλον νὰ ἑδρεύωσιν τὸ κράτος, αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ δικαστήρια, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς ἐπιλοίπου χώρας ἐνομίζοντο ἤδη πολῖται οὐχὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν χωρῶν, ἀλλὰ μιᾶς μόνης πόλεως, ἥτις ἄστυ κατ' ἐξοχὴν ἐκαλεῖτο. Διηρέθη δὲ πάλιν ὁ λαὸς ἅπας εἰς τέσσαρας φυλὰς, Γελέοντας, Ὁπλήτας, Ἀργαδεῖς καὶ Αἰγικορεῖς· ἅτινα ὀνόματα, ἐκτὸς ἑνὸς, εἰ καὶ προδήλως σημαίνουσιν εἶδος βίου, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ἐμπεριέχωσιν ἐν ἑαυτοῖς καὶ σημασίαν τινὰ τῶν ἑδρῶν ἢ τῶν χωρῶν. Ἐπειδὴ αὐτὴ αὕτη ἡ Ἀττικὴ γῆ ἕνεκεν τῆς θέσεως καὶ φύσεως τοῦ ἐδάφους της εἶνε διηρημένη εἰς τέσσαρα μέρη, καὶ αἱ μυθώδεις περὶ τῶν φυλῶν τοῦ Ἴωνος διηγήσεις ποιοῦσι πιστευτὴν τὴν τοπικῶς διαίρεσιν τοῦ λαοῦ εἰς φυλὰς· ὅθεν ἐπειδὴ εἰς τοῦτο μὲν τὸ μέρος ἦσαν πλεῖστοι αἰγικορεῖς (ποιμένες), εἰς ἐκεῖνο δὲ πλεῖστοι ἀργαδεῖς (γεωργοὶ), εἰς τὸ ἕτερον

πλεῖστοι ὅπλητες, οἵτινες πιθανῶς ἦσαν οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, μετὰ τοῦ Ξούθου ἐλθόντες, εἰς τὸ ἄλλο τέλος πλεῖστοι γελέοντες, οὓς πιστεύω ὡς τοὺς ἰθαγενεῖς εὐνενεῖς, ἐντεῦθεν καὶ ἕκαστον μέρος ἡ ἑκάστη φυλὴ ἔλαβε καὶ τὸ ἑαυτῆς ὄνομα διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο ὁ βίος, τὸ γένος καὶ ἡ συνδιαίτησις τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες πλεῖστοι ἦ ἔξοχοι ἦσαν· ἑκάστη δὲ φυλὴ ὑποδιῃρεῖτο εἰς τρεῖς φρατρίας, τὰς ὁποίας εὐλόγως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν διαγεγραμμένας κατὰ κώμας, ὅπως ἐν ἑκάστῃ ὑπάρχῃ ἀνὰ μία ἐξ ἐκείνων τῶν πόλεων, ὧν τὰ ὀνόματα ἀνωτέρω ἀνέφερα, τὰ δὲ ὀνόματα εἰς αὐτὰς δὲν ἀπεδόθησαν ἀπὸ τῶν πόλεων ἢ τοὐλάχιστον οὐχὶ εἰς ὅλας· ἐπειδὴ τὸ μόνον βέβαιον ὄνομα, Ἀχνιαδῶν, ἔχει τύπον γένους καὶ ὁμολογεῖται ὅτι καὶ αἱ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησιν φρατρίαι ὠνομάσθησαν ἄλλαι μὲν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν τόπων, ἄλλαι δὲ ἀπὸ τῶν γενῶν. Γένη τῶν φρατριῶν ἦσαν τριάκοντα, ἥτις διαίρεσις φαίνεται οὐχὶ τοσοῦτον φυσικὴ, ἀλλὰ διὰ νόμου καὶ πρὸς ἀπομίμησιν τῆς φύσεως διαταχθεῖσα· ἅπας δὲ πάλιν ὁ λαὸς διῃρεῖτο εἰς τρεῖς τάξεις, τῶν Εὐπατριδῶν, ἤτοι τῶν εὐγενῶν αὐτοχθόνων ἢ καὶ ἑτεροχθόνων, τῶν Γεωμόρων, ἤτοι τῶν ἀσήμων ἀγροτικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ὅμως κατεῖχον τοὺς ἀγρούς των, καὶ τῶν Δημιουργῶν, ἤτοι τῶν ἐργατικῶν, οἵτινες ἀγροὺς μὲν δὲν εἶχον, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των ἐχρηματίζοντο.

§. 4.

Τὴν πολιτείαν ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς διεύθυνον μόνοι οἱ εὐπατρίδαι· οὗτοι ἦσαν ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ βασιλέως, περιεβάλλοντο μὲ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων καὶ ἱερέων, καὶ διεχειρίζοντο τὴν δικαιοσύνην ἐν δικαστηρίοις, μὴ κοινωνοῦντες μετ' οὐδεμιᾶς ἄλλης τάξεως

τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἀρχῶν των. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ λαοῦ, εἰ ἦσαν τοιαῦται ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, δὲν εἶχον πλειότερον δικαίωμα ἢ ὅσον αἱ παρ' Ὁμήρου ἀνωτέρω περιγραφεῖσαι· Τῶν δὲ εὐπατριδῶν ἡ βουλὴ ἢ ἡ γερουσία ὁποία τις ἦν καὶ ἐκ πόσων ἀνθρώπων συνέκειτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν, ὡς καὶ ὁπόσοι καὶ ὁποῖοι ἦσαν ἄρχοντες ἐκτὸς τῶν προϊσταμένων τῶν φυλῶν καὶ φρατριῶν. Τὸ δίκαιον ἀπενέμετο παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐπατριδῶν, τὰς δὲ σπουδαιοτέρας ὑποθέσεις προσῆγον εἰς τὴν βουλὴν, καὶ περὶ τοῦ φόνου δὲ καὶ τῶν ὁμοίων ἐγκλημάτων ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων λέγεται ὅτι ὑπῆρχον πέντε εἰς διάφορα μέρη δικαστήρια, ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ, εἰς τὸ Δελφίνιον, εἰς τὸ Παλλάδιον, εἰς τὸ Πρυτανεῖον καὶ ἐν Φρεαττοῖ.

§. 5.

Ἀλλὰ μικρὸν μετὰ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἡ βασιλεία ἁρπαγεῖσα ἀπὸ τοῦ Θυμήτου, τελευταίου γόνου τῶν Θησσιδῶν, μετέβη εἰς τὸν Μέλανθον, ἕνα τῶν Νηλιδῶν, οἵτινες ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν ἐκ τῆς Μεσσηνίας διωχθέντες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μελάνθου οἱ Ἴωνες, τῶν Ἀθηναίων συγγενεῖς, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Αἰγιαλείας μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐν ᾗ ἀδύνατον ἦν διὰ τὴν νέαν ταύτην προσέλευσιν τοσούτων ἐπηλύδων νὰ μὴ διαταραχθῇ ποσῶς ἡ καθεστῶσα τῆς πολιτείας κατάστασις, ἐν ᾧ μάλιστα πρὸς διατροφὴν τοσούτων ἀνθρώπων μόλις ἐπήρκει ἡ γῆ αὐτῶν· συνέβη δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων, οἵτινες τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς τὸ μετὰ ταῦτα Μεγαρὶς ὀνομασθὲν, ἀφήρπασαν διὰ πολέμου ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, καθ' ὃν ἀφοῦ ὁ Κόδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Μελάνθου, ἐφονεύθη καὶ ἡ διαδοχὴ αὐτοῦ διεμφισβητήθη

ἐπί τινα χρόνον μεταξὺ τῶν υἱῶν του, Μέδοντος, Νηλέως καὶ Ἀνδροκλέους, τὸ κράτος παρεδόθη εἰς τὸν Μέδοντα, ὁ δὲ Νηλεὺς καὶ ὁ Ἀνδροκλὴς μετὰ Ἰώνων καὶ πολλῶν ἄλλων ἐζήτησαν νέας ἑαυτοῖς ἕδρας ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐκ τῆς περιστάσεως τῶν περὶ διαδοχῆς διενέξεων ὀφελιηθέντες οἱ εὐπατρίδαι ἠλάττωσαν κατὰ πρῶτον τὸ κράτος τῆς βασιλείας καὶ περιορίσαντες αὐτὴν διὰ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ παρέχειν ἑκάστοτε εὐθύνας ἀφείλοντο καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς, καὶ ἀπὸ βασιλείας ὠνομάσθη ἀρχή· ἦν δὲ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων ἰσόβιον καὶ κληρονομικὸν, διαμεῖναν παρὰ τοῖς Μεδοντίδαις περὶ τὰ 315 σχεδὸν ἔτη· μετὰ ταῦτα ἐγένετο δεκαετὲς, ἀλλὰ οὐδὲν ἧττον ἴδιον τοῖς Μεδοντίδαις μέχρι τοῦ Ἱππομένους, οὗτινος ἐκπεσόντος διὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ ὠμότητα ἠνεώχθη ἡ εἰς τὴν ὑπερτάτην τιμὴν προσέλευσις ἐπίσης εἰς πάντας τοὺς εὐπάτριδας, μετ' ὀλίγον δὲ διαιρεθὲν τὸ κράτος τοῦτο εἰς ἐννέα ἄρχοντας ἐγένετο ἀπὸ δεκαετοῦς ἐνιαύσιον· οὕτως αὐξανομένης βαθμιαίως τῆς ἐξουσίας τῶν εὐγενῶν τοῦ λαοῦ τὰ δίκαια καὶ ἡ κατάστασις κατ' οὐδὲν ἐβελτιοῦτο, ἀλλὰ μάλιστα ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐχώρει· ἐπειδὴ ἀποκλειόμενοι οὗτοι τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν ἦσαν ὑπήκοοι τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἐν ταῖς ἀρχαῖς μὴ κωλυόμενοι ἀπό τινος χαλινοῦ νόμων ἀπένεμον τὸ δίκαιον κατὰ τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν, καὶ τὴν πολιτείαν διεύθυνον προσφόρως πρὸς τὸ ἴδιον ἐκυτῶν καὶ τῆς τάξεώς των συμφέρον· διὸ καὶ πλεῖστοι ἐκ τοῦ λαοῦ εἴτε ὑπὸ χρεῶν εἴτε ὑπὸ τῆς ἀδικίας τῶν ἰσχυροτέρων καταπιεζόμενοι ἦσαν ἐν σκληροτάτῃ τῶν εὐγενῶν πελατείᾳ, καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγροὺς τῶν πατρώνων των ἐπὶ εὐτελεῖ μισθῷ, ἄλλοι τέλος μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξοφλήσωσι τοὺς πιστωτάς των ἢ ὑπεβάλλοντο εἰς

δουλείαν δουλεύοντες παρ' αὐτοῖς, ἢ καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐπωλοῦντο.

§. 6.

Οὕτω λοιπὸν ἐχόντων τῶν πραγμάτων καὶ χαλεπῶς δυσχεραίνοντος τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ καταστάσει αὐτοῦ, μηδὲ δυναμένου πλέον ὑπομονητικῶς νὰ ὑποφέρῃ τὴν τῶν ὀλίγων δεσποτείαν διετάχθη, ὅπως μὴ ποῤῥοτέρω τὸ κακὸν προβῇ, ὁ Δράκων ἵνα γράψῃ νόμους, οἵτινες καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων ὀρέξεις νὰ περιστέλλωσιν ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων διὰ ῥητῶν νόμων, καὶ τὸν λαὸν νὰ συνέχωσι διὰ τοῦ φόβου τῆς ποινῆς. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πολιτεία οὐδένα σχεδὸν καρπὸν ἀπήλαυσεν ἀπὸ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ. Διότι ἦσαν οἱ Δρακόντειοι οὗτοι νόμοι τὸ μὲν διὰ τὴν ἄμετρον τῶν ποινῶν ὠμότητα εἰς πάντας ἀπεχθεῖς, τὸ δὲ πρὸς κατάπαυσιν τῶν στάσεων καὶ ἐμφυλίων διενέξεων οὐδαμῶς σχεδὸν πρόσφοροι, μὴ μεταβαλόντες ποσῶς οὔτε τὰ δίκαια, οὔτε τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ· ἐπειδὴ ἡ παρὰ τοῦ Δράκοντος καθιδρυθεῖσα νέα τῶν δικαστῶν τάξις καὶ συνισταμένη ἐκ πεντήκοντα καὶ ἑνὸς ἀνδρῶν ἐχόντων τὴν ἐν πέντε δικαστηρίοις ἐκδίκασιν τῶν περὶ φόνου καὶ τῶν παραπλησίων κακουργημάτων οὐ μόνον οὐδὲν συνετέλει πρὸς τὸ κοινὸν συμπάσης τῆς πολιτείας συμφέρον, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς τὴν κατάστασιν αὐτῆς μετέβαλλεν, καθότι καὶ οἱ τὰ δικαστήρια ταῦτα ἀποτελοῦντες ἐξ οὐδενὸς ἑτέρου εἰμὴ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐκείνων ἦσαν, ὥστε ἅπασα ἡ μεταβολὴ συνίστατο ὅπως τὰ πρότερον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς βουλῆς ἀνήκοντα μετενεχθῶσιν ἤδη εἰς ἄλλους ἐκ τῆς αὐτῆς τάξεως ἀνθρώπους.

§. 7.

Ἐπινεμομένης λοιπὸν ὀσημέραι τῆς διχονοίας τὴν

πολιτείαν καὶ δεινῶς πονούσης τῆς πόλεως ἐκ τῶν θορύβων καὶ ταραχῶν εἷς τῶν εὐγενῶν, ὁ Κύλων, ἀνὴρ πλούσιος καὶ δραστήριος, ὑπὸ ἐλπίδος καταλήψεως τῆς βασιλείας δελεασθεὶς κατέλαβε δι' ἐνόπλων ἀνδρῶν τὴν Ἀκρόπολιν· ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' ἡδονὴν μᾶλλον ἢ προνοητικῶς ἐχώρει ἐπὶ τὸ κατόρθωμα καταπιεσθεὶς ὑπὸ τῶν λοιπῶν εὐγενῶν, μάλιστα δὲ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, αὐτὸς μὲν ἐζήτησεν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν τῇ φυγῇ, οἱ δὲ ὀπαδοί του ἀναγκασθέντες νὰ παραδοθῶσιν ἐναντίον τοῦ ὁσίου καὶ τῆς πίστεως κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, μεγάλως δυσχεραίνοντος τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι· ἐφ' ᾧ πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν θεῶν ἔδοξεν ὅπως μετακαλέσωσιν ἀπὸ τῆς Κρήτης τὸν Ἐπιμενίδην, ἵνα τὴν πολιτείαν διὰ τοῦ κακουργήματος καταμιανθεῖσαν καθαρίσῃ, καὶ τοὺς Ἀλκμαιωνίδας καταδικασθέντας ὑπὸ τριακοσίων ἐκ τῆς εὐγενείας ἐκλελεγμένων δικαστῶν ἐκδιώξωσιν εἰς ἐξορίαν. Ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀμυδροτάτης τῶν χρόνων τούτων ἱστορίας δὲν δυνάμεθα ν' ἀναζητήσωμέν τι ἔστω καὶ ἀβέβαιον περὶ τοῦ πολιτικοῦ τύπου τῆς πολιτείας· ἐπειδὴ καὶ Ἄρειον Πάγον βλέπομεν μνημονευόμενον, καὶ Ἐφέτας, καὶ Πρυτανεῖον, καὶ Πρυτάνεις Ναυκράρων· καὶ διὰ μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρειοπάγου δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐσημαίνετο ἡ βουλή, οἱ δὲ ἐφέται δικασταὶ ἐγκαθιδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος, περὶ ὧν ἀρτίως ἐλέχθη· περὶ Ναυκράρων τέλος ὁποῖοι τινὲς ἦσαν ἢ πότε ἐγκατεστάθησαν εἰ καὶ ὀλίγας μαρτυρίας ἔχομεν, τοῦτο ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀττικὸς λαὸς εἰς τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ναυκραρίας κατὰ κώμας διηρημένος οὕτως, ὥστε ἐν ἑιάστῃ τῶν φυλῶν ἀνῆκον ἀνὰ δώδεκα ναυκραρίαι, εἰς ἑκάστην δὲ τῶν φατριῶν ἀνὰ τρεῖς. Ἐκ τῆς διαιρέτεως ταύτης ἐκανονίζοντο τὰ δημόσια

καθήκοντα, αἱ καταβολαὶ τῶν χρημάτων, αἱ εἰς στρατιώτας ἐγγραφαί, αἱ παρασκευαὶ τῶν πλοίων καὶ λοιπῶν, πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν ὁποίων καθίστων ἐπιμελητάς τινας, οὓς ἐκάλουν ναυκράρους, περὶ ὧν ἀμφιβάλλεται ὁτότερον μόνοι ἢ πλείονες ἦσαν· πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι πλείονες ἦσαν ἐπιμεληταὶ ἑκάστης τῶν ναυκραριῶν δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἀναφέρονται πρυτάνεις τούτων, οὓς νομίζω πρώτους τῶν λοιπῶν ἐν ἑκάστῃ ναυκραρίᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον μικρὸν μέρος καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, μάλιστα δὲ ὅτε παρενέπιπτεν ὑπόθεσίς τις συνδεδεμένη μετὰ στρατιωτικοῦ καὶ χρηματικοῦ ζητήματος.

§. 8.

Καταλυθέντος οὕτω τοῦ Κύλωνος καὶ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν ἐκδιωχθέντων ὑπὸ τῆς πολιτείας, οὐδὲν ἧττον στάσις τρομερὰ μετ' ὀλίγον μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἀνεγείρθη, καὶ ὁ λαὸς ἅπας εἰς τρεῖς αἱρέσεις διεχωρίσθη, τοὺς Διακρίους, οἵτινες δημοτικὸν τὸ πολίτευμα ἀπήτουν, τοὺς Πεδιαίους, οἵτινες τὴν διατήρησιν τῆς τῶν ἀρίστων ἐξουσίας ἐπεθύμουν, καὶ τοὺς Παραλίους, οἵτινες μέσην μεταξὺ ἑκατέρων ὁδὸν ἠκολούθουν. Τέλος κατὰ τὴν 46 Ὀλυμ. 3 ἔτος ὁ Σόλων, υἱὸς τοῦ Ἐξεκεστίδου, ἐκ τοῦ γένους τῶν Κοδριδῶν, ἀνὴρ διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μετριότητά του παρὰ πᾶσιν ἐπίσης προσφιλής, ἀνελθὼν εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐπεφορτίσθη ὅπως τὴν διατεθορυβημένην καὶ σχεδὸν ἀπολωλυίαν πολιτείαν διὰ νέων νόμων ρυθμίσῃ καὶ συνθέσῃ· ὅθεν πρώτην σκέψιν νομίσας οὗτος τὴν ἀπὸ τῶν δανειστῶν ἐλευθερίαν τῶν ὀφειλετῶν ἁπάντων τὰ δεσμὰ τῶν πολιτῶν ἢ παντελῶς ἀπέκοψεν ἢ μεγάλως ἀνεκούφισεν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ τόκου καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τοῦ

νομίσματος, νομοθετήσας ὅπως εἰς τὸ μετέπειτα μὴ ὦσι πλέον ὑπόδουλα τοῖς δανεισταῖς τὰ σώματα τῶν ὀφειλετῶν, ἀλλ' αἱ περιουσίαι μόνον. Μετὰ ταῦτα ἐρρύθμισε κατὰ τὸ δυνατὸν τὸ δίκαιον τῶν τάξεων, ἵνα μήτε ἡ εὐγένεια τοῦ γένους πλεῖον τοῦ δικαίου ἰσχύῃ, μήτε πάλιν ὁ χείριστος καὶ εὐτελέστατος ἴσον τοῖς κρείττοσι δύναται· ἰδὼν δ' ὅτι τοῦτο ἄλλως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ εἰμὴ διὰ διαιρέσεως τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις ἢ κλάσσεις ἐκ τοῦ τιμήματος ὁριζομένας διεσταθμήσατο κατ' αὐτὸ τὰ δίκαια καὶ τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν. Διεῖλε λοιπὸν τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας τάξεις· τοὺς Πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἔχοντας δηλονότι τοσαῦτα κτήματα, ὥστε νὰ ἀποφέρωσι καρπὸν ὑγρὸν καὶ ξηρὸν πεντακοσίων ἢ πλειόνων μεδίμνων, τοὺς Ἱππεῖς, ἤτοι τοὺς ἀποφέροντας τριάκοντα μόνον, τοὺς Ζευγίτας, ἤτοι τοὺς κεκτημένους ἑκατὸν πεντήκοντα μόνον μεδίμνους, καὶ τέλος τοὺς Θῆτας, εἰς οὓς συγκαταλέγονται οἱ ἔλαττον τῶν ἀνωτέρω τάξεων κεκτημένοι. Εἰς τὰς τάξεις ταύτας ὥρισεν τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα ὤφειλον ἐν ἀνάγκῃ νὰ παρέχωσιν εἰς τὴν πολιτείαν· εἰς τοὺς πεντακοσιομεδίμνους τάλαντον, εἰς τοὺς ἱππεῖς ἥμισυ, εἰς τοὺς ζευγίτας 1800 δραχμὰς, οἱ δὲ θῆτες ἦσαν ἀφορολόγητοι, πάσης στρατείας ἀπηλλαγμένοι, μόνον ἐν καιρῷ ἀνάγκης στρατευόμενοι, καὶ τότε ὡς ψιλοὶ στρατιῶται· οἱ δὲ λοιποὶ ἐστρατεύοντο ἢ ἑαρέως ὡπλισμένοι ἢ ἔφιπποι· εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα μόνον ἐκ τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων ἠδύναντο νὰ προχειρίζωνται, ἐκτὸς τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλων τινῶν ἀρχῶν, μεγίστην ἐμπιστοσύνην ἀπαιτούντων, εἰς ἃ προεχειρίζοντο μόνον ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων. Οἱ ἄρχοντες ἐχειροτονοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἐκκλη-

σίας· τὸ δίκαιον τῆς ψηφοφορίας ἐπετράπη ἐξίσου εἰς πάντας τοὺς πολίτας, καὶ τούτου ἕνεκα ἡ περὶ τῶν μεγίστων τῆς πολιτείας πραγμάτων σκέψις παρεδόθη εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἡνίοχον τούτου καὶ εὐθυντῆρα προὔθετο τὴν βουλὴν, νομοθετήσας ἵνα μή τι πρότερον εἰς τὸν λαὸν φέρηται εἰμὴ δόγματι τῆς βουλῆς, μήτε κυροῖ τι ὁ λαὸς, εἰμὴ κελευσθεὶς εἰς ψηφοφορίαν παρὰ τῶν βουλευτῶν. Οἱ βουλευταὶ ἦσαν τετρακόσιοι, ἑκατὸν ἀφ' ἑκάστης φυλῆς κατ' ἔτος ἐκλεγόμενοι, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν τριῶν μόνον ἀνωτέρων τάξεων, ἄγοντες τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας των ἔτος. Τῶν ἀρχόντων ἡ ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης ἐξουσία εἰς τοσοῦτον ἠλαττώθη, ὥστε ἠδύνατο ἕκαστος τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν νὰ ἐφεσιβάλλῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν· οἱ δὲ δικασταὶ δὲν ἐλαμβάνοντο ἐξ ὡρισμένων τάξεων, ἀλλ' ἀδιακρίτως ἐξ ὅλων τῶν τάξεων καὶ εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα οἱ συμπληρώσαντες τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας των ἔτος. Ἐκ δὲ τῶν παρὰ τοῦ Δράκοντος συστηθέντων δικαστηρίων περὶ φόνου ὁ Σόλων διετήρησε μόνον τὸ τῶν Ἐφετῶν, λαμβανομένων ἐξ εὐγενῶν· ἓν εἶδος τῶν φονικῶν δικῶν, ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ δικαζομένων, ἀνετέθη εἰς νέον τινὰ σύλλογον, τὸν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, εἰς ὃν σύλλογον ἐνεγράφοντο οἱ ἐκ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀρχόντων ἀπερχόμενοι μεγίσταις τιμαῖς καὶ ἐπαίνοις περιβλημένοι· εἰς τούτους προσήπτετο οἱονεὶ καθόλου τις τῆς πολιτείας ἐπιτήρησις· ὅπως τὰς πράξεις δηλ. τῶν ἀρχόντων ἐπιβλέπωσι, καὶ κωλύωσιν ἐάν τι κατὰ τῶν νόμων καὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἐπράττετο, παραινοῦντες, ἀπαγορεύοντες καὶ καταγγέλλοντες· προσέτι εἶχον οὗτοι τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τῶν ἰδιωτῶν βίου, τῶν ἠθῶν καὶ τῆς δημοσίας ἀγωγῆς. Οὐδεὶς δὲ οὔτε ἄρχων, οὔτε βουλευτὴς, οὔτε δικαστὴς, οὔτε ἐκκλησιαζόμενος

μισθὸν παρὰ τοῦ δημοσίου ἐλάμβανεν, ἐξ οὗ συνέβαινεν ὅπως οἱ εὐπορώτεροι, μηδαμῶς ἀπησχολημένοι ὄντες, διαχειρίζωνται πάντα τὰ πολιτικὰ, τῶν πενεστέρων μὴ δυναμένων διὰ τὴν περὶ τὰ οἰκιακά των μέριμναν νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων.

§. 9.

Οὕτω σοφῶς συγκεράσας τὴν πολιτείαν οὐδ' ἐλαττώσας ποσῶς τὴν τῶν ἀρίστων ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὸ πλῆθος οὐδὲν ἧττον χειραγωγήσας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, εἰ καὶ ἐνίοτε ὑπέκειτο ὑπὸ τὴν αὐθεντίαν αὐτῶν, ἔθεσεν ὁ Σόλων τὰ θέμεθλα τοῦ μέλλοντος τῶν Ἀθηναίων μεγαλείου· διότι τοιαύτην κατέστησε τὴν πολιτείαν, οἵα ἀδύνατον ἦν ὅπως μὴ ἀναβιβάσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς πᾶσαν πολιτικὴν ἀρετήν· ἐπειδὴ ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτῆς ἐδῶ μὲν ἔπαθλα ἐν τῷ μέσῳ κείμενα, ἐκεῖ δὲ πεδίον ἐντιμότατον ἑαυτῷ ἀνεπεπταμένον ἔβλεπεν, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ δυνάμεις διημιλλῶντο καὶ αἱ ὕπατοι τιμαὶ ἐθηρεύοντο· καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐνόμισεν κρεῖττον νὰ προσδεθῶσιν οἱ πολῖται εἰς τὴν πολιτείαν καὶ νὰ προσεθισθῇ ὁ λαὸς εἰς τὰ πολιτικὰ σπουδάσματα, παρὰ διὰ τῶν αὐστηρῶν τῆς ἀγωγῆς δεσμῶν καὶ διὰ περιφροντίστου τινὸς κολάσεως τῶν πνευμάτων· ἐλευθέρως ἅπαντας κινεῖσθαι προείλετο, καὶ ταύτην τοῦ βίου τὴν ὁδὸν ἀκολουθεῖν, ἥτις τὰ μάλιστα σύμφορος πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς πόρους ἑκάστου ἤθελε φαίνεσθαι, φυλαττομένου μόνον ὅπως μὴ ἡ πολιτεία λυμαίνηται. Διὸ οὔτε τέχναι παντοειδεῖς, οὔτε ἐνδελεχεῖς τῶν ξένων ἐμπορεῖαι ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τῆς πολιτείας, προσέτι δὲ οὐδ' ἐκεῖνο ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος νομοθέτης ἔκρινεν ἐπιμελῶς τηρητέον, ὅπως εἰς τὴν παροῦσαν δηλ. τῶν πραγμάτων κατάστασιν τὰ μάλιστα

ἐθισθέντες ταύτης καὶ ἀπριξ ἔχωνται, οὔτε μανθάνοντες οὔτε ὀρεγόμενοι καινότερόν τι, τελείαν ἔχων τὴν ποποίθησιν ὅτι ὡς οἱ ἄνθρωποι οὕτω καὶ οἱ νόμοι πρέπει νὰ ὦσι μεταβλητοί, φυλαττομένου μόνον ὅπως μή τι εἰκῆ καὶ ἀνοήτως νεωτερίζωσιν. Εἰ καὶ δὲν δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ μέτρον δια τὴν εὐκίνητον τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ φρένα πολλὰ κακὰ ἐπέφερεν εἰς τὴν πολιτείαν, ἥτις μετὰ ταῦτα ἰσχυροτέρα καὶ πλουσιωτέρα καταστᾶσα καὶ ἐπιλαθομένη διὰ τοῦτο τῆς ἀρχαίας αὐτῆς λιτότητος, φειδωλίας καὶ χρηστότητος διεφθάρη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ κτᾶσθαι καὶ δεσπόζειν ἢ τῆς ἡδύτητος τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἀφροντισίας, καὶ κατέῤῥευσεν ἐκείνη ἣν πάλαι ποτὲ ὁ Πλάτων λέγει ἐπικαθήσασαν ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν πολιτῶν δεσπότις αἰδὼς, δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς νόμοις ζῆν ἤθελον.

§. 10.

Ἀλλ' οὐχὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος ἐστερήθη πάλιν ὁ Ἀττικὸς λαὸς τοῦ καρποῦ τῆς νέας ἐλευθερίας· ἐπειδὴ τὸ πρῶτον μήπω δοκιμασθείσης ὑπὸ τῶν πολιτῶν τῆς ἀρετῆς τῶν νόμων, καὶ τῶν ἀριστοτρατικῶν ὡς πλεῖστον χαλεπῶς φερόντων τὴν τῶν προτέρων αὐτῶν δικαίων ἐλάττωσιν, τοῦ δὲ λαοῦ οὐχ ἱκανῶς φρυάττοντος ἐπὶ τούτοις, αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι φατρίαι τῶν Διακρίων, Πεδιαίων καὶ Παραλίων αὖθις τὴν πολιτείαν διεθορύβουν, ἕως οὗ Πεισίστρατος, ὁ τῶν Διακρίων ἀρχηγὸς, ἐγένετο κύριος τῆς ἀρχῆς, (Ὀλυμ. 54, 4.), ἣν νῦν μὲν ἀπολεσθεῖσαν, νῦν δ' αὖθις ἀνασωθεῖσαν διεφύλαξε τέλος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τοῖς υἱοῖς κατέλιπε κληρονομικήν. Ἐκπεπτωκότων δὲ τούτων (Ὀλ 67, 2. ἔτος) ἅμα τῇ ἐπανορθώσει τῆς πολιτείας ἀναγεννῶνται καὶ νέαι αὖθις ἔριδες, ἀρχηγούντων τῶν μὲν ἀριστοκρατικῶν τοῦ Ἰσαγόρου,

τῶν δὲ δημοκρατικῶν τοῦ Κλεισθένους. Τέλος μετὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους ἀγῶνας ἠναγκάσθη ὁ Ἰσαγόρας νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς πόλεως, ἡ δὲ πολιτεία συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους καὶ διερρυθμίσθη διὰ νόμων, τὴν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος θεμελιωθεῖσαν ἐλευθερίαν στερεούντων καὶ αὐξανόντων. Ἐπειδὴ ἐν πρώτοις προσλαβόντες εἰς τὴν πολιτείαν τοὺς ξένους καὶ ἀπελευθέρους προσέθεντο νέας δυνάμεις εἰς τὸ πλῆθος· εἶτα λυθέντων τῶν δεσμῶν τῶν ἀρχαίων φατριῶν ἠλαττώθησαν αἱ δυνάμεις τῶν εὐγενῶν, καὶ γενομένης νέας καταγραφῆς τῶν πολιτῶν, ἐν ᾗ οὐδὲν πλέον ἐκεῖνοι ὕπερ τοὺς ἄλλους ἠδύναντο, συνεδέθησαν ἅπαντες πρὸς ἀλλήλους καὶ μετὰ τῆς πόλεως διὰ νέων δεσμῶν.

§. 11.

Πλείστην ὅμως ἐπίδοσιν ἔλαβεν ἡ τοῦ λαοῦ ἐξουσία μετὰ τὸν δεύτερον Περσικὸν πόλεμον· διότι ἀφοῦ πρῶτον ἐκ τοῦ θαλασσίου εἴδους αὐτοῦ τούτου τοῦ πολέμου συνέβη μεγάλη τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων μεταβολή, καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν μαχῶν καὶ ἡ σωτηρία αὐτῆς τῆς πολιτείας εἶδον ὅτι ἔκειτο οὐχὶ εἰς τοὺς πεζοὺς καὶ βαρέως ὡπλισμένους στρατιώτας, οἵτινες τὸ πάλαι ἦσαν σύμπασα ἡ ἰσχὺς τῆς πολιτείας, ἀλλὰ εἰς τοὺς ναύτας καὶ κωπηλάτας, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀνῆκον εἰς τὴν ἐσχάτην τοῦ πλήθους τάξιν, ἐγένετο ἀναγκαίως ὅπως ἡ δύναμις καὶ ἐξουσία ἀπὸ τῶν πλουσιωτέρων, ἐξ ὧν συνίστατο συνήθως ὁ βαρὺς ὁπλισμός, κατέλθῃ πρὸς τοὺς πενεστέρους· εἶτα ἐρημωθέντων ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ὅλων τῶν τῆς Ἀττικῆς μερῶν συνεθραύσθησαν καὶ συνετρίβησαν καὶ τῶν πλείστων ἀριστοκρατικῶν αἱ δυνάμεις, ἄλλοι δὲ πένητες πρότερον καὶ σμικρῶν ἀγρῶν ἰδιοκτῆται, διὰ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου ἐγένοντο πλουσιώτατοι. Σύμπας

δ' ὁ ὄχλος ὑπὸ τῆς προσφάτου νίκης ἐπαρθεὶς καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἀνδρίας αὐτοῦ συνειδήσιν. λαβὼν πλείονα μετοχὴν εἰς τὰ τῆς πολιτείας πράγματα ἀπήτει. Ὅθεν ὁ Ἀριστείδης οὐ πάνυ μέτριος ὑπερασπιστὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν εἰσήγαγε νόμον, ἐπιτρέποντα τὴν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑψίστας τιμὰς περιέλευσιν παντὸς ἰθαγενοῦς πολίτου ἄνευ διακρίσεως τάξεως. Ἀλλ' οὐ μετὰ πολὺ συντελεσθείσης τῆς κατὰ θάλατταν ἡγεμονείας, καὶ πλουτισθέντος διὰ τῶν συμμαχικῶν φόρων τοῦ ταμείου, ἄνθρωποι φιλόδοξοι ἤρξαντο νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὴν πολιτείαν τὸ ὀλέθριον τῶν δημοσίων δωρεῶν ἔθος. Καὶ πρῶτον δὴ ὁ τῶν δικαστηρίων μισθὸς εἰσήχθη, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν· Εἰ καὶ ἀμφοτέρων ἡ ἀρχὴ ἦν μετρία, σκοποῦσα τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δυνατὴν διατήρησιν πολλῶν ἐκ τῶν πενεστέρων, μετ' ὀλίγον ὅμως ηὐξήθη, ὅπως πλεῖστοι ὡς οἷόν τε τὸν εὐχερῆ τῶν δικαστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν χρηματισμὸν προτιμῶσιν τοῦ ἀηδοῦς μόχθου, καὶ ἔλαττον ἑπομένως ἡ τῶν ἀριστοκρατικῶν αὐθεντία κατὰ τῆς τοῦ ὄχλου πληθύος ἰσχύη. Προστεθέντο δὲ θαμινῶς εὐθὺς μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλα δωρήματα καὶ τέχναι τῶν δημαγωγῶν, ἵνα δύνωνται δι' αὐτῶν τὸν εὐκίνητον καὶ ἀμαθῆ ὄχλον εὐκολώτερον νὰ παρασύρωσι· τοῦ Ἀρείου Πάγου ἡ αὐθεντία ἠλαττώθη καὶ σχεδὸν ἀφῃρέθη, ηὐξήθη τέλος ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐν ἄστει ὄχλου διὰ ναυτῶν, ἐμπόρων, καπήλων, χειροτεχνῶν καὶ ἄλλων ἐμπορίας ἕνεκα θαμιζόντων τὴν πόλιν καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν Πειραιᾶ συῤῥεόντων.

§. 12.

Ὅθεν ἐπὶ τοῦ Πελοπ. πολέμου, ἀφ' οὗ ἡ κατὰ Συρακουσῶν ἐκστρατεία, ἡ ἀπὸ ἀκορέστου πρὸς τὸ ἄρχειν ἐπιθυμίας ἀναληφθεῖσα, δεινὸν καὶ αἰσχρὸν τέλος ἔ-

σχεν, καὶ αἱ τῆς πολιτείας δυνάμεις συνεθραύσθησαν καὶ συνετρίβησαν ὑπὸ τῆς ἀποστασίας τῶν συμμάχων, ὅπως δυνηθῇ τοὐλάχιστον ἡ πολιτεία ἐπί τινα χρόνον νὰ διατηρηθῇ ἀνέλαβόν τινες τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ βούλευμα ὑπὲρ νεωτερισμοῦ τινος αὐτῆς, καὶ ἅμα τῇ ἐλεύσει τῆς περὶ τοῦ δυστυχήματος ἀγγελίας (ἐν Ὀλυμ. 91, 4.) συνέδριόν τι γερόντων κατέστησαν, ὅπως ὑπὲρ σωτηρίας τῆς πολιτείας σκεφθῶσιν· οὗτοι ὠνομάσθησαν πρόβουλοι, ὄνομα παρὰ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐν χρήσει· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐξουσία τούτων ἦν ἐνιαυσία, διότι τὸ προσεχέστατον ἔτος οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐξαντληθέντες ὑπὸ τῶν ἐνδελεχῶν δαπανῶν τῶν πολέμων, καὶ ἀνιώμενοι ἐπὶ ταῖς ἀδικίαις τῶν συκοφαντῶν, προσέτι δὲ νομίζοντες ὅτι οἵτε Πέρσαι καὶ οἱ Λάκωνες ἀσμενέστερον μετ' ὀλίγων ἤθελον ποιήσει τὴν εἰρήνην, παρὰ μετὰ τῆς εὐκινήτου καὶ ἀπίστου τῶν πολλῶν πληθύος, ἐπεχείρησαν νὰ ἀνατρέψωσιν τὴν τοῦ ὄχλου δύναμιν καὶ νὰ ἀνυψώσωσι τὴν τῶν ὀλίγων. Ὅθεν ὁ Πείσανδρος, ὁ Ἀντιφῶν καὶ ἄλλοι τοῦ κόμματος τούτου καταπείθουσι τὸ πρῶτον τὸν ὄχλον, ὅπως προχειρισθῶσιν δέκα ἄνδρες, οἵτινες ἐν ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ χρηματίσωσιν ἐν τῷ λαῷ περὶ διακοσμήσεως τῆς πολιτείας. Τῇ βουλῇ μετὰ ταῦτα τούτων διωρίσθησαν πέντε ἄνδρες, ὑφ' ὧν αὖθις προεχειρίσθησαν ἄλλοι ἑκατόν, ὧν ἕκαστος προείλετο εἰς ἑαυτὸν ἑτέρους τρεῖς· οὕτω εἰς αὐτοὺς συμπληρωθέντας εἰς τετρακοσίους ἐν σχήματι βουλῆς σύμπασα ἡ πολιτεία ἐπιτρέπεται, διαλύεται ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων, αἱ ἀρχαὶ μεταβάλλονται, καθίστανται ὅπως εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐὰν ἀνάγκη τις τούτων ἐμφανίζηται, οὐχὶ ἅπαντες οἱ πολῖται συγκαλῶνται, ἀλλὰ πεντακισχίλιοι, καὶ οὗτοι οὐ πάνυ μικροῦ τιμήματος καὶ κατά τε τὰ ἄλλα

κατάλληλοι εἰς τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, μισθὸν ὅπως οὔτε ἄρχων οὔτε δικαστὴς οὔτε ἄλλος τις ἐκτὸς τῶν στρατιωτῶν λαμβάνῃ.

§. 13.

Μόλις ὅμως τέσσαρες μῆνες παρῆλθον, ὅτε ὁ λαὸς οὔτε τὴν εἰρήνην συντελουμένην ὁρῶν, καὶ τὴν τῶν τετρακοσίων δεσποτείαν ἀφορητοτέραν καθισταμένην ἐξέωσεν τούτους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τοιαύτην πάλιν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων δὲν ἀπεκατέστη αὖθις ἡ δημοκρατικὴ τῆς πολιτείας κατάστασις ὁποία πρότερον ἦν, ἀλλ' ἐξελέχθησαν ἐκ τῆς πληθύος ἁπάσης πεντακισχίλιοι τῶν πολιτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἰδίαις δαπάναις ὤφειλον νὰ ὁπλίζωνται, καὶ μόνοι αὐτοὶ ἐν ἐκκλησίαις τὴν πολιτείαν νὰ κυβερνῶσιν. Ἐπειδὴ οἱ πρότεροι ἐκεῖνοι πεντακισχίλιοι οὐχὶ πράγματι, ἀλλ' ὀνόματι μόνον ἦσαν. Ἐκτὸς τούτων ἐπηνορθώθησαν οἱ νόμοι καὶ εἰσήχθησαν νέοι, οἱ φαινόμενοι ὠφέλιμοι εἰς τὴν πολιτείαν, καὶ ἄλλα τινὰ καλῶς διερρυθμίσθησαν, ὥστε δι' ἀρίστου μετὰ τῶν ὀλίγων καὶ τοῦ ὄχλου συγκεράσματος λυσιτελῶς ἐπί τινα χρόνον ἡ πολιτεία διευθύνθη. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων πόσον διήρκεσεν δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφές, εἰ καὶ οὐ πολὺ ὑπάρξασα ὁμολογεῖται. Μετὰ τὴν παρ' Ἑλλησπόντῳ ὅμως μάχην ἡ τῶν ὀλίγων φατρία αὖθις ὑπερίσχυσεν, συνέστησαν πέντε ἔφοροι, ὅπως ἐν ταῖς τοῦ λαοῦ συνελεύσεσιν προΐστανται, ἀνεκλήθησαν οἱ ἐξόριστοι, καὶ ἀνεκτήσαντο τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δίκαια οἱ δι' ἀποβολῆς αὐτῶν ζημιωθέντες. Τέλος κυριευθεισῶν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Λυσάνδρου τὸ ὕψιστον κράτος ἀπεδόθη εἰς τριάκοντα μόνον ἄνδρας, ἵνα νέους νόμους καὶ νέον τῇ πολιτείᾳ τύπον συντάξωσιν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ χρόνῳ διοικῶσι πάντα κατὰ τὸ αὐ-

τοῖς δοκοῦν. Οὗτοι πεποιθότες εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φρουρὰν καὶ βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τρισχιλίων ἀνδρῶν, εἰς οὓς μόνον ἦν ἐπιτετραμένον τὸ ὁπλοφορεῖν καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως περιπολεῖν, τὴν βουλὴν καὶ τὰς ἀρχὰς πάσας κατὰ τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν συνέστησαν, καὶ πάντας τοὺς εἴτε ἐπ' ἀρετῇ, εἴτε ἐφ' ὑπολήψει, εἴτε ἐπὶ πλούτῳ διακρινομένους, καὶ οὓς ὑπενόουν μὴ εὐνοοῦντας τὴν δεσποτείαν αὐτῶν ἀκριτὶ τοὺς πλείστους ἐκ τοῦ μέσου ἀνῄρουν, καὶ τέλος ἀφορήτως καὶ ὠμῶς τὴν πολιτείαν ἐκυβέρνων. Ἀλλ' ἐξορίστων τινῶν δύναμις οὐ πάνυ μεγάλη ἀρχηγὸν ἔχουσα τὸν Θρασύβουλον καταλαμβάνει τὴν Φυλὴν, φρούριον τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἐκεῖθεν αὐξανομένη μεταβαίνει εἰς Πειραιᾶ, διαλύει τὰς τῶν Τυράννων δυνάμεις, καὶ τοὺς τῆς πόλεως κρατοῦντας τοσοῦτον στενοχωρεῖ, ὥστε οἱ τριάκοντα ἐκεῖνοι ἀναγκάζονται νὰ παραιτηθῶσι, καὶ ἡ πολιτεία εἰς δέκα ἄνδρας, ἐκλελεγμένους ἑκάστους ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἐπιτρέπεται· ὧν κατ' οὐδὲν μετριώτερον φερομένων, τῶν δὲ πνευμάτων τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν καταλλαγὴν τέλος προθυμουμένων, συνεργοῦντος καὶ τοῦ Παυσανίου, βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν, ἐγένετο εἰρήνη διὰ τῶν ἑξῆς νόμων· ἵνα μή τις ἐκτὸς τῶν τριάκοντα τυράννων καὶ τῶν δέκα ἀνδρῶν τιμωρηθῇ διὰ τὰς πράξεις του, μηδὲ δημευθῶσιν αἱ περιουσίαι, ἡ δὲ τῶν κοινῶν διοίκησις ἀποδοθῇ εἰς τὸν λαόν.

§. 14.

Ἐντεῦθεν ἡ πολιτεία τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἔστρεψεν εἰς τὴν ἀνακαίνισιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν νόμων· ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὅπως οἱ πίνακες, ἐφ' ὧν ἐπιγεγραμμένοι ἦσαν οἱ νόμοι, ἀναγραφῶσιν, καὶ νέοι ἐὰν ἡ χρεία ἀπήτει προστεθῶσιν. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἡ πολιτεία ἐπιτρέπεται εἰς εἴκοσιν ἄνδρας. Οὕτως ἐν βραχεῖ

ἐπηνορθώθη αὖθις τὸ δημοτικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ὅμως καί τοι ὑγιῶς συγκερασθὲν καὶ διὰ τῆς ἐκ νέου ἀποδόσεως εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῆς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν καὶ νόμων ἐπιτηρήσεως οὕτως αὐστηρῶς χαλιναγωγούμενον δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ· διότι τοιαύτη πλέον εἶχε καταστῆ ἡ φορὰ τῶν καιρῶν ἐκείνων καὶ ὁ τύπος τῆς πολιτείας, ὥστε οὔτε ἡ τοῦ Ἀρείου Πάγου βουλὴ, οὔτ' ἄλλος τις φραγμὸς ἐπήρκει. Ἐπειδὴ διεφθαρμένοι ἤδη τὰ ἤθη οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, διὰ τὰ μεγάλα κακὰ τοῦ ἀπαισιωτάτου ἐκείνου πολέμου μόνον μέλημα εἶχον ὅπως ἑκάστοτε τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς ἐπανορθῶσιν διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς πληθύος τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀσήμου ὄχλου, ἀναδεχόμενοι ὡς ἀστοὺς πολίτας ἀνθρώπους ξένους, περιοίκους καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δούλων πλείστους, ἐν ᾧ τοὐναντίον ὁ τῶν ἀρίστων ἀριθμὸς ὁσημέραι ἠλαττοῦτο, καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐξηντλοῦντο· ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων αὖθις ὅσοι δυστυχῶς ἤθελον τύχει ὑπερέχοντες τοῦ λοιποῦ ὄχλου κατὰ τὸν πλοῦτον ἢ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐπισημότητα, ὅσον ὀλίγοι καὶ ἂν ἦταν, ἀνηλεῶς κατετρύχοντο ὑπὸ τοῦ φορτίου διηνεκῶν δημοσίων λειτουργιῶν, καὶ τὰ πνεύματα αὐτῶν κατεῖχοντο ὡσεὶ καθειργμένα ὑπὸ τῶν ποικιλομόρφων σοφισμάτων τῶν συκοφαντῶν, οἵτινες οἱονεὶ κύνες τοῦ λαοῦ δι' ἀπειλῶν καὶ δικαστηρίων κατεφόβιζον καὶ κατεπίεζον ὁντιναδήποτε, ἔστω καὶ ἀμυδροτάτην σκιὰν ὑπονοίας παρέχοντα. Τἀνάπαλιν δ' ἄνθρωποι ταπεινοτάτης πολλάκις καταστάσεως, μὴ κατὰ πλοῦτον ἢ κατ' ἀξίαν, μηδὲ κατ' ἀρετὴν διαπρέποντες, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς εὐγλωττίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῆς τέχνης τοῦ ἀπατᾶν, τοῦ κολακεύειν, τοῦ ὀχλογαγωγεῖν ἰσχύοντες ἤκμαζον εἰς τὰς συνελεύσεις καὶ τὰ δικαστήρια-

ἠρέθιζον κατὰ τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν τὸν ὄχλον, ἡδυλογοῦντες καὶ κολακευτικῶς φερόμενοι πρὸς αὐτὸν ἐκέρδιζον τὴν εὔνοιάν του, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπειρῶντο ν' αὐξάνωσι τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ὅπως αὐτοὶ οὗτοι μᾶλλον ἰσχυροὶ καθιστῶνται. Τοιουτοτρόπως ὁ λαὸς, αὐτὸς οὗτος ἐπίνοσος ἤδη καταστὰς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, κατὰ κρημνῶν ἐπιφόρως φερόμενος, τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ εἰς ἀκολασίαν μεταβληθείσης, ἀπὸ δραστηρίου νωθρὸς, ἀπὸ ἀνδρείου ἀπόλεμος, ἀπὸ φειδωλοῦ καὶ ἐγκρατοῦς ἄπληστος καὶ ἄσωτος γενόμενος, οὐδὲ τῆς προτέρας αὐτοῦ εὐκλείας ἀναμιμνησκόμενος, εἰμὴ σπανίως καὶ ἐκ διαλειμμάτων, τυχὼν τέλος ἀντιπάλου ὑπερτέρου κατά τε τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἐμπειρίαν τὴν εἰς αὐτὸν παρὰ τῶν προγόνων παραδοθεῖσαν εὔκλειαν ἀντὶ ὀνείδους καὶ δουλείας ἀντήλλαξεν.

Τὰ προεκτεθέντα ταῦτα περὶ τοῦ τύπου καὶ τῶν μεταβολῶν τοῦ Ἀττικοῦ πολιτεύματος συνεπάγουσιν ἀναγκαίως καὶ τὴν κατὰ μέρος ἀφήγησιν τῶν διαφόρων φάσεων, ἃς ὑπέστη ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων κατά τε τὴν ἀρχὴν, ἀκμὴν καὶ παρακμὴν αὐτῆς· διὸ χωρῶμεν εἰς ταύτην μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας.

1) Περὶ τῶν ἐν Ἀττικῇ γενῶν τῶν ἀνθρώπων.

§. 15.

Ἡ Ἀττικὴ γῆ, ὅσον καὶ ἂν ὑπῆρξε μετρίου μεγέθους καὶ οὐχὶ τοσοῦτον καρπίμου ἐδάφους, ἀρκούντως ὅμως μεγάλην πληθὺν ἔσχε κατοίκων. Σύμπας ὁ ἀριθμὸς τούτων ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς πλείονας τῶν πεντακοσίων χιλιάδων, ἐξ ὧν δούλων μὲν ἦσαν τετρακόσιαι χιλιάδες, ξένων τεσσαράκοντα πέντε, τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος ἀπετέλει τοὺς πολίτας. — Οἱ δοῦλοι ἅπαντες ἦσαν ἐκ τοῦ εἴδους τῶν

ὠνητῶν δούλων, ἐπειδὴ εἰς τὴν γῆν προσγεγραμμένους ἢ ὁμοίους μὲ τοὺς εἵλωτας δούλους ἡ Ἀττικὴ οὐδέποτε ἔσχεν. Ἦσαν λοιπὸν πάντες ἢ ὑπὸ τῶν ἀνδραποδοκαπήλων διακεκομισμένοι, ἢ ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτισθέντες, ἢ οἰκογενεῖς· τινὲς δὲ καὶ ποινῆς ἕνεκα περιελθόντες εἰς τὴν δουλείαν· ἐδούλευον δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς ἰδιώταις. Ἐκ τῶν δημοσίων δούλων ἐλαμβάνοντο οἱ κλητῆρες καὶ ὑπηρέται τῶν ἀρχῶν, οἱ κήρυκες, οἱ γραφεῖς, οἱ γραμματοφύλακες, τοῦ δημοσίου νομισματοκοπείου οἱ τεχνῖται, οἱ δεσμοφύλακες καὶ οἱ δήμιοι. Ἐκ τοῦ εἴδους τούτου ἦσαν καί τινες Σκύθαι, ἢ [redacted], ἢ Σπευσίνιοι καλούμενοι, τριακόσιοι ἐν ἀρχῇ, μετὰ ταῦτα δὲ χίλιοι διακόσιοι, προσδιωρισμένοι μέρος μὲν εἰς τὰς στρατιωτικὰς, μέρος δὲ εἰς τὰς τῆς πόλεως ὑπηρεσίας, κοιταζόμενοι ἐν τῇ ἀγορᾷ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐν Ἀρείῳ πάγῳ. Προσέτι ἦσαν καὶ διακόσιοι ἱπποτοξόται, ἔφιπποι τοξόται πρὸς χρῆσιν τοῦ πολέμου, οἵτινες καὶ οὗτοι φαίνεται πολὺ πιθανὸν ὅτι ἦσαν δοῦλοι. Τῶν δὲ ἰδιωτικῶν δούλων τὰ εἴδη καὶ αἱ ὑπηρεσίαι ἦσαν πολλαπλαῖ καὶ ποικίλαι, ὧν ἡ ἀπαρίθμησις εἶναι ἔξω τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ. Τούτων ἄλλοι μὲν ἐν τῷ δεσποσύνῳ οἴκῳ ἐδούλευον, ἄλλοι δὲ ἦσαν προωρισμένοι εἰς ἀγροτικὰς ἀσχολίας ἢ εἰς μεταλλεῖα. Ὅσοι ἐμπείρως εἶχον πρὸς τέχνην τινὰ καὶ ἐργασίαν, οὗτοι ἢ ἐν ἐργαστηρίοις συνημμένοι ὑπὸ τὸν ἐπιστάτην (ἡγεμόνα, ἐπίτροπον) εἰργάζοντο, ἢ καὶ καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἰδίᾳ κατοικοῦντες ἀπέτιον εἰς τὸν δεσπότην αὐτῶν ὡρισμένας ἀπὸ τοῦ κέρδους των ποσότητας· πολλοὺς δὲ καὶ οἱ δεσπόται αὐτῶν ἐξεμίσθουν εἰς ποικίλας ὑπηρεσίας, ἢ αὐτοὺς τούτους ἐκέλευον νὰ ζητήσωσιν ἐργολάβους ἑαυτῶν πρός τι ἔργον. Τέλος οἱ δοῦλοι

διεχειρίζοντο καὶ τὰ παντοπωλεῖα καὶ τὰ καπηλεῖα καὶ λοιπὰ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ ἐμπορία καὶ χρηματιστικαὶ ἀσχολήσεις ἦσαν ἐπιτετραμμέναι εἰς τοὺς δούλους.

§. 16.

Ἡ κατάστασις τῶν παρ' Ἀθηναίοις δούλων ὑπῆρξέ πως καλλιτέρα ἢ ἀλλαχόθι· οἱ τῇ πολιτείᾳ δουλεύοντες οὐ πάνυ ἄλλως ἢ ὡς οἱ μέτοικοι ἐνομίζοντο. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἰδιωτικῶν οἱ νόμοι οὐχὶ ὀλίγα προέβλεπον. Ἐπειδὴ οὔτε ἡ ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ θανάτου αὐτῶν ἐξουσία ἦν ἐπιτετραμμένη εἰς τοὺς δεσπότας των, καὶ ὅσοι ὠμότερον καὶ σκληρότερον ἐκυβερνῶντο, εἰς τούτους ἐπετρέπετο νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὸ Θησεῖον ἢ εἰς ἄλλο τι ἄσυλον καὶ νὰ ἀπαιτῶσι πρᾶσιν. Ἀδικήματα κατ' ἀλλοτρίου δούλου ἐπενεγχθέντα, τὰ σκληρότερα βεβαίως, καὶ διὰ τῆς ἐφ' ὕβρει ἀγωγῆς ἠδύναντο παρὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ νὰ διεκδικηθῶσι· οὐδ' ἦν σπάνιον τὸ δι' ἰδίου ἕκαστος ἀργυρίου ἀντωνεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν, συμφωνῶν μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ περὶ τῆς τιμῆς. Ἔτι δὲ καὶ ἐν ἐκστρατείᾳ, κατ' ἀρχὰς ναυτικῇ, ἐλαμβάνοντο πολλάκις οἱ δοῦλοι, οἵτινες ἐὰν φιλοπόνως καὶ δραστηρίως ὑπηρέτουν τὴν πολιτείαν ἐδωροῦντο συνήθως διὰ τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας καὶ πολιτογραφήσεως. Τὸ σχῆμα τῶν δούλων καὶ ὁ ἱματισμὸς ὀλίγον διέφερεν ἀπὸ τοῦ τῶν πενεστέρων πολιτῶν· καὶ ἠθῶν μᾶλλον ἀνειμένων καὶ πνεύματος πολλάκις ὑπερτέρου τῆς ἑαυτῶν καταστάσεως λέγεται ὅτι ἦσαν οὗτοι. Ἀπείργοντο ὅμως ἀπὸ τῆς τῶν ἐλευθέρων παιδείας καὶ τῶν γυμνασίων καὶ ἀπὸ τῶν συνελεύσεων τοῦ λαοῦ, οὔτε ἠδύναντο νὰ παρίστανται εἰς τὰ δικαστήρια, ἢ νὰ προσάγωνται μάρτυρες, εἰμὴ ἐπὶ τῶν φονικῶν μόνων δικῶν· οἱ ἀ,

πελεύθεροι μετέβαινον εἰς τὴν τάξιν τῶν μετοίκων καὶ ἐσυνείθιζον νὰ ἔχωσι προστάτην τινὰ, ὅπερ ἐάν τις ἄνευ δικαίας αἰτίας ἀπεποιεῖτο εἰς τοῦτον ἐπέκειτο ἀγωγὴ ἀποστασίου, καὶ νικώμενος ἀνεκαλεῖτο εἰς τὴν δουλείαν.

§. 17.

Μέτοικοι, ὅ ἐστι ξένοι, οἵτινος ἐγκαταλιπόντες τὴν ἑαυτῶν πατρίδα ἦλθον ἵνα κατοικήσωσι τὰς Ἀθήνας, ἦσάν πλεῖστοι ἐν Ἀθήναις, εἴτε ὑπὸ τῆς τερπνότητος τῆς χώρας καὶ τῆς συῤῥοῆς παντοειδῶν ἡδονῶν, εἴτε ὑπὸ τοῦ προσφόρου πρὸς χρηματισμὸν προτρεπόμενοι. Καὶ τῶν Ἀθηναίων τὰ ἤθη κατὰ τὴν πρὸς τοὺς ξένους φιλανθρωπίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐξεῖχον τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Τὸ δίκαιον ὅμως τούτων καὶ ἡ κατάστασις πολὺ κατώτερα ἦσαν τῶν τῶν πολιτῶν. Ἐπειδὴ οὔτε κτήματα ἐν τῇ Ἀττικῇ εἶχον, οὔτε ἐπιγαμίαν μετὰ τῶν πολιτῶν, οὔτε νὰ διεξάγωσιν ἐν δικαστηρίοις τὰς ὑποθέσεις των, εἰμὴ προσλαμβάνοντες ἕνα ἐκ τῶν πολιτῶν, εἰς ὃν ἀφιέρουν ἑαυτοὺς ὡς εἰς πάτρονα (προστάτην)· ὅστις δὲν εἶχε προστάτην, κατὰ τούτου ἦν δίκη ἀποστασίου, ποινὴ δὲ ἡ δουλεία. Ἐκτὸς τούτου ἐτέλουν δασμὸν οἱ μὲν οἰκογενειάρχαι δώδεκα, αἱ δὲ χῆραι ἓξ δραχμὰς κατ' ἔτος, εἰς δὲ τοὺς ἔχοντας καπηλεῖα, ἢ ἄλλον ὁντιναδήποτε χρηματισμὸν ἐξασκοῦντας ἦν ἐπιβλεβλημένος καὶ φόρος. Εἰς συνήθεις πομπὰς δημοσίων τινῶν τελετῶν σκαφηφόροι, ὑδριαφόροι, σκιαδηφόροι ἐλαμβάνοντο ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτων. Τοὺς ἐκτάκτους δασμοὺς καὶ τὰ καθήκοντα ἐκεῖνα, τὰ καλούμενα λειτουργείας, οἱ μέτοικοι ἐπετέλουν πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ οὐχὶ σπανίως κατεγράφοντο εἰς τὰς κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν

ἐκστρατείας· ἡ δὲ ἀπόφασις περὶ παραδοχῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ μετοίκων φαίνεται ὅτι ἔκειτο παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ. Ἀτέλεια ὅμως δασμῶν καὶ ἄλλων καθηκόντων ἢ δίκαιον ἰσοτελείας, ὅπως δηλ. ἀπολαύωσι καὶ οὗτοι ὅσα καὶ οἱ λοιποὶ πολῖται, μὴ ὑποχρεούμενοι νὰ ἔχωσι προστάτην, καὶ δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲν ἠδύνατο νὰ παραχωρηθῇ εἰς τοὺς μετοίκους εἰμὴ διὰ ψηφίσματος τοῦ λαοῦ.

§. 17.

Τῶν Ἀττικῶν πολιτῶν δύο ἦσαν εἴδη, τὸ μὲν τῶν ἰθαγενῶν, τὸ δὲ τῶν προσγεγραμμένων, οἵτινες παρὰ τοῦ λαοῦ ἐδωροῦντο διὰ τῆς πολιτείας· τοῦ δώρου τούτου ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος ἠθέλησεν ἵνα μὴ γεύτωνται εἰμὴ ἄνδρες διαφερόντως τὴν πολιτείαν εὐεργετήσαντες, ἢ ἐγκαταλιπόντες τὸ πάτριον ἔδαφός των ἐξελέξαντο ἕδραν μόνιμον ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκείων ἁπάντων τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου τούτου πολλάκις ἀπομακρυνόμενοι ἐδωροῦντο τὸ δικαίωμα τοῦτο τιμῆς χάριν καὶ εἰς πολλοὺς ξένων πολιτειῶν βασιλεῖς τε καὶ ἡγεμόνας, ὧν οἱ πλεῖστοι οὐδ' εἶδον ἀληθῶς τὰς Ἀθήνας· καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡ τιμὴ αὕτη, περὶ πολλοῦ τὸ πάλαι ποιουμένη, εἰς τούς μετέπειτα χρόνους ἤρξατο ἐκφαυλίζομένη καὶ εἰς πλείστους ὅσον οἷόν τε ἀναξίως καὶ ἀδιακρίτως παρεχομένη. Πρὸς μετάδοσιν δὲ τῆς πολιτείας ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἡ πρότασις διὰ δύο ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τοὺς καλοὺς μάλιστα χρόνους τοῦ Ἀττικοῦ πολιτεύματος δὲν ἐπετυγχάνετο αὕτη εἰμὴ ὅταν ἐπεψηφίζετο δι' ἓξ χιλιάδων μυστικῶν ψήφων τῶν πολιτῶν· ἦν δὲ καθιερωμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ γραφὴ παρανόμων κατ' ἐκείνου, ὅστις ἐπρότεινε ταύτην ἀνόμως καὶ ἄνευ δικαιολογουμένης αἰτίας. Ὅσοι δὲ εὐεργεσίας ἕνεκα

πρὸς τὸν λαὸν παρελαμβάνοντο εἰς τὴν πολιτείαν, οὗτοι ἐκαλοῦντο δημοποίητοι ἢ ἁπλῶς ποιητοί, δὲν εἶχον δὲ σαφῶς ἴσον πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς δίκαιον· ἐπειδὴ καὶ ἐγγεγραμμένοι εἰς τὰς φυλὰς καὶ τοὺς δήμους καὶ ἂν ἦσαν, εἰς τὰς φατρίας ὅμως καὶ τὰ γένη δὲν περιελαμβάνοντο, καὶ ἀπεκλείοντο τῶν ἱερωσυνῶν καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καθότι οἱ νόμοι ἐκέλευον ὅτι εἰς ταῦτα ἠδύναντο νὰ περιέλθωσι μόνοι οἱ ἐκ τριγονίας πολῖται.

§. 19.

Οἱ Ἰθαγενεῖς, ὅ ἐστι οἱ οὐχὶ νόμῳ ἀλλὰ φύσει πολῖται ὄντες, εἰς δύο καὶ οὗτοι εἴδη δύνανται νὰ διαιρεθῶσι· τὸ μὲν ἐκείνων, οἵτινες πολιτείαν ἀληθῶς εἶχον, ἀλλ' ἐστεροῦντο ἀγχιστείας, τὸ δὲ τῶν ἀμφότερα ταῦτα ἐχόντων. Δηλοῦνται δὲ διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀγχιστείας ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ δίκαια, τὰ ὁποῖα εἰσὶ συνδεδεμένα μετὰ τῆς συγγενείας, ὧν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ χρῆσιν εἰμὴ ὁ ἐκ νομίμων γάμων γεννηθείς· νόμιμοι δὲ γάμοι τῶν πολιτῶν δὲν ἦσαν εἰμὴ οἱ μετὰ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν μετοίκων ἐκείνων, εἰς οὓς ἦν δεδομένον τὸ τῆς ἐπιγαμίας δικαίωμα. Οἱ μεταξὺ συγγενῶν γάμοι, ἐκτὸς τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων, ἢ τοῦ ἀδελφοῦ μετ' ἀδελφῆς ὁμομητρίου, οὐ μόνον οὐδαμῶς ἀπηγορεύοντο, ἀλλὰ μάλιστα οἱ νόμοι καὶ τὰ ἤθη τούτους μᾶλλον ἠνόουν, ἵνα μὴ αἱ περιουσίαι τῶν οἰκογενειῶν μεταβαίνωσιν εἰς ἐξωτερικούς. Οἱ ἐκ νομίμων γάμων γεννώμενοι εἰσήρχοντο εἰς τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν φατρίαν, καὶ τελεσθείσης τῆς θυσίας καὶ ὁρκισθέντος τοῦ πατρὸς ἐνεγράφοντο παρὰ τοῦ φρατριάρχου ἐν λευκῷ πίνακι, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος. Ἦσαν δὲ καὶ αἱ υἱοθεσίαι συχναὶ καὶ ἔννομοι, ἐάν τις δὲν εἶχε φυσικοὺς

υἱοὺς, ἵνα μὴ βεβαίως ἐξαφανίζωνται αἱ οἰκογένειαι· ἐγίνοντο δ' αὗται ἢ μεταξὺ ξένων, ἢ καὶ διὰ διαθήκης, ἢ οὕτως, ὥστε εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἀδιάθετος ἤθελεν ἀποθάνη εἷς ἐκ τῶν πλησίων του ἐνεκαθίστατο υἱὸς καὶ κληρονόμος Δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ υἱοθετήσωσι εἰμὴ οἱ φυσικοὺς υἱοὺς μὴ κεκτημένοι. Οἱ δὲ μόνον θυγατέρας ἔχοντες υἱοθέτουν ταύτας ὡς ἐξῆς, συζευγνύντες δηλονότι μίαν ἐκ τούτων εἰς γάμον μετὰ τοῦ εἰσποιητοῦ. Καὶ ἂν μετὰ τὴν υἱοθεσίαν ἐγεννᾶτο αὐτῷ υἱὸς, ὁ υἱοθετηθεὶς ἦν ἐν ἴσῳ δικαίῳ μετὰ τούτου. Δὲν ἐπετρέπετο δὲ νὰ υἱοθετῶνται εἰμὴ πολῖται Ἀττικοί· οὔτε εἰς τὸν εἰσποιητὸν νὰ ἐπανέρχηται εἰς τὴν πατρικὴν αὐτοῦ οἰκογένειαν, ἐκτὸς ἐὰν καταλίπῃ υἱὸν εἰς τὸν εἰσποιήσαντα οἶκον, οὔτε, ἐὰν υἱὸν δὲν εἶχον, νὰ διαθέσωσι διὰ διαθήκης τὴν παρὰ τοῦ εἰσποιητοῦ πατρὸς περιελθοῦσαν αὐτοῖς περιουσίαν, ἐπειδὴ ἔπρεπε ταῦτα νὰ ἐγκαταλειφθῶσι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τοὺς συγγενεῖς ἐκείνου. Ἐν ὅσῳ δ' ἦτον ἐν τῷ οἴκῳ ἡ εἰσποιητὴ, ἦν ἀμέτοχος τῆς κληρονομίας τοῦ φυσικοῦ πατρὸς αὐτῆς, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς μητρικῆς· θυγατέρες ἄνευ ἀδελφῶν ἐκαλοῦντο ἐπίκληροι, ἐπειδὴ ἦσαν κληρονόμοι τοῦ πατρὸς αὐτῶν· ἀδελφῶν δ' ὑπαρχόντων προῖκα μόνον ἐλάμβανον, καὶ ἐλέγοντο ἐπίπροικοι. Ἀλλὰ τὰς ἐπικλήρους οἱ πλησιέστατοι κατὰ τὸ γένος ἠδύναντο δικαιώματι τῆς ἀγχιστείας νὰ αἰτῶσιν εἰς γάμον, ὅπερ κατὰ νόμον πράττοντες ἐλέγοντο ἐπιδικάζεσθαι τῆς ἐπικλήρου· συνέβαινε δὲ τοῦτο εἰς τὰς ἐπικλήρους ἐκείνας, αἵτινες μετ' ἄλλων ἐνυμφεύοντο· Τὴν περιουσίαν τῆς ἐπικλήρου ἐλάμβανεν ὁ σύζυγος, ἀλλ' ἐὰν ἐξ αὐτῆς ἐγεννᾶτο υἱὸς, ἦν ἔθιμον ὅπως ὁ πατὴρ ἕνα ἐξ αὐτῶν ποιῇ κληρονόμον τῆς περιουσίας

ἐκείνης καὶ ἐγκαθιστᾷ αὐτὸν τῷ μητρῴῳ πάππῳ οἱονεὶ εἰσποιητὸν υἱὸν, εἰς ὃν ἅμα ἡλικιωθέντα παρεδίδετο ἡ μητρικὴ περιουσία. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν πενίᾳ ἀπολειφθεῖσαι ἐπίκληροι ἔπρεπε νὰ νυμφευθῶσιν ὑπὸ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν, ὅτε ἠδύναντο ἢ αὐτοὶ οὗτοι νὰ λάβωσιν αὐτὰς συζύγους, ἢ ἄλλοι ἐπὶ καταβολῇ παρὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς προικὸς, καὶ καθόλου οἱ νόμοι περὶ τῶν ὀρφανῶν θυγατέρων ἱκανὰ προέβλεπον, ὅπως ἔλαττον ὑπὸ τῶν συγγενῶν ἢ τῶν συζύγων ἀδικῶνται.

§. 20.

Τοῦ δὲ ἄνευ υἱῶν εἴτε φυσικῶν εἴτε εἰσποιητῶν ἀδιαθέτου ἀποβιώσαντος ἡ κληρονομία μετέβαινεν εἰς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ ὡς ἑξῆς· κατὰ πρῶτον λόγον κληρονόμοι ἐγίνοντο οἱ ἐξ υἱῶν ἔγγονοι ἢ ἀπέγγονοι αὐτοῦ, εἶτα οἱ ἐκ θυγατέρων· ἐὰν τοιοῦτοι δέν ἦσαν εἵποντο οἱ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ συγγενεῖς, π. χ. ἀδελφοὶ αὐτάδελφοι καὶ τὰ τέκνα τούτων, μετὰ τούτους ἀδελφαὶ αὐτάδελφοι καὶ οἱ τούτων ὡσαύτως παῖδες· ἐὰν δ' ἐπίσης δὲν ὑπῆρχον καὶ τοιοῦτοι ἠκολούθουν οἱ ἐξάδελφοι καὶ οἱ ἀπόγονοι τῆς πατραδέλφης καὶ οἱ παῖδες τούτων, ἀλλ' οὕτως, ὥστε τούτων προετιμῶντο ἐκεῖνοι· τούτων ἁπάντων ἐὰν οὐδεὶς ἐσώζετο προσεκαλοῦντο τέλος ἐπὶ τὴν κληρονομίαν οἱ ἀπὸ τῆς ἀποθανούσης μητρὸς αὐτοῦ συγγενεῖς, πρῶτον οἱ ὁμομήτριοι ἀδελφοὶ καὶ οἱ τούτων υἱοὶ, καὶ εἶτα οἱ λοιποὶ καθ' ὅμοιον πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ πατρὸς συγγενεῖς τρόπον· ἐὰν δὲ καὶ ἐκ τούτων οὐδεὶς ἔζη, ἐπανήρχετο τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας εἰς τὴν πατρικὴν συγγένειαν τοῦ ἀποθανόντος, ἐν ᾗ ὅσον ἕκαστος πλησιέστερος ἦν κατὰ γένος, τοσοῦτον τῶν λοιπῶν προετιμᾶτο. Συνδεδεμένον μετὰ τῆς κληρονομίας ἦν

καὶ τὸ καθῆκον τῆς διὰ τὴν κηδείαν ἐπιμελείας· τὰ δὲ ἱερὰ δὲν παρηκολούθουν τὰ χρήματα, ἐκτὸς ἐάν τις διὰ τῆς υἱοθεσίας μετέβαινεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀποθανόντος, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη αἰτία τῆς υἱοθεσίας ἵνα θρησκευτικώτερον δι' αὐτῆς ὁ οἶκος τῶν ἀποθανόντων διατηρῆται.

§. 21.

Ταῦτα λοιπὸν ἦσαν τὰ δίκαια τῆς ἀγχιστείας, ὧν οἱ νόμοι οὐδένα μέτοχον ἐποίουν, εἰμὴ τὸν ἐξ ἀστοῦ καὶ ἀστῆς γεννηθέντα, τὸν καὶ γνήσιον, ὀρθῶς γεγεννημένον καλούμενον· οἱ δὲ λοιποὶ ἐκαλοῦντο νόθοι· καὶ ἦσαν καὶ αὐτοὶ διαφόρου πρὸς ἀλλήλους καταστάσεως, καθότι ἢ πολίτιδά τινα, ἀλλ' οὐχὶ νομίμως νυμφευθεῖσαν, ἢ ξένην, μεθ' ἧς οὐδαμῶς ὁ γάμος ἦν νόμιμος, εἶχον μητέρα· εἰς ἐκείνους, ἐὰν μόνον πατέρα πολίτην εἶχον, δὲν δύναταί τις ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι οὐδέποτε ἀπηγορεύετο ἡ πολιτεία, ἀλλὰ τούτων ἄλλο κατ' ἄλλους χρόνους ἦν τὸ δίκαιον· ἐπειδὴ κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος τῆς ἀγχιστείας ἀληθῶς ἀπεκλείοντο, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς πολιτείας· ὁ δὲ Περικλῆς εἰσήγαγε νόμον, ὅπως μηδεὶς ᾖ πολίτης, εἰμὴ ὁ ἐξ ἀστοῦ καὶ ἀστῆς γεγονὼς, ὅπερ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπαύσατο ἰσχύον ἀνενεώθη μετὰ ταῦτα ἐπὶ Εὐκλείδου ἄρχοντος διὰ νόμου τοῦ Ἀριστοφῶντος· ἠδύναντο ὅμως καὶ εἰς τοὺς νόθους ν' ἀποδοθῶσι δικαιώματα ἢ εὐεργεσίας ἕνεκα τοῦ λαοῦ, ἢ ὁμοφωνίᾳ τῶν ἀγχιστῶν, ἐὰν οὗτοι ἐπέτρεπον τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τὴν φατρίαν τοῦ πατρὸς. Ἐπὶ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας οἱ νέοι ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ δήμου αὐτῶν, μετὰ δὲ ταῦτα συνερχομένου τοῦ λαοῦ εἰς συνέλευσιν ἐν τῷ θεάτρῳ προσήγοντο ἐκεῖ καὶ διὰ δόρατος καὶ θυρεοῦ ἐξωπλισμένοι ὡδηγοῦντο διὰ καθιερωμένης πομπῆς εἰς τὸν

ναὸν τῆς ἐν Ἀκροπόλει Ἀγραύλου Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ ἔδιδον τὸν ὅρκον ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀνδρικῆς αὐτῶν ἡλικίας θέλουσι διατηρῆ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ θέλουσιν ὑπερασπίζεσθαι καὶ αὐξάνειν αὐτήν· ἐκεῖθεν ἐπὶ διετίαν ἀμέτοχοι τῆς ἔξω στρατείας περιεβάλλοντο μὲ τὸ καθῆκον τῶν ἐν Ἀττικῇ περιπολούντων π ε ρ ι π ό λ ω ν. Μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐγγραφόμενοι εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους τῶν ἑαυτῶν δήμων ἤρχοντο καὶ τῶν ἐκκλησιῶν νὰ μετέχωσι καὶ τῆς ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς στρατείας· ἄρχοντες ὅμως, βουλευταὶ καὶ δικασταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ προχειρισθῶσιν, εἰμὴ συμπληρώσαντες τὸ τριακοστὸν ἔτος· οἱ χαίροντες πάντα τὰ τοῦ πολίτου δίκαια ἐκαλοῦντο ἐ π ί τ ι μ ο ι, οἱ δὲ ἐλαττούμενοί τινων, ἄ τ ι μ ο ι. Ἀλλὰ τῆς ἐλαττώσεως ἢ στερήσεως ταύτης τῶν δικαίων πολλὰ καὶ ποικίλα ἦσαν τὰ εἴδη καὶ οἱ βαθμοί. Ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν τῶν πολιτῶν ἐστεροῦντο παντὸς δικαίου, ὥστε μήτε ἐν ἀγορᾷ, μήτε ἐν ὁποιᾳδήποτε τοῦ λαοῦ συνελεύσει ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ προσέρχωνται, μήτε ἐν δικαστηρίῳ νὰ διεξάγωσιν ὑπόθεσίν τινα, μήτε τῶν δημοσίων ἱερῶν νὰ μετέχωσιν, ἁρπαζόμενοι καὶ ῥιπτόμενοι εἰς τὰ δεσμὰ ἅμα ἐποίουν τι τούτων. Ἡ ἀτιμία αὕτη ὁτὲ μὲν ἦτο ἐπί τινα χρόνον, ὁτὲ δὲ ἐσαεί, ἐνίοτε δ' ἦν συνδεδεμένη καὶ μετὰ δημεύσεως τῆς περιουσίας, ἄλλοι δ' ἀποκλείοντο ἀπὸ ὀνομαστὶ ὡρισμένων δικαίων, σώζοντες οὐδὲν ἧττον τὰ λοιπά.

2) Περὶ τῶν διαιρέσεων τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ.

§. 22.

Τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν ἐκεῖνα, ἐξ ὧν τὰ μάλιστα ἡ πολιτεία γινώσκεται, καὶ δι' ὧν ἀπὸ τῆς τῶν περιοίκων καταστάσεως διαστέλλεται, τὰ μὲν ἀνήκουσιν εἰς

τὴν διοίκησιν τῆς ὅλης πολιτείας, εἰς τὴν βουλὴν, τὰς ἐκκλησίας, τὰς ἀρχὰς, τὰ δικαστήρια, τὰ δὲ εἰς μικροτέρας τινὰς ὁμάδας, αἵτινες εἰ καὶ εἰς τὴν μείζονα ἐκείνην, ὡς τὰ μέλη εἰς τὸ σῶμα, ὑπετάσσοντο καὶ δι' αὐτῆς συνείχοντο, εἶχον ὅμως καὶ ἴδιά τινα δίκαια καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων διοίκησιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀποκεχωρισμένην συμπάσης τῆς πολιτείας. Τοιαῦται ἦσαν αἱ φυλαὶ καὶ οἱ δῆμοι, εἰς οὓς ἕκαστος τῶν πολιτῶν ὤφειλεν νὰ ἦναι ἐγγεγραμμένος· ἔτι δὲ αἱ φατρίαι καὶ τὰ γένη, ὧν οὐχὶ πάντες ἀληθῶς, ἀλλ' ὅμως οἱ πλεῖστοι μετεῖχον. Περὶ δὲ τῶν μικροτέρων ἑταιριῶν τῶν διαιρέσεων ἐκείνων καὶ συμμοριῶν τῶν πολιτῶν, τῶν συνδεδεμένων μετὰ τοῦ τιμήματος θέλομεν ὁμιλήσει ἀλλαχοῦ. Ἡ ὑπὸ Κλεισθένους τῶν φυλῶν καὶ τῶν δήμων καθιδρυθεῖσα διαγραφὴ ἦν αὕτη. Ἅπασα ἡ Ἀττικὴ διῃρέθη εἰς ἑκατὸν μέρη, τὰ ὁποῖα ἐκάλεσαν δ ή μ ο υ ς, τούτων ἀνὰ δέκα συνέζευξαν εἰς μίαν φυλήν· οὕτως ἐσχηματίσθησαν δέκα φυλαί, εἰς ἃς ἀπεδόθησαν ὀνόματα ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἀπὸ τοῦ Ἐρεχθέως, Αἰγέως, Πανδίωνος, Λέοντος, Ἀκάμαντος, Οἰνέως, Κέκροπος, Ἱπποθόοντος, Αἰακοῦ, Ἀντιόχου. Οἱ δῆμοι ἄλλοι μὲν ὠνομάσθησαν ἀπὸ τὸν τόπον καὶ τῶν χωρίων, ἐν οἷς ἦσαν, ὡς Μαραθὼν, Οἰνόη, Βραυρὼν, Λαμπτραὶ, Ἐλευσὶς, Ῥαμνοὺς, Δεκέλια, Πειραιεὺς, Σούνιον, Φάληρον, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τῶν ἐπισήμων γενῶν, τὰ ὁποῖα κατῴκουν ἐκεῖ, ὡς Δαδαλίδαι, Βουτάδαι, Θυμαιτάδαι, Θυργονίδαι, Ἰονίδαι, Κοθωκίδαι, Παιονίδαι, Περιθοῖδαι, Σημαχίδαι, Σκαμβωνίδαι. Δὲν ἦσαν δὲ πάντες οἱ δῆμοι, οὓς ὁ Κλεισθένης ἀπένειμεν εἰς ἑκάστην φυλὴν γείτονες πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους τῆς ἀττικῆς περιφερείας κείμενοι, ὅπως ἑκάστη φυλὴ κατέχῃ μίαν καὶ

συνεχῆ χώραν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βλέπομεν τοὐναντίον δήμους τὰ μάλιστα ὁμόρους ἀπονεμημένους εἰς διαφόρους φυλὰς, πολὺ ἀπὸ τῶν εἰς αὐτὰς ὑπαγομένων δήμων χεχωρισμένας δι' ἄλλων παρεμπιπτόντων. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Κλεισθένης διὰ τοῦ τοιούτου εἴδους τῶν διαιρέσεων ἠθέλησεν, ὅπως .λυθέντων τῶν ἀρχαίων δεσμῶν τῆς συναφείας, καὶ θραυσθεισῶν τῶν δυνάμεων καὶ τῆς βαρύτητος, δι' ὧν οἱ εὐγενεῖς ἴσχυον, ἡ νέα τοῦ λαοῦ ἐλευθερία ἀποβῇ τὰ μάλιστα καθολικωτέρα, καὶ ὅπως μὴ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἰσχύῃ μᾶλλον ἡ ἐπί τινος μέρους ἐπίβλεψις ἢ συμπάσης τῆς πολιτείας· ὁ ἀριθμὸς τῶν δήμων μετὰ Κλεισθένην ηὐξήθη ὑπὲρ τὸ ἥμισυ· διότι ἀδύνατον ἦν πληθυνομένων ἐν Ἀττικῇ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως μὴ προκύψῃ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς αὐξήσεως τῶν δήμων· καὶ ὁ πληθυσμὸς δὲ τῶν δήμων καὶ τῶν φυλῶν μετεβάλλετο ἐνίοτε, ἀπογραφομένων τῶν υἱῶν εἰς τὴν φυλὴν καὶ τὸν δῆμον τῶν πατέρων. Ἐπειδὴ μὴ δυνάμενοι νὰ ἔχωσι πάντοτε τὰς αὐτὰς ἕδρας, ἀλλ' ἐξ ἄλλων συνεχῶς πρὸς ἄλλους δήμους μετῳκίζοντο, συνέβῃ ὅπως πλεῖστοι μὴ ὡς τὸ πάλαι ὅπου κατῴκουν ἐκεῖ δύνωνται νὰ ἔχωσι καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν, ἀλλ' ἀλλαχόθι που, ὅπου κατ' ἀρχὰς οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἦσαν ἀπογεγραμμένοι.

§. 23.

Εἶχε δ' ἑκάστη φυλὴ καὶ ἱερὰ κοινὰ, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἀνῆκεν ἡ λατρεία τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος, καὶ κτήματα, ὧν τινὰ ἦσαν καθιερωμένα εἰς τὸν ἐπώνυμον, (τεμένη), καὶ ταμεῖον κοινὸν καὶ τούτου τ α μ ί α ς, εἶτα δὲ ἐ π ι μ ε λ η τ ὰ ς, εἴτε πρὸς διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, εἴ τε πρὸς παρασκευὴν τῶν συνήθων τελετῶν καὶ ἀγώνων· καὶ ἄλλας ἴσως ἀρχὰς, ὧν ἡ

μνήμη εἶναι ἀμυδρά. Ὅθεν ἔπρεπε νὰ ἔχωσι πολλάκις καὶ φυλετικοὺς συλλόγους, ἵνα ἐν αὐτοῖς ἐκλέγωσι τοὺς ἑαυτῶν ἄρχοντας, καὶ ἀναλαμβάνωσι τὰς παρὰ τῶν ἀρχόντων εὐθύνας διὰ τὴν ἐκτέλεσιν καθήκοντός τινος, ἢ ὅπως ποιῶσι ψηφίσματα περὶ τῆς τῶν κοινῶν συμφερόντων διοικήσεως καὶ ἄλλων ἀσχολιῶν. Ἔτι δὲ καὶ δημοσίων ἔργων ἐπιμεληταί· τειχοποιοί, ταφροποιοὶ καὶ ἄλλοι προεχειρίζοντο ὑπὸ τῶν συμφυλετῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ λαοῦ· ἀπ' αὐτῶν τούτων ὠνομάζοντο οἱ ἀναδοχεῖς δημοσίων καθηκόντων, οἷον οἱ χορηγοί, οἱ γυμνασιάρχαι, οἱ θηνατῆρες· τέλος καὶ οἱ βουλευταὶ ἴσως ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν συμφυλετῶν ἐξελέγοντο. Οἱ ἄρχοντες δ' ἐκεῖνοι τῆς πολιτείας, οἵτινες ἰδίᾳ ἐξ ἑκάστης φυλῆς ὤφειλον νὰ λαμβάνωνται, ὁποῖοι ἦσαν οἱ στρατηγοί, οἱ ταξιάρχαι, οἱ φύλαρχοι καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, προεχειρίζοντο οὐχὶ ἐν τοῖς φυλετικοῖς συλλόγοις ἰδίᾳ, ἀλλ' ἐν ταῖς συνελεύσεσι σύμπαντος τοῦ λαοῦ.

§. 24.

Τὰ αὐτὰ σχεδὸν πρέπει νὰ λεχθῶσι καὶ περὶ τῶν δήμων. Ἐπειδὴ καὶ οὗτοι ἐπίσης ἱερὰ ἴδια ἢ ἕκαστος ἢ καὶ πλείονες ὁμοῦ μετ' ἀλλήλων εἶχον, καὶ κτήματα καὶ περιουσίας παντὸς εἴδους καὶ χρήματα ἐκ τῶν προσόδων αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν δασμῶν καὶ τῶν φόρων συντετελεσμένα. καὶ τούτων ταμίαν μετ' ἀντιγραφέως, εἶτα δήμαρχον, εὔθυνον καὶ ἄλλους ἴσως πλείστους, διὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τῶν ὁποίων, τὰς εὐθύνας, τὰς ἀμοιβὰς, τὰς ἐκμισθώσεις τῶν κτημάτων καὶ ἄλλας πολυειδεῖς ἀσχολίας συνεκαλοῦντο πολλάκις ἀγοραί. Ἀλλὰ δύο εἰσὶν ἐν πρώτοις τὰ παρ' ἡμῶν μνημονευτέα, ἡ τῶν νέων δημοτῶν εἰς τοὺς ληξιαρχι-

κοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους ἐγγραφὴ, καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἤδη ἐγγεγραμμένων. Ἐγράφοντο δὲ ἢ νέοι, ἄγοντες τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν, εἰς τοὺς πίνακας τοῦ πατρῴου δήμου, ἢ καὶ ἄνδρες, ἐὰν ἐπρόκειτο διὰ τῆς υἱοθεσίας νὰ μεταβῶσι τινὲς εἰς ἄλλον δῆμον. Οἱ πίνακες, οἵτινες ἐκαλοῦντο ληξιαρχικοὶ, ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ δημάρχου, ὑφ' οὗ ἐνεγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν νέων δημοτῶν· φαίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γιγνόμενον ἐν τῇ συνελεύσει ἐκείνῃ ἥτις ἦτο προσδιωρισμένη καὶ διὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τῶν ἀρχῶν· τὸ ὄνομα ἄνευ ἀποχρώσης αἰτίας ἦτον ἀπαράδεκτον. Εἰς δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους φαίνεται ὅτι οἱ νέοι ἐνεγράφοντο κατὰ τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἔτος, ὅτε καὶ μέτοχοι ἤδη ἐγίγνοντο τῶν ἰδίᾳ κατὰ δήμους συνελεύσεων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ· ἀλλ' ὁσάκις συνέβαινεν ὅπως οἱ δήμαρχοι ἢ οἱ δημόται ἀμοιβῆς ἕνεκα ἢ χάριτος ἐγγράφωσιν εἰς τοὺς καταλόγους ἀνθρώπους ἀλλοδαποὺς, τότε ὡς φάρμακον τοῦ κακοῦ τούτου ἐζητεῖτο ἡ ὑπὸ νόμων διαταττομένη ἀναθεώρησις τῶν δημοτῶν. Συνεκαλοῦντο λοιπὸν ἅπαντες καὶ ἀναγνωσθέντων τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐκελεύοντο ἕκαστος ἵνα ἀποφανθῇ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ὅτε ὁρκιζόμενοι ἐψήφιζον. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο ἕνεκα τῶν μεγάλων ἐρίδων τῶν ἀντιπάλων μερίδων καὶ τῆς διαγνώσεως τῶν μαρτυριῶν καὶ ἀποδείξεων συνετελεῖτο ἐνίοτε μετὰ πολλὰς ἡμέρας. Οἱ ἀποῤῥιφθέντες, (οἱ ἀποψηφισθέντες), ἐαν ἐπανεπαύοντο εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν δημοτῶν, οὐδεμίαν ἄλλην ποινὴν ἐκτὸς τῆς στερήσεως τῆς ὑπ' αὐτῶν σφετερισθείσης πολιτείας ὑφίσταντο. Ἐὰν ὅμως δὲν ἠρέσκοντο εἰς τὸ ὑπὸ τῶν δημοτῶν ψηφισθὲν ἐφεσίβαλλον τὴν ἀπόφασιν ἐνώπιον τῶν

ἡλιαστῶν δικαστῶν, ὑποβαλλόμενοι διὰ νόμου ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας εἰς τὴν ποινὴν τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀπεμπολήσεως. Τοιούτου εἴδους ἀναθεώρησις ἐπισημοτάτη εἶναι ἡ ὑφ' ὅλων τῶν δήμων ἐν Ὀλ. 108,3 διὰ νόμου Δημοφίλου τινὸς γενομένη. Ἄλλως ὑφ' ἑκάστου κατ' ἰδίαν δήμου ἐγίνοντο ἀναμφιβόλως ὁσάκις ἐφαίνετο ἀνάγκη.

§. 25.

Ὁ Κλεισθένης νέας φυλὰς καὶ δήμους ποιήσας φαίνεται ὅτι τὰς φατρίας καὶ τὰ γένη κατέλιπεν ὅπως ἀπ' ἀρχῆς εἶχον κατά τε ἀριθμὸν καὶ τὰ ἄλλα, κινούμενος βέβαια ὑπὸ θρησκευτικοῦ λόγου, ὅπως μὴ τὰ ἀρχαιότατα ἱερὰ ἢ ἀπολεσθῶσιν ἢ βεβηλωθῶσιν. Ἦτο λοιπὸν ἡ διάταξις τούτων κεχωρισμένη ἀπὸ τῶν δέκα φυλῶν καὶ διακεκριμένη ἀπὸ τῶν δήμων αὐτῶν, ἵνα οἱ πρὸς ἀλλήλους γεννῆται, καὶ τούτου ἕνεκα καὶ φράτορες, δύνωνται νὰ ὦσι διαφόρων φυλῶν καὶ δήμων. Ἀλλ' ἐν ᾧ πάντες ἐν γένει οἱ πολῖται οἵ τε προσαπογεγραμμένοι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς ὤφειλον νὰ καταλέγωνται εἴς τινα φυλὴν ἢ δῆμον, οἱ προσαπογεγραμμένοι αὐτοὶ οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ καταλεχθῶσι καὶ εἰς τὰ γένη, μόλις δ' ἅπαξ φαίνονται προσελθόντες εἰς ταῦτα οἱ ἔκγονοι τούτων, εἰ καὶ εἰς τὰς φρατρίας κατετάττοντο εἴτε εὐεργεσίᾳ τοῦ λαοῦ, εἴτε δι' υἱοθεσιῶν τῶν ἰθαγενῶν πολιτῶν. Αἱ δὲ φρατρίαι ἐνῷ πρὸ Κλεισθένους ἀνῆκον καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, μετὰ τοῦτον περιωρίσθησαν εἰς μόνα τὰ ἱερὰ καὶ ἰδιωτικὰ τῆς ἀγχιστείας δίκαια· ἀλλὰ περὶ τούτων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω ἱκανά· ἡ δὲ περὶ τῶν ἱερῶν ἔκθεσις δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἡμέτερον σκοπόν. Μνημονευτέα δὲ καὶ ἡ τῶν Ἀπατουρίων ἑορτή, κοινὴ εἰς πάντας τοὺς τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς λαούς, ἥτις ἐκτε-

λεῖτο ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Πυανεψιῶνα ὑφ' ἑκάστης τῶν φρατριῶν ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας· τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ταύτης, ἥτις ἐκαλεῖτο κουρεῶτις, συνειθίζετο νὰ γίγνηται ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἐγγραφὴ τῶν νηπίων ἐν τοῖς φράτορσιν, ὧν οἱ πίνακες ἐλέγοντο τὸ κοινὸν ἢ φρατορικὸν γραμματεῖον. Τῶν Εἰσποιητῶν καὶ ἐφήβων ἤδη αἱ ἐγγραφαὶ ἐγίγνοντο καὶ κατ' ἄλλους χρόνους· ὅπερ δέ τινες λέγουσιν ὅτι οἱ νηπιόθεν ἐγγεγραμμένοι ἐξικνούμενοι εἰς τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἐξητάζοντο καὶ ἐνεγράφοντο ἔν τισι καταλόγοις, περὶ τούτου αὐτῶν τῶν ἀρχαίων καὶ πιθανῶν μαρτύρων σιωπώντων, ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχωμέν τι σαφές. Ὑπολείπεται δ' ἓν τῶν φρατόρων καθῆκον, ὅπως δηλ. ἐάν τις ἐφονεύετο ὑπὸ ἀνθρωποκτόνου παρευρίσκωνται εἰς τὴν ἐν δικαστηρίῳ καταδίωξιν αὐτοῦ· ἐὰν δ' ἔπρεπε νὰ καθαγνισθῇ ἀκούσιος τις φόνος καὶ δὲν ὑπῆρχε συγγενὴς τοῦ φονευθέντος οἱ φράτορες ἐπετέλουν τὰ τῆς ἐξιλεώσεως. Πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν ἀσχολιῶν αἱ φρατρίαι εἶχον προϊσταμένους, προχειριζομένους διὰ ψηφηφορίας τῶν φρατόρων. Οὗτοι ἐκαλοῦντο φρατρίαρχοι.

§. 26.

Τὰ γένη, ἐξ ὧν ἀνὰ τριάκοντα ὑπῆρχον εἰς ἑκάστην φρατρίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες τὸ πάλαι ἐπίσης ἀνὰ τριάκοντα ἦσαν διανεμημέναι εἰς ἕκαστον, τριακάδες ὡς μνημονεύουσιν οἱ γραμματικοὶ ὠνομάσθησαν, δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου πολὺ ἠλαττώθησαν καὶ ὀλιγώτερα ἀπέβησαν· διετηροῦντο ὅμως ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν διὰ τὰ ἱερά, καθ' ὅτι καὶ ἰδιωτικαὶ πολλαὶ λατρεῖαι τῶν γεννητῶν καὶ δημόσιαι

ἐπίσης ἱερωσύναι εἰς ὡρισμένα τινὰ γένη ἦσαν ἴδιαι, οἷον εἰς τοὺς Εὐμολπίδας, Ἐτεοβουτάδας, Κηρυκίους, Πυλαΐδας, Φυταλίδας, Ποιμενίδας, Κυνίδας, Λυκομίδας, Θαυλονίδας· κοινὴ ὅμως παρ' ἅπασιν ἐκτὸς τοῦ πατρῴου ἑκάστου ἱεροῦ ἦν ἡ τοῦ Διὸς τοῦ ἐφεστίου καὶ Ἀπόλλωνος τοῦ πατρῴου λατρεία, ἣν ἰθαγενῆ ἐνόμιζεν ἡ πολιτεία. Εἶχον ἕκαστα τὰ ἑαυτῶν ταμεῖα καὶ τινας τῶν συνελεύσεων εἴτε λέσχας, καὶ τῶν κοινῶν ἕνεκα ἀντιπρόσωπον τινα ἀναμφιβόλως καὶ προϊστάμενον. Οἱ δικαιώματι γένους ἢ υἱοθεσίας εἴς τι γένος καταττόμενοι συνείθιζον νὰ ἐγγράφωνται ἐν τοῖς πίναξι τῶν γεννητῶν, καθ' ὃν χρόνον ἐνεγράφοντο καὶ εἰς τοὺς φρατορικούς.

3) Περὶ τῆς τῶν πεντακοσίων Βουλῆς.

§. 27.

Εἰς πᾶν δημοτικὸν πολίτευμα ἡ ὑπερτάτη τῶν πραγμάτων ἐξουσία ἀναγκαίως κεῖται παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις διὰ τῶν συνελεύσεων αὐτοῦ τούτους μὲν τῶν νόμων ἐπιψηφίζει, τούτους δ' ἀκυροῖ, καὶ νῦν μὲν περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν κρίνει, νῦν δ' ἄρχοντας προχειρίζεται ἢ ἐκ ποδῶν ποιεῖται, περὶ τῶν δημοσίων ἐσόδων ἢ ἐξόδων ἀποφασίζει, καὶ τέλος διὰ δικαστηρίων ἐξ ἑαυτοῦ συγκεκροτημένων τὰ βαρύτερα τῶν ἐγκλημάτων τιμωρεῖ· ἀλλ' ὅμως εἴτε ὡς ἐκ τῆς μεγάλης τῶν πραγμάτων τούτων πληθύος, ἧς ἕνεκα ὁ λαὸς ἀδυνατεῖ νὰ συνέρχηται πάντοτε, ἢ καὶ ὡς ἐκ τῆς δυσχερείας περὶ τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων τούτων διάγνωσιν καὶ κρίσιν παρὰ τοῦ λαοῦ, ἀναγκαῖον καθίσταται ὅπως ἀποχωρίζωνται ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὀλιγώτεροί τινες τὸν ἀριθμὸν, εἰς οὓς νὰ ἐπιτρέπηται ἡ περὶ τῶν καθ' ἑκάστην μικροτέρων ἀναγκῶν τοῦ κράτους φροντὶς, καὶ ὅπως καὶ περὶ αὐτῶν τῶν σπου-

δκιοτέρων συσκέπτωνται πρότερον αὐτοὶ μετ' ἀλλήλων, καὶ τὰς ἑαυτῶν σκέψεις ὑποβάλλωσιν ἔπειτα εἰς τὸν λαὸν, ὅστις διὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ νὰ διαῤῥυθμίζῃ καὶ εὐθύνῃ αὐτάς. Οὕτω πως ἐκλελεγμένοι ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων πολιτείᾳ ἦσαν διὰ τοῦ Σολωνείου νόμου τετρακόσιοι Βουλευταὶ, ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης φυλῆς, εἴτε διὰ ψήφων εἴτε κατὰ κλῆρον προχειριζομένοι κατ' ἔτος· μετὰ τὸν Σόλωνα ὅμως καὶ τὴν ὑπὸ Κλεισθένους αὔξησιν τῶν φυλῶν πεντακόσιοι, διὰ κλήρου ἐξερχόμενοι. Κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν βουλευτῶν τούτων ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ κατὰ τίμημα ὑπὸ Σόλωνος διάκρισις τῶν πολιτῶν, καθ' ἣν δὲν προσήρχοντο εἰς τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα εἰμὴ οἱ εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις ἀνήκοντες· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπ' ἀδήλου ἐποχῆς ἐξ ὅλων ἀδιάφορως προσελαμβάνοντο τῶν ἐπιτίμων καὶ τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἔτος συμπληρωσάντων πολιτῶν. Μισθὸν ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀνὰ μίαν δραχμὴν καθ' ἡμέραν, καὶ εἰ καὶ ἦσαν ἐνιαύσιοι ἠδύναντο ὅμως καὶ πάλιν λαχόντες νὰ περιβληθῶσιν ἔτι διὰ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος· προσερχόμενοι εἰς κλήρωσιν ἠδύναντο νὰ ἐξελεγχθῶσι παρ' ἐκείνου ὃν ἔμελλον νὰ διαδεδεχθῶσιν καὶ νικηθέντες ἀπεβάλλοντο· ἀλλὰ καὶ λαχόντες ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσι καὶ ἐν τῇ βουλῇ εἰς δοκιμασίαν, ἐν ᾗ ἐὰν δὲν ἐθεωροῦντο παραδεκτοὶ ἀντικαθίσταντο παρ' ἄλλων ἀντικαταστατῶν· παραδεχθέντες δ' ὤρκιζοντο ὅτι θέλουσι βουλεύεσθαι ἐκ παντὸς τρόπου ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας συμφέροντος, καὶ δὲν θέλουσιν ἐπιτρέψει τι ἐναντίον τῶν νόμων. Ἐν αὐτῷ δὲ τούτῳ τῷ ἔτει τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος ἠδύναντο ἁμαρτόντες ν' ἀποβληθῶσιν ὑπὸ τῶν συναδέλφων αὐ-

τῶν· ἀπαλλαχθέντες δὲ τοῦ ἀξιώματος τούτου ἠδύναντο ἀναμφιβόλως ὑφ' οὔτινος δήποτε τῶν πολιτῶν νὰ προσκληθῶσιν εἰς ἀπολογισμὸν τῶν πράξεων αὐτῶν. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦσαν ἀστράτευτοι, ἐν τῷ θεάτρῳ κατεῖχον τόπον ἴδιον, χρηματίζοντες δὲ ὡς σύμβολον τῆς τιμῆς ἐπετίθουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν μύρτινον στέφανον, καὶ ὅτε, περαιωθέντος τοῦ ἔτους, ἀπεδείκνυντο ὅτι ἀξίως καὶ ἐπαινετῶς ἐξεπλήρωσαν τὸ ἑαυτῶν καθῆκον, πρὸς τιμὴν συμπάσης τῆς βουλῆς ἐστεφανοῦντο χρυσῷ στεφάνῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

§. 28.

Τὰ καθήκοντα τῆς βουλῆς ἦσαν διττά· πρῶτον μὲν τὸ προβουλεύειν, ἤτοι τὸ προσκέπτεσθαι τὰς εἰς τὸν λαὸν εἰσαχθησομένας ὑποθέσεις, καὶ οἱονεὶ προπαρασκευάζειν τὴν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν διάσκεψιν αὐτῶν· ἕτερον δ' ὅπως διευθύνῃ τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῇ ὑπηρεσίας τάς τε ἐκτάκτους καὶ τακτικάς. Τὸ μὲν πρῶτον πολλὰς ἔχει τὰς ποικιλίας καὶ περιστάσεις, οὔτε δύναται προσηκόντως νὰ ἐξηγηθῇ εἰμὴ ἐν τῷ περὶ ἐκκλησίας κεφαλαίῳ, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὑπήγοντο μάλιστα ἡ ἐπὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων χρημάτων ἐπιτήρησις, ἡ τούτων διατήρησις καὶ οἰκονομία ἐπὶ τῶν ναυτικῶν καὶ στρατιωτικῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῶν δοκιμασιῶν τῶν νέων βουλευτῶν καὶ ἀρχόντων, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνακρίσεων τῶν δημοσίων ἐγκλημάτων· ἐπειδὴ καὶ τῶν διὰ πωλητῶν πωλουμένων τελῶν ἡ βουλὴ τὴν ἐπιμέλειαν εἶχεν, καὶ τὰς τιμὰς παρὰ τῶν ἐργοληπτῶν εἰσέπραττεν, καὶ τοὺς μὴ ἐν ὡρισμένῳ καιρῷ ἀποτίνοντας τὸ ὀφειλόμενον ἔῤῥιπτεν εἰς τὰ δεσμά, καὶ ἐν γένει πάντας τοὺς μετὰ τῆς πολιτείας συναλλαττομένους ὑπεχρέου ἐν περιπτώσει δυστροπίας ἢ ἄλλης τινὸς βραδύτητος εἰς τὴν ἀπόδοσιν

τῶν χρημάτων. Οἱ δὲ δημόσιοι ἀναδοχεῖς καὶ εἰσπράκτορες τὰ συλλεγόμενα χρήματα ἠρίθμουν ἐνώπιον τῆς βουλῆς, κατατιθέντες ὑπὸ τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν καὶ ἀπολογισμόν. Ὡσαύτως οἱ ταμίαι τῶν ταμείων, τὰ ὁποῖα ἐν Ἀκροπόλει διετηροῦντο ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, ὅτε εἰσήρχοντο εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην, τὰ πράγματα καὶ τὰ χρήματα παρελάμβανον ἀπὸ τῶν προκατόχων αὐτῶν ἐνώπιον τῆς βουλῆς. Τέλος ἡ βουλὴ ἐν ὡρισμένῳ καιρῷ τοὺς ἀπολογισμοὺς ὅλους τῶν λημμάτων καὶ ἀναλωμάτων τοῦ δημοσίου συνετέλει καὶ καθυπέβαλλεν ὑπ' ὄψιν τοῦ λαοῦ. Ἡ διανομὴ ἦν παρὰ τῷ λαῷ. Αἱ δὲ ἀρχαὶ ἐδαπάνων ὅσον ἦν ἑκάστῃ κεχορηγημένον, οὐδὲ μνημονεύεταί τι ἔξοδον ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπιτελούμενον ἢ εἰς αὐτὴν ἀνῆκον, εἰμὴ ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀπονεμομένη ἐκείνη σύνταξις εἰς οὓς πολίτας ἡ βουλὴ ἤθελεν ἀποδεχθῇ ὡς πενεστάτους καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος αὐτῶν μὴ δυναμένους νὰ μετέλθωσι χρηματιστικήν τινα τέχνην. Μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς βουλῆς φροντίδων ἦν συνδεδεμένη καὶ ἡ κατ' ἔτος κατασκευὴ τριηρῶν, ἐφ' ᾧ παρελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῆς τριηροποιοί, καὶ ἀφ' οὗ ἐξωπλίζοντο καὶ κατήγοντο ἐπὶ τὴν θάλασσαν αἱ νῆες ἐπεδικάζοντο βραβεῖα ὑπὸ τῆς βουλῆς εἰς τοὺς τριηράρχους, τοὺς ἄριστα καὶ τάχιστα ἐπιτελέσαντας τὸ καθῆκον τοῦτο. Ὡσαύτως τῶν ἱππέων, ὧν ἡ πολιτεία ἐν εἰρήνῃ ἔτρεφε τριακοσίους, μετ' ὀλίγον ἑξακοσίους, ἔπειτα χιλίους καὶ χιλίους διακοσίους ἡ βουλὴ εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν, αὐτοὺς καὶ τοὺς ἵππους αὐτῶν καθ' ὡρισμένους καιροὺς ἐπιθεωροῦσα καὶ ἐγκρίνουσα· οὐδ' ἦν ἀμέτοχος εἰς τὴν ὑπὸ τῶν δήμων γιγνομένην ἐκλογὴν τῶν πεζῶν καὶ ναυτῶν. Ἀλλ' ἐν πρώτοις μνημονευτέα ἐστὶ ἡ τῶν ἐννέα ἀρχόντων δοκιμασία, οἵτινες αἱρεθέντες ὤφειλον ἐξελεγ-

χθῆναι ὑπὸ τῆς βουλῆς, εἰ ἦσαν κατὰ τοὺς νόμους ἄξιοι τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσόδου αὐτῶν. Ἐὰν δ' ἐδόκει τινὶ ἵνα ἐλέγξῃ αὐτοὺς ὡς ἀναξίους, προσήγετο ἡ ὑπόθεσις οὐχὶ εἰς ἴδιόν τι μέρος, ἀλλὰ παρὰ δικασταῖς ἐν τῇ βουλῇ, ὅπου διεγιγνώσκετο ἡ ἀμφισβήτησις· τέλος πάντων καὶ ἐγκλήσεις καὶ γραφαὶ προσήγοντο εἰς τὴν βουλὴν, ἐὰν συνέβαινε ἁμάρτημά τι ἄξιον τῆς προσοχῆς τῆς πολιτείας· ἀλλ' ἐὰν ὁ κατήγορος ἤτοι ὁ διώκων δὲν ἤθελε ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ διώξῃ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ παρά τινι τῶν ἀρχόντων ἢ παρὰ τοῖς δημοτικοῖς δικασταῖς (ἡλιασταῖς), ἐπελαμβάνετο ἡ βουλὴ αὐτὴ τῆς δίκης, εἰ τὸ ἔγκλημα ἦν ἐλαφρὸν, καὶ ἡ ποινὴ αὐτοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰς πεντήκοντα δραχμὰς, τὰ δὲ βαρύτερα παρέπεμπεν εἰς τὸν λαὸν ἢ τοὺς ἡλιαστὰς, ἐκτὸς ἐὰν εἰς αὐτὴν ταύτην ἐδίδετο μείζων παρὰ τοῦ λαοῦ ἐξουσία, ὅπερ ἐνίοτε εἰθίζετο, ὅπως δηλ. πράγματα περὶ ὧν οὐχὶ ἡ βουλὴ, ἀλλ' ὁ λαὸς εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποφασίσῃ κατ' ἐλευθέραν κρίσιν ἐπιτρέπῃ οὗτος εἰς αὐτὴν ἔκτακτον ἐξουσίαν· τὰ δὲ δόγματα τῆς βουλῆς δὲν ἴσχυον πέραν τοῦ ἔτους καθ' ὃ εἰσήγοντο.

§. 29.

Ἡ βουλὴ συνήρχετο καθ' ἑκάστην ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, πλὴν τῶν ἑορτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὀχληρὸν μὲν καὶ δυσχερὲς ἦτον ὅπως πεντακόσιοι καθ' ἑκάστην ἄνθρωποι ἐπὶ πολλὰς τῆς ἡμέρας ὥρας κρατῶνται ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, συμφέρον ὅμως τῇ πολιτείᾳ ὅπως ἑκάστοτε, μάλιστα δὲ εἰς τὰς ἀπροσδοκήτους περιστάσεις, παρῶσι τινὲς οἵτινες ἄνευ βραδύτητος ὅ,τι ἀπήτει τὸ πρᾶγμα ν' ἀποφασίζωσι, καθιερώθη ἵνα, διαιρεθείσης τῆς βουλῆς κατὰ φυλὰς, ἑκάστη τῶν φυλῶν τῶν βουλευτῶν ἀμοιβαδὸν κατὰ τὸ δέκατον τοῦ ἔτους

διασκέπτηται· οὗτοι ἐκλήθησαν Πρυτάνεις, ὁ δὲ τόπος ἔνθα συνήρχοντο πρυτανεῖον. Ἐν τούτῳ καὶ τὴν τροφὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ δημοσίου εἶχον προσκαλουμένων εἰς τὴν ἑστίασιν καὶ ἄλλων ἢ ξένων ἢ καὶ πολιτῶν, τιμωμένων ὑπὸ τῆς πολιτείας· εἴς τινας καὶ διηνεκῶς ἡ ἑστίασις ἐχορηγεῖτο διὰ τὰς ἐξόχους αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας. Οἱ δὲ πρυτάνεις ὑποδιηροῦντο πάλιν εἰς πέντε δεκάδας, ὧν ἑκάστη ἀμοιβαδὸν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας προέδρευε τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν ὠνομάζοντο οὗτοι πρόεδροι, ἐξ ὧν εἷς καθ' ἑκάστην ἐπιστάτης καλούμενος ἐφύλαττε τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ταμείου καὶ Μητρῴου τὰς κλεῖδας καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ κράτους, καὶ προΐστατο τῶν συνεδριάσεων τῆς τε βουλῆς συμπάσης καὶ τῶν πρυτάνεων· ἀλλ' ἐν ταῖς συνεδριάσεσι ταύταις παρελαμβάνοντο παρὰ τοῦ ἐπιστάτου ἐκτὸς ἐκείνων, ὧν εἷς ἦτο καὶ οὗτος, κατὰ κλῆρον καὶ ἕτεροι ἐννέα πρόεδροι ἕκαστος ἐξ ἑκάστης τῶν λοιπῶν φυλῶν, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ὁποίων οὐδὲν περὶ οὐδενὸς ἠδύνατο νὰ ψηφισθῇ, καὶ ὧν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων εἷς ἐκ τῶν ἐννέα τούτων ἐξ ὀνόματος τῶν ἄλλων ἐψήφιζεν.

Αἱ εἰς τὴν βουλὴν εἰσαχθησόμεναι ὑποθέσεις διεδηλοῦντο πρότερον διὰ προγράμματος, οὐδ' ἐπετρέπετο ὁ περὶ ἄλλων λόγος· εἰς τοὺς ἰδιώτας οἵτινες ἐζήτουν τι παρὰ τῇ βουλῇ παρείχετο ἡ ἄδεια μετὰ ἔγγραφον ἐξκίτησιν αὐτῆς. Ἡμέραι ἑκάστης πρυτανείας κατὰ τὸ κοινὸν ἔτος ἦσαν 35 ἢ 36, ὅτε δὲ ἐπακριβέστερον διεγράφη ὑπὸ τοῦ Μέτωνος ὁ ἐνιαυτὸς 38 ἢ 39. Εἰς τοὺς πρυτάνεις προσετίθετο καὶ γραμματεὺς, προχειριζόμενος διὰ κληρώσεως ἐν καιρῷ τῆς πρυτανείας, ὃς οὐκ ἦν ἀναγκαῖον ὅπως ἐκ τῆς αὐτῆς πρὸς ἐκείνους ἢ φυλῆς, ἐὰν δὲ καὶ ἄλλος ἐκτὸς τούτου συμ-

πάσης τῆς βουλῆς γραμματεὺς ὑπῆρξεν, εἰ μὲν ζητεῖται τοῦτο περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, οὐ πάνυ σαφὲς ἐστί. Ἦν δὲ βουλευτὴς καὶ ὃς τῆς βουλῆς καὶ τοῦ λαοῦ ἢ τοῦ λαοῦ ἢ τῆς πολιτείας γραμματεὺς ἐλέγετο· ἐκτὸς δὲ τούτου ἦν καὶ ἀντιγραφεύς, ἐπιτελῶν ἐν πρώτοις τοὺς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ἀπολογισμούς· καὶ οὗτοι πάντες ἴσως οἱονεὶ ὑπογραμματέας εἶχον ὑπαλλήλους καὶ βοηθούς· ὅτε εἰσήρχοντο οἱ βουλευταὶ διεπράττοντο κατὰ τὸ εἰωθὸς τὰ εἰσητήρια ἱερά, ὅτε δ' ἐξήρχοντο τὰ ἐξιτήρια, καθ' ἑκάστην δ' ἀφ' οὗ συνηθροίζοντο ἱκέτευον δι' εὐχῶν τοὺς Θεοὺς, εἰς τὴν σκέπην τῶν ὁποίων ἐνεπιστεύοντο τὴν βουλὴν, τὸν Δία ἐξόχως, τὴν Ἀθηνᾶ καὶ Ἑστίαν τὴν βουλαίαν.

4). Περὶ Ἐκκλησιῶν.

§. 30.

Τοῦ λαοῦ αἱ ἐκκλησίαι, ὅσῳ μᾶλλον τὸ δημοτικὸν κράτος ηὔξετο, τόσῳ θαμινώτερον ἔπρεπε νὰ συγκαλῶνται. Ἀρχαιότερον αἱ ἐν ἑκάστῃ πρυτανείᾳ γενόμεναι φαίνεται ὅτι ἦσαν αἱ τακτικαὶ, αἵτινες κύριαι ἐκκλησίαι ἐλέγοντο, μετ' ὀλίγον ἐπιδόσιν λαβούσης τῆς πολιτείας προσετέθησαν τρεῖς ἐκκλησίαι, νόμιμοι, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ αὐτα κύριαι ἐονομασθεῖσαι. Τούτων ἑκάστη ἦτο προσδιωρισμένη εἰς ὡρισμένας ὑποθέσεις, εἰ δέ τι αἰφνης συνέβαινεν, συνεκαλεῖτο ὁ λαὸς ἐκτάκτως γινομένων τότε τῶν συγκλήτων ἐκκλησιῶν ἢ κατακλήτων (κατακλησιῶν) ὅτε καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν οἱ πολῖται εἰς τὴν πόλιν προσεκαλοῦντο. Ἐὰν ὡρισμέναι ἦσαν τῶν ἐκκλησιῶν αἱ ἡμέραι ἐν Ἀθήναις, ἄλλαι ἀναμφιβόλως θὰ ἦσαν ἐν ἄλλαις πρυτανείαις. Συνηθροίζετο δὲ ὁ λαὸς τὸ πάλαι εἰς τὴν ἀγορὰν, μετέπειτα εἰς τὴν Πνύκα, ἥτις ἦν ἐν ἐπικλίσει ἀπὸ τοῦ Ἀρείου λόφου, ἐσχάτως εἰς τὸ τοῦ Βάκχου θέα-

τρον, κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, (α) πρὸς τὴν μεσημβρίαν. Ἐκτάκτως οὐ μόνον ἐν τῇ πόλει ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις ἐπιτηδείοις συνεκαλοῦντο ἐκκλησίαι· συνεκάλουν τὸν λαὸν κατ' ἔτος οἱ πρυτάνεις προαγγελλόντων πρὸ πέντε ἡμερῶν δι' ἐκδιδομένου προγράμματος τὴν ἡμέραν τῆς ἐκκλησίας· ἐκαλοῦντο δὲ οἱ πολῖται ὑπὸ τῶν κηρύκων διὰ προσκλήσεως, ἀνυψωμένου ἐν ταὐτῷ ἐν ἀπόπτῳ ἀπὸ τῆς πόλεως τόπῳ σημείου τινὸς ἤτοι σημαίας· πολλάκις οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ πλησίον που τῆς πόλεως χρονίζοντες ὑπὸ τῶν ληξιαρχῶν διὰ Σκυθῶν τοξοτῶν, σχοῖνον μεμιλτωμένον φερόντων, συνωθοῦντο εἰς τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἵνα μὴ ἄλλοσέ ποι διολισθαίνωσι περιεφράττοντο αἱ πάροδοι· ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν ληξιαρχῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν ἐπετηροῦντο, ὅπως μὴ εἰσπηδῶσιν ἐν αὐταῖς ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες τὸ δίκαιον τοῦτο· εἰς τοὺς εἰσερχομένους ἐδίδετο δελτίον τι, τὸ ὁποῖον παρουσιάζοντες ἐλάμβανον παρὰ τῶν θεσμοθετῶν μισθὸν, τὸ μὲν πάλαι ὀβολὸν, εἶτα δὲ τριόβολον, τοῦ ὁποίου οἱ ὀψὲ ἐλθόντες ἐστεροῦντο, οἱ δὲ ἀποδεδειγμένως μὴ παρευρεθέντες καὶ ἐτιμωροῦντο.

§. 31.

Κατάρχεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν ἔθος ἦν ἀπὸ καθαρμοῦ διὰ σφαγίων, περιστίων καλουμένων, τὰ ὁποῖα

(α) Σ. Μ. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὁποῖον ὁ Συγγραφεὺς ἀνωτέρω μνημονεύει, κατάχωστον μέχρι χθὲς ὑπὸ παχέα στρώματα χωμάτων τοσούτων αἰώνων ἀνέδειξεν εἰς τὰ ὄμματα τῶν προσερχομένων θαυμαστῶν ἡ ἀμίμητος φιλοκαλία τῆς μεγαλονόου ἡμῶν Ἀνάσσης Ἀμαλίας, τῇ φιλοκάλῳ σπουδῇ τῆς ὁποίας καὶ τὰ τεθαμμένα τῶν προπατόρων ἡμῶν κειμήλια ἀνίστανται, καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα χαριτοῦνται.

προπορευομένου τοῦ ἱερέως (περιστιάρχου) περιέφερον διὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν περιέῤῥαινον τὰ ἑδώλια, κατακαυθέντων εἶτα τῶν θυμάτων προανηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος τὸ σύνηθες τῆς προσευχῆς ἆσμα, ἡγουμένου ταῖς λέξεσι τοῦ γραμματέως. Μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν δὲ πάντων τούτων ἐφέρετο ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τὸ περὶ οὗ ἐπρόκειτο χρηματίσαι, τὸ ὁποῖον εἷς ἐκ τῶν προέδρων, εἴτε οὗτος ὁ πρύτανις ἦν, εἴτε ἐκ τῶν ἐννέα μὴ φυλετῶν, ἐσυνείθιζε νὰ παρουσιάζῃ· ἐπειδὴ ὡς ἐν τῇ βουλῇ οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκληροῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τῶν πρυτάνεων πρόεδροι ἐξ ἑκάστης τῶν φυλῶν, αἵτινες δὲν ἦγον κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὴν πρυτανείαν. Ἐκτάκτως δὲ καὶ στρατηγοὶ ἢ ἄλλοι ἄρχοντες ἀνέφερον εἰς τὸν λαὸν ὑποθέσεις, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν ὑπαγομένας. Ἐὰν προβούλευμά τι τῆς βουλῆς ὑπῆρχεν, ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος καὶ ἠρωτᾶτο ὁ λαὸς εἰ ἐμμένει εἰ τὸ ὑπὸ τῆς βουλῆς δογματισθὲν, ἢ νομίζει τοῦτο πλείονος δεόμενον σκέψεως, ὁ λαὸς τότε διεδήλου τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, ὅπερ προχειροτονεῖν, προχειροτονία λέγεται· ἐὰν δὲ πλείονος ἐδόκει αὐτῷ σκέψεως, ἢ οὐδὲν ἦν παρὰ τῆς βουλῆς δόγμα, ἐδίδετο ὑπὸ τῶν προέδρων εἰς τοὺς πολίτας ἡ ἄδεια τῆς ἐκθέσεως τῶν γνωμῶν αὐτῶν, καὶ ἐξεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ κήρυκος πρῶτον οἱ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη γεγονότες, μετὰ τούτους οἱ λοιποί, οἱ ἔχοντες τὸ δικαίωμα τοῦ πρὸς τὸν λαὸν ἀγορεύειν, εἶχον δ' αὐτὸ οἱ ἐπίτιμοι καὶ μὴ διὰ χρέος πρὸς τὸ δημόσιον, ἢ διὰ πλημμελήματα ἢ ἀτιμίαν ἐστερημένοι τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἢ μειούμενοι τὴν ἀξίαν. Τούτων ἐάν τις ἐπὶ τὸ λέγειν

προέβαινεν, ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἠδύνατό νὰ ἐγκληθῇ εἰς τὸ δικαστήριον. Οἱ ἀγορεύοντες ἐπὶ τοῦ βήματος ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν στέφανον, ὡς σύμβολον τοῦ δημοσίου προσώπου, ὃ ἀνελάμβανον ὁμιλοῦντες. Οὐδ' ἦν θεμιτὸν νὰ διακόπτωνται ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἢ παρενεχλῶνται διὰ λέξεων ἢ ἔργων· εἰς αὐτοὺς δὲ οὔτε περὶ ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως, ἢ τῆς προκειμένης, οὔτε κατὰ χόρον, οὔτε πλειότερον τοῦ ἅπαξ ἐπετρέπετο νὰ ὁμιλῶσιν. Ὅσοι δὲ ἐναντίον τούτων ἢ ἔπραττον, ἢ ἄλλως πως κατὰ τῆς νομίμου τάξεως καὶ τῶν χρηστῶν ἠθῶν βαρύτερον ἐπλημμέλουν, τούτους οἱ πρόεδροι διὰ τῶν ὑπηρετῶν βίᾳ ἐξώθουν ἀπὸ τοῦ βήματος, ἀπέβαλλον τῆς ἐκκλησίας, ἐτιμώρουν διὰ προστίμου ἐκ πεντήκοντα δραχμῶν, ἢ ἐὰν βαρυτέρας ποινῆς ἄξιοι ἐφαίνοντο, ἠδύναντο νὰ παραδώσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν προσεχῆ ἐκκλησίαν ὅπως τιμωρηθῶσι, καὶ ἦν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αἰσχίνου νενομοθετημένον πρὸς περιστολὴν τῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὕβρεως καὶ ἀναιδείας, ἵνα ἐκ τῶν φυλῶν τῶν πολιτῶν κληρῶται μία, ἐξ ἧς ὡρισμένος ἀριθμὸς ἀνθρώπων κάθηται ἐπὶ τῶν βάθρων τοῦ βήματος καὶ παρίσταται τοῖς πρυτάνεσι καὶ προέδροις. Εἰς οὓς τὸ πρὸς τὸν λαὸν ἀγορεύειν, εἰς τούτους καὶ τὸ εἰσηγεῖσθαι προτάσεις ἐπετρέπετο. Ταύτας ἐγγράφως ἐκτιθέντες ὤφειλον διὰ τοῦ γραμματέως νὰ παραδίδωσιν εἰς τοὺς προέδρους, οἵτινες, μηδενὸς κωλύματος ὑπάρχοντος, διέταττον νὰ ἐξαγγελθῇ ὑπὸ τοῦ κήρυκος ἡ πρότασις καὶ προσκαλέσωσι τὸν λαὸν ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν. Διακωλύειν δὲ δι' ἐνστάσεων τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ψηφοφορίας φαίνεται ὅτι ἦν ἐπιτετραμμένον εἰς τοὺς προέδρους, εἰ καὶ πολλάκις συνέβαινεν ὅπως οἱ ἐνιστάμενοι ἢ ἀπὸ τῶν συναρχόντων ἢ ἀπὸ τῆς πλη-

θύος, τὴν ψηφοφορίαν αἰτούσης, ἀποτρέπωνται· ἠδύνατο δὲ καὶ ἰδιώτης ὁστισδήποτε νὰ ποιήσῃ ἔνστασιν, ὅτε δι' ὅρκου, ὑ π ω μ ο σ ί α καλουμένου, ἀνεδέχετο νὰ ἀποδείξῃ κακὸν τὸν προταθέντα νόμον, ἐνάγων τὸν εἰσαγαγόντα. Ἡ ἀγωγὴ αὕτη ἠδύνατο νὰ γείνῃ καὶ μετὰ τὴν εἰσαχθεῖσαν πρότασιν, καὶ ἦν ἡ δύναμις αὐτῆς αὕτη, ὅπως ὅ,τι ὁ λαὸς εἶχεν ἀποφασίσει μὴ θεωρῆται ὡς νόμος πρὶν ἢ ἐπεδοκιμάζετο διὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν δικαστῶν.

Ἐγίνετο δὲ ἡ ψηφοφορία διττῶς, ἢ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἢ διὰ ψήφων εἰς κάλπαις ῥιπτομένων. Ἐκεῖνο ὅπερ ἰδίως χ ε ι ρ ο τ ο ν ε ῖ ν, χ ε ι ρ ο τ ο ν ί α, δ ι α χ ε ι ρ ο τ ο ν ε ῖ ν, δ ι α χ ε ι ρ ο τ ο ν ί α λέγεται, ἐπὶ πολὺ ἦτον εὐχρηστότατον. Τὰς κάλπας δὲν μετεχειρίζοντο εἰμὴ εἰς ὡρισμένας τινὰς ὑποθέσεις, καθ' ἃς ἦν τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον ἵνα θετικώτατα γινώσκηται ὁ ἀριθμὸς τῶν κυρούντων ἢ ἀκυρούντων, ἢ ὅτε ἤθελον νὰ φυλάσσηται ἡ ἐλευθερία τῶν γνωμῶν, ὡς ἐν τῷ ὀστρακισμῷ, ἐν τῇ δωρήσει πολιτείας εἰς τοὺς ξένους, ἐν τοῖς καταδικαζομένοις, ἐν τοῖς ἐξορίστοις, ἐν τῇ ἀποδόσει τῶν πολιτικῶν δικαίων εἰς τοὺς πρότερον ἀπολέσαντας αὐτὰ, ἐν τῇ ἐπιβολῇ ποινῆς εἰς τοὺς βαρέως πλημμελήσαντας· ἐν αἷς ἁπάσαις ὑποθέσεσιν ἐφυλάττετο ὅπως μὴ τὸ τοῦ λαοῦ δόγμα κυρῶται δι' ἐλασσόνων τῶν ἑξακισχιλίων ψήφων· γενομένης δὲ τῆς ψηφοφορίας ὅ,τι οἱ πλεῖστοι ἐκύρωσαν ἀνηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου, εἶτα δὲ παρακατετίθετο ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις, πολλάκις καὶ ἐπὶ λίθου ἢ χαλκοῦ γεγραμμένον ἐξετίθετο. — Ἀποπερατωθέντων ὧν ἕνεκα ὁ λαὸς συνῆλθεν, ἀπελύετο διὰ τοῦ κήρυκος ὑπὸ τῶν αὐτῶν τούτων πρυτάνεων, ὑφ' ὧν συνεκλήθη. Εἰ δ' οὐκ ἐπήρκει ἡ ἡμέρα πρὸς περάτωσιν τῶν

ὑποθέσεων, συνεκαλεῖτο πάλιν τὴν προσεχῆ ἢ τὴν τρίτην ἡμέραν· τὸ αὐτὸ ἐγίγνετο, ἐὰν διὰ κεραυνὸν, βροντὴν, βροχὴν καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἅτινα διοσημίαι καλοῦνται, διελύοντο αἱ ἐκκλησίαι παρὰ τὸν καιρόν.

§. 32.

Εἰς τὰς τέσσαρας νομίμους ἐκκλησίας λέγεται ὅτι ἦσαν ὡρισμένα διὰ νόμων εἰς μίαν ἑκάστην τὰ εἴδη τῶν ὑποθέσεων. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι ἡ τάξις αὕτη δὲν διετηρεῖτο τοσοῦτον εὐλαβῶς ὥστε οὐδέποτε νὰ μὴ διαταραχθῇ· εἰς ἡμᾶς μάλιστα, ἐξετάζοντας τὰ πράγματα ὧν ἡ ἐξουσία ὑπῆρχε παρὰ τῷ λαῷ, ἐκείνη μᾶλλον ἡ τάξις φαίνεται παρακολουθητέα, ἣν τὰ εἴδη αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων προγράφουσιν. Ὅθεν ἐπειδὴ ἅπασα ἡ τῆς πολιτείας διοίκησις ἐν τοῖς νόμοις, ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς δικαστηρίοις συνίσταται, καὶ τούτων ἁπάντων ἐν δημοτικῷ πολιτεύματι τὸ ὑπέρτατον κράτος ὁ λαὸς ἔχει, διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν περὶ αὐτοῦ πρῶτον ἔδοξεν ὀλίγα εἰπεῖν: τίνα δηλ. καὶ ὁποῖα εἰσὶ τὰ εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑπαγόμενα, μεθ' ἃ κεφαλαιωδῶς θέλομεν ἐκθέσει περὶ τῶν κατ' ἰδίαν ἔργων, τῶν εἴτε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν ἐμπορίαν καὶ τὰς περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις ἀνηκόντων, εἴτε τῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ οἰκείαν διοίκησιν. Καὶ πρῶτον δὴ περὶ τῶν νόμων. Διετηρεῖτο κατὰ νόμον τινὰ τοῦ Σόλωνος, ἵνα ἄδειάν τινα δίδῃ ὁ λαὸς πρὸς ἀκύρωσιν παλαιῶν καὶ εἰσαγωγὴν νέων νόμων, οὕτως ὅμως ὥστε ἡ ἀκύρωσις ἢ εἰσαγωγὴ αὐτῶν νὰ ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ψηφοφορίας τῆς πληθύος, ἀλλ' ἀπὸ μικροτέρου τινὸς ἀριθμοῦ ἀνθρώπων, ὡρίμου ἡλικίας, καὶ δι' ὅρκου θρησκευτικῶς συνδεδεμένων. Ὅθεν ἐν τῇ

πρώτη κατ' ἔτος ἐκκλησία, διότι οὗτος ἦν ὁ νόμιμος χρόνος πρὸς τὸ καθῆκον τοῦτο, ἠρωτᾶτο ὑπὸ τῶν πρυτάνεων ὁ λαὸς ἐὰν ἐνέκρινεν νὰ μένωσιν οἱ ἀρχαῖοι νόμοι ὡς εἶχον, ἢ νὰ μεταταβληθῇ τι ἐν αὐτοῖς καὶ νέοι νὰ εἰσαχθῶσιν· ἐφ' οὗ ὅπως κάλλιον δύναται νὰ σκεφθῇ ὁ λαὸς ἦν ἐπιβεβλημένον εἰς τοὺς θεσμοθέτας ἵνα τοὺς νόμους ἐπιμελῶς ἀναγινώσκωσι, καὶ ἐάν τινας ἤθελον εὕρει ἢ ἀντιφάσκοντας πρὸς ἀλλήλους ἢ ἤδη ἀπηρχαιωμένους, ἀλλὰ μὴ ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων ἀριθμοῦ ἀφαιρεθέντας, ἢ πλείονας περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, τούτους ἅπαντας ἐν πίναξι δημοσίως ἐκτεθειμένους νὰ δηλῶσι τῷ λαῷ. Δὲν ἔλειπον δὲ καὶ αἱ γνῶμαι τῶν ῥητόρων, τῶν μὲν εἰς τούτων τὴν ἀφαίρεσιν, τῶν δὲ εἰς ἐκείνων τὴν μετ' ἄλλων ἀλλαγὴν συμφωνούντων ἢ διαφωνούντων. Ἐὰν τέλος ἐνεκρίνετο ἡ μεταβολὴ, ὤφειλον νὰ εἰσαχθῶσι συνάμα νέοι νόμοι· οὐδ' ἐπετρέπετο ἀκύρωσις παλαιῶν νόμων ἄνευ εἰσαγωγῆς νέων ἀντὶ τούτων. Ἐκελεύοντο δ' ἵνα δημοσιεύωσι τούτους παρὰ τὰ ἀγάλματα τῶν ἐπωνύμων, καὶ προεχειρίζοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἵνα τὴν ὑπεράσπισιν τῶν παλαιῶν νόμων ἀναδεχθῶσι καὶ πολεμήσωσι τοὺς νέους πέντε ῥήτορες· οὗτοι ἐλέγοντο συνήγοροι ἢ σύνδικοι. Μετέπειτα ἐν τῇ τρίτῃ νομίμῳ ἐκκλησίᾳ εἰσήγετο εἰς τὸν λαὸν περὶ νομοθετῶν· πόσοι δηλ. ἐπὶ πόσον χρόνον νὰ προχειρισθῶσι, καὶ τὶς ὁ μισθὸς αὐτῶν· ἐλαμβάνοντο δὲ νομοθέται οὐχὶ ἄλλοι, εἰμὴ οἱ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον δόντες· παρ' αὐτοῖς ἤδη τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ἔργου ὡς παρὰ δικαστηρίῳ διεχειρίζετο, καὶ μεμψαμένων μὲν τοὺς παλαιοὺς νόμους τῶν νέους εἰσαγόντων, ὑπερασπισάντων δὲ τοὺς παλαιοὺς τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου προχειρισθέντων συνηγόρων, ἐπήρχετο τέλος με-

ταξὺ τῶν νομοθετῶν ψηφοφορία περὶ ὁποτέρου τῶν δύο. Παρῆσαν δὲ εἰς τὴν συνεδρίασιν ταύτην καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἦσαν πρυτάνεις καὶ πρόεδροι, καὶ ἄλλοι ὡς φαίνεται βουλευταί. Διαβιβασθέντος κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῦ νόμου παρὰ τοῖς νομοθέταις οὐδὲν ἧττον διὰ γραφῆς παρανόμων, ὁμοίως ὡς εἰς τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰσαγόμενα ψηφίσματα, ἐπετρέπετο παντὶ πολίτῃ νὰ κατηγορήσῃ καὶ ἐγκαλέσῃ εἰς τὸ δικαστήριον τὸν προτείναντα· διότι ὁ νόμος αὐτοῦ ἦν ἀνωφελὴς τῇ πολιτείᾳ, ἢ ἀντέφασκε πρὸς ἄλλους νόμους· οὐδ' ἴσχυεν οὗτος ἐὰν καὶ παρὰ τῶν δικαστῶν δὲν ἐπεψηφίζετο ὡσαύτως. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐνιαυσίου ἐκείνης καὶ νομίμου ἐπικρίσεως τῶν νόμων, ἥτις ἰδίως ἐπιχειροτονία νόμων λέγεται, ἐνίοτε καὶ ἐκτάκτως, ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἀπῄτει, ἀναγινώσκομεν νομοθέτας παρὰ τοῦ λαοῦ καθιδρυθέντας· καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἡ ἐλευθερία μετέστη πρὸς τὴν ἀκολασίαν, ὁστισδήποτε ἤθελε καὶ καθ' ὁντιναδήποτε χρόνον εἰσῆγε εἰς τὸν λαὸν νόμους ὡς ψηφίσματα, ὅστις παρεδέχετο αὐτοὺς, ὡς οὐδὲν λογιζόμενος τοὺς νομοθέτας.

§. 33.

Αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ ἀξιώματα ἐν ᾧ τὸ πάλαι πάντα ἐδίδοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ ψηφοφορίας, μετέπειτα ὑπὸ Κλεισθένους, ὡς φαίνεται, καθιερώθη ἵνα οἱ πλεῖστοι λαμβάνωνται διὰ κληρώσεως, ὅπως ἔλαττον βεβαίως δύνωνται ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ζήτησις τῆς ἀρχῆς νὰ διακωλύωσι τὴν ἰσότητα τοῦ δικαιώματος. Ἔμενεν ὅμως ἡ ψηφοφορία ἐν ἐκείναις ταῖς ἀρχαῖς, αἵτινες ἢ μείζονα τῶν πραγμάτων ἕξιν καὶ πεῖραν μὴ τὴν τυχοῦσαν, ἢ ἐξιδιασμένην τοῦ λαοῦ πίστιν ἀπῄτουν, οἷαι ἦσαν π. χ. αἱ τοῦ στρατοῦ στρατηγίαι, ἡ

διοίκησις τοῦ ταμείου, ἡ τῶν θεωρικῶν ἐπιμέλεια καὶ ἄλλαι περὶ τὸν δημόσιον πλοῦτον οἰκονομίαι, τῆς δημοσίας ἀγωγῆς ἡ διοίκησις, ἡ τῶν συνήθων τελετῶν φροντὶς, τέλος αἱ ἐκτάκτως ἐπιτρεπόμεναι ἐπιμέλειαι τῶν κοινῶν—εἰ καὶ περὶ αὐτῶν ἡ ψῆφος ἀφίετο ὡς τὸ πολὺ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰς κατὰ φυλὰς συνόδους— ἡ τῶν τοῦ λαοῦ ὑποθέσεων ὑπεράσπισις καὶ αἱ πρεσβεῖαι. Αἱ εἰς προχειρισμὸν τῶν ἀρχῶν ἐκκλησίαι ἀρχαιρεσίαι καλοῦνται, αἵτινες ἐν ποίῳ τοῦ χρόνου τμήματι ἐτελοῦντο οὐ πάνυ σαφῶς δηλοῦται, δὲ δυνάμεθα ὅμως ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἱκανῶς μακρὸν διάλειμμα παρενέπιπτεν ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς μέχρι τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅσον δηλ. ἐπήρκει πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένην ἐξέλεγξιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν τῶν ἐκλεχθέντων. Παρῆσαν δὲ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις ἐκτὸς τῶν πρυτάνεων καὶ προέδρων, καὶ οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ἐν τῇ ἀρχαιρεσίᾳ βεβαίως τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν. Οἱ μνηστῆρες ἀρχῆς τινος, οἱ σπουδάρχαι, ἤτοι μεταπορευόμενοι ἀξίωμά τι ἀρχαιρεσιάζειν, σπουδαρχιᾶν ἐλέγοντο· οὐδ' ἐξησκοῦντο περὶ τὴν σπουδαρχίαν κακαὶ τέχναι παρ' Ἀθηναίοις, εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὅμως χρόνους ἢ σπανιώτεραι τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἢ ἐλαφρότεραι ποιναὶ ἐπεβλήθησαν· συνέβαινε δ' ἐνίοτε ἵνα προχειρίζωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἀπόντες οὐδὲ ζητοῦντες ἀρχήν τινα· οἱ αἱρεθέντες ἠδύναντο ἐν ὅρκῳ ν' ἀποθέσωσι τὴν ἀρχὴν ἕνεκα χρονίων νόσων· εἰσελθόντες δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν ἠδύναντο ν' στερηθῶσι αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐὰν ἐφωρῶντο πλημμελήσαντες. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ πρώτῃ ἑκάστης πρυτανείας νομίμῳ ἐκκλησίᾳ ἠρωτᾶτο ὁ λαὸς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων εἰ δοκεῖ αὐτῷ ὅτι ὀρθῶς ἢ μὴ περιβάλλονται οἱ ἄρχοντες τῷ ἀξιώματι, καὶ εἰ πρέπει νὰ ἀφε-

θῶσιν ἐν τῷ καθήκοντι αὐτῶν ἢ νὰ ἀπολυθῶσιν. Προσέτι δ' ἐπετρέπετο παντὶ τῷ ἐλευθέρῳ πολίτῃ ἢ κατὰ ἰδιωτικῶν ἀδικημάτων προβολὰς, ἢ κατὰ δημοσίων πλημμελημάτων μηνύσεις καὶ γραφὰς ἐναντίον τῶν ἀρχόντων νὰ παρουσιάζῃ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ὧν δεκτῶν γενομένων, ἐκαλοῦντο ἐκεῖνοι εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ἠναγκάζοντο ν' ἀπέλθωσι τῆς ἀρχῆς.

§. 34.

Τοῦτο λοιπὸν ἦν τὸ πρῶτον κατὰ τῶν ἀρχῶν εἶδος τῶν μηνύσεων καὶ εἰσαγγελιῶν εἰς τὸν λαὸν· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλαι πολλάκις διὰ βαρύτερα ἐγκλήματα ἐγίνοντο ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, καὶ εἴτε τις μόνον μηνυτὴς ἀνεφαίνετο, μὴ θέλων ἢ μὴ δυνάμενος αὐτὸς νὰ ἀναδεχθῇ καὶ τὴν ἐκδίκασιν τοῦ καταμηνυθέντος ἐγκλήματος, εἴτε καὶ ἐν δικαστηρίῳ αὐτὸς ἀνεδέχετο νὰ καταδιώξῃ τὸν ὑπόδικον. Εἰσήγοντο δὲ ἐν πρώτοις τοιαῦτα τινὰ ἐγκλήματα, ἅτινα ἢ διὰ τὴν ἀσυνήθη βαρύτητα αὐτῶν, ἢ δι' ἄλλας αἰτίας ἐφαίνοντο ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῶσιν ἐν ἐκτάκτῳ δικαστηρίῳ. Περὶ τῆς βουλῆς εἴπομεν ἀνωτέρω, πρὸς δὲ τὸν λαὸν τὸ εἶδος τοῦτο τῶν δικῶν ἢ παρεπέμπετο ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἢ παρευθὺς ὑπὸ τοῦ καταμυνητοῦ μετ' ἀδείας τῆς βουλῆς εἰσήγετο. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ παρὰ τοῖς θεσμοθέταις ἦν ὅπως, ἐάν τις ἀνέφερέ τι πρὸς αὐτοὺς, ὅπερ αὐτοὶ ἐνόμιζον ἀνῆκον μᾶλλον εἰς τὴν τοῦ λαοῦ δικαιοδοσίαν, τοῦτο ἐπιμελῶνται νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ λαὸς λαβὼν τὴν μήνυσιν ἐνίοτε μὲν αὐτὸς οὗτος ἀνεδέχετο τὸ μέρος τοῦ δικαστοῦ, καὶ ἀκροασάμενος τῆς κατηγορίας καὶ ὑπερασπίσεως, τοῦ ὑποδίκου κρατουμένου ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐν δεσμοῖς, ἐψηφοφόρει ἐγ κάλπαις· πολλάκις δ' ἐνεπιστεύετο τὴν

ἐκδίκασιν τῆς δίκης εἰς τοὺς ἡλιαστὰς, διαγράφων αὐτοῖς πῶς καὶ τίνας νόμους νὰ ἐξετάσωσι καὶ καταδικασθέντος τοῦ ὑποδίκου ποίαν ποινὴν νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς αὐτόν. Διώριζε δὲ καὶ συνδίκους ἤτοι συνηγόρους, ὅπως ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρώτου εἰσαγγελέως ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ καταδιώξῃ τὸν ὑπόδικον ἐν τῷ δικαστηρίῳ· λίαν διάφοροι δ' ἦσαν τούτων αἱ προβολαί, ἃς οἱ παρουσιάζοντες εἰς τὸν λαὸν οὐδὲν ἄλλο ἐζήτουν εἰμὴ ὅπως προδικασίας τινὸς τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἐναντίου τύχωσι, δι' ἧς ὀχυρούμενοι μετὰ μείζονος ἐλπίδος ἔφερον τὴν δίκην ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου· ἐπειδὴ φαίνεται οὐχὶ εὐκόλως συνέβαινεν, ὅπως ὅντινα ὁ λαὸς ἤθελε νομίσει πλημμελήσαντα, οὗτος ἀπολύηται ὑπὸ τῆς ψήφου τῶν δικαστῶν· ὅθεν τοιούτου εἴδους προβολαὶ ἐγίνοντο ἐν πρώτοις κατὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων ἀντιδίκων, ἢ καὶ κατὰ τῶν ἀρχόντων, οὓς ἄλλως δὲν ἐθάρρουν ὅπως καλέσωσιν εἰς ταχτικὸν δικαστήριον.

§. 35.

Ὁμοιότης τις πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ ἐν τῷ ὀστρακισμῷ ἐτύγχανεν, εἰ καὶ δὲν ἐτιμωροῦντο δι' αὐτοῦ πλημμελήματα κατὰ τῆς πολιτείας πραχθέντα, ἀλλὰ μόνον ἐφυλάττετο ὅπως μή τι πραχθῇ, μηδ' ἔξοχοι ὀλίγων τινῶν δυνάμεις βλάπτωσι τὴν ἴσην ἐλευθερίαν. Ἡ τοιαύτη ἰδέα φαίνεται ὅτι αὐτομάτως ἀνεφύη ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ λαῷ, καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν σπουδαίων συγγραφέων ἐπιστάντος κατ' ἔτος τοῦ ὡρισμένου χρόνου ἠρωτᾶτο ὁ λαὸς ὑπὸ τῶν πρυτάνεων ἐὰν θέλωσι νὰ ὀστρακοφορήσωσιν. Οἱ δὲ τὸν κίνδυνον ἐκεῖνον ἐφ' ἑαυτῶν βλέποντες ἐπικρεμάμενον ἐσπούδαζον παντὶ σθένει

ἵνα ἀποτρέψωσι τὸν ὀστρακισμὸν ἢ εἰκοδῶν ποιήσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὸν τοῦ λαοῦ φθόνον καὶ τὴν ὑπόνοιαν, στρέφοντες ταῦτα κατ' ἄλλων. Ὁρισθείσης τῆς ἡμέρας οἱ πολῖται συνηθροίζοντο εἰς τόπον διὰ κιγκλίδων περιπεφραγμένον καὶ δέκα μόνον εἰσόδους ἔχοντα, δι' ὧν εἰσερχόμενοι κατὰ φυλὰς ἔῤῥιπτον ἐντὸς παρατεθειμένων κληρωτίδων τὰ ὄστρακα, ἐφ' ὧν ἐπιγεγραμμένον εἶχον τὸ ὄνομα ἐκείνου, ὃν ἤθελον νὰ ἐξορίσωσι· φύλακας δὲ ἦ διαλογεῖς τῶν ψήφων μετὰ τῶν πρυτάνεων ἐφίστων καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐννέα ἄρχοντας, οὐδ' ἠδύνατο νὰ μεταστῇ τις ἐὰν δὲν ἐπεψηφίζετο ἡ ἐξορία αὐτοῦ δι' ἑξακισχιλίων ψήφων· ὁ τοιοῦτος ὤφειλεν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἵνα ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ μένῃ μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτοῦ δέκα ἔτη, μὴ ὑποβαλλόμενος εἰς ἄλλην ποινήν. Ἀντὶ τῆς δεκαετίας ἐνομοθετήθη μετὰ ταῦτα πενταετία, οὐχὶ σπανίως ὅμως πρὸ τοῦ νομίμου χρόνου συνείθιζον ν' ἀνακαλῶνται οὗτοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ γνωστὸν εἶναι ὅτι μετὰ τὸν Ὑπέρβουλον οὐδεὶς πλέον ἐν Ἀθήναις περιέπεσεν εἰς τοιαύτην ἐξορίαν. Καὶ οἱ ἄλλοι ἐξόριστοι οἵτινες δὲν ἦσαν καταδεδικασμένοι δι' ὀστρακισμοῦ, ἀλλὰ διὰ δικαστηρίου καὶ εἶχον τιμωρηθῇ διὰ τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπανέλθωσιν, εἰμὴ κελεύσματι τοῦ λαοῦ, πρὶν δὲ τῆς ἐπιτεύξωσι τῆς συγγνώμης οὐχὶ μόνον οὐδεμία νόμιμος ἐνέργεια ἠδύνατο νὰ γείνῃ ὑπὲρ ἐλαφρύνσεως ἢ μειώσεως τῆς ποινῆς, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐρωτηθῇ περὶ τούτου ὁ λαός.

§. 36.

Περὶ τῶν λοιπῶν νομίζομεν ὅτι ἀρκετὴ εἶναι ἁπλῆ μόνον μνεία. Πρῶτον λοιπὸν τὸ ποικίλον τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης καὶ τῶν συνθηκῶν εἶδος καὶ ἡ ἐξουσία

καὶ τὸ δίκαιον ἦν παρὰ τῷ λαῷ· ἐντεῦθεν ἠροῦντο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ πρεσβευταί, καὶ διαταγαὶ αὐτοῖς ἐδίδοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν τὰς πρεσβείας πρότερον ἐν τῇ βουλῇ, εἶτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνήγγειλον, ἐπίσης καὶ οἱ ἀπὸ ξένων ἐθνῶν πεμπόμενοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρεσβευταὶ πρῶτον μὲν εἰς τὴν βουλὴν, εἶτα δὲ εἰς τὸν λαὸν προσήγοντο, καὶ συνειθίζετο νὰ δίδηται αὐτοῖς εἴσοδος ἐν τῇ τρίτῃ νομίμῳ ἐκκλησίᾳ. Περὶ παρασκευῆς δὲ εἰς πόλεμον, περὶ ἐξοπλίσεως στρατοῦ καὶ στόλων ὁ λαὸς ἀπεφάσιζε, στρατηγοὺς οὓς ἠβούλετο διώριζεν, εἰς τοὺς νικηθέντας ἐχθροὺς προτάσεις ὑπέβαλλεν. Προσέτι τὰ ἔξοδα τῆς πολιτείας διὰ ψηφισμάτων τοῦ λαοῦ προὐγράφοντο, πόσα ἔπρεπε νὰ ἐξοδευθῶσιν εἰς δημόσια ἔργα, πόσα εἰς ἄλλας ἀνάγκας, καὶ ἀπολειπομένου τοῦ ταμείου ὁ λαὸς τὰς προτάσεις εἴτε τῆς βουλῆς εἴτε ἰδιώτου τινὸς πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτοῦ διὰ δασμῶν, ἢ φόρων, ἢ συνεισφορῶν, ἢ ἄλλων τοιούτων ἀπεκδέχετο καὶ ἐπεψήφιζε, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἱερῶν [καὶ θείων πραγμάτων οὐ μικρὸν μέρος διευθύνετο διὰ ψηφισμάτων τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ καὶ περὶ ἀναδοχῆς νέων λατρειῶν καὶ νέων ἑορτῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπεφατίζετο, καὶ περὶ τῶν βεβηλουμένων ἱερῶν ὁ λαὸς ἀνακρίσεις διέταττε, περὶ διορισμοῦ ἱερέων καὶ ἐπιμελητῶν ἑορτῶν τινῶν, τέλος αὐτὸς περὶ τῶν ἐπὶ δημοσίων κηδειῶν ῥητόρων καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ περιδείπνου ἐπιμελητῶν ἐψήφιζεν. Τέλος πάντων βραβεῖα καὶ τιμαὶ εἰς ἄνδρας εὐεργέτας, εἰ καὶ ἄλλα παρ' ἄλλων, οἷον ὑπὸ τῆς γερουσίας, ὑπὸ τῶν φυλῶν, ὑπὸ τῶν δήμων καὶ ἄλλων συνεδρίων ἐδίδοντο, τὰς μεγίστας ὅμως καὶ ἐπισημοτάτας ὁ λαὸς ἔδιδε, στεφάνους ἐν θεάτρῳ ἢ ἐν ὁμηγύρεσιν ἀναγγελτέους, εἰκόνας ἢ τί-

τλους τιμηέντας εἰς δημοσίους τόπους, σίτησιν ἐν τῷ Πρυτανείῳ, ἀτέλειαν καὶ ἄλλα ὅμοια, πολιτείαν τέλος εἰς τοὺς ξένους ὁ λαὸς μόνον ἠδύνατο νὰ δώσῃ, σύμφωνα ὅμως μὲ τοὺς περὶ τούτου ἀνωτέρω ἐκτεθέντας νόμους.

5). ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ.

§. 37.

Διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀρχῶν περιελαμβάνοντο παρ' Ἀθηναίοις καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, οἵτινες προσφυέστερον ἴσως ἐπιμεληταὶ ἢ ὑπηρέται ὠνομάζοντο. διότι, ὡς φαίνεται, ἐν τοῖς ὀνόμασι τούτοις ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀλίγον ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς, καὶ ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἀπαντῶνται πολλοί, οἵτινες ἀμφιβάλεται εἰς ποῖον γένος πρέπει νὰ καταταχθῶσιν. Καθόλου ὅμως ἄρχοντες δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες μέρος τι τῆς πολιτείας κυβερνῶσιν ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν πρῶτον μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς κατὰ τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν καὶ τὴν κρίσιν πράττουσιν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον, μὴ ὑποβαλλόμενοι εἰς ἄλλων ἐξουσίαν ἢ διαταγὰς, ἀλλ' εἰς τοὺς νόμους μόνον καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ λαοῦ. Εἶτα δὲ καθ' ἣν οὗτοι προΐστανται ἄλλων, καὶ ὅ,τι πᾶσα ὑπόθεσις ἀπαιτεῖ παραγγέλλουσι καὶ ἐπιτάττουσι καὶ τοὺς πλημμελοῦντας, καθ'ὅσον εἰς αὐτοὺς ἀνήκει, διὰ ζημιῶν ἀπείργουσι ἢ εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγουσι καὶ τὸ δικαστήριον τοῦτο αὐτοὶ διοικοῦσι. Ἐπιμελητὰς δὲ λέγομεν ἐκείνους, οἵτινες εἰ καὶ αὐτοὶ μέρος τι τῆς πολιτείας ἐν ἴσῃ μετὰ τῶν ἀρχῶν ἐλευθερίᾳ κυβερνῶσι, τοῦ διατάττειν ὅμως καὶ τιμωρεῖν καὶ τὴν τοῦ δικαστηρίου ἐξουσίαν δὲν ἔχουσιν. Ὑπηρέτας τέλος, τοὺς μὴ ἐξ ἰδίας αὐτῶν βουλῆς πράττοντας, ἀλλὰ τοὺς εἰς ἄλλους ὑπείκοντας καὶ παριστα μένους πρὸς

ὑπουργίαν καὶ τὰς διαταγὰς αὐτῶν ἐκτελοῦντας. Λαμβάνουσι δ' ἅπαντες οὗτοι τῆς ὑπουργίας αὐτῶν ἕνεκα μισθὸν, ἐκλεγόμενοι παρ' αὐτῶν τούτων παρ' οἷς ὑπηρετοῦσιν, οἵτινες οὐχὶ σπανίως παρελάμβανον καὶ δούλους ἢ ἀπελευθέρους. Οἱ ἄρχοντες δὲ πάντες καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιμελητῶν δωρεὰν ὑπηρέτουν τὴν πολιτείαν, καὶ ἦσαν πολῖται ἐπίτιμοι, προχειριζόμενοι ἢ κλήρῳ ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν, ἢ ψήφῳ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ λαοῦ, ἢ ὑφ' ἑκάστης τῶν φυλῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ λαοῦ. Ὤφειλον δὲ πρὶν τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσόδου αὐτῶν νὰ ὑποστῶσιν ἅπαντες δοκιμασίαν ἐν τῇ βουλῇ ἢ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, καὶ ἐκπεραιωθείσης τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ν' ἀποδώσωσι λόγον παρὰ τοῖς λογισταῖς καὶ εὐθύνοις·

§. 38.

Διὰ τῆς δοκιμασίας ἐφυλάττετο, ὅπως μή τις ἀνάξιος, ἢ μὴ πολὺ ἐπιτήδειος ἀναπηδήσῃ εἰς τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς τῆς πολιτείας λειτουργίας· ἐν οἷς ὅμως δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐμπειρία, ἀλλ' ἡ τοῦ γένους, τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἠθῶν χρηστότης. Ἐπειδὴ παιδεία καὶ ἐμπειρία ἐν ταῖς πλείσταις ἀρχαῖς φαίνεται ἢ ὅτι δὲν ἐζητεῖτο ἄλλη, εἰμὴ ἡ κοινὴ εἰς πάντας τοὺς καλῶς ἀνατεθραμμένους πολίτας, ἢ ἐάν τις ἀνωτέρα ταύτης ἦν ἀναγκαία εἴς τινα ἔργα, εἰς ταῦτα ἐπειδὴ διὰ ψήφου τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ διὰ κλήρου ἐδίδοντο, ὁ λαὸς δὲν ἐχειροτόνει εἰμὴ ἐκείνους, περὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ ἱκανότητος τῶν ὁποίων εἶχεν πεποίθησιν. Ὅθεν ἐν τῇ δοκιμασίᾳ ἐξητάζοντο μάλιστα τοιαῦτα τινά· εἴ τις τοὺς πατρίους θεοὺς λατρεύει, εἰ ἀποδίδει τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ τὰ ὑπὸ τῆς εὐσεβείας ἀπαιτούμενα καθήκοντα, εἰ ἐστρατεύσατο τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου στρατείας, εἰ μετῆλθε τὰ

λοιπὰ πολιτικὰ καθήκοντα καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους. Σημειωτέον ὅμως ὅτι δὲν ἀπητοῦντο καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τὰ αὐτά· καθότι τίμημα μετὰ τὸν νόμον τοῦ Ἀριστείδου δὲν ἀπητεῖτο εἰμὴ εἰς ὡρισμένας τινὰς ἀρχὰς, μεθ' ὧν ἦν συνδεδημένη πολλῶν χρημάτων διαχείρισις. Ἡ δὲ τῆς περιουσίας ἐν ἀττικῇ γῇ κτῆσις καὶ οἱ ἀπὸ νομίμου γάμου ἐλεύθεροι ἀπητοῦντο μόνον εἰς τὰς στρατηγίας καὶ εἰς ἄλλας τινὰς εὐαρίθμους ἴσως ἀρχάς. Εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας ἀπητεῖτο ἀρχαιότης πολιτείας ἐκ τ ρ ι γ ο ν ί α ς, εἰ καὶ οὗτοι, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ Δημοσθενικῇ ἐποχῇ ἠδύναντο νὰ ὦσι καὶ ἐκ τῶν υἱῶν τῶν προσγεγραμμένων. Νόμιμος δ' ἡλικία ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρχαῖς ἦν ὡς φαίνεται ἡ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος. Περὶ τῶν πραγμάτων λοιπὸν τούτων ἡ δοκιμασία ἐγίνετο ἐν δικαστηρίῳ, ἀνακρινομένων πρώτων τῶν μελλόντων ἐξ αὐτῶν νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχήν. Ἀφ' οὗ δ' οὗτοι ἀνεκρίνοντο, καὶ, ἐὰν ἦτον ἀνάγκη, ἀποδείξεις καὶ δείγματα παρουσίαζον, ἠρωτῶντο οἱ δικασταὶ ἐὰν ταῦτα πάντα φαίνωνται εἰς αὐτοὺς ἀποδεκτά· ἐὰν ἠρνοῦντο, ἐκεῖνος ἀ π ο δ ο κ ι μ α σ θ ῆ ν α ι ἐλέγετο, καὶ διεδέχετο τὸν τόπον αὐτοῦ ἢ ἄλλος τις ἀντικαταστάτης ἢ προβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ δήμου, οἵτινες ὅμως ὤφειλον νὰ ὑποστῶσιν τὴν αὐτὴν δοκιμασίαν· ἠδύνατο δὲ ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν ἐν τῇ δοκιμασίᾳ ταύτῃ νὰ ἐγερθῇ κατήγορος ἢ ἐπὶ ψευδεῖ ἀνακρίσει ἢ ἐπ' ἄλλῃ αἰτίᾳ, τοὐτέστιν διὰ τὸ πονηρὸν κατὰ τῆς πολιτείας πνεῦμα αὐτοῦ, ἢ διὰ μὴ ἐξοφληθὲν χρέος, ἢ διότι δὲν ἔδωκεν εἰσέτι λόγον ἄλλης τινὸς ἀρχῆς, ἢ διότι διεχειρίσθη ἄλλην ἀρχὴν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἢ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἢ τέλος διὰ κακουργήματα καὶ πλημμελήματα. Οὕτω διὰ τῆς κατηγορίας

καὶ ὑπερασπίσεως διεξαγομένης τῆς δοκιμασίας ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις δικαστικαῖς ὑποθέσεσιν, οἱ ἀποδοκιμασθέντες ἐγίνοντο ἄτιμοι.

§. 39.

Ἅπαντες οἱ μέρος τι τῶν κοινῶν διοικήσαντες ὤφειλον ἐντὸς ὡρισμένου χρόνου νὰ δώσωσι εὐθύνας ἐν πρώτοις τῶν χρημάτων, ἅτινα ἐξώδευσαν ἢ ἐδαπάνησαν, εἶτα δὲ καὶ ἄλλων πιθανῶς πραγμάτων, ἅτινα ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν ἢ ἐπιμελείᾳ διαχειρίσθησαν· ἐδίδοντο δ' αὗται ἐγγράφως ἐσφραγισμέναι εἰς τὸ συνέδριον τῶν λογιστῶν, οἵτινες ἦσαν δέκα, ἐξ ἑκάστης ἀναμφιβόλως τῶν φυλῶν ἕκαστος διὰ κλήρου κληρούμενος. Οὗτοι τὰς εἰς αὐτοὺς ἀποσταλείσας εὐθύνας παρέδιδον εἰς τοὺς εὐθύνους, δέκα καὶ αὐτοὺς, διὰ κλήρου λαμβανομένους, καὶ εἰς τοὺς εἴκοσιν αὐτῶν παρέδρους, ὑπ' αὐτῶν τούτων, ὡς νομίζω, προσλαμβανομένους, ὅπως ἐξελέγξωσιν ἐπιμελῶς καὶ ἐξετάσωσιν αὐτάς. Οὗτοι ἐὰν εὕρισκόν τι, περὶ τοῦ ὁποίου αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπεύθυνος δὲν ἠδύνατο σαφῶς νὰ δώσῃ τὰς ἀποχρώσας ἐξηγήσεις ἢ νὰ ἐκκαθαρίσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν, ἐμύνηον τοῦτο εἰς τοὺς λογιστὰς, οἵτινες εἰσῆγον τὸν ὑπεύθυνον εἰς τὸ δικαστήριον, οὗτινος αὐτοὶ οὗτοι προέδρευον, κατηγόρει δ' αὐτὸν εἷς τῶν δέκα συνηγόρων, οὓς δι' αὐτὸ τοῦτο οἱ εὔθυνοι εἶχον πάντοτε παρ' ἑαυτοῖς. Ἠδύνατο ὅμως καὶ ἄλλος ὁστισδήποτε τῶν πολιτῶν νὰ παρουσιασθῇ ὡς κατήγορος, διὸ ἐπιστάντος τοῦ χρόνου προσεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ κήρυκος τῶν λογιστῶν οἱ βουλόμενοι νὰ κατηγορήσωσι τοῦτον ἢ ἐκεῖνον, τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ἢ τῇ ἐπιμελείᾳ πλημμελήσαντα· εἰς οὐδένα δὲ πρὸ τῶν οὕτω ἀποδοθεισῶν καὶ συντελεσθεισῶν εὐθυνῶν οὔτε ἀποδημεῖν συνεχω-

ρεῖτο, οὔτε ἄλλην ἀρχὴν λαμβάνειν, οὔτε δημοσίως διὰ βραβείου βραβεύεσθαι, οὔτε ἀφιεροῦν τι τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν τοῖς θεοῖς, οὔτε διαθήκην ποιεῖν, οὔτε δι' υἱοθεσίας μεταβῆναι εἰς ἄλλην οἰκογένειαν.

§. 40.

Ἡ ἐξουσία τῶν ἀρχόντων ὅλων ἦτο μετρία καὶ τοσούτῳ μᾶλλον περιωρισμένη ὅσῳ τοῦ λαοῦ τὸ κράτος ἐπὶ μεῖζον ηὔξετο· διότι πρῶτον μὲν εἰς τὰς δημοσίας συνελεύσεις ἐν τῇ βουλῇ ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ ἄρχοντες ἢ ὅλως δὲν παρευρίσκοντο, ἢ ἐὰν παρῆσαν οὐδὲν πλέον ἴσχυον ἢ οἱ ἰδιῶται, εἶτα δὲ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ὑπηρεσίας, ἥτις ἦν ἑκάστῳ ἐπιτετραμμένη, ὑπέκυπτον οὐχὶ τόσον εἰς νόμους ὅσον εἰς τὰ ψηφίσματα τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰσήγοντο κατὰ πεποίθησιν καὶ αὐθεντίαν ἀνθρώπων ἰδιωτῶν· καὶ εἰ ἐδόκει ἐνίοτε τῇ πληθύει ἠδύναντο νὰ ἀπογυμνωθῶσι καὶ τῆς ἀρχῆς. Ὁπωσδήποτε δὲ καὶ μέτοχοι ἐξουσίας τινὸς ἐὰν θεωρηθῶσιν δὲν ἀπέλαυον αὐτῆς ἰδίᾳ ἕκαστος, ἀλλὰ διενέμετο εἰς πλείστους ἐπὶ ἴσῃ μοίρᾳ, ὅπως μὴ ἑνὶ μόνῳ συγκεντρῶται ἅπασα καὶ δύνωται ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν πλεῖον. Κατὰ τῶν ἰδιωτῶν τῶν μὴ πειθομένων τοῖς ἄρχουσι διετάττοντο φυλακίσεις καὶ ποιναί, ἀλλὰ καὶ τῶν ποινῶν τὸ ὅριον ἦν ὡρισμένον, καὶ ἠδύνατο ὁ βουλόμενος νὰ ποιήσῃ ἔφεσιν ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος παρὰ τοῖς δικασταῖς, ὅτε ἀνάγκη ἦν πολλάκις ὅπως ὁ ἄρχων ἀπογυμνωθῇ τῆς ἐξουσίας. Ἂς μὴ θαυμάζῃ λοιπόν τις ὅτι ἐν Ἀθήναις οὐχὶ μεγάλη ἦν παρὰ τοῖς πολίταις ἡ ὑπόληψις καὶ τὸ σέβας πρὸς τὰς ἀρχάς, εἰ καὶ οἱ νόμοι διέταττον ἀτιμίαν εἰς τὸν ὁπωσδήποτε [εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἔργου διενοχλήσαντα ἀρχήν τινα. Σύμβολα τῶν ἀρχόντων καὶ παράσημα οὐδαμῶς μνημονεύονται,

ἐκτὸς μυρτίνων στεφάνων, οὓς καὶ οἱ ἐννέα ἄρχοντες καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐφόρουν. Εἰς τοὺς πλείστους ἐδίδοντο καὶ δημόσια καταστήματα, (ἀρχεῖα), ἐν οἷς διεξῆγον τὰ ἔργα αὐτῶν. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἄρχοντες ἐποίουν τὰ εἰσητήρια ἱερὰ, καὶ πολλὰ σωματεῖα εἶχον καὶ κοινὰς ἑστιάσεις.

§. 41.

Τὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τόπον κατεῖχον οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ὧν ὁ εἷς, ὅστις ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔδιδε καὶ εἰς τὸ ἔτος τὸ ὄνομα, ἐκαλεῖτο ἁπλῶς Ἄρχων, ὁ ἕτερος Βασιλεὺς, ὁ τρίτος Πολέμαρχος, οἱ δὲ λοιποὶ ἓξ Θεσμοθέται· οὗτοι τὸ πάλαι ἀπετέλουν τὴν ὑψίστην τῆς πολιτείας ἀρχὴν, μετὰ ταῦτα ὅμως οὐδὲν σχεδὸν σπουδαιότερον ἔργον ἐκράτησαν εἰμὴ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, καὶ ταύτην οὕτως περιωρισμένην, ὥστε τὰς εἰς αὐτοὺς εἰσαγομένας ὑποθέσεις ν' ἀνακρίνωσι μόνον, καὶ συναθροίσαντες τὰς ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου προτεινομένας ἀποδείξεις καὶ ἐνδείξεις εἰσάγωσιν αὐτὰς εἰς τὸ δικαστήριον καὶ προεδρεύωσιν ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ ἀπόφανσις γνώμης αὐτῶν τούτων δὲν ἐπετρέπετο, εἰμὴ ἐπὶ ἐλαφρῶν τινων ἐγκλημάτων· ὅτε ἐκρίνετο εὔλογος ἡ ἐπιβολὴ τιμωρίας τινὸς αὐτοὶ ἐπέβαλλον αὐτὴν, ἐπιτρεπομένης ὅμως εἰς τοὺς καταδικασθέντας τῆς παρὰ τῷ δικαστηρίῳ ἐφέσεως· ἀνῆκον δὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐκεῖναι ἐκ τῶν μεταξὺ πολιτῶν δικῶν, αἵτινες προέκυπτον ἐκ τοῦ προσωπικοῦ δικαίου, ἐν πρώτοις τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ· εἰς δὲ τοὺς ξένους ἐπὶ τῶν αὐτῶν περιστάσεων ἀπεδίδετο ἡ δικαιοσύνη ὑπὸ τοῦ Πολεμάρχου· εἰς τὸν Βασιλέα ἀνῆκον οἱ μετὰ τοῦ ἱε-

ροῦ δικαίου καὶ τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς λατρείας συνδεδεμέναι δίκαι· εἰς δὲ τοὺς θεσμοθέτας τέλος ἅπασαι αἱ λοιπαὶ, ἐκτὸς τῶν ὀνομαστὶ εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀποδιδομένων· κοινὰ δὲ καθήκοντα τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἦσαν ὅπως ἐπιτηρῶσι τοὺς ἐπ' ἀτιμίᾳ καταδικασθέντας μή τι πράξωσιν ἀθέμιτον αὐτοῖς, ὅπως κληρῶσιν κατ' ἔτος τοὺς δικαστὰς καὶ διαιτητὰς, ὅπως ἐν τῇ πρώτῃ ἑκάστης πρυτανείας ἐκκλησίᾳ ἐρωτῶσι τὸν λαὸν ἂν πρέπει νὰ παυθῶσιν ἢ διαμένωσιν οἱ ἄρχοντες, καὶ ἀφ' οὗ παυθῶσιν, ἐὰν πρέπει νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς δίκην· τέλος ὅπως προΐστανται ἐπὶ τῆς προχειρίσεως τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν. Ἐκτὸς τούτων εἰς τοὺς τρεῖς τῶν ἀνωτέρων ἀρχόντων ἦν ἐντεταλμένη καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἱερῶν τινων, περὶ ὧν ἤδη δὲν εἶναι ἀνάγκη ἵνα ἐκτενέστερον ὁμιλήσωμεν· ὁ Πολέμαρχος ἐν ᾧ ἀρχαιότερον ὁμοῦ μετὰ τῶν στρατηγῶν διῴκει τὰ στρατιωτικὰ, μετὰ ταῦτα οὐδὲν ἕτερον ἐκ τοῦ εἴδους τούτου τῆς διοικήσεως εἶχεν εἰμὴ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ταφῆς τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων. Οἱ τρεῖς ἀνώτεροι ἄρχοντες εἶχον παρ' ἑαυτοῖς καὶ ἀνὰ δύο παρέδρους, οὓς ἐξέλεγον μὲν κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, δὲν ἀπήλλασσον ὅμως τῆς δοκιμασίας ἐκείνης παρὰ τῇ βουλῇ καὶ τοῖς δικασταῖς, εἰς ἣν ὑπεβάλλοντο ὡς εἴδομεν καὶ οἱ ἄρχοντες· οἱ θεσμοθέται ἐὰν εἶχον συμβούλους τινὰς οὗτοι ἐθεωροῦντο ὡς ἰδιῶται. Ἡ ἕδρα τοῦ ἄρχοντος ἦν ἐν τῇ ἀγορᾷ πλησίον τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἐπωνύμων ἡρώων, τοῦ Βασιλέως ἐν τῷ Βουκολίῳ πλησίον τοῦ Πρυτανείου, ἢ ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ, τοῦ Πολεμάρχου ἐν τῷ Λυκείῳ, τῶν Θεσμοθετῶν ἐν τῷ Θεσμοθεσίῳ, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἐν τῇ ἀγορᾷ ἦν. Εἰσερχόμενοι ἐν τῇ ἀρχῇ ὠρκίζοντο εἰς τοὺς νόμους, ἀπαλλαγέντες δ' αὐτῆς, ἐὰν ἐκρίνοντο καλῶς καὶ ἐπαινε-

τῶς παρασχόντες ἑαυτοὺς ἀνελαμβάνοντο εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον.

§. 42.

Οἱ ἕνδεκα ἐλαμβάνοντο διὰ κλήρου ἕκαστος ἐξ ἑκάστης τῶν φυλῶν, εἰς οὓς ἀντὶ τοῦ ἐνδεκάτου προσκατελέγετο ὁ γραμματεύς· οὗτοι ὀρθῶς παραβάλλονται ὑπὸ πολλῶν πρὸς τοὺς τρεῖς δημίους τῶν Ῥωμαίων· διότι ἑκάτεροι ἦσαν τιμωροὶ τῶν θανασίμων ἔργων, καὶ φύλακες τοῦ δεσμωτηρίου. Παρεδίδοντο λοιπὸν εἰς τοὺς ἕνδεκα οἱ ὑπὸ τῶν δικαστῶν καταδικασθέντες εἰς ποινήν τινα ἢ καὶ θάνατον, ἣν ἐξετέλουν διὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν· κατηγγέλλοντο εἰς αὐτοὺς οἱ κακοῦργοι, ὧν τὰ κακουργήματα ὤφειλον τιμωρηθῆναι διὰ δεσμῶν ἢ κεφαλικῆς ποινῆς, καὶ εἰ μὲν οὗτοι ἐφωρῶντο ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἢ ὡμολόγουν τὸ ἁμάρτημα αὑτῶν, ἐτύγχανον ἀμέσως παρ' αὐτῶν τῶν ἕνδεκα καὶ τῆς τιμωρίας, ἄλλως δὲ παρεπέμποντο εἰς τὸ δικαστήριον· ἔτι δὲ ἐπὶ τῶν δημεύσεων τῶν περιουσιῶν, ἐὰν κατείχοντο κρύφα ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν πράγματα, αἱ σημειώσεις ἐγίγνοντο παρὰ τοῖς ἕνδεκα, οἵτινες ἐφρόντιζον ὅπως ἀποδοθῶσι ταῦτα εἰς τὸ δημόσιον, καὶ ἐὰν ἔνστασίς τις προὐτείνετο παρέδιδον τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν διάγνωσιν τοῦ δικαστηρίου, οὗτινος οἱ αὐτοὶ προέδρευον. Ἀστυνόμοι ἦσαν δέκα ἐκ τῶν φυλῶν διὰ κλήρου προχειριζόμενοι· τούτων πέντε μὲν διέτριβον ἐν Ἀθήναις καὶ πέντε ἐν Πειραιεῖ, ἐπιμελούμενοι ὅπως μὴ ἐκ τῆς ἀμελείας καὶ ῥαθυμίας παραβλάπτηται ἡ καθαριότης τῶν οἰκιῶν καὶ δημοσίων ὁδῶν, ὅπως μὴ ἐν ταῖς τοῦ πλήθους συνελεύσεσι προξενῆται θόρυβος, μηδὲ πλημμέλημά τι πράττηται ὑπὸ τοῦ εἴδους τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες χρησιμεύουσιν πρὸς θεραπείαν τῶν διαφόρων ἡδονῶν τοῦ

λαοῦ, ὑπὸ τῶν γυναίων ἐν πρώτοις, ὑπὸ τῶν ψαλτριῶν, τῶν αὐλητριῶν καὶ ἄλλων ἀσελγειῶν καὶ ἀκολασιῶν, ἵνα μή τις εἰς δημόσια μέρη στρέφηται μετ' ἀπρεποῦς ἐνδύματος, καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους πλεῖστα, εἰ καὶ δὲν ἦτο πᾶσα τοιούτου εἴδους ἐπιμέλεια παρὰ τοῖς ἀστυνόμοις. Πρὸς κατατομὰς ὁδῶν δημοσίων καὶ ἐπισκευὰς αὐτῶν εἶχον διωρισμένους ὁ δ ο π ο ι ο ὺ ς, εἰς ἐπιμέλειαν δὲ καὶ διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων ἐ π ι σ τ ά τ α ς τ ῶ ν ὑ δ ά τ ω ν· τῶν δὲ δημοσίων τέλος οἰκοπέδων τὴν ἐπιμέλειαν, ὅπως μὴ ὑπὸ ἰδιωτῶν καταληφθῶσιν ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχεν, ὅστις ἐκ τούτου εἶχε τὴν ἐπιτήρησιν καὶ ὅπως μήτι εἴτε διὰ τῆς ἐνδυμασίας εἴτε δι' ἄλλων πραγμάτων παραβλάπτηται ἡ εὐπρέπεια καὶ κοσμιότης τῶν ἠθῶν· περὶ τῶν γυναικονόμων, ὧν ἡ ἀρχὴ ἀναμφιβόλως ἦν μεταγενεστέρα, ἢ περὶ τῶν σωφρονιστῶν, καὶ τούτων μεταγενεστέρων, τὰ ἤθη καὶ γυμνάσια τῶν νέων ἐπιτηρούντων, περιττὸν νομίζω τὸν πλειότερον λόγον.

§. 43.

Τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ὠνίων ἀγορανόμοι ἐφίσταντο πέντε ἐν τῇ πόλει καὶ ἕτεροι τοσοῦτοι ἐν Πειραιεῖ, κατὰ φυλὰς ἀναμφιβόλως κληρούμενοι· παρ' αὐτοῖς ἀνῆκον οἱ μεταπράται, οἱ κάπηλοι καὶ ὅσοι διὰ μικρῶν ἐμπορευμάτων χρηματισμὸν ἐποιοῦντο, ἢ, ἐὰν ἦσαν ξένοι, δασμὸν ἐτέλουν. Παρὰ τῶν ἀγορανόμων λοιπὸν τούτων ἐπεθεωροῦντο τὰ πράγματα, καὶ ὅσα ἦσαν φαῦλα ἀπεβάλλοντο· οἱ ἀγορανόμοι τὴν περὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ παράκρουσιν ἐν πρώτοις ἀπεῖργον, καὶ τέλος προέβλεπον ὅπως τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἅπαντα δικαίως καὶ ἐν τάξει ἐξασκῶνται· ὅμοιον εἶδος ἐπιμελείας ἦν καὶ τὸ περὶ σιτοφυλάκων, τριῶν μὲν τὸ πάλαι, δεκαπέντε δὲ μετὰ ταῦτα, τούτων δέκα ἦσαν ἐν τῇ πόλει, πέντε δ' ἐν Πειραιεῖ, οἵτινες

ἐπὶ τοῦ κέρδους τῶν σιτοκαπήλων καὶ ἀρτοποιῶν ἐπηγρύπνουν. Ἐπίσης καὶ τὸ τῶν μετρονόμων, οἵτινες ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες καὶ ἐν τῷ ἄστει καὶ ἐν Πειραιεῖ τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ ἐδοκίμαζον καὶ ἐνέκρινον. Ἐπὶ δὲ τῆς θαλασσίας ἐμπορίας ἐπηγρύπνουν οἱ ἐμπόριοι ἐπιμεληταί, δέκα τὸν ἀριθμὸν διὰ κλήρου προχειριζόμενοι· οὗτοι προσεῖχον ὅπως μὴ παρὰ τοὺς νόμους ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν ἐμπορευμάτων ἐπιτρέπηταί τι παρ' ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἐνοικιάσει τὸν Ἀττικὸν λιμένα. Ἅπασαι δὲ αὗται αἱ ἀρχαὶ ἀπένειμον καὶ τὴν δικαιοσύνην εἰς τὰς διαφόρους ὑποθέσεις τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν εἴτε κατὰ τῆς πολιτείας ἀνεφέροντο εἴτε καὶ κατ' ἰδιωτῶν, ἐκτὸς τῶν ἐμπορικῶν δικῶν, ἃς ἰδιαιτέρως οἱ Ναυτοδίκαι, μετέπειτα δὲ οἱ Θεσμοθέται ἐδίκαζον.

§. 44.

Πρὸς εἴσπραξιν τῶν δημοσίων χρημάτων, ἐξασφάλισιν καὶ κατανάλωσιν αὐτῶν πολλοὶ ἄρχοντες, ἢ ἐπιμεληταὶ καὶ ὑπηρέται τούτων παρεῖχον συνδρομήν, ἄλλοι μὲν τακτικοί, ἄλλοι δ' ἔκτακτοι, προχειριζόμενοι διὰ κλήρου ἢ διὰ ψήφου. Καὶ πρῶτον οἱ πράκτορες προεχειρίζοντο διὰ κλήρου, περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν πληροφορίας· οὗτοι τὰς παρὰ τῶν ἀρχόντων ἢ δικαστῶν ἐπιβαλλομένας χρηματικὰς ποινὰς, ὅσαι ἀνῆκον εἰς τὸ δημόσιον, εἰσέπραττον καὶ εἰσπραχθείσας ἠρίθμουν εἰς τοὺς ἀποδέκτας. Εἶτα οἱ δέκα πωληταί, οἵτινες τὰς δημευθείσας περιουσίας καὶ τοὺς ἐπὶ ποινῇ δούλους ἐπώλουν, καὶ τὰ τέλη τῆς πολιτείας κατ' αὐθεντίαν τῆς βουλῆς ἐξεμίσθουν, ἔχοντες ὡς φαίνεται καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἐκ τῆς μὴ ἀποτίσεως τῶν τελῶν ἀναφυομένων δικῶν. Ἔκτακτοι ἦσαν οἱ καλούμενοι σύνδικοι, συλλογεῖς,

ἐκλογεῖς, ἐπιγραφεῖς, ζητηταί. Ὅθεν δήποτε δὲ καὶ ὅσα δήποτε δημόσια χρήματα καὶ ἂν συνελέγοντο, παρελαμβάνοντο ἐν τῇ βουλῇ ὑπὸ τῶν ἀποδεκτῶν, δέκα τὸν ἀριθμὸν διὰ κλήρου διοριζομένων. Εἰς τούτους λοιπὸν ὤφειλον νὰ παραδοθῶσιν οἱ πίνακες καὶ οἱ ἔλεγχοι πάντων ἐκείνων, οἵτινες ὠφειλόν τι τῇ πολιτείᾳ, ἐξ ὧν ἐξήλειφον ἢ διέγραφον τὰ ὀνόματα τῶν ἐξοφλησάντων, καὶ ἐὰν ἀνεφύετο ἔνστασίς τις μεταξὺ ἐξοφλησάντων καὶ μὴ ἐξήσκουν αὐτοὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Τὰ δὲ χρήματα, τὰ ὁποῖα παρελάμβανον οἱ ἀποδέκται ἠρίθμουν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, (τὸ τῆς διοικήσεως), τὸ ὁποῖον ἦν ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἰς τὸν ὀπισθόδομον τοῦ Παρθενῶνος. Ἐφύλαττον δ' ἐκεῖ τὰ χρήματα τῆς πολιτείας δέκα ταμίαι τῆς θεοῦ, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλὰ τὴν δαπάνην αὐτῶν εἷς εἶχεν ὁ ταμίας τῆς διοικήσεως, διὰ ψήφων τοῦ λαοῦ ἐπὶ τετραετίαν προχειριζόμενος. Οὗτος ἀπέτινε ὅσον εἰς ἕκαστον εἴτε ἄρχοντα εἴτε ἐπιμελητὴν δημοσίων ἔργων ἐπεσημαίνετο ἐκ τοῦ ταμείου τῆς διοικήσεως. Εἶχον δὲ οἱ πλεῖστοι τούτων τὰ ἑαυτῶν ταμεῖα καὶ τοὺς ταμίας των εἴτε δημοσίως εἴτε ὑφ' αὐτῶν τούτων καθεστηκότας.—Τὰ ἄλλα χρήματα, ἅτινα ἐκτάκτως κατά διαταγὴν τοῦ λαοῦ ἀπενέμοντο ἀπένειμεν αὐτὸς οὗτος. Καὶ πάντων ὅσα εἴτε ἔλαβεν εἴτε ἀπένειμεν εἴτε αὐτὸς ἠνάλωσεν, ἀπέδιδεν ἀπολογισμὸν, ὅτε ἐπεβάλλετο αὐτῷ οἱονεὶ φύλαξ τις ἀντιγραφεὺς τῆς διοικήσεως. Ἐπέβλεπε λοιπὸν οὐχὶ μόνον πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐνησχολοῦντο εἰς τὰς δημοσίας εἰσπράξεις,—ὅθεν φαίνεται ὅτι εἶχεν καὶ δικαστικὴν τινα ἐξουσίαν—ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τὰ δημόσια ἔργα ὑπὲρ ὧν ἡ δαπάνη παρ' αὐτοῦ τούτου

ἐχορηγεῖτο, εἰ καὶ ἡ ἐπιμέλεια αὕτη καὶ ἐπιτέλεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνετίθετο παρ' ἄλλοις κατὰ φυλὰς προχειριζομένοις· οὗτοι εἰσὶν οἱ ὁ δ ο π ο ι ο ί, τ ε ι χ ο π ο ι ο ί, τ ρ ι η ρ ο π ο ι ο ί, τ α φ ρ ο π ο ι ο ί, οἵτινες καὶ αὐτοὶ εἶχον ἀπονομήν τινα δικαιοσύνης. Εἶτα τῶν ἀσχολιῶν τούτων τὸ πλεῖστον μέρος ἀπὸ τοῦ ταμίου τῆς διοικήσεως μετηνέχθη εἴς τινας ἐπὶ τῶν θεωρικῶν προϊσταμένους. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν προσωρινόν. Ἦσαν δὲ ἐκτὸς τῶν δημοσίων χρημάτων καὶ πλεῖστα ἱερὰ ἐν τοῖς τῶν θεῶν ταμείους ἀποτεταμιευμένα· τούτων ἓν καὶ ἔξοχον ἦν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἰς τὸν αὐτὸν, εἰς ὃν καὶ τὸ τῆς διοικήσεως ἐκεῖνο τόπον ὑπὸ δέκα ταμιῶν (ταμιῶν τῆς θεοῦ) φυλαττόμενον· προσέτι καὶ ἄλλων θεῶν ταμεῖα, τὸ πάλαι μὲν ἐν ἰδίοις ἕκαστα ἱεροῖς διατηρούμενα, μετέπειτα δ' ἐν Ἀκροπόλει ἅπαντα μετενεχθέντα καὶ εἰς δέκα ἐπίσης ταμίας παραδοθέντα, οἵτινες ταμίαι τῶν θεῶν ἐκαλοῦντο. Οὗτοι ἅπαντες διὰ κλήρου ἐλαμβάνοντο ὑπὸ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, καὶ μᾶλλον πρὸς τοὺς ἐπιμελητὰς παρὰ τὰς ἀρχὰς εἰσὶν καταλεκτέοι, ἐπειδὴ ἐκτὸς τῆς φυλακῆς τῶν χρημάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων κειμηλίων δὲν περιεβάλλοντο δι' οὐδενὸς ἑτέρου ὑπουργήματος.

§. 45.

Τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων ἐπεμελοῦντο οἱ Σ τ ρ α τ η γ ο ί, οἱ Τ α ξ ί α ρ χ ο ι, Ἔ π α ρ χ ο ι καὶ Φ ύ λ α ρ χ ο ι. Στρατηγοὶ ἐξελέγοντο δέκα κατ' ἔτος διὰ ψηφοφορίας τοῦ λαοῦ κατὰ φυλὰς, καὶ συνείθιζον τὸ πάλαι ὁμοῦ πάντες εἰς τὸν πόλεμον νὰ ἐξέρχωνται καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ ὅλου στρατοῦ ἐν ἀμοιβαίαις ἡμέραις νὰ μετέρχωνται. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὅμως χρόνους σπανίως ἐξήρχοντο πάντες, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον

ἐξεπέμποντο δύω ἢ τρεῖς ἢ ἔτι πλείονες, ὧν εἷς πάντων τῶν λοιπῶν προΐστατο, ἢ πάντες ἴσῳ δικαίῳ καὶ κοινῇ βουλῇ διῴκουν τὰ πράγματα, ἢ ἄλλοι μὲν κατὰ ξηράν, ἄλλοι δὲ κατὰ θάλασσάν, καὶ ἄλλοι τέλος εἰς ἄλλας ἐπαρχίας ἐστρατήγουν. Οὐχὶ σπανίως δὲ συνέβαινεν ὅπως ἐκτάκτως ἐφιστῶνται στρατηγοὶ τῶν στρατευμάτων καὶ ἐξ ἀνδρῶν μὴ ἀνηκόντων ποσῶς εἰς τὸ ἐκ δέκα στρατηγῶν συμβούλιον. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Δημοσθένους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δύο μόνον στρατηγοὶ ἐπέμποντο εἰς τὸν πόλεμον, ὁ ἐπὶ τῶν ὅπλων ἤτοι τῶν ὁπλητῶν, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἱππέων. Τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκεῖνος μέμφεται ὡς οἴκοι ἐν σχολῇ διάγοντας καὶ τὰς πομπὰς μετὰ τῶν ἱερουργῶν τελοῦντας. Πλησιέστατοι εἰς τοὺς στρατηγοὺς κατὰ τὴν ἀξίαν ἦσαν οἱ δέκα Ταξίαρχοι, κατὰ φυλὰς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ προχειριζόμενοι, οἵτινες καὶ ἐν πολέμῳ τοὺς τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς ἕκαστος πεζοὺς ὡδήγει καὶ ἐν τοῖς συμβουλίοις τῶν στρατηγῶν παρῆσαν, καὶ τὰς διαταγὰς αὐτῶν ἐξετέλουν, καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλὰ μετ' αὐτῶν ὑπουργήματα διεξῆγον. Καὶ πρῶτον εἶχον τὴν συλλογὴν τῶν στρατευσίμων· ὧν οἱ εἰς τὸν βαρὺν ὁπλισμὸν ἀνήκοντες ἐκαλοῦντο ἐκ τοῦ καταλόγου, ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἦσαν ἐγγεγραμμένα ἐν καταλόγῳ· κατεγράφοντο δὲ εἰς τὸν βαρὺν ὁπλισμὸν ἀπὸ τοῦ Σολωνείου νόμου οἱ τῶν ἀνωτέρων μόνον κλάσεων πολῖται, οἱ θῆτες ἢ ὅλως ἀστράτευτοι ἦσαν ἢ, ἐὰν ἦτον ἀνάγκη, ἐστρατολογοῦντο ὡς ἀκροβολισταὶ ἢ ναυτικοὶ στρατιῶται ὡς καὶ οἱ μέτοικοι καὶ οἱ ἐπ' ἐλευθερίᾳ στρατεύοντες δοῦλοι. Εἰ καὶ ποτε ἢ οὗτοι εἰς τὸν βαρὺν ὁπλισμὸν, ἢ οἱ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ καταλόγου εἰς τὴν ναυτικὴν παρελαμβάνοντο ἐκστρατείαν. Ἀστρατείαν ἔχαιρον οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ

ἄρχοντες, προσέτι οἱ δημοσιῶναι καὶ οἱ ἔμποροι, καὶ ἐπὶ τέλους οἱ χορευταί. Ἡλικία στρατεύσιμος ἦν ἀπὸ τοῦ ἐννάτου καὶ δεκάτου ἔτους μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ. Ὁπόσοι καὶ ἐκ τίνος ἡλικίας ὤφειλον ἑκάστοτε νὰ προσκαλῶνται ἐπὶ τὴν στρατείαν προεκηρύττετο ὑπὸ τὸν στρατηγῶν, τηρουμένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σειρᾶς τινος καὶ τάξεως, ὅπως ἡ ἀμοιβαιότης καὶ ἐναλλαγὴ τῶν στρατειῶν ᾖ δικαία. Εἰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀστρατείας ἠδύναντο, ἐὰν ἀνάγκη προέκυπτεν, νὰ καλῶνται εἰς ἐξαίφνης ἐκστρατείας. Ἀποπερατωθείσης δὲ τῆς συλλογῆς τῶν στρατευσίμων ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ ταξιαρχῶν, οἱ στρατιῶται κατεγράφοντο εἰς τὰς ἑαυτῶν ἕκαστος τάξεις καὶ λόχους· ἐν ᾗ καταγραφῇ ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν οὐχὶ μόνον ἡ φιλὴ ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος ἑκάστου. Περὶ τῶν μικροτέρων τῶν τάξεων σωμάτων δὲν ἔχομεν ἀκριβεῖς πληροφορίας, ἐκτὸς ἐὰν ὑπολάβωμεν ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ στρατιῶται συνήρχοντο εἰς συσσίτια ἢ συσκηνίας. Οἱ λοχαγοὶ καὶ ἄλλοι ἐκτὸς τούτων ἀξιωματικοὶ διωρίζοντο, ὡς εἰκάζω, ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ ταξιαρχῶν. Συνδεδεμένη δὲ μετὰ τῶν στρατηγῶν ἦν καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς καταρτύσεως τοῦ στόλου, διὸ προεκήρυττον τὰ καθήκοντα τῶν τριηραρχῶν, ἐπεμελοῦντο ὅπως ἐξοπλισθῶσιν καὶ καταχθῶσιν αἱ νῆες μετὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ναυτικῶν ἀξιωματικῶν, ἐδίκαζον ἐπὶ τῶν ἐνστάσεων τῶν τριηραρχῶν· ὡσαύτως ἐάν ποτε δασμοὶ ἐπεβάλλοντο πολέμου ἕνεκα αὐτοὶ μετὰ τῶν διαγραφέων ἢ ἐπιγραφέων διέταττον τὰ τῆς συλλογῆς αὐτῶν, καὶ ἐάν τις ἀμφισβήτησις περὶ τούτου ἀνεφύετο εἶχον καὶ τὴν ἐκδίκασιν αὐτῆς. Προσέτι αὐτοὶ εἶχον τὴν ἐκδίκασιν καὶ τῶν στρατιωτικῶν πλημ-

μελημάτων, ὁποῖα εἰσὶν ἡ ἀστρατεία, ἡ δειλία, τὸ λειποτάξιον, τὸ λειποναύτιον, ἐν ᾗ ὑπουργίᾳ τοὺς ταξιάρχους ὡς συνεργοὺς καὶ παρέδρους μετεχειρίζοντο· τέλος καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἠδύναντο τὸν λαὸν συγκαλεῖν, ἐάν τι περὶ τοῦ πολέμου ἔπρεπε νὰ δευκρινισθῇ· καὶ εἶχον καθόλου ἐν καιρῷ πολέμου, μάλιστα ἐὰν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ οἱ ἐχθροὶ ἤθελον εἰσβάλει, ἀπόλυτον κράτος ἐφ' ὅλης τῆς πολιτείας. Ἐν γένει δὲ τῶν στρατηγῶν ἡ τιμὴ καὶ τὸ ἀξίωμα ἦν περιφανέστερον πάντων τῶν λοιπῶν ἀρχῶν, καὶ οὐδόλως θαυμαστὸν τοῦτο, ὑπουργίας τοσοῦτον σπουδαιοτάτας διαχειριζομένων· οὐδ' εὐκόλως ἀφικνεῖτο τις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, εἰμὴ ὁ δυνάμει, χάριτι καὶ πίστει παρὰ τῷ λαῷ ἰσχύων. Τὸ ἱππικὸν διηύθυνον οἱ Ἵππαρχοι, δύο κατ' ἔτος καὶ μετὰ τούτων συνδεδεμένοι δέκα φύλαρχοι κατὰ φυλὰς ὑπὸ τοῦ λαοῦ προχειριζόμενοι· οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἱππικοῦ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἱππάρχων. Οὗτοι ἐν πολέμῳ εἵποντο τῇ διαταγῇ τῶν στρατηγῶν, ἐν εἰρήνῃ δὲ διηύθυνον τὰς ἱππικὰς ἀσκήσεις, ἐτέλουν τὰς συνήθεις πομπάς, τοὺς ἀναξίους ἢ ἔλαττον ἐπιτηδείους ἀπέλυον τῆς στρατείας καὶ ἄλλους ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν ἐγκαθίστων ἐξ ἐκείνων, οἵτινες διὰ τὸ τίμημα αὐτῶν ἠξιοῦντο ἵππου, οὓς ἅπαντας καὶ ἠνάγκαζον, καὶ ἀρνουμένους εἰς τὸ δικαστήριον ἠδύναντο νὰ ἐγκαλέσωσιν. Δὲν εἶναι δὲ ἀρκούντως ἀποδεδειγμένον ἐὰν αὐτοὶ ἐξήσκουν καὶ τὴν τοῦ δικαίου ἀπονομήν.

§. 46.

Ἐκτὸς τῶν εἰδῶν τούτων τῶν ἀρχῶν καὶ ὑπουργημάτων τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε κατελέξαμεν ἦσαν καὶ πλεῖσται εἴτε ἐλάσσονες εἴτε ἔκτακτοι ἐπιμέλειαι, ἃς ἁπάσας ἰδίᾳ νὰ διαπραγματευθῶμεν καὶ μακρὸν καὶ

μάταιον εἶναι; Ἐκ τοῦ εἴδους τούτου εἰσὶν καὶ ἃ τοῖς συνδίκοις ἢ συνηγόροις ἤτοι προστάταις τῆς πολιτείας ἦσαν ἐπιτετραμμένα, ὅπως δηλ. ἢ τοὺς ἀρχαίους νόμους παρὰ τοῖς νομοθέταις ἐπιτηρῶσι καὶ ὑπερασπίζωσι, ἢ τοὺς ὑποδίκους ἐν δικαστηρίῳ κατηγορῶσιν, ἢ ὑπόθεσιν τοῦ λαοῦ παρὰ τοῖς ξένοις δικαστηρίοις διεξάγωσιν. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ οἱ πρεσβευταὶ, ὧν οἱ μὲν ὑπουργίας τῆς πολιτείας παρὰ τοῖς ξένοις ἔθνεσι διηύθυνον, οἱ δὲ τὰς συνήθεις ἑορτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ ἐώρταζον, οἵτινες θεωροὶ ἐκαλοῦντο, ὧν οὐ πολὺ διέφερον οἱ καλούμενοι Ἱερομνήμονες, εἰς τὰς Πυλαϊκὰς συνόδους ἀποστελλόμενοι. Εἶτα οὓς ὁ λαὸς ἐκτάκτως ἐχειροτόνει ἐξεταστὰς τῶν πλημελημάτων ἢ δημοσίων ὀφλημάτων, οἵτινες ζητηταὶ ἐκαλοῦντο. Προσέτι οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν δημοσίων ἔργων, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἴρηται· οἱ ἐπιμεληταὶ τοῦ σίτου, οἵτινες σιτῶναι, οἱ ὠνηταὶ τῶν θυμάτων, οἵτινες βοῶναι ἐκαλοῦντο καὶ εἴ τινες ἄλλοι τοῦ εἴδους τούτου εἰσί· κατ' ἐξοχὴν ὅμως μνημονευτέοι οἱ τῶν κοινῶν ἱερῶν ἐπιμελούμενοι εἴτε ἱερεῖς εἰσιν οὗτοι, εἴτε ἄρχοντες, εἴτε τῶν τελετῶν καὶ ἀγώνων ἐπιμεληταί· τῶν ἱερωσυνῶν δ' ἄλλαι μὲν ἦσαν αἱ εἰς τοὺς πολίτας ἅπαντας τοὺς ἀπὸ προπάππων ἢ πατέρων ἀστῶν γεννηθέντας καὶ πολιτείας πλήρους ἀπολαύοντας, ἄλλαι δὲ αἱ εἰς μόνους τοὺς ἐξ ἱερατικῶν γενῶν καταγομένους ἀνατιθέμεναι Κοινὸν πᾶσιν ἦν ὅπως μὴ δύνωνται εἰμὴ ὑπ' ἐκείνων νὰ ληφθῶσι οἵτινες ἦσαν τῷ μὲν σώματι ἀβλαβεῖς, τῷ δὲ βίῳ καὶ τοῖς ἤθεσι χρηστοὶ, ἐφ' ᾧ καὶ δοκιμασία ἦν τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτάς· οὔτε νόθοι προσήρχοντο εἰς τὰς ἱερωσύνας, ἐπειδὴ οἱ παράσιτοι τοῦ Ἡρακλέους, οἱ ἀπὸ τῶν νόθων λαμβανόμενοι, δὲν ἦσαν ἱερεῖς ἀλλὰ τῶν ἱερέων διάκονοι. Προεχειρίζοντο δὲ οἱ ἱερεῖς ἢ κλήρῳ ἢ ψήφῳ, ἢ οὕτω

μετὰ τῆς ψήφου συνδεδεμένῳ κλήρῳ, ὥστε ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἢ τῶν γενῶν διὰ ψήφων ἐκεῖνοι μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐγίνετο ἔπειτα ἡ κλήρωσις· τινὲς ἦσαν κληρονομικοὶ ἢ ἰσόβιοι, οἱ δὲ πλεῖστοι ἢ ἐνιαύσιοι ἢ ἐπί τινας μόνον μῆνας, ἄλλοι ἐπὶ τετραετίαν, ἄλλοι ἐφ' ὡρισμένον τῆς ἡλικίας ὅριον. Τὰ καθήκοντα τῶν ἱερέων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνίσταντο, ὅπως τοὺς ἰδίους αὐτῷ θεοὺς ἕκαστος θεραπεύῃ καὶ ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν θύῃ καθ' ὃν τρόπον ἦν νενομισμένον, ἢ κατὰ παραγγελίαν τοῦ χρηστηρίου ἢ κατὰ διαταγὴν τοῦ λαοῦ ἦν διαγεγραμμένον, ὅπως ἐπιμελῆται ἐάν τις κατ' ἰδίαν ἐτέλει θρησκευτικόν τι καθῆκον ἐν τῷ ναῷ, ὅπως τὰ δῶρα καὶ ἄλλα ἀφιερώματα δέχωνται, καὶ εἰς τὰς ἑκάστων θέσεις ἐναποθέτωσι, ὅπως φυλάττωσι τὰς ἱερὰς ἕδρας, τέλος ὅπως τὰς προσόδους τοῦ ναοῦ συλλέγωσι καὶ φυλάττωσι, διὸ ὑπεχρεοῦντο καὶ αὐτοὶ ὡς οἱ ἄρχοντες νὰ δώσωσιν εὐθύνας ἐνώπιον τῶν λογιστῶν καὶ εὐθύνων. Εἰς πλείστους ὅμως ναοὺς ἦσαν καὶ ἄλλοι ἐκτὸς ἐκείνων συλλογεῖς τῶν προσόδων καὶ φύλακες καὶ ταμίαι τῶν χρημάτων. Αὐτοὶ δὲ οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων ἐν πρώτους τῶν ναῶν καὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀφιερωμάτων ἐλάμβανον τὸ καθ' ἑαυτοὺς μέρος, ἤτοι τὰ νομιζόμενα, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἦσαν λαμπρότατα εἰς τοὺς ἱεροπρεπεστέρους ναούς· ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, οἷον στρατείας, ὁμοίως μετὰ τῶν λοιπῶν πολιτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπήγοντο. Καὶ ἄρχοντές τινες ἀναμφιβόλως ἠδύναντο νὰ ληφθῶσιν ἀπὸ τῶν ἱερέων, καθὼς πάλιν καὶ ἄρχοντες οὐχὶ ὀλίγοι περιεβάλλοντο μὲ ἱερατικά τινα καθήκοντα, οἷον ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ὁ λεγόμενος Βασιλεύς, ὅστις προΐστατο ὅλων τῶν

λατρειῶν τῆς πολιτείας καὶ ἱεροπρεπέστατα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς καὶ τὰς συνήθεις τελετὰς ἐπεμελεῖτο, οἷον τὸ Ἐλευσίνια μετ' ἐπιμελητῶν, τὰ Λήναια, τὰς λαμπαδοδρομίας καὶ ἄλλα. Ὁ Ἄρχων τὰ Διονύσια καὶ Θαργήλια μετ' ἐπιμελητῶν. Ὁ Πολέμαρχος ἐτέλει τὰ τῇ ἀγροτέρᾳ Ἀρτέμιδι καὶ τῷ Ἐνυαλίῳ ἱερὰ, τῷ Ἁρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι χοὰς ἔπεμπεν, τὰ δημόσια νεκύσια τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων διεκόσμει. Οἱ Στρατηγοὶ Ἑρμῇ τῷ ἡγεμονίῳ, τῇ Εἰρήνῃ καὶ Ἄμμωνι ἔθυον, καὶ οὕτως ἄλλοι εἰς ἄλλας θεότητας. Ἦσαν ἐκτὸς τούτων καί τινες, ὧν τὸ καθῆκον καὶ ἡ ἐξουσία ἦν περὶ τὰ ἱερὰ ὡς οἱ Περιστίαρχοι, Ἀθλοθέται, Διονύσιοι δικασταὶ, καὶ οἱ τὸ ἱερὸν δίκαιον ἐξηγοῦντες τρεῖς ἐξηγηταὶ, οἵτινες καὶ τὰ θαύματα καὶ τὰς διοσημίας ἐξήγουν. Ἀλλὰ χρησμῳδοὶ οἰωνοσκόποι, ἱεροσκόποι, δημοσίως ἐγκαθιδρυμένοι δὲν φαίνονται ἐν Ἀθήναις, εἰ καὶ τοὺς μετερχομένους τὴν τέχνην ταύτην πολλάκις ἐπὶ συμβουλῇ δημοσίως παρελάμβανον καὶ διὰ βραβείων ἐκόσμουν.

§. 47.

Περὶ τῶν ὑπηρετῶν τῶν ἀρχῶν ὀλίγα ὑπολείπονται. Τούτων ἐντιμότατοι ἦσαν οἱ γραφεῖς, εἰ καὶ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ δοῦλοι ἦσαν τῆς πολιτείας, ἢ, ἐὰν ἐλεύθεροι, ἐκ τοῦ ἐσχάτου ὄχλου· οὐδεὶς δ' ἐθεωρεῖτο γραφεὺς τοῦ ἄρχοντος εἰμὴ ὁ παρ' αὐτοῦ τούτου ἐκλεχθεὶς, ἢ δημοσίως διορισθείς. Κήρυκας ἐπίσης οὐχὶ μόνον αἱ ἀρχαὶ εἶχον, ἀλλὰ καὶ ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων, ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ὁ λαός. Τὸν χρηματισμὸν τοῦτον, εἰ καὶ εὐτελέστατον, καὶ ἐκ τῶν πολιτῶν οἱ πενέστεροι οὐκ ἀπηξίουν. Ἄλλαι ὑπηρεσίαι εἰσὶν ἐκείνων, οἵτινες παραστάται, βασανισταὶ, θυρωροὶ καλοῦνται, οἵτινες ἅπαντες ὑπὸ ἓν κοινὸν ὄνομα τῶν δημοσίων (ὑπηρετῶν)

συνήθως περιελαμβάνοντο. Ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἦτο διωρισμένος εἷς ἐφύδωρ, ὅστις ἐφύλαττε τὴν κλεψύδραν. Ἡ μνεία ἄλλων οὐδαμῶς προσήκει ἐνταῦθα.

6. ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ.

§. 48.

Εἰς τὰ δικαστήρια παραπέμπονται ἢ ἀμφισβητήσεις ὅπως κατὰ νόμον διαλυθῶσιν, ἢ ἐγκλήματα ἐναντίον τῶν νόμων πραχθέντα ὅπως τιμωρηθῶσιν, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι οὐδὲν μέρος τῆς πολιτείας δύναται νὰ ἦναι ἔξω τῶν δικαστηρίων. Διότι ὅ,τι δήποτε ἕκαστος καὶ ἂν πράξῃ εἴτε ἰδιώτης, εἴτε ἄρχων, εἴτε ἐν βουλῇ, εἴτε ἐν ἐκκλησίαις, ἐὰν ἐναντίον τῶν νόμων ἦναι τὸ πραχθὲν δὲν δύναται εἰμὴ νὰ καταγγελθῇ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν καὶ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἢ νὰ καταδικασθῇ ἢ ν' ἀθωωθῇ, ὥστε ὀρθῶς οἱ δικασταὶ λέγονται ὅτι προΐστανται καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἤδη δὲ ἐπειδὴ οἱ νόμοι, καθ' οὓς πρέπει νὰ κρίνωσι, δὲν δύνανται νὰ ὦσιν οὕτω πως συντεταγμένοι, ὥστε εἰς πᾶν τὸ πραχθὲν νὰ ἀντιστοιχῇ καὶ ὡρισμένος τις κανὼν καὶ νόμος, ἀνάγκη πολλάκις ὅπως ὁ δικαστὴς τὴν ἔλλειψιν τοῦ νόμου ἀναπληρῇ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καὶ τὸ δοκοῦν· κα τοῦτο πρὸ πάντων συνέβαινεν εἰς τὰς Ἀθήνας μᾶλλον, ὅπου οἱ παρὰ τοῦ Σόλωνος καὶ ἄλλων τεθειμένοι νόμοι ἦσαν ἀμφιβόλως, ἀτάκτως καὶ πολυπλόκως συντεταγμένοι (α), καὶ ὅπου τῶν δικα-

(α) Πλούτ. Σόλων. «Λέγεται δὲ καὶ τοὺς νόμους ἀσαφέστερον γράψας καὶ πολλὰς ἀντιλήψεις ἔχοντας αὐξῆσαι τὴν τῶν δικαστηρίων ἰσχύν· μὴ δυναμένους γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων διαλυθῆναι περὶ ὧν διεφέροντο, συνέβαινεν ἐπιδεῖσθαι δικαστῶν καὶ πᾶν ἄγειν ἀμφισβήτημα πρὸς ἐκείνους, τῶν νόμων τρόπον τινὰ κυριεύοντας.» — Ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν δικαστῶν ἦν «περὶ μὲν ὧν νόμοι

στῶν ἡ ἐξουσία δι' οὐδενὸς ἄλλου εἰμὴ διὰ τῆς ἁγιότητος τοῦ ὅρκου ἐκολάζετο. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι βεβαίως κακὸν εἰς τὴν πολιτείαν, ἐὰν ἡ θρησκεία, ἡ χρηστότης, ἡ φρόνησις κατοικῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δικαστῶν, διότι ἀληθῶς αἱ ἀρεταὶ αὗται εἰσὶ καλλίτεροι φύλακες τοῦ δικαίου, παρὰ τὰ γράμματα τῶν νόμων· ἀλλ' ὅπου διαφθαρέντων τῶν ἠθῶν τῆς πολιτείας ἄρχονται νὰ ἐκκαίωνται καὶ ἐξογκῶνται αἱ ἡδοναὶ καὶ τὰ κακὰ ἐπιτηδεύματα, ἐκεῖ ἀδύνατον εἶναι ἵνα μὴ συνδιαφθαρῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ εἰς τὴν καταδίκην ἢ ἀθώωσιν τοῦ κατηγορουμένου ἵνα μὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερισχύῃ ἡ ἐπιθυμία μᾶλλον, ἡ φιλοχρηματία, ἡ ὀργή, ὁ οἶκτος, ἡ χάρις καὶ ὁ φθόνος ἢ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια.

§. 49.

Τὸ δικάζειν ἀλυσιτελὲς εἶναι ἐν δημοκρατικῷ πολιτεύματι ὅπως εἰς ἄρχοντας ἢ εἰς ἄλλην τινὰ ὁποιανδήποτε τάξιν πολιτῶν, ἀποκλειομένων τῶν ἄλλων, παραδίδηται, ἀλλ' ἐξ ἴσου παρ' ὅλων τῶν πολιτῶν ἄνευ διακρίσεως τιμήματος ἢ γένους πρέπει νὰ ἐξασκῆται· ὅπερ ὅμως ἐπειδὴ ἢ ὅλως ἀδύνατον ἢ σπανιώτατα εἰς σπουδαιοτάτας μόνον ὑποθέσεις κατορθωτὸν εἶναι, ἀνάγκη ἵνα ἐξ ὅλου τοῦ πλήθους ἐκλέγωνται ἄνθρωποί τινες, οἵτινες ἐπί τινα χρόνον καὶ δικασταὶ νὰ ὦσι καὶ ν' ἀντιπροσωπεύωσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν λαόν. Τοῦτο κατωρθοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας λαμβανομένων διὰ κλήρου ἑξακισχιλίων κατ' ἔτος πολιτῶν ἀμωμήτων καὶ τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας των ἔτος ἀγόντων· ὠνομάζοντο δ' οὗτοι δικασταὶ ἢ Ἡλιαστ

εἰσὶ κατὰ τοὺς νόμους ψηφιεῖσθαι, περὶ ὧν δὲ μή εἰσι, γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ. » Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. σ. 645, 25.

σται, καὶ ἐδίκαζον τὰς πλείστας καὶ σοβαρωτάτας δίκας. Λίαν διάφοροι τῶν ἡλιαστῶν τούτων ἦταν οἱ Ἐφέται καὶ Ἀρειοπαγῖται, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ θέλομεν ὁμιλήσει. Ἐπίσης καὶ οἱ Διαιτηταὶ, τεσσαράκοντα ἄνδρες, κατὰ δήμους δικασταὶ καλούμενοι, καί ποτε καὶ Αὐτοδίκαι, ὡς φαίνεται.

§. 50.

Τὴν κατ' ἔτος κλήρωσιν τῶν ἡλιαστῶν ἐξετέλουν οἱ ἐννέα ἄρχοντες μετὰ τοῦ γραμματέως των, φροντίζοντες ὅπως ἐξ ὅλων τῶν πρὸς κλήρωσιν συνελθόντων ἐξαχθῶσιν ἑξακισχίλιοι μόνον, ἤτοι ἑξακόσιοι ἐξ ἑκάστης τῶν φυλῶν. Ἐκ τούτων δὲ μετὰ ταῦτα οἱ πενταχισχίλιοι διηροῦντο εἰς δέκα συλλόγους, ἕκαστος τῶν ὁποίων περιελάμβανε πεντακοσίους ἄνδρας, οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι χίλιοι ἐχρησίμευον ὡς ἀναπληρωτικοὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης. Ἅπαντες ὡρκίζοντο καὶ ἐλάμβανον πινακίδια ἔχοντα τὸ ἑαυτῶν ὄνομα ἐπιγεγραμμένον, πρὸς δὲ γοργόνειον, σημεῖα γλαυκῶν καὶ τὸ γράμμα τοῦ δικαστηρίου εἰς ὃ ἕκαστος ἀνῆκεν. Ὁπότε λοιπὸν ἦν καιρὸς δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ὤφειλον νὰ ἀναγγέλλωσιν οἱ θεσμοθέται, συνήρχοντο ἅπαντες εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐκεῖ διὰ κλήρου ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν ὡρίζετο ἐν τίνι ἕκαστος τόπῳ, δηλ. ἐν τίνι δικαστηρίῳ, ὑπὸ τίνας ἄρχοντας ἔμελλον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ δικάσωσι. Συνείθιζον δὲ διὰ τὸ ποικίλον τῶν ὑποθέσεων ἢ εἷς ἕκαστος τῶν συλλόγων ὁλόκληρος νὰ συνέρχηται εἰς ἓν δικαστήριον ἵνα δικάσῃ, ἢ πλειότεροι ὁμοῦ συνηνωμένοι, ἢ μέρη μόνον τῶν συλλόγων, ὡς διακόσιοι καὶ εἷς, τετρακόσιοι καὶ εἷς, ἢ τέλος καὶ πλείονες ἐνίοτε τῶν ἕνα σύλλογον ἀποτελούντων, καὶ πάντοτε ὅσον ἦτο δυνατὸν ἐφύλαττον ἵνα μὴ ἦ-

ναι ἄρτιος ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν. Εἰς δύο ὅμως εἴδη ὑποθέσεων, ὅτε δηλαδὴ ἦν πρόκειτο δίκη περὶ παραβιάσεως τῶν μυστηρίων, ἢ περὶ στρατιωτικῶν ἐγκλημάτων, δικασταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ὦσιν εἰμὴ οἱ μεμυημένοι καὶ οἱ ὁμοῦ μετὰ τοῦ κατηγορουμένου στρατεύσαντες· διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἐκ τῶν κεκληρωμένων συλλόγων νὰ ἐκλεχθῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι. Περαιωθείσης λοιπὸν τῆς κληρώσεως παρεδίδοντο εἰς τοὺς δικαστὰς σκῆπτρα ἐπισεσημασμένα διὰ χρώματος καὶ γράμματος, καὶ δι' ἐκείνων μάλιστα, δι' ὧν καὶ τὰ δικαστήρια, ἐν οἷς ἔμελλον νὰ δικάσωσι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ἐπειδὴ καὶ τούτων ἕκαστον εἶχε τὸ ἑαυτοῦ γράμμα καὶ τὸ ἑαυτοῦ χρῶμα· πορευόμενοι δὲ εἰς τὸ δικαστήριον ἐλάμβανον σύμβολον, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς δίκης παρέδιδον εἰς τοὺς κωλακρέτας, ταμίας τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ.

§. 51.

Οἱ διαιτηταὶ ἐλαμβάνοντο διὰ κλήρου κατ' ἔτος τεσσαράκοντα ἢ τετρακόσιοι ἴσως καὶ τεσσαράκοντα. Καὶ παρὰ τίνος μὲν ἐκληροῦντο ἀγνοοῦμεν, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐλαμβάνοντο κατὰ φυλὰς ἀνὰ τέσσαρες ἢ τεσσαράκοντα ἐξ ἑκάστης· καὶ πάντες ἀναμφιβόλως ἐξ ἴσου ὑπεβάλλοντο ὡς οἱ ἡλιασταὶ εἰς ὅρκον. Ἡλικία νόμιμος ἐθεωρεῖτο ἢ ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ἢ ἑξηκοστοῦ ἔτους. Ἐδίκαζον δὲ τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις, ὅσας οἱ διάδικοι εὑρεστοῦντο νὰ ὑποβάλλωσιν ὑπὸ τὴν κρίσιν των· ἐπειδὴ ἠδύναντο, ἐὰν ἤθελον, παραδραμόντες τοὺς διαιτητὰς νὰ ὑποβάλωσιν ἀπ' εὐθείας τὴν ὑπόθεσιν εἰς τοὺς ἡλιαστάς· ἠδύναντο προσέτι τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν νὰ ἐκκαλῶσιν εἰς τοὺς ἡλιαστάς. Μισθὸν οἱ διαιτηταὶ δὲν ἐλάμβανον, ἀλλ' ἐπιδόματα μόνον

ἡ παράβολα τῶν διαδικαζομένων, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο παραστάσεις. Λήξαντος τοῦ ἔτους τῆς δικαστικῆς των ἐξουσίας ἠδύναντο νὰ καταγγελθῶσιν ἐνώπιον τῶν λογιστῶν, ἐὰν ἤθελον φανῇ ὅτι ἔπραξαν ἄδικόν τι καὶ παρανομίαν. Ἡ ἔγκλησις αὕτη ἐλέγετο εἰσαγγελία, καθ' ἣν οἱ νικώμενοι ὑφίσταντο τὴν ποινὴν τῆς ἀτιμίας, γινόμενοι ἄτιμοι.—Τεσσαράκοντα ἄνδρες διὰ κλήρου λαμβανόμενοι περιήρχοντο τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐδίκαζον τὰ ἰδιωτικὰ ἐγκλήματα, οἷον αἰκίας, βίας καὶ ἄλλα μικρότερα, ὧν ἡ ζημία δὲν ὑπερέβαινε τὰς δέκα δραχμάς· τὰ δὲ μείζονα παρεπέμποντο εἰς τὰ ἀστυκὰ δικαστήρια. Πρὸ τοῦ Εὐκλείδου οἱ δικασταὶ οὗτοι ἦσαν τριάκοντα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα διὰ τὸ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον μῖσος τῶν πολιτῶν ἕνεκα τῶν τριάκοντα τυράννων προσετέθησαν καὶ ἕτεροι δέκα, γενόμενοι ὅλοι τεσσαράκοντα. Διέφερε δὲ ὁ σύλλογος οὗτος ὁ δικαστικὸς τῶν ἄλλων καθ' ὅτι οἱ κατὰ δήμους οὗτοι περιιόντες δικασταὶ δὲν ἐδίκαζον μόνον τὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ ὅσα παρ' ἄλλοις δικαστηρίοις ἦσαν ἀνατεθειμένα εἰς τὰς ἀρχάς, ὅπως σημειῶσι δηλ. τὰ ὀνόματα καὶ ἐξαρτύωσιν ἐν γένει πάντα τὰ τῆς δίκης, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦντες αὐτοὶ οὗτοι οὐχὶ ἀπαξίως δύνανται νὰ συγκαταριθμηθῶσι καὶ παρὰ ταῖς ἀρχαῖς. Φαίνεται προσέτι ὅτι οὐχὶ ἀνομία ἦτο καὶ ἡ κατάστασις τῶν Ναυτοδικῶν, οἵτινές ποτε, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Δημοσθένους, ἐδίκαζον τὰς ἐμπορικὰς καὶ ξενικὰς δίκας. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείναις, αἵτινες ἦσαν ἰδιωτικαὶ φαίνεται ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ναυτοδίκαι ἐδίκαζον. Ἐκ τῶν δικῶν τῆς ξενίας αἱ δημόσιαι ἐφέροντο ἀναμφιβόλως εἰς τὸ δικαστήριον τῶν ἡλιαστῶν. Πόσοι ἦσαν ἀγνοοῦμεν· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἐκληροῦντο κατ' ἔτος.

§. 52.

Δικαστήρια εἴτε τόποι τῶν δικῶν ἦταν ὡς εὐκόλως ἀποδείκνυται πλεῖστα ἐν Ἀθήναις· περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ὅμως αὐτῶν οὐδένα ἔχομεν μάρτυρα, εἰς ὃν μετὰ βεβαιότητος νὰ πιστεύσωμεν. Ἐπισημότατον πάντων ἦν ἡ Ἡλιαία, ὄνομα τοῦ ὁποίου ἡ κυρία σημασία κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσήμαινε πάντα πρὸς συνέλευσιν ἀνθρώπων τόπον, μετὰ ταῦτα δὲ ἔνκατ' ἐξοχὴν δικαστήριον.

Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ δικαστηρίων τινὰ μὲν ὠνομάζοντο ἐκ τόπου, ὡς ὁ ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Ἄρεως Ἀρεόπαγος, τὸ Παλλάδιον, τὸ Δελφίνιον, τὸ Πρυτανεῖον, τὸ ἐν Φρεαττοῖ, ὁ Λύκος, τὸ Παράβυστον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίκαζον οἱ ἕνδεκα ἄνδρες, καὶ τὸ Μέσον, ὅπερ ἦν γεῖτον τοῦ Παραβύστου καὶ μέσον μεταξὺ τούτου καὶ ἄλλου, ὡς φαίνεται, δικαστηρίου, ὀνομαζομένου Μεῖζον. Ἦν δὲ καί τι Καινὸν καλούμενον, καὶ ἕτερα ἀπὸ τοῦ χρώματος τοῦ οἰκοδομήματος ἐπονομαζόμενα ὡς τὸ Βατραχιοῦν καὶ Φοινικιοῦν, καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὡς τὸ Τρίγωνον, ἢ ἀπὸ τῶν ἱδρυτῶν οἷον τὸ τοῦ Μητίχου, τὸ Κάλλειον κλπ. Φαίνεται δὲ πιστευτὸν ὅτι τὰ πλεῖστα ἦσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς ἄλλα μέρη τῆς πόλεως. Ἠδύναντο δὲ οἱ δικασταὶ νὰ συνειλιάζωσι οὐχὶ μόνον εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ὅπου ἰδίως ἦταν τὰ δικαστήρια, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα κατάλληλα, ὡς εἰς τὸ ᾠδεῖον, εἰς τὴν στοὰν τὴν βασίλειον. Προσέτι εἴς τινα ἐκ τούτων ἦσαν ὡρισμένα εἴδη δικαστῶν, ὡς εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον λ. χ. οἱ Ἀρειοπαγῖται, εἰς τὸ Πρυτανεῖον καὶ εἰς τὸ ἐν Φρεαττοῖ μόλις ἄλλοι παρὰ τοὺς Ἐφέτας· εἰς τὰ λοιπὰ οἱ ἡλιασταὶ

πρὸ πάντων, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλοι ἀναμφιβόλως ἐδίκαζον.

§. 53.

Μέλλοντες ἵνα ἐκθέσωμεν τὴν τάξιν τῶν δικῶν πρέπει πρὸ πάντων νὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀγωγῶν. Τούτων ἡ γενικωτάτη διαίρεσις εἶναι εἰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικάς. Δημόσιαι εἰσιν αἱ τὴν τιμωρίαν δημοσίων ἐγκλημάτων ἀφορῶσαι· δημόσια δ' ἐγκλήματα νομίζονται ἐκεῖνα δι' ὧν ἢ οὐδεὶς κατ' ἰδίαν ἰδιώτης, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πολιτεία φαίνεται ὑβριζομένη, ἢ καὶ ἰδιώτης μέν τις, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ κατ' αὐτοῦ ὕβρις ἀποβλέπει οὐχὶ αὐτὸν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τοὺς νόμους καὶ τὸ κοινὸν παρὰ πᾶσι τοῖς πολίταις δίκαιον καὶ χρηστόν. Ὁπόσον ὅμως ἐκτείνεται τὸ γένος τοῦτο καὶ ὁπόσον δύσκολον εἶναι νὰ συμπεριληφθῇ ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων ἀρκούντως ἀποδείκνυται, καὶ πολλὰ συμβαίνει ὅπως ἄλλως ἀλλαχοῦ κατὰ τὰ ἤθη καὶ τὴν σύνταξιν τῆς πολιτείας ὁρίζωνται. Παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις οὐδὲν σχεδὸν ὁπωσοῦν βαρὺ ἔγκλημα ὑπῆρχε μὴ δυνάμενον νὰ τιμωρηθῇ διὰ δημοσίας ἀγωγῆς, καὶ ἐν πολλοῖς μάλιστα ἦν ἐλεύθερον εἰς τὸν μηνυτὴν ἵνα προτιμήσῃ τὴν δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν ἀγωγήν.

Ἦσαν δὲ εἰς πάσας τὰς δημοσίας ἀγωγὰς ταῦτα πρὸ πάντων ἴδια, ὅπως ὁστισδήποτε τῶν πολιτῶν χαίρων ἅπαντα τὰ δίκαια τῆς πολιτείας δύναται ἵνα ἐπιλαμβάνηται αὐτῶν καὶ ἂν μὴ ἡ ὕβρις ἐγγύτερον ἀπέβλεπεν ἑαυτὸν, εἶτα δὲ ὅπως ὑπόκηται εἰς ποινὴν, καὶ, ἐὰν ὁ κατηγορούμενος κατεδικάζετο εἰς χρηματικὴν ζημίαν, μεταβαίνῃ αὕτη εἰς τὴν πολιτείαν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν κατήγορον, τέλος ὅπως εἰς τὸν κατήγορον τὸν εἴτε τὴν καταρτισθεῖσαν κατηγορίαν ἀπολι-

πόντα, εἴτε ἡττηθέντα, οὐδὲ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων λαβόντα ἐπιβάλληται ποινὴ χιλίων δραχμῶν καὶ τὸ εἶδος συνάμα ἐκεῖνο τῆς ἀτιμίας, καθ' ὃ δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὸ μετέπειτα ἵνα ἐπαναλάβῃ καθ' οὐτινοσδήποτε τὸ αὐτὸ τῆς ἀγωγῆς εἶδος, διότι ἐνομίζετο ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἢ προΐεντο τῇ πολιτείᾳ τὴν δίκην, ἢ ματαίως ἐχρῶντο τῷ δικαίῳ τῶν κατηγόρων.

§. 54.

Τὰ γένη τῶν δημοσίων ἀγωγῶν εἰσι γραφὴ, φάσις, ἀπογραφὴ, ἔνδειξις, ἀπαγωγὴ, ἐφήγησις, δοκιμασία, εὐθύνη, εἰσαγγελία. Ἐκ τούτων τὸ ὄνομα τῆς γραφῆς εἶναι γενικὸν καὶ λέγεται πρῶτον περὶ τῆς ἐγκλήσεως τοῦ κατηγόρου, εἶτα περὶ πάσης ἀγωγῆς μὴ φερούσης ἓν τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων, εἰ καὶ ἐνίοτε εὑρίσκομεν καί τινας αὐτῶν καλουμένας διὰ τοῦ γενικοῦ τῶν γραφῶν ὀνόματος. Ἡ δὲ φάσις ἦν μήνυσις κατὰ τῶν παραβαινόντων ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν ἐμπορευμάτων τὸν νόμον, τῶν διαλανθανόντων περὶ τὴν ἀπότισιν τοῦ τελωνείου καὶ τῶν περὶ τὰ μέταλλα ἐξαπατώντων, τῶν ἀντιποιουμένων δημοσίας περιουσίας ἄνευ δεδικαιολογημένου τίτλου, τῶν παρὰ τὸ δίκαιον ἀποκοπτόντων τὰς εἰ'αίας, τέλος κατὰ τῶν ἐπιτρόπων ἤτοι κηδεμόνων τῶν ἀπίστως καὶ ἀμελῶς διοικούντων τὴν περιουσίαν τῶν ὀρφανῶν χορῶν. Ἴδιον τῆς μηνύσεως ταύτης τοῦτο ἦτον, ὅτι ὁ καταμηνύων, ἐὰν ἐνίκα ἐλάμβανεν ἀντὶ βραβείου μέρος τῶν χρημάτων εἰς ἃ ὁ κατηγορούμενος καταδικάζετο· ἐὰν δ' ἐνικᾶτο, οὐδ' ἐλάμβανε τὸ πέμπτον τῶν ψήφων, ἐζημιοῦτο κατὰ τὸ ἕκτον τοῦ διὰ χρημάτων διατιμηθέντος ἐγκλήματος Ἀπογραφὴ ἐλέγετο ἰδίως ἡ ἐπὶ κατακρατήσει δημοσίων κτημάτων γινομένη μήνυσις, καθ' ἣν ὁ μηνύων αὐτὸς πα-

ρίστατο ἐν δικαστηρίῳ καὶ ὡς κατήγορος, ἐὰν οἱ κατέχοντες ταῦτα ἠρνοῦντο, καὶ νικήσας ἐλάμβανεν ὡς ἀμοιβὴν μέρος τῶν κτημάτων τούτων. Ἔνδειξις ἦν ἰδίως μήνυσις κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἀποκλεισθέντες διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως ἢ διὰ νόμων ἀπό τινος τόπου ἢ καθήκοντος ἢ δικαιώματος ἤθελον φωραθῆ σφετεριζόμενοι τὸν τόπον τοῦτον, ἢ τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο καὶ καθῆκον.

Τέλος κατὰ τῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανομένων ἐπὶ διαπράξει βαρυτέρου τινὸς ἐγκλήματος, οἷον φόνου, κλοπῆς, διαρπαγῆς ἀλλοτρίων κλπ. καθ' ὧν ἐπρόκειτο ἤδη οὐχὶ δίκη ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι ἀλλὰ ποινή. Τούτους παραλαμβάνων ὁ ἄρχων τὴν μήνυσιν ἔῤῥιπτεν εἰς τὰ δεσμὰ ἢ ἠνάγκαζεν ἵνα καὶ ἐγγυητὰς παράσχωσιν. Καὶ ἐὰν μὲν αὐτὸς οὗτος ὁ ἐνάγων προσῆγεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἄρχοντα ἡ προσαγωγὴ αὕτη ἐκαλεῖτο ἀπαγωγή, ἐὰν δὲ τὸν ἄρχοντα αὐτὸν ὡδήγει εἰς τὰ κρυπτήρια τῶν ὅπως παρ' αὐτοῦ συλληφθῶσιν ἐλέγετο ἐφήγησις. Περὶ τῆς δοκιμασίας καὶ τῆς εὐθύνης ἀνωτέρω ἀρκετὰ ἐλέχθησαν. Εἰσαγγελίας τρία εἴδη εἰσὶ διακριτέα, πρῶτον εἰσαγγελία κακώσεως καθ' ἣν ἐτιμωροῦντο αἱ ὑπὸ τέκνων κατὰ γονέων πραχθεῖσαι ἀδικίαι, αἱ ὑπὸ συζύγων, κηδεμόνων καὶ ἄλλων συγγενῶν κατὰ ἐπικλήρων καὶ ὀρφανῶν κορῶν· τὸ εἶδος τοῦτο δὲν ἦτο διάφορον τῆς γραφῆς, εἰμὴ καθ' ὅτι ὁ ἐνάγων δὲν ἀπήτει οὔτε ἐπίδομα, οὔτε, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, ἐζημιοῦτο. Ἕτερον εἶδος ἦν ὅτε τις διαιτητὴς ἐνεκάλει ὑπόδικον παρὰ τοῖς λογισταῖς διὰ πραχθείσας περὶ τὸ δικάζειν ἀδικίας· τρίτον τέλος ἀφορᾷ τὰ ἐγκλήματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἴτε διότι βαρύτερα τοῦ συνήθους εἰσὶν εἴτε διότι ἀδύνατος φαίνεται δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἡ ἐκ-

δίκασις αὐτῶν παρὰ ταχτικοῦ δικαστηρίου παραπέμπονται εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, περὶ οὗ δμως ἀρκετὰ εἰπόντες ἀνωτέρω νομίζομεν περιττὴν τὴν ἐπανάληψιν.

§. 55.

Αἱ ἰδιωτικαὶ ἀγωγαὶ ἐγίγνοντο ἢ πρὸς τιμωρίαν ἰδιωτικῶν ὕβρεων, ποσῶς μὴ ἀνηκουσῶν εἰς τὴν πολιτείαν, ἢ πρὸς διάλυσιν διαφωνιῶν. Τούτων ἴδιον καὶ γενικὸν ὄνομα εἶναι δίκη· εἰ καὶ οὐχὶ σπανίως ἀποδίδεται τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ εἰς τὰς δημοσίας ἀγωγάς. Διηροῦντο δὲ αἱ δίκαι εἰς δύο, εἰς δίκας πρός τινα καὶ δίκας κατά τινος. Καὶ κατά τινος μὲν ἐλέγετο ἡ δίκη ὅταν ἀπέβλεπε τὴν ποινὴν ἰδιωτικοῦ τινος ἐγκλήματος, οἷον κλοπῆς, ὕβρεως, δόλου, ἢ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν συμφωνίας τινός, ἢ τὴν ἐφ' ὕβρει ἀπότισιν ζημίας· πρός τινα δὲ ἐλέγοντο πᾶσαι αἱ λοιπαί· ἂν καὶ πρός τινα ἐλέγοντο ἐνίοτε καὶ αἱ κατά τινος. Ἐκ τούτων πάλιν τῶν ἰδίως πρός τινα δικῶν διεκρίνετο ἓν εἶδος ὑπὸ τὸ ὄνομα διαδικασία καθ' ἣν ἐδικάζετό τι, τὸ ὁποῖον πλείονες ἐζήτουν ἵνα ἐπιδικασθῇ εἰς ἑαυτούς, ἢ διεγινώσκετο ἡ ἀμφισβήτησις περὶ τὴν ἀναδοχὴν καθήκοντός τινος. Κοινὸν δὲ πασῶν τῶν δικῶν ἦν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθῶσιν εἰμὴ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, ἢ ἐὰν οὗτοι ἐστεροῦντο τῆς εἰς τοῦτο ἁρμοδιότητος, ὡς συνέβαινεν εἰς τὰς γυναῖκας, τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἀτίμους, οἱ ἐπίτροποι, προστᾶται καὶ κηδεμόνες· τῶν γυναικῶν οἱ σύζυγοι ἢ οἱ κύριοι, τῶν δούλων οἱ δεσπόται· δεύτερον δὲ χαραχτηριστικὸν αὐτῶν ἦν ὅτι ἡ ἐπιβαλλομένη ποινὴ ἀνῆκεν εἰς τὸν ἐνάγοντα καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω διαιρέσεων τῶν ἀγωγῶν ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τις κοινὴ εἴς τε τὰς δημοσίας

καὶ ἰδιωτικάς· εἶναι δὲ αὕτη ὅτι ἐπεκαλοῦντο καὶ τιμητοὶ καὶ ἀτίμητοι ἀγῶνες, καθ' ὅσον διετιμᾶτο ἐν δικαστηρίῳ ἢ οὐχὶ ἡ δίκη. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἐγκλήματα, εἴτε δημόσια εἴτε ἰδιωτικά, εἰς ἃ ἡ ποινὴ ὡρίζετο ὑπὸ νόμου ἢ ψηφίσματος τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰς μεταξὺ ἰδιωτῶν παραβιαζομένας συναλλαγὰς ἡ διατίμησις δὲν ἠδύνατο ὡς φαίνεται νὰ χωρήσῃ, καὶ ὁ ἀγὼν ἐκαλεῖτο τότε ἀ τ ί μ η τ ο ς· τοὐναντίον ὅμως εἰς τὰ ἐγκλήματα καθ' ὧν οὐδεμία ἦν ὡρισμένη ποινὴ ἢ ἐκλογὴ μεταξὺ δύο ποινῶν εἰς τοὺς δικαστὰς ἐπετρέπετο, ἐκεῖ συνέβαινεν ὅπως διατιμᾶται ἡ δίκη κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, ὁριζομένης τῆς ζημίας ὁσάκις περὶ τοῦ μεγέθους αὐτῆς προέκυπτεν ἀμφισβήτησις ὑπὸ τῶν δικαζῶν.

§. 56.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνστηθησομένης δίκης εἴτε δημοσίας εἴτε ἰδιωτικῆς ἤρχετο ἀπὸ τῆς κ λ ή σ ε ω ς ἢ π ρ ο σ κ λ ή σ ε ω ς, δι' ἧς παρηγγέλλετο εἰς τὸν ἀντίδικον ὅπως ἐν ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ, τὴν πέμπτην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς κλητεύσεως, παρουσιασθῇ ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς καθ' αὐτοῦ καταμηνύσεως ἀντιληφθῇ. Ἡ κλήτευσις ἐξετελεῖτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνάγοντος ἐν δημοσίῳ τινὶ τόπῳ, προσλαμβανομένων καὶ μαρτύρων, οἵτινες ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐκεῖνος δὲν ἐνεφανίζετο κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν ἐμαρτύρουν ὅτι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τύπους ἐκλητεύθη· οἱ μάρτυρες οὗτοι οἱ ἐν τῇ κλητεύσει παραλαμβανόμενοι ἐκαλοῦντο κ λ η τ ῆ ρ ε ς, ὄνομα δι' οὗ ὠνομάζοντο προσέτι καὶ ἄγγελοί τινες, ἔργον ἔχοντες ὅπως καλῶσιν εἰς τὸ δικαστήριον τοὺς ἀπόντας. Ἡ μεταξὺ διαδικαζομένων διεγγύησις ἦν ξένη εἰς τὰ ἤθη τῶν Ἀθηναίων. Ἐλθούσης τῆς ὡρισμένης ἡμέρας παρεδίδετο εἰς τὸν ἄρχοντα, εἰς οὕτινος τὴν δι-

καιοδοσίαν ὑπήγετο τὸ ἔγκλημα, ἡ ἔγκλησις ἔγγραφος. Ἡ ἔγκλησις ἐλέγετο ἢ ἔγκλημα ἢ λῆξις, ἢ ἐὰν ἦτο δημοσία γραφὴ, ἔνδειξις, φάσις, ἀπαγωγή. Ἐξήταζε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ ἄρχων ἐὰν ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τὴν δίκην ἢ ν' ἀναβάλῃ αὐτήν· ἀνεβάλλετο δὲ πρῶτον μὲν ὅταν ὁ ἐγκαλούμενος ἦτον ἀπὼν, ἐκτὸς ἐὰν διὰ τῶν μαρτυριῶν τῶν κλητήρων ἀπεδείκνυτο ὅτι κατὰ τὸν νόμον ἐκλητεύθη· διότι τότε ἠδύνατο καὶ νὰ τιμωρηθῇ διὰ τὴν πρὸς τὴν δικαστικὴν κλῆσιν ἀπείθειάν του· εἶτα ἐὰν ἔβλεπεν ὁ δικαστὴς ἔννομόν τι κώλυμα, δι' οὗ δύσκολος ἀπεκαθίστατο ἡ παρ' αὐτῷ προσέλευσις τῶν εἰς διεκπεραίωσιν τῆς δίκης ἀπαιτουμένων. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἐνστάσεων· ἐὰν ὁ ὑπόδικος διετείνετο ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἦν τοιαύτη οἵα δὲν ὤφειλε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον, μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην, τοιαῦται ἐνστάσεις ἠδύναντο νὰ γείνωσιν ἢ παρεμβαλλομένων ὑπὲρ τοῦ ὑποδίκου μαρτύρων ἢ αὐτοῦ τούτου ἀνακόπτοντος. Ἕτερον εἶδος εἶναι ἡ διαμαρτυρία, ἕτερον ἡ παραγραφὴ καὶ ἡ ἀντιγραφή. Δὲν πρέπει δὲ ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὁσάκις ὁ ἄρχων παρέβλεπε δεδικαιολογημένους καὶ εὐλόγους ἐνστάσεις ὑπέκειτο εἰς κίνδυνον. Εἰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὸς δὲν διεγίνωσκέ τι, ἀλλ' ἀνέπαφον τὴν ὑπόθεσιν παρέπεμπεν εἰς τοὺς δικαστάς. Ὤφειλον δ' ἀμφότεροι, ὅ τε κατήγορος καὶ ὁ κατηγορούμενος, νὰ ὁρκισθῶσιν ὅτι οὔτε ὁ εἷς μηχανᾶται τὴν δίκην ὑπὸ πνεύματος συκοφαντίας κινούμενος, οὔτε ὁ ἕτερος δέχεται αὐτὴν τοιοῦτό τι ὑποκρινόμενος ὃς ὅρκος ἀντωμοσία, διωμόσια λέγεται. Μετὰ ταῦτα κατέβαλλεν ἕκαστος ποσότητά τινα χρημάτων κατὰ τὴν διαφορὰν

τῆς δίκης. Διότι εἰς μὲν τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις πλὴν τῆς αἰκίας, τὰς ὑπερβαινούσας τὰς ἑκατὸν δραχμὰς κατετίθετο παρ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων παράβολον, ὅπως μετὰ τὴν δίκην ὁ νικήσας ἔχῃ ἵνα ἐπανακτήσῃ παρὰ τοῦ ἀντιδίκου τὴν παρακαταβολήν του. Ὤφειλον δὲ εἰς τὰς ἐλάσσονας τῶν δικῶν, αἵτινες συνίσταντο ἐκ χιλίων δραχμῶν, νὰ παρακαταβάλλωνται ἀνὰ τρεῖς δραχμαὶ παρ' ἑκατέρου, εἰς δὲ τὰς μείζονας, μέχρι τῶν δεκασχιλιοδράχμων, ἀνὰ τριάκοντα.

Εἰς τὰς δημοσίας δίκας παρὰ τοῦ κατηγορουμένου δὲν κατεβάλλετο οὐδὲν παράβολον, ἀλλ' ὁ διώκων ὤφειλεν ἵνα καταθέσῃ τι ὅπως ποιῶν τὴν καταμήνυσιν διασταθμᾷ οὐχὶ μόνον τὸ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἐὰν μέρος τι τῆς ποινῆς τοῦ κατηγορουμένου ἔπιπτε καὶ εἰς αὐτόν. Εἰς τὰς λοιπὰς δίκας οὐδὲν εἰμὴ παράστασιν ἠρίθμει ὁ διώκων, καὶ ταύτην μικροτάτην ἵνα μὴ τὸ μέγεθος αὐτῆς ἀποτρέπῃ τὸν βουλόμενον· εἷς τινας μάλιστα αὐτῶν οὐδ' αὕτη ἠριθμεῖτο, ὡς ἐν τῇ εἰσαγγελίᾳ. Πρέπει δὲ μετὰ προσοχῆς νὰ διαστέλλωμεν τὰς χρηματικὰς ταύτας παρακαταθήκας ἀπὸ ἑτέρας τινὸς παρακαταβολῆς καλουμένης, ἣν μένος ὁ διώκων παρακατέβαλλε πρὸς συγκρότησιν τῆς δίκης, ἀνελάμβανε δὲ πάλιν ἐὰν ἤθελε καταλίπει τὴν δίκην ἢ ἤθελε νικηθῇ, ἀποτίνων οὕτω ποινήν τινα ἐπὶ τῇ ματαίᾳ ἔριδι. Παρακατεβάλλετο δὲ ἡ παρακαταβολὴ αὕτη εἰς κληρονομικάς τινας ἀμφισβητήσεις, τὸ δέκατον τῆς περιουσίας, ἐάν τις διημφισβήτει τὴν εἰς ἕτερον ἐπιδικασθεῖσαν κληρονομίαν, ἢ ἐὰν ἀπῄτει νὰ ἀποκλεισθῇ αὐτῆς, μήπω ἐπιδικασθείσης πάντας τοὺς λοιπούς· καὶ εἰς τὰς μετὰ τοῦ δημοσίου ταμείου περὶ δημευθέντων κτημάτων τὸ πέμπτον μέρος ἐκείνων, ὅσα τις

ἀντεποιεῖτο ὡς ἑαυτοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ ταμείου.

§. 57.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω προεκτεθέντα εἴπετο ἔπειτα ἡ προκάταρξις τῆς δίκης, καθ' ἣν ὁ διευθύνων αὐτὴν ἄρχων ἔλεγεν ἀναχρίνειν τὴν δίκην ἢ τοὺς ἀντιδίκους ἀνεκρίνεσθαι. Προκατάρχεσθαι δὲ τῆς δίκης οὐδὲν ἄλλο ἦν, εἰμὴ διὰ πάντων τὸν εἰς ἀπόδειξιν ἀναγκαίων παρασκευάζειν καὶ προετοιμάζειν αὐτὴν εἰς ἀκριβῆ ἀντίληψιν καὶ διερεύνησιν ὑπὸ τῶν δικαστῶν. Ἀποδείξεων εἴδη ἀριθμοῦνται πέντε. Πρῶτον οἱ νόμοι, καὶ ὀρθῶς βέβαια. Διότι ὁσάκις ἐποιεῖτο ζήτησις περὶ τοῦ δικαίου, καὶ ἡ ζήτησις αὕτη ἠδύνατο διὰ νόμων νὰ διαλυθῇ, ὧν ὅμως συνέβαινε νὰ ὦσιν ἐν ἀμυδρᾷ γνώσει οἱ δικασταὶ, τότε οἱ ἀντίδικοι ἔπρεπε νὰ προτιμήσωσι τούτους καὶ ν' ἀπαιτήσωσιν ὅπως ἀναγνωσθῶσιν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Δεύτερον διάφορα ἔγγραφα, οἷον διαθῆκαι, συγγραφαὶ, λογιστικὰ βιβλία, καὶ ἄλλα δημόσιά τε καὶ ἰδιωτικὰ, πληροφοροῦντά τι ὡς γεγονὸς ἁπλῶς ἢ μὴ, εἴτε ὡς οὕτως ἢ ἄλλως γεγονός· τὰ ὁποῖα πάντα ἢ αὐτὰ ταῦτα ἢ ἀντίγραφα τούτων ἀξιόπιστα ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσιν ὑπ' ὄψιν τῶν δικαστῶν. Τρίτον αἱ μαρτυρίαι εἴτε παρόντων, αἵτινες ἰδίως ἐκαλοῦντο μαρτυρίαι, εἴτε ἀπόντων, αἵτινες ἐκμαρτυρίαι ἐκαλοῦντο. Καὶ αὗται ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἔγγραφοι καὶ ν' ἀναγνωσθῶσιν εἰς τοὺς δικαστάς. Δὲν ἠδύνατο δὲ κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον νὰ ἦναί τις μάρτυς ἐὰν δὲν ἦτον αὐτὸς οὗτος παρὼν κατὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, ὁ δὲ μὴ αὐτήκοος ἢ αὐτόπτης, ἀλλὰ παρ' ἄλλου μαθών τι δὲν ἠδύνατο, εἰμὴ ἐὰν εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἄλλος ἐκεῖνος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μάρτυς. Ἔπονται αἱ παρὰ δούλων λαμβανόμεναι

καταθέσεις, προτείνοντος ἑκάστου τῶν ἀντιδίκων διὰ προκλήσεως ἢ τοὺς ἑαυτοῦ ἢ τοὺς τοῦ ἀντιπάλου του. Ἐλαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ τῶν δούλων καταθέσεις διὰ βασάνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ βασανιστῶν, εἴτε δημοσίως εἴτε καὶ κατ' ἰδίαν διοριζομένων, καὶ ὅσα ἐκεῖνοι ὡμολόγουν ταῦτα γραφόμενα ὑπὸ τοῦ γραμματέως καὶ πιστούμενα διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῶν βασανιστῶν διεβιβάζοντο εἰς τὸ δικαστήριον. Τελευταῖον ὁ ὅρκος, ὅστις καὶ οὗτος διὰ προκλήσεως ἢ προσεφέρετο ἢ ἐζητεῖτο, καὶ ὅστις ἐπίσης ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἐγράφετο καὶ ἀνεγινώσκετο ἐν δικαστηρίῳ. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ὁ ἀντίδικος ἀνένευεν εἰς τὴν ἐπὶ ἀνακρίσει ἢ ὅρκῳ πρόκλησιν ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του, τότε ὁ τελευταῖος οὗτος παραλαβὼν ἔγγραφον τὴν πρόκλησιν αὐτὴν, ὑπεστηριγμένην προσέτι καὶ ὑπὸ τῶν μαρτυριῶν τῶν παρευρεθέντων ὑπέβαλλεν αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ἐὰν ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο ἴσως καὶ τὸ τεκμήριον τοῦτο νὰ συμβάλῃ εἰς εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς ὑποθέσεώς του. Ἅπαντα δὲ ταῦτα τὰ προεκτεθέντα ἀποδεικτικὰ μέσα ὤφειλον νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀνακρίσεως ἄρχοντα καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐγκεκλεισμένα καὶ ἐσφραγισμένα ἐντὸς κιβωτίου νὰ φυλαχθῶσι μέχρι τῆς ἐνώπιον τῶν δικαστῶν παρακαταθέσεώς των. Εὐκόλως δὲ συμπεραίνεται ὅτι ἡ πρὸς παρασκευὴν τῆς δίκης λειτουργία αὕτη ἀπέβαινε πολλάκις μακροτελεύτητος καὶ ὀχληρὰ, ὡς μὴ δυναμένη ἐν ὀλίγαις ἡμέραις προσηκόντως νὰ συντελεσθῇ. Ἐνίοτε συνέβαινεν ὅπως παρεμπίπτωσι καὶ πολλαὶ ἀναβολαὶ, παρεμβαλλομένου προσκόμματος ὁτὲ μὲν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, περὶ ἄλλα σπουδαιότερα ἀσχολουμένων, ὁτὲ δὲ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν διαδικαζομένων, βουλομένων ὅπως παρατείνωσι τὴν ὑπόθεσιν.

Ἦσαν ὅμως τέσσαρα εἴδη ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, ὧν ἡ ἐκδίκασις ὤφειλε δυνάμει ῥητῶν νόμων νὰ ἦναι συντετελεσμένη ἐντὸς τριάκοντα ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς ἡμερῶν, αὗται ἦσαν αἱ ἐμπορικαὶ, ἐρανικαὶ, μεταλλικαὶ καὶ αἱ προικὸς δίκαι, αἵτινες διὰ τοῦτο καὶ ἔμμηνοι δίκαι καλοῦνται.

§. 58.

Ἡμέρα τῆς ἐν δικαστηρίῳ ἐνάρξεως καὶ ἐπιδικάσεως τῆς ὑποθέσεως λέγεται ὅτι ἦν ὡρισμένη ἡ κυρία. Κατ' αὐτὴν οἱ παρὰ τῶν θεσμοθετῶν κληρωθέντες δικασταὶ, καθήμενοι εἰς τὰς ἕδρας των προσεκάλουν διὰ τοῦ κήρυκος τοὺς ἀντιδίκους, οἵτινες ἐὰν ἦσαν παρόντες, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀνάγνωσιν τῆς ἐγκλήσεως ἐκελεύοντο ὅπως ἕκαστος ἀγορεύσῃ· ἐὰν δὲ ἦσαν ἀπόντες ὁ μὲν ὑπόδικος κατεδικάζετο ἐρήμην, ὁ δὲ κατήγορος ἐκηρύττετο ὡς καταλιπὼν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἑτέρου ἀφῃρεῖτο ἀπὸ τῶν ὑποδίκων· ἠδύνατο ὅμως ἑκάτερος ν' ἀπολογηθῇ δι' ὑπομωσίας, ἧς παραδεχθείσης καὶ μὴ δι' ἀνθυπωμοσίας ἀντικρουσθείσης ἀνάγκη ἦν ὅπως διακοπῇ καὶ ἀναβληθῇ ἡ δίκη εἰς ἄλλην ἡμέραν. Ἡ ἀπολογία ἤθελον οἱ νόμοι νὰ γίνηται ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀντιδίκων καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζοντο πολλοὶ αὐτῶν νὰ ἐκμανθάνωσι τὰς παρ' ἄλλων ὑπὲρ αὐτῶν συνταχθείσας ἀγορεύσεις ἀπαγγέλλοντες αὐτὰς ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἐπιτρέπετο ὅμως ἵνα καὶ συνηγόρους παραλαμβάνωσι ἔν τε τῇ κατηγορίᾳ καὶ ὑπερασπίσει, καὶ πολλάκις μάλιστα τοσοῦτον παρεβλέποντο οἱ νόμοι, ὥστε ἡ ἀγόρευσις τοῦ συνηγόρου ἦτο κρείττω τῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑπερασπιζομένου. Συνετίθεντο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ ἀγορεύσεις οὐχὶ μόνον πρὸς πληροφορίαν τῶν δικαστῶν ἐπιτήδειοι, ἀλλὰ καὶ ὅπως προκαλέσωσι τὸ μῖσος ἢ τὴν χάριν

τὴν ὀργὴν ἢ καὶ ἐπιείκειαν αὐτῶν προσλαμβανομένων πρὸς τοῦτο καὶ παρακλήτων, παραιτητῶν, ἱκετῶν καὶ παντὸς ἄλλου δυναμένου ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν ἢ νὰ κάμψῃ τὴν καρδίαν τῶν δικαστῶν. Ἀγορεύσεις ἐγίνοντο ἢ μία παρ' ἑκάστου ἢ δύω κατὰ λόγον τῆς ὑποθέσεως, ὁριζομένου τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τῶν ἀγορευόντων ὑπὸ τῆς κλεψύδρας.

Μετὰ τὰς ἀγορεύσεις ὁ γραμματεὺς, ἐπιφραττομένης τῆς κλεψύδρας, ἀνεγίνωσκε πάντα τὰ μέσα τῶν ἀποδείξεων, τοὺς νόμους, τὰ ἔγγραφα, τὰς μαρτυρίας καὶ τὰ ἄλλα περὶ ὧν πρὸ ὀλίγου ὡμιλήσαμεν. Ἔπειτα προσεκαλοῦντο οἱ μάρτυρες οἱ ἀρνηθέντες νὰ καταθέσωσι μαρτυρίαν τινὰ παρὰ τῇ ἀνακρίσει ὅπως ἢ καταθέσωσιν αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἢ ἐνόρκως τὴν ἀπορρίψωσι· ἐὰν δὲν ὑπήκουον κατεδιώκοντο διὰ κλητεύσεως ἢ καὶ διὰ τῶν ἀγωγῶν λειποματυρίου καὶ βλάβης. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἀνακρίσει καταθέσαντες τὰς μαρτυρίας των παρῆσαν οὐδὲν ἧττον ἐν δικαστηρίῳ, ὅπως ὑπαναγινωσκομένων ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῶν μαρτυριῶν ἀναγνωρίζωσιν αὐτὰς εἴτε καταφάσκοντες εἴτε καὶ σιωπῶντες. Τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τῶν ἐν ἀνακρίσει δόντων τὸν ὅρκον, ἐὰν βεβαίως ἄλλοι καὶ οὐχὶ οἱ ἀντίδικοι ἦσαν οἱ ὁρκισθέντες. Τέλος μετὰ τὴν ἀνακεφαλαίωσιν οἱ δικασταὶ παρεπέμποντο ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν, ἥτις ἐγίνετο μυστικὴ, ῥίπτοντες ψήφους λευκὰς ἢ μελαίνας, τετρυπημένας ἢ συμπαγεῖς ἐντὸς ἀμφορέως· ἂν καὶ ἐσυνείθιζον οὐχὶ πάντοτε, καὶ εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις νὰ μεταχειρίζωνται τὸ αὐτὸ μέσον· ὁ ὑπόδικος ἀπελύετο καὶ δι' ἰσοψηφίας· ὁ δὲ κατήγορος, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, εἰς τὰς πλείστας ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις περιεπλέκετο διὰ τῆς

ἐπωβελίας ἤτοι κατεδικάζετο εἰς τὸ ἕκτον τῶν χρημάτων ἅτινα ἐζήτησεν, ἐπίσης καὶ ἐν τῇ φάσει. Εἰς δὲ τὰς ἄλλας δημοσίας ὑποθέσεις ἐπεβάλλετο ἡ ποινὴ τῶν χιλίων δραχμῶν καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἀτιμίας καθ' ὃ ἀπηγορεύετο ἡ εἰς τὸ μετέπειτα χρῆσις ὁμοίας ἀγωγῆς. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις ἦτον ἐκ τοῦ εἴδους τῶν τιμητῶν ἀγώνων ὁ καταδικασθεὶς ὑπόδικος ἔπρεπε νὰ ἀχθῇ παρὰ τοῖς δικασταῖς καὶ ἐπὶ τῇ διατιμήσει τῆς δίκης. Τὴν διατίμησιν ἔγραφεν ὁ κατήγορος ἐπὶ πίνακος, ἐπετρέπετο ὅμως εἰς τὸν ὑπόδικον τῇ ἐπιεικείᾳ τῶν δικαστῶν νὰ καθυποβάλῃ αὐτοῖς καὶ τὴν ἑαυτοῦ, ἀφιεμένης τῆς μεταξὺ τῶν δύω ἐκλογῆς παρὰ τοῖς δικασταῖς, μεταχειριζομένοις ψήφους ἢ κεκηρωμένους πίνακας. Ὁ χρόνος καὶ εἰς τὴν ἐπὶ διατιμήσει τῆς δίκης ἀγωγὴν ὡρίζετο ἐπίσης ὑπὸ τῆς κλεψύδρας. Εἴς τινας ὑποθέσεις πρὸς τῇ ὑπὸ τοῦ κατηγόρου ποινῇ ἢ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένῃ ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ καὶ ἑτέρα παρὰ τῶν δικαστῶν, οἷον δεσμὰ κλπ., ἐὰν ἐπιβάλλοντος τοῦ ἑνὸς οἱ ἄλλοι ἐσυμφώνουν. Εἰς ἄλλας οἱ νόμοι ἐκέλευον μία ἢ ἁπλῆ νὰ ἦναι ἡ ποινή. Τούτων πάντων συντελεσθέντων ἀπηγγέλλετο ἡ ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος καὶ οἱ δικασταὶ διελύοντο. Ἀναβολὴ παρὰ τοῖς ἡλιαστικοῖς δικαστηρίοις ἢ οὐδεμία ἢ σπανία ἦν καὶ ἔκτακτος.

§. 59.

Τὸ ἐκ τεσσαράκοντα ἀνδρῶν συνιστάμενον δικαστήριον τῶν διαιτητῶν καὶ ὡς φαίνεται καὶ τὸ τῶν ναυτοδικῶν διέφερον ἀπὸ τῶν ἡλιαστικῶν κατὰ τοῦτο μάλιστα καθ' ὅτι παρ' αὐτοῖς ἦν ἡ φροντὶς τῆς προετομασίας τῆς δίκης καὶ ἡ ἐπιδίκασις αὐτῆς, ἐξ οὗ προέρχεται, ὅπως ὅσα παρὰ τοῖς ἡλιαστικοῖς δικαστηρίοις ἐπράττοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, ταῦτα

ἐν αὐτοῖς τὰ πλεῖστα παρ' αὐτῶν τούτων ἐκτελῶνται. Οἱ τεσσαράκοντα λοιπὸν ἄνδρες οὗτοι καὶ οἱ ναυτοδίκαι οὐχὶ μόνον ἐδέχοντο τὰς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των ὑπαγομένας ἀγωγὰς, ἀλλὰ καὶ ἀπεφαίνοντο τὴν γνώμην των ἐπὶ τῆς ἀμφισβητουμένης καὶ ἐξεταζομένης ὑποθέσεως μὴ παρεμβαίνοντος οὐδενὸς ἄρχοντος· διὸ ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη δύνανται οὗτοι νὰ λογισθῶσι καὶ ὡς ἄρχοντες. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ ὑποθέσεις ἠδύναντο ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ διώκοντος νὰ ἀποστέλλωνται εἰς τοὺς διαιτητὰς ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ μάλιστα ἐὰν ἐπρόκειτο κατὰ πολίτου τινὸς εἰς τοὺς συμφυλέτας τούτου, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόφασις ἐκδιδομένη ὤφειλε νὰ φέρῃ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἄρχοντος. Προκαταβολὴ εἰς τὰς τοιαύτας δίκας οὐδεμία σχεδὸν προὐκατεβάλλετο ἐκτὸς δραχμῆς παρ' ἑκάστου τῶν διαδικαζομένων, ἥτις ἐλέγετο παράστασις καὶ ἥτις παρεκατετίθετο ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης καὶ ὁσάκις αὕτη ἀνεκόπτετο διὰ τὴν ὑστεραίαν, ἀντικαθιστῶντος μετὰ τὴν δίκην τοῦ ἡττηθέντος καὶ τὴν παρὰ τοῦ νικήσαντος ἀποσυρομένην. Ὅτι δὲ ὁ κίνδυνος τῆς ἐπωβελίας ἐν ταῖς ὑποθέσεσι τοῦ εἴδους τούτου ἔλειπεν εἶναι αὐταπόδεικτον.

§. 60.

Μετὰ τὰ προεκτεθέντα λεκτέον ἤδη περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ὑποθέσεσιν, ἐὰν πολίτης τις Ἀττικὸς ἐντὸς ὡρισμένης ἡμέρας (τῆς προθεσμίας) δὲν παρεῖχεν εἰς τὸν ἀντίδικόν του τὸ εἰς ὃ κατεδικάσθη, εὐλόγως ἠδύνατο οὗτος νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ ἐνέχυρον ἢ νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν περιουσίαν του, ἢ νὰ κινήσῃ κατ' αὐτοῦ ἀγωγὴν καρποῦ ἢ ἐνοικίου, ἢ ἐπὶ τέλους ἐξουλῆς,

ὅτε ἡττηθεὶς κατεδικάζετο εἰς τὴν ἀπότισιν τοσούτου πρὸς τὴν πολιτείαν ὅσον καὶ πρὸς τὸν ἀντίδικον, καὶ ἐὰν δὲν ἀπέτιε τὸ ποσὸν τοῦτο ἐγίνετο ἄτιμος. Οἱ δὲ πάροικοι καταδικασθέντες ἢ ἐγγυητὰς ἠναγκάζοντο νὰ παράσχωσιν εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀποφάσεως ἢ καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἠδύναντο κατακρατεῖσθαι μέχρι τῆς ἐξοφλήσεως. Ἐν δὲ ταῖς δημοσίαις ὑποθέσεσιν οἱ μὲν εἰς θάνατον ἢ δεσμὰ καταδικασθέντες παρεδίδοντο πρὸς τοὺς ἕνδεκα, οἱ δὲ εἰς δουλείαν πρὸς τοὺς πωλητάς. Οὗτοι ἀπείργοντο πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐὰν πρὸ τῆς ὁρισθείσης ἡμέρας δὲν μετήλλασσον ἔδαφος ἠδύναντο ἀτιμωρητὶ παρὰ τοῦ βουλομένου νὰ φονευθῶσιν. Οἱ δὲ τῶν πολιτικῶν δικαίων ἀποστερηθέντες καὶ ὡς ἐπίτιμοι πράττοντες ἢ πρὸς τοὺς ἕνδεκα ἠδύναντο ν' ἀπαχθῶσι δι' ἀπαγωγῆς ἢ νὰ καταγγελθῶσι δι' ἐνδείξεως. Τὰ δημευόμενα αὐτῶν παρὰ τῶν δημάρχων ἢ καὶ παρὰ ἰδιωτῶν καταγραφόμενα ἐν καταλόγῳ παρεδίδοντο τοῖς πωληταῖς ὅπως πωληθῶσιν.

Τὰ πρόστιμα τέλος παρεχωροῦντο ἢ εἰς τὸ τῆς πολιτείας ἢ εἰς τὸ τῶν θεῶν ἢ εἰς τὸ τῶν ἐπωνύμων ἡρώων ταμεῖον, ἐπιμελουμένων τὴν εἴσπραξιν αὐτῶν τῶν πρακτόρων ἢ τῶν ταμιῶν τῶν ἱερῶν ταμείων ἢ τοῦ βασιλέως, ἐπικειμένης στερήσεως τῶν πολιτικῶν δικαίων τῷ μὴ ἐντὸς ὡρισμένης ἡμέρας ἐξοφλήσαντι.— Ἐναντιοῦσθαι δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν ἠδύνατό τις πρῶτον μὲν δι' ἐφέσεως, οὐχὶ ἐπὶ τῶν εἰς τοὺς ἡλιαστὰς, τεσσαράκοντα ἄνδρας, καὶ τοὺς ναυτοδίκας ὑποθέσεων ἐπιτρεπομένης, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῶν παρὰ ταῖς διαιτηταῖς δικαζομένων. Ἀπ' αὐτῶν δηλ. ἠδύνατο ὁ ἕτερος τῶν ἀντιδίκων νὰ ἐφεσιβάλλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ ἡλιαστικὸν δικαστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

στον δυνατὸν νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς νέας ἀγωγῆς παραπεμπομένης εἰς τὸ δικαστήριον ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς παρὰ τ οἷς διαιτηταῖς ἤδη ἐξηρτυμένης ὑποθέσεως, ἐκτὸς δὲ τῶν ἄλλων παρακαταθηκῶν ἢ παρακαταβολῶν τῶν παρὰ τοῦ ἐφεσιβάλλοντος παρακατατιθεμένων παρακατετίθετο καὶ ἄλλο τι ἐπίδομα ὅπερ π α ρ ά β ο λ ο ν ἢ π α ρ α β ό λ ι ο ν λέγεται. Ἔπειτα ἐάν τις ἔν τινι δ ι κ α σ τ η ρ ί ῳ ἀπὼν ἀπετύγχανε τῆς δίκης, ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ ἐπανόρθωσιν ἢ δικαιολογῶν τὴν ἀπουσίαν του μὴ προελθοῦσαν ἐξ αὐτοῦ ἢ ἀποδεικνύων τὸν λόγον τῆς δικαιολογίας οὐχὶ ἄδικον. Ταύτην τὴν ἐπανόρθωσιν ὁ ζητῶν, εἰ μὲν τὸ πρᾶγμα ἦγετο παρὰ τοῖς διαιτηταῖς, τ ὴ ν μ ὴ ο ὖ σ α ν, εἰ δὲ παρ' ἄλλοις δικασταῖς, τ ὴ ν ἐ ρ ή μ η ν ἀ ν τ ι λ α χ ε ῖ ν λέγεται.— Ἔτι δὲ ἐάν τις προφανῶς ἐναντίον τοῦ δικαίου ἐκλητεύετο δ ι ὰ γραφῆς ψευδοκλητείας καὶ ἐνίκα, ἀνάγκη ἦν ὅπως ἀναιρεθῇ ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπόφασις καὶ ἠδύνατο μάλιστα οὗτος νὰ ζητήσῃ ἤδη παρὰ τοῦ ἐναντίου ποινὰς διὰ τῆς δίκης κακοτεχνιῶν, ἢ συκοφαντιῶν. Τέλος ὅστις τῇ συνδρομῇ ψευδῶν μαρτύρων ἢ ἑαυτὸν ἐσπούδαζεν νὰ ἀθωώσῃ ἢ τὸν ἐναντίον νὰ καταδικάσῃ, οὗτος ἐὰν τοὺς μάρτυρας διὰ δίκης ψευδομαρτυριῶν ἐξήλεγχε ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ ἢ ποινὰς παρὰ τοῦ ἐναντίου δι' αὐτῆς ἐκείνης τῆς δίκης κακοτεχνιῶν, ἢ ἔν τισιν ὡρισμέναις ὑποθέσεσι καὶ ἐπανόρθωσιν. Ἥτις δίκη καθ' ἣν πορείαν ἐν τῷ δικαστηρίῳ διήρχετο δ ί κ η ἀ ν ά δ ι κ ο ς ἐκαλεῖτο.

§. 61.

Διάφορος τῆς προεκτεθείσης ἦν ἡ τῶν πρὸς τιμωρίαν τοῦ φόνου καὶ ἄλλων ὁμοίων ἐγκλημάτων ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ὁρισθεῖσα τάξις τῶν δικαστηρίων καὶ διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνας διατηρηθεῖσα, ἐπὶ ταύτῃ

ἴσως τῇ μεταβολῇ, ὅτι ἐκ πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος τοιούτων εἰδῶν τῶν δικαστηρίων τῶν εἰς τὸν τῶν ἐφετῶν σύλλογον ἐπιτραπέντων, ὑφ' οὗ κατὰ τὴν ἑκάστοτε φύσιν τῆς ὑποθέσεως ἢ ἐν Ἀρειοπάγῳ, ἢ εἰς τὸ Παλλάδιον, ἢ εἰς τὸ Δελφίνιον, ἢ εἰς τὸ Πρυτανεῖον ἢ ἐν Φρεαττοῖ συνεκροτοῦντο, ὁ Σόλων τὸν ἑκούσιον ἀπ' αὐτῶν ἀφελὼν φόνον, τὰς δηλητηριάσεις, τὰ ἐκ προθέσεως φόνον συνεπάγοντα τραύματα καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τέλος ἐνεπιστεύθη τὴν ἐκδίκασιν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκ τῶν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐντίμως ἀπολυομένων συνισταμένην βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καταλιπὼν τὰς λοιπὰς φονικὰς δίκας, τὰς ἧττον σοβαρὰς εἰς τὸν σύλλογον τῶν ἐφετῶν. Ἦν δὲ ἡ παλαιὰ τῶν δικαστηρίων τούτων τάξις, ἡ ἑξῆς. Πρῶτον τὸ καθῆκον τῆς ἐπὶ φόνῳ καταγγελίας οἱ νόμοι ἀνέθεσαν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος, ἐξ ὧν οἱ ἐντὸς ἀνεψιότητος ὄντες δὲν ἠδύναντο ἀκεραίῳ ὁσιότητι παραλειπεῖν τὸ καθῆκον τοῦτο. Τοῦ φόνου τῶν δούλων εἰς τοὺς κυρίους, τῶν ἀπελευθέρων καὶ πελατῶν εἰς τοὺς προστάτας οἱ νόμοι ἢ τὰ εἴθη ἐπέτρεπον τὴν καταδίωξιν, χωρὶς ὅμως νὰ διάζωσιν αὐτοὺς εἰς τοῦτο.

§. 62.

Ἡ ἀρχὴ τῆς καταδιώξεως ἐγίνετο ἀπὸ τῆς προρρήσεως, τῆς συνήθους δηλ. καταγγελίας, ὅπως ἀπείργηται ὁ φονεὺς πάντων τῶν πραγμάτων καὶ τῶν δημοσίων καὶ ἱερῶν τόπων, ὅπου ἀθέμιτον ἦν προσελθεῖν τὸν ἀνθρωποκτόνον. Ἡ καταγγελία αὕτη ἐγίνετο κατὰ τὸ εἰωθὸς πρῶτον παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ φονευθέντος ἐπιτελουμένης τῆς κηδείας, εἶτα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὅτε ἐκαλεῖτο ὁ φονεὺς εἰς δίκην, τέλος ἀπογραψάμενος ὁ βασιλεὺς τὸ πρὸς αὐτὸν διαβιβασθὲν ὄνομα τοῦ φονέως

ἐνέγραφεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ὑποδίκων καὶ ἐχώρει ἐπὶ τὴν ἀνάκρισιν παρατηρῶν πρὸ πάντων ὁπότερον εἰς τοὺς Ἀρεσπαγίτας ἢ τοὺς Ἐφέτας ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ὑπόθεσις, καὶ, ἐὰν εἰς τοὺς Ἐφέτας, ὁπότερον εἰς τὸ Παλλάδιον ἢ εἰς τὸ Δελφίνιον ὤφειλον οὗτοι νὰ δικάσωσι. Τίνες ἀνῆκον εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἐλέχθη ἀνωτέρω· οἱ δὲ Ἐφέται εἰς μὲν τὸ Παλλάδιον ἐδίκαζον τοὺς ἀπροβουλεύτους φόνους, ὡς εἴ τις ἔτυπτέ τινα καὶ οὗτος ἀπέθνησκεν ἐξ αὐτοῦ, ὡσαύτως οὓς φόνους κατὰ παρόρμησιν ἢ ὑποχορήγησιν ἄλλων ἐξετέλει τις, καὶ ἂν αὐτὸς ἀπέσχε τὰς χεῖράς του, τέλος τὰς ἐπιβουλὰς τὰς κατὰ τῆς ζωῆς ἑτέρου τεκταινομένας, εἰς δὲ τὸ Δελφίνιον τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν φόνων, οὓς οἱ νόμοι δικαίους ἔκρινον. Ὅθεν ἐάν τις ὡμολόγει ὅτι ὁ φονευθεὶς ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἠρνεῖτο τὴν εἰς τὸν φόνον τοῦτον προμελέτην, ἢ διετείνετο ὅτι δικαίως αὐτὸν ἐφόνευσεν, οὗτος ἐὰν ἐπὶ ἑκουσίῳ καὶ ἀδίκῳ φόνῳ κατηγορεῖτο ἠδύνατο ποιῆσαι ἔνστασιν ὅτι πρέπει ἡ ὑπόθεσις νὰ δικασθῇ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Ἐφετῶν εἰς τὸ Παλλάδιον ἢ εἰς τὸ Δελφίνιον, περὶ ἧς ἐνστάσεως ἔπρεπε νὰ διαγνώσῃ ὁ Βασιλεύς. Μετὰ τρεῖς δὲ ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν περὶ τῶν πραγμάτων τούτων διαδικασίας ἤγετο τέλος τὸν τέταρτον μῆνα ἡ ὑπόθεσις εἰς τὸ δικαστήριον.

§. 63.

Τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ δίκης ὁ τύπος ἦν ὡς ἑξῆς. Ἡ ὑπόθεσις διηξήγεο ἐν ὑπαίθρῳ ἵνα μὴ βεβαίως οἱ δικασταὶ μετὰ τοῦ μεμιασμένου, ὁ διώκων μετὰ τοῦ φονέως τοῦ συγγενοῦς του ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην ὦσιν. Προΐστατο τοῦ συλλόγου ὁ Βασιλεύς, ἀποτιθεὶς τὸν στέφανον. Ὁ διώκων καὶ ὁ ὑπόδικος προσεκαλοῦν-

το ὑπό τινος ὁρκωτοῦ καλουμένου εἰς τὸν συνήθη ὅρκον, προστιθεμένου εἰς τὸν τοῦ διώκοντος καὶ τούτου, ὅτι συγγένειά τις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ φονευθέντος ἦν. Οὐδὲν ἧττον δὲ εἰς τὸν αὐτὸν ὅρκον προσεκαλοῦντο καὶ οἱ ἑκατέρωθεν μάρτυρες. Συνηγόρων χρῆσις ἀπηγορεύετο ὡς καὶ τὸ ὁμιλεῖν λόγους οὐχὶ τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει προσήκοντας, ἀλλὰ τὴν ἐξόργησιν ἢ συγκίνησιν καὶ ἐπιείκειαν τῶν δικαστῶν σκοποῦντας. Ἡμέραι ἀπολογίας φαίνεται ὅτι ἐχορηγοῦντο οὐχὶ μία ἀλλὰ δύο κατὰ συνέχειαν. Μετὰ τὴν πρώτην κατηγορίαν ἐξῆν τῷ ὑποδίκῳ, ἐὰν ἐδυσπίστει ἐπὶ τῇ δίκῃ ἵνα μεταλλάξῃ ἔδαφος ἤτοι δραπετεύσῃ, οὗτινος γενομένου, ἐὰν τοῦ λοιποῦ ἀπεῖχεν ὧν ἔπρεπεν, εἰς οὐδεμίαν πλέον ποινὴν ὑπέκειτο, ἡ περιουσία του ὅμως ἐδημεύετο. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐξετελεῖτο ἡ ψηφοφορία, προκειμένων δύω καλπῶν, τῆς μὲν σιδηρᾶς, τῆς δὲ ἐκ ξύλου, ὧν ἡ μὲν τὰς καταδικαστικὰς, ἡ δὲ τὰς ἀθωωτικὰς ἐδέχετο ψήφους. Ἰσοψηφίας δὲ προκυψάσης ἀπελύετο ὁ ὑπόδικος διὰ τῆς ψήφου, ὡς λέγουσι, τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὁ καταδικασθεὶς, ἐὰν ἐκρίνετο ὡς ἄδικον καὶ ἐκπροαιρέσεως θάνατον ἐπενεγκὼν ὑπέκυπτεν εἰς τὴν κεφαλικὴν ποινὴν, εἰς ἣν εἰ ἐβούλετο ἦν ἐπιτετραμμένον ὅπως παρευρίσκηται καὶ ὁ διώκων, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἐδημεύετο. Τραύματος ἐπὶ σκοπῷ φόνου, ἐξ οὗ ὅμως δὲν ἐπηκολούθη ὁ θάνατος, ἡ ποινὴ ἦν ἐξορία μετὰ δημεύσεως τῆς περιουσίας. Ἀπολυθεὶς εἴτε διότι οὐδεὶς σαφῶς φόνος ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθεὶς ἀπεδείχθη, εἴτε διότι ἀπροβουλεύτως ἐπήνεγκεν τοῦτον, ἢ πάντως πάσης τιμωρίας ἀπελύετο, ἢ ἐπὶ ἓν μόνον ὤφειλεν ἔτος νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς πατρίδος του ἄνευ δημεύσεως τῆς περιουσίας του, καὶ ἔπειτα ἐπανελθὼν

νὰ συνδιαλλαχθῇ μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Οὐχὶ πάντη ἀνόμοιος ἦν καὶ ὁ παρὰ Παλλαδίῳ καὶ Δελφινίῳ τύπος τῶν δικῶν· ἀλλ' εἰς τοὺς καταδικασθέντας φαίνεται ὅτι δὲν ἠδύναντο τὰ δικαστήρια ταῦτα νὰ ἐπιδικάζωσι τὴν ὑψίστην τιμωρίαν. Διὸ ἐάν τις διετείνετο ὑπερασπιζόμενος ὅτι ἐποίησε τὸν φόνον ἢ ἀκουσίως ἢ καὶ δικαίως, καὶ διεγινώσκετο ὡς ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀνοσίως αὐτὸν ἐργασάμενος, οὗτος εἰς ἐξορίαν μόνον καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας του κατεδικάζετο. Τῆς βουλεύσεως ἡ ποινὴ ἦν ἡ αὐτή. Ἐν Φρεαττοῖ, ὅστις τόπος ἦν ἐν Πειραιεῖ, ἐδίκαζον οἱ Ἐφέται, ἐάν τις δι' ἀκούσιον φόνον καταλιπὼν τὴν πατρίδα του, πρὸ τῆς ἐπανόδου καὶ τῆς παρὰ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος συγγνώμης κατηγορεῖτο ὡς αὐτουργὸς καὶ ἑτέρου φόνου καὶ τούτου ἐκ προαιρέσεως. Τὸ εἶδος ὅμως τοῦτο τῶν δικῶν ἀπαντᾶται σπανιώτατα. Ἀλλ' ὁσάκις συνέβαινεν ὅπως ὑπαχθῇ τις εἰς τοιαύτην δίκην, οὗτος ἐπειδὴ ἀνόσιον ἦτο νὰ ἐπιβαίνῃ ἐπὶ Ἀττικῆς γῆς, ἔπρεπε νὰ προσάγηται ἐπὶ πλοίου εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐν Πειραιεῖ, ἀλλ' οὕτως ὥστε οὔτε εἰς τὴν γῆν νὰ δύναται ἵνα καταβαίνῃ οὔτε κλίμαξ ἢ ἄγκυρα νὰ ῥίπτηται, νὰ ἀκούηται ὅμως ἡ φωνὴ αὐτοῦ παρὰ τῶν δικαστῶν εἰς τὸν αἰγιαλὸν καθημένων. Γνωσθείσης τῆς ὑποθέσεως ἐὰν ἀπελύετο, οὐδὲν εἰμὴ νὰ ἐπανέλθῃ ὤφειλεν εἰς τὴν προσωρινὴν ἐκείνην διὰ τὸν πρῶτον φόνον ἐξορίαν, ἐὰν δὲ κατεδικάζετο, ἐννόμως ὑπέκυπτεν εἰς τὴν ἐπὶ ἑκουσίου φόνου ποινήν.

Τέλος τὰς εἰς τὸ πρυτανεῖον διεξαγομένας δίκας δύναταί τις νὰ εἴπῃ εἰκονικὰς μᾶλλον παρὰ πραγματικάς. Διότι ἐὰν π. χ. ἠγνοεῖτο ὁ φονεὺς ἐξηγγέλλετο εἰ αὐτοῖς ἡ κατ' αὐτοῦ ποινὴ ἥτις δήποτε καὶ ἂν ἦτο· εἶτα ἐὰν τὰ μέσα τοῦ διαπραχθέντος φόνου πα-

ρῆσαν, αὐτοῦ τοῦ φονέως ἀγνοουμένου, ἐκέλευον οἱ ἐφέται ὅπως ἐκβληθῶσιν ἔξω τῶν ὁρίων, καὶ τὰ ἐξέβαλλον οἱ φυλοβασιλεῖς, οἵτινες προέδρευον αὐτῶν ἐν τῷ πρυτανείῳ. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ὅσα κατὰ τύχην ἐγίνοντο πρόξενα θανάτου ἀνθρώπου. Τέλος καὶ τὰ ἄλογα ὅσα ἤθελον φονεύσει ἄνθρωπον φαίνεται ὅτι ἀποφάσει τῶν ἐφετῶν εἰς τὸ πρυτανεῖον ἐφονεύοντο καὶ ὑπερωρίζοντο.

§. 65.

Πάντα τὰ δικαστήρια διέμειναν καὶ ἐπὶ τῆς Δημοσθενίου ἐποχῆς, ἐκτὸς τοῦ τῶν ἐφετῶν, τὸ ὁποῖον ὡς φαίνεται δὲν παρέμεινε ἐπὶ πολύ. Ἐπειδὴ δικασταὶ τοῦ ἐκ προαιρέσεως φόνου παρὰ τῷ Παλλαδίῳ πεντήκοντα μὲν κατὰ τὸν κατὰ Νεαίρας λόγον, ἑβδομήκοντα δὲ ὑπὸ Ἰσοκράτους μνημονεύονται, οἵτινες ἦσαν προδήλως ἐκ τῶν Ἡλιαστῶν. Ἀφαιρεθέντος δὲ ἀπὸ τῶν ἐφετῶν τοῦ εἴδους τούτου τῶν δικῶν φαίνεται πιθανὸν ὅτι δὲν ἀπελείφθησαν αὐτοῖς οὐδ' ἐκεῖναι, αἵτινες ἐπὶ φόνου νομίμου καὶ ἐπιτετραμμένου παρὰ τῷ Δελφινίῳ διεξήγοντο, ἐπειδὴ καὶ αὗται ἐπίσης, ὡς καὶ αἱ μὴ σπάνιαι οὐδὲ ἦτον σοβαραὶ ἐπροτίμα ἀναμφιβόλως ὁ λαὸς ὅπως παρ' ἐκείνων ἐκδικάζωνται, οἵτινες ἀναμιξ ἐξ ὅλης τῆς πολιτείας ἐλαμβάνοντο, παρὰ ὑπὸ μόνων τῶν εὐγενῶν, ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐφέται. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ πάντες ἐξαφανισθέντες ἀποδείκνυνται οἱ ἐφέται· καθότι ἐκτὸς τῶν ἐν Φρεαττοῖ καὶ παρὰ τῷ Πρυτανείῳ δικαστηρίων ἐκείνων φαίνεται ὅτι διέσωζον οὗτοι καὶ τὰ ἑπόμενα καθήκοντα. Πρῶτον ἐάν τις ἀνθρωποκτόνον φυγάδα καὶ ἀπέχοντα πάντων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ἀπέχῃ, ἤθελε φονεύσει ἢ συνεργήσει εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ, περὶ τῆς ποινῆς αὐτοῦ ἀπεφάσιζον οἱ ἐφέται. Ἔπειτα ἐὰν ἡ ἀνθρωποκτονία

ἤθελε πραχθῆ ἀπροβουλεύτως οὐδ' ἦν τις τῶν συγγε-
νῶν ὅπως ἢ καταδιώξῃ τὸν ἀνθρωποκτόνον ἐν δικαστη-
ρίῳ ἢ συγχωρήσῃ αὐτὸν καὶ παραμελήσῃ τὴν τιμωρίαν
τότε οἱ ἐφέται, ἐὰν ἐβεβαιοῦντο ὅτι ἀπροβουλεύτως
διεπράχθη ἡ ἀνθρωποκτονία, προὐχειρίζοντο ἐκ τῶν
φρατόρων τοῦ φονευθέντος δέκα ἄνδρας, ἢ ἐκ τῶν εὐ-
γενῶν, ἤ, ὅπερ ἀληθέστερον νομίζω, ἐξ ἐκείνων οἵτι-
νες διὰ συγγενείας τὰ μάλιστα συνεδέοντο μετὰ τοῦ
φονευθέντος, οἵτινες μετὰ τοῦ φονέως συνδιηλάσσοντο,
ὅτε ἠδύνατο οὗτος ἀσφαλὴς νὰ μένῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ πα-
τρίδι. Ἐπετρέπετο ὅμως εἰς αὐτοὺς νὰ ἀρνηθῶσι τοῦτο
καὶ ν' ἀναγκάσωσιν ἐκεῖνον εἰς ἀ π ε ν ι α υ τ ι σ μ ὸ ν,
ἐὰν οἱ πλείονες αὐτῶν ἐπροτίμων τοῦτο. Συγχώρησιν
δὲ τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀνθρωποκτονίας καὶ παράλει-
ψιν τῆς ποινῆς ἠδύνατο πρῶτος νὰ χορηγήσῃ αὐτὸς
ὁ φονευθείς, ἐὰν ἐν ᾧ ἀπέθνησκε ἀπεδείκνυτο ὅτι συνε-
χώρησε τὸν φονέα, ὃν οὐδ' αὐτοῖς τοῖς συγγενέσι ἐπε-
τρέπετο πλέον νὰ διώξωσιν, ὅτι ὅμως ὤφειλον νὰ
καθαγνίσωσι τὸν φόνον δι' ἱεροτελεστιῶν τινων καὶ
νενομισμένων εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Δεύτερον
ἠδύνατο νὰ συγχωρηθῇ ὁ φονεὺς ὑπὸ τῶν συγγενῶν
ἐὰν ἀληθῶς ὁ φονευθεὶς ἐκεῖνος δὲν παρήγγειλε εἰς
αὐτοὺς ῥητῶς ὅπως διεκδικήσωσιν αὐτόν. Ἐπειδὴ ἡ
τοιαύτης παραγγελίας παραμέλησις ἐθεωρεῖτο ἀναμ-
φιβόλως ἀσέβεια καὶ ἀνόσιον καὶ ἄνομον. Ἀλλὰ καὶ
τὴν μὴ παραγγελθεῖσαν ἐκδίκασιν ἠδύναντο νομίζω
νὰ παραλείψωσιν οἱ συγγενεῖς, ἐὰν ὁ φόνος δὲν ἦτον
ἐκ προαιρέσεως. Οἱ δ' ἄλλως ἀτιμώρητον καταλείπον-
τες τὸν φόνον καὶ μετὰ τοῦ φονέως συναναστρεφόμε-
νοι ἠδύναντο παρ' ὁποιουδήποτε νὰ κατηγορηθῶσιν
ἐπὶ ἀσεβείᾳ, καθ' ἣν νικώμενοι ἐτιμωροῦντο, ὁ δὲ φο-
νεὺς ἀμφιβόλως πυρὸς καὶ ὕδατος ἀπείργετο. Ὁ δὲ

ἑκούσιος φόνος μετὰ τὴν ἐνιαύσιον ἀπουσίαν καὶ τὴν μετὰ τὴν τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος συνδιαλλαγὴν καθηγνίζετο διὰ καθαρμῶν τινων, κατὰ διαταγὴν τῶν νόμων, οἵτινες καὶ χωρὶς τῆς ἀποδημίας ἐκείνης, ἐὰν εὑηρεστοῦντο οἱ συγγενεῖς, συνεχώρουν τὸν ἐξιλασμόν.

§. 66.

Ἐκτὸς τοῦ πρὸ μικροῦ λεχθέντος εἴδους τῶν δικῶν εἰς τοὺς Ἀρεοπαγίτας ἦσαν παρὰ τοῦ Σόλωνος καὶ ἄλλα πλεῖστα ἔργα ἀνατεθειμένα, ὧν τὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα ἀνῆκον εἰς τὴν ἐπὶ τὸ λυσιτελὲς χαλιναγώγησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, τὴν διαφύλαξιν τοῦ κύρους τῶν νόμων, καὶ τὴν διατήρησιν τῆς δημοσίας ἀγωγῆς. Πρῶτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, εἰ καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅπερ τινὲς ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος τοιοῦτος ἐπανορθωτὴς ἦν αὐτῶν, ὥστε τὰ παρὰ τοῦ λαοῦ, παραγκωνιζομένου αὐτοῦ, ψηφιζόμενα ἐγίνοντο ἄκυρα, οὐχ ἧττον ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὡς φαίνεται, ὅτι οἱ Ἀρεοπαγῖται μετὰ τῶν Πρυτάνεων προεδρεύοντες ἐρρύθμιζον τὰ βουλεύματα τοῦ λαοῦ καὶ προσεῖχον ὅπως μή τι εἰσάγηται ἢ ψηφοφορῆται ἐναντίον εἰς τοὺς νόμους καὶ ὀλέθριον εἰς τὴν πολιτείαν, ἥτις ἐξουσία ἀφαιρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου διὰ τοῦ Περικλέους καὶ Ἐφιάλτου λέγεται ὅτι παρεδόθη εἰς τοὺς Νομοφύλακας. Αὐτοὶ προσέτι οἱ Ἀρειοπαγῖται ἐπηγρύπνουν ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τούτους ἐὰν ἐφκίνετο ἀναγκαῖον ἐπετίμων ἢ ἐτιμώρουν, καὶ ἐὰν βαρύτερον ἡμάρτανον κατεμήνυον αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀνάκρισιν εἰς τὸν λαὸν, ὅστις ἢ αὐτὸς ἐπεδίκαζεν εἰς αὐτοὺς τὴν πρέπουσαν ποινὴν, ἢ εἰς τὴν τῶν ἡλιαστῶν παρέπεμπεν ἀπόφασιν· κατὰ τὸν αὐτὸν

τρόπον ἠρεύνων πολλάκις καὶ ἰδιωτῶν κακουργήματα οἱ Ἀρεοπαγῖται, ὁτὲ μὲν αὐτογνωμόνως, ὁτὲ δὲ κελεύσματι τοῦ δήμου, καὶ ἢ ἐτιμώρουν αὐτοὶ ἢ ἐπεμελοῦντο τῆς τιμωρίας των. Καὶ δὲν προσεῖχον μόνον εἰς τὰ κακουργήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν ἕτερον κατὰ τῶν χρηστῶν ἠθῶν καὶ τῆς δημοσίας ἀγωγῆς πραττόμενον, ἔνθα ἀνήκει ἡ κόλασις τῆς ἀργίας καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἡδυπαθείας καὶ τοῦ ἐκδεδιητημένου καὶ ἀκολάστου βίου ἀποτροπὴ, δι' ἃ εἶχον εἰς ἑαυτοὺς προσκεκολλημένους γυναικοκόμους ἤτοι γυναικοκόσμους. Τῆς μερίμνης ταύτης ξένον δὲν ἦτο προσέτι καὶ ὅτι ἐπέβλεπον ὅπως μὴ τὰ δημόσια τῆς πόλεως μέρη καὶ αἱ ὁδοὶ ἢ καταλαμβάνωνται ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, ἢ ἄκοσμοι καὶ παρημελημέναι ὦσιν. Ἐπηγρύπνουν προσέτι ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων, καὶ διδασκάλους εἰς τὰ γυμνάσια τοὺς παρ' αὐτῶν ἐπιδοκιμαζομένους διώριζον. Κατ' ἐξοχὴν δὲ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν φροντὶς ἦτο καὶ ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐλάβεια, ὡς εὐπαγέστερον πάσης τῆς δημοσίας ἀγωγῆς στήριγμα, ἵνα μή τις νέους θεοὺς ἢ ξένας λατρείας ἐνστερνίζηται, μηδὲ τὰ δημοσίως παραδεδεγμένα ἱερὰ παραβιάζῃ. Εἰ καί τινων τούτων οἱ Εὐμολπίδαι ἦσαν δικασταὶ καὶ τιμωροὶ ἴδιοι. Οἱ ἱερεῖς προσέτι τῶν Εὐμενίδων παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου διωρίζοντο, ὡσαύτως καὶ οἱ φύλακες τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν, ἃς ὁ προπετῶς παραβλάψας ὑπόδικος καθίστατο παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ.—Μετέπειτα ὅμως ἡ μεγίστη αὕτη καὶ μόλις ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων δυναμένη τὸ πάλαι νὰ περικλεισθῇ ἐξουσία τοῦ Ἀρεοπάγου τὰ μέγιστα μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Περικλέους διὰ τοῦ Ἐφιάλτου ἠλαττώθη, καὶ εἰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων ἐκρίθη εὔλογος ἡ ἀνόρθωσις αὐτῆς, τοιαύτη ὅμως,

ὁποία τὸ πρῶτον, ἀδύνατον ἦτο νὰ ἀνορθωθῇ καὶ ὑπὸ νόμου τινὸς νὰ στηριχθῇ διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν ἠθῶν τῆς πολιτείας, καὶ διὰ τὴν τότε πρὸς ἐπίδοσιν τῆς δυνάμεως τοῦ ὄχλου προσπάθειαν, ἥτις πάντα εἰς ἑαυτὴν ἤθελε νὰ συναρπάσῃ. Συνέβαινεν ὅμως καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ὅπως ἐνίοτε ἐν κρισίμοις περιστάσεσι τῆς πολιτείας ἐπιτρέπηται παρὰ τοῦ λαοῦ εἰς τὸν σύλλογον τοῦτον ἐλευθέρα ἡ περὶ σοβαρωτάτων σκέψις καὶ δόξα, ἢ ὅ,τι ἤθελε νομίσει λυσιτελὲς τῇ πολιτείᾳ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ κινδύνῳ νὰ ἐκτελῇ. Οἱ Ἀρεοπαγῖται ὑπέκειντο εἰς λογοδοσίαν καὶ ἠδύναντο ἐν ταῖς εὐθύναις νὰ καταςῶσιν ὑπόδικοι· οἱ ὡς ἐγκληματίαι ἐλεγχόμενοι ἀπεβάλλοντο τοῦ συλλόγου, Οἱ δὲ λοιποὶ τιμὴν εἶχον ἰσόβιον, μετέπειτα ἅπαξ ἐκ τῆς στρατηγίας προσελήφθησαν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον.

7. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ.

§. 67.

Μετὰ τὸν περὶ τῶν τριῶν τῆς πολιτείας μερῶν, τοῦ βουλευτικοῦ, τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ δικαστικοῦ λόγον ἡμῶν ἔπεται ὅπως καὶ περὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ὁμιλήσωμεν, τῶν ὁποίων οἷον ἐξωτερικῶν στηριγμάτων τοῦ βίου οὐδεμία πολιτεία δύναται νὰ στερῆται, καὶ ὧν ἡ παρασκευὴ καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ὀρθὴ πρὸς τὸ κοινὸν καλὸν διοίκησις μεγίστης ἐστὶν σπουδαιότητος ἐν πάσῃ πολιτείᾳ. Εἰσὶ δὲ τὰ πράγματα ταῦτα τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν χρημάτων περιλαμβανόμενα, ὧν τὴν προμήθειαν καὶ διαχείρισιν οἰκονομίαν καλοῦμεν. Ἡ ἡμετέρα λοιπὸν ἔρευνα εἰς δύο τινὰ πρὸ πάντων στρέφεται· πρῶτον ὅπως ἴδωμεν ὁποῖαί τινες ἦσαν αἱ ἀνάγκαι τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, ἐν αἷς ἔπρεπε νὰ δαπανῶνται τὰ χρήματα, καὶ δεύτερον ὁποῖαι καὶ ὁπόθεν ἐπήγαζον αἱ πρόσοδοι τῶν χρημά-

των τούτων· ἐπειδὴ περὶ τῆς ἐξουσίας τῶν διαχειριστῶν τῶν προσόδων καὶ δαπανῶν καὶ τῆς τῶν συλλεκτῶν, φυλαττόντων καὶ διευθυνόντων τὰ χρήματα, ἐπιμελείας ἀρκετὰ ἤδη νομίζω ἐλέχθηταν ἀνωτέρω, ὅτε περὶ βουλῆς, ἐκκλησιῶν καὶ ἀρχόντων ἐπρόκειτο.

Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τὸ προκείμενον ἀνάγκη, περὶ ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ ποσότητος χρημάτων ἐσοδευομένων ἢ ἐξοδευομένων γενησομένου τοῦ λόγου, ἵνα καὶ τῆς νομισματικῆς καὶ τῶν διὰ χρημάτων εὐπορίστων πραγμάτων ἔχωμεν ἰδέαν τινά. Ἀλλ' ἡ περὶ τῶν τιμῶν τῶν πραγμάτων ἔρευνα πάνυ σκοτεινὴ καὶ δύσκολος ἀποβαίνει, οὐχὶ μόνον διότι ὀλίγιστα περὶ τούτων εὑρίσκονται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀλλὰ καὶ διότι μεταβληταὶ ἦσαν αὗται, καὶ ἄλλαι κατ' ἄλλους χρόνους. Περὶ δὲ τῶν νομισμάτων, καθ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὸν ἡμέτερον σκοπόν, δυνάμεθα ἐν ὀλίγοις νὰ διαλάβωμεν τὰ ἑξῆς (α). Τὰ νομίσματα ἦσαν ἢ ἀργυρᾶ, ἢ χαλκᾶ, ἢ χρυσᾶ. Ἐκ τῶν ἀργυρῶν εὐχρηστοτάτη ἦτον ἡ δραχμὴ, τὸ ἑκατοστὸν τῆς μνᾶς ἤτοι τῆς Ἀττικῆς λίτρας, ἐχούσης Κολονίας λίτρας ὀλίγῳ πλείους τῶν ἕνδεκα. Ἡ τιμὴ τῆς δραχμῆς παραβαλλομένη πρὸς τὰ Γερμανικὰ γρόσια, ὧν 24 ἀποτελοῦσιν ἓν τάλληρον, δύναται νὰ ἐξισωθῇ μὲ ἓξ περίπου γρόσια (β)· ὅθεν ἑκατὸν δραχμαὶ, ἤτοι μία μνᾶ μὲ εἴκοσι καὶ

(α) Ἡ παρ' ἡμῶν διατίμησις τῶν νομισμάτων ὀλίγον διαφέρει τῆς παρὰ Βοικχίῳ ἐν τῷ περὶ οἰκονόμ. τῆς πολιτ. Ἀθη. σελ. 15—25.

Σ. Μ. (β) Ἡ λέξις δραχμὴ σημαίνει κυρίως δράγμα ἢ δράκα, καὶ ἦν ἡ νομισματικὴ μονὰς τῶν παλαιῶν Ἀττικῶν, ἀντιστοιχοῦσα μὲ τὴν σημερινὴν περίπου δραχμὴν, ἐλασσουμένην τῆς παλαιᾶς, κατὰ 03,50 λεπ. Ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς ἀξία ἦν ἐπὶ Περικλέους Δρ.

πέντε περίπου τάλληρα. Ἑξήκοντα μναῖ ἀποτελοῦσι τὸ τάλαντον, οὗτινος ἡ τιμὴ ἀντιστοιχεῖ εἰς 1,500 τάλληρα. Τὴν δὲ δραχμὴν ἀπετέλουν ἓξ ὀβολοί, ἀργυροῖ καὶ οὗτοι ὄντες, ὡς καὶ τὰ ἡμιοβόλια. Ἐκ χαλκοῦ ἐκόπτοντο οἱ χαλκοῖ, ὧν ἀνὰ ὀκτὼ ἀπετέλουν τὸν ὀβολὸν, καὶ λεπτὰ ἀνὰ ἑπτὰ εἰς τὸν ὀβολόν. Τὸ Δίχαλκον ἤτοι τὸ τέταρτον τοῦ ὀβολοῦ συνέκειτο μέρος μὲν ἐξ ἀργύρου, μέρος δὲ ἐκ χαλκοῦ. Χρυσᾶ τέλος νομίσματα ἦσαν οἱ στατῆρες, δύω δραχμῶν βάρους, τιμῆς δὲ πλείονος τῶν εἴκοσι δραχμῶν, δηλ. πέντε ταλλήρων.

Αἱ τιμαὶ τῶν πραγμάτων τὸ πάλαι μὲν ἦσαν μέτριαι, εἰς τοὺς μετέπειτα ὅμως χρόνους, αὐξηθείσης τῆς ποσότητος τοῦ ἀργύρου, χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ ἐπιταθῶσι καὶ αὗται. Διὸ ἐπὶ Σόλωνος λέγεται ὅτι ὁ βοῦς ἐπωλεῖτο ἀντὶ πέντε δραχμῶν, τὸ πρόβατον ἀντὶ δραχμῆς, ὡσαύτως εἷς μέδιμνος κριθῆς, ὅστις ὀλίγῳ μικρότερος εἶναι κατὰ τὴν χωρητικότητα τοῦ Βερολινίου μεδίμνου, ἐτιμᾶτο δραχμῆς. (α). Ἀλλ' ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους ἡ τιμὴ τῆς κριθῆς ηὐξήθη ποτὲ καὶ μέχρι τῶν ἓξ δραχμῶν, εἰ καὶ σπανίως καὶ ἐν μεγάλῃ σιτοδείᾳ· ἐπειδὴ ὁ μέδιμνος σίτου κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἔφθανε τὰς πέντε δραχμάς. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοφάνους φαίνεται ὅτι ἐτιμᾶτο τριῶν δραχμῶν. Οἴνου, οἷος ὁ Ἀττικὸς, ὁ μετρητὴς (β), μέτρον ὀλί-

---

1,035. Δύο σχεδὸν αἰῶνας π. Χ. ἡ ὁλκή της ἠλαττώθη κατὰ 26 1)2 κόκκους καὶ ἡ ἀξία της ἐξέπεσε κατὰ ἓξ περίπου λεπτὰ, ὥστε ἡ μὲν Δραχμὴ ἄξιζε τότε λεπ. 97, 19, ἡ δὲ μνᾶ Δραχ. 97, 1984 καὶ τὸ τάλαντον 5831.90 Δραχ.

Σ. Μ. (α) Ὁ Μέδιμνος τῶν ἀρχαίων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σημερινὸν κοιλόν. (β) Ὁ Μετρητὴς ἰσοδυναμῶν μὲ δώδεκα χόας

γον εὐρυχωρότερον 33 Βερολινίων ἑκατοσταρίων, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δημοσθένους ἐτιμᾶτο δύο σχεδὸν δραχμῶν. Τῆς ἀροτῆς γῆς τὸ πλέθρον, ὅπερ ἐστὶ 9620 Ῥηνικῶν τετραγωνικῶν ποδῶν, ἐὰν ζητήσωμεν ὁπόσου ἐτιμᾶτο ἐν μετρίᾳ τιμῇ, θέλομεν εὕρει πεντήκοντα περίπου δραχμάς. Βόες, ὁποῖοι ὡς θυσίαι προσεφέροντο ἐν Ὀλυμ. 101, 3, βλέπομεν ὅτι ἠγοράζοντο ἀντὶ ἑβδομήκοντα σχεδὸν ἕκαστος δραχμῶν. Πολὺ μεγαλειτέρα ἦτον ἡ τιμὴ τῶν ἵππων· οἱ εὐτελεῖς καὶ κοινοὶ ἀντὶ τριῶν παρ' Ἰσαίῳ τιμῶνται μνῶν, οἱ εὐγενέστεροι ἀντὶ δώδεκα παρ' Ἀριστοφάνει. Τὰ ἀνδράποδα τῶν μὲν βοῶν ἦσαν ἀκριβώτερα, τῶν δ' ἵππων ἐφθινώτερα· ὅσα τούτων εἰργάζοντο ἐν τοῖς μεταλλουργείοις βλέπομεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δημοσθένους τιμώμενα ἀντὶ ἑκατὸν ἢ πεντήκοντα ἕκαστον δραχμῶν, οὗτινος τιμήματος φαίνεται ὅτι δὲν ὑπερέβαινον καὶ οἱ ἀγροτικοὶ ἢ οἰκιακοί. Μᾶλλον ὑπέρτιμοι δ' ἦσαν οἱ χειροτέχναι καὶ βιομήχανοι δοῦλοι, ἀποφέροντες τοῖς κυρίοις αὐτῶν μισθὸν, καὶ οἱ ἁβρότεροι ἐκεῖνοι, οἱ τῇ πολυτελείᾳ καὶ ἡδυπαθείᾳ δουλεύοντες.

§. 68.

Ἐξόδων πρῶτον εἶδος τάττομεν τὰ εἰς τὰ θρησκευτικὰ παρὰ τῶν Ἀθηναίων δαπανώμενα, ὅπερ τοσούτῳ μεῖζον ἦν, ὅσῳ πλείονας ἢ πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες συνείθιζον νὰ ἄγωσιν ἑορτὰς οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅσῳ ἀποτέρω ἀπεῖχε τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν καὶ τῇ τιμῇ ἀπὸ τῆς φειδωλίας. Ἦσαν δὲ ἱερὰ ἄλλα μὲν εἰς τοὺς πολίτας πάντας κοινὰ, ἄλλα

ἡ 144 Κοτύλας ἀντιστοιχεῖ πρὸς 38 λίτρας καὶ 880 χιλιοστόλιτρα.

εἰς τὰς φατρίας, εἰς τὰ γένη, εἰς τὰς οἰκογενείας, καὶ ἄλλα εἰς συλλόγους τινὰς καὶ σωματεῖα· ἀλλ' ἡμεῖς νῦν περὶ τούτων ὁμιλοῦμεν, ἅτινα ὑπὸ συμπάσης τῆς πολιτείας ἐπετελοῦντο, εἰ καὶ τῶν λοιπῶν πολλὰ λίαν μεγαλοπρεπῆ καὶ εἰς ἐκείνους παρ' ὧν ἐπετελοῦντο πολὺ δαπανηρὰ ἦσαν. Ἐκείνων ἄλλα μὲν δι' ἀρχαίων νόμων, ἄλλα δὲ διὰ νεωστὶ δογμάτων τοῦ λαοῦ ἦσαν ἐγκαθιδρυμένα· καὶ ἦσαν ἐν γένει τὰ νεώτερα ταῦτα λαμπρότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα τῶν ἀρχαίων ἐκείνων. Ἄλλα προσέτι καθ' ὡρισμένας κατ' ἔτος ἐποχὰς, ἄλλα ἐκτάκτως ἅπαξ ἐγίνοντο· ἄλλα ἐκ θυσιῶν μόνον συνίσταντο, μετ' ἄλλων καὶ πομπὰς καὶ γυμνάσια καὶ διάφορα εἴδη ἦσαν συνδεδεμένα, ὡς ἐν Παναθηναίους, Θαργηλίους, Ἐλευσινίοις, Διονυσίοις, Προμηθείοις, Ἡφαιστείους, ὧν ὁπόση ἦν ἡ δαπάνη, ἐάν τις τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς σκηνικῆς παρασκευῆς, τῶν ὀρχηστῶν, τῶν μουσικῶν, τῶν ὑποκριτῶν τὰς δαπάνας καὶ τῶν παρασκευαστῶν καὶ γυμναστῶν τῶν μελλόντων ἀγωνισθῆναι τοὺς ἀγῶνας, τὰ εἰς τοὺς νικητὰς τέλος ἀπονεμηθησόμενα βραβεῖα ἤθελεν ἀναλογισθῆ, εὐκόλως δύναται νὰ διατιμήσῃ ἐὰν τῷ ὄντι ὁ Δημοσθένης, τὰς πρὸς ταῦτα δαπάνας ἀναφέρων, ἀδίκως παραπονῆται, λέγων ὅτι τὰ ἐν Παναθηναίοις ἢ Διονυσίοις γινόμενα ἔξοδα ὑπερβαίνουσι τὰ ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐκστρατείαις. Τῶν ἐξόδων δὲ τούτων εἰ καὶ οὐχὶ μικρὸν μέρος παρεῖχον αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται διὰ τῶν λειτουργιῶν, ὀρθῶς ὅμως αὐτὸ τοῦτο ἅτε εἰς τὴν πολιτείαν χορηγούμενον, δημοσίαν λέγομεν δαπάνην, οὔτε βεβαίως ὀλιγώτερα καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐχορηγοῦντο. Ἐν Παναθηναίοις ἐπὶ τῆς 92, 3 Ὀλυμ. ἀναγινώσκομεν ὅτι εἰς τοὺς ἀθλοθέτας ἠριθμήθησαν πέντε τάλαντα καὶ χίλιαι δραχ-

μαὶ, εἰς δὲ τοὺς θυτῆρας ἐν μιᾷ ἑκατόμβῃ 5,114 δραχμαί· καὶ ἐπὶ Ὀλυμ. 91, 3 ἐκ τῶν ἐκδερομένων δερμάτων ἀπὸ τῶν ἐν διαστήματι ἑπτὰ μηνῶν δημοσίως θυσιασθέντων θυμάτων ἀπετελέσθησαν πλείονες τῶν πεντακισχιλίων δραχμῶν, ἐξ οὗ ἀποδείκνυται πόσος ὑπερβολικὸς θὰ ἦ τον ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ ἔξω τῆς Ἀττικῆς πανηγυριζόμεναι ἑορταὶ, οὐχὶ διὰ μικρᾶς ὑπὸ τοῦ δημοσίου δαπάνης τελούμεναι, ὅτε θεωροὶ ἐπέμποντο εἰς τὴν Δῆλον, εἰς τοὺς Δελφοὺς, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, εἰς τὴν Νεμέαν, εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, οἵτινες ἂν καὶ μέρος τι τῶν δαπανῶν ἐχορήγουν ἀφ' ἑαυτῶν, τὸ πλεῖστον ὅμως συνεπλήρου ἡ πολιτεία.

§. 69.

Ηὔξοντο δὲ τῶν ἑορτῶν αἱ δαπάναι ὑπερβαλλόντως διὰ τῶν μεγαλοδωριῶν ἐκείνων, αἵτινες ὠνομάζοντο διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Θεωρικῶν· ὅτε δηλαδὴ συντελεσθείσης τῆς ἐκ λίθων ἐν Λήμναις οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου θεάτρου καὶ ἐπιτραπείσης τῆς διατηρήσεως καὶ πρὸς παραστάσεις δραμάτων χρήσεως αὐτοῦ εἰς ἐργολήπτας ἐπέβαλον οὗτοι τιμὰς εἰς τὰς θέσεις τῶν θεατῶν, ἵνα ἐκ τούτων καὶ τὰ δράματα ἐπιτελῶσι καὶ τὸν συμπεφωνημένον δασμὸν εἰς τὴν πολιτείαν ἀποτίωσιν.

Ὁ Περικλῆς ὅμως ἵνα μή τις διὰ τὴν πενίαν του ἀπὸ τῆς κοινῆς ταύτης διασκεδάσεως ἀποκλείηται, εἰσήγαγε νόμον ὅπως κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν σκηνικῶν ἀγώνων οἱ πενέστεροι λαμβάνωσι τὴν ἐκ δύο ὀβολῶν συνισταμένην τιμὴν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δὲ ταύτης ὁρμηθὲν τὸ πρᾶγμα μετ' οὐ πολὺ ἔτι πορρωτέρω προὐχώρησεν, ὥστε καὶ ἂν ἀγῶνες σκηνικοὶ δὲν ἦσαν, διενέμοντο τὰ χρήματα εἰς τὸν

ὄχλον ἐν ταῖς πλείσταις ἑορταῖς, ἀνὰ δύο μὲν ὀβολοὶ ἐν μιᾷ ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ, τέσσαρες δὲ ἐν δυσὶ, καὶ δραχμὴ ἐν τρισὶν, ἐπειδὴ πέραν τῆς δραχμῆς δὲν φαίνεται ὅτι ἐδίδετο. Ὁπόσα δὲ χρήματα εἰς τὰς μεγαλοδωρίας ταύτας ἐδαπανῶντο καὶ ἐντεῦθεν δηλοῦται ὅτι ἐν Ὀλυμ. 92, 3 ἀναγινώσκομεν ἀριθμηθέντα ὑπὸ τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς διοβελίας, ἤτοι ἐπὶ τῶν θεωρικῶν, κατὰ τὴν τρίτην τοῦ ἔτους τούτου πρυτανείαν δύο τάλαντα, τὴν τετάρτην πρυτανείαν ὀκτὼ τάλαντα καὶ πλέον τῶν χιλίων δραχμῶν, τὴν πέμπτην πρυτανείαν τέσσαρα τάλαντα καὶ δύο χιλιάδες καὶ διακόσιοι δραχμαί, τὴν ἑβδόμην τέλος πρυτανείαν δύο τάλαντα καὶ δισχίλιαι καὶ διακόσιαι τριάκοντα δύο δραχμαί. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα τὰ χρήματα ταῦτα ἐλέγοντο ὅτι ἠριθμοῦντο ὑπὸ τῶν ἑλληνοταμιῶν, πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ ταμεῖον αὐτῶν, ἐξ οὗ ἐχορηγεῖτο ἡ δωρεὰ αὕτη, ἐβοηθεῖτο καὶ ὑπὸ ἄλλου ταμείου, καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ ποσότης ἐκείνη δὲν ἀπετέλει τὸ ὅλον τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διανεμομένων θεωρικῶν.

§. 70.

Ἕτερον ἔλαττον δαπανηρὸν καὶ πολὺ ἐπαινετώτερον εἶδος δωρεῶν εἴτε παρὰ τοῦ Σόλωνος, εἴτε, ὡς ἄλλοι νομίζουσι, παρὰ τοῦ Πεισιστράτου καθιερωθὲν, ἦν σύνταξίς τις ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου παραχωρουμένη εἰς τοὺς πενεστέρους πολίτας, τοὺς ἕνεκα τραύματος ἐν πολέμῳ ἀνικάνους καταστάντας. Τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐξετάθη καὶ ἐπ' ἐκείνους, οἵτινες διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματός των δὲν ἠδύναντο νὰ μετέλθωσι χρηματιστικόν τι ἔργον, καὶ κατὰ τὸ τίμημα ἦσαν κάτω τῶν τριῶν μνῶν. Εἰς τούτους κατὰ διαταγὴν τοῦ λαοῦ ἐδίδοντο καθ' ἑκάστην εἷς ἢ δύω ὀβο-

λοί. Τὴν ταμιείαν ἐπεμελεῖτο ἡ βουλὴ διὰ τῆς πρυτανείας· ὑπέκειντο δὲ καὶ οἱ μισθοδοτούμενοι οὗτοι εἰς δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἠδύνατο ὁ βουλόμενος νὰ ἐλέγξῃ αὐτοὺς ὡς ἀναξίους τοῦ εὐεργετήματος ἐκείνου, ἢ μὴ ἐνδεεῖς. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰ ὀρφανὰ τέκνα, ὧν οἱ πατέρες ἐφονεύθησαν μαχόμενοι ὑπὲρ πατρίδος, παρεχωροῦντο τροφαὶ ἀπὸ τοῦ δημοσίου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Τέλος ἐν ταῖς ἐκ τῆς σιτοδείας στενοχωρίαις σῖτος, ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀγορασθεὶς, διενέμετο εἰς τὸ πλῆθος ἢ δωρεὰν ἢ ἐπὶ μετριωτάτῃ τιμῇ.

§. 71.

Ἔπονται τὰ διάφορα τῶν μισθῶν εἴδη καὶ αἱ εἰς πολιτικά τινα σώματα παρεχόμεναι χορηγήσεις. Πρῶτος εἶναι ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς, ὅστις ἁπλῶς ἐκκλησιαστικὸν ἐκαλεῖτο, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐλέχθη καὶ οὗτινος τὸ ἐνιαύσιον κεφάλαιον, ἀφ' ὅτου ηὐξήθη εἰς τρεῖς ὀβολοὺς, φαίνεται ὅτι ἀπετέλει τριάκοντα ἢ τριάκοντα καὶ πέντε τάλαντα. Ἔπειτα ὁ μισθὸς τῶν βουλευτῶν, ἤτοι τὸ βουλευτικὸν, δραχμὴ καθημερινὴ, ἣν ἐὰν ὑπολογίσωμεν διανεμομένην εἰς τετρακοσίους περίπου βουλευτὰς ἐπὶ τριακοσίας περίπου ἡμέρας, θέλομεν εὕρει ὅτι ἀπετελοῦντο εἴκοσι τάλαντα κατ' ἔτος. Τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ, ἤτοι ἁπλῶς τοῦ δικαστικοῦ, τὴν ἐνιαυσίαν δαπάνην ὁ Ἀριστοφάνης ἐπίτηδες ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐξάνων ἀναβιβάζει εἰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τάλαντα· ἀληθέστερον δὲ δύναται ἡ δαπάνη αὕτη νὰ ὑπολογισθῇ εἰς ὀγδοήκοντα ἢ ἑκατὸν σχεδὸν τάλαντα, ἐπειδὴ οὔτε καθ' ὅλας, ὡς ἐκεῖνος ἐνόμισε, τὰς τριακοσίας ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐδίκαζον, οὔτε πάντες πάντοτε οἱ ἡλιασταὶ παρευρίσκοντο εἰς τὰ δικαστήρια.

Εἰς τοὺς ἄρχοντας φαίνεται ὅτι ὡρισμένοι μισθοὶ δὲν ἦσαν παντελῶς, οἱ ἐπιφορτιζόμενοι ὅμως ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐκτάκτους τινὰς λειτουργίας ἐλάμβανον καὶ μισθὸν ἱκανόν. Οἱ δὲ συνήγοροι ἤτοι σύνδικοι τῶν δημοσίων δικῶν εὑρίσκομεν ὅτι ἐλάμβανον δραχμὴν εἰς ἑκάστην ὑπόθεσιν, καὶ εἰς τοὺς πρεσβευτὰς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοφάνους παρεχωροῦντο συνήθως δύο ἢ τρεῖς δραχμαὶ τὴν ἡμέραν ἀντὶ ὁδοιπορικῶν· ὡσαύτως καὶ οἱ ἐκτάκτως ἀποστελλόμενοι ἐνίοτε πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν συμμαχίδων πολιτειῶν φαίνεται ὅτι δὲν ἀνεδέχοντο δωρεὰν τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν ἀπὸ τοῦ ταμείου τῶν Ἀθηναίων ἢ ἀπὸ τοῦ πρὸς οὓς ἀπεστέλλοντο ὤφειλον νὰ λάβωσι τὸν μισθόν των. Ἔτι καὶ οἱ ἔφοροι τῶν γυμνασίων ἤτοι οἱ σωφρονισταί, δέκα κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ διοριζόμενοι, ἐλάμβανον μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ δημοσίου. Ἐκτὸς τούτων πάντων ὁμολογεῖται ἀρκούντως ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις καὶ ἰατροὶ δημόσιοι, ἐξ ὧν τινες, καθ' ὑπερβολὴν ἐξέχοντες ἐπὶ τῇ ἐπιστήμῃ, οὐχὶ διὰ μικρῶν ἐμισθοῦντο μισθῶν. Τέλος πάντες οἱ ὑπάλληλοι τῶν ἀρχῶν, οἱ γραμματεῖς, οἱ κήρυκες, οἱ τοξόται, δηλ. Σκύθαι, καὶ ἄλλοι δημόσιοι λειτουργοί, ὧν μεγάλη ὑπῆρξε πληθὺς, ἀναγκαῖον ἦτο νὰ μισθοδοτῶνται.

§. 72.

Εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ ναυτικὰ ἀκόμη καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀπῃτεῖτο δαπάνη τις· διότι οἱ ἱππεῖς, οἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν τριακόσιοι, μετ' ὀλίγον δὲ ἑξακόσιοι καὶ ἐπὶ τέλους χίλιοι, καὶ, ἐὰν προσθέσωμεν καὶ τοὺς ἱπποτοξότας, χίλιοι διακόσιοι, ἅμα τὸ πρῶτον κατεγράφοντο, ἐλάμβανον τὴν καλουμένην κατάστασιν, μισθὸν δηλαδὴ ἱππικὸν, ἵνα δι'

αὐτοῦ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἵππους συντηρῶσι καὶ παρασκευάζωσι, ἔπειτα καὶ σῖτον, ἤτοι τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς ἵνα τρέφωσι τοὺς ἵππους. Ἂν λοιπὸν ἐπὶ χιλίους διακοσίους ἵππους ἀριθμήσωμεν τριόβολον εἰς ἕκαστον, θέλομεν εὕρει δαπάνην ἐνιαυσίαν ἐκ τριάκοντα καὶ πέντε ταλάντων συνισταμένην. — Ἦσαν προσέτι καὶ δύω τριήρεις ἡ Σαλαμινία ἤτοι ἡ Δηλία, καὶ ἡ Παραλία, χρησιμεύουσαι εἰς διαβίβασιν τῶν θεωριῶν καὶ πρεσβειῶν, καὶ εἰς εἰς ἄλλας δημοσίας λειτουργίας, καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε πάντοτε νὰ ὦσιν ἕτοιμοι καὶ παρεσκευασμέναι, τούτων οἱ ναῦται ἐλάμβανον τέσσαρας καθ' ἑκάστην ὀβολοὺς, καὶ ἦτον ὡρισμένη ποσότης χρημάτων ὑπὸ τῶν ταμιῶν πληρωνομένη. Ἡ ἐνιαυσία αὐτῶν δαπάνη φαίνεται ὅτι δὲν ὑπερέβαινε τὰ δεκαὲξ τάλαντα. Ἐκτὸς τούτων ἦσαν καὶ ἄλλαι πρὸς πόλεμον κατεσκευασμέναι τριήρεις εἴκοσι κατ' ἔτος, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους κατασκευαζόμεναι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ἀριθμὸς δὲν ὁμολογεῖται ἐὰν διετηρήθη καὶ μετέπειτα· τὴν φροντίδα αὐτῶν εἶχεν ὡς εἴπομεν ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Ὁ ἐξοπλισμὸς προσέτι τῶν νηῶν ὑπὸ τοῦ δημοσίου παρείχετο· ἔτι δὲ καὶ τὰ ὅπλα τῶν ναυτῶν, ὁσάκις προὔκυπτεν ἀνάγκη νὰ ὁπλίσωσι καὶ τοὺς πενεστέρους.

§. 73.

Εἰς ταῦτα προθέτομεν καὶ τὰ διάφορα δημόσια ἔργα, οἷον ναυτικὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ περὶ τοὺς ναυστάθμους, ὁπλίσματα, ὠχυρώσεις τῆς πόλεως, φρούρια, τάφρους, ὑδραγωγεῖα, ὁδοὺς, λιμένας, γυμνάσια, δικαστήρια, θέατρα, ναοὺς καὶ ἄλλα· ἵνα μὴ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τῶν καλλιτεχνημάτων, ἤτοι ἀγαλμάτων καὶ ζωγραφικῶν πινάκων, εἰς ἃ οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὁπόσα

ἐδαπανῶντο καθ' ὁλην τὴν ἀκμὴν τῆς πολιτείας. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἂν καὶ ἅπαξ κατασκευασθέντα ἠδύναντο νὰ διαμένωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον, οὐχ ἧττον ὅμως συνεχῶς ἔχρηζον ἐπισκευῆς καὶ διατηρήσεως, ἥτις δὲν κατορθοῦτο εἰμὴ διὰ δαπάνης, ὥστε λοιπὸν καὶ ταῦτα ἀπήτουν ἐνιαυσίαν τινὰ δαπάνην. Τέλος πάντων ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονευθῶσι καὶ τὰ ξένια δῶρα, τὰ εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν ξένων πολιτειῶν δωρούμενα, ἑστίασις ἐν τῷ πρυτανείῳ ἡ τροφὴ καθημερινὴ, ἐπιγραφαὶ, εἰκόνες, στέφανοι καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους πλεῖστα. Ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενός τις καὶ τὰς ἀγνώστους πρὸς τὰς γνωστὰς παραβάλλων δαπάνας δὲν θέλει ἀμφιβάλει ὅτι ὁ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων προϋπολογισμὸς τῶν ἐξόδων συνίστατο ἐκ πεντακοσίων ὡς ἔγγιστα ταλάντων τὸ ἔτος. Περὶ δὲ τῶν ἐν καιρῷ πολέμων δαπανῶν καὶ μακρὸν εἶναι καὶ δύσκολον νὰ ὁμιλήσωμεν, ἐπειδὴ τὰ μάλιστα ποικίλα εἶναι καὶ ἀόριστα. Διὸ ἀναφέρομεν ἓν μόνον εἶδος αὐτῶν, τὴν ἐπὶ Περικλέους συνήθη μισθοφορὰν τῶν στρατιωτῶν. Ἡ ποσότης ταύτης ἦτο διάφορος κατὰ τοὺς διοφόρους χρόνους· εἰς τὸν ἀπόστρατον στρατιώτην ἐδίδοντο ὁτὲ μὲν δύο ὀβολοὶ, ὁτὲ δὲ καὶ δραχμὴ, καὶ ἕτεραι τοσαῦται εἰς τροφὴν, ὅπερ σιτηρέσιον ἐλέγετο, ὁ λοχαγὸς τὸ διπλοῦν, ὁ ἱππεὺς ἢ τὸ διπλοῦν ἢ τὸ τριπλοῦν, ὁ στρατηγὸς τὸ τετραπλοῦν αὐτοῦ· οἱ ναῦται καὶ οἱ ναυτικοὶ στρατιῶται, ἦται οἱ ἐπιβάται ἐλάμβανον ὁτὲ μὲν τέσσαρας ὀβολοὺς, ὁτὲ δὲ δραχμὴν, ὥστε ἡ μισθοφορὰ μιᾶς τριήρους, ἐν ᾗ συνήθως ἐπεβιβάζοντο διακόσιοι ἄνδρες, ἐὰν μόνοι οἱ στρατιῶται καὶ οἱ κωπηλάται ἠριθμοῦντο, ἀπετέλει ἢ τέσσαρας χιλιάδας δραχμῶν ἢ τάλαντον. Ἀπεστέλλοντο δὲ στόλοι ἐ-

γον εὐρυχωρότερον 33 Βερολινίων ἑκατοσταρίων, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δημοσθένους ἐτιμᾶτο δύο σχεδὸν δραχμῶν. Τῆς ἀροτῆς γῆς τὸ πλέθρον, ὅπερ ἐστὶ 9620 Ῥηνικῶν τετραγωνικῶν ποδῶν, ἐὰν ζητήσωμεν ὁπόσου ἐτιμᾶτο ἐν μετρίᾳ τιμῇ, θέλομεν εὕρει πεντήκοντα περίπου δραχμάς. Βόες, οἱ ὁποῖοι ὡς θυσίαι προσεφέροντο ἐν Ὀλυμ. 101, 3, βλέπομεν ὅτι ἠγοράζοντο ἀντὶ ἑβδομήκοντα σχεδὸν ἕκαστος δραχμῶν. Πολὺ μεγαλειτέρα ἦτον ἡ τιμὴ τῶν ἵππων· οἱ εὐτελεῖς καὶ κοινοὶ ἀντὶ τριῶν παρ' Ἰσαίῳ τιμῶνται μνῶν, οἱ εὐγενέστεροι ἀντὶ δώδεκα παρ' Ἀριστοφάνει. Τὰ ἀνδράποδα τῶν μὲν βοῶν ἦσαν ἀκριβώτερα, τῶν δ' ἵππων ἐφθινώτερα· ὅσα τούτων εἰργάζοντο ἐν τοῖς μεταλλουργείοις βλέπομεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δημοσθένους τιμώμενα ἀντὶ ἑκατὸν ἢ πεντήκοντα ἕκαστον δραχμῶν, οὗτινος τιμήματος φαίνεται ὅτι δὲν ὑπερέβαινον καὶ οἱ ἀγροτικοὶ ἢ οἰκιακοί. Μᾶλλον ὑπέρτιμοι δ' ἦσαν οἱ χειροτέχναι καὶ βιομήχανοι δοῦλοι, ἀποφέροντες τοῖς κυρίοις αὐτῶν μισθὸν, καὶ οἱ ἀβρότεροι ἐκεῖνοι, οἱ τῇ πολυτελείᾳ καὶ ἡδυπαθείᾳ δουλεύοντες.

§. 68.

Ἐξόδων πρῶτον εἶδος τάττομεν τὰ εἰς τὰ θρησκευτικὰ παρὰ τῶν Ἀθηναίων δαπανώμενα, ὅπερ τοσούτῳ μεῖζον ἦν, ὅσῳ πλείονας ἢ πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες συνείθιζον νὰ ἄγωσιν ἑορτὰς οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅσῳ ἀποτέρω ἀπεῖχε τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν καὶ τῇ τιμῇ ἀπὸ τῆς φειδωλίας. Ἦσαν δὲ ἱερὰ ἄλλα μὲν εἰς τοὺς πολίτας πάντας κοινὰ, ἄλλα

ἢ 144 Κοτύλας ἀντιστοιχεῖ πρὸς 38 λίτρας καὶ 880 χιλιοστόλιτρα.

εἰς τὰς φατρίας, εἰς τὰ γένη, εἰς τὰς οἰκογενείας, καὶ ἄλλα εἰς συλλόγους τινὰς καὶ σωματεῖα· ἀλλ' ἡμεῖς νῦν περὶ τούτων ὁμιλοῦμεν, ἅτινα ὑπὸ συμπάσης τῆς πολιτείας ἐπετελοῦντο, εἰ καὶ τῶν λοιπῶν πολλὰ λίαν μεγαλοπρεπῆ καὶ εἰς ἐκείνους παρ' ὧν ἐπετελοῦντο πολὺ δαπανηρὰ ἦσαν. Ἐκείνων ἄλλα μὲν δι' ἀρχαίων νόμων, ἄλλα δὲ διὰ νεωστὶ δογμάτων τοῦ λαοῦ ἦσαν ἐγκαθιδρυμένα· καὶ ἦσαν ἐν γένει τὰ νεώτερα ταῦτα λαμπρότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα τῶν ἀρχαίων ἐκείνων. Ἄλλα προσέτι καθ' ὡρισμένας κατ' ἔτος ἐποχὰς, ἄλλα ἐκτάκτως ἅπαξ ἐγίνοντο· ἄλλα ἐκ θυσιῶν μόνον συνίσταντο, μετ' ἄλλων καὶ πομπὰς καὶ γυμνάσια καὶ διάφορα εἴδη ἦσαν συνδεδεμένα, ὡς ἐν Παναθηναίους, Θαργηλίους, Ἐλευσινίοις, Διονυσίοις, Προμηθείοις, Ἡφαιστείους, ὧν ὁπόση ἦν ἡ δαπάνη, ἐάν τις τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς σκηνικῆς παρασκευῆς, τῶν ὀρχηστῶν, τῶν μουσικῶν, τῶν ὑποκριτῶν τὰς δαπάνας καὶ τῶν παρασκευαστῶν καὶ γυμναστῶν τῶν μελλόντων ἀγωνισθῆναι τοὺς ἀγῶνας, τὰ εἰς τοὺς νικητὰς τέλος ἀπονεμηθησόμενα βραβεῖα ἤθελεν ἀναλογισθῇ, εὐκόλως δύναται νὰ διατιμήσῃ ἐὰν τῷ ὄντι ὁ Δημοσθένης, τὰς πρὸς ταῦτα δαπάνας ἀναφέρων, ἀδίκως παραπονῆται, λέγων ὅτι τὰ ἐν Παναθηναίοις ἢ Διονυσίοις γινόμενα ἔξοδα ὑπερβαίνουσι τὰ ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐκστρατείαις. Τῶν ἐξόδων δὲ τούτων εἰ καὶ οὐχὶ μικρὸν μέρος παρεῖχον αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται διὰ τῶν λειτουργιῶν, ὀρθῶς ὅμως αὐτὸ τοῦτο ἅτε εἰς τὴν πολιτείαν χορηγούμενον, δημοσίαν λέγομεν δαπάνην, οὔτε βεβαίως ὀλιγώτερα καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐχορηγοῦντο. Ἐν Παναθηναίοις ἐπὶ τῆς 92, 3 Ὀλυμ. ἀναγινώσκομεν ὅτι εἰς τοὺς ἀθλοθέτας ἠριθμήθησαν πέντε τάλαντα καὶ χίλιαι δραχ-

μαί, εἰς δὲ τοὺς θυτῆρας ἐν μιᾷ ἑκατόμβῃ 5,114 δραχμαί· καὶ ἐπὶ Ὀλυμ. 91, 3 ἐκ τῶν ἐκδερομένων δερμάτων ἀπὸ τῶν ἐν διαστήματι ἑπτὰ μηνῶν δημοσίως θυσιασθέντων θυμάτων ἀπετελέσθησαν πλείονες τῶν πεντακισχιλίων δραχμῶν, ἐξ οὗ ἀποδείκνυται πόσος ὑπερβολικὸς θὰ ἦτον ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ ἔξω τῆς Ἀττικῆς πανηγυριζόμεναι ἑορταί, οὐχὶ διὰ μικρᾶς ὑπὸ τοῦ δημοσίου δαπάνης τελούμεναι, ὅτε θεωροὶ ἐπέμποντο εἰς τὴν Δῆλον, εἰς τοὺς Δελφοὺς, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, εἰς τὴν Νεμέαν, εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, οἵτινες ἂν καὶ μέρος τι τῶν δαπανῶν ἐχορήγουν ἀφ' ἑαυτῶν, τὸ πλεῖστον ὅμως συνεπλήρου ἡ πολιτεία.

§. 69.

Ηὔξοντο δὲ τῶν ἑορτῶν αἱ δαπάναι ὑπερβαλλόντως διὰ τῶν μεγαλοδωριῶν ἐκείνων, αἵτινες ὠνομάζοντο διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Θεωρικῶν· ὅτε δηλαδὴ συντελεσθείσης τῆς ἐκ λίθων ἐν Λήμναις οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου θεάτρου καὶ ἐπιτραπείσης τῆς διατηρήσεως καὶ πρὸς παραστάσεις δραμάτων χρήσεως αὐτοῦ εἰς ἐργολήπτας ἐπέβαλον οὗτοι τιμὰς εἰς τὰς θέσεις τῶν θεατῶν, ἵνα ἐκ τούτων καὶ τὰ δράματα ἐπιτελῶσι καὶ τὸν συμπεφωνημένον δασμὸν εἰς τὴν πολιτείαν ἀποτίωσιν.

Ὁ Περικλῆς ὅμως ἵνα μή τις διὰ τὴν πενίαν του ἀπὸ τῆς κοινῆς ταύτης διασκεδάσεως ἀποκλείηται, εἰσήγαγε νόμον ὅπως κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν σκηνικῶν ἀγώνων οἱ πενέστεροι λαμβάνωσι τὴν ἐκ δύο ὀβολῶν συνισταμένην τιμὴν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δὲ ταύτης ὁρμηθὲν τὸ πρᾶγμα μετ' οὐ πολὺ ἔτι πορρωτέρω προυχώρησεν, ὥστε καὶ ἂν ἀγῶνες σκηνικοὶ δὲν ἦσαν, διενέμοντο τὰ χρήματα εἰς τὸν

ὄχλον ἐν ταῖς πλείσταις ἑορταῖς, ἀνὰ δύο μὲν ὀβολοὶ ἐν μιᾷ ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ, τέσσαρες δὲ ἐν δυσὶ, καὶ δραχμὴ ἐν τρισὶν, ἐπειδὴ πέραν τῆς δραχμῆς δὲν φαίνεται ὅτι ἐδίδετο. Ὁπόσα δὲ χρήματα εἰς τὰς μεγαλοδωρίας ταύτας ἐδαπανῶντο καὶ ἐντεῦθεν δηλοῦται ὅτι ἐν Ὀλυμ. 92, 3 ἀναγινώσκομεν ἀριθμηθέντα ὑπὸ τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς διοβελίας, ἤτοι ἐπὶ τῶν θεωρικῶν, κατὰ τὴν τρίτην τοῦ ἔτους τούτου πρυτανείαν δύο τάλαντα, τὴν τετάρτην πρυτανείαν ὀκτὼ τάλαντα καὶ πλέον τῶν χιλίων δραχμῶν, τὴν πέμπτην πρυτανείαν τέσσαρα τάλαντα καὶ δύο χιλιάδες καὶ διακόσιοι δραχμαὶ, τὴν ἑβδόμην τέλος πρυτανείαν δύο τάλαντα καὶ δισχίλιαι καὶ διακόσιαι τριάκοντα δύο δραχμαί. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα τὰ χρήματα ταῦτα ἐλέγοντο ὅτι ἠριθμοῦντο ὑπὸ τῶν ἑλληνοταμιῶν, πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ ταμεῖον αὐτῶν, ἐξ οὗ ἐχορηγεῖτο ἡ δωρεὰ αὕτη, ἐβοηθεῖτο καὶ ὑπὸ ἄλλου ταμείου, καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ ποσότης ἐκείνη δὲν ἀπετέλει τὸ ὅλον τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διανεμομένων θεωρικῶν.

§. 70.

Ἕτερον ἔλαττον δαπανηρὸν καὶ πολὺ ἐπαινετώτερον εἶδος δωρεῶν εἴτε παρὰ τοῦ Σόλωνος, εἴτε, ὡς ἄλλοι νομίζουσι, παρὰ τοῦ Πεισιστράτου καθιερωθὲν, ἦν σύνταξίς τις ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου παραχωρουμένη εἰς τοὺς πενεστέρους πολίτας, τοὺς ἕνεκα τραύματος ἐν πολέμῳ ἀνικάνους καταστάντας. Τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐξετάθη καὶ ἐπ' ἐκείνους, οἵτινες διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματός των δὲν ἠδύναντο νὰ μετέλθωσι χρηματιστικόν τι ἔργον, καὶ κατὰ τὸ τίμημα ἦσαν κάτω τῶν τριῶν μνῶν. Εἰς τούτους κατὰ διαταγὴν τοῦ λαοῦ ἐδίδοντο καθ' ἑκάστην εἰς ἢ δύω ὀβο-

λοί. Τὴν ταμιείαν ἐπεμελεῖτο ἡ βουλὴ διὰ τῆς πρυτανείας· ὑπέκειντο δὲ καὶ οἱ μισθοδοτούμενοι οὗτοι εἰς δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἠδύνατο ὁ βουλόμενος νὰ ἐλέγξῃ αὐτοὺς ὡς ἀναξίους τοῦ εὐεργετήματος ἐκείνου, ἢ μὴ ἐνδεεῖς. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰ ὀρφανὰ τέκνα, ὧν οἱ πατέρες ἐφονεύθησαν μαχόμενοι ὑπὲρ πατρίδος, παρεχωροῦντο τροφαὶ ἀπὸ τοῦ δημοσίου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Τέλος ἐν ταῖς ἐκ τῆς σιτοδείας στενοχωρίαις σῖτος, ὑπὸ τοῦ δημασίου ἀγορασθεὶς, διενέμετο εἰς τὸ πλῆθος ἢ δωρεὰν ἢ ἐπὶ μετριωτάτῃ τιμῇ.

§. 71.

Ἔπονται τὰ διάφορα τῶν μισθῶν εἴδη καὶ αἱ εἰς πολιτικά τινα σώματα παρεχόμεναι χορηγήσεις. Πρῶτος εἶναι ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς, ὅστις ἁπλῶς ἐκκλησιαστικὸν ἐκαλεῖτο, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐλέχθη καὶ οὗτινος τὸ ἐνιαύσιον κεφάλαιον, ἀφ' ὅτου ηὐξήθη εἰς τρεῖς ὀβολοὺς, φαίνεται ὅτι ἀπετέλει τριάκοντα ἢ τριάκοντα καὶ πέντε τάλαντα. Ἔπειτα ὁ μισθὸς τῶν βουλευτῶν, ἤτοι τὸ βουλευτικὸν, δραχμὴ καθημερινὴ, ἣν ἐὰν ὑπολογίσωμεν διανεμομένην εἰς τετρακοσίους περίπου βουλευτὰς ἐπὶ τριακοσίας περίπου ἡμέρας, θέλομεν εὕρει ὅτι ἀπετελοῦντο εἴκοσι τάλαντα κατ' ἔτος. Τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ, ἤτοι ἁπλῶς τοῦ δικαστικοῦ, τὴν ἐνιαυσίαν δαπάνην ὁ Ἀριστοφάνης ἐπίτηδες ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐξάνων ἀναβιβάζει εἰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τάλαντα· ἀληθέστερον δὲ δύναται ἡ δαπάνη αὕτη νὰ ὑπολογισθῇ εἰς ὀγδοήκοντα ἢ ἑκατὸν σχεδὸν τάλαντα, ἐπειδὴ οὔτε καθ' ὅλας, ὡς ἐκεῖνος ἐνόμισε, τὰς τριακοσίας ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐδίκαζον, οὔτε πάντες πάντοτε οἱ ἡλιασταὶ παρευρίσκοντο εἰς τὰ δικαστήρια.

Εἰς τοὺς ἄρχοντας φαίνεται ὅτι ὡρισμένοι μισθοὶ δὲν ἦσαν παντελῶς, οἱ ἐπιφορτιζόμενοι ὅμως ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐκτάκτους τινὰς λειτουργίας ἐλάμβανον καὶ μισθὸν ἱκανόν. Οἱ δὲ συνήγοροι ἤτοι σύνδικοι τῶν δημοσίων δικῶν εὑρίσκομεν ὅτι ἐλάμβανον δραχμὴν εἰς ἑκάστην ὑπόθεσιν, καὶ εἰς τοὺς πρεσβευτὰς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοφάνους παρεχωροῦντο συνήθως δύο ἢ τρεῖς δραχμαὶ τὴν ἡμέραν ἀντὶ ὁδοιπορικῶν· ὡσαύτως καὶ οἱ ἐκτάκτως ἀποστελλόμενοι ἐνίοτε πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν συμμαχίδων πολιτειῶν φαίνεται ὅτι δὲν ἀνεδέχοντο δωρεὰν τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν ἀπὸ τοῦ ταμείου τῶν Ἀθηναίων ἢ ἀπὸ τοῦ πρὸς οὓς ἀπεστέλλοντο ὤφειλον νὰ λάβωσι τὸν μισθόν των. Ἔτι καὶ οἱ ἔφοροι τῶν γυμνασίων ἤτοι οἱ σωφρονισταί, δέκα κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ διοριζόμενοι, ἐλάμβανον μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ δημοσίου. Ἐκτὸς τούτων πάντων ὁμολογεῖται ἀρκούντως ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις καὶ ἰατροὶ δημόσιοι, ἐξ ὧν τινες, καθ' ὑπερβολὴν ἐξέχοντες ἐπὶ τῇ ἐπιστήμῃ, οὐχὶ διὰ μικρῶν ἐμισθοῦντο μισθῶν. Τέλος πάντες οἱ ὑπάλληλοι τῶν ἀρχῶν, οἱ γραμματεῖς, οἱ κήρυκες, οἱ τοξόται, δηλ. Σκύθαι, καὶ ἄλλοι δημόσιοι λειτουργοί, ὧν μεγάλη ὑπῆρξε πληθύς, ἀναγκαῖον ἦτο νὰ μισθοδοτῶνται.

§. 72.

Εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ ναυτικὰ ἀκόμη καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀπητεῖτο δαπάνη τις· διότι οἱ ἱππεῖς, οἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν τριακόσιοι, μετ' ὀλίγον δὲ ἑξακόσιοι καὶ ἐπὶ τέλους χίλιοι, καὶ, ἐὰν προσθέσωμεν καὶ τοὺς ἱπποτοξότας, χίλιοι διακόσιοι, ἅμα τὸ πρῶτον κατεγράφοντο, ἐλάμβανον τὴν καλουμένην κατάστασιν, μισθὸν δηλαδὴ ἱππικόν, ἵνα δι'

αὐτοῦ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἵππους συντηρῶσι καὶ παρασκευάζωσι, ἔπειτα καὶ σῖτον, ἤτοι τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς ἵνα τρέφωσι τοὺς ἵππους. Ἂν λοιπὸν ἐπὶ χιλίους διακοσίους ἵππους ἀριθμήσωμεν τριόβολον εἰς ἕκαστον, θέλομεν εὕρει δαπάνην ἐνιαυσίαν ἐκ τριάκοντα καὶ πέντε ταλάντων συνισταμένην. — Ἦσαν προσέτι καὶ δύω τριήρεις ἡ Σαλαμινία ἤτοι ἡ Δηλία, καὶ ἡ Παραλία, χρησιμεύουσαι εἰς διαβίβασιν τῶν θεωριῶν καὶ πρεσβειῶν, καὶ εἰς εἰς ἄλλας δημοσίας λειτουργίας, καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε πάντοτε νὰ ὦσιν ἕτοιμοι καὶ παρεσκευασμέναι, τούτων οἱ ναῦται ἐλάμβανον τέσσαρας καθ' ἑκάστην ὀβολοὺς, καὶ ἦτον ὡρισμένη ποσότης χρημάτων ὑπὸ τῶν ταμιῶν πληρωνομένη. Ἡ ἐνιαυσία αὐτῶν δαπάνη φαίνεται ὅτι δὲν ὑπερέβαινε τὰ δεκαὲξ τάλαντα. Ἐκτὸς τούτων ἦσαν καὶ ἄλλαι πρὸς πόλεμον κατεσκευασμέναι τριήρεις εἴκοσι κατ' ἔτος, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους κατασκευαζόμεναι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ἀριθμὸς δὲν ὁμολογεῖται ἐὰν διετηρήθη καὶ μετέπειτα· τὴν φροντίδα αὐτῶν εἶχεν ὡς εἴπομεν ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Ὁ ἐξοπλισμὸς προσέτι τῶν νηῶν ὑπὸ τοῦ δημοσίου παρείχετο· ἔτι δὲ καὶ τὰ ὅπλα τῶν ναυτῶν, ὁσάκις προὔκυπτεν ἀνάγκη νὰ ὁπλίσωσι καὶ τοὺς πενεστέρους.

§. 73.

Εἰς ταῦτα προθέτομεν καὶ τὰ διάφορα δημόσια ἔργα, οἷον ναυτικὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ περὶ τοὺς ναυστάθμους, ὁπλίσματα, ὠχυρώσεις τῆς πόλεως, φρούρια, τάφρους, ὑδραγωγεῖα, ὁδοὺς, λιμένας, γυμνάσια, δικαστήρια, θέατρα, ναοὺς καὶ ἄλλα· ἵνα μὴ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τῶν καλλιτεχνημάτων, ἤτοι ἀγαλμάτων καὶ ζωγραφικῶν πινάκων, εἰς ἃ οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὁπόσα

ἐδαπανῶντο καθ' ὅλην τὴν ἀκμὴν τῆς πολιτείας. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἂν καὶ ἅπαξ κατασκευασθέντα ἠδύναντο νὰ διαμένωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον, οὐχ ἧττον ὅμως συνεχῶς ἔχρηζον ἐπισκευῆς καὶ διατηρήσεως, ἥτις δὲν κατορθοῦτο εἰμὴ διὰ δαπάνης, ὥστε λοιπὸν καὶ ταῦτα ἀπήτουν ἐνιαυσίαν τινὰ δαπάνην. Τέλος πάντων ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονευθῶσι καὶ τὰ ξένια δῶρα, τὰ εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν ξένων πολιτειῶν δωρούμενα, ἐστίασις ἐν τῷ πρυτανείῳ ἡ τροφὴ καθημερινὴ, ἐπιγραφαὶ, εἰκόνες, στέφανοι καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους πλεῖστα. Ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενός τις καὶ τὰς ἀγνώστους πρὸς τὰς γνωστὰς παραβάλλων δαπάνας δὲν θέλει ἀμφιβάλει ὅτι ὁ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων προϋπολογισμὸς τῶν ἐξόδων συνίστατο ἐκ πεντακοσίων ὡς ἔγγιστα ταλάντων τὸ ἔτος. Περὶ δὲ τῶν ἐν καιρῷ πολέμων δαπανῶν καὶ μακρὸν εἶναι καὶ δύσκολον νὰ ὁμιλήσωμεν, ἐπειδὴ τὰ μάλιστα ποικίλα εἶναι καὶ ἀόριστα. Διὸ ἀναφέρομεν ἓν μόνον εἶδος αὐτῶν, τὴν ἐπὶ Περικλέους συνήθη μισθοφορὰν τῶν στρατιωτῶν. Ἡ ποσότης ταύτης ἦτο διάφορος κατὰ τοὺς διοφόρους χρόνους· εἰς τὸν ἀπόστρατον στρατιώτην ἐδίδοντο ὁτὲ μὲν δύο ὀβολοὶ, ὁτὲ δὲ καὶ δραχμὴ, καὶ ἕτεραι τοσαῦται εἰς τροφὴν, ὅπερ σιτηρέσιον ἐλέγετο, ὁ λοχαγὸς τὸ διπλοῦν, ὁ ἱππεὺς ἢ τὸ διπλοῦν ἢ τὸ τριπλοῦν, ὁ στρατηγὸς τὸ τετραπλοῦν αὐτοῦ· οἱ ναῦται καὶ οἱ ναυτικοὶ στρατιῶται, ἤτοι οἱ ἐπιβάται ἐλάμβανον ὁτὲ μὲν τέσσαρας ὀβολοὺς, ὁτὲ δὲ δραχμὴν, ὥστε ἡ μισθοφορὰ μιᾶς τριήρους, ἐν ᾗ συνήθως ἐπεβιβάζοντο διακόσιοι ἄνδρες, ἐὰν μόνοι οἱ στρατιῶται καὶ οἱ κωπηλάται ἠριθμοῦντο, ἀπετέλει ἢ τέσσαρας χιλιάδας δραχμῶν ἢ τάλαντον. Ἀπεστέλλοντο δὲ στόλοι ἐ-

νίοτε καὶ ἐξ ἑκατὸν ἢ πλειοτέρων πλοίων. Εἰς τὴν κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατείαν ὁ Περικλῆς ἔπλευσε μεθ' ἑξήκοντα πλοίων, εἰς ἃς μετὰ ταῦτα προσετέθησαν τεσσαράκοντα Ἀττικαὶ, εἴκοσι καὶ πέντε Χίαι καὶ Λέσβιαι, ἔπειτα πάλιν Ἀττικαὶ ἑξήκοντα, Χίαι καὶ Λέσβιαι τριάκοντα· τὰ δὲ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ὅστις διήρκεσεν ἐννέα σχεδὸν μῆνας, δαπανηθέντα λέγονται ὅτι ἦσαν χίλια καὶ διακόσια τάλαντα.

§. 74.

Τὰ δ' ἔσοδα τῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπολογίζονται εἰς δισχίλια σχεδὸν τάλαντα, καὶ πραγματικῶς δὲν φαίνεται ὅτι ἦσαν ὀλιγώτερα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτε οἱ σύμμαχοι μόνοι ἐπλήρονον φόρον μείζονα τῶν 1,200 ταλάντων. Ἔπεται λοιπὸν ὅτι ἐν καιρῷ τῆς εἰρήνης τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον τὰ ἔξοδα, καὶ δὲν θαυμάζομεν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, εἰ καὶ ὀλίγον πρὸ ἐξωδεύθησαν εἰς δημόσια ἔργα καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας 1700 τάλαντα, λέγονται ὅτι ἔμενον ἀποταμιευμένα ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ ἓξ χιλιάδες ἀκόμη, τὰ ὁποῖα ἂν καὶ ταῦτα πάντα καὶ ἔτι περισσότερα κατηναλώθησαν ἐν τῷ πολέμῳ, οὐδὲν ἧττον ὅμως πάλιν μετὰ τὴν τοῦ Νικίου εἰρήνην συνηθροίσθησαν ἑπτὰ χιλιάδες, τὰς ὁποίας ἐξήντλησεν ὁ Σικελικὸς πόλεμος, μετὰ τὸν ὁποῖον οὐδεμία πλέον μνεία γίνεται περὶ ἀποτεταμιευμένων ἐν τῷ θησαυρῷ χρημάτων, τοὐναντίον μάλιστα παράπονα ἀκούονται περὶ τῆς ἐνδείας τῆς πολιτείας διὰ τὰς ἐκ τῶν πολέμων συμφορὰς καὶ ἀποστασίας τῶν συμμάχων μέχρι τῆς Δημοσθενίου ἐποχῆς, ὅτε διὰ τοῦ ἀξιεπαίνου Λυκούργου τὸ ἐνιαύσιον ἔσοδον τῆς πολιτείας ηὐξήθη πάλιν εἰς 1200 τάλαντα. Ἦσαν δὲ τὰ εἰσοδήματα τῆς

πολιτείας ἢ ταχτικὰ, καθ' ἕκαστον ἔτος εἰσπραττόμενα, ἢ ἔκτακτα ἀπὸ τῶν τυχῶν τῶν πολέμων καὶ ἄλλων περιστάσεων προσερχόμενα, ἢ ἀπὸ ἐκουσίων ἢ κελεύσματι τοῦ λαοῦ συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν. Τούτων εἴδη εἰσὶ πέντε· οἱ φόροι τῶν ἀγρῶν καὶ ἄλλων δημοσίων κτημάτων, οἷον τῆς νομῆς, τῶν δασῶν, τῶν ναῶν, τῶν ἁλικῶν, τὰ ὁποῖα πάντα ἐξεμισθοῦντο ὑπὸ τῆς βουλῆς διὰ τῶν πωλητῶν εἰς ἐργολάβους, εἰ καὶ περὶ πλείστων ἐκ τούτων ὀλίγας πληροφορίας ἔχομεν. Γνωστότατά εἰσι τὰ μέταλλα, συνιστάμενα ἐκ τῶν ἐν Βριλησσῷ πρὸς τὰ πέριξ τῆς Πεντέλης λίθων, καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ Λαυρίου ἀργύρου, ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ Θορικοῦ μέχρι τοῦ Ἀναφλύστου διοικούσῃ γῇ· ταῦτα διεχειρίζοντο μὲν ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἡ κυριότης ὅμως ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν, εἰς ἣν οἱ ἀγοράζοντες ταῦτα καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν ἅπαξ ἐπλήρωνον, καὶ φόρον τινὰ μετέπειτα ἐξηκολούθουν κατ' ἔτος ἀποτίοντες, τὸ εἰκοστὸν τέταρτον, τὸ ὁποῖον δὲν παρελάμβανεν αὐτὴ ἡ πολιτεία ἀλλ' ἐξεμίσθου εἰς δημοσιώνας. Ἐσοδεύοντο δὲ ὡς φαίνεται ἐκ τῶν μεταλλείων τούτων ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους τριάκοντα σχεδὸν ἢ τεσσαράκοντα τάλλαντα, ἂν καὶ πολὺ ἀσταθὲς ἦτο τὸ εἰσόδημα τοῦτο καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἠλαττοῦτο. Τὰ χρήματα ταῦτα, ἐν ᾧ τὸ ἔθος ἦν νὰ διανέμωνται εἰς τοὺς πολίτας κατ' ἄνδρα, ὁ Θεμιστοκλὴς εἰσήγαγεν νόμον ἵνα τοῦ λοιποῦ δαπανῶνται εἰς κατασκευὴν πλοίων.

§. 75.

Εἰς τὸ δεύτερον εἶδος ἀνήκουσι τὰ ἐκ τῶν δούλων εἰσοδήματα, τὰ ἐκ τῶν μετοίκων καὶ τὰ ἐκ τῶν ξένων, τῶν τέχνην τινὰ καπηλικὴν μετερχομένων. Καὶ οἱ μὲν δοῦλοι ἐπλήρωνον κατ' ἔτος ἀνὰ τρεῖς ἕκαστος

ὀβολοὺς, οἱ δὲ μέτοικοι οἰκογενειάρχαι ἀνὰ δώδεκα, αἱ χῆραι ἀνὰ ἓξ δραχμὰς, καὶ ὅσοι ἦσαν ἐν τῇ τάξει τῶν ἀπελευθέρων καὶ τρεῖς ἔτι ὀβολούς. Τὸ ἐξ ἑκατέρων τῶν τελῶν τούτων εἰσόδημα δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς ἐπέκεινα τῶν πεντήκοντα ταλάντων. Φόροι τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῆς ἐμπορίας τινες καὶ ὁπόσοι ἦσαν ἀγνοοῦμεν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐξεμισθοῦντο εἰς τελώνας. Τρίτον εἶδός εἰσι οἱ ναῦλοι τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα ἢ διὰ ξηρᾶς ἔξωθεν εἰσαγόμενα εἰς τὴν Ἀττικὴν κατηναλίσκοντο ἐν αὐτῇ, ἢ διὰ θαλάσσης εἰσήγοντο ἢ ἐξήγοντο. Καὶ τούτων ὡσαύτως ἡ εἰκοστὴ πέμπτη ἐφορολογεῖτο, καὶ ἐκτὸς ταύτης καὶ ἡ ἑκατοστὴ διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ λιμένος καὶ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν. Τὸ ἐκ τῆς εἰκοστῆς πέμπτης ταύτης ἐνιαύσιον εἰσόδημα ἐπὶ Ἀνδοκίδου φαίνεται ὅτι συνίστατο εἰς τριάκοντα καὶ ἓξ σχεδὸν τάλαντα· ἀλλὰ βεβαίως τὸ εἰσόδημα τοῦτο ἄλλο κατ' ἄλλους ὑπῆρξε χρόνους καὶ πολλάκις μάλιστα καὶ μεγαλείτερον. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ εἶδος τῶν φόρων εἰς δημοσιώνας ἐπίσης ἐξεμισθοῦτο, οἵτινες τὰ μὲν μικρότερα κατ' ἄτομα ἐμίσθουν, τὰ δὲ μεγαλείτερα κατ' ἑταιρίας. Οἱ ὠνούμενοι τὰ τέλη ἐκαλοῦντο ἀρχῶναι, τελεναρχαι, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ γενικοῦ ὀνόματος τελῶναι, οἱ δὲ εἰσπράκτορες καὶ ὑποδοχεῖς κατὰ τὸ εἶδος τοῦ φόρου ἐλέγοντο ἑλληνμενισταὶ, δεκατηλόγοι, εἰκοστολόγοι, πεντηκοστολόγοι. Ἂν καὶ τῶν μικροτέρων πολλάκις φόρων οἱ αὐτοὶ οἵτινες ἦσαν ἐργολάβοι φαίνεται ὅτι ἦσαν καὶ εἰσπράκτορες. Ἦτο δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀνθρώπων ἐν Ἀθήναις οὐδὲν ἧττον ἢ ἀλλαχοῦ μισητὸν εἰς τὸν λαὸν διὰ τὴν πλεονεξίαν καὶ τὰς δεινὰς καταπιέσεις. Ἡ δὲ πολιτεία ἵνα μὴ ζημιῶται ἐκ τῶν

καταχρήσεων καὶ ἀπατῶν, ἐξησφαλίζετο δι' ἐγγυητῶν καὶ περιεφρουρεῖτο δι' αὐστηρῶν νόμων, καθ' οὓς οἱ μὴ ἐξοφλήσαντες, ἐπελθόντος τοῦ χρόνου, τὴν διεγγυηθεῖσαν ποσότητα ἔῤῥιπτον εἰς δεσμά. Ἀφ' ἑτέρου δ' ἵνα μὴ ἐμποδίζωνται ἀπὸ τοῦ χρηματισμοῦ ἀτέλειαν ἐν καιρῷ ἐκστρατείας εἶχον, καὶ πρόθυμον τὴν βοήθειαν τῶν νόμων, ἐάν τις δὲν ἀπέδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸ ὀφειλόμενον. Προσέτι ἵνα μὴ κωλύωνται ἀπὸ τοῦ χρηματισμοῦ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς στρατολογίας, καὶ πρόθυμον εἶχον τὴν βοήθειαν τῶν νόμων κατὰ τῶν μὴ ἐγκαίρως ἐξοφλούντων αὐτούς.

§. 76.

Τέταρτον εἶδος εἰσοδημάτων ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν διαδικαζομένων ἀποτιόμενα χρήματα, ἅτινα ἐκαλοῦντο πρυτανεῖα καὶ παραστάσεις, καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τὴν πολιτείαν· ἐπίσης καὶ τὰ ὑπὸ τῶν διακαζομένων καταβαλλόμενα χρήματα ἐκεῖνα ἀντὶ ἀσφαλείας ἀπὸ τῆς ματαίας δίκης, ἅτινα ἐλέγοντο παρακαταβολαί, καὶ τὰ ὁποῖα εἰς αὐτὴν τὴν πολιτείαν ἀνῆκον, ὁσάκις τις πρὸς αὐτὴν περὶ δημεύσεως περιουσίας ἤριζε· ἔτι δὲ χίλιαι δραχμαί, δι' ὧν ἐτιμωροῦντο οἱ ἐγκαταλιπόντες τὴν δημοσίαν ἀγωγὴν ἢ οἱ μὴ τὸ πέμπτον τῶν ψήφων λαβόντες. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον καὶ διάφορα ἄλλα εἴδη ποινῶν, ἐν πρώτοις εἰς τοὺς τιμητοὺς ἀγῶνας, ὧν ἡ ἐκτίμησις φθάνει πολλάκις μέχρι θαυμαστοῦ μεγέθους, μέχρι πεντήκοντα, καὶ ἐνίοτε μέχρις ἑκατὸν ταλάντων. Τέλος αἱ δημεύσεις τῶν περιουσιῶν, αἵτινες ἐπίσης μεθ' ὑπερβολικῶν ποινῶν οὐχὶ σπανίως ὑπὸ τῆς βουλῆς ἢ ὑπὸ τῶν δικαστῶν τοσοῦτον ἀσμενέστερον ἀπεφασίζοντο, ὅσῳ ἐπλουτίζετο τὸ ταμεῖον, καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀδίκως ἴσως οἱ συγγραφεῖς παραπονοῦνται. Ἡ

ἐνιαυσία δὲ ποσότης, ἡ ἐκ τοῦ εἴδους τούτου τῶν εἰσοδημάτων ἀποταμιευομένη εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, πολὺ πιθανῶς φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο μικρὰ, διὰ τὸ φιλόδικον πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὴν ἀκατάπαυστον ἐμπορίαν. καὶ διὰ τὴν ἐπί τινα χρόνον ἐκδίκασιν καὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν συμμάχων ἐν Ἀθήναις.

§. 77.

Τὸ δὲ πέμπτον εἶδος τῶν εἰσοδημάτων, τὸ καὶ μεγαλείτερον τῶν λοιπῶν, ἀπετέλουν οἱ φόροι τῶν συμμάχων, περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων, καὶ πῶς περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων πολλαχοῦ θέλομεν ὁμηλήσει. Τὸ ἐνιαύσιον τούτων κεφάλαιον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους συνεποσοῦτο εἰς 600 τάλαντα, μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδους εἰς 1200 καὶ ἐπέκεινα, μέχρις ὅτου περὶ τὴν 912 ὀλυμ. ἔδοξε νὰ ἀποτίωσιν ἀντὶ τῶν φόρων τὴν εἰκοστὴν τῶν εἰς τοὺς λιμένας τῶν συμμάχων διακομιζομένων. Τοῦτο φαίνεται ὅτι διήρκεσε μέχρι τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ὃν πόλεμον, καὶ μάλιστα μετὰ τὸ Σικελικὸν πάθημα, ἅπαντες οἱ σύμμαχοι ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀπεστάτησαν, καὶ νικηθέντες εἰς τὸν Ἑλλήσποντον οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέπεσαν τῆς ἡγεμονείας τῆς θαλάσσης, ἣν ὅμως κατὰ μικρὸν ἀνεκτήσαντο πάλιν, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν Κνιδίαν μάχην, καὶ διετήρησαν μέχρι τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης, μεθ' ἣν ἀποβαλόντες τούτων οὐδὲν ἧττον ἀνεκτήσαντο διὰ τῆς ἐξόχου τῶν μεγάλων αὐτῶν στρατηγῶν ἀνδρίας καὶ διετήρησαν αὐτὴν μέχρι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, ὅτε διὰ τῶν νικῶν τοῦ Φιλίππου κατεσυντρίβησαν διὰ παντὸς αἱ δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων. Οἱ φόροι καὶ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων οἱ αὐτοὶ ὡς καὶ πρότερον ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς συμμάχους,

εἰ καὶ ὀλίγον ἴσως ἐλαφρότεροι, καὶ μὴ φέροντες πλέον τὸ δυσεχθὲς ἐκεῖνο ὄνομα, ἀλλὰ συντάξεις καλούμενοι. Ὁπόσοι ἦσαν οὐδεὶς μνημονεύει, ἀλλὰ ἐκ τῶν 1200 ταλάντων, τῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Λυκούργου ποριζομένων, ἀναμφιβόλως τὸ μεγαλείτερον μέρος θὰ ἀπετέλουν οἱ συμμαχικοὶ φόροι· ἐφυλάσσοντο δὲ καὶ ἐδαπανῶντο οἱ φόροι οὗτοι πρὸ τοῦ Εὐκλείδου ὑπὸ τῶν Ἑλληνοταμιῶν, δέκα τὸν ἀριθμὸν καὶ κατ' ἔτος διὰ κλήρου, ὡς φαίνεται, διοριζομένων· καὶ ἐν ᾧ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ σκοπὸς τῶν συμμαχικῶν τούτων φόρων ἦν ὁ ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμος, ἤρξαντο μετ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μεταχειρίζωνται ταῦτα ὡς ἴδια αὐτῶν πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως δι' οἰκοδομημάτων καὶ καλλιτεχνημάτων καὶ πρὸς παρασκευὴν τῶν ἑορτῶν, καὶ ὡς δωρήματα θεωρικά. Μετὰ τὸν Εὐκλείδην οἱ Ἑλληνοταμίαι ἔπαυσαν, καὶ ἀντὶ τούτων προεχειρίσθησαν ἐπιμεληταὶ τῶν θεωρικῶν, εἰς οὓς ἡ ἄπληστος τοῦ ὄχλου φιλοχρηματία τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπέτρεψεν, ὥστε καὶ διὰ τῶν καθηκόντων ἐκείνων νὰ περιβάλλωνται, δι' ὧν ποτε οἱ ἀποδέκται καὶ ὁ οἰονεὶ φύλαξ ἐκεῖνος τοῦ ταμείου τῆς διοικήσεως περιεβάλλοντο, τῶν δημοσίων ἔργων τὴν ἐπιμέλειαν νὰ ἔχωσι, καὶ πᾶσαν τέλος χρηματικὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας μόνοι σχεδὸν αὐτοὶ νὰ διαχειρίζωνται.

§. 78.

Ἔκτακτα εἰσοδήματα ἐλαμβάνοντο πρῶτον ἀπὸ τῶν πολεμικῶν λαφύρων, εἰς τὸ δημόσιον ὑπαγομένων καὶ καταδιανεμομένων, ἢ ἀπὸ τοῦ δασμοῦ τῶν νικηθέντων ἐχθρῶν, τοῦ ἐν ὀνόματι ποινῆς ἐπιβαλλομένου, ἢ ἀπὸ τοῦ εἰς τοὺς συμμάχους πέραν τοῦ φόρου διαταχθέντος. Εἶτα ὁσάκις ἡ πολιτεία περιήρχετο εἰς

ἀπορίαν χρημάτων, ἐλάμβανε πολλάκις ἢ ἀπὸ τῶν ταμείων τῶν θεῶν, ἢ καὶ παρ' ἄλλων πολιτειῶν δανειζομένη· ἐνίοτε δ' ἐζητοῦντο κατὰ διαταγὴν τῆς βουλῆς καὶ τοῦ λαοῦ προαιρετικαὶ συνεισφοραὶ (ἐπιδόσεις) τῶν πολιτῶν καὶ μετοίκων, καὶ ἄλλα πλεῖστα τοιούτου εἴδους, τῶν ὁποίων ἡ καθ' ἓν ἕκαστον ἔκθεσις εἶναι περιττή. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα ἐνταῦθα ἀνῆκον εἶναι οἱ ἔκτακτοι ἐκεῖνοι δασμοί, οἱ διὰ τὰς ἀνάγκας ἰδίως τοῦ πολέμου ἐπιταττόμενοι, καὶ οἵτινες εἰσφοραὶ ἐκαλοῦντο. Αὗται ἔπρεπε νὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ πάντων ἐκτὸς τῶν θητῶν· ἐπειδὴ ἀτέλεια εἰς τοὺς πλουσίους πολίτας οὐδέποτε, εἰς τοὺς μετοίκους σπανίως ἐδίδετο. Ὤφειλον λοιπὸν νὰ εἰσφέρωσιν οἱ πεντακοσιομέδιμνοι, οἱ ἱππεῖς καὶ οἱ ζευγῖται (διότι αἱ τάξεις αὗται καί τοι μεταβληθεῖσαι ἀναμφιβόλως φαίνονται διαμείνασαι μέχρι τῆς 100, 3 Ὀλυμ.). Ἡ ποσότης ἣν ἑκάστη τάξις ὤφειλε νὰ καταβάλῃ ἐπεβάλλετο κατὰ τὸ τίμημα, ἀλλ' οὕτως ὥστε οἱ μὲν πεντακοσιομέδιμνοι ἐφορολογοῦντο ἐπὶ τοῦ ὅλου τοῦ τιμήματός των, οἱ δὲ ἱππεῖς μόνον ἐπὶ τοῦ δεκάτου, καὶ οἱ ζευγῖται ἐπὶ τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου καὶ ἡμίσεως. Ἄλλος δὲ ὑπολογισμὸς ἐγένετο τὴν 100, 3 Ὀλυμπ. ἐπὶ Ναυσινίκου ἄρχοντος, ἀλλὰ ὁποῖος ἦν οὗτος δὲν ἀποδείκνυται σαφῶς. Τόσον μόνον ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ἐλογίζοντο οἱ 12 καὶ ἐπέκεινα τάλαντα ἔχοντες, καὶ ὅτι δὲν ἐφορολογοῦντο ἐπὶ τοῦ ὅλου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῦ πέμπτου μέρους. Σύμπαντος τοῦ λαοῦ τὸ τίμημα καθ' ὃ ἐφορολογεῖτο ἐκτιμᾶται κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον εἰς ἓξ σχεδὸν χιλιάδας ταλάντων. Συνδεδεμένος δὲ μετὰ τῆς νέας ταύτης διαγραφῆς τῶν τάξεων ἦν καὶ ὁ διοργανισμὸς τῶν συμμοριῶν, καθ' ὃν ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἐξ ἑκά-

στης φυλῆς ἄνδρες, οἱ μέγιστον ἔχοντες τίμημα, διηροῦντο εἰς δύω συμμορίας, ὥστε χιλίων διακοσίων ἀποτελουμένων τῶν συμμοριτῶν αἱ συμμορίαι ἦσαν εἴκοσιν, ὧν ἑκάστη ἀπετελεῖτο ἐξ ἑξήκοντα ἀνδρῶν. Ἐκ τούτων πάλιν ἀνὰ δέκα πέντε, οἵτινες ἦσαν οἱ πλουσιώτατοι πάντων, ἐλαμβάνοντο, ὥστε ἐκ τῶν εἴκοσι συμμοριῶν συνεπληροῦντο τριακόσιοι· οὗτοι ἐπὶ τῆς εἰσφορᾶς τῶν χρημάτων ἦσαν οἱ προϊστάμενοι, καὶ ἐπὶ καταπειγούσῃ ἐνδεία παραυτίκα παρεῖχον τὰ χρήματα εἰς τὴν πολιτείαν, ὅπερ προεισφέρειν καὶ προεισφορὰ ἐκαλεῖτο· τὰ ὁποῖα μετὰ ταῦτα συνήθροιζον ἀπὸ τῶν συμμοριτῶν, οὗτοι δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν πολιτῶν, οἵτινες ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἰδίως συμμορῖται, ὤφειλον ὅμως νὰ πληρώσωσι ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ συμμορίαν. Εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τούτων εἶχεν ἑκάστη συμμορία ἰδίους προϊσταμένους, οὓς ἔλεγον ἡγεμόνας, ἐπιμελητὰς καὶ διαγραφεῖς. Συμπάντων τῶν σωματείων τούτων προΐσταντο οἱ στρατηγοί, οἵτινες ἐξεδίκαζον καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἀναφυομένας δίκας, ὡς περὶ ἀποδόσεως τῶν προεισφορῶν, ἢ περὶ τῶν διισχυριζομένων ὅτι ἐπλήρωσαν πλέον τοῦ νενομισμένου.—Περὶ τῶν φόρων τῶν μετοίκων, κατὰ ποῖον δηλ. ὑπολογισμὸν ἦσαν οὗτοι διαγεγραμμένοι, οὐδὲν ἀξιομνημόνευτον ἀναγινώσκομεν, εἰμὴ ὅτι καὶ αὐτῶν ἐπίσης συμμορίαι ἦσαν, καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἕκτον ἐφορολογοῦντο, ὅπερ καὶ τοῦτο ὁποῖον ἦν δὲν ἀποδείκνυται ἀρκούντως.

§. 79.

Ἐκτὸς τῶν εἰσφορῶν τούτων καὶ φόρων ἡ πολιτεία ἀπήλαυε καὶ ἄλλων τινῶν ἐπιδόσεων καὶ καθηκόντων, ὅτε δημόσιαί τινες ἀνάγκαι ἐξεπληροῦντο διὰ δαπάνης ἰδιωτῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἢ μικρᾶς ἐπιχορηγήσεως τοῦ

δημοσίου ταμείου. Πάντα δὲ τὰ καθήκοντα ταῦτα περιελαμβάνοντο ὑπὸ τὸ κοινὸν τῶν λειτουργιῶν ὄνομα, ὧν ἄλλαι μὲν ἦσαν τακτικαὶ, λειτουργίαι ἐγκύκλιοι καλούμεναι, αἵτινες ἐν καιρῷ πολέμῳ παρείχοντο. Ἐκ τῶν τακτικῶν ἐπισημότατον εἶδος ἦσαν αἱ τῶν χορηγῶν, ἐκείνων δηλ. οἵτινες τοὺς διαφόρους χορεὺς παρεσκεύαζον κατὰ τὰς νενομισμένας θεατρικὰς παραστάσεις, φροντίζοντες ἵνα γυμνάζωνται καὶ καταρτύωνται οἱ χορευταὶ, παρασκευὴν, ἐνδύματα καὶ καλλωπίσματα καὶ πάντα τέλος τὰ ἀναγκαῖα παρέχοντες εἰς αὐτοὺς ἰδίαις φροντίσι καὶ ἀναλώμασι, τὰ ὁποῖα εὐκόλως ἐννοεῖ πᾶς τις ὅτι δὲν ἦσαν μικρὰ, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅτι καὶ ἡ προπαρασκευὴ ἦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ διὰ μεγάλου πολλάκις μισθοῦ ἐφέροντο τεχνῖται καὶ χοροδιδάσκαλοι. Οὐχὶ ἀνόμοιος ἦτον ἡ λειτουργία τῆς γυμνασιαρχίας, συνισαμένης εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, ἐν οἷς οἱ διαγωνισόμενοι ἐγυμνάζοντο ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ δαπάνης τοῦ γυμνασιάρχου, ἐτρέφοντο καὶ ἐφωδιάζοντο μὲ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀναγκαῖα. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς λειτουργίας ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἑκάστης φυλῆς ἐξερχόμενοί τινες ἀνεδέχοντο τὰς δαπάνας ταύτας, τῶν δ' ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν χορῶν ἐπιδικαζομένων ὑπὸ τῶν δικαστῶν βραβείων, τριπόδων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ στεφάνων, ἡ τιμὴ ἐνομίζετο ἀνήκουσα εἰς τὴν φυλὴν, ὡς καὶ εἰς τὸν χορηγὸν ἐπίσης, καὶ ἐσυνείθιζον οἱ χορηγοὶ καὶ γυμνασίαρχοι, ἐπιγράφοντες τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα ἐπὶ τῶν τριπόδων, νὰ ἀφιερῶσι ταῦτα εἰς τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν. Τρίτον εἶδος λειτουργιῶν εἶναι ἡ ἀρχιθεωρία, ἣν παρεῖχον οἱ τῶν ἱερῶν πρεσβειῶν, τῶν δημοσίως πεμπομένων εἰς πανηγυρισμὸν τῶν Ὀλυμπίων, Πυθίων, Νεμέων, Ἰσθμίων, Δηλίων καὶ

ἄλλων συνήθων ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς προϊστάμενοι. Μέρος τι τῶν δαπανῶν τῆς τοιαύτης λειτουργίας παρεῖχεν ἡ πολιτεία, τὸ δὲ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ συμπλήρωσιν οἱ ἀρχιθεωροί. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι μικρότεραι λειτουργίαι καὶ ἔλαττον εἰς ἡμᾶς γνωσταί, ἂς οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωμεν, ἔτι δὲ οὐχὶ δημόσιαι μόνον, δηλ. ὑπὸ συμπάσης τῆς πολιτείας παρεχόμεναι, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ φυλῶν καὶ δήμων κατ' ἰδίαν, ὡς ὅταν συνηστιῶντο οἱ φυλέται ἢ οἱ δημόται, ἢ ὅταν χοροὶ καὶ γυμνικὰ ἀγωνίσματα εἰς τοὺς κατὰ δήμους ἀγῶνας παρεσκευάζοντο.

§. 80.

Ἔκτακτος λειτουργία καὶ ἡ μεγίστη καὶ δαπανηροτάτη ἦτον ἡ τριηραρχία, ἥτις συνίστατο εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν πολεμικῶν τριηρῶν. Πρὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου, ὅτε λίαν μικραὶ ἦσαν αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων αἱ ναυκραρίαι ἦσαν τεσσαράκοντα ὀκτὼ, καὶ μετὰ Κλεισθένην πεντήκοντα, ὧν ἑκάστη ἔδιδεν ἀνὰ μίαν ναῦν καὶ δύο ἱππεῖς. Αὐξηθέντος δὲ μετέπειτα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων, καὶ καταλυθείσης τῆς διαγραφῆς τῶν ναυκραριῶν, ἐξελέγοντο ἐν καιρῷ ἀνάγκης οἱ ἀπαιτούμενοι τριήραρχοι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν· οὗτινος καθήκοντος δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι κατὰ τακτὴν τινὰ τάξιν καὶ ἐναλλὰξ ἀνεδέγοντο οἱ πολῖται τὴν ἐκπλήρωσιν. Ἐπὶ Ξενοφῶντος οἱ τριήραρχοι ἦσαν τεσσαράκοντα σχεδὸν κατ' ἔτος, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἕνα ἕκαστον, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς δύο μία ναῦς ἀνετίθετο, ἣν ὤφειλον νὰ κατασκευάσωσιν, ὁπλίσωσι, διὰ ναυτῶν καὶ κωπηλατῶν πληρώσωσι, καὶ κατταχθεῖσαν αὐτοὶ νὰ κυβερνῶσι. Τὰ ἐξοπλίσματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐδίδοντο ἐκ τῆς δημοσίας ὁπλο-

θήκης, ὡς καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ναυτῶν καὶ κωπηλατῶν. Συνέβαινε δὲ οὐχὶ σπανίως, ὅπως τριήραρχός τις ἢ τὴν κυβέρνησιν τοῦ πλοίου του νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς ἄλλον, αὐτὸς μένων οἶκοι, ἢ καὶ ὅλην τὴν τῆς τριηραρχίας λειτουργίαν νὰ ἐκμισθοῖ ἐπὶ συμπεφωνημένῃ τιμῇ εἴς τινα ἐργόλαβον, εἰ καὶ τοῦτο μόλις ἐπετρέπετο παρὰ τῶν νόμων. Ἔπειτα ἐν Ὀλυμ. 105, 3. ἡ διαγραφὴ τῶν συμμοριῶν, ὁποία ἦν καθιερωμένη διὰ τὴν εἰσφορὰν τῶν φόρων πρὸ χρόνων, ἐξετάθη καὶ εἰς τὰς τριηραρχίας, ὅπως τὰ πλοῖα, ὁσάκις ὁ καιρὸς ἀπήτει, διὰ τῶν συμμοριῶν ὁμοίως διανέμωνται, αἱ δὲ συμμορίαι πάλιν ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς ἀριθμὸν διανέμῃ ἀναλόγως μεταξὺ τῶν συμμοριτῶν, ὥστε ἑκάστη ναῦς ποτὲ μὲν εἰς ὀλιγωτέρους, ποτὲ δὲ εἰς πλείονας, οἷον εἰς πέντε, εἰς ἓξ, εἰς δέκα, δέκα πέντε ἄνδρας νὰ πίπτῃ. Οὗτοι ἐλέγοντο σ υ ν τ ε λ ε ῖ ς. Ἦσαν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τριηραρχικῆς ταύτης λειτουργίας οἱ ἐν ταῖς συμμορίαις ἡγεμόνες καὶ διευθυνταὶ τριακόσιοι, τοῦ μεγίστου τιμήματος ἄνδρες· οἵτινες οὐχὶ σπανίως τὴν ἡγεμονίαν των κατεχρῶντο, ὑπεκφεύγοντες τὴν πληρωμὴν τοῦ εἰς αὐτοὺς ἐπιβάλλοντος μέρους τῶν λειτουργῶν. Διότι ἐκμισθοῦντες τὴν τριηραρχίαν αὐτῶν εἰς ἐργολάβους, καὶ λαβόντες ὅλον τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, οὐδὲν ἧττον εἰσέπραττον ἀπὸ τῶν συμμοριτῶν αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν, ὥστε αὐτοὶ μὲν πάντα ἐπλήρωνον, ἐκεῖνοι δὲ οὐδέν. Τὸ κακὸν τοῦτο ἀνέστειλεν ὁ τριηραρχικὸς τοῦ Δημοσθένους νόμος, ἐν Ὀλυμ. 110, 1 εἰσαχθεὶς, ὡς φαίνεται, δι' οὗ νόμου ἀκυρωθεισῶν τῶν συμμοριῶν ἡ τριηραρχικὴ λειτουργία διετάχθη κατὰ τὸ μέτρον τοῦ τιμήματος οὕτως, ὥστε ἑκάστη ναῦς ἀνετίθετο εἰς δέκα τάλαντα. Ὅθεν ὁ ἐν τῇ τιμήσει ἀπογραφεὶς ὡς κεκτημένος δέκα

τάλαντα, ὤφειλε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν καὶ ἐξόπλισιν μιᾶς νηὸς, ὁ εἴκοσι δύο, ὁ τριάκοντα τριῶν νηῶν, οἱ δὲ κατώτεροι τῶν δέκα ταλάντων διατιμηθέντες, μετ' ἄλλων συνερχόμενοι, ἕως νὰ ἀποτελέσωσι τὸ ποσὸν ἐκεῖνο, ἐξετέλουν κοιναῖς δαπάναις τὴν τριηραρχικὴν αὐτῶν λειτουργίαν. Ὁ χρόνος τῆς τριηραρχίας καὶ πρότερον καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου τούτου ἦτον ἐνιαύσιος. Ἡ δὲ δαπάνη ἐπὶ τοῦ χρόνου τούτου ἦτο μεταξὺ τετρακοσίων μνῶν καὶ ἑνὸς ταλάντου. Ἀποπερατωθείσης τῆς λειτουργίας ἔπρεπεν οἱ τριήραρχοι νὰ ἀποδώσωσι λόγον παρὰ τοῖς λογισταῖς. Ἀτέλεια εἴτε τούτου εἴτε τῶν ἄλλων καθηκόντων ἐδίδετο ἐνίοτε εἰς τοὺς πλουσίους τιμῆς χάριν, ἀλλὰ σπανίως· οὐδεὶς δ' ἠναγκάζετο ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους νὰ ἀναδεχθῇ δύο λειτουργίας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν κατὰ συνέχειαν ἐπὶ δύο ἔτη, οἱ τριήραρχοι μάλιστα εἶχόν ποτε καὶ ἐπὶ διετίαν σχολήν. Οἱ ὀρφανοὶ ἐν ὅσῳ διετέλουν ὑπὸ προστασίαν καὶ τὸ μετ' αὐτὴν προσεχὲς ἔτος ἦσαν ἀλειτούργητοι, ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπίκληροι κόραι μέχρι τῆς ὑπανδρείας αὐτῶν. Ὅσις ὅμως διετείνετο ὅτι ἀδίκως ἐπεβλήθη εἰς αὐτὸν λειτουργία τις ἀντὶ εἰς ἄλλους, πλουσιωτέρους μάλιστα αὐτοῦ, οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐγκαλέσῃ τούτους ἵνα ἢ ἀναλάβῃ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, ἢ, ἐὰν δὲν ἤθελε, νὰ ἀνταλλάξωσι πρὸς ἀλλήλους τὰς περιουσίας των· ἐξῃρημένοι τῆς τοιαύτης ἀνταλλαγῆς ἦσαν μόνον οἱ ἐν ἀργυρωχείοις ἢ ἀποικίαις (κληρουχίαις) ἔχοντες τὰ κτήματά των, ἢ ὅσοι κοινὴν μετ' ἄλλων εἶχον κατοχήν, ἐπειδὴ παρ' αὐτῶν δὲν παρείχοντο λειτουργίαι. Διηύθυνον δὲ τὸ ἔργον τῆς μεταξὺ τῶν τριηράρχων ἐναλλαγῆς οἱ στρατηγοί, ὧν καὶ εἰς τὰς ἀναφυομένας ἐντεῦθεν δίκας ἐξετείνετο ἡ δικαιοδοσία· μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοὶ

ἀναμφιβόλως οἱ ἄρχοντες, εἰς ὧν τὴν ἐπιμέλειαν ἀνῆκε πρὸ πάντων πᾶσα λειτουργία.

8. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΓΩΓΗΣ.

§. 81.

Ἡ ἐν Ἀθήνας ἀγωγὴ καὶ πᾶς ὁ ἰδιωτικὸς βίος δὲν διευθύνετο καθ' ὑπόδειγμα νόμων καὶ δημοσίων διατάξεων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἠθῶν μᾶλλον τῶν πολιτῶν καὶ κοινῆς τινος ἀλλ' ἐλευθέρας ὁμοφροσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ τοσαύτῃ τοῦ λαοῦ ἐλευθερίᾳ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθωθῇ, ὥστε πάντες τὸν αὐτὸν νὰ ἀκολουθῶσι γνώμονα καὶ κανόνα τοῦ βίου, ἀλλ' ἔπραττεν ἕκαστος ὅ,τι αὐτὸς μάλιστα ἐπεδοκίμαζε καὶ ἀπεδέχετο. Καὶ δύναται μὲν τις νὰ νομίσῃ ὅτι οὐδεμία ὁλοτελῶς ὑπῆρξεν δημοσία ἀγωγὴ ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ, ἐν ᾗ εἰς τὸν βουλόμενον ἐπετρέπετο νὰ βιοῖ ἰδιοτρόπως, μὴ ὄντων δημοσίως καθιερωμένων κανόνων τῆς τε παιδικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν ἀνδρικῶν σπουδασμάτων, καὶ ὅπου εἰς οὐδένα σχεδὸν τῶν ἰδιωτῶν δὲν ἐπέταττεν ἡ πολιτεία καθῆκόν τι, ἐκτὸς ὡρισμένων τινῶν καὶ τὰ μάλιστα ἀναγκαίων, τὰ ὁποῖα τὸ καθ' ἑαυτοὺς ὤφειλον νὰ ἐπιτελῶσι, καὶ τῶν πλημμεληματῶν καὶ αἰσχουργιῶν ἀπέχωσιν. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ τύπῳ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐν συμπάσῃ τῇ συστάσει τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως μεγάλη τις δύναμις πρός τε εὔθυνσιν καὶ μόρφωσιν τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἠθῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δὲ ἐλευθερία ἐκείνη τοῦ πράττειν ὅ,τι ἕκαστος ἠβούλετο, εἰ καὶ κακόν τι εἶχε, συνεπήγετο ὅμως καὶ μέγιστον καλὸν, ἵνα ἐκεῖνο ἕκαστος ἐπιμελέστατα ἐπιδιώκῃ, εἰς ὃ ἑαυτὸν τὰ μάλιστα προσφυῆ ἔβλεπεν, καὶ ἐντεῦθεν παντοειδῆ προῆλθον καλὰ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἰθαγενοῦς ἐ-

κείνης ψυχικῆς διαπλάσεως καὶ κοσμήσεως, δι' ἣν ὀρθῶς ἐλέγετο ἐκεῖνο, ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις ἀγαθοὶ ἄνδρες γενόμενοι τοσούτῳ τῶν ἄλλων ἐξέχοντες ἦσαν, ὅσῳ ἀρετὴν οὐχὶ ἔξωθεν εἰς ἑαυτοὺς ἐντεθεῖσαν εἶχον, ἀλλὰ φυσικὴν καὶ ἣν αὐτοὶ ἐλευθέρως καὶ προσφυῶς ἀπεδέξαντο. (α)

§. 82.

Ἤδη πρῶτον ἡ περὶ παραδοχῆς ἢ ἐκθέσεως τῶν νηπίων σκέψις παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δὲν ἦτο δημοσία ὡς παρὰ Σπαρτιάταις, ἀλλ' ἰδιωτικὴ καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ νηπίου ἀνατεθημένη, ὅστις ἀναλαμβάνων τὸ τέκνον του δὲν εἶχε μὲν πλέον τὴν ἄδειαν νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτό, ἠδύνατο ὅμως νὰ τὸ ἀποκηρύξῃ, ἐὰν βαρύτερον ἡμάρτανεν, ἢ νὰ τὸ ἀπεμπολήσῃ ἐὰν θῆλυ ὂν ἠσέλγαινεν. Ἡ παιδικὴ ἐκπαίδευσις τῶν πενεστέρων πολιτῶν, οὓς ἡ πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν τοῦ βίου ἐπιτηδείων μέριμνα ἀπέκλειεν ἀπὸ τῶν ἐλευθεριωτέρων σπουδασμάτων, συνίστατο εἰς τὰ στοιχειώδη σχεδὸν μαθήματα, δι' ὧν παιδευθέντες προσήρχοντο μετ' ὀλίγον εἰς τέχνην τινὰ, ὅπως δύνωνται ἐξ αὐτῆς ἵνα χρηματίζωνται. Ἐὰν δέ τις πατὴρ παρημέλει τὴν εἰς τοιαύτην τινὰ τέχνην ἐγκατάστασιν τοῦ υἱοῦ του, ἐσυγχώρουν ἀμοιβαίως οἱ νόμοι ἵνα καὶ ὁ υἱὸς οὗτος λελυμένος ἦναι τοῦ καθήκοντος τοῦ τρέφειν τὸν τοιοῦτον πατέρα ἐν τῷ γήρατι, ὁμοίως ὡς καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ προαγωγευόμενος. Τῆς ἐλευθεριωτέρας ἀγωγῆς, τῆς ὁποίας ἐγεύοντο συνήθως

Σημ. (α). Τὸ ὑπὸ πολλῶν λεγόμενον, ὡς ὅσοι Ἀθηναίων εἰσὶν ἀγαθοὶ, διαφερόντως εἰσὶ τοιοῦτοι, δοκεῖ ἀληθέστατα λέγεσθαι· μόνοι γὰρ ἄνευ ἀνάγκης αὐτοφυῶς καὶ οὔτι πλαστῶς εἰσὶν ἀγαθοὶ (Πλάτων ἐν νόμοις I. σελ. 642.)

ὀλίγοι ἐν εὐτυχεστέρᾳ τύχῃ γεννηθέντες, δύο ἦσαν τὰ μέρη, ἡ μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ, ἡ μὲν εἰς καλλιέργιαν τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ εἰς ἄσκησιν τοῦ σώματος συντείνουσα, διὰ τῆς ἴσης καὶ ὀρθῆς τῶν ὁποίων συγκεράσεως καὶ συγκοινωνίας ἀπετελοῦντο ἄνδρες κατά τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνευμα ἐξ ἴσου ὑγιεῖς, ὡραῖοι, ἰσχυροὶ καὶ, ὡς οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον, καλοκἀγαθοί. Τῆς μουσικῆς ἐκπαιδεύσεως τὰ θεμέλια ἐτίθεντο ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου τῆς ἡλικίας ἔτους παρὰ τῷ γραμματιστῇ (α). Οὗτος διὰ συνειλεγμένων μαθημάτων ἐξήσκει τὰ παιδάρια εἰς τὴν ἐκμάθησιν ποιητικῶν βιβλίων εἴτε αὐτὸς ὑπαγορεύων, εἴτε τῶν παιδαρίων ὑπαναγινωσκόντων ἐκ γραπτοῦ εἴτε καὶ ἐπαναλμβανόντων. Τὰ δὲ συνήθη συγγράμματα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ἀσκήσεις ταύτας ἐκτὸς τοῦ Ὁμήρου ἦν καὶ ὁ Ἡσιόδος, ὁ Θέογνις, ὁ Φωκυλίδης καὶ οἱ ὅμοιοι τούτων ποιηταί, οἵτινες διὰ τῶν σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδαγμάτων καὶ παραδειγμάτων ἔτρεφον τὰς ψυχὰς τῶν νέων (β). Οἱ τὰ γράμματα ταῦτα διδάσκοντες φαίνεται ὅτι παρέδιδον καὶ τὸν ἀριθμιτικὸν ὑπολογισμόν. Δημοσίως ἐγκατεστημένοι γραμματοδιδάσκαλοι δὲν ἦσαν, ἀλλ'

Σ. Μ. (α). Ὁ γραμματιστὴς ἦν παρ' ἀρχαίοις ὅ,τι σήμερον ὁ παρ' ἡμῖν δημοδιδάσκαλος· διότι οὐδὲν ἄλλο ἐδίδασκεν, ἢ τὴν τέχνην τοῦ γράψαι καὶ ἀναγνῶναι· (Ἀριστ. Τοπ. VI. 5, καὶ Ἀσωπίου. Γραμματολ.

Σ. Μ. (β) Εἴθε καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς τούτων ἀπογόνοις νὰ εἰσαχθῇ ἡ τοιαύτη τοῦ διδάσκειν τὴν ἀπαλὴν ἡλικίαν μέθοδος, ἡ τὴν ἠθικὴν μᾶλλον διάπλασιν σκοποῦσα, καὶ νὰ ἀφεθῶσιν εἰς ἄλλας ἡλικίας αἱ μεταφυσικαὶ καὶ φιλολογικαὶ γνώσεις, αἱ σήμερον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διδασκόμεναι ἀκάρπως καὶ ἀσκόπως.

οἱ βουλόμενοι καὶ παρὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ἄξιοι νομιζόμενοι ἤνοιγον γραμματοδιδασκαλεῖον, διατηρούμενοι διὰ τῶν διδάκτρων τῶν μαθητῶν· ἐφυλάττετο δὲ ὑπὸ τῶν νόμων, ὅπως μὴ ἐν τοῖς σχολείοις διὰ διαφθορᾶς τινὸς μιαίνωνται οἱ παῖδες.

§. 83.

Ἀκολούθως ἀγόμενοι πρὸς τὸν κιθαριστὴν ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὴν τέχνην τοῦ ψ ά λ λ ε ι ν καὶ ᾄ δ ε ι ν, καθ' ὅσον ἀναγκαῖον ἦν πρὸς ἐλευθερίαν καὶ ἔντιμον τοῦ πνεύματος ψυχαγωγίαν. Ἐπειδὴ ἡ ἀκριβεστέρα ἐκείνη καὶ ἐπιπονωτέρα χρῆτις τῆς τέχνης ταύτης φαίνεται ὅτι παρημελεῖτο ὑπὸ τῶν μὴ ἐπ' ἄλλῳ ἢ ἐπὶ διασκεδάσει μετερχομένων αὐτήν. Ἄσματ δὲ πρὸς διάπλασιν καὶ κόσμησιν τῆς ψυχῆς τὰ μάλιστα συντελοῦντα καὶ διὰ τῆς φωνῆς καὶ τῶν αὐλῶν δυνάμενα νὰ καταπραΰνωσι καὶ μαλακύνωσι πάσας τὰς ἀδυναμίας τῆς φύσεως ἐνόμιζον οἱ Ἕλληνες τὰ λυρικὰ, ὧν ἡ ἀρετὴ σύμπασα καὶ ἡ καλλονὴ τελείως καὶ ὀρθῶς νὰ αἰσθανθῇ ἀδύνατον ἄνευ τοῦ ᾄσματος. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ ἀπεδέχοντο τὴν χρῆσιν τῆς κιθάρας μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ αὐλοῦ, προσέχοντες ὅπως μὴ ἡ παρακολουθοῦσα πάντοτε κιθάρα καταστᾶσα κυρία καὶ ἐπικρατήσασα τοῦ ᾄσματος βλάψῃ αὐτό· ῥυθμοὺς δὲ τοῦ ᾄδειν μετεχειρίζοντο οὐχὶ τοὺς ἀκολαστότερον σκιρτῶντας, οὐδὲ τοὺς διὰ τεχνητῶν καλλωπισμάτων τὴν φυσικὴν καὶ ἁπλῆν τῶν μελῳδημάτων καλλονὴν φορτίζοντας, ἀλλὰ τοὺς μετὰ εὐπρεπείας καὶ σοβαρότητος τὴν φωνὴν τοῦ ᾄδοντος ὑπὲρ τὴν ταπεινότητα τῆς ὁμιλίας ἐξαίροντας (α). Εἰ καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους

Σ. Μ. (α). Ὅσον καθηδύνεταί τις ἐμβλέπων εἰς τὸν

ἡ διαφθορὰ ἐκείνη καὶ ἡδυπάθεια, ἡ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ τὰ μάλιστα καὶ παρὰ τοῖς Αἰολεῦσιν ἐξεγερθεῖσα οὐχὶ ὀλίγους καὶ ἐν Ἀθήναις εὗρεν ἐραστὰς, ὅπου καὶ αὐτοὶ πλέον οἱ ποιηταὶ, ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀγνότητος καὶ αὐστηρότητος παρεκκλίναντες, ἤρξαντο νὰ συνθέτωσι τὰς ᾠδὰς αὐτῶν πρὸς τὴν νέαν ταύτην μαλθακότητα καὶ γλυκύτητα.

Τὴν δὲ γυμναστικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων εἶχον οἱ παιδοτρίβαι, αἵτινες οὐχὶ μόνον διὰ διαφόρων εἰδῶν ἐξασκήσεων, ἀλλὰ προσέτι καὶ διὰ προσφυοῦς μέτρου τροφῆς καὶ θεραπείας καὶ διὰ συγκεράσεως τῶν κόπων καὶ τῆς ἡσυχίας τὴν ὑγιείαν τοῦ σώματος μετὰ εὐρωστίας καὶ τὴν εὐκινησίαν μετὰ εὐπρεπείας παρεσκεύαζον. Διότι τὴν σπουδὴν τῶν ἀθλητῶν οἱ νουνεχέστεροι ἀπεδοκίμαζον, ὡς περιστρεφομένην περὶ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τὴν μὴ ἐξίσου αὔξησιν αὐτῶν, οὐδαμῶς ἢ ἐλάχιστον φροντίζουσαν περὶ τῆς εὐεξίας ἢ τῆς εὐπρεπείας, τὰς δὲ ψυχὰς διὰ τῆς ἐξόχου τοῦ σώματος φροντίδος ἢ ἐξαφανίζουσαν ἢ ἐξαγριαίνουσαν. Τοὐναντίον δὲ ἡ ἔμφρων αὕτη τῶν γυμνασίων ἐκπαίδευσις μετὰ τῆς ἰσχύος καὶ εὐεξίας τῶν σωμά-

---

οὗ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Προταγ. σελ 326 λέγει « ἐπειδὰν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ὦσι εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται ». Εὐχόμεθα λοιπὸν ὅπως οἱ τὰ τῆς παιδείας τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων διέποντες ὑπογραμμὸν καὶ τύπον ἔχωσιν τοὺς προγόνους ἡμῶν μᾶλλον καὶ πρὸς τούτους καὶ ἡμᾶς ἁρμόζωσιν.

των ἐνομίζετο ὅτι προσέθετε καὶ εἰς τὰς ψυχὰς ἰσχύν τινα καὶ προθυμίαν, καὶ ἐκείνη ἡ ἐν πάσῃ περιστάσει, ἐν τῇ στάσει, ἐν τῇ κινήσει, ἐν τῷ βαδίσματι ἄσκησις τοῦ ἐντίμου καὶ εὐπρεποῦς δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ τρέφῃ καὶ παροξύνῃ τὴν τῆς τοιαύτης τιμῆς καὶ εὐπρεπείας αἴσθησιν καὶ σπουδὴν καὶ εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν. Τί εἶπω δὲ περὶ τῆς εὐθύμου καὶ ἱλαρᾶς τῶν συμπαικτόρων πρὸς ἀλλήλους καὶ τῶν συναγωνιζομένων ἀναστροφῆς, ἥτις καὶ τὸν τῶν παίδων βίον διὰ νεανικῆς χάριτος, οἷον ἄνθους τινὸς ἐκόσμει, δι' ἐντιμοτάτης ἀμίλλης ἐνέπλήρου, καὶ τῆς μελλούσης μεταξὺ ἀνδρῶν φιλίας στερεώτατα θεμέλια ἔθετεν. Ἐὰν δέ τις εἰς τὰ καλὰ ταῦτα ἀντίταξῃ τὰ ἐκ τῶν γυμνασίων, ὡς λέγουσιν, ἀναφυόμενα ἐνίοτε κακὰ, ὅτε ἡ γυμνὴ τῶν νεανικῶν σωμάτων ὡραιότης ἄνευ καλύμματος προσβλεπομένη καὶ ἀτίμους ἐν ταῖς ἐσχραῖς ψυχαῖς ἐπιθυμίας ἠδυνήθη νὰ ἐξάψῃ, ἠδύνατο βεβαίως νὰ γείνῃ τοῦτο, καὶ ἐγίνετο ἴσως οὐχὶ σπανίως· ἀλλ' ἠδύνατο προσέτι νὰ προφυλάττηται τοῦτο ὡς πλεῖστον καὶ διὰ τῆς σοβαρότητος τῆς παιδεύσεως, ἠδύναντο δὲ καὶ καθαροὶ νὰ ὦσιν καὶ ἔντιμοι ἔρωτες παίδων, ἠδύναντο ψυχαὶ ἐν ὡραίῳ σώματι ὡραῖαι, ἠδύναντο καὶ σώματα νὰ ἀγαπῶνται, καθ' ὃν τρόπον ἡμεῖς Ἑρμοῦ τινος ἢ Ἀπόλλωνος τὴν διὰ λίθου ἐκτυπωθεῖσαν καλλονὴν ἀγαπῶμεν, ἣν βεβαίως θείαν καλλονὴν οἱ νόες τῶν ἀριστοτεχνῶν δὲν ἤθελον δυνηθῆ ποτε νὰ συλλάβωσιν, ἐὰν δὲν ἀνετρέφοντο καὶ διεθερμαίνοντο διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς θεωρίας τοῦ ἀνθρωπίνου κάλλους. Ἐπισημότατα ἐν Ἀθήναις γυμνάσια καὶ ἀρχαιότατα ἦσαν τρία, ἐκτὸς τῆς πόλεως πάντα κείμενα, ἡ Ἀκαδημία, τὸ Λύκειον καὶ τὸ Κυνόσαργες. Ἐκ τούτων

ἡ Ἀκαδημία ἀπεῖχεν ἓξ σχεδὸν στάδια ἀπὸ τῆς πόλεως πρὸς τὸν Κολωνὸν, ἀπὸ Ἀκαδήμου τινὸς ἥρωος ἢ ἱδρυτοῦ ὀνομασθεῖσα, καὶ ὑπὸ Ἱππάρχου υἱοῦ τοῦ Πεισιστράτου διὰ τείχους περιζωσθεῖσα κατεκοσμήθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Κίμωνος δι' ἀφθόνων μετοχετεύσεων ὕδατος καὶ διὰ δενδρώνων καὶ τερπνοτάτων κήπων καὶ πλείστων τῶν θεῶν καὶ ἡρώων βωμῶν, καὶ ναϊδίων. Τὸ Λύκειον πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος ἢ Λύκου ἥρωος, υἱοῦ τοῦ Πανδίωνος, εἰς τὰ ῥεῖθρα τοῦ Κηφισσοῦ κείμενον, πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ᾠκοδομήθη, ὡς λέγουσιν, ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἢ ὡς ἄλλοι παραδίδουσιν ὑπὸ τοῦ Περικλέους, μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἀνεκαινίσθη καὶ διεκοσμήθη. Τὸ δὲ Κυνόσαργες οὐχὶ μακρὰν τοῦ Λυκείου ἱεροῦ πρὸς τὴν Διομηδείαν στοὰν μετὰ τοῦ Ἡρακλέους κείμενον ὠνομάσθη, ὡς λέγουσιν, οὕτως εἰς μνήμην μυθώδους τινὸς θυσίας καὶ ἐκστρεβλωθέντων κυνηγῶν ὑπὸ λευκῆς κυνός. Τὸ γυμνάσιον τοῦτο ἀνῆκεν ἰδίως εἰς τοὺς νόθους πρὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τοῦτο δὲν διετηρήθη. Τὰ δὲ ἐκτὸς τούτων μνημονευόμενα γυμνάσια, τὸ Διογένιον, τὸ Πτολεμαϊκὸν, εἰσὶ μεταγενέστερα. Διάφοροι δὲ τῶν γυμνασίων ἦσαν αἱ παλαῖστραι, ὁποῖαι μνημονεύονται τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ Ταύρου, τοῦ Σιβύρτου, ἐν αἷς οὔτε πάντα τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις γυμνάσματα ὑπῆρχον, οὔτε δημοσίως, ὡς ἐν ἐκείνοις, ἀλλ' ἰδιωτικῶς φαίνεται ὅτι ἐξήσκουν τὸ ἔργον τοῦτο, εἰ καὶ ἦσαν παλαῖστραι καὶ δημόσιαι καὶ μετὰ γυμνασίων συνδεδεμέναι ἢ μέρη τῶν γυμνασίων ἀποτελοῦσαι.

§. 85.

Ἐφ' ὅλης δὲ τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς ἦσαν ἰδίως

διωρισμένοι παρὰ τοῦ δημοσίου δέκα παιδαγωγοί, οἵτινες σωφρονισταὶ ἐκαλοῦντο, ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἐπιτηρήσεως καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, οὗτινος ἡ ἐξουσία ἐξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ θέματος τούτου. Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας καθεστώτων δημοσίων σωφρονιστῶν, ἕκαστος τῶν παίδων εἶχε καὶ ἴδιον ἑαυτοῦ παιδαγωγὸν ὑπὸ τῶν γονέων του προσλαμβανόμενον, ὅστις ὤφειλε καὶ εἰς τὸ σχολεῖον νὰ συνοδεύσῃ τὸν παῖδα καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν πάλιν νὰ τὸν ἐπανάγῃ, καὶ ἐν γένει ὁσάκις ὁ παῖς ἐπορεύετο εἰς δημόσια μέρη, οὗτος ὤφειλε νὰ ἦναι προσκεκολλημένος εἰς τὸ πλευρόν του, ἵνα μὴ δύνηται οὕτως ὁ παῖς νὰ ἀσχημονῇ, ὑπὸ τὰ βλέμματα ὢν εἴτε τῶν γονέων, εἴτε τῶν ἀρχόντων εἴτε καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ. Οἱ παιδαγωγοὶ ἐξελέγοντο ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δούλων, ὁσάκις δὲ δὲν ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ ἐξ αὐτῶν τινα δεδοκιμασμένης πίστεως καὶ χρηστότητος ἐλάμβανεν ἐκ τῶν εἰς ἄλλας ἤδη ὑπηρεσίας καταστάντων ἀνικάνων εἴτε διὰ τὴν ἡλικίαν εἴτε καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν, ὧν ὅμως φυσικῶς δὲν ἠδύνατο ἡ ἐπὶ τῶν παίδων ἐπιῤῥοὴ εἰμὴ λίαν ἀσθενὴς νὰ ἦναι, καὶ ἡ ἐπιτήρησις ἐπομένως φαινομένη καὶ οὐχὶ πραγματική. Μὴ ἀρκουμένη δὲ ἡ πολιτεία εἰς πάντα ταῦτα εἶχεν ἐπιστήσει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ὄμμα τοῦ νόμου φύλακα κατὰ τῆς διαφθορᾶς τῶν νέων καὶ ἐπιμελέστατα ἐφυλάσσοντο αἱ περὶ αὐτῶν διατάξεις· οἷον ἵνα μή τις εἰς τὰς παλαιστρικὰς καὶ γυμναστικὰς ἀσκήσεις δοῦλος λαμβάνῃ μέρος, ἵνα μὴ ἐρῶσι τῶν ἰθαγενῶν παίδων, ἵνα μὴ τὰ σχολεῖα ἀνοίγωνται πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἡλίου, μηδὲ κλείωσι μετὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀκμαῖοι τὴν ἡλικίαν νέοι εἰς τὰ σχολεῖα τῶν παίδων εἰσέρχωνται,

μηδὲ μετὰ τῶν τὰς διακοπὰς τῶν Μουσείων καὶ Ἑρμαιῶν πραττόντων ἀναμιγνύωνται, καὶ ἄλλαι τοιούτου εἴδους διατάξεις· εἰ καὶ αἱ πλεῖσται τούτων οὐχὶ πλέον τῆς τοῦ Σωκράτους ἐποχῆς βλέπομεν ὅτι διετηρήθησαν, καθ' ἣν πᾶσα ἡ ἀρχαία ἐκείνη τῆς ἀγωγῆς αὐστηρότης δι' ὅλων τῶν μέσων ἐχαλαρώθη καὶ ἀφέθη.

§. 86.

Ἐκρατοῦντο δὲ οἱ παῖδες ἐν τῷ κύκλῳ τούτῳ τῆς μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς παιδεύσεως μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ σχεδὸν δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας των, ὑποχρεούμενοι ὅπως τὰ δύω ταῦτα τελευταῖα ἔτη ἀφιερῶσιν τὰ μάλιστα εἰς τὰ γυμνάσια, ἵνα κάλλιον παρασκευασθέντες ἀναδεχθῶσι μετ' ὀλίγον τὰς ἐκστρατείας, περιπολοῦντες τὸ πρὶν μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους τὴν Ἀττικήν. Ἀλλὰ πολλοὶ μὴ εὐχαριστούμενοι εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκείνην ἐκπαίδευσιν, ἐσπούδαζον ὅπως καρπωθῶσιν καὶ ἄλλων εἰς τοὺς δύω τούτους κλάδους τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς ἀναγομένων μαθητάτων, οἷον τῆς ὁπλομαχίας, ἥτις ἤρξατο σπουδαζομένη ὑπὸ τῶν νέων ἐπὶ Σωκράτους, εἰς τὰ τῆς γυμναστικῆς ἀνήκουσα μαθήματα, τῆς γεωμετρίας, καὶ ἄλλων μαθημάτων, εἰς τὰ τῆς μουσικῆς ἀνηκόντων, τῆς ζωγραφικῆς, ῥητορικῆς καὶ τέλος πάσης γνώσεως θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ σοφισταὶ πρὸς κοινὴν ἐκμάθησιν εἰς ποικίλας διελόντες διδασκαλίας, ἐδίδασκον ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ, ὧν αἱ σχολαὶ συνεχῶς κατεθαμίζοντο ὑπὸ νέων.

§. 87.

Ἡ δὲ τῶν παρθένων ἀγωγὴ οἰκιακὴ ἅπασα οὖσα καὶ μηδαμῶς τὴν διὰ γραμμάτων καὶ τῶν εὐγενῶν στέ-

ρων τεχνῶν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν σκοποῦσα ἀπέβλεπεν μόνον ὅπως ἀδιάφοροι ἀποβαίνωσι καὶ τῶν κακῶν παραδειγμάτων ἀδαήμονες. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκρατοῦντο αὗται ἐντὸς τῆς οἰκίας ἐπιβλεπόμεναι ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν, οὐδόλως ἢ σπανίως ἐπιτρεπομένης αὐταῖς τῆς εἰς δημόσια μέρη ἐξόδου των, εἰμὴ ὁσάκις προῦκειτο ἱεροτελεστία τις, ὅτε καὶ τότε μόναι δὲν ἐγκατελείποντο· διδασκάλους δὲν εἶχον εἰμὴ τὰς ἑαυτῶν μητέρας, καὶ τέχνας δὲν ἐμάνθανον εἰμὴ τὴν ἐριουργίαν καὶ ἄλλα τινὰ γυναικεῖα ἔργα. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τρυφερᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡλικίᾳ μετ' ἀνδρὸς συζευγνύμεναι, ὅντινα οἱ γονεῖς ἤθελον ἀποδεχθῇ, ταύτην καὶ μόνην εἰς αὐτὰς ἐπιβεβλημένην μέριμναν εἶχον, ὅπως ἀρέσκωσι δηλ. εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῶν, καὶ τὴν περὶ τὰ οἰκιακὰ οἰκονομίαν ὀρθῶς διαφυλάττωσιν. Διὸ εἰς ἥν τινα ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ νουνεχὴς ἤθελε τύχει, δι' ἔμφρονος λογικοῦ τὴν νεαρὰν καὶ ἀκαλλιέργητον τῆς γυναικὸς ψυχὴν διοικῶν, εὐκόλως καὶ αὐτὴ αὕτη ἀγαθὴ ἀπέβαινε, καὶ τῶν οἰκιακῶν ἐκείνων καθηκόντων χρηστὴ καὶ πιστὴ κοινωνός· ὡς δὲ παρὰ φύσιν καὶ ἀνοίκειος εἰς τὰς γυναῖκας ἐθεωρεῖτο ἡ εἰς τὰς ἀνδρικὰς ἀσχολήσεις καὶ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν ἀνάμιξις, οὕτω καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας παρὰ φύσιν ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπρεπὲς τὸ εἰς τὰ τῶν γυναικῶν ἀναμυγνύεσθαι αὐτούς· παρὰ τῇ τοῦ συζύγου ὅμως ἐξουσίᾳ ἔκειτοἡ τοσαύτη ἢ τοσαύτη ἁκάρου ἐπίτρεψις εἰς τὴν σύζυγόν του ἐλευθερίας καὶ δικαίου διότι οἱ νόμοι τοῦτο πρὸ πάντων ἐσκόπουν ἵνα μὴ ἀκολαστότερον καὶ ἀναιδέστερον ἐν τῷ δημοσίῳ στρέφωνται, μηδὲ νὰ ἀναδέχωνται ἄνευ τῆς αὐθεντίας τοῦ συζύγου ἔργα ὑπερβαίνοντα τὴν τιμὴν τοῦ ἑνὸς μεδίμνου. Αἱ δ' ἔντιμοι γυναῖκες ἐμποδίζοντο καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν ἠθῶν τοῦ φοιτᾷν εἰς τόπους δημο-

σίους καὶ ὑπ' ἀνδρῶν θαμιζομένους, μάλιστα δὲ σπανίως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ συνανεστρέφοντο μετὰ τῶν ξένων, καὶ εἰς τὰς συναταστροφὰς καὶ συμπόσια τῶν ἀνδρῶν οὐδέποτε παρευρίσκοντο.

Οὕτω λοιπὸν φρονίμως ἐστερεῖτο τὸ γυναικεῖον φῦλον τῶν πλείστων πραγμάτων, τῶν κοσμούντων καὶ ψυχαγωγοῦντων τὸν τῶν ἀνδρῶν βίον, οὐδ' ἠνείχετο ἡ ἀγωγὴ ἐκείνη τὰς ἀῤῥενωποὺς ἐκείνας Σπαρτιάτιδας παρθένους, οὔτε τὰς Λεσβίας ποιητρίας, ἀλλ' ἀγνοῶ διατὶ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἔζησαν ἐν Ἀθήναις ὀλιγώτεραι ἢ ἀλλαχοῦ χρησταὶ οἰκοδέσποιναι, αἰσχυντηλῶς καὶ ἁγνῶς βιοῦσαι, τὸν οἶκον αὐτῶν ὁμοφρόνως μετὰ τοῦ ἀνδρὸς κυβερνῶσαι, εἰς τοὺς συζύγους προσφιλεῖς, εἰς τὰ τέκνα σεβασταί.

§. 88.

Συνετίθεντο δὲ οἱ γάμοι συγκαταθέσει τῶν γονέων διὰ τῶν ἀῤῥαβώνων, μὴ ἀπολειπομένων καὶ τῶν νενομισμένων θυσιῶν καὶ ἱκετεύσεων πρὸς τοὺς θεούς, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ὁποίων ἐπιστεύετο ὅτι ἦν τὸ συνοικέσιον. Ἡ νέα νύμφη ἐξερχομένη τῆς πατρικῆς της φρατρίας εἰσήρχετο εἰς τὴν τοῦ συζύγου διὰ τὴν κοινωνίαν τῶν ἱερῶν, εἰς δὲ τοὺς φράτορας ἐδίδετο ἑστίασις, γαμήλια καλουμένη. Προῒξ ὡρίζετο κατ' ἔθος, ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ τοσοῦτον ἀναγκαία, ὥστε ἄνευ αὐτῆς νὰ μὴ θεωρῆται νόμιμος ὁ γάμος. Ταύτης τὴν κυριότητα καὶ χρῆσιν εἶχεν ὁ ἀνὴρ, ἀλλ' οὕτως ὥστε, ἐκτιμήσεως γενομένης, νὰ μὴ ὑποθηκεύηται κτῆμα ἐλάσσονος τιμῆς, ἵνα, διαλυθέντος ἕνεκα θανάτου τοῦ συζύγου ἢ διαζεύξεως τοῦ γάμου, ἐξασφαλίζηται εἰς τὴν σύζυγον ἢ τοὺς συγγενεῖς αὐτῆς ἡ ἀνάσωσις τῆς προικός. Διάζευξις δὲ ἐγίνετο ἢ συγκαταθέσει τῶν συζύγων, ἢ οὕτως, ὥστε ὁ ἀνὴρ

ἀπέμπετο τὴν σύζυγόν του, ἢ ἡ γυνὴ ἀπέλειπε τὸν σύζυγόν της. Συγκατατιθεμένων τῶν συζύγων ἐπὶ τῇ διαζεύξει δὲν παρενέβαινε ποσῶς τὸ δικαστήριον, καθὼς οὐδὲ ὁσάκις, ὡς φαίνεται, ἐνομίζετο εὔλογον εἰς τὸν ἄνδρα νὰ ἀποπέμψῃ τὴν σύζυγον. Ἡ γυνὴ ὅμως νὰ ἀπολίπῃ τὸν ἄνδρα δὲν ἐπετρέπετο εἰμὴ ἐπιδεικνύουσα τὴν αἰτίαν ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος δι' ἐγκλήσεως, ἥτις ὑπ' αὐτῆς ταύτης, οὐχὶ δι' ἄλλων, οἱ νόμοι ἐκέλευον νὰ εἰσαγγελθῇ. Ἵνα δὲ αἱ ἐπίκληροι, ἃς αὐτοὶ οἱ πλησιέστατοι συγγενεῖς ἐπετρέπετο ἢ ἐπεβάλλετο νὰ νυμφεύωνται, μὴ ὦσιν ὑποκείμεναι εἰς τὰς ἀδικίας τῶν συζύγων, ἠδύνατο ὁ βουλόμενος ἄνευ κινδύνου τινὸς διὰ τὴν ἀγωγὴν νὰ διώξῃ αὐτοὺς ἐπὶ κακῇ μεταχειρίσει αὐτῶν (κακώσει), καὶ ποινὴ νὰ ἐπιβληθῇ ἀνάλογος τοῦ μεγέθους τῆς ἀδικίας. Ἐπετρέπετο προσέτι τῇ ἐπικλήρῳ, ἥτις ὑπ' ἀνδρὸς ἤθελον ἀναγκασθῇ εἰς τὸ δυσχερὲς γαμήλιον ἔργον, ἐξ ἄλλου οὑτινοσδήποτε, ἐκ τῶν συγγενῶν της τοὐλάχιστον, νὰ ζητήσῃ τεκνοποιΐαν, χωρὶς τοῦτο νὰ νομίζηται μοιχεία. Ἄλλοι δὲ νόμοι ἐκέλευον τὴν ὑπὸ τοῦ συζύγου ἀποπομπὴν τῆς μοιχαλίδος γυναικὸς καὶ στιγμάτισιν τῆς ἀτιμίας. Οἱ δὲ ἐπὶ μοιχείᾳ γαμετῆς συλλαμβανόμενοι ἀποινεῖ οἱ νόμοι ἐκέλευον νὰ φονεύωνται ὑπὸ τοῦ συζύγου, ἢ νὰ ἐξυβρίζωνται, ἢ νὰ δένωνται, ἢ νὰ τιμωρῶνται διὰ χρηματικῆς ζημίας. Αἱ σύζυγοι τῶν ἀνδρῶν διὰ τὴν μοιχείαν ἄλλως δὲν ἠδύναντο νὰ τιμωρηθῶσιν, εἰμὴ διὰ τῆς διαζεύξεως· ἀλλ' οὔτε οἱ ἐν παλλακείαις καὶ πορνείαις ἔρωτες διὰ νόμων ἀπηγορεύοντο, ὅσον καὶ ἂν ἀπεδοκιμάζοντο ὑπὸ τῶν ἠθῶν, οἱ δὲ νέοι, μήπω νυμφευθέντες, μετὰ πορνῶν διάγοντες ἐνομίζοντο ὅτι οὐδὲν τοσοῦτῳ αἰσχρὸν ἔπραττον, καὶ λέγεται ὅτι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ

Σόλωνος ἦν νενομοθετημένον, ὅπως, ἵνα ἔλαττον ἀθεμίτων ἐφίωνται, χαμαιτύπας δημοσίως ἔχωσιν. Ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἀρκούντως μαρτυρεῖται, ὑπῆρχον ὅμως ἀναμφιβόλως πάνυ πολλαί, τὸν χρηματισμὸν τοῦτον ἰδιωτικῶς ἐπιτηδεύουσαι, μέτοικοι, ἀπελεύθεροι ἢ θεράπεναι. Ἡ προαγωγία ὅμως ὅσῳ περιπεφρονημένη καὶ ἂν ἦτο, δι' ἀρκετῶν μαρτυριῶν τῶν κωμικῶν ἐπιβεβαιοῦται. Τὸ προαγωγεύειν ἰθαγενεῖς ἦτο θανάσιμον· τὸ δὲ ἐπὶ ἀκουσῶν ἀσελγαίνειν, ἔστω καὶ δούλων, ἐτιμωρεῖτο διὰ ποινῆς ἢ προστίμου. Οἱ ἀναιδεῖς ἐσημειοῦντο ἐπὶ ἀτιμίᾳ.

§. 89.

Ἡ δι' ἀτιμίας δὲ τιμωρία αὕτη, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου ὡς στήριγμά τι καταλληλότατον τῆς δημοσίας ἀγωγῆς ἐπιβαλλομένη, ἐκώλυεν ἐν γένει καὶ ἀπέτρεπε τοὺς πολίτας ἀπὸ τοῦ αἴσχους καὶ τῆς αἰσχουργίας. Διότι καὶ εἰς τὸν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ περιουσίαν κατασπαταλεύσαντα εἰς ἡδονὰς καὶ κακὰς τέχνας, καὶ εἰς τὸν διὰ μὴ ἐντίμων μέσων πορίζόμενον τὰ ἑαυτοῦ ἐπιτήδεια, οἱ νόμοι τὴν ἀτιμίαν ἐπέβαλλον, καὶ εἰς τὸν μὴ τὰ ὀφειλόμενα καθήκοντα τοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς σεβασμοῦ ἐπιτελοῦντα, καὶ εἰς τὸν ἀπαρνούμενον τὴν στρατείαν, εἰς τὸν ἐν πολέμῳ ἄνανδρον καὶ φυγάδα, καὶ εἰς τὸν μὴ ἀποδίδοντα τὸ κατατεθειμένον, εἰς τὸν κλέπτην, εἰς τὸν ἀνακαλυπτόμενον ὡς καταχρηστὴν ἄρχοντα ἢ δικαστὴν, εἰς τὸν ψευδομάρτυρα, καὶ εἰς ὅσα ἄλλα τοιούτου εἴδους ἐγλήματα, τὰ ὁποῖα διεφθαρμένα καὶ φαῦλα τῶν πλημμελούντων τὰ ἤθη ἐξήγγελλον, ἅτινα συμφέρει νὰ ἀποκλείωνται ἀπὸ τῆς διαχειρίσεως τῆς πολιτείας, καὶ τῆς ἐξασκήσεως τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν. Καὶ ἵνα μή τις ἐλπίζῃ ὅτι ἀτιμώρητος ἤθελε μείνει,

τσιαῦτα πλημμελῶν, εἰς πάντας τοὺς πολίτας ἐπετράπη τὸ δημοσίως αὐτοὺς καταμηνύειν· ὅπερ, εἰ καὶ εἰς πλείστας πολλάκις συκοφαντίας παρεῖχεν εὐκαιρίαν, συνέτεινεν ὅμως ἄνευ ἀμφιβολίας καὶ εἰς ἀποτροπήν τινα τῶν κακῶν ἠθῶν, διότι τοὺς μὴ ἐπ' αἰσχρᾷ τινι πράξει φοβουμένους τὴν αἰσχύνην ἐχαλιναγώγει ὁ ἀείποτε παρὼν τῆς καταμηνύσεως φόβος. Εἰς τοῦτο συνέτεινέ ποτε καὶ ἡ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐξουσία καὶ τιμητικὴ αὐθεντία, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐῤῥέθη· καὶ ἀφοῦ αὕτη, μεταβληθείσης τῆς καταστάσεως τῆς πολιτείας, ἤρξατο σμικρυνομένη καὶ ἐξεφανιζομένη, αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἐλευθερία, ἡ τὸν Ἄρειον Πάγον μὴ ἀνεχομένη, ἠνέχθη ἕτερόν τι εἶδος ἐπικρίσεως τῶν ἠθῶν, πάνυ διάφορον αὐτοῦ, ἐν σκηνῇ δημοσίως ἀσκούμενον, καθ' ὃ πᾶς ὁ διά τινος αἴσχους ἢ ὀνείδους ἐπισεσημασμένος κατεστηλιτεύετο ὑπὸ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας διὰ τῶν ποιητῶν. Καί τοι δὲ πολλάκις ἡ κωμῳδία αὕτη, τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην τοῦ λέγειν ὑβριστικῶς καὶ ἀκολάστως καταχρωμένη, κατέθραυσεν τὴν ἐπὶ τῆς ἐπικρίσεως τῶν ἠθῶν δύναμιν ἑαυτῆς, καὶ εἰς πράγματα καὶ λέξεις αἰσχρὰς ἀναμιγεῖσα, τὸν γέλωτα ἁπλῶς τοῦ ταπεινοῦ ὄχλου προκαλοῦντα, κατημαύρωσε τὰ καλὰ αὐτῆς, οὐδεὶς ὅμως θέλει εἴπει ὅτι οὐδαμῶς ἐκ ταύτης ἐπέῤῥευσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ χρηστὰ ἤθη, εἰ μὴ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν σημερινὴν τῶν λέξεων μᾶλλον ἢ τὴν τῶν ἔργων αἰσχυμοσύνην ἐκτιμᾶται.

§. 90.

Ταῦτα λοιπὸν πάντα εἰσὶ τὰ διὰ τοῦ φόβου τῶν ποινῶν, τῆς ἀτιμίας καὶ τοῦ χλευασμοῦ συντελοῦντα εἰς περιστολὴν καὶ κολασμὸν τῶν ἠθῶν, ὧν ἕτερα πάλιν οὐχὶ ὀλίγα ἦσαν παρεσκευασμένα πρὸς διάθρε-

ψιν καὶ παρόρμησιν τῆς ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς αἰσθήσεως καὶ ἐξόχου ἀγάπης τοῦ εὐπρεποῦς καὶ ἐντίμου. Ἐκ τούτου δὲ τὰ ἔργα πρῶτον τῆς τέχνης ἀναφέρομεν, τὰ καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ δημοσίοις τόποις πλεῖστα καὶ ὡραιότατα, ὧν ἡ καθημερινὴ θέα ἀδύνατον ἦν ἵνα μὴ ἐπιφέρῃ, ὥστε αὐτὸ τοῦτο, αὐτὴ αὕτη, ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐκείνων ὁμολογουμένῃ καλλονὴ, νὰ μὴ εἰσδύσῃ κατὰ μικρὸν καὶ εἰς τὰς φρένας αὐτῶν, καὶ νὰ μὴ ἐνατυπώσῃ εἰς τὰς ψυχάς των τὸν κανόνα καὶ τύπον τῆς ὀρθῆς κοσμιότητος καὶ μετριοφροσύνης, τῆς κομψότητος καὶ ἀξιοπρεπείας. Συνέβαινε δὲ ὅπως καὶ ἀπετελεσματικώτερα ἀποβαίνωσι ταῦτα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διότι δὲν προὔκειντο τέρψεως ἕνεκεν μόνον, ἀλλὰ συνεδέοντο καὶ μετὰ θρησκευτικῆς ἰδέας, καὶ ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τοὺς θεούς. Καὶ ἀληθῶς δύναται λεχθῆναι, ὅτι ἡ ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων θρησκείᾳ ἔλλειψις τῶν ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ διδαγμάτων καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεσεως τοῦ λαοῦ ἀντεσταθμᾶτο καὶ ἀνεπληροῦτο διὰ τῶν δημιουργημάτων τῆς τέχνης. Ἐπειδὴ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις ἢ οὐδεμία ἦν ἢ διὰ τῶν μύθων διεφθαρμένη καὶ σκοτεινὴ, ἡ τέχνη ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκείνη βεβαίως ἥτις τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ τὰ ἡρῷα ἐκόσμει, πλήρης ἦτον ἀγνότητος καὶ εὐσεβείας, καὶ τὴν τῆς θείας φύσεως μεγαλοπρέπειαν ἐκείνην καὶ ὑπεροχὴν, τὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους σεβαστὴν καθιστῶσαν τοὺς θεοὺς, καθαρὰν καὶ ἀκήρατον ἐτήρει, καὶ τοσοῦτον ἐνεργότερον ἐπέτρεπεν αὐτήν, ὥστε ἀπορῶ ὁποῖόν τι νὰ εἴπω τὴν θειότητα πλησιεστέραν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἢ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν θειότητα προσῆγεν. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ μετὰ τῆς τέχνης χορείαν πρέπει νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ ἡ τρα-

γῳδία, ἥτις καὶ αὐτὴ ὅλη μετὰ τῆς θρησκείας ἦτο συνδεδεμένη καὶ εἰς τὰς νενομισμένας μόνον ἑορτὰς τῶν θεῶν προωρισμένη. Ἐπειδὴ ἡ ἀρχαία τῷ ὄντι ἐκείνη τραγῳδία, οἵαν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἀπειργάσαντο, ἐμβριθὴς καὶ σοβαρὰ, καὶ ἁγνῆς καὶ εὐπρεποῦς μεγαλοπρεπείας πλήρης, τί ἄλλο εἰμὴ ἐν θεοῖς καὶ ἥρωσι τὰς πράξεις καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου καὶ ἀληθῶς θείου νεύματος παριστῶσα, εἰς ὃ πάντα ὑποτεταγμένα εἰσὶ, καὶ διὰ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ὁποίου πᾶσα θρησκεία συνέχεται, ἐμβριθῶς καὶ λαμπρῶς τοὺς θεατὰς ἐδίδασκεν. Πιστευέτω δ' ὁ βουλόμενος ὅτι ἡ ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς θρησκείας καθεστῶσιν, ἐν ταῖς λατρείαις καὶ ἑορταῖς, ἡ ἱερότης ἐκείνη οὐχὶ τοσοῦτον πρὸς ὑγῖα καὶ καθαρὰν συνέβαλεν εὐσέβειαν, ὅσον εἰς δεισιδαιμονίαν μᾶλλον καὶ πρόληψιν, ἀλλὰ τὰ συνήθη ὅμως θεάματα καὶ οἱ ἀγῶνες, τῶν παντοειδῶν πραγμάτων ἡ ὡραία καὶ θυμηδὴς θέα, τῶν γυμνικῶν τεχνῶν καὶ μουσικῶν οἱ διαγωνισμοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ ἐκτρέφωσιν καὶ ἀνερεθίζωσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων τοὺς εὐγενεστέρους ἐκείνους τῆς φύσεως σπινθῆρας, οἵτινες τῶν ἀνθρώπινον βίον ἀπὸ τῆς ἀγριότητος καὶ βαρβαρότητος ἐλευθεροῦντες, καταυγάζουσιν διὰ τῶν ἐντίμων σπουδασμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας ψυχαγωγίας. Καὶ ὑπῆρξε βεβαίως οὐδὲν ἄλλο οὐδαμοῦ τοιοῦτον ἔθνος τοσούτῳ ἐξόχως διὰ τῶν σπουδασμάτων τούτων τιμηθὲν ἢ οἱ Ἀθηναῖοι, οὐδὲν ἔλαττον ἢ αὐτοὶ εἰς τὴν κοιλίαν καὶ τὴν ἀνελεύθερον τροφὴν παραδεδομένον, οὐδὲν ἐν τῇ τροφῇ καὶ καλλιεργίᾳ τοῦ σώματος καὶ ἐν πάσῃ οἰκιακῇ καὶ ἰδιωτικῇ διαίτῃ λιτοβιώτερον, καλλονῆς καὶ κομψότητος φιλοθηρότερον, συμπάντων τέλος τῶν πραγμάτων ἐκείνων, τῶν εἰς ἀνθρω-

πισμὸν συντελούντων ἢ ἐρωτικώτερον ἢ ἱκανώτερον.

§. 91.

Αἱ ἀρεταὶ λοιπὸν αὗται καὶ ἔτρεφον τὰς τέχνας καὶ ἐτρέφοντο ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν τεχνῶν, ἐν αἷς καὶ ἄλλας ἡ ἐλευθερία τοῦ λαοῦ καὶ ὁ τύπος τοῦ πολιτεύματος ἐδημιούργει καὶ ἐξέτρεφεν. Ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἡ εἰς τὴν πολιτείαν εἴσοδος εἰς οὐδένα διὰ τὴν πενίαν αὐτοῦ ἢ τὴν ἀσημότητα τοῦ γένους ἀπεκλείετο, καὶ ἔπαθλα καὶ τιμαὶ ἐν τῷ μέσῳ ἔκειντο, ἔντιμος ἐξεκαίετο ἐντεῦθεν ἅμιλλα ἁπάντων, ὅπως τὰς δυνάμεις αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐντείνωσιν, ὑπὸ τῆς πατρίδος των τιμῶνται, τὰ ἰδιωτικὰ καὶ οἰκογενειακὰ αὐτῶν συμφέροντα ἔλαττον τῶν τῆς πολιτείας προθύμως καὶ αὐτοβούλως ἀσπάζωνται, ἀνάνδρου καὶ ἀνωφελοῦς κρινομένου παντὸς τὴν πολιτείαν δι' ἔργων, διὰ συμβουλῶν καὶ θησαυρῶν ἀμελοῦντος νὰ ὑπηρετήσῃ. Ἐντεῦθεν εἶκοι μὲν διὰ φιλοπονίας, ἔξω δὲ διὰ δραστηριότητος τὰς δυνάμεις τῆς πολιτείας καὶ τὴν δόξαν ηὔξανον, καὶ τυχόντες τῆς ἡγεμονίας τῆς θαλάσσης καὶ τῶν φόρων τῶν πλείστων συμμάχων ἐκόσμουν διὰ τῶν θησαυρῶν τούτων καὶ ηὔξανον τὴν πολιτείαν, ἣν οὗτοι ἰδίᾳ προὐτίμων νὰ τιμῶσιν. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ κακὰ πρέπει νὰ ἀποσιωπηθῶσι, μεθ' ὧν τὰ καλὰ ἐκεῖνα ἀναμιγέντα καὶ μετ' ὀλίγον σχεδὸν καταβληθέντα βλέπομεν. Ἡ προπέτεια τοῦ πλήθους εἰς τὴν ταχυβουλίαν καὶ μεταβουλίαν, ἡ ἀκόρεστος αὐτοῦ τῆς δόξης καὶ κυριαρχίας ξένων πολιτειῶν ἐπιθυμία, ἡ ἀλαζονεία κατὰ τῶν ὑπηκόων, τὸ φιλύποπτον τῆς ψυχῆς του, ἐάν τι ἐφαίνετο δυνάμενον νὰ παραβλάψῃ κατά τι τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀχαριστία πολλάκις κατὰ τῶν ἀρίστως τὴν πατρίδα εὐεργετούντων, τὸ εὔπιστον εἰς τὰς συκοφαντίας, τὸ εἰς τὰς καταδίκας πρόθυμον,

ἡ ἐπὶ τῇ ἐξουσίᾳ τῶν ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν δυσανασχέτησις, τὸ εἰς τὰς τῶν κολάκων καὶ δημαγωγῶν σοφισείας ὑπήκοον. Καὶ βεβαίως ἡ πανολεθρία ἐν πρώτοις αὐτὴ τὴν πολιτείαν ἄρδην κατέστρεψε, καὶ τὴν ἀρχαίαν τῶν ἠθῶν χρηστότητα κατεμίανε ὅτε οἱ παρὰ τοῖς χρηστοῖς καὶ ἀδιαφθόροις μηδεμίαν αὔξησιν δυνάμενοι παρασχεῖν ἑαυτοῖς τὰ ἐλαττώματα τοῦ ὄχλου ἐκολάκευον, καὶ τροφὰς εἰς αὐτὰ προσέφερον, ὅπως πλεῖον δύνωνται οὗτοι. Ἐντεῦθεν στάσεις ἐξεγείροντο, αἵτινες τὰ πνεύματα τῶν πολιτῶν ἀποσπῶσαι ἀπὸ τῆς περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας μερίμνης, εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ὠφέλειαν μετέστρεφον, σπουδάζοντες εἴτε τοὺς ἀντιπάλους νὰ καταπιέσωσιν, εἴτε ἀτιμωρητὶ ἀδικίας νὰ ἐπιφέρωσιν, εἴτε ἑαυτοὺς ἀπὸ τὰς τῶν ἄλλων ἀδικίας νὰ προφυλάξωσιν, εἴτε τὴν δύναμιν, τὰ πλούτη, τὰ εἰς αὐτοὺς πρόσφορα ἕκαστος νὰ αὐξήσῃ καὶ σὺν τῇ ζημίᾳ τῆς πολιτείας. Ἔτρεφε δὲ καὶ ἐθέρμαινε τὰ κακὰ ταῦτα αὐτὸ τοῦτο τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τοῦ συρφετώδους ἀστυκοῦ ὄχλου ἡ πληθὺς, ἧς οὐκ ἐλάχιστον μέρος οἱ χειροτέχναι καὶ ναῦται ἀποτελοῦντες, ἐπιῤῥεπεῖς εἰς ἀνελεύθερον χρηματισμὸν ἀνεπιτήδειοι δὲ εἰς ὀρθὸν πολίτου φρόνημα εὐκόλως παρεῖχον ἑαυτοὺς εἰς τὴν διαφθοράν. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς πλείους τούτων ἡ Ἀττικὴ οὐχὶ μήτηρ ἀλλὰ μητρυιὰ ὑπῆρξεν, ἀποδεχθεῖσα εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἀλλοδαποὺς, μετοίκους, ἀπελευθέρους καὶ πολιτείαν εἰς αὐτοὺς χορηγήσασα, ὧν τὸ ἦθος καὶ ἡ φύσις λίαν κατωτέρω ἦσαν τῆς τῶν ἰθαγενῶν ἐκείνων καὶ ἀρχαίων Ἀττικῶν φύσεως. Ἐντεῦθεν πάνυ ἀλλοία ἡ τοῦ λαοῦ ὄψις, τὰ ἤθη, καὶ ἡ ὁμιλία ἐν τῇ πόλει παρὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς, τῶν Ἀθηναίων, ὡς ὁ Δικαίαρχος λέγει, ἢ τῶν Ἀττικῶν. Οὗτοι μεγάθυμοι, ἀφελεῖς, χρηστοί.

ἐκεῖνοι κοῦφοι, ῥᾳδιοῦργοι, ἀδολέσχαι, διεφθαρμένοι τὰ ἤθη, φιλοδωρημάτων ἐφετικοί, πρὸς τὸ πολεμεῖν ἀνωθροὶ, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κραυγαστικοὶ καὶ ταραχώδεις, ἐν λόγοις γενναῖοι, πράγματι ἄνανδροι, τέλος ἐκεῖνοι, οὓς καθυποταγέντας τέλος καὶ τῆς κυριαρχίας καὶ ἐλευθερίας στερηθέντας οὔτε θαυμάσεις οὔτε τὸ παράπαν συναλγήσεις.

§. 92.

Ἀπὸ τῶν κακῶν δὲ τούτων, τῶν ἐκ τῆς πληθύος τοῦ ἀστυκοῦ ὄχλου προερχομένων, ἵνα δύνηται ἡ πολιτεία νὰ προφυλάττηται ἀνθίστατο καὶ αὐτῆς ταύτης ἡ κατάστασις, καθ' ἣν διὰ τὴν τοῦ Ἀττικοῦ ἐδάφους φύσιν εἰς τέχνας πλείστας καὶ βιοποριστικὰ ἐπιτηδεύματα καὶ θαλασσίας ἐμπορίας, καὶ διὰ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις εἰς κωπηλάτας, εἰς ναύτας, εἰς ναυτικοὺς στρατιώτας παρεῖχεν ἐργασίαν, ὥστε οὔτε νὰ ἐλλείπῃ ἡ ἀναγκαία εἰς τὰ πράγματα ταῦτα πληθὺς ἐπέτρεπεν, οὔτε, εἰ παρῆν, νὰ μὴ δύνηται οὐχὶ εὐκόλως διὰ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν δυνάμεων πολὺ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ νὰ ἰσχύῃ. Καὶ περὶ μὲν τῶν ναυτικῶν τῶν Ἀθηναίων ἀλλαχοῦ ὡμιλήσαμεν· τὸ δὲ Ἀττικὸν ἔδαφος στεῖρον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμολογεῖται καὶ μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου ποσοῦ παραγωγὸν, ἀλλὰ τὸ μεγαλείτερον κατ' ἔτος ποσὸν τοῦ σίτου εἰσεκομίζετο ἐξ ἄλλων μερῶν, ἐκ τοῦ Πόντου κατ' ἐξοχὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Συρίας, Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς. Ἵνα μὴ ἐλλείπῃ δὲ τὸ ποσὸν τοῦτο προέβλεπον οἱ νόμοι πρῶτον μὲν ὅπως μή τις πολίτης Ἀττικὸς ἢ μέτοικος ἀλλαχοῦ ἢ ἐν Ἀθήναις σῖτον κομίζῃ, μηδὲ δίδῃ τις ἐπὶ τόκῳ χρήματα εἰς ἔμπορόν τινα εἰμὴ ἐπὶ τῇδε τῇ συμφωνίᾳ, ὅπως τὸν διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων ἀγορασθέντα σῖτον καταγάγῃ

εἰς Ἀθήνας· εἶτα ὅπως οἱ ἀλλοδαποὶ ἐπίσης, οἱ ἐκ σίτου ναῦν τινα πεφορτισμένην ἐν τῇ Ἀττικῇ προσορμίσαντες, τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ ἐμπορεύματος, οὐδ' ὀλιγώτερον τῶν δύο τριτημορίων, πωλῶσιν ἐν Ἀθήναις, τέλος ἵνα μή τις παλιγκάπηλος πλέον τῶν πεντήκοντα φορμῶν (ψαθῶν παρ' ἡμῖν) ἀγοράσῃ, ἵναἔλαττον δηλ. χαλαπωτέρα εἰς τὸν λαὸν καθίσταται ἡ ἀπὸ τῆς σιτοδείας κερδοσκοπία· καὶ ἦσαν σιτοφύλακες καὶ ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου, τῶν νόμων τούτων φύλακες, καὶ σιτῶναι εἰς ἀγορὰν δημοσίου σίτου καὶ διανομὴν αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Εἶτα ξυλείας κατ' ἐξοχὴν ἐρευνῶντο οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς κατασκευὴν πλοίων, ὧν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ δὲν ὑπῆρχε παντελῶς ἀφθονία, ὡσαύτως καὶ πίσσαν, σχοινία, σίδηρον, χαλκὸν, τὰ ὁποῖα μέρος ἀπὸ τοῦ Πόντου καὶ Μακεδονίας, μέρος ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ ἄλλων μεσογαίων τῆς θαλάσσης νήσων συνεκομίζοντο. Ἔτι δὲ ταριχευτοὺς ἰχθύας ἐκ τοῦ Πόντου, οἴνους γενναίους ἐκ τῶν νήσων, λινὰ καὶ στρωμνὰς ἐκ τῆς Ἀσίας, ἀνδράποδα ἐκ τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θρᾳκίας καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ὧν ἡ ἀπαρίθμησις εἶναι μακρόν. Ἀντὶ τούτων δὲ τὰ ἐξαγόμενα καὶ συναλλαττόμενα μετὰ τῶν ξένων ἐμπορεύματα οὐδὲν σχεδὸν ἕτερον ἦτο δυνατὸν νὰ ὦσιν εἰμὴ ὅ,τι καὶ ἡ Ἀττικὴ γῆ παράγει, ἤτοι ἔλαιον καὶ ἰσχάδες. Ὅσῳ δὲ καὶ ἂν διϊσχυρίζονταί τινες ὅτι ἡ ἐξαγωγὴ τῶν ἰσχάδων ὑπηγορεύετο ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, δὲν φαίνεται ὅμως πολὺ πιθανόν. Τὸ ἔλαιον ὁμολογεῖται ὅτι ἐξήγετο, ἡ δὲ καλλιέργια καὶ διατήρησις τῶν ἐλαιῶν ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν νόμων ἐπετηρεῖτο. Τὸ δ' ἔξοχον τοῦ περιφήμου μέλιτος φαίνεται ὅτι δὲν παρεῖχεν λίαν μεγάλην πρόσοδον. Ἄλλων δὲ πραγμάτων, εἰς τὸν βίον ἀνηκόντων, ἡ Ἀττικὴ παράγει τοσαῦτα, ὅσα ἐπαρκοῦσιν εἰς

τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Ἀφθονώτερα ὅμως εἶχεν ἡ Ἀττικὴ τὰ μέταλλα, ὧν ἀξιοσημείωτά εἰσι ὁ Λαυριωτικὸς ἄργυρος καὶ ὁ μόλυβδος καί τινα εἴδη βαμμάτων, ὤχρα ἐν πρώτοις ἁπασῶν ἀρίστη, ὁ δὲ Πεντελικὸς καὶ Ὑμηττὸς πολυτιμοτάτην ἀφθόνως παρεῖχον λίθον.

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τῶν τεχνῶν καὶ ἐργοτεχνιῶν παντὸς εἴδους τὰ προϊόντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προσεφέροντο εἰς τὸ ἐμπόριον, καθ' ὅτι καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἀνάγκη εἰς αὐτὰ ἠνάγκαζε τούτους νὰ ἀσχολῶνται, καὶ ἡ φυσικὴ ἐντεχνία καὶ φιλοπονία αὐτῶν κατώρθου, ὥστε τὰ Ἀττικὰ ἐμπορεύματα διὰ τὴν ἔξοχον αὐτῶν καλλονὴν καὶ κομψότητα νὰ ὦσι παρ' ἅπασι τοῖς τότε λαοῖς οὐχὶ ἐν μικροτέρᾳ ἀβρότητι ἢ σήμερον τὰ Παρισσινὰ ἢ Λονδίνια. Ἐκ τούτων μνημονευτέα πρὸ πάντων εἰσὶν τὰ ὅπλα, καὶ ἄλλα ἐκ μετάλλων κατασκευαζόμενα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα, ἀγγεῖα καὶ κεράμεια σκεύη διὰ ποικιλμάτων καὶ γραφῶν κεκοσμημένα, ἐνδύματα καὶ ἄλλα ὑφαντὰ ἐργοτεχνήματα, ἔπιπλα παντοειδῆ τέλος καὶ βιβλία, ἐν οἷς οὐχὶ μόνον χάρται πρὸς γραφὴν ἦσαν παρεσκευασμένοι, ἀλλὰ καὶ γραπτὰ ὡς φαίνεται τὰ τῶν ποιητῶν καὶ ἄλλων φιλοπονήματα. Πρὸς τούτοις πολλοὶ ἐτρέφοντο καὶ διὰ ναυκληρίας καὶ μεταφορᾶς ἢ διαμετακομιδῆς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τῶν ἐμπορευμάτων, καὶ ἦτον ἐν Ἀθήναις οἷον κοινόν τι τῶν πλείστων ἐθνῶν ἐμπορεῖον, εἰς ὃ συνέῤῥεεν πᾶν τὸ γεννώμενόν που γῆς καλὸν, καὶ ἐντεῦθεν πάλιν εἰς διαφορωτάτας διεχεῖτο χώρας. Ὑπὸ τοῦ παντοειδοῦς λοιπὸν τούτου χρηματισμοῦ, τοῦ ἐν ἐμπορεύμασι καὶ ἐργοτεχνήμασι συνισταμένου, οὐχὶ μόνον ξένοι καὶ μέτοικοι εἰς τὰς Ἀθήνας συνεφείλκοντο, ἀλλὰ καὶ

πολῖται οὐχὶ ὀλίγοι ἄνευ αἰσχύνης τὸν βίον αὐτῶν ἀνεκούφιζον· Καίτοι δὲ οἱ ἔμποροι καὶ ἐργοτέχναι οὐδαμῶς ἐν τιμῇ ἐλογίζοντο, ἀδίκως βέβαια, δὲν ἀπεκλείοντο ὅμως παντάπασι τῆς πολιτείας, καὶ οὐδαμῶς περιεφρονοῦντο, ὅπερ ὁμολογεῖται συμβαῖνον ἐν ταῖς ἀριστοκρατίαις. Διότι τοιοῦτο ὄνειδος καὶ αἰσχύνην δὲν ἠθέλησαν οἱ νόμοι νὰ προσάψωσιν εἰς τὸν καπηλικόν τινὰ καὶ ἀγοραῖον χρηματισμὸν μετερχόμενον. Καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ μικρὰ τῶν πολιτῶν πληθὺς ἐκ τῶν τοιούτων συνίστατο ἀνθρώπων, οὓς ἐν καλῶς συγκεκερασμένῃ πολιτείᾳ οὐδεὶς φρόνιμος πολίτης ἤθελε συμβουλεύσει νὰ προσλάβωσιν εἰς τὸ πολιτικὸν σῶμα, διότι οὐδὲν ἕτερον ἦσαν οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἰμὴ χυδαῖοι ἐργοτέχναι καὶ βάναυσοι, κάπηλοι καὶ ναῦται, γένος ἀνθρώπων εὐκινήτων, ταραξιῶν, εἰς καινοτομίας τῆς πολιτείας ἕτοιμον, πρὸς φρόνιμον δὲ καὶ συνετὴν τῆς πολιτείας διοίκησιν οὐδαμῶς προσφυές, ὡς ἡ Ἀττικὴ ἱστορία διὰ πολλῶν παραδειγμάτων μαρτυρεῖ.

9. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ ΜΑΧΗΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

§. 93.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἧτταν αὐτῶν ἐξέπεσαν μὲν ἀληθῶς τῆς κατὰ θάλατταν ἡγεμονίας καὶ κυριαρχίας αὐτῶν ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δεσποζομένων νήσων, διέσωσαν ὅμως οὐδὲν ἧττον τοὺς νόμους καὶ τὸν τύπον τῆς πολιτείας των, χωρὶς νὰ ἐπιβληθῇ αὐτοῖς ὑπὸ Φιλίππου οὐδὲν ἐπαχθὲς καὶ σκληρὸν, εἰμὴ ὅπως συμμε-

τάσχωσι καὶ οὗτοι τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων συνεδρίου, ἐν Κορίνθῳ τῇ συμπράξει αὐτοῦ συγχροτουμένου, καὶ πλοῖα καὶ στρατιώτας δώσωσιν διὰ συνθήκης, ὧν ἡ χρήσις ἔμελλε γενέσθαι κατὰ Περσῶν. Κατὰ τοὺς προσεχεστάτους λοιπὸν μετὰ τὴν ἧτταν ἐκείνην χρόνους εἰρηνευμένοι καὶ ἥσυχοι λίαν εὐτυχῶς διῆγον οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπέχοντες παντὸς ὀλεθρίου εἰς τὴν πολιτείαν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων βουλεύματος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου· διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐνόμιζεν ὠφελιμώτερον τὸ συγχωρεῖν μᾶλλον ἢ τὸ τιμωρεῖν, καὶ τὰς ἀρχαίας συμφωνίας δὲν μετέβαλλεν· ὅθεν ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἠδυνήθησαν νὰ γένωσιν ἐπιλήσμονες τῆς ἀρχαίας αὐτῶν δόξης καὶ μεγαλειότητος, δὲν εἶχόν τι ὅμως ἵνα μεγάλως δυσανασχετῶσιν ἐπὶ τῇ καταστάσει ταύτῃ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπεναντίας ὑπῆρχον καὶ πολλοί, οἵτινες ἐκ παντὸς προσεπάθουν τρόπου νὰ διατηρήσωσι τὴν κατάστασιν ταύτην, καὶ νὰ συγκρατήσωσι τὴν πολιτείαν ἐν τῇ Μακεδονικῇ συμμαχίᾳ, εἴτε ὑπὸ τῆς ἡδύτητος καταθελγόμενοι τῆς ἡσυχίας, εἴτε δυσπιστοῦντες εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν πολιτῶν, διεφθαρμένοι διὰ προσφορῶν καὶ δωρημάτων ὑπὸ τοῦ νικητοῦ. Ἀποθανόντος ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσεν ἡ μερὶς ἐκείνη, ἥτις τὴν τιμὴν παρὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ἐπροτίμα, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν καὶ πολλὰ ἐφαίνοντο καὶ μέγιστα τὰ πρὸς ἀναδοχὴν τοῦ πολέμου ἐπιτήδεια, καὶ πλεῖστοι οἱ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας ὁμογνωμονήσοντες λαοὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὑπῆρξαν βεβαίως αἱ ἀρχαὶ τοῦ πολέμου λίαν γηθόσυνοι, ἀλλὰ λυπηρὸν ὅμως καὶ σκληρὸν τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτε, νικηθέντες ὑπ' Ἀντιπάτρου οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἠ-

ναγκάσθησαν νὰ ἀποδεχθῶσι συμφωνίας, ὁποῖαι ἤρεσκον εἰς τὸν νικητήν· ὅπως παραδώσωσι δηλαδὴ τοὺς εἰς τὸν πόλεμον καταπείσαντας αὐτοὺς ῥήτορας, ὅπως ἐγκαθιδρυθῇ Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐν Μουνυχίᾳ, ὅπως πληρωθῇ εἰς τὸν νικητὴν ποσότης τις χρημάτων ἐν τόπῳ τιμωρίας καὶ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου, τέλος ὅπως ἀποβάλωσι τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δίκαια οἱ ἔλαττον τῶν εἴκοσι μνῶν τετιμημένοι. Καὶ εὑρέθησαν οἱ ἔχοντες πλέον τῆς ποσότητος ἐκείνης οὐχὶ πλείονες τῶν ἐννεακισχιλίων ἀνθρώπων· οἱ δὲ λοιποί, περὶ τοὺς δωδεκακισχιλίους, ἐξεχώρησαν τῆς πόλεως, ἐξόριστοι ἄλλοι εἰς ἄλλας χώρας, καὶ οἱ πλεῖστοι ἀπεστάλλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου εἰς Θράκην.

§. 94.

Βραχυτάτην δὲ τῶν πραγμάτων μεταβολὴν ἐπροξένησεν ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου μεταξὺ Κασσάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος ἐξεγερθεὶς παρευθὺς πόλεμος, καθ' ὃν ὁ Πολυσπέρχων καταλαβὼν ταχέως τὴν πλείστην Ἑλλάδα, ἵνα εὐσταθέστερον προσοικειωθῇ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ὄχλου πανταχοῦ ἀπεκατέστησε, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἐξορισθέντας καταγαγὼν πάντας εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν δίκαια. Εἶχε κρατήσει ὅμως ὁ Κάσσανδρος τὴν Μουνυχίαν μετὰ τοῦ Πειραιῶς, καὶ, ἅμα νικήσας τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ ἀναλαβὼν τὴν πόλιν, νόμους ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, λίαν, κατὰ τοὺς χρόνους τῷ ὄντι ἐκείνους, ἀνεκτούς· ὅπως τὴν πόλιν, τὰ ὅπλα, τὰ πλοῖα, πάντα τέλος τὰ ἑαυτῶν ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν, φιλίαν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου καὶ πολέμου συμμαχίαν πιστῶς διατηρῶσι, τὴν Μουνυχίαν,

μέχρι τῆς ἐκπολεμήσεώς της κατέχωσιν οἱ στρατιῶται τοῦ Κασσάνδρου, ἡ πολιτεία νὰ κυβερνηθῇ κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον ἔχει τίμημα οὐχὶ ἔλαττον τῶν χιλίων δραχμῶν, τὴν δὲ ὑπερτάτην ἀρχὴν, οὐχὶ ἐνιαυσίαν ἀλλ' ἐπ' ἀδήλῳ χρόνῳ εἰς κατέχῃ ὑπ' αὐτοῦ τούτου διορισθείς, ὀνόματι ἐπιμελητοῦ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐπετράπη εἰς τὸν Δημήτριον, πολίτην Ἀττικὸν ἐκ τοῦ δήμου Φαληρου, τῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς τέχνης οὐχὶ μετρίως ἔμπειρον, διὰ τὴν χρηστότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν φρόνησίν του εἰς τοὺς πολίτας ἀρεστὸν, ὅστις ἐπὶ δέκα κατὰ συνέχειαν ἔτη ἐπεμελήθη τῆς πολιτείας καὶ τὰ κοινὰ ὑγιῶς διεχειρίσθη. Διωρίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ νομοφύλακες, οἵτινες ἀποστολὴν εἶχον καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχῶν τὴν διοίκησιν νὰ ἐπιτηρῶσι, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προσέχωσι, ἵνα μή τι ἐναντίον τῶν νόμων ψηφίζηται· οἱ γυναικονόμοι πρὸς περιστολὴν τῆς ἀσελγείας τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ὑπερφυῶν ἐν συμποσίοις δαπανῶν· νόμοι εἰσήχθησαν περὶ δαπάνης καὶ δικαστικοί· αἱ τῶν ῥαψῳδιῶν ἀπαγγελίαι ἐν τῇ σκηνῇ εἰσήχθησαν· τὰ εἰσοδήματα τῆς πολιτείας ηὐξήθησαν, ἡ πόλις διὰ πολλῶν ἔργων ἐκοσμήθη, δι' ἃ πράγματα ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς τῆς ἡγεμονίας ἐπιφανοῦς παρὰ τῶν πολιτῶν ἠξιώθη εὐνοίας καὶ ἀσυνειθίστων τιμῶν, εἰς τὸ ἔσχατον, ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβληθέντων τῶν ἠθῶν, τοσούτῳ μᾶλλον φθόνου καὶ ἀδοξίας ἐφειλκύσατο εἰς ἑαυτὸν, ὅσῳ μᾶλλον ἀνόμοιος ἑαυτοῦ αὐτὸς οὗτος καὶ τῶν νόμων του οὓς αὐτὸς εἰσήγαγε καταφρονητὴς ἀπέβη. Διὸ Ἀντιγόνου τὸν υἱὸν, τὸν Δημήτριον ἐκεῖνον, τὸν μετέπειτα καὶ πολιορκητὴν ἐπικληθέντα, ἐξ ἀπροόπτου μετὰ μεγάλου προσελθόντα στόλου καὶ ἄνευ

ἀντιστάσεως τοῦ Πειραιῶς κρατήσαντα ἐλευθερίαν εἰς τὴν πολιτείαν ὑπισχνούμενον μετὰ μεγίστης ἐδέξαντο εὐχαριστήσεως, καὶ ἀπελαθέντων τῶν Μακεδόνων κατεστάθησαν πάλιν ὑφ' ἡδονῆς ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ ὑπεράνθρωποι πρὸς τὸν Δημήτριον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀντίγονον τιμαί, αἵτινες τοσοῦτον πολλαὶ καὶ ἄμετροι ἦσαν, ὥστε εὐλόγως τῷ ὄντι ἐφαίνετο ὅτι ἔπραττον ἐκεῖνοι οἱ τῶν κλεινῶν Ἀθηναίων γόνοι ταῦτα οὐχὶ τόσον ἀνταμείβοντες τὴν χάριν ἐπὶ τῷ δωρήματι τούτῳ, ἀλλ' ἐκπληροῦντες πανθ' ὅσα οἱ ὑπὸ τὸν δούλιον περιελθόντες ζυγὸν ἐκπληροῦσιν. Ἡμεῖς ἐκ τῶν ἀναριθμήτων ἐκείνων δουλοπρεπειῶν δύο μόνον ἀναφέρομεν· ναοὶ εἰς τούτους καὶ ἱεροτελεστίαι ὡς πρὸς θεοὺς σωτῆρας ἐψηφίσθησαν, καὶ ἐνιαύσιοι ἱερεῖς διωρίσθησαν, ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ὁποίων τὰ ἔτη, ὡς πάλαι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, νὰ ὀνομάζωνται καὶ τῶν φυλῶν ὁ ἀριθμὸς ηὐξήθη, ὅπως νέαι δύο προστετῶσιν, ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων ὀνομασθεῖσαι, ἡ Ἀντιγονὶς καὶ Δημητριάς. Ηὐξήθη ἐντεῦθεν καὶ ὁ τῶν βουλευτῶν ἀριθμὸς, ἀνὰ πεντήκοντα ἐξ ἑκάστων παρεχομένων, ὅπως σύμπαντες ὦσιν ἑξακόσιοι, αἱ δὲ πρυτανεῖαι δώδεκα μηνιαῖαι· καὶ δὲν φαίνεται ἀμφίβολον ὅτι ἡ μεταβολὴ ἐκείνη ἀνῆκεν ἐπίσης καὶ εἰς πάσας ἐκείνας τὰς ἀρχὰς, αἵτινες συνείθιζον νὰ διωρίζωνται κατὰ φυλάς.

§. 82.

Μόλις ἐπὶ ἄλλους πολέμους προσκληθέντος τοῦ Δημητρίου, πόλεμον οὐχὶ νωθρῶς τετραετῆ ἐπολέμησαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν Κάσσανδρον, τῆς πολιορκίας τοῦ ὁποίου ἀπαλλαγέντες τέλος ὑπὸ τοῦ Δημητρίου, διὰ νέων αὖθις καὶ ἀνηκούστων τιμῶν ἐφόρτισαν αὐτὸν καὶ οἱονεὶ πρὸς ἑαυτοὺς αὐτοὶ οὗτοι δια-

μιλλώμενοι καὶ εἰς πᾶν κολακείας γένος ἐκκεχυμένοι εὔκολον βεβαίως καὶ πιθανὴν παρέσχον εἰς τὸν νεανίαν ἐκεῖνον καὶ βασιλέα τὴν ἀπολογίαν αὐτῶν, ἐμπαιζομένων καὶ ἐλεεινολογουμένων ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς θαυμασταῖς καὶ ἀνηκούστοις ἐκείναις θωπείαις καὶ ὑποκλίσεσι τῶν τοιούτων ἀνθρώπων. Μετ' οὐ πολὺ ἀποξενωθεισῶν τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀπ' αὐτοῦ, ἅμα ἡττηθεὶς ἐν Ἰψῷ κατέφυγεν μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας, παρέσχον ἀμέσως εἴσοδον εἰς αὐτὸν, μηδαμῶς φαινόμενοι ὅτι ἔμελλον νὰ ἀρνηθῶσιν εἰς αὐτὸν καὶ θείας τιμὰς, ὅτε μάλιστα καὶ μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον διέμεινεν ἡ ἱερωσύνη τῶν σωτήρων θεῶν. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγκαταλιποῦσα τὸν Δημήτριον καὶ δυσμενῆ πάντοτε ἔχουσα τὸν Κάσσανδρον ἡ πολιτεία ἐν ἴσῳ ἑκατέρωθεν φόβῳ καὶ κινδύνῳ διῆγεν, ὑπὸ θορύβων προσέτι καὶ ἐμφυλίων πολέμων πονοῦσα, κατεχειρώθη ἡ ἐλευθερία ὑφ' ἑνὸς αὐτῶν τῶν πολιτῶν αὐτῆς, τοῦ Λαχάρους, ἀνδρὸς ῥέκτου καὶ μιαροῦ, ἀλλὰ δραστηρίου καὶ πανούργου, καὶ διὰ τοῦ πλούτου τοῦ Κασσάνδρου, ὡς λέγεται, ὑποβοηθουμένου. Τοῦτον ὁ Δημήτριος προσβαλὼν οὐχὶ ἄνευ μεγάλου ἀγῶνος κατενίκησε, καὶ καταλαβὼν τὴν πόλιν τῇ νίκῃ μετριώτερον ἢ ὅτι ἠλπίζετο ἐχρήσατο, μηδὲν κατὰ τῶν Ἀθηναίων σκληρὸν βουλευσάμενος, εἰμὴ ὅτι φρουρὰς οὐχὶ μόνον ἐν Μουνυχίᾳ καὶ Πειραιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐγκαταστήσας, ὃς λόφος ἐν αὐτῇ ἦν τῇ πόλει, ὑποχειρίαν ἑαυτῷ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα τὴν πολιτείαν καὶ τοῖς διατάγμασι ὑπήκοον ἐποιήσατο. Τῶν φρουρῶν δὲ τούτων δὲν ἀπηλλάγησαν οἱ Ἀθηναῖοι, εἰμὴ ὅτε ὁ Πύρρος συνέτριψε τὰς δυνάμεις τοῦ Δημητρίου, καὶ περιελθόντος εἰς ἐκεῖνον τοῦ βασιλείου τῆς

Μακεδονίας, καλῶς χρώμενοι τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐδράξαντο τὰ ὅπλα καὶ ἐξώσαντες διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Πύῤῥου τοὺς Μακεδόνας ἀντεποιήθησαν κατ' αὐτοῦ τοῦ Δημητρίου τὴν ἐλευθερίαν. Ἐπί τινα ἀκολούθως ἔτη ἡ πολιτεία διὰ τῶν βουλευμάτων καὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς ἐξόχων πολιτῶν ἔστη, τοῦ Δημοχάρους ἐν πρώτοις, ὅστις υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δημοσθένους, οὐχὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν τοῦ θείου του καὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ παρεῖχεν, καὶ διὰ περινενοημένης κυβερνήσεως μετ' εἰρήνης τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του διετήρει. Καὶ αὐτοὶ δ' ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι οὐχὶ πολὺ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων αὐτῶν ἀπεκκλίναντας ἔδειξαν ἑαυτοὺς, ὅτε τοῦ κατὰ τῶν Γάλλων πολέμου ἐπισταθέντος ἡ κοινὴ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων γνώμη ἐθεώρησε τούτους ὡς τοὺς διὰ καθ' ὑπερβολὴν ἐξόχου ἀνδρίας ἐν Δελφοῖς ἀγωνισαμένους, καὶ ἐντιμοτάτην νίκην δρεψαμένους. Μετὰ ταῦτα πάλιν ὑπ' Ἀντιγόνου, υἱοῦ τοῦ Δημητρίου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας καταπιεσθέντες καὶ φρουρᾶς ἐν τῇ πόλει ἐμβληθείσης ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποστῶσι τὸν ζυγὸν, εἰ καὶ οὐχὶ βαρὺς οὐδὲ σκληρὸς ἦν ἐκεῖνος, διότι ἐπ' ὀλίγον τι ἀφαιρεθέντες οἱ διατακτικοὶ τῆς πολιτείας νόμοι ἀπεκατεστάθησαν πάλιν. Διέμεινε δὲ ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων καὶ ὑπὸ τὸν Δημήτριον, υἱὸν τοῦ Ἀντιγόνου. Τούτου τέλος ἀποθανόντος οἱ Ἀθηναῖοι ἐκκαυθέντες πάραυτα ὑπὸ τῶν νουθεσιῶν τοῦ Ἀράτου καὶ τοῦ παραδείγματος τῶν Ἀχαιῶν, ἀναλαμβάνουσι τὸ βούλευμα ὑπὲρ ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας των. Ἀλλ' ὁ Διογένης, τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς φρούραρχος, εἴτε εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις μὴ πεποιθὼς, εἴτε χρήμασι διαφθαρείς, τὴν φρουρὰν ἄνευ πολέμου ἀπέσυρεν, καὶ

τὴν Μουνυχίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τοῦ Πειραιῶς, τῆς Σαλαμῖνος καὶ τοῦ Σουνίου ἀπέδωκεν. Τοιουτοτρόπως οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν αὖθις ἀνακτησάμενοι, τῆς εἰρήνης μετὰ ταῦτα καὶ ἡσυχίας ὁμοθυμαδὸν σπουδασταί, ἀπεῖχον ὅσον ἠδύναντο παντὸς ἀγῶνος, μήτε μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἑαυτοὺς μήτε μετὰ τῶν Αἰτωλῶν μιγνύντες, μέχρις οὗ τέλος ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς Ῥωμαϊκῆς συνθήκης ἀπεκρύβησαν.

—o—

ΚΕΦΑΛ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ.

1.) Περὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν καθόλου.

§. 1.

Δίκαιον (α) τῶν ἐθνῶν ἐκεῖνο παρ' ἡμῶν καλεῖται οὗ τινος τὴν χρῆσιν ποιοῦνται πρὸς ἀλλήλας αἱ πολιτεῖαι εἴτε πρὸς ἐπίτευξιν ἐμπορικῶν ἐν εἰρήνῃ σχέσεων, εἴτε πρὸς συνομολόγησιν συνθηκῶν, εἴτε πρὸς ἀναδοχὴν, πραγματοποίησιν καὶ παῦσιν πολέμων, ὅπερ δίκαιον, εἰ καὶ τὰς αὐτὰς μὲ τὴν σύστασιν αὐτῶν τούτων τῶν πολιτειῶν καὶ πολιτικῶν νόμων αἰτίας καὶ ἀρχὰς ἔχει, τὴν ἔμφυτον δηλ. ὁλκὴν καὶ ἀνθροπινότητα, καὶ τὸν τῆς ὠφελείας ἀναλογισμὸν, οὐδὲν ἧττον ὅμως βραδύτερόν τι ἤρξατο νὰ ἐγκαθίσταται μεταξὺ

Σ. Μ. (α) Οἱ Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι τί ἐννοοῦσι λέγοντες δίκαιον τῶν ἐθνῶν εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν πανδεκτῶν 1, 2, 2. καὶ τῶν εἰσηγήσεων τοῦ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ κυρίου Φρεαρίτου. Περὶ δὲ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων δικαίου ὅπερ ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα πραγματεύεται ἴδε Βιξμύθιον, jus gentium quale obtinuerit apud Graecos ante bellorum c. Persis gestor. initium. Berol. 1822. 8.

τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ θετῶν νόμων νὰ περιλαμβάνηται, καὶ σπανίως ὅπου ἐγκατεστάθη ἠδυνήθη εὐπαγῶς νὰ παγιωθῇ καὶ ἀπαραβίαστον νὰ διαμείνῃ, ἢ παραβιασθὲν νὰ διεκδικήσῃ τὴν παραβίασίν του διὰ τῆς ὑπὸ τῶν νόμων τιμωρίας. Διότι ὅσῳ καὶ ἂν ὁμοφωνῶσι λαοὶ διάφοροι τὰς ἕδρας, τὰ ἤθη καὶ τὰ καθεστῶτα, ἀδύνατον ἢ πολὺ δύσκολον εἶναι ἵνα ἐξίσου καὶ εἰς τὰς ἰσχυρὰς καὶ εἰς τὰς ἀσθενεῖς πολιτείας ἐπιβληθῇ τοσούτῳ εὐκόλως ἡ ἀνάγκη τῆς διατηρήσεως τοῦ δικαίου ὅσῳ εἰς τοὺς ἰδιώτας. Καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν δὲ ὡς καὶ παρὰ πλείστοις ἄλλοις λαοῖς ἅπαν τὸ ἐθνικὸν δίκαιον δὲν ἐστηρίζετο ἀλλαχοῦ που ἢ εἰς τὴν θρησκείαν, καθότι καὶ οἱ κατὰ σιωπηλήν τινα ὁμοφροσύνην καὶ κατ' ἦθη ἀνεγνωρισμένοι κανόνες τοῦ δικαίου πρὸς τοὺς θεοὺς, ὡς καθηγήτορας, ἀνεφέροντο, καὶ διὰ τοῦ πρὸς τὸ θεῖον νεῦμα σεβασμοῦ ἴσχυον, καὶ αἱ συνθῆκαι καὶ ἐπίσης τῶν πολιτειῶν διὰ τοῦ ὅρκου ἐστερεοῦντο, οὗ τινος τὴν ἀθέτησιν ἀπέτρεπεν ὁ φόβος τῆς θείας δίκης. Ἀνθρωπίνη δὲ τοῦ δικαίου φύλαξις, δικαστήρια, τὰς διαφωνίας διὰ νόμων διαλύοντα, ἐξουσία, ἀναγκάζουσα τοὺς μὴ θέλοντας νὰ πεισθῶσιν εἰς τὰ δικαστήρια, ἢ οὐδεμία ἦν, ἢ, ἐὰν ἦτο, εὐκόλως ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων ἀτιμωρητὶ περιεφρονεῖτο. Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων δὲ χρόνων, πρὶν ἢ οἱ λαοὶ διὰ τῆς καταλήψεως μονίμων ἑδρῶν ἀποβῶσι χειροήθεις καὶ διὰ τῶν συμφερόντων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὠφελείας ἀσφαλῶν πρὸς ἀλλήλους ἐμποριῶν ἐξημερωθῶσιν, οὐδεμία ἀναμφιβόλως ὑπῆρχε τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου γνώσις ἢ εὐσέβεια, καὶ τοσούτῳ εἰς ἕκαστον θεμιτὸν ἐφαίνετο τὸ κατ' ἄλλων ἀθεμιτουργῆσαι, ὅσῳ ἠδύνατο οὗτος διὰ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων νὰ ἐφιχθῇ τούτου. Διὸ ἦ πόλεμος πρὸς πάντας ἢ ἀβέβαιος εἰρήνη, ἐπειδὴ καίτοι

τῶν πολιτειῶν μὴ πολεμουσῶν, οἱ ἰδιῶται δὲν ὤκνουν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ἀδικοπραγῶσι κατ' ἀλλοτρίων, τῆς ἁρπαγῆς καὶ λῃστείας, αἵτινες κεῖνται ἔξω τῶν ὁρίων πάσης πολιτείας, μηδεμίαν ἀδοξίαν ἐπαγουσῶν. Ἐντεῦθεν ἔνοπλοι ἀείποτε πάντες καὶ πρὸς ἐπιδρομὴν ἢ ἄμυναν προσεκτικοὶ καὶ παρεσκευασμένοι διετέλουν, πολέμους ἀδίκους, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὴ διεκπεραιουμένους, εἰμὴ διὰ τῆς ἐξολοθρεύσεως ἢ ἀπωθήσεως ἢ ἐν δουλείᾳ ἀποκαταστάσεως τῶν ἐναντίων. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἥδη ἐποχῆς, ἐκείνης ἣν τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου περιγράφουσι, βλέπομεν λίαν πολλὰς καὶ προφανεῖς ἀρχὰς καλλιτέρας καταστάσεως, τῆς εἰρήνης καὶ τῶν σπονδῶν τὴν ἁγιότητα, ἐμπορίας μεταξὺ τῶν εἰρηνευθέντων συχνοτέρας, ἀσφαλῆ καὶ κατὰ μόνας μετὰ ξένων ἐμπορίαν, τῶν πολέμων τέλος τὴν ἀγριότητα διὰ τοῦ πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τὴν θρησκείαν σεβασμοῦ συγχερασθεῖσαν. Εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας οὐκ ὀλίγοι προϊόντος τοῦ χρόνου προσετέθησαν κανόνες τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν ἢ τῶν συνθηκῶν καὶ σπονδῶν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν· τοιοῦτοι κανόνες ἦσαν οἱ εἰς ἐκείνας ἐν πρώτοις τὰς πολιτείας ἀναπτυχθέντες, ἐν αἷς τοῦ γένους ἢ τῶν ἑορτῶν ἡ ἐπικοινωνία οἰκειότερον μεταξὺ ἀλλήλων παρὰ μεταξὺ ἄλλων σύνδεσμον ἀπετέλει, ἢ ἐκεῖνοι, οὓς πάντες διὰ σιωπηλῆς τινος ὁμοφροσύνης παρεδέχοντο, οὐδ' ἐλησμόνουν, εἰμὴ ὅτε ἡ πικρία τῶν μισῶν ἢ μεγάλης τινὸς ὠφελείας ἐλπὶς ὑπερίσχυεν τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ εὐσεβείας. Ταῦτά εἰσιν ἐκεῖνα τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα, κοινὰ δίκαια, ὧν σποράδην παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι γίνεται μνεία, καὶ εἰσὶ πάντα ἐκ τοῦ εἴδους τῶν ἀγράφων νόμων, οἵτινες δὲν ἐδόθησαν παρ' ἀνθρώπου τινὸς ἀλλὰ παρὰ

τῶν θεῶν, καὶ οἵτινες ἐνομίζοντο ὅτι πρέπει νὰ διατηρῶνται οὐχὶ μόνον κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

§. 2.

Καὶ πρῶτον τῷ ὄντι τὸ ὅπλα κατ' ἄλλων φέρειν καὶ πόλεμον ἀναδέχεσθαι δὲν ἐνομίζετο θεμιτὸν εἰμὴ δι' ἀδικίαν τινὰ, ἣν ἐκεῖνοι ἠρνοῦντο νὰ ἱκανοποιήσωσιν. Πρὶν λοιπὸν τοῦ δι' ὅπλων ἐπιστρατεῦσαι ἦν ἔθος νὰ πέμπωνται πρέσβεις, μεμψόμενοι τὰς ἀδικίας· ὅτε οὐχὶ σπανίως συνέβαινεν ὅπως ἀποφυγῆς ἕνεκα τοῦ πολέμου ἀνατίθηται ἡ διάγνωσις τοῦ δικαίου ἢ παρ' ἑνί τινι, ὃς ἦν οἷον διαιτητὴς, ἑκατέρωθεν ἐπιτετραμμένος, ἢ παρά τινι πολιτείᾳ καὶ εἰς ἀμφοτέρους φίλῃ, ἢ παρ' Ἀμφικτύοσιν εἴτε Δελφικοῖς εἴτε ἄλλοις, ἡ γνώμη τῶν ὁποίων πᾶσαν διαμφισβήτησιν διέλυεν εἴτε δι' ἀποζημιώσεως βλάβης, εἴτε δι' ἀποτίσεως ποινῆς, εἴτε διὰ παραδόσεως τῶν αἰτίων, εἴτε ὅπως ἄλλως ἤθελε δόξει αὐτοῖς. Ἐνίοτε προσήγετο ἡ ὑπόθεσις καὶ εἰς τὸ Δελφικὸν μαντεῖον, ἵνα διὰ τῆς ἀποκρίσεως αὐτοῦ κριθῇ τί τὸ ποιητέον. Καί τοι δὲ τοιούτου εἴδους διάλυσις ἔριδος ἢ δὲν ἐδοκιμάσθη παντελῶς ἢ μάτην ἐγένετο, δὲν ἐλάμβανον ὅμως πάραυτα δημοσίως τὰ ὅπλα, ἀλλὰ δι' ἰδιωτικοῦ τρόπον τινὰ πολέμου ἐξετέλουν ἀδικίας τινὰς, ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς πολίτας αὐτῶν σύλησιν τῆς θαλάσσης καὶ στερεᾶς τῶν ἐναντίων· τούτου δὲν διαφέρει πολὺ καὶ τὸ ἔθος τῆς ἀνδρολη ψίας ἢ ἀνδρολη ψίου· πρὸς τιμωρίαν τοῦ φόνου πολίτου ἐν πόλει ἀλλοτρίᾳ ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ πόλει τοῦ φονευθέντος πολίτου. Ἐπειδὴ ἐὰν οἱ πολῖται ἠρνοῦντο νὰ παραδώσωσι εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος τὸν φονέα, ἐσυγχωρεῖτο εἰς αὐτοὺς νὰ συλ-

λάβωσι τρεῖς ἐκ τῆς πολιτείας ἐκείνων, οὓς ἤθελον δυνηθῆ, καὶ νὰ κατέχωσι τούτους ἐν εἱρκταῖς παρ' ἑαυτοῖς, μέχρις ὅτου ἢ τοῦ φονέως παραδοθέντος, ἢ ἄλλου τινὸς πραχθέντος ἐπέλθῃ ἀξία ἱκανοποίητις τοῦ φόνου.

§. 3.

Ἀλλ' ἐὰν ἐφαίνετο εὔλογος ὁ πόλεμος ὤφειλε νὰ καταγγελθῇ οὗτος εἰς τοὺς ἐναντίους διὰ κηρύκων, ὧν ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον ἦν παρ' ἅπασι τὸ πρόσωπον, καὶ διὰ τοῦτο ἀσφαλὴς καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἡ προσέλευσις αὐτῶν. Σπανίως, οὐδ', εἰμὴ ἐν μεγίστῃ τῶν ψυχῶν τραχύτητι, ἐποιεῖτο πόλεμος ἀκήρυκτος, δηλονότι μήτε καταγγελθεὶς νομιμώτατα, μήτε ἐπιτρέψας τὴν πρὸς ἑκάτερον προσέλευσιν κηρύκων. Ἐνίοτε ὅμως εἰς τοὺς ἀρχαίους μάλιστα χρόνους, πρὸς καταπράῢνσιν τῶν τοῦ πολέμου δεινῶν ἐγίνοντο ποικίλαι σκέψεις· ἐνταῦθα ἀνήκουσιν αἱ συνθῆκαι περὶ τῶν μονομαχιῶν, ἢ περὶ ὡρισμένου τινὸς ἑκατέρωθεν ἀριθμοῦ στρατιωτῶν, οὐχὶ πολλῶν, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ὁποίων ὡρίζετο ἡ νίκη· ὡσαύτως ἀπηγορεύετο ἐνίοτε νὰ μεταχειρίζωνται ἐν ταῖς μάχαις εἴδη τινὰ ὅπλων, καὶ τοὺς εἰς φυγὴν τρεπομένους ἐχθροὺς πέραν τῶν ὡρισμένων ὁρίων νὰ καταδιώκωσι. Κοινὰ δὲ τῶν πολεμίων δίκαια ἦσαν τὰ ἑξῆς: ὅπως οἱ ἐν ταῖς μάχαις ἑαυτοὺς παραδίδοντες μὴ φονεύωνται ὑπὸ τοῦ τοῦ νικητοῦ, ἀλλ' αἰχμάλωτοι ἀπάγωνται, καὶ ὅπως ἦναι συγκεχωρημένον εἰς τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀνταλλάσωσι ἢ ἀπολυτρῶσι τοὺς αἰχμαλώτους, ὅτε ἦν ποτε καθιερωμένη ἐκ τῆς χρήσεως ἢ καὶ ἐκ συνθηκῶν καὶ τακτή τις τῆς ἀπολυτρώσεως τιμή. Οἱ μὴ ἀνταλλαχθέντες μηδὲ ἀπολυτρωθέντες ἐγίνοντο δοῦλοι· καὶ αὕτη ἦν ἡ πρώτη τῶν πλείστων αἰτιῶν τῆς δουλείας. Παρὰ

..... φαίνεται κατὰ νόμον τινὰ τοῦ Λυκούργου ἦν καὶ ἡ ἐπιτήρησις ὅπως μὴ πωλῶνται ὑπὸ τῶν κατόχων αὐτῶν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προτέρου κυρίου, ἵνα δηλ. εὐκολώτερον μετέπειτα, ἐὰν ἤθελον ἀπολυτρωθῆ ποτε, δύνανται νὰ εὑρίσκωνται παρὰ τίνι δουλεύουσι.

§. 4.

Τὸ ἀρνηθῆναι τὴν ταφὴν τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων πολεμίων, ἢ ἐξυβρίσαι τὰ πτώματα αὐτῶν ἀσεβὲς καὶ ἀνόσιον ἐνομίζετο μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν, καὶ μηδ' εἰς βαρβάρους συγκεχωρημένον. Τοὺς δὲ ἱεροσύλους καὶ σκυλευτὰς τῶν ναῶν οὐδὲ νὰ ἐνταφιάσωσιν ἦν θεμιτὸν. Περὶ τῶν λοιπῶν ἦν ἔθος νὰ γίνωνται ἀνακωχαὶ, ὅπως ἕκαστος τοὺς ἑαυτοῦ δυνηθῇ νὰ ἐνταφιάσῃ· ἐθεωρεῖτο δὲ τῆς ὑποσπόνδου τῶν νεκρῶν ἀναιρέσεως ἡ αἴτησις ὡς ὁμολογία νίκης. Τρόπαιον ὑπὸ τῶν νικητῶν ἀνυψωθὲν δὲν ἐσυγχωρεῖτο μετὰ ταῦτα ἐν ἀπαραβάτῳ θεοσεβείᾳ νὰ κατακριμνησθῇ ὑπὸ τῶν ἐναντίων, ὡς τοῖς θεοῖς ἀφιερωθὲν, διὰ τοῦτο ἐν ἀμφιβόλῳ νίκῃ οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ κωλύσωσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀνυψώσεως τροπαίου συνείθιζον νὰ ἀνυψῶσι καὶ οὗτοι ἕτερον πλησίον ἐκείνου. Ἦσαν δὲ ταῦτα οὐδὲν ἕτερον εἰμὴ ὅπλα ἐξηρτημένα ἐκ κορμοῦ τινος δένδρου ἢ ξυλίνου στύλου. Ἡ ἐκ χαλκοῦ ἢ λίθου ἀνύψωσις τοιούτων μακροβιωτέρων ἐφαίνετο ἀπρεπὴς. Τὰ παντοειδῆ λάφυρα, σκῦλα ἐκ τῶν φονευθέντων σωμάτων, ἄνθρωποι, ποίμνια, πάντα τέλος τὰ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν συληθέντα εἰς ἓν κατατεθέντα διενέμοντο, μέρος μὲν εἰς τοὺς στρατιώτας, μέρος δὲ εἰς τὸν στρατηγὸν, μέρος ἀπεδίδετο εἰς τὴν παλιτείαν καὶ μέρος καθιεροῦτο τοῖς θεοῖς.

§. 5.

Τοῦ διὰ τῆς βίας ἐπικρατήσαντος νικητοῦ τὸ δίκαιον ἐν ἅπασιν ἦν πλῆρες καὶ ἀπόλυτον. Ἐντεῦθεν καὶ ἄνθρωποι πολλάκις κατεσφάττοντο ἢ ἠχμαλωτίζοντο, καὶ πόλεις διηρπάζοντο καὶ κατεσκάπτοντο, καὶ οὐδὲν ἐπὶ τέλους παρελείπετο πρὸς κόρον τῆς ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας. Ἀλλὰ πολλάκις ἐμετρίαζε τὴν σφοδρότητα τῆς νίκης καὶ ἡ ἐπιείκεια καὶ ὁ ἀναλογισμὸς τῆς ὠφελείας ἢ καὶ τακτοὶ ἐνίοτε νόμοι, καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ τοιαύτη τις συνομολόγησις τῶν ἡττηθέντων. Τὰ δὲ ἱερὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐχθρικῇ γῇ ἀθέμιτον ἦν νὰ σκυλεύωνται ἢ παραδιάζωνται, ὡσαύτως καὶ οἱ παρὰ τῷ στρατῷ διὰ τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας περιβεβλημένοι, οἵτινες ἀσφαλεῖς καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προσβολὴν ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τῆς θρησκείας. Αὐτὴ αὕτη ἡ θρησκεία ἀπηγόρευε τὴν ἄρνησιν ἀνακωχῆς εἰς τοὺς αἰτοῦντας ἐχθροὺς ἵνα ἐπιτελέσωσι τὰς νενομισμένας ἱεροτελεστίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἡ αὐτὴ παρ' ἅπασιν ἰδέα ἐπεκράτει. Πλεῖστα ἐκ τοῦ εἴδους τούτου διετηρήθησαν μεταξὺ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Δωριέων ἐξ ἀρχαίου θεσμοῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων δικαίων ἦν καὶ ὅπως εἰς τοὺς ἐν καιρῷ πολέμου τὰς ἑορτὰς αὐτῶν καθ' ἑαυτοὺς ἄγοντας μὴ ἐπιτρέπηται νὰ φέρηται ὑπὸ τῶν πολεμίων πόλεμος, ἀλλὰ, ἐὰν οὗτοι δὲν εἶχον πόλεμον, ἐπιτρέπωσιν ἥσυχον καὶ εἰρηνικὴν τὴν πορείαν εἰς τοὺς πρὸς τὰς πανηγύρεις ἢ τὰ ἱερὰ ἐκείνων προσερχομένους. Τούτων λοιπὸν διαλυομένων τὴν εἰρήνην ταύτην δι' ἀγγέλων πανταχόσε τῆς Ἑλλάδος ἐζήτουν, ἣν ἀθέμιτον ἦτο ν' ἀρνηθῇ τις. Τὴν δὲ δημοσίαν εἰρήνην αἱ πολιτεῖαι δὲν συνείθιζον νὰ συνομολογῶσι ἀΐδίαν, ἀλλ' ἐφ' ὡρισμένον χρόνον, ἵνα μὴ, δεδεμένοι οἱ μεταγενέστεροι ὑπὸ τῆς θρησκείας

ἀναγκάζωνται νὰ παραβλάπτωσιν ὅ,τι ὤφειλον νὰ σέβωνται καὶ αἰδῶνται. Προσέθετον δὲ εἰς τὴν συνομολόγησιν ἐκείνην καὶ τοῦτο προσέτι τὸν ὅρον, ὅπως ἐάν τις ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ διαφωνία προκύψῃ νὰ διαγνώσκηται αὕτη διὰ δικαστικῆς ὁδοῦ καὶ οὐχὶ δι' ὅπλων. Ἡ εἰρήνη ἐκυροῦτο, ὡς καὶ τ' ἄλλα εἴδη τῶν συνθηκῶν, δι' ἀμοιβαίου ὅρκου, ὃν ἑκατέρωθεν ἢ ἄρχοντες ὤμνυον ἐνώπιον ἀπεσταλμένων ἢ πρεσβευταὶ ἐνώπιον συνελεύσεως τῆς ἑτέρας πολιτείας. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν εἰρηνευθέντων, συμπαραλαμβανομένων καὶ ἐκείνων οἵτινες ὡρκίσθησαν, ἦτο συνήθεια νὰ ἐγχαράττωνται ἐν πίναξιν ἢ στήλαις, ἐκ χαλκοῦ ἢ λίθου κατεσκευασμέναις, καὶ νὰ καταθέτωσι ταύτας ἐν ναοῖς ἁγιωτάτοις ἑκατέρας τῶν πόλεων, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἐν ἐξωτερικοῖς, ὡς ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ, ὧν μεγίστη ἦν παρ' ἅπασιν ἡ ἁγιότης. Διαλυθείσης τῆς εἰρήνης ἢ ἀφῃροῦντο αἱ στῆλαι, ἢ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι δηλ. διελύθη ἡ εἰρήνη προσέγραφον ἐπ' αὐτῶν.

§. 6.

Τὰ κοινὰ τῆς εἰρήνης δίκαια ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων συνείχοντο διὰ τῆς λατρείας τοῦ ξενίου πρὸ πάντων Διός. Διότι αὕτη, ἐφ' ὅσον ἀπεῖχεν τῆς ἀδικίας παρεῖχεν παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐλεύθερον καὶ ἀσφαλὲς μεταξὺ τῶν ξένων ἐμπόριον. Ἡ φιλοξενία ἐπεδαψιλεύετο εὐκόλως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγνώστους, πρὸς οὓς ἀναχωροῦντας ἐδίδοντο καὶ δῶρα, ἐνίοτε δὲ μάλιστα ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἀείμνηστος τῆς φιλοξενίας μνήμη ἐστερεοῦτο καὶ δι' ἀμοιβαίας ἀποδόσεως συμβόλου τινὸς τῆς ξενίας, ὅπως δι' αὐτῶν δύνωνται νὰ καταλίπωσι τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἴσθημα καὶ τὰ καθήκοντα ταῦτα τῆς ξενίας καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἢ τοὺς συγγενεῖς

αὐτῶν. Τοὺς πτωχεύοντας ἤτοι ἐπαιτοῦντας, ἔξω καὶ ξένους, φιλοφρόνως νὰ ὑποδέχωνται παρῄνει αὐτοὺς ἡ εὐσέβεια, πολλῷ δὴ μᾶλλον τοὺς ἱκέτας, τοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν τινὸς ἑαυτοὺς ἐπιτρέποντας, ὅπερ οὐχὶ σπανίως ἐγίνετο τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε διὰ φόνον ἐφυγαδεύοντο τῶν πατρίδων αὐτῶν πολλοὶ ἄνθρωποι. Ἡ μετ' αὐτὴν ἐποχὴ οὐχὶ μόνον δὲν μετεκίνει τι τῶν δικαίων τούτων, ἀλλὰ καὶ προσέθετε οὐχὶ ὀλίγα πρὸς μεγαλειτέραν ἐξάπλωσιν τῆς πρὸς πάντας ἐμπορίας. Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Λακεδαιμονίων τὴν ἀφιλοξενίαν εἴδομεν ἀνωτέρω ὀνόματι μᾶλλον οὖσαν ἢ πράγματι σκληροτέραν· ἄλλων φημίζεται ἡ φιλοξενία, οἷον τῶν Κρητῶν, πρὸς ἀλλήλους βεβαίως, τῶν Ἀθηναίων, τῶν ἀποικιῶν τῶν Μιλησίων. Ξενοδοχεῖα οὐχὶ μεταξὺ ἰδιωτῶν μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίως ἐγκαθιδρυμένα ἦσαν καὶ πρόξενοι διωρισμένοι, μέρος μὲν τιμῆς ἕνεκα, μέρος δὲ ἵνα ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν τοὺς ξένους, ἐὰν ἦτο ἀνάγκη, βοηθῶσι διὰ συμβουλῶν ἢ καὶ διὰ πραγμάτων. Ἀπὸ τῆς ἐμπορίας, τῆς ἀγορᾶς, τῶν λιμένων οὐδεὶς ἀπεκλείετο εἰμὴ ὁ ἐχθρός. Οἱ ναοὶ ἐπίσης ἦσαν ἀνεωγμένοι εἰς τοὺς ξένους εἴτε προσευχῆς ἕνεκα καὶ ἱεροτελεστίας, εἴτε καὶ ἁπλῶς θέας χάριν, καὶ αἱ ἑορταὶ πολλάκις διὰ δημοσίων ὑπὸ τῶν ξένων πρεσβειῶν πανηγυρίζοντο. Εἰς τοὺς ἱκέτας ἀσφαλὲς ἦν ἁπανταχοῦ πρὸς τοὺς βωμοὺς καὶ τοὺς ναοὺς καταφύγιον, καὶ τῶν ἀσύλων ἔν τινι τῶν πόλεων τοσαύτη ἡ ἱερότης, ὥστε οὐδ' οἱ ἔνοχοι ἐσυγχωρεῖτο ν' ἁφαρπασθῶσιν ἐκεῖθεν. Τὸ καὶ πρὸς πολίτας διαδικάζεσθαι πανταχοῦ ἄνευ ἀμφιβολίας εἶχον οἱ ξένοι, αἱ δὲ εἰς θαμινωτέραν ἐμπορίαν διατελοῦσαι πολιτεῖαι συνεἰθιζον ἵνα καθυποβάλλωνται εἰς τακτούς τινας ὅρους ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν πολιτῶν αὐτῶν ἀσκουμέναις ἀγοραῖς

καὶ πωλήσεσιν, οἵτινες ἐκαλοῦντο σύμβολα, καὶ δι' ὧν ἐκανονίζετο τακτός τις τύπος καὶ τῶν δικαίων, οἷς ἐχρῶντο, καὶ τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς παρεμβαλλομένης ἐφέσεως. Οἱ ἐγκαταλιπόντες τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καὶ εἰς ξένην πολιτείαν μετοικήσαντες ὑπεδέχοντο ὡς μέτοικοι εὐκόλως ὑπὸ τῶν πλείστων, καὶ τὰ δίκαια αὐτῶν φαίνονται τὰ αὐτὰ σχεδὸν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πολιτείαις, οἷα καὶ ἐν Ἀθήναις, ὅπως δηλ. προσαρτῶσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ προστάτου τινὸς ἐκ τῶν πολιτῶν, δασμὸν ἀποφέρωσιν, τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας ἀποκλείωνται, ἀσφαλεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν καὶ τῆς καταπιέσεως τῇ ἐπιτηρήτει τῶν νόμων ζῶσιν. Ἐδίδοντο δ' εἰς τοὺς μετοίκους ἢ καὶ τοὺς ἄλλους ξένους καὶ προνόμιά τινα, οἷον ἡ ἀτέλεια, ἡ μετὰ πολιτῶν ἐπιγαμία, τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ πορισμοῦ καὶ ἄλλα ὅμοια, τὰ ὁποῖα οὐχὶ μόνον παρ' Ἀθηναίοις ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις εὑρίσκομεν. Καὶ τὰ προνόμια ταῦτα παρεχωροῦντο ἐνίοτε οὐχὶ εἰς κατὰ μέρος πολίτας μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλοκλήρους πολιτείας, ὅπως δηλαδὴ πάντες οἱ πολῖται αὐτῶν, ἢ ἀτέλειαν χαίρωσιν ἐν ἑτέρᾳ πολιτείᾳ, ἢ γάμους νομίμους συνάπτωσιν, ἢ κτήματα δύνωνται ἵνα ἀποκτῶσιν· ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἰσοπολιτείαν παρεχώρουν πρὸς ἀλλήλας αἱ πολιτεῖαι, καθ' ἣν οἱ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν μετοικήσαντες πολῖται ἐθεωροῦντο οὐχὶ ἄλλως εἰμὴ ὡς πολῖται πάντοτε. Ἀλλ' ὅτι σπάνιον ὑπῆρχε τοῦτο, καὶ παρ' ὀλίγων ἐγένετο αὐτοῦ χρῆσις περιττὸν νομίζομεν νὰ εἴπωμεν· ἦσαν ὅμως καὶ ἕτερα πλεῖστα καὶ θαμινώτερα εἴδη συνδέσμου καὶ κοινωνίας, ἅτινα μέρος μὲν συνίστανται εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ἱερῶν, μέρος δὲ εἰς τὰ

κοινὰ δημόσια συνέδρια. Περὶ τούτων λέγομεν ἐφεξῆς κατὰ τάξιν.

2) ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ.

§. 7.

Ἅπαντες ἀναμφιβόλως ἐπικοινωνίαν τινὰ τῶν Ἱερῶν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, καὶ πᾶσα ἐν γένει πολιτεία, εἰ καὶ τῶν δημοσίων ἱερῶν οὐδένα εἰμὴ τοὺς ἑαυτῆς πολίτας μετόχους ἐποίει, συνεχώρει οὐδὲν ἧττον τὴν εἰς αὐτοὺς εἴσοδον καὶ ἐπίσκεψιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς αὐτῶν ναοῖς ἱκέτευσιν τῶν θεῶν εἰς τοὺς ξένους. Ἀλλ' ὑπῆρχον ὡρισμέναι τινὲς ἑορταὶ συνήθεις εἰς πάντας, οὕτω κοιναὶ, ὥστε καὶ διὰ δημοσίων πρεσβειῶν ἀπανταχόθεν πεμπομένων ἑωρτάζοντο, καὶ ἱεροπραξία ὑπ' αὐτῶν ἐν ὀνόματι τῶν ἑαυτῶν πολιτειῶν ἐγίνετο, καὶ ἰδιωτικῶς ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος πολλοὶ συνέῤῥεον εἴτε ἵνα ἀγωνισθῶσιν, εἴτε ἵνα ἱεροπραξίαν τινὰ τελέσωσιν, εἴτε πρὸς θέαν τῶν πανηγυρικῶν πομπῶν καὶ ἀγώνων· ἐκ τοῦ εἴδους τούτου εἰσὶν ἐν πρώτοις οἱ τέσσαρες ἐκεῖνοι μεγάλοι ἀγῶνες, οἵτινες ἐν Ὀλυμπίᾳ, Δελφοῖς, Νεμέᾳ καὶ Κορινθιακῷ Ἰσθμῷ, ἐπιστάντος τοῦ χρόνου, διὰ μεγάλης ἐκ συμπάσης τῆς Ἑλλάδος πληθύος διεξήγοντο. Καὶ τὰ μὲν Ὀλύμπια, ὧν τὴν πρώτην ἀρχὴν τινες ἀναφέρουσιν εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἐγκατεστάθησαν μονίμως, καὶ πρὸς τὸν καὶ μετέπειτα ἐπικρατήσαντα τρόπον διεκοσμήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰφίτου, τῶν Ἠλείων εἴτε βασιλέως εἴτε ἄρχοντος, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Λυκούργου, νομοθέτου τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς ἀρκούντως πρὸς πάντας ἀποδείκνυται τοῦτο, καὶ ἡ μνήμη τοῦ πράγματος τούτου, διὰ τῶν ἀρχαιοτάτων μνημείων τῶν γραμμάτων διατηρηθεῖσα, μαρτύρεται· οὐδὲ πολὺ ἀμφισβητεῖται ἡ μετὰ τὸ τρι-

ακοσιοστὸν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Τρωάδος ἔτος γέ-
νεσις αὐτοῦ, ἑκατὸν καὶ ὀκτὼ ἔτη πρὸ τῆς ὁποίας
τῶν νικητῶν τὰ ὀνόματα ἤρξαντο νὰ σημειῶνται εἰς
δημοσίους πίνακας, ὅπερ μετὰ ταῦτα ἐγένετο αἰτία
τῆς καταγραφῆς τῶν χρόνων κατ' Ὀλυμπιάδας. Ἐτε-
λοῦντο δὲ οἱ ἀγῶνες οὗτοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμ-
πίου Διὸς ἐν Ἄλτει, δάσει τῆς Ἠλιδος, πλησίον
τῆς πόλεως Πίσης, περὶ τὸν Ἀλφειὸν κειμένῳ ποτα-
μόν. Τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν καὶ κατάρτυσιν διηνεκῶς
σχεδὸν εἶχον οἱ Ἠλεῖοι. Οὗτοι λοιπὸν καὶ τὴν ἐπο-
χὴν τῆς ἑορτῆς καὶ τὰς νομίμους ἐκεχειρίας διὰ παν-
ταχόσε τῆς Ἑλλάδος ἐκπεμπομένων ἀγγέλων ἐκή-
ρυττον, καὶ παρασκεύαζον καὶ διέταττον πᾶν ὅ,τι
ἀνῆκεν εἰς προσήκουσαν διεξαγωγὴν τῆς πανηγύρεως,
διορίζοντες αὐτοὶ καὶ τοὺς κριτὰς τῶν ἀγωνισμάτων,
τοὺς καλουμένους Ἑλλανοδίκας, καὶ τοὺς τούτων συμ-
βούλους, ἤτοι τοὺς νομοφύλακας, καὶ ἐάν τι παρὰ
τοὺς ἀγωνιστικοὺς νόμους ἢ κατὰ τῆς ἱερότητος τῆς
πανηγύρεως ἐπράττετο ἠρεύνων καὶ ἐτιμώρουν. Ἡ
ἱερότης ὅμως τῶν Ὀλυμπίων δὲν ἦτον αὕτη μόνη,
ὅπως δηλ. μετὰ τὴν διακηρυχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἠλίων
ἐκεχειρίαν οὔτε κατ' αὐτῶν ὅπλα νὰ ἐπιφέρωνται,
οὔτε εἰς ἄλλον τινὰ, πρὸς ἑορτὴν ἐρχόμενον εἰς τὴν
Ὀλυμπίαν νὰ μὴ ἐπιφέρηται οὐδ' ὑπ' ἐχθροῦ ἀδικία τις,
ἀλλὰ κατ' ἀρχαίαν τῶν Δωριέων μετὰ τοῦ Ἰφίτου
συνθήκην καὶ ἐκεῖνο προσέτι συνεφωνήθη, ὅπως μή
τίς ποτε ἐν παντὶ χρόνῳ εἰσέρχηται εἰς τὰ ὅρια τῆς
Ἠλείας μεθ' ἐνόπλου στρατιᾶς, διὸ καὶ αὐτοὶ ἀνε-
νόχλητοι ὑπὸ πολέμου, οἷον ἱεροὶ τοῦ Διὸς ὑπουργοὶ,
διηνεκοῦς ἀπήλαυον εἰρήνης, καὶ ἄν τις φιλικὸς στρα-
τὸς, κατ' ἄλλων ἐπερχόμενος διὰ τῶν ὁρίων αὐτῶν
ἔμελλε νὰ διαβῇ, εἰσερχόμενος κατέθετεν τὰ ὅπλα

καὶ δὲν ἀνελάμβανεν αὐτὰ εἰμὴ ἐξελθών. Ἀλλὰ τοῦτο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους δὲν διετηρήθη πλέον, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἠλεῖοι ἤρξαντο νὰ μὴ ἀπέχωσιν ἀπὸ τῶν πρὸς ἄλλους πολέμων, τοῦ ἑορτώδους ὅμως χρόνου καὶ τῆς διακηρύξεως τῆς ἐκεχειρίας ἡ ἐπιτήρησις σχεδὸν οὐδέποτε φαίνεται ἀμεληθεῖσα.

§. 8.

Καὶ τῶν Πυθίων ὡσαύτως ἀβέβαιοί εἰσιν αἱ ἀρχαί, εἴτε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος εἴτε ἀπὸ τοῦ Διομήδους ἀναζητούμεναι. Ἤγοντο δὲ ταῦτα κατ' ἀρχὰς ἐν Δελφοῖς κατ' ἔννατον ἔτος, ἐπιμελουμένων τῶν Δελφικῶν ἀρχῶν καὶ ἱερέων. Εἶτα μετὰ τὸν πρῶτον ἱερὸν πόλεμον ἀνεδέχθησαν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ διεύθυνσιν τούτων οἱ Ἀμφικτύονες, προσδιορίσαντες τὸ Κρισσαῖον πεδίον ὡς τόπον τῶν πρὸς τὸ παράδειγμα τῶν Ὀλυμπίων διαταχθέντων ἀγώνων. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου τὰ Πύθια ἐξ ἐννεατηρίδος περιωρίσθησαν εἰς πενταετηρίδα, ἑορταζόμενα τὸ τρίτον ἑκάστης Ὀλυμπιάδος ἔτος κατὰ μῆνα Βουκάτιον, ὅστις δὲν ἀποδείκνυται ἀρκούντως ἂν ἦτον ἐαρινὸς ἢ φθινοπωρινός. Οἱ Νέμεοι ἀγῶνες λέγονται ἱδρυθέντες πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρχήνορος ὑπὸ τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, ἀνανεωθέντες δ' ἔπειτα καὶ εἰς τὸν Δία καὶ ἱερωθέντες ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους· ἐξ οὗ συμπεραίνεται ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη ἦν ἀρχαιοτάτη καὶ τῆς Δωριέων μεταναστεύσεως ἀρχαιοτέρα. Ἤγετο δὲ ἐν Νεμέᾳ, χωρίῳ τῆς Ἀργολίδος, μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιούντης, ὅπου ἦν καὶ ἱερώτατος ναὸς τοῦ Διός. τὴν κυριότητα τοῦ χωρίου καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἑορτῆς ἔκπαλαι εἶχον οἱ Κλεωναῖοι, μετ' ὀλίγον οἱ Ἀργεῖοι καί ποτε οἱ Κορίνθιοι. Ἐτελοῦντο

δὲ διττὰ κατὰ τετραετηρίδα Νέμεα, τὰ μὲν θερινὰ, τὸ τέταρτον ἑκάστης Ὀλυμπιάδος ἔτος, τὰ δὲ χειμερινὰ, τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος. Τὰ Ἴσθμια τέλος ἐπειδὴ λέγονται καθιδρυθέντα ἀρχαιότατα ὑπὸ τοῦ Σισύφου, δηλ. ὑπὸ τῶν Αἰολέων Κορινθίων τοῦ Μελικέρτου λέγεται ὅτι ὁ Θησεὺς καθιέρωσεν αὐτὰ εἰς τὸν Ποσειδῶνα, θαλάσσιον θεὸν τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς· δι' ἣν αἰτίαν καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ὅτε ὁ ὑπὸ τοὺς Ἴωνας Ἰσθμὸς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Δωριέων, οἵτινες ἀνεδέχθησαν καὶ τὴν τῶν ἀγώνων διεύθυνσιν, πάντοτε παρεχωρεῖτο ὑπὸ τῶν Κορινθίων εἰς τοὺς θεωροὺς τῶν Ἀθηναίων ἡ τιμὴ τῆς ἐξοχωτέρας ἕδρας. Ἦγοντο δὲ τὰ Ἴσθμια κατὰ τριετηρίδα, τὸ πρῶτον καὶ τρίτον ἔτος τῶν Ὀλυμπιάδων, ἐν καιρῷ θέρους.

§. 9.

Πάντες οὗτοι οἱ ἀγῶνες εἰ καὶ οὐχὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀλλ' ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένοντο κοινοὶ συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ μετὰ μεγίστης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας δημοσίως τε καὶ ἰδιωτικῶς ἑωρτάζοντο οὗτοι ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὧν οὐδεὶς σχεδὸν γνήσια φέρων πιστήρια τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς του ἀπεκλείετο, εἰμὴ διὰ κακουργίας ἢ παραβιάσεις τοῦ πρὸς τοὺς θεοὺς σεβασμοῦ καὶ τῆς τῶν ἑορτῶν τούτων ἱερότητος· οἱ δὲ βάρβαροι ἀπείργοντο οὐχὶ τόσον ἀπὸ τῆς θέας τῶν ἀγώνων αὐτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν διαγωνισμῶν καὶ τῶν κοινῶν ἱερῶν. Οἱ δὲ ἀγῶνες πανταχοῦ ἢ πάντες ἢ οἱ πλεῖστοι ἦσαν γυμνικοὶ, ὁ δρόμος, τὸ ἅλμα, τὸ ἀκόντιον, ὁ δίσκος, ἡ πυγμὴ, τὸ παγκράτιον, τῆς τάξεως καὶ τῶν ποικίλων εἰδῶν τῶν ὁποίων ἡ ἔκθεσις δὲν εἶναι τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ. Οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο μόνον ἐν Πυ-

θίοις καὶ Ἰσθμίοις. Βραβεῖα τῶν νικητῶν ἦσαν λίαν μέτρια, στέφανος ἐκ κοτίνου, δάφνης, σελίνου, πίτυος, σημεῖα τῆς νίκης μᾶλλον παρὰ βραβεῖα· τιμὴ ὅμως ἔξοχος καὶ ἔπαινος ἐξαίρετος, διότι ἐν συνελεύσει ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων πρῶτον μὲν ἐκρίνοντο οἱ μεταξὺ πλείστων τοῦ εἴδους τούτου ἐξοχώτατοι κατὰ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τὴν εὐστροφίαν ἢ κατὰ τὸ ἔξοχον τῆς τέχνης· ὅθεν τὸν ἔπαινον τοῦτον καὶ αὐταὶ αἱ τῶν νικητῶν πολιτεῖαι εἰς ἑαυτὰς ἐνόμιζον ἀνταναχλώμενον καὶ διὰ τιμῶν σχεδὸν ὑπερμέτρων αὐτοὺς ἐκόσμουν. Πρὸς τούτοις ἐπειδὴ πᾶν ὅ,τι εἴτε διὰ τὴν τέχνην ἔξοχον, εἴτε διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν περίβλεπτον, εἴτε διὰ τὴν θρησκείαν ἱερὸν πάντες ὡς εἰς κοινὸν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθὸν ἐπὶ θέᾳ καὶ ψυχαγωγίᾳ ἐκτεθειμένον προσέβλεπον, καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς πάντες εὐφροσύνης, ὑπὸ τῶν αὐτῶν κλίσεων, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ ἐνεπίμπλαντο, ἀδύνατον καθίστατο ὅπως μὴ ἀνάμνησίς τις βεβαίως τῆς κοινῆς πατρίδος ἀναζωπυροῦται ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, καὶ ὅσον διηρημένοι καὶ ἂν ἦσαν οὗτοι πολλαχόθι διὰ τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τῶν πρὸς ἀλλήλους πολέμων καὶ διχονοιῶν εἰς διάφορα μέρη κατακερματισμένοι, Ἕλληνες ὅμως οὐδὲν ἧττον ὅτι ἅπαντες ἦσαν, διὰ τοῦ αἵματος, τῶν ἠθῶν, τῶν θρησκειῶν, διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τέλος τῶν μεγίστων ὑποθέσεων συνδεόμενοι νὰ ἀναμιμνήσκωνται καὶ καταισθάνωνται(α).

(α). Σ. Μ. Ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς κύριος Στέφανος Κουμανούδης ἐξεφώνησε τῇ 20 Μαΐου τοῦ 1853 ἔτους κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου Ὄθωνος λόγον τινὰ, οὗ τινος θέμα προὔθετο σπουδαιότατον καὶ ἑλληνικώτατον, ὅπερ

§. 10.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀγῶνες οὐχὶ ἀνόμοιοι πρὸς οὓς ἀνωτέρω κατελέξαμεν ἐν Ἑλλάδι ἐπετελοῦν-

---

ἐστὶ περὶ τῆς πολιτικῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐπισκοπῶν πανταχοῦ καὶ ἀναζητῶν πῶς ἐνόουν οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν τὴν ἑνότητα τοῦ ἔθνους· ἂν ἡ ἰδέα αὕτη ὑπῆρξέ ποτε, καὶ ἂν πλήρης ἢ ἐλλειπὴς, πότε καὶ πῶς ἐδηλώθη τὰ μάλιστα καὶ ἐξέλαμψε, τίνα τὰ ἐξ αὐτῆς γνωσθείσης καὶ ἀσπαστῆς γενομένης ὠφελήματα, ἀμέσως μὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, ἐμμέσως δὲ καὶ εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, τίνα δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς παραβλαφθείσης δυστυχήματα· ποῖαι τέλος αἱ νῦν ἡμέτεραι περὶ τῆς ἑνότητος ἰδίως τῆς πολιτικῆς διάνοιαι καὶ ὁποία ἡ σπουδαιότης αὐτῆς διὰ τὸ μέλλον τῆς ἐλευθέρας ἡμῶν ὑπάρξεως. Ἐν τῷ λόγῳ λοιπὸν τούτῳ, οὗ τινος τὴν ἀνάγνωσιν συνιστῶμεν πολὺ εἰς τοὺς κυρίους ἀναγνώστας, διερχόμενος πάσας ἐν συνόψει τῆς Ἑλλάδος τὰς ὄψεις καὶ πάντα αὐτῆς τὰ γεγονότα εὑρίσκει τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἑνωθὲν πολιτικῶς ὅλον εἰς δύο μεγάλας ἐπιχειρήσεις, ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ δηλ. πολέμου καὶ τοῦ Τουρκικοῦ κατὰ τὸ 1821. Ἀποδεικνύων δὲ τοῦτο ἐξετάζει ἀνὰ ἑκάστην τῶν ἀπαντωμένων ἐθνικῶν ἑνώσεων, καὶ δὴ ἐρχόμενος εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ μάλιστα τὰ Ὀλύμπια, λέγει ὅτι αἱ συναθροίσεις αὗται κοινὴν μὲν εὐθυμίαν καὶ γνώμην τινὰ κοινὴν ἑλληνικὴν καὶ διδασκαλίαν ὁμοιβαίαν διέδιδον ὄντως εἰς ὅ,τι πλείστους τῶν συνηγμένων Ἑλλήνων, πρὸς δὲ τούτοις ἐκράτυνον καὶ τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν καὶ εἰς φιλόδοξα τινῶν πάθη ἀβλαβῆ παρεῖχον διέξοδον, δὲν ὑπηγόρευον ὅμως καὶ

το, πρὸς οὓς εἴτε θέας ἕνεκα εἴτε διαγωνισμοῦ

βουλὰς κοινὰς ἐν ταῖς πολιτείαις, οὐδ' ἐπροξένουν πράξεις καὶ συστάσεις πολιτικάς. Τὸ δὲ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον πρῶτον μὲν δὲν περιελάμβανε τὸ ὅλον τῶν Ἑλλήνων, ὡς μενόντων ἐκτὸς τοῦ συνδέσμου πολλῶν, δεύτερον δὲ κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς ἐνήργει θρησκευτικῶς μᾶλλον σπανίως δὲ πολιτικῶς. Τὸ δὲ Δελφικὸν μαντεῖον δὲν ἐπετηδεύθη τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν πρὸς ἀλλήλους πολεμούντων Ἑλλήνων, ἐκδιδον συχνὰ χρησμοὺς ὑπὲρ τῶν μὲν κατὰ τῶν δέ. Ἐρχόμενος τέλος εἰς τὸ ἐξαγόμενον λέγει ὅτι ἡ πρὸς τὴν ἑνότητα τοῦ ἔθνους κλίσις ὁρμηθεῖσα ἐκ μικρῶν ἀρχῶν, ἃς οἱ τοῦ ἔθνους ἄριστοι κατέβαλον ἐκ παλαιοῦ, ἤρξατο λαμβάνειν ἐπίδοσίν τινα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους δουλείας, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν τῇ μακρᾷ σειρᾷ τῶν 16 δουλικῶν αἰώνων λανθανόντως ἐμορφοῦτο, γενναιότερον δὲ ἤδη ἀπὸ τῆς τελευταίας κατακτήσεως ἀνερριπίσθη, ὅτε καὶ μεγάλη αἰτία νέα προσεγένετο εἰς τὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἡ διαφορὰ τοῦ θρησκεύματος τῶν ξένων δυναστῶν. Εἶναι δὲ εὐφρόσυνον καὶ θαυμάσιον ἐνταὐτῷ, πῶς ἡ ἑνότης αὕτη, ἅμα ἐμφανισθεῖσα εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος οὐ μόνον τελειοτάτη ἐξετέθη ἡμῖν ἐν τοῖς στίχοις τοῦ ἀθανάτου Θεσσαλοῦ Ῥήγα, ἀλλὰ καὶ ὑπερπηδῶσα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ ὅρια. Τὴν σημείωσιν ταύτην ἐκρίναμεν ἀναγκαίαν διότι καὶ ὁ Κύριος Κουμανούδης ἐν πολλοῖς τοῦ λόγου αὐτοῦ παραπέμπει εἰς τὸν ἡμέτερον συγγραφέα, σχετίζοντες οὕτω τὰς δύο ταύτας πραγματείας καὶ ἵνα καταδείξωμεν εἰς τοὺς κυρίους ἀναγνώστας ὁποῖα καὶ ὁ-

πλεῖστοι πανταχόθεν συνέῤῥεον, ὡς τὰ Παναθήναια ἐν Ἀθήναις, τὰ Ἐλευσίνια ἐν Ἐλευσῖνι, τὰ Ἡράκλεια ἐν Μαραθῶνι, τὰ Διόκλεια, Πύθια, Νέμεα ἐν Μεγάροις, τὰ Ἡράκλεια ἤτοι Ἰολάϊα ἐν Θήβαις, τὰ Ἐρωτίδια ἐν Θεσπιαῖς, τὰ Αἰάντια, Δελφίνια, Ἡραῖα ἐν Αἰγίνῃ, τὰ Γεραίστια καὶ Ἀμαρύνθια ἐν Εὐβοίᾳ, τὰ Ἡραῖα ἤτοι Ἑκατόμβαια ἐν Ἄργει, τὰ Πύθια, Θεοξένια καὶ Ἑρμαῖα ἐν Σικυῶνι, τὰ Λύκαια, Ἀλεαῖα, Κόρεα ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ, ὧν ἡ ἀπαρίθμησις εἶναι μακρὰ καὶ ματαία, ἡ δὲ δόξα καὶ ἐπισημότης καὶ τούτων καὶ τῶν παραλειπομένων μηδαμῶς ἐξικνουμένη πρὸς τὴν τῶν τεσσάρων ἐκείνων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραλειφθῇ μία τῶν ἑορτῶν, ἡ Πλατϊκὴ τῶν Ἐλευθερῶν, μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς κατατρόπωσιν τῶν Περσικῶν δυνάμεων καθιδρυθεῖσα κοινῇ τῶν νικητῶν βουλῇ καὶ παραινέσει τοῦ Ἀριστείδου, ὅπως συνόδου ἐν Πλαταιαῖς γινομένης, καὶ θεωρῶν ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐκεῖ ἐκπεμπόμενων ἱεροπραξίαι ἐπιτελῶνται μετ' ἀγώνων καὶ ἀμιλλῶν ἵνα καὶ τοῖς θεοῖς ἐπαξία ἀποδίδηται τιμὴ, καὶ ἡ διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ ὁμοφροσύνης μνήμη τῆς κοινῆς δόξης ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων παλινορθῶται, καὶ εἰς τοὺς Πλαιταιεῖς ἡ αὐτὴ ὡς καὶ παρ' Ἠλείοις ὑπάρχῃ ἱερότης, μηδ' ἐπιτρέπηται νὰ ἐνοχλῶσιν αὐτοὺς δι' ἐχθρικῶν ὅπλων. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀπῆλθεν, παρέμεινον ὅμως οἱ ἐλευθέριοι ἀγῶνες τελούμενοι καὶ μέχρι τῆς ἐπο-

---

πόσα νέα καλὰ ὑπόσχεται ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῆς σοφῆς Εὐρώπης εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος μεταφύτευσις τῆς ἑλληνικῆς πρὸ πάντων φιλολογίας καὶ ἡ καλλιέργεια αὐτῆς ὑπὸ θεραπόντων Ἑλλήνων.

χῆς τοῦ Παυσανίου, εἰ καὶ οὐχὶ πολὺ ἐθάμιζον πλέον οἱ λοιποὶ Ἕλληνες.

3) ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΩΝ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΩΝ

§. 11.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπῆρχε καὶ ἕτερον εἶδος ἑορτῶν, εἰς ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν λαῶν ἀπὸ κοινοῦ ἀνηκουσῶν, καὶ ἐπιστάντων τῶν χρόνων ἐν κοινῷ τινι ναῷ ὑπὸ τῶν λαῶν τούτων διὰ συνελεύσεως ἑορταζομένων. Ἡ τοιαύτη ἐπικοινωνία ἐπειδὴ μεταξὺ γειτόνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλάμβανε χώραν, πέριξ ναοῦ τινος κατοικούντων, ὠνομάσθη ἀμφικτιονία ἢ δι' ὀλίγον παρηλλαγμένου τύπου τῆς λέξεως ἀμφικτυονία· ἦσαν δὲ τοιαῦται πλεῖσται καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, εἰ καὶ περὶ τῶν πλειόνων μόλις τοῦ ὀνόματος αὐτῶν μόνον εὑρίσκομεν μνήμην. Οὕτω π. χ. ἔσχον ποτὲ ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Δωριεῖς ἀμφικτυονίαν τινὰ μετὰ κοινῶν ἐν Ἀργείῳ τινὶ ναῷ ἱεροπραξιῶν, ὡσαύτως οἱ Βοιωτοὶ περὶ τὴν Ὀγχηστὸν, ἱερὰ τοῦ Ποσειδῶνος τελοῦντες. Οἱ Ἑρμιονεῖς, οἱ Ἐπιδαύριοι, οἱ Αἰγινῆται, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Πρασιεῖς, οἱ Ναυπλιεῖς, οἱ Ὀρχομένιοι Βοιωτοὶ, ὧν τὰ κοινὰ ἱερὰ ἐτελοῦντο ἐν Καλαυρίᾳ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπίσης ἀμφικτυονίας τινὰς εἶχον καὶ οἱ Ἴωνες, οἵτινες ἐκ τῶν νήσων, ἐκ τῆς Ἀσίας, ἐκ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τετραετηρίδα συνηθροίζοντο ἐν Δήλῳ καὶ ἱερὰ τῷ Ἀπόλλωνι διὰ θεωριῶν ἑκάστη τῶν πολιτειῶν προσέφερον, μετὰ πομπῶν καὶ πανηγυρικῶν ἀγώνων, ἐπιμελούμενοι καὶ τοῦ Δηλίου ναοῦ ἀπὸ κοινοῦ καὶ τὰ πλούτη αὐτοῦ καὶ εἰσοδήματα δι' ἀπεσταλμένων κυβερνῶντες.

§. 12.

Εἷς ὅμως τῶν συνδέσμων τούτων ὁ ἐπιφανέστερος καὶ εὐρύτερος ἦτον ὁ ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ τρόπον τινὰ φέρων τὸ ὄνομα Ἀμφικτυονικὸς δεσμὸς καὶ Ἀμφικτύονες, συγκροτούμενος δὶς τοῦ ἔτους διὰ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Θερμοπύλαις συνόδων, διὸ τὴν μὲν πρώτην Δελφικὴν ὀνομάζομεν Ἀμφικτυονίαν, τὴν δὲ δευτέραν Πυλαϊκήν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀμφικτυονικοῦ τούτου συνεδρίου ἀναζητεῖται ἀπὸ Ἀμφικτύονός τινος, μυθικοῦ ἥρωος, ὃν ἄλλοι μὲν ἀδελφὸν νομίζουσιν, ἄλλοι δὲ υἱὸν τοῦ Ἕλληνος· λέγεται δὲ ὅτι ἀνεκαινίσθησαν ἔπειτα καὶ διετάχθησαν ὑπ' Ἀκρισίου, βασιλέως τῶν Ἀργείων. Μέτοχοι τῆς ἀμφικτυονίας ταύτης δώδεκα ὑπῆρξαν λαοὶ ἢ ἔθνη· οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροί, οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες δηλ. οἱ Οἰταῖοι, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Φθιῶται, οἱ Βοιωτοί, οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες. Ἀλλ' οἱ Ἴωνες φαίνεται ὅτι δὲν προσετέθησαν εἰμὴ ὅτε ἄποικοι ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν γειτονικῶν τοῦ Παρνασσοῦ χωρῶν ἐκοινώνησαν τῶν Πυθίων ἱερῶν μετὰ τοῦ ἔθνους τούτου. Οἱ Θεσσαλοὶ νομίζω ὅτι τέλος ἐγένοντο μέτοχοι, ὅτε ἀπὸ τῆς Θεσπρωτίας ὑπερβάντες τὸν Πίνδον κατέλαβον ἕδρας ἐν Θεσσαλίᾳ. Οἱ λοιποὶ ἅπαντες ἀρχαιότερον εἰς ἑκάτερα τὰ μέρη τοῦ Οἰταίου ὄρους κατώκησαν, ὑπεράνω αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κάτω δὲ πρὸς τὸν Κρισσαῖον κόλπον, οὐχὶ εἰς πολὺ διακεχωρισμένας χώρας, μέχρις ὅτου οἱ Βοιωτοί, ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἐκδιωχθέντες, τὴν Βοιωτίαν οἱ δὲ Δωριεῖς τὴν Πελοπόννησον καί τινας ἔπειτα νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Ἀσίας κατέλαβον. Τίς δὲ αἰτία ἠνάγκασε τοὺς δώδεκα τούτους λαοὺς εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης καὶ τῆς κοινῆς λατρείας τοῦ Δελφικοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος

ἂν δυνατὸν νὰ ἐξαγάγῃ τις πιθανόν τι συμπέρασμα οὐδεὶς ὅμως θ ἐλει εἴπει ὅτι ἀνεκάλυψεν αὐτήν. Τὴν δὲ 108 ὁλ. 3, οἱ Φωκεῖς καὶ ὑπὸ τῶν Δωριέων οἱ Λακεδαιμονίοι ἀπεκλείσθησαν τῆς Ἀμφικτυονίας καὶ ἡ θέσις τῶν Φωκέων ἐδόθη εἰς τοὺς Μακεδόνας, μετ' ὀλίγον ὅμως ἑκάτεροι πάλιν προσελήφθησαν.

§. 13.

Κοινὰ τοῖς Ἀμφικτύοσιν ἱερὰ ἦσαν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Δήμητρος τῆς Ἀμφικτυονίδος, ὧν ἐκεῖνος μὲν ἐν Δελφοῖς, αὕτη δὲ ἐν Ἀνθήλῃ, κώμῃ τῶν Μαλιέων πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν εἶχον τοὺς ναοὺς, ἐν ἑκατέρῳ δὲ τόπῳ διττὰς κατ' ἔτος ἐποίουν συνόδους οἱ Ἀμφικτύονες, τῶν κοινῶν ἱερῶν ἐπεμελοῦντο, τοῦ Δελφικοῦ ἐν πρώτους ναοῦ τὴν ἐπιμέλειαν εἶχον, τὰ δίκαια αὐτοῦ καὶ τὴν ἱερότητα ἐφύλαττον, καὶ ἐάν τι κατ' αὐτῶν ἐπράτεττο κατεδίωκον διὰ κοινοῦ συνεδρίου. Ἐνταῦθα ἀνῆκε καὶ ἡ ἀπὸ 48 ὀλυμ. 3, ἐπιμέλεια τῶν Πυθίων ἀγώνων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέχθη. Ἐκτὸς τούτων δὲ εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας ἦν ἐπιτετραμμένη καὶ ἑτέρα τις ἐπιμέλεια καὶ φύλαξις τοῦ ἐθνικοῦ μεταξὺ τῶν ἀμφυκτιονικῶν λαῶν δικαίου, τοῦ ὑπὸ τακτῶν ἀμφικτυονικῶν νόμων διαχαραχθέντος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτοὶ οὗτοι εἶχον ἀπονομήν τοῦ δικαίου, ἂν διαφωνία τις μεταξὺ τῶν λαῶν τούτων ἢ ἁμάρτημά τί τινος ἐναντίον τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου πραχθὲν ἐφέρετο πρὸς διάγνωσιν ἐνώπιον αὐτῶν, καὶ πόλεμον, ἂν ἀνάγκη προέκυπτεν, κατὰ τῶν ἐνόχων ἀπεφάσιζον, ἵνα τιμωρήσωσιν αὐτούς. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἄνισοι ἦσαν αἱ πρὸς ἀλλήλας τῶν πολιτειῶν τούτων δυνάμεις, ὥστε ἄλλαι μὲν ἐπὶ πολὺ ἐδεσπόζοντο ὑπὸ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κράτους, ἄλλαι δὲ ἀσθενεῖς καὶ ἐντὸς στενῶν ὁρίων ἐγκεκλεισμέναι

μόλις ἐδύναντο αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς νὰ προφυλάττωνται, ἄλλαι τέλος ὑποτεταγμέναι ἦσαν ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν, δὲν εἶναι λοιπὸν θαυμαστὸν ὅτι ὡς ἐπὶ πλεῖστον καταφρονούμενον τὸ δίκαιον τὸ ἀμφικτυονικὸν ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων παρηγκωνίζετο ὑπ' αὐτῶν καὶ δὲν διετηρεῖτο εἰμὴ ὑπὸ τῶν εὐκόλως δυναμένων νὰ καταναγκασθῶσιν εἰς τοῦτο, οὔτε λοιπὸν κατ' αὐτὰς τὰς τῶν μειζόνων πολιτειῶν ἔριδας καὶ πολέμους, ὡς τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Ἀθηναίων ἀπαντᾶται ἴχνος τι μεσολαβησάσης αὐθεντίας τῶν Ἀμφικτυόνων, καὶ ἄλλαι ὡσαύτως τὰς διενέξεις αὐτῶν δὲν παρουσιάζον ἐνώπιον τούτων, ἀλλ' εἰς ἄλλους ἐκ συνθήκης διαιτητάς.

§. 14.

Τούτου τοῦ τοσοῦτον μικροῦ κύρους καὶ ἄλλαι μὲν αἰτίαι ὑπῆρξαν, μία ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἐν αὐτῇ τῇ συνθέσει τοῦ συνεδρίου καὶ τῇ ψηφοφορίᾳ ἔχουσα τὸν λόγον, διότι ἑκάστη τῶν ἐλαχίστων καὶ ὑπὸ ξένον κράτος ὑποβεβλημένων πολιτειῶν εἶχεν ἴσον δίκαιον μετὰ τῶν μεγίστων καὶ ἰσχυροτάτων, ὧν ἕκασται κατὰ μόνας σχεδὸν ἴσχυον πλειότερον, ἢ σύμπασαι αἱ λοιπαί, αἵτινες οὐδὲ νὰ ἀναγκασθῶσιν ἠδύναντο ἵνα πείθωνται εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν. Διότι διττὰς ἕκαστος λαὸς ἔφερε ψήφους, καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ πλείονας εἶχεν εἰς πολιτείας, παρῆσαν ἐκ τούτων εἰς τὰ συνέδρια διπλοῖ πρεσβευταί, π. χ. ἐκ τῶν Δωριέων παρῆσαν πρεσβευταὶ τῶν Κιτυνίων καὶ Σπαρτιατῶν, ἐκ τῶν Ἰώνων, τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρυθραίων ἢ Πριηνίων· οὐδὲ πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι τῶν πεμπομένων πρεσβευτῶν τὸ δίκαιον μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἑνὸς λαοῦ δὲν ἀπενεμήθη καθ' ὡρισμένην τινὰ τάξιν. Αἱ σύνοδοι ἦσαν κατ' ἔτος διτταὶ,

ἐαρινὴ καὶ χειμερινή· καὶ αἱ δύο φαίνονται γινόμεναι πάντοτε καὶ ἐν Πύλαις ἤτοι Θερμοπύλαις καὶ ἐν Δελφοῖς. Οἱ πρεσβευταὶ ἐλέγοντο Ἱερομνήμονες, καὶ τούτοις προσδεδεμένοι ἦσαν οἱ Πυλαγόραι. Ἐκεῖνοι μὲν ἕκαστος ἐξ ἑκάστης τῶν πολιτειῶν, οὗτοι δὲ πλείονες πεμπόμενοι. Εἰς τὰς συνόδους ἑκάτεροι παρευρίσκοντο, ἐξ ἴσου μετέχοντες τῶν συμβουλίων· ψῆφοι ὅμως ἐν ὀνόματι τῶν πολιτειῶν δὲν ἐφέροντο εἰμὴ ὑπὸ τῶν ἱερομνημόνων, ὧν εἷς, διευθυντὴς τῶν συνόδων, προΐστατο. Μνημονεύονται δὲ καὶ ἐκκλησίαι, ἐάν ποτε σύμπασα ἡ πληθὺς, τῶν ἐκ τῶν ἀμφικτυονικῶν πολιτειῶν παρόντων ἐν Δελφοῖς προσεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἱερομνημόνων, εἴτε ἵνα βουλευθῶσι καὶ συσκεφθῶσιν, εἴτε ἵνα ἀποδεχθῶσι μόνον τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου, καὶ, ἐὰν ἡ περίστασις ἀπήτει, κελευσθῶσιν εὐθὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Καὶ ὅτι μέγας πάντοτε ἀριθμὸς ἀνθρώπων συνείθιζε νὰ συρρέῃ ἐν τῷ χρόνῳ τῶν συνόδων ἐκείνων ἀρκούντως ἀποδείκνυται. Διέμεινε δὲ τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Διότι εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. Μουμμίου καὶ τοῦτο καὶ εἴ τι ἕτερον ὅμοιον ὑπῆρχε τῶν Ἑλλήνων συμβούλιον ἀφῃρέθη, παλινωρθώθησαν ὅμως κατὰ μικρὸν πάντα. Καὶ πληροφορούμεθα μάλιστα ὅτι ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου αἱ σύνοδοι τῶν Ἀμφικτυόνων διετάχθησαν ἄλλως πως, ὅπως πρεσβευταὶ συνέρχωνται τριάκοντα ὅλοι, ὧν ἄλλους μὲν αἱ πολιτεῖαι, ἄλλους δὲ οἱ λαοὶ, μέρος ἑκάστους, μέρος διττοὺς πέμπωσιν.

4. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΕΛΦΙΚΟΥ ΜΑΝΤΕΙΟΥ.

§. 15.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ καὶ τὴν περὶ τοῦ Δελφικοῦ μαντείου μγείαν καὶ διὰ

τὴν στενωτάτην αὐτοῦ σχέσιν πρὸς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καὶ διότι μέγιστος ἦν ὁ παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησι σεβασμὸς αὐτοῦ καὶ οὐχὶ μικρὸν τὸ κῦρος καὶ ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως δικαίων καὶ νόμων τῶν πολιτειῶν ἢ ἐπὶ τῶν πρὸς ῥύθμισιν καὶ κατάρτυσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων συγκροτουμένων συμβουλίων. Ἐπειδὴ ὅσον πολλὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος χρηστήρια, ὧν οὐχὶ ὀλίγα πάνυ ἱερὰ καὶ ὅσια ἐνομίζοντο, οὐδὲν ὅμως τοσοῦτον ἐξεῖχε πάντων κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ὑπόληψιν ὅσον τὸ Δελφικόν. Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ εἶναι μυθώδης καὶ ὁμολογουμένως ἀρχαιοτάτη. Καὶ οὐδεὶς φαίνεται ὁ δυνάμενος νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἦδη πρότερον τῆς ἐκ Θεσσαλίας μεταναστεύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπῆρξέ ποτε μαντεῖόν τι ἐν Παρνασσῷ θρησκευτικῶς τιμηθὲν ὑπὸ τῶν γειτόνων, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τέλος, καὶ πρῶτον ὑπὸ τῶν Δωριέων, εἰς τὸν Ἀπόλλωνα αὐτοῦ καθιερωθέν. Καθιδρυθέντος δ' ἔπειτα τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου καὶ ἀποδεχθείσης ὑφ' ἁπάντων τῆς κοινῆς λατρείας τοῦ Δελφικοῦ ἤτοι Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἀνάγκη ἦν ὅπως καὶ ὁ τοῦ μαντείου σεβασμὸς καὶ τὸ κῦρος λάβωσι μεγάλην ἐπίδοσιν, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον εὐρύτερον διεχύνοντο οἱ ἀμφικτυονικοὶ λαοί, καταλαμβάνοντες ἕδρας ἀπωτέρας καὶ ἐκπέμποντες ἀποίκους πέραν τῆς θαλάσσης. Καὶ καθὼς ἡ εἰς Πελοπόννησον τῶν Δωριέων ἐπιδρομὴ λέγεται ὅτι δὲν ἐπεχειρεῖτο ἄνευ τοῦ κύρους τοῦ Δελφικοῦ χρηστηρίου, οὕτως ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις οὐδεμία εὐκόλως εἴτε ὑπὸ τούτων εἴτε ὑπ' ἄλλων ἐξεπέμφθη ἀποικία, μὴ ἐπερωτηθέντος τοῦ Ἀπόλλωνος, πολλαὶ δὲ καὶ κατήχθησαν τῇ παραινέσει καὶ παρορμήσει αὐτοῦ. Ὑπερ τοὺς ἄλ-

λους· ὅμως οἱ Δωριεῖς πάντοτε, καὶ μεταξὺ τούτων οἱ Σπαρτιᾶται μάλιστα διετήρουν τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ καὶ τὴν μεταξὺ τῶν Ἡρακλειδῶν διαίρεσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἅπασαν τὴν τοῦ Λυκούργου νομοθεσίαν ὁ Ἀπόλλων ἐπέτρεψεν· οὔτε πόλεμον εὐκόλως ἀνελάμβανον οἱ Σπαρτιᾶται ἢ ἄλλον τινὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ νεωτερισμὸν, οὔτε σπουδαιοτάτου τέλος καὶ ἀναγκαιοτάτου πράγματος τὴν ἐπιτέλεσιν ἐπεχείρουν, εἰμὴ ὅ,τι τὸ χρηστήριον ἤθελεν ἐπιδοκιμάσει· τί; καὶ αὐτῶν πολλάκις τῶν βασιλέων ἡ ἐξουσία ἀναγινώσκομεν ὅτι ἢ ἀφῃρεῖτο ἢ ἐστερεοῦτο δι' ἀπαντήσεως τοῦ χρηστηρίου. Καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην διωρίζοντο ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ Πύθιοι ἵνα ἐρωτῶσιν ὁσάκις προὔκυπτεν ἀνάγκη τὸ μαντεῖον, καὶ τὰς ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἀνακομίζωσι καὶ διαφυλάττωσιν.

§. 16.

Περὶ τῶν λοιπῶν Δωρικῶν πολιτειῶν δὲν ἔχομεν πολλὰς τοσοῦτον σαφεῖς παραδόσεις, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ καὶ παρ' αὐτοῖς ἅπασι πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ μαντείου ἦν μικρά. Μικροτέρα δέ πως ὑπῆρξε παρὰ τοῖς Ἴωσιν, ἐπειδὴ μετὰ δικαίας ἀμφιβολίας δύναταί τις νὰ ἀπορῇ περὶ τῶν ἐξηγητῶν τῶν Ἀθηναίων ἂν ἦταν ἄρα γε πυθόχρηστοι, καὶ ἂν πρέπει νὰ παραβληθῶσιν πρὸς τοὺς Πυθίους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Σόλωνος οἱ νόμοι οὐχὶ ἄνευ συμβουλῆς τοῦ Δελφικοῦ χρηστηρίου λέγονται εἰσαχθέντες, καὶ τὸ δίκαιον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο πρὸς καθαγνισμὸν ἀπὸ τοῦ φόνου καὶ τιμωρίαν αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Πλάτων ὅτι μετηνέχθη ἀπὸ τῶν Δελφῶν· ὅπερ δίκαιον ἐπειδὴ καὶ οἱ λοιποὶ ὡσαύτως Ἕλληνες τὸ

αὐτὸ σχεδὸν διετήρησαν καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀναμφιβόλως πηγῆς ἠρύσθησαν, οὐχὶ μετρίας φαίνεται ἀξίας πρὸς περιστολὴν τῆς ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως καὶ διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς τῶν πολιτειῶν εἰρήνης. Καθόλου δὲ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἀρχαία τῶν ἀνθρώπων εὐσέβεια τοὺς θεοὺς ὑπελάμβανεν δημιουργοὺς καὶ κυβερνήτας ἁπάντων τῶν πραγμάτων καὶ συνεδρίων, τοῦ Δελφικοῦ πρὸ πάντων χρηστηρίου τὸ κῦρος καὶ ἡ ἐπισημότης ἤκμαζεν καὶ πλεῖστον ἴσχυε πρὸς ὑγιᾶ διεύθυνσιν τῶν ἠθῶν τῶν ἀνθρώπων, τῶν τε δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, καὶ πρὸς παγίωσιν καὶ θεμελίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πολιτειῶν ἐπὶ τῶν κειμένων νόμων καὶ συνειθιῶν· καὶ τὸ ἐνδόξατον ἐκεῖνο κατόρθωμα τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες διεπράξαντο ἡνωμένοι, τὸν δεύτερον Περσικὸν πόλεμον, ἀναμφιβόλως ὀφείλεται οὐχὶ ὀλίγον καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν ἀποκρίσεων τοῦ χρηστηρίου τούτου ἀνακαυθεῖσαν γενναιοψυχίαν καὶ θαῤῥαλεότητα αὐτῶν. Πρὸς κόλασιν ὅμως καὶ καταστολὴν τῶν πρὸς ἀλλήλους τῶν Ἑλλήνων πολέμων ὀλίγον κατὰ πάσας τὰς περιστάσεις ἴσχυσεν τὸ κῦρος αὐτοῦ. Καὶ ἂν καὶ δὲν λείπουσι παραδείγματα τῆς καταπαύσεως ἐνίοτε τῶν πολέμων μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τῇ ἀποκρίσει τοῦ χρηστηρίου, σπανιώτατα ὅμως συνέβαινεν τοῦτο ἀναμφιβόλως, καί ποτε πλεῖστά εἰσι τὰ ἐναντία τῶν ἀνωτέρω, ἅτινα δὲν δεικνύουσιν τὰ χρηστήρια ἀποτρέποντα αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων πολέμων. Μετέπειτα δὲ εἰς δύο ἐπὶ Πελοποννησιακοῦ μάλιστα πολέμου δυσμενεῖς πρὸς ἀλλήλας μερίδας διαιρεθείσης τῆς Ἑλλάδος οὐχὶ μόνον οὐδαμῶς ὠφέλησε τὸ χρηστήριον τοῦτο, πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν κομμάτων τούτων, ἀλλ' ἀπεναντίας καὶ τοῦτο φατριάζον ηὐνόει οὐχὶ ἀμφιβόλως τὴν

Σπαρτιατικὴν μερίδα, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὸ παρὰ τοῖς ἐναντίοις κῦρος αὐτοῦ καὶ ἡ ὑπόληψις τὰ μάλιστα ἠλαττώθησαν. Καὶ τοῦτο ἤρξατο μᾶλλον ἔτι χωροῦν καὶ εἰς πάντας, ὅτε ἡ ἀρχαία εὐσέβεια καὶ τῆς θείας βουλήσεως ὁ σεβασμὸς ἔπαυσε πλέον ἀκμάζων ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, καὶ ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ Δελφικοὶ ἱερεῖς δὲν παρεῖχον ἑαυτοὺς ἀμετόχους τοῦ μιάσματος τῆς κοινῆς διαφθορᾶς. Ἐπειδὴ πάλαι τῷ ὄντι, ἔστω οἱαδήποτε ἡ κρίσις ἡμῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ φύσεως τῶν χρηστηρίων, ἀναμφίβολον βεβαίως ὑπάρχει ὅτι οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι δὲν ἔτυχον τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας διὰ τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ φενακισμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἁγιότητος, τῆς σοφίας καὶ τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἀποκρίσεις δὲν συνέθετον πανούργως, ἀλλὰ κατὰ παρόρμησίν τινα, ἥτις πλάνα βεβαίως ἔλεγεν, ἀλλ' ὅμως θεῖα εἰς ἐκείνους καὶ οἷον παραγγέλματα αὐτοῦ τοῦ θεοῦ πιστευόμενα. Μετὰ ταῦτα ὅμως, ὅτε ἢ χαριζόμενοι ἢ μισοῦντες ἢ φοβούμενοι ἢ καὶ διὰ χρημάτων διαφθειρόμενοι ἤρξαντο νὰ ἀποκρίνωνται ὅ,τι μάλιστα αὐτοῖς ἤρεσκεν, ἀνάγκη ἦν ὅπως περιφρονῶνται καὶ καταγελῶνται τὰ χρηστήρια κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῶν φρονιμωτέρων, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ὄχλου.

5. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΩΝ ΕΝΤΟΣ ΟΡΙΩΝ ΕΝΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΗΣ.

§. 18.

Εἰ καὶ ποικίλα εἴδη δεσμῶν οἱ Ἑλληνικοὶ λαοὶ, εἴτε ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἑκάστοτε παρακελευόμενοι εἴτε καὶ ὑπὸ τῆς ὠφελείας, συνέδεσαν πρὸς ἀλλήλους καὶ συνδεθέντα πάλιν διέσπασαν, πολλαὶ ὅμως ἦσαν αἱ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα πολιτεῖαι, αἵτινες εἴτε διὰ

τὴν κοινὴν καταγωγὴν εἴτε διὰ τὴν γειτονίαν τῶν ἑδρῶν καὶ τὸ κοινὸν τῶν ὁρίων στενωτέραν πρὸς ἀλλήλας καὶ μακροχρονιωτέραν ἀπετέλεσαν συμμαχίαν, ὅπως, καί τοι ἰδίαν ἑκάστη καθ' ἑαυτὴν ἔχουσα πολιτείαν καὶ ἰδιογνωμάνως κυβερνωμένη, ἐν κοινῷ περὶ τῶν πλείστων πραγμάτων συσκέπτωνται καὶ συνελεύσεις τινὰς πρὸς τοῦτο ποιῶσιν, ἐν αἷς καὶ αἱ πρὸς ἀλλήλας διενέξεις ἐννόμως νὰ διαγινώσκωνται, καὶ οἱ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατὰ ἐξωτερικῶν σκέψεις ἀπὸ κοινοῦ γίγνωνται. Τοιαῦται συμμαχίαι ἐγένοντο πολλάκις, συνομολογηθεῖσαι ὡς φαίνεται οὐχὶ τόσον ἐπὶ τακταῖς συνθήκαις, δσον ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ σιωπηλῆς τινὸς ὁμοφωνίας, μεταξὺ ἐκείνων μάλιστα τῶν πολιτειῶν, αἵτινες, ὑπὸ ἕνα τὸ πάλαι οὖσαι βασιλέα, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας διετήρησαν τὴν μνήμην καὶ τὴν συνήθειαν τοῦ ἀρχαίου συνδέσμου. Συνέβαινε δὲ παρὰ πλείσταις καὶ τῶν ἱερῶν κοινωνία, ἥτις ἐν ᾧ συνήθροιζεν αὐτοὺς ἐπιστάντος τοῦ χρόνου πάντας εἰς ἕν, διὰ τῆς ἀνακοινώσεως τῶν βουλευμάτων παρεῖχεν προσέτι ὠφελήματα καὶ παραινέσεις Εἰ καὶ ὀλίγον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στερεοὶ ἦσαν οἱ δεσμοὶ οὗτοι τῆς συμμαχίας, ἐκτὸς ἐὰν πολιτεία τις μείζων καὶ ἰσχυροτέρα οὖσα ἐκώλυε τὰς μικροτέρας ἀπὸ τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτῶν ἀπὸ τῶν κοινῶν συνεδρίων· ἐπειδὴ ἴσων οὐσῶν τῶν δυνάμεων ἑκάστης, εὐκόλως συνέβαινε καὶ ἔννομον ἐθεωρεῖτο ὅπως τὸ ἑκυτῆς ἑκάστη συμφέρον προτιμᾷ τῶν κοινῶν, περὶ πολέμου δὲ καὶ εἰρήνης σκέψεις ἀπὸ τῶν λοιπῶν κεχωρισμένη ποιῇ. Ἀλλὰ περὶ τῶν περισσοτέρων τῶν πολιτειῶν τούτων οὐδὲν σχεδὸν ἀξιομνημόνευτον παραδίδεται, ὥστε οὔτε ὁποῖαι ὑπῆρξαν οὔτε ἐπὶ πόσον ἐξετάθησαν εἶναι δυνα-

τὸν νὰ ἀποδειχθῇ, ἀφ' οὗ μάλιστα καί τινων, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὁποίων μόλις χωρεῖ ἀμφιβολία τις, οὐδαμῶς ἐγένετο σαφὴς μνεία ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Τοὺς Αἰτωλοὺς λ. χ. ὑπὸ ἕνα τὸ πάλαι βασιλέα ὄντας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπίσης, καί τοι βαρβάρων οὐκ ὀλίγων μετ' αὐτῶν ἀναμιγέντων, βλέπομεν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συνδεδεμένους, ἀλλ' ὅμως οὔτε μνημονεύεται ποσῶς κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν πρὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οἱ Ἀκαρνᾶνες ἀναγινώσκομεν ὅτι εἶχον ἐν Ὀλπαις κοινὸν δικαστήριον· ἀλλ' ἂν εἰς πάντας τοῦτο ἢ εἰς ὀλιγωτέρους μόνον ἦτο κοινὸν, καὶ ὁποῖα καθόλου ἢ ὁπόσον μακροχρόνιος ὑπῆρξεν ἡ κοινωνία αὕτη δὲν ἀποδείκνυται, ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ ὅμως πολέμου τὸ μεγαλείτερον μόνον μέρος τῶν Ἀκαρνάνων, καὶ οὐχὶ ἅπαντας βλέπομεν συνδεδεμένους μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Δὲν τολμῶ δὲ οὔτε νὰ βεβαιώσω οὔτε νὰ ἀρνηθῶ ὅτι αἱ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν πολιτεῖαι, αἵτινες πᾶσαι ἀρκούντως ἀποδείκνυνται ἐλεύθεραι οὖσαι καὶ αὐτοδιοίκητοι, ἔσχον ποτὲ συνθήκας καὶ συμμαχίαν τινὰ μεταξὺ ἀλλήλων. Οἱ Ὀπούντιοι ἀπεναντίας καὶ οἱ Ἐπικνημήδιοι οὐχὶ μόνον ἐν συνθήκαις φαίνονται ἀλλὰ καὶ ἐν ἑνὶ πολιτικῷ σώματι συνδεδεμένοι, μέχρις ὅτου οἱ Ἐπικνημίδιοι ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν Ὀπουντίων. Ὡσαύτως τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν Δωριέων στενώτατα συνδεδεμέναι ἀναμφιβόλως πρὸς ἀλλήλας ἦσαν τρεῖς ἢ τέσσαρες πολιτεῖαι. Τῶν Φωκέων εἴκοσι καὶ δύο πολιτεῖαι κοινὸν εἶχον συνέδριον καὶ διηνεκῆ, ὡς φαίνεται, συμμαχίαν, ἐκτὸς τῶν Δελφῶν, πρωΐμως ἀποχωρισθέντων ἀπὸ τῶν λοιπῶν. Περὶ τῶν μικροτέρων τῆς Θεσσαλίας λαῶν οὐδαμῶς προσήκει νὰ διαλάβωμεν, ἅ τε μάλιστα οἱ πλεῖστοι τούτων

δὲν ἦσαν αὐτεξούσιοι, ἀλλ' ὑπέκειντο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Θεσσαλῶν.

§. 19.

Αὐτοὶ δὲ οἱ Θεσσαλοὶ ἀπὸ τῆς Θεσπρωτίας μετέπειτα ἐκκινήσαντες καὶ τὴν Θεσσαλιῶτιν πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ τῆς ἐπιλοίπου χώρας τὸ καλλίτερον μέρος καταλαβόντες, τοὺς ἀρχαίους τῶν χωρῶν τούτων κατοίκους εἰς δουλείαν καθυπήγαγον, οὐχὶ ἀνόμοιον πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν εἱλώτων, τοὺς δὲ λοιποὺς λαοὺς, τοὺς πέριξ κατοικοῦντας, τοὺς Περραιβοὺς, τοὺς Μάγνητας, Ἀχαιοὺς τοὺς Φθιώτας καὶ ἄλλους ἴσως πλείστους ἠνάγκασαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ δασμοὺς νὰ ἀποτίωσιν, αὐτοὶ δὲ συνθήκην ποιήσαντες προέβλεψαν ὅπως εὐκολώτερον δύνωνται ἡνωμέναις δυνάμεσι καὶ νὰ συνέχωσι τοὺς ὑποτεταγμένους ἐν ὑποταγῇ καὶ νὰ ἀπωθῶσι τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Δυνάμει τῆς συνθήκης ταύτης προὐχειρίζοντο, ἂν ἡ περίστασις ἀπήτει, ἕνα ἐκ τῆς εὐγενείας αὐτοκράτορα στρατηγὸν, ὃν ὠνόμαζον Ταγόν· ὅστις τοὺς στρατιώτας εἰς ἑκάστην πολιτείαν ἐπέβαλλεν, τοὺς φόρους εἰς τοὺς ὑποτελεῖς ἐπέταττεν, τοὺς στρατοὺς διώκει, τῶν κοινῶν συνελεύσεων προέδρευεν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἦν ὁμοία τῆς βασιλικῆς, καὶ οὐχὶ ἐνιαυσία, ἀλλὰ μακροχρονιωτέρα, καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ διηνεκής. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἕκασται τῶν πολιτειῶν τῶν Θεσσαλῶν ἐκυβέρνων τὰ ἑαυτῶν ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ἑαυτῶν νόμους, καὶ δὲν ἦσαν πᾶσαι ἐν ἴσῃ καταστάσει, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι σποράδην πλεῖσται τῶν ἐλασσόνων ἦσαν ὑπὸ τὸ κράτος ὀλίγων μεγαλειτέρων. Ὁ τύπος τοῦ πολιτεύματος ἐν ἁπάσαις ἦν ἡ ὀλιγαρχία, αἱ ὑπέρταται πανταχοῦ ἀρχαὶ ἴδιαι ἦσαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἴσως κληρονομικαὶ, ἡ ἐξουσία τοῦ λαοῦ

μικρὰ, οὐδὲ πανταχοῦ ἴση διανεμημένη ἐλευθερία, εἰ καὶ μόλις ἀπεῖχε τὸ πλῆθος σποραδικῶν ἐναντίων τῆς εὐγενείας στάσεων, καὶ οἱ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀναδειχθέντες τύραννοι τοῦ ὄχλου ἀναμφιβόλως τὰς δυνάμεις μετεχειρίσθησαν πρὸς καταπίεσιν τῆς εὐγενείας. Ὁ δὲ Φίλιππος μετὰ ταῦτα καταβληθέντων τῶν τυράννων καθυπέβαλεν ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ πόλεις τινὰς τῆς Θεσσαλίας, καὶ πάσας ὑποταγεῖς αὐτῷ ἐποίησεν· καὶ διέμεινεν ἡ Θεσσαλία τοιαύτη οἱονεὶ ὑπήκοος τῶν Μακεδόνων μέχρι τῆς νίκης τοῦ Τ. Φλαμινίνου. Ὑπὸ τούτου τὸ ὄνομα τῆς ἐλευθερίας ἀπεδόθη πάλιν εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς, καὶ ἡ συμμαχία παλινωρθώθη, ἀλλ' οὕτως, ὥστε οἱ ὑπ' αὐτοὺς πρότερον ὑποβεβλημένοι, Περραιβοὶ, Μάγνητες, Δόλοπες, ἐλεύθεροι ἤδη καὶ αὐτοδιοίκητοι ἀτέβησαν, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Αἰτωλῶν παρεδόθησαν.

§. 20.

Ὀλίγον τι στενώτερος ὑπῆρξεν ὁ τῶν Βοιωτῶν σύνδεσμος, γινόμενος ἀναμφιβόλως ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, ὅτε οἱ Αἰολεῖς Βοιωτοὶ ἐκ τῆς Θεσσαλίας διωχθέντες ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ καταλαβόντες μετ' ὀλίγον σύμπασαν τὴν γῆν, τοὺς ἀρχαίους κατοίκους, ὅσοι δὲν ἐξεδιώχθησαν, ἐν τῇ τοῦ ἑαυτῶν ὀνόματος καὶ φυλῆς ὁμοσπονδίᾳ παρέλαβον. Οὕτω δι' ὁμοσπονδίας πᾶσαι ἐπίσης συνεδέθησαν, εἰ καὶ καθ' ἕκασται αἱ πολιτεῖαι ἐν ἀνομοίῳ διετέλουν καταστάσει. Ἐπειδὴ ἐλάσσονες πολλαὶ ὑπὸ τὰς μείζονας ὑπῆκουον, καὶ τῶν κοινῶν συνόδων δὲν συμμετεῖχον εἰμὴ ὅπως ποιῶσι τὰ ἐντελλόμενα. Ἐλεύθεραι δὲ καὶ τῶν ἑαυτῶν δικαίων τυγχάνουσαι πολιτεῖαι δὲν φαίνονται ὅτι ἦσαν κατ' ἀρχὰς εἰμὴ δέκα καὶ τέσσαρες,

ἐξ ὧν ὅμως μόνον αἱ ὀκτὼ ἀρκετὰ βεβαίως ὁμολογοῦνται, αἱ Θῆβαι, ἡ Ἁλίαρτος, ἡ Κορώνεια, αἱ Κῶπαι, αἱ Θεσπιαὶ, τὰ Τάναγρα, ὁ Ὀρχομενὸς, αἱ Πλαταιαὶ, ἐξ ὧν αἱ Πλαταιαὶ ἦδη πρὶν τοῦ Περσικοῦ πολέμου τὸ πρῶτον ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλαι δ' ἴσως ἐλεύθεραι τὸ πάλαι καὶ τῆς ὁμοσπονδίας μέτοχοι μετέβησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς ξένην ἐπικράτειαν, ὥστε ὁ ἀριθμὸς ἐκεῖνος τῶν δέκα καὶ τεσσάρων πολιτειῶν δὲν παρέμεινεν. Καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ δὲ πολέμου οὐχὶ πλείονες τῶν δέκα φαίνεται πιθανὸν ὅτι μετεῖχον τῆς ὁμοσπονδίας. Αὗται εἶχον καὶ ἑορτὰς κοινὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς μεταξὺ Κορωνείας καὶ Ἁλαλκομενῶν ἑορταζομένας, αἵτινες Παμβοιώτεια λέγονται, καὶ συνελεύσεις πρεσβευτῶν ἐν τέσσαρσι συνεδρίοις ἢ βουλαῖς διηρημένας, ἧς διαιρέσεως ὁποία τις ἦν ἡ αἰτία ἐν τῷ σκότει κεῖται. Ἄρχοντες τῆς ὁμοσπονδίας ἦσαν οἱ Βοιωτάρχαι, ἕκαστος, ὡς φαίνεται, ἐξ ἑκάστης πολιτείας, ἐξαιρουμένων τῶν Θηβαίων, διδόντων ποτὲ δύο. Ἡ ἐξουσία τῶν Βοιωταρχῶν ἦν ἐνιαυσία· ἠδύνατο ὅμως καὶ νὰ παραταθῇ, καὶ πολλάκις καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς νὰ ἐπιτραπῇ. Οὗτοι καὶ περὶ τῶν κοινῶν ὑπηρεσιῶν εἰς τὰς τέσσαρας ἐκείνας βουλὰς ἀνέφερον, καὶ τὸ στρατιωτικὸν κράτος εἶχον. Ἡ ἐσωτερικὴ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διοίκησις ἦν ἐλευθέρα εἰς ἑκάστην τῶν πολιτειῶν καὶ λελυμένη τῶν νόμων τῆς ὁμοσπονδίας, ὁ τύπος ὅμως τῆς πολιτείας ἦν ὅμοιος παρ' ἅπασιν, ὀλιγαρχία, μᾶλλον ἔλαττον, προϊόντος τοῦ χρόνου, διὰ τοῦ δικαίου τοῦ λαοῦ συγκερασθεῖσα. Δημοκρατία τὸ πρῶτον ἀνεφάνη ἐν Θήβαις περὶ τὴν 81 ὀλυμ. 1 ἔτος, μὴ διαμείνασα ὅμως πολὺν χρόνον.

Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐν Θήβαις καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Βοιωτίᾳ ἐγένοντο στάσεις, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ ἐξουσία τῶν ἀριστοκρατῶν. Μετὰ ταῦτα δεσποτεῖαί τινες σποραδικῶς ἀνεφάνησαν ὀλίγων τινῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πεποιθότες πρὸ πάντων εἰς τὰς δυνάμεις τῶν Σπαρτιατῶν μετεχειρίζοντο τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν. Ἀλλὰ καταβληθέντων μετ' ὀλίγον τούτων τὸ δημοκρατικὸν ἐπαγιώθη κράτος καὶ παρὰ Θηβαίοις καὶ ἐν πλείσταις ἄλλαις πολιτείαις, καὶ ἡ τῶν ὀλίγων ἐξουσία καί τοι μὴ συγχρόνως παρ' ἅπασιν ἀφαιρεθεῖσα οὐδαμοῦ ὅμως ἐπὶ πολὺ διέμεινεν. Ἐν δὲ τῇ ὁμοσπονδίᾳ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ Θηβαῖοι καὶ τὴν προεδρείαν ἤδη ἐντεῦθεν ἐξ ἀρχῆς ὡς δικαίῳ τῷ λόγῳ εἰς αὐτοὺς ὀφειλομένην μετεχειρίζοντο δι' ἀμοιβαίας διαδοχῆς. Ἐπειδὴ μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον καὶ αὖθις ἐπί τινα χρόνον ἠναγκάσθησαν εἰς τάξιν τινὰ καὶ σειράν. Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ ὅμως πολέμου μέγιστα ἦσαν ἡ ἐπιῤῥοὴ καὶ τὸ κῦρος αὐτῶν, καὶ διττοὶ ἐξ αὐτῶν βοιωτάρχαι, ὧν ὁ ἕτερος φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν ἐφ' ὅλου τοῦ στρατοῦ ὑπερτάτην ἐξουσίαν. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα μεγάλως αὐξηθεισῶν τῶν δυνάμεων, τὴν ἐξουσίαν ἤρξαντο τὰ ἐξασκῶσι χαλεπώτερον, μέχρις ὅτου ἐπὶ τῆς Ἀνταλκιδίου εἰρήνης ἀπεφάσισαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ τηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ νὰ ἐναντιωθῶσιν εἰς τὴν μεγάλην τῶν Θηβαίων ἐξουσίαν. Οὐδὲ διετηρήθησαν ἐπὶ μακρὸν οἱ νόμοι τῆς εἰρήνης. Οἱ Θεσπιεῖς, Πλαταιεῖς, Ὀρχομένιοι, διὰ τῆς φρουρᾶς τῶν Σπαρτιατῶν ὀλίγον ἀσφαλεῖς ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν καθυπετάγησαν καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν ἀφῃρέθησαν, εἰς τοὺς λοιποὺς ἄνευ ἀνθιστάσεως ὁ ζυγὸς ἐπεβλήθη, καί τοι μορφῆς τινος

ὁμοσπονδίας διατηρηθείσης. Βοιωτάρχους ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις εὑρίσκομεν, ὧν δύο ἢ τρεῖς ἦσαν Θηβαῖοι. Μετὰ ταῦτα δὲ θραυσθεισῶν τῶν δυνάμεων τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἀναλαβόντες οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτῶν εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε θελληματικῶς τοὺς Φωκεῖς, τοὺς Λοκρεῖς, τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ πλείστους ἄλλους, ὑπὸ τοσούτου φυσήματος ἐνεπλήσθησαν, ὥστε συμπάσης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἡγεμονίαν ἐπεθύμουν. Ἀλλὰ τὴν ἰδέαν ταύτην μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβάλωσι καί, ἀποθανόντων τοῦ Πελοπίδου καὶ Ἐπαμινώνδου, διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ φρονήσεως τῶν ὁποίων ὑπὲρ τὸ μέτρον εἶχον αὐξηθῆ, τῶν δὲ πνευμάτων τῶν συμμάχων ἀποξενωθέντων, οὐδὲ τοὺς Φωκεῖς μετ' ὀλίγα ἔτη ἴσχυον πλέον νὰ καταβάλωσι ἢ νὰ ἀναχαιτίσωσι διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων, τοὺς διὰ πλημμελήματα κατὰ τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ ἐχθροὺς ὑπὸ τῶν ἀμφικτυόνων ἀνακηρυχθέντας τῇ παρορμήσει πρὸ πάντων αὐτῶν τούτων τῶν Θηβαίων. Ὅθεν βοήθειαν παρὰ Φιλίππου κατὰ τούτων ἐζήτησαν, ὅστις ἐπειδὴ ὀλίγα ἔπειτα ἔτη ἐχθρὸς ἐκ φίλου ἐγένετο νικήσας αὐτοὺς ἐν Χαιρωνείᾳ ἀπεγύμνωσε ἀπὸ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν καταστάσεως ἐσαεί. Ὑπὸ Ἀλεξάνδρου δ' ἔπειτα καὶ ἡ πόλις αὐτῶν κατεστράφη, ἥτις εἰ καὶ μετέπειτα ὑπὸ Κασσάνδρου ἀνωρθώθη, οὐδέποτε ὅμως εἰς τὸ μετὰ ταῦτα καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἀνεκτήσατο. Ἡ ὁμοσπονδία ὅμως τῶν Βοιωτῶν καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τούτους διήρκεσεν, τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῶν Πλαταιῶν, τῶν Θεσπιῶν μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἀναρθωθεισῶν, καὶ πασῶν ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῶν Θηβαίων ἐλευθερωθεισῶν. Ἀρχαὶ τῆς ὁμοσπονδίας οὐχὶ μόνον οἱ Βοιωτάρχαι, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντες καὶ ἀφεδριατεύοντες μνημο-

μνημονεύονται, ἀντὶ δὲ τῶν τεσσάρων βουλῶν συνέδριον, καὶ ἐκτὸς τούτων καὶ συνέλευσίς τις τοῦ πλήθους. Ἀφαιρεθεῖσα ἡ ὁμοσπονδία ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τοῦ κατὰ Περσέως τοῦ Μακεδόνος πολέμου, καὶ ὕστερον ἴσως μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου, ἀνέστη πάλιν, καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτοκράτορας διέμεινεν ἐπίσης ἐπὶ πολύ.

§. 21.

Ὁ κατὰ Σπαρτιατῶν διαπραχθεὶς πόλεμος τῶν Βοιωτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐπαμινώνδου παρέσχεν εὐκαιρίαν καὶ εἰς τοὺς Ἀρκάδας ὅπως συμπήξωσι καὶ οὗτοι ὁμοσπονδίαν τινὰ πρὸς ἀλλήλους. Διότι πρὶν, ἀφ' ὅτου εἶχον παύσει βασιλευόμενοι ὑφ' ἑνὸς, εἰς πλείστας διῃρημένοι πολιτείας, ἐκτὸς τῆς φυσικῆς ἐκείνης τῆς φυλῆς, τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν ὁμοιότητος, οὐδὲν τὸ παράπαν πρὸς ἀλλήλους κοινὸν εἶχον εἰμὴ τὰ ἱερὰ ἴσως τοῦ Λυκαίου Διός. Οἱ ἐπισημότατοι τῶν Ἀρκάδων Τεγαιάται μετὰ πολλοὺς καὶ βαρεῖς πολέμους μετὰ τῶν Σαρτιατῶν διὰ σπονδῶν συνδεθέντες, πιστοὶ τούτων καὶ σταθεροὶ σύμμαχοι διέμεινον ἐπὶ διακόσια κατὰ συνέχειαν καὶ ἔτι πλείονα ἔτη· οἱ Μαντινεῖς βραδύτερον ὑπαχθέντες τὰ αὐτὰ ἐκείνων ἠροῦντο, οἱ Ὀρχομένιοι ἐπίσης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσον φίλοι ἦσαν τῶν Σπαρτιατῶν· οἱ λοιποὶ, ὧν πολλοὶ οὐχὶ πόλεις ἀλλὰ κώμας μόνον καὶ χωρία κατῴκουν, πολέμους πρὸς ἀλλήλους ἢ εἰρήνην μετ' ἄλλων καὶ σπονδὰς ὅπως ἑκάστῳ ἐδόκει ἐποίουν, καὶ πολλοὶ τούτων ἐμισθοφοροῦντο παρὰ τοῖς ξένοις. Θραυσθεισῶν ὅμως τῶν δυνάμεων τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετακινηθέντων τῶν Ἀρκάδων ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐν τῇ συμμαχίᾳ τοῦ πολέμου ἔδοξεν ὅπως ἓν συμπάσης τῆς Ἀρκαδίας σῶμα ἀποτελεσθῇ καὶ πόλις μεγάλη

κτισθῇ, ἕδρα κοινῆς συνόδου καὶ προπύργιον κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Πολῖται ἐν ταύτῃ ἐκ τῶν παρακειμένων κωμῶν κατήχθησαν, καὶ συνέδριον συνέστη, τὸ ὁποῖον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων νὰ βουλεύηται, ἐκ μεγάλου συνισταμένου ἀριθμοῦ, ἐκεῖνο ὅπερ τὴν τῶν Μυρίων ἔσχεν ἐπωνυμίαν, ἄρχοντας τέλος προέστησαν ὅπως καὶ τὸν στρατὸν ὁδηγῶσι καὶ περὶ τῶν σπουδαιοτέρων πραγμάτων εἰς τὸ συμβούλιον ἀναφέρωσι, καὶ εἰς τούτους προσετέθη ἐκλεκτὴ στρατιωτῶν δύναμις, οἵτινες Ἐπάριτοι καλοῦνται, διὰ τὰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τῶν ἀρχῶν. Πολὺ ὅμως ἀπεῖχεν, ὅπως πάντες παρευθὺς οἱ Ἀρκάδες εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν, ἢ, οἱ προσελθόντες σταθερῶς συνδεδεμένοι νὰ διαμείνωσιν. Οἱ Ὀρχόμενιοι βεβαίως, οἱ Ἡραιεῖς καὶ ἄλλοι τῶν Σπαρτιατῶν φίλοι ἀπὸ τῶν κοινῶν τῶν λοιπῶν συνεδρίων ἐπὶ πολὺ ἢ ἀπέσχον ἢ καὶ ὑπελείφθησαν. Οἱ Τεγεάται πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ οὗτοι διεφώνουν, καὶ πολλοὶ, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ γίνῃ ἡ ὁμοσπονδία, ἐφονεύθησαν ἢ ἐξρωίσθησαν· μετ' ὀλίγον ἡ Μεγαλόπολις μόνον, ἡ Τεγέα, ἡ Ἀσίνη, τὸ Παλλάντιον καὶ ὀλίγαι ἐλάσσονες πολιτεῖαι ἐνέμειναν· αἱ λοιπαὶ ἢ ἡσύχαζον ἢ τὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐφρόνουν. Τῆς εἰρήνης δὲ μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην στερεωθείσης μείζων ἡ σύμπνοια πασῶν καὶ σταθερώτερος ὁ σύνδεσμος ἐγένετο, μέχρις ὅτου τῶν Ἀχαιῶν ἐπιῤῥωνυμένων ἡ Μεγαλόπολις, ἡ Στύμφαλος, ἡ Ἡραία καὶ ἄλλαι πολιτεῖαι συνεδέθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ, Τεγέα, Ὀρχομενὸς, Καφυαὶ, Μαντινεία ἠσπάσθησαν τὰς μερίδας τῶν Αἰτωλῶν ἢ Σπαρτιατῶν. Τῆς Ἀρκαδικῆς ὁμοσπονδίας τοὐντεῦθεν οὐδεμιὰ πλέον μνεία γίνεται.

§. 22.

Ἄλλαι τοῦ εἴδους τούτου ὁμοσπονδίαι ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ὑπῆρξαν ἐκτὸς τῶν Ἀχαιῶν, περὶ ὧν μετέπειτα ἔσται λόγος. Ἐπειδὴ αἱ ἐν Ἀργολίδι ποτὲ σύμμαχοι τῶν Ἀργείων πολιτεῖαι μετ' ὀλίγον ἢ ὑπετάγησαν ὑπ' αὐτῶν ἢ ἀπεξενώθησαν. Ὡσαύτως οἱ Ἠλεῖοι τοὺς Πισάτας καὶ Τριφυλίους οὐχὶ διὰ σπονδῶν εἶχον συνδεδεμένους ἀλλὰ δι' ἐξουσίας ὑπηκόους. Ἐκ τῶν διαποντίων πολιτειῶν πρῶτον ἐν Κρήτῃ ποικίλαι ὑπῆρξαν σπονδαὶ ἑκάστων πρὸς ἀλλήλας, ὁμοσπονδία ὅμως κοινὴ ὅλης τῆς νήσου οὐδεμία, εἰμὴ τὸ κοινοδίκιον, ὅπερ φαίνονται ὅτι ἔσχον ποτὲ πρὸς διάλυσιν τῶν πρὸς ἀλλήλας ἀναφυομένων διενέξεων, καὶ τὴν περὶ συγχρητισμοῦ συνθήκην, ὅπως δι' ἡνωμένων τῶν δυνάμεων πασῶν ἀμύνονται τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Τῶν Αἰολικῶν ἀποικιῶν κοινὴ ὁμοσπονδία οὐδεμία οὔτε ἐν Λέσβῳ, οὔτε ἐν Ἀσίᾳ φαίνεται γενομένη. Τῶν Ἰωνικῶν δ' ἀπεναντίας δώδεκα πολιτειῶν ὑπῆρχον κοιναὶ πανηγύρεις, τὰ Πανιώνια, ἑορταζόμενα ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἑλικωνίου Ποσειδῶνος εἰς τὴν Μυκάλην ἀκρωτήριον καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἐφέσῳ, καὶ τελεσθεισῶν τῶν πανηγύρεων συνεσκέπτοντο περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, οἷον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης μετὰ ἐξωτερικῶν καὶ περὶ τῆς τῶν πρὸς ἀλλήλας ἐρίδων διαλύσεως. Ἀλλ' ὀλίγον στερεὸν δεικνύουσι τὸν συνδεσμὸν τοῦτον τὰ παραδείγματα τῶν πολέμων, οὓς πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἴωνες ἐποίησαν· ἀλλ' οὔτε ἀξιομνημόνευτόν τι κατόρθωμα διεπράχθη ὑπὸ τῶν ἡνωμένων δυνάμεων αὐτῶν κατὰ τῶν Λυδῶν ἢ τῆς κυριαρχίας τοῦ Κύρου, καὶ εἰς τὴν τοῦ σοφοῦ Θάλητος συμβουλὴν, ὅπως

ἵνα ἰσχυρότερον κατὰ τῶν ἐχθρῶν δυνηθῶσι νὰ ἀντιστῶσι, ἐν συμπάσης τῆς Ἰωνίας σῶμα ἀποτελεσθῇ καὶ ἡ ἕδρα σύμπαντος τοῦ Τηΐου κράτους κατοικηθῇ, δὲν ἐπείσθησαν. Διότι τὸ πνεῦμα ἐν γένει τῆς φύλης ἦταν ἀπόλεμον, εἰς τὴν μαλθακότητα καὶ τὰς ἡδονὰς παραδεδομένον καὶ τὴν πρᾶον καὶ ἀσφαλῆ δουλείαν οὐχὶ χαλεπῶς προτιμῶν τῆς κοπιώδους ἐλευθερίας. Ὁμοσπονδίας δὲ μνεία μετὰ τὴν παραρμηθεῖσαν ἐναντίον τοῦ Δαρείου ὑπὸ τοῦ Ἀριστα γόρου ἐπανάστασιν, ἀλλὰ ταχέως καταβληθεῖσαν, οὐδεμία πλέον γίνεται, εἰ καὶ ἐπικοινωνία τῶν πανηγύρεων καὶ κοινή τις τῶν μετὰ τῶν πανηγύρεων συνδεομένων πραγμάτων διοίκησις παρέμεινεν. — Τέλος εἰς τὰς ἓξ τῶν Δωριέων πολιτείας ἐν τοῖς τῆς Καρίας θαλασσίοις στομίοις καὶ ταῖς νήσοις Κῷ καὶ Ῥόδῳ κοινὰ ὑπῆρξαν Ἀπόλλωνος τοῦ Τριοπίου ἱερὰ παρὰ τῇ Κνίδῳ ἐν τῷ Τριοπίῳ ἀκρωτηρίῳ, εἰς ἃς συνερχόμενοι φαίνονται ὅτι ἐποίουν καὶ κοινά τινα πρὸς ἀλλήλους συμβούλια περὶ τῶν πολιτικῶν αὐτῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ πλειότερον οὐδὲν περὶ τοῦ συνδέσμου αὐτῶν ἠδυνήθημεν νὰ πληροφορηθῶμεν, οὐδὲ ἄλλων ἀποικιῶν ὁμοσπονδίαι, αἵτινες δὴ ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονευθῶσι, φαίνονται ὑπάρξασαι. Τὶς δὲ πρὸς αὐτὰς μετὰ τῶν ἱδρυτῶν καὶ τῶν ἑαυτῶν ἀρχῶν σύνδεσμος ὑπῆρχεν ἐν τῷ προσεχεῖ κεφαλαίῳ θέλομεν ἐκθέσει.

6. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ.

§. 24.

Ἀποικιῶν ἔτι ἀπὸ τῶν πλησιεστάτων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τρωάδος χρόνων διὰ πλείστων ἀκο-

λοῦθως αἰώνων τοσαύτη ὑπερφυὴς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πληθὺς ἐκτίσθη, ὥςε οὐδὲν ἄλλο ἔθνος δύναταί που ἐπαξίως νὰ λεχθῇ πλουσιώτερον ὡς πρὸς τὰς ἀποικίας. Ἐπειδὴ μετὰ τὰς μεταναστεύσεις τῶν Θεσσαλῶν, Βοιωτῶν, Δωριέων διὰ τὴν πίεσιν ἣν ἠσθάνοντο ἐν πολλοῖς τῆς Ἑλλάδος μέρεσι οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων ἐγένετο ὅπως πολλοὶ εἴτε ἐκδιωχθέντες τῆς πατρίδος αὐτῶν εἴτε τὴν ξένην μὴ ὑποφέροντες δεσποτείαν ζητῶσιν ἄλλας ἕδρας ἔξω τῆς Ἑλλάδος· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παράσχον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ καὶ τοῖς προβεβλημένοις τῆς Ἀσίας στομίοις ἀποικιῶν. Μετ' ὀλίγον καὶ οἱ Ἴωνες ἐκ τῆς Αἰγιαλείας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν διωχθέντες, πρῶτον ἐν Ἀττικῇ, μετέπειτα διὰ τὸ πρὸς διατροφὴν τοσούτων χιλιάδων ἀνθρώπων ἀνεπαρκὲς τοῦ λεπτοῦ αὐτῆς ἐδάφους, καὶ διὰ τὰς ἐντεῦθεν ἀναφυομένας στάσεις μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀναμεμιγμένων ὄντων καὶ πολλῶν ἐξ ἄλλων φυλῶν ἀνθρώπων, Καδμίων, Ἀβάντων, Μινυῶν, Φωκέων, Δρυόπων, Ἀρκάδων καὶ ἄλλων, οὓς εἴτε τῶν Θεσσαλῶν εἴτε τῶν Βοιωτῶν Αἰολέων εἴτε τῶν Δωριέων ἡ μετανάστευσις εἶχεν ἐξαναστήσει ἀπὸ τῶν ἑδρῶν αὐτῶν. Τούτους ἠκολούθησαν αἱ τῆς Δωρικῆς φυλῆς ἀποικίαι, μέρος μὲν ἀπὸ τῆς Μεγαρίδος μέρος δὲ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος ἐξορμηθεῖσαι, ὅπου κακῶς συσσωματοποιηθέντες μετὰ τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ στασιάζοντες διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς, πολλοὶ σποράδην ἐπροτίμων νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς πατρίδος παρὰ ἀνίσῳ συνθήκῃ νὰ ζῶσι μετὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ἀρχηγοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν Δωριέων λαβόντες μετηνάστευον εἰς τὴν παραλίαν τῆς Καρίας καὶ εἰς τὰς νήσους Ῥό-

δον καὶ Κῶ. Εἰς ταύτας ὅμως τὰς αἰτίας τῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καταγομένων ἀποικιῶν προσεχώρησαν μετέπειτα καὶ πλεῖσται ἄλλαι, μέρος μὲν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐν Ἑλλάδι εἶχον διαμείνει, μέρος δὲ ὑπὸ τῶν Ἀσιανῶν ἐκείνων ἀποίκων κτισθεῖσαι, ὥστε πᾶσαι κατὰ μικρὸν αἱ παραλίαι τῆς μεσογείου, ἀπὸ τῶν μυχιετάτων μυχῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ ποταμοῦ, Ἕλληνας ἀποίκους ἐδέχθησαν, καὶ τὰ ἄγρια καὶ τὰ βάρβαρα ἔθνη, οἱ Σκύθαι, Θρᾷκες, Μακεδόνες, Ἰλλυριοὶ, Λίβυες, Σικελοὶ, Γάλλοι καὶ ἄλλοι βεβαίως ἐκ τῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμποριῶν ἐξημεροῦντο καὶ ἐξεπαιδεύοντο. Καὶ τὰς Ποντικὰς μὲν ἀκτὰς πρὸ πάντων οἱ Μιλήσιοι κατεῖχον, τῆς Θρᾳκίας καὶ Μακεδονίας τὴν παραλίαν οἱ Μεγαρεῖς καὶ Χαλκιδεῖς, τοῦ δὲ Ἰονίου πελάγους τὰς ἀκτὰς μέχρι τῆς Ἰλλυρίας οἱ Κορίνθιοι, τῆς Λυβίας μέρος οἱ Δωριεῖς ἐκ τῆς νήσου Θήρας ὁρμηθέντες, τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν οἱ Ἀχαιοὶ, Χαλκιδεῖς, Κορίνθιοι καὶ ἄλλοι Δωριεῖς, τῆς Γαλλίας τέλος τὴς παραλίαν, τὴν γείτονα τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ, οἱ Ἴωνες ἐκ τῆς Φωκαίας δι' ἀποικιῶν κατεῖχον.

§. 25.

Αἰτίαι τῶν καταγομένων ἀποικιῶν πάνυ ποικίλαι ἦσαν. Πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν ὅπλων καταπιεσθέντες, ἵνα ἀποφύγωσι τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν δουλείαν, νέας ἐν ἄλλαις χώραις πολιτείας ἵδρυσαν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐμνημονεύσαμεν, καὶ μετέπειτα οἱ Μεσσήνιοι, οἵτινες εἰς τὸ Ῥήγιον, οἱ Φωκαιεῖς, οἵτινες εἰς τὴν Ὑέλην ἢ Ἐλέαν καὶ Μασσαλίαν, οἱ Τήϊοι οἵτινες εἰς τὰ Ἄβδηρα μετέβησαν. Ἄλλοι ἐσωτερικῶν ἕνεκα διχονοιῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκ-

χωρήσωσι τῆς πατρίδος, καθ' ὃν τρόπον οἱ Παρθένιοι, ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἀποσταλέντες, λέγονται ὅτι ἔκτισαν τὴν Τάραντα, ὁ Ἀρχίας ἐκ Κορίνθου μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ἀναχωρήσας ἵδρυσε τὰς Συρακούσας, ὁ Δωριεὺς, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βλέπῃ βασιλέα ἐν Λακεδαίμονι, νέας ἐζήτησεν ἕδρας, εἰ καὶ ἐν ἀτυχεῖ ἀναχωρήσει. Οὐδὲ σπανίως ἐκ τῶν ἐν τῇ τῶν ὀλίγων ἐξουσίᾳ μάλιστα πολιτειῶν φαίνονται ὅτι κατήγοντο ἀποικίαι ἐλαττώσεως ἕνεκα τοῦ πλήθους, ἵνα μὴ μεταβάλληται ἡ κατάστασις τῆς πολιτείας. Συνέβαινε δ' ἐνίοτε ὅπως καὶ ἐν δημοσίᾳ τινὶ συμφορᾷ εἰς θεόν τινα πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς ὀργῆς αὐτοῦ τὸ δέκατον τῆς ὅλης νεολαίας τάττωσιν, ἢ κυριεύσαντες πόλιν τινὰ ἐχθρῶν ἀφιερῶσιν εἰς τὸν θεὸν τὸ δέκατον ἐπίσης ἐκείνων οὓς ἤθελον ὑποτάξει· ἦν πληθὺν, ἐὰν μείζων ἦτο οὐδ' ἠδύνατο ἀρκούντως νὰ κατέχηται ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγροῖς τῶν ναῶν, συνείθιζον κελεύσματι τοῦ χρηστηρίου νὰ ἐκπέμπωσιν εἰς ἀποικίαν. Ἀλλὰ συνειθέστερον πάντων ἦν τὸ εἶδος τῶν ἀποικιῶν ἐκείνων, αἵτινες ἱδρύοντο χάριν ἐξωτερικῆς ἐπιμιξίας, ναυτιλίας καὶ ἐμπορίας, ἐξ οὗ εἴδους ὑπῆρξαν πολλαὶ τῶν Μεγαρέων, Κορινθίων καὶ Μιλησίων, καὶ πλεῖσται τῶν Ἀχαιῶν καὶ Χαλκιδέων, δι' ὧν ἐν μακραῖς καὶ ἀγνώσαις χώραις μεταξὺ βαρβάρων ἐθνῶν βέβαιοι εἰς τοὺς ἐμπόρους καὶ ἀσφαλεῖς σταθμοὶ καὶ ἀγοραὶ ἐζητοῦντο καὶ εὐχερεστέρα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀπωτάτας εἴσοδος.

§. 26.

Τίς ὅμως μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν τούτων καὶ τῶν μητροπόλεων αὐτῶν σύνδεσμος καὶ ἀναγκαιότης ὑπῆρξεν, αὕτη διὰ τὸ ποικίλον εἶδος ἐκείνων καὶ τὸν λόγον τῆς ἱδρύσεώς των, διὰ τὸ πλησίον ἢ μακρὰν τῶν τόπων, διὰ τὰ πλούτη τέλος καὶ τὴν δύναμιν

τῶν ἀποικιῶν πολλαπλῆ καὶ ποικίλη ὑπῆρξε. Καθόλου ὅμως πᾶς ἐκεῖνος ὁ σύνδεσμος προσφυέστατα δύναται νὰ παραβληθῇ μὲ τὸν τῶν υἱῶν πρὸς τοὺς γονεῖς· ὅπως καὶ τῶν μητέρων καὶ τῶν υἱῶν τὰ ὀνόματα πολλάκις πρὸς ἀλλήλους συνείθιζον νὰ μεταχειρίζωνται. Ὅθεν καθὼς οἱ υἱοὶ ἐφ' ὅσον αὐτοὶ οὗτοι διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων καὶ ὑπαρχόντων δὲν δύνανται ἀποχρώντως νὰ διατηρηθῶσι, ἀλλὰ ὑποστηρίζονται ὑπὸ τῶν ἐπικουρημάτων τῶν γονέων, εὔλογον εἶναι θωπείαν τινὰ μείζονα νὰ παρέχωσιν καὶ διὰ τῶν διαταγμάτων αὐτῶν νὰ διοικῶνται, οὕτω καὶ αἱ ἀποικίαι ἐπίσης ἐν ὁμοίᾳ καταστάσει ἦσαν ὡσαύτως ὑπήκοοι ὡς πρὸς τὰς περισσοτέρας αὐτῶν πράξεις εἰς τὰς ἰδίας μητροπόλεις· ἀπεναντίας ὅπου ἀρκούντως αὐταὶ αὗται ἴσχυον καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων ἀσφαλεῖς ἦσαν μὴ στερούμεναι τῆς βοηθείας τῶν μητέρων, καὶ ἐλεύθεραι καὶ αὐτεξούσιοι γενόμεναι, ἐνόμιζον ὅτι διὰ τοῦ φυσικοῦ μόνον τῆς εὐσεβείας καθήκοντος ἔπρεπε νὰ περιποιῶνται καὶ διατηρῶσι τὴν μητρόπολιν, τὸ δὲ λοιπὸν νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὴν ἑαυτῶν μάλιστα ὠφέλειαν καὶ εἰς τὰ συμφέροντά των. Φιλία λοιπὸν καὶ συμμαχία ὑπὸ τῶν ἀποικιῶν μετὰ τῶν μητροπόλεων, οὐχὶ πελατεία καὶ δουλοσύνη ἐφαίνετο ὅτι συνετίθετο· πόλεμος ἑκατέρων πρὸς ἀλλήλους, ἐκτὸς σημαντικῆς ἕνεκά τινος ἀδικίας ἢ ἀνάγκης, ἀθέμιτος καὶ ἀπρεπὴς ἐθεωρεῖτο, αἱ διαφωνίαι ἔπρεπε νὰ λύωνται διὰ τοῦ δικαίου μᾶλλον παρὰ διὰ τῶν ὅπλων· βοήθεια ἐὰν ἦτο δυνατὴ ἀμοιβαίως ἔπρεπε νὰ χορηγῆται εἰς τοὺς αἰτοῦντας, τέλος τιμαί τινες ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς δημοσίαις συνελεύσεσιν ὑπὸ τῶν ἀποικιῶν εἰς τὴν μητρόπολιν ἐξ ἔθους ἔπρεπε νὰ ἀποδίδωνται.

§. 27.

Ἐν ταῖς καταχθησομέναις ἀποικίαις, ὅσαι βέβαια ὁσίως καὶ κοινῷ βουλεύματι κατήγοντο, ταῦτα συνείθιζον νὰ φυλάττωνται· πρῶτον ὅπως μὴ ἀναλαμβάνηται πρότερον τὸ ἔργον εἰμὴ κατὰ συμβουλὴν τοῦ χρηστηρίου· ἔπειτα ἐὰν τὸ χρηστήριον ἀπεδέχετο τὸ πρᾶγμα, ὅπως κηρύττηται δημοσίως, τίνες ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ καταχθῶσιν, ὅτε συνέβαινε συνήθως ἵνα προσκαλῶνται ἐπὶ τακταῖς συμφωνίαις οἱ βουλόμενοι νὰ καταγραφῶσιν εἰς τὰς ἀποικίας, παρεχομένης πολλάκις τῆς εἰς τοῦτο ἐξουσίας οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς πολίτας ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ἐκ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων λαῶν. Εἰς τὴν πληθὺν ταύτην εἷς ἐκ τῶν πολιτῶν ἢ καὶ πλείονες προὐχειρίζοντο οἰκισταί, ἵνα ἐν τῷ προσδιωρισμένῳ τόπῳ τῆς ἀποικίας καταγάγωσιν αὐτοὺς, καὶ προΐστανται τῆς ἐκεῖ κτισθείσης πόλεως καὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων· καὶ ἐὰν ἡ ἐκπέμπουσα ἀποικίαν πολιτεία ἦτο καὶ αὐτὴ ἀποικία ἄλλης, ἔθος ἦν νὰ δέχηται οἰκιστὴν ἐκ τῆς μητροπόλεως. Εἰς τούτους ἐδίδοντο διαταγαὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ διευθύνσεως τοῦ ἔργου καὶ περὶ τοῦ τύπου τοῦ διαδικαστικοῦ δικαίου, ὅπερ ἔμελλον νὰ μεταχειρίζωνται, τὰ ὁποῖα ἀποικια ἐλέγοντο· εἰς δὲ τοὺς πενεστέρους ἀποίκους ἐχορηγοῦντο ἐνίοτε ἐκ τοῦ δημοσίου καὶ ἐπιτήδεια καὶ ὅπλα. Πῦρ προσέτι μεθ' ἑαυτῶν προσεκόμιζον ἐκ τῆς μητροπόλεως, ἀναμμένον ἐν τῷ πρυτανείῳ, καὶ τὰ λοιπὰ πάτρια ἱερὰ, τά τε δημόσια καὶ τὰ ἴδια ἕκαστος ἰδιωτικά· ἐξ οὗ συνέβαινεν, ὅπως ἐν τῷ μετέπειτα ἐπίσης στενωτάτη τις κοινωνία ἱερῶν μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ὑπάρχῃ, ἐπειδὴ καὶ δημοσίως αἱ αὐταὶ ὑφ' ἑκατέρων θεότητες καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἑορτῶν

καὶ λατρειῶν ἐλατρεύοντο, καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐπίσης νομίμων ὁ αὐτὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρ' ἑκατέροις ὑπῆρχε λόγος. Καὶ ἡ συγκοινωνία αὕτη ὅπως σταθερώτερον διατηρῆται, θεωρίαι καθ' ὡρισμένους χρόνους καὶ προσφοραὶ ὑπὸ τῶν ἀποίκων εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν ἑαυτῶν οἰκιστῶν τὰ μάλιστα συνήθεις ἔθος ἦν νὰ πέμπωνται. Ἴδια δὲ αἱ ἀποικίαι ἱερὰ εἶχον, πρὸς τιμὴν τῶν οἰκιστῶν νενομισμένα, οἵτινες οἱονεὶ ἥρωες διὰ ἱεροπρεπειῶν καὶ ἀγώνων ἐτιμῶντο· καὶ πολλαὶ ἀποικίαι ἀρχαῖαι, ὧν τῶν οἰκιστῶν τὴν βεβαίαν μνήμην ἡ ἀρχαιότης εἶχεν ἀμαυρώσει, μυθώδεις τινὰς ἥρωας ἀντὶ οἰκιστῶν ἐτίμων. — Ἐὰν δέ τινες ἐν δημοσίαις τῶν ἀποικιῶν ἑορταῖς παρῆσαν ἐκ τῆς ἀρχαίας πατρίδος πεμφθέντες, εἰς τούτους μέρος τῶν ἀπαρχῶν τῶν θυμάτων πρὸ αὐτῶν τῶν ἀποίκων προσεφέρετο· ὡσαύτως τόπος παρεχωρεῖτο ἔξοχος ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς δημοσίαις συνελεύσεσιν. Ἱερέων καὶ ἀρχόντων ἐκ τῆς μητροπόλεως εἰς τὰς ἀποικίας πεμπομένων ὀλίγα μόνον παραδείγματα ἔχομεν, οὐδὲ φαίνεται πάντως συμβαῖνον τοῦτο εἰμὴ ἐν ταῖς ἀποικίαις ἐκείναις, αἵτινες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν δυνάμεων αὐτῶν διάγουσι μᾶλλον ὑποκείμεναι εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εὐσθενωτέραν μητρόπολιν. Ὁ τόπος τοῦ πολιτεύματος καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ καθεστῶτα τῶν ἀποικιῶν διετάσσοντο κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπόλεως· δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ μὴ συμβαίνῃ ὅπως μὴ πλεῖστα ἐν πλείοσιν ἢ εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἢ προϊόντος τοῦ χρόνου διάφορα ἀναφύωνται.

§. 28.

Διαφόρου εἴδους καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀποικίας ὅμοιαι ἦσαν αἱ καλούμεναι κληρουχίαι, καθ' ἃς ἐν χώρᾳ ὑπ' ἐχθρῶν ἐξαρπασθείσῃ ἢ δι' ἄλλον τινὰ

λόγον ἔξω τῶν ἰδίων ὁρίων ἀποκτηθείσῃ διενέμοντο κλῆροι εἰς τοὺς πολίτας, οἵτινες ἂν καὶ ἰδίαν ἐκεῖ πολιτείαν καὶ τοὺς ἰδίους ἑαυτῶν ἄρχοντας εἶχον, δὲν ἀπέβαινον ὅμως διὰ τοῦτο ἀμέτοχοι τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πατρίδος, ἀλλ' ἐξ ἴσου ταύτης καὶ τῆς ἀποικίας πολῖται ἦσαν, καὶ εἰς τοὺς νόμους αὐτῆς ὑπετάσσοντο, τὰ πολιτικὰ καθήκοντα κατὰ τὸ εἰς αὐτοὺς μέρος ἀνεδέχοντο, καὶ τοῖς δικαίοις, καθ' ὅσον ἀπόντες δύνανται ἐχρῶντο. Καὶ ἦσαν ἐπίσης τινὲς μεταξὺ τῶν κληρούχων οἵτινες καί τοι λαβόντες κλῆρον ἔμενον ὅμως οἶκοι, καὶ ἐκεῖνον εἴτε δι' ἐπιτρόπων διηύθυνον, εἴτε εἰς ἄλλους ἐξεμίσθουν τὴν ἐπικαρπίαν αὐτοῦ, ἢ καὶ κατῴκουν αὐτοί οὗτοι νῦν μὲν ἐν τῇ πατρίδι νῦν δὲ ἐν τῇ κληρουχίᾳ αὐτῶν. Πλείστας τοιαύτας κληρουχίας εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι, πρὸ πάντων μέχρις ὅτου εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ ἄλλαι παρὰ τὰς Ἀθήνας πολιτεῖαι δὲν εἶχον κληρουχίας τοῦτο καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀπίθανον καὶ ὑπὸ μαρτυριῶν τινων ἀποκρούεται.

7) ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

§. 29.

Μετὰ τὰ προεκτεθέντα ἕπεται ὅπως περὶ τῶν ὁμοσπονδιῶν ἐκείνων ὁμηλήσωμεν, δι' ὧν πλεῖστοι πρὸς ἀλλήλους διαφόρων χωρῶν καὶ φυλῶν λαοὶ οὐχὶ προσωρινῶς ἀλλὰ διηνεκῶς συμμαχίας χάριν συνεδέοντο, ἄλλοι μὲν ὑπὸ μιᾶς μείζονος πολιτείας τὴν ἡγεμονίαν τιθέμενοι, ἄλλοι δι' ἴσης μεταξὺ πάντων συμφωνίας καὶ τιμῆς συνδεόμενοι. Τοιούτου εἴδους ὑπῆρξαν οἱ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν μεταξὺ αὐτῶν τούτων καὶ μετ' ἄλλων πλείστων συνασπισμοὶ ἢ ὁμοσπονδίαι· τοῦ δ' ἑτέρου εἴδους αἱ τῶν Σπαρ-

τιατῶν καὶ Ἀθηναίων συμμαχίαι, τοσοῦτον πολλὰς πολιτείας περιλαβοῦσαι καὶ τοσαύτην ἐκ τῆς ἡγεμονίας αὐθεντίαν καὶ δυνάμεις εἰς τὰς δύο ἐκείνας προσθεῖσαι, ὥστε εὐλόγως διὰ τοῦτο συμπάσης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἡγεμονίαν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι λέγονται ὅτι κατέσχον. Καὶ τῶν μὲν Σπαρτιατῶν ἡ συμμαχία ἀρχὴν ἔσχεν ἀρχαιοτάτην καὶ ἀπὸ τῶν πλησιεστάτων ἴσως μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου χρόνων ἀναζητητέαν· ἐστερεώθη δ' ἔπειτα διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, καὶ αὐξομένων τῶν δυνάμεων τῶν Σπαρτιατῶν μᾶλλον ὁσημέραι ηὔξετο καὶ ἐπαγιοῦτο. Ἐπειδὴ καθυποτάξαντες τὴν Μεσσηνίαν, νικήσαντες τοὺς Τεγεάτας καὶ Ἀργείους, ἐκδιώξαντες τέλος ἐκ τῶν πλείστων πολιτειῶν τοὺς τυράννους οἱ Σπαρτιᾶται, ἁπάντων ἐν Πελοποννήσῳ τῶν λαῶν ἄνευ ἀντιλογίας ἰσχυρότατοι, καὶ τοὺς πλείστους τῶν λοιπῶν διὰ συνδέσμου μεθ' ἑαυτῶν εἶχον συνδεδεμένους καὶ διὰ μεγίστου καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησι κύρους ἤκμαζον. Ἦσαν δὲ διὰ συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης συνδεδεμένοι πάντες οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Δωριεῖς, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν Ἀργείων καὶ ὀλίγων τινῶν ἄλλων, οὓς οἱ Ἀργεῖοι εἶχον ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὑτῶν, ἐκτὸς τούτων οἱ Ἑρμιονεῖς, Τεγεάται, Ἠλεῖοι μετὰ τῶν Πισατῶν καὶ Τριφυλίων, καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου οἱ Αἰγινῆται καὶ Μεγαρεῖς. Τύπος τῆς συμμαχίας ἦν σχεδὸν οὗτος. Πρῶτον περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, περὶ πολέμου, εἰρήνης, συνθηκῶν συμβούλια μεταξὺ ἀλλήλων διὰ πρεσβευτῶν συνεκρότουν αἱ πολιτεῖαι, οὖσαι πᾶσαι ἰσόψηφοι καὶ μηδαμῶς ἐπιτρεπομένης τῆς ἀθετήσεως τοῦ διὰ πλειοψηφίας κυρωθέν-

τος. Εἰ καὶ ὅσοι πλεῖον τῶν ἄλλων ἴσχυον κατὰ τὰς δυνάμεις ἑπόμενον εἶναι ὅτι καὶ ἐν τοῖς συμβουλίοις, οὐχὶ δικαίως ἀλλὰ διὰ τὴν ἑαυτῶν αὐθεντίαν ἴσχυσαν, καὶ τῶν Σπαρτιατῶν τοσοῦτον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρ' ἅπασιν ὑπῆρξεν τὸ κῦρος, ὥστε οὐχὶ εὐκόλως αὐτῶν ἀκόντων ἀνελαμβάνετό τι, εἰ καὶ ἐνίοτε ὅ,τι αὐτοὶ ἤθελον συμβουλεύσει, διὰ τῆς διαφωνίας τῶν ἄλλων ἀπεκωλύετο. Νομιμώτατα καὶ κατὰ τακτοὺς χρόνους συμβούλια δὲν ὑπῆρχον, ἀλλὰ προσεκαλοῦντο, ὅτε ἦν ἀνάγκη, ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν οἱ σύμμαχοι, ὅπως πρεσβευτὰς μετὰ διαταγῶν ἢ εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπερ συνήθως ἐγίνετο, ἢ καὶ ἀλλαχόσε πέμψωσι. Καὶ συνελθόντες ἐν Σπάρτῃ, συνείθιζον νὰ διαγινώσκωσι τὴν ὑπόθεσιν ἐν τῇ συνελεύσει τῶν Σπαρτιατῶν, οὕτως ὅμως ὥστε ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ψήφων νὰ μὴ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ τῶν πολιτειῶν. Ἀποφασισθέντος δὲ πολέμου τινὸς ἡ ὑπερτάτη τοῦ ὅλου ἔργου διεύθυνσις καὶ ἐξουσία ἦν παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις. Οὗτοι λοιπὸν καὶ στρατιώτας εἰς τοὺς συμμάχους διέτασσον, πόσοι εἰς ἕκαστον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ, ὃν δυνάμει τοῦ σύνδεσμου ὤφειλον, ἔπρεπε νὰ σταλῶσι, καὶ ἀρχηγοὺς διώριζον σύμπαντος τοῦ στρατοῦ, τὸν ἕνα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν βασιλέων αὐτῶν, καὶ εἰς ἴδια προσέτι μέρη τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν συνταγμάτων τῶν συμμάχων. Ὡσαύτως χρήματα ἀπήτουν ὅσων ἑκάστοτε ἦν ἀνάγκη, ὧν τὸ καθ' ἑαυτὴν ἑκάστη τῶν πολιτειῶν συνεισέφερεν· ἐπειδὴ τακταὶ ἐνιαύσιαι συνεισφοραὶ δὲν ἦσαν καθιερωμέναι. Ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ ἑαυτῆς ἑκάστη πολιτεία ἐλευθέρως διῴκει, οὐδ' ἠναγκάζοντο νὰ ἀναφέρωσί τι ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῖς καὶ οἰκιακῶν πραγμάτων εἰς τὸ κοινὸν συμβού-

λιον· ἐπεμελοῦντο δὲ, καθ' ὅσον ἠδύναντο, οἱ Σπαρτιᾶται ὅπως τὸ κράτος ἔχωσι πανταχοῦ οἱ ἀριστοκρατικοὶ, καὶ ὁ τύπος τῆς πολιτείας ὡς μάλιστα πρὸς τὸν τῆς ἑαυτῶν προσαρμόζηται. Περὶ δὲ τῶν ἐρίδων τῶν συμμάχων τοῦτο μόνον ἐφυλάσσετο, ὅπως μὴ δι' ὅπλων πρὸς ἀλλήλους ἀλλὰ διὰ τοῦ δικαίου ἀγωνίζωνται· ἔτι δ' ἐπετρέπετο δικαστὰς ἐξ ἀμοιβαίας συγκαταθέσεως νὰ λαμβάνωσι, εἴτε τοὺς Σπαρτιάτας εἴτε ἄλλην, ἥν τινα ἤθελον πολιτείαν, εἴτε τὸ χρηστήριον τῶν Δελφῶν.

§. 30.

Ταύτης τῆς συμμαχίας ἡ ἡγεμονία ὁπόσον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κῦρος προσέβηκε, καὶ ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων καθορᾶται, καὶ ἐκ τούτου πρὸ πάντων, ὅτι τοῦ Περσικοῦ πολέμου προκειμένου εἰς τούτους τὸ ὑπέρτατον κράτος ὡσεὶ κατὰ δίκαιον ὀφειλόμενον δι' ὁμοφωνίας πάντων παραδίδεται. Οὕτως ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἀναμφιβόλως ἡγεμόνες ἀνηγορεύθησαν καὶ πλείστους καὶ ἔξω τῆς Πελοποννήσου λαοὺς διὰ συμμαχίας μεθ' ἑαυτῶν συνδεδεμένους εἶχον, εἰς οὓς μετ' ὀλίγον οἱ Ἴωνες ἐπίσης καὶ οἱ Ἑλλησπόντιοι, ἀποσεισθέντος τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ, προσεχώρησαν. Ἀλλὰ ἡ ἐπὶ τοῦ Μήδου γενομένη αὕτη συμμαχία φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε τὸν αὐτὸν μετὰ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης λόγον, διότι αὕτη ἐγένετο ἑνὸς μόνον ἕνεκα πολέμου καὶ οὐχὶ ἐσαεί. Τὰ κοινὰ πρὸς κήρυξιν πολέμου συμβούλια κατ' ἀρχὰς συνεκροτοῦντο ἐν Ἰσθμῷ διὰ τῶν πρεσβευτῶν τῶν συμμάχων, ὧν ἡ ἐκεῖ συνέλευσις διήρκεσε μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἐκείνου, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία. Μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁσάκις παρουσιάζετό τι κοινῆς δεόμενον σκέψεως, ἐν Σπάρτῃ συνήρχοντο.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐγένετο καὶ ἱερωτέρα τις μεταξὺ πάντων τῇ παραινέσει τοῦ Παυσανίου καὶ Ἀριστείδου σπονδὴ, ὅπως κοιναὶ ἐν Πλαταιαῖς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἐλευθερωτοῦ Διὸς πανηγύρεις ἑορτάζωνται κατ' ἔτος, καὶ αὐτοῦ νὰ πέμπωνται πρεσβευταὶ, ἵνα συσκέπτωνται περὶ τῶν κοινῶν· ἵνα ἡ ἐλευθερία ἁπάντων παρ' ὅλων ὑπερασπίζηται καὶ ἀμύνηται, ὅπως τακτὸν ἕκαστος στρατιωτῶν καὶ νηῶν ἀριθμὸν παρέχῃ πρὸς καταπολέμησιν τῶν Περσῶν. Καὶ τούτου ἐπίσης τοῦ συνδέσμου οἱ Σπαρτιᾶται ἀναμφιβόλως ἡγεμόνες ἦσαν, καὶ ὁ κατὰ Περσῶν πόλεμος ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν ἐπί τινα ἔτη ἐγίνετο, μέχρις οὗ οἱ Ἴωνες καὶ οἱ λοιποὶ ἐκτὸς τῶν Πελοποννησίων σύμμαχοι, ἀηδιάσαντες τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Παυσανίου ἀπέλιπον τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τὸ θαλάσσιον κράτος εἰς τοὺς Ἀθηναίους μετήνεγκον· ὅπερ μὴ δυνάμενοι νὰ διακωλύσωσιν οἱ Σπαρτιᾶται σιωπηλῶς ἀπεδέχθησαν. Ὅθεν μηδενὸς εἰμὴ τοῦ ναυτικοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου ὑπολειφθέντος, ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας βεβαίως ταύτης ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος οἱ Σπαρτιᾶται ἐξέπεσαν, καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ συμμαχία, κατὰ Περσῶν συσταθεῖσα, καὶ ὁ Πλαταϊκὸς δεσμὸς ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου πρὸ πάντων γενόμενος, εἰ καὶ μὴ καθαρᾷ τῇ ὁμολογίᾳ, πράγματι ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ φανῇ διαλυθείς. Ἂν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ ἐν τῇ συμμαχίᾳ τῶν Σπαρτιατῶν διέμειναν μέχρι τοῦ τρίτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου, ὅτε, ὑπὸ τῆς ἀδικίας ἐκείνων συγκινηθέντες, μετὰ τῶν Ἀργείων, ἐχθρῶν ἐκείνων, ἑαυτοὺς συνέδεσαν. Ἐντεῦθεν ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς εἰς δύο διηρέθη μέρη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται τῆς ἀρχαίας Πελοποννησιακῆς συμμαχίας ἐσεὶ ἡγεμόνες· οἱ Ἀ-

θηναῖοι τῶν Ἰώνων καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τοῖς νήσοις, Ἀσίᾳ, Ἑλλησπόντῳ, Θρακίᾳ διὰ συμμαχίας κρατοῦντες· οἱ λοιποὶ κατὰ τὰς περιστάσεις νῦν μετ' αὐτῶν νῦν μετ' ἐκείνων, ὀλίγοι δὲ καὶ μηδετέρων σύμμαχοι.

§. 31.

Ἀλλ' ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίᾳ ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες πρῶτοι ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀπέστησαν, συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Ἴωνες καὶ ἄλλοι διὰ τῆς ἐν Μυκάλῃ καὶ Σηστῷ μάχης καὶ ἔπειτα τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τῆς τῶν Περσῶν κυριαρχίας ἀφαρπασθέντες, πλεῖσται μετ' ὀλίγον νῆσοι καὶ ναυτικαὶ πολιτεῖαι εἴτε ἑκοῦσαι εἴτε καὶ βιαζόμεναι ἢ φοβούμεναι, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν πᾶσα σχεδὸν ἡ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, Χαλκιδικῆς καὶ λοιπῶν ἐν τῇ τῆς Θρᾳκίας καὶ Μακεδονίας πλευρᾷ Ἑλλήνων, καὶ πᾶσαι τοῦ Αἰγαίου πελάγους αἱ νῆσοι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν ὑπεβλήθησαν, ἐν αἷς ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἵνα μὴ εἴπω περὶ τῶν Πλαταιῶν, προσεχώρησαν ἐπί τινα χρόνον οἱ Μεγαρεῖς, εἶτα οἱ Ὀρόπιοι, ἡ Ναύπακτος, τέλος ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει ἡ Κέρκυρα, Ζάκυνθος καὶ ἄλλαι νῆσοι· Ἡ συμφωνία ὅμως τῶν συμμάχων προϊόντος τοῦ χρόνου πολὺ ἀπεμακρύνθη τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς καὶ ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων μετετράπη εἰς δεσποτείαν. Ἐπειδὴ ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἐλεύθεροι πάντες καὶ τῶν κοινῶν συμβουλίων ἐξ ἴσου μέτοχοι ἦσαν, οὐδὲ παρεχώρουν τι εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰμὴ ἡ πλοῖα πρὸς πόλεμον παρεσκευασμένα καὶ ὡπλισμένα, ἢ μετρίας χρημάτων εἰσφορὰς ἐκ τῆς δικαιοτάτης τοῦ Ἀριστείδου διατάξεως, καὶ τὰ χρήματα ταῦτα ὑπὸ ἀττικῶν Ἑλληνοταμιῶν ἐν τῇ νήσῳ

Δήλῳ ἐφυλάσσοντο, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ αἱ σύνοδοι τῶν συμμάχων καὶ τὸ κοινὸν συμβούλιον ἦτο, μετὰ ταῦτα οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ ποικίλων μέσων στερηθέντες τῆς ἰσοδικίας καὶ ἐλευθερίας ἄκοντες καὶ μὴ ἐπερωτηθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν. Ἀλλὰ ἡ πρώτη τῷ ὄντι πρὸς τὴν κυριαρχίαν βαθμὶς ἐχορηγήθη ὑπὸ τῆς νωθρείας αὐτῶν τῶν συμμάχων, ὅτε πλεῖστοι τούτων, ἀπεχθανόμενοι τὸν μόχθον τῆς στρατείας, ἀντὶ εὐεργεσίας ἐζήτουν ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ἀντὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ πλοίων, ἅτινα ἐκ τῶν σπονδῶν ὤφειλον, χρήματα μᾶλλον νὰ δίδωσιν, ὅπερ προφανῶς μὲν ἀόπλους καὶ ἀσθενεῖς, τῶν δ' Ἀθηναίων τὰς δυνάμεις οὐχὶ μετρίως αὐξομένας ἀποκαθίστα. Ἄλλοι, πειραθέντες νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς συμμαχίας διὰ τῆς βίας καθυπετάγησαν καὶ ἐν ὑποδεεστέρα συνθήκῃ ἐνομίσθησαν. Τέλος καὶ τὰ χρήματα ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς Ἀθήνας μετηνέχθησαν περὶ τὴν Ὀλυμ. 79, 4 καὶ ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου πάντες τῆς ἐλευθερίας ἐστερήθησαν καὶ ὑποτελεῖς φόρου ἐγένοντο ἐκτὸς τῆς Χίου καὶ Λέσβου· ἐπειδὴ εἰς ταύτας ἀφέθη ὄνομά τι ἐλευθερίας, αἵτινες οὐδὲ φόρους ἐπλήρωνον ἀλλὰ ναῦς μόνον καὶ στρατιώτας ἐχορήγουν· ἀλλὰ τῶν συμβουλίων περὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων φαίνεται ὅτι δὲν ἐκοινώνουν. Ὑπὸ τῶν λοιπῶν ὅμως πάντων φόροι ἐτελοῦντο, ὅσοι εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἤθελον δόξει, καὶ τούτων τὸ κεφάλαιον ἐν ᾧ τὸ κατ' ἀρχὰς ἦν 460 μετ' ὀλίγον ἐπὶ Περικλέους ἔγινεν 600 ταλάντων, μετὰ ταῦτα κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου ηὐξήσεν εἰς 1200 καὶ ἔτι πλέον, μέχρις ὅτου ἀντὶ τῶν φόρων ἐπεβλήθη τὸ βαρύτατον τέλος τῆς εἰκοστῆς· ἐκτὸς δὲ τούτων

ἠναγκάζοντο νὰ δίδωσι καὶ στρατιώτας· τέλος ἐν τῇ τῶν ἑαυτῶν ἐπίσης δημοσίων πραγμάτων διοικήσει διὰ πολλῶν μέσων ὑποχείριοι εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐγίνοντο. Ἐπειδὴ εἰ καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν καὶ τοὺς ἄρχοντας διετήρησαν, τὰ πάντα ὅμως διετάττοντο κατὰ τὸν τύπον τῶν Ἀθηναίων, καὶ δημοκρατικὸν πανταχοῦ κράτος ἦν ἐγκαθιδρυμένον· φύλακες ἐπίσης θαμινὰ καὶ ἐπόπται ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐπέμποντο ἵνα ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπαγρυπνῶσι, καὶ ἐάν τινες ὕποπτοι καὶ ἀπεχθεῖς ἀπέβαινον διὰ βίας καὶ ποινῶν ἐτιμωροῦντο. Συνέβαινεν ἐπίσης ὅπως τὴν ἐπὶ τῶν μειζόνων ὑποθέσεων ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, τῶν τε δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς ἑαυτοὺς ἐφελκύσωσι καὶ ἐκείνους ἕνεκα τοῦ διαδικασθῆναι μεταξὺ ἀλλήλων νὰ ἀναγκάζωσιν ἵνα πλέωσιν εἰς Ἀθήνας, ὅπερ ὁπόσον ὀχληρὸν ἦν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ ὁπόσον ὠφέλιμον εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὸ ταμεῖον τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν.

§. 32.

Ὑπὸ τοιούτων ἀδικιῶν ταλαιπωρούμενοι οἱ σύμμαχοι καὶ μεγάλως ἐπὶ ταύταις ἀνιώμενοι δὲν εἶναι θαυμαστὸν ὅτι τὴν δεσπατείαν τῶν Ἀθηναίων χαλεπώτατα ἔφερον καὶ μεγάλως ἐκαραδόκουν ὅπως τύχωσιν εὐκαιρίας, ἵνα εὐχαρίστως ἀποτινάξωσι ἀπὸ τοῦ τραχήλου αὐτῶν τὴν δουλείαν ταύτην. Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ λοιπὸν πολέμου, ἐν πρώτοις μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ συμφορὰν, πλεῖστοι παραχρῆμα πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἀπέστησαν· καὶ καταναυμαχηθέντος εἰς τὸν Ἑλλήσποντον τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετ' ὀλίγον καὶ τῆς πόλεως κυριευθείσης, ἅπαντες οἱ μέχρι τοῦδε ἐν πίστει διαμείναντες, ἢ αὐτοθελεὶ ἢ ἀναγκαθέντες πρὸς τὴν ἐκείνων συμμαχίαν προσέφερον

ἑαυτούς. Οὕτως οἱ Σπαρτιᾶται ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίας, ἣν πάντοτε διετήρησαν, ἤδη καὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἐπέτυχον· ἀλλ' οὐχὶ μακροχρόνιον. Διότι πρῶτον τὰ πνεύματα τῶν συμμάχων, οὓς κατ' ἀρχὰς ἡ ἐλπὶς τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ κατὰ τῆς δεσποτείας τῶν Ἀθηναίων μῖσος ἐδελέασεν, ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ πολλῷ σκληρότερον τῶν Σπαρτιατῶν τὸ κράτος εὗρον καὶ πολὺ μᾶλλον ἀπ' αὐτῶν παρά ποτε ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀπηλλοτριώθησαν. Ἐπειδὴ ἐκτὸς τοῦ ὅτι τῶν φόρων καὶ τῶν ἄλλων τελῶν κατ' οὐδένα ἀνεκουφίζοντο τρόπον, ἐπαχθέστερόν ποτε καὶ νέας ὑπέστησαν μεταπολιτεύσεις πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Σπαρτιατῶν καθιδρυθείσας, καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν πολιτειῶν ὑπὸ τῆς δυναστείας τῶν ὀλίγων κατεπιέσθη, οὓς τῷ ὄντι οἱ Σπαρτιᾶται οὐχὶ ἐξ ἀρετῆς ἢ εὐγενείας, ἀλλ' ὅπως ἕκαστος τὰ μάλιστα ἀνθίσταται κατὰ τοῦ ὄχλου ἐπέθηκαν, καὶ διὰ τῶν ἑαυτῶν δυνάμεων καὶ στρατιωτικῶν φρουρῶν ἀντεῖχον κατὰ τοῦ μίσους τῶν πολιτῶν. Ὅθεν ἀφ' οὗ καὶ τῶν Περσῶν ἐπίσης ἐχθροὶ ἐγένοντο, καὶ ὑπὸ τοῦ Κόνωνος, τοῦ βασιλικοῦ ναυαρχοῦντος στόλου, ἐν μεγάλῃ παρὰ τῇ Κνίδῳ ναυμαχίᾳ κατεναυμαχήθησαν, πάντες ταχέως οἱ σύμμαχοι ἀπέστησαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, φρονίμως χρησάμενοι τῇ εὐκαιρίᾳ, ἄλλους καὶ εἶτα ἄλλους εἰς ἑαυτοὺς ἀνεκτήσαντο, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ οὐχὶ καταφρονητῆς συμμαχίας αὖθις ἡγεμόνες ἀνεφάνησαν· οὐδ' ἡ εἰρήνη τοῦ Ἀνταλκίδου, ἥτις πάσας τὰς μικρὰς τῶν Ἑλλήνων πολιτείας ἀπελευθέρου, ἀνεχαίτισε τὴν ὁσημέραι ἐπὶ πολὺ αὔξουσαν τῶν Ἀθηναίων δύναμιν, οἵτινες πάντας οὓς καὶ πάλαι ἔσχον συμμάχους αὖθις εἰς ἑαυτοὺς προσέμιξαν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἡγεμονίαν ἀνεκτήσαντο. Ἀλλὰ καὶ τῆς νέας

ταύτης συμμαχίας ἡ αὐτὴ πάντως ἥτις καὶ τῆς προτέρας ἐκείνης ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴ ὑπῆρξεν. Ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς τῷ ὄντι ἡ ἐλευθερία τῶν συμμάχων καὶ ἡ τοῦ δικαίου ἰσότης διετηρήθη, πρεσβευτὰς ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων κατοικοῦντας ἐξ ἴσου πάντες εἶχον, εἰσφοραὶ ἐν ὀνόματι συντάξεων, μέτριαι καὶ κατ' ἴσον λόγον ἐτελοῦντο. Κατὰ μικρὸν ὅμως μετὰ τῶν δυνάμεων ἐν ταὐτῷ καὶ ἡ ἀλαζονεία τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ τοῦ δεσπόσαι ἐπιθυμία ηὐξήθη, καὶ πάντα ἐκεῖνα αὖθις ἰδιοποιήσαντο, δι' ὧν τὸ πάλαι τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπαχθὴ καὶ χαλεπὴν εἰς τοὺς συμμάχους καθίστων. Ὅθεν οὐχὶ ἐπὶ μακρὸν ἠδυνήθησαν νὰ κρατήσωσιν αὐτήν. Πρῶτον ἐπὶ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς Ὀλυμπ. 105, 3 πρὸς τὴν 106, 2 οἱ Βυζάντιοι, Χῖοι, Ῥόδιοι ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτοὺς προσεκάλεσαν, εἶτα ἄλλοι σποράδην ἀπηλλοτριώθησαν, μέχρις ὅτου τέλος ἡ τοῦ Φιλίππου νίκη τῶν Ἀθηνῶν τὴν δύναμιν ἐσαεὶ κατέθραυσεν.

§. 33.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σπαρτιᾶται, ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας ἡγεμονίας καὶ ἀπὸ τοῦ καταθάλασσαν κράτους ἀρκετὰ ἰσχυροὶ γενόμενοι, μετὰ τὴν Ἀνταλκιδείαν εἰρήνην διὰ πολλῶν ἐπεχείρησαν μέσων τὴν ἑαυτῶν νὰ αὐξήσωσι δύναμιν καὶ ἄλλας τῆς Ἑλλάδος πολιτείας ὑφ' ἑαυτοὺς νὰ καθυποβάλλωσι· ἅπερ ἐπιχειρήματα ἅτε ἀποτελέσματος στερούμενα οὐδεμία ἐστὶν ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἄδικον τῆς Καδμίας κατάληψιν, τοῦ Θηβαϊκοῦ πολέμου ἀνακαυθέντος καὶ χαλεπωτάτας ὑποστάντες συμφορὰς τοσοῦτον τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀξίας καὶ δυνάμεως ἐξέπεσαν, ὥστε ἀνορθωθῆναι μετέ-

πειτα οὐδὲν πλέον ἠδυνήθησαν. Ἔλαττον δὲ καὶ περὶ τῆς ὑπὸ Θηβαίων ἰδιοποιθείσης ἡγεμονίας καὶ τῶν ἐπί τινα χρόνον ἐπιτελεσθέντων, ἀλλὰ ταχέως ἐκπαιχθέντων συνεδρίων προσήκει νὰ ἐκθέσωμεν. Οὐδ' ἴσχυσέ τις πλέον λαὸς μετὰ τοὺς χρόνους τούτους τοσοῦτον, διὰ χερσαίων τῷ ὄντι δυνάμεων, ὥστε τὴν τῶν ἑτέρων ἐλευθερίαν νὰ δυνηθῇ ἵνα παραβλάψῃ, καὶ μετ' ὀλίγον καταπολεμηθέντων ἐν Χαιρωνείᾳ τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἡ ἡγεμονία ὅλης τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Μακεδόνας μετηνέχθη. Διότι ὁ Φίλιππος καταπτοηθέντων ὑπὸ τοῦ χαιρωνείου παθήματος τῶν πνευμάτων τῶν Ἑλλήνων, ἁπασῶν τῶν πολιτειῶν πρεσβευταὶ ἐν Κορίνθῳ διέταξε νὰ συνέλθωσι πρὸς διαμόρφωσιν τῆς καταστάσεως τῶν παρόντων πραγμάτων, καὶ ἐνταῦθα συμβούλια καὶ περὶ τῆς συντάξεως τῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων καὶ περὶ τοῦ πολεμητέου κατὰ Περσῶν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῦ ἐγίνοντο, καὶ ἡ ἡγεμονία εἰς αὐτὸν διὰ τῶν ψήφων ἁπάντων τῶν παρευρεθέντων ἐπεδικάσθη. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, καὶ τὴν καταβληθεῖσαν τῶν Θηβαίων ἐπανάστασιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν συνελεύσει τῶν Ἑλλήνων, ἐν Κορίνθῳ συνελθόντων ἡ ἡγεμονία εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸ τοῦ πολέμου κράτος ἐπεμελήθη νὰ ἐπιψηφισθῇ, καὶ διέμενεν ἡ Ἑλλὰς τῇ τῶν Μακεδόνων ἐξουσίᾳ ὑπήκοος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἅπαξ δ' ἔπειτα μάτην ἀναπειραθεῖσα τὴν ἀπελευθέρωσίν της διὰ τῶν πολέμων τῶν διαδόχων παντοιοτρόπως διεσείετο καὶ διεκινεῖτο, μέχρις ὅτου εἰς τὰς τῶν Αἰτωλῶν ἢ Ἀχαιῶν ὁμοσπονδίας καὶ ἄλλοι πλεῖστοι προσδεθέντες Ἕλληνες μορφήν τινα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐπί τινα χρόνον ἀνέσωσαν.

8) ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ.

Ἡ ὁμοσπονδία τῶν Αἰτωλῶν, εἰ καὶ ἀρχαιοτάτη ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε, δὲν μνημονεύεται ὅμως σαφῶς ὑπὸ τῶν συγγραφέων πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου, καθ' ὃν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διαφόρους ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες πολέμους μετὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ καθ' ὃν ἀποσβεσθέντων τῶν λαμπρῶν τῆς Ἑλλάδος φωστήρων καὶ ἐκείνων, οἵτινες ἀφανεῖς τὸ πρὶν καὶ σκοτεινοὶ ὑπῆρξαν, παρεχωρήθη εἰς αὐτὴν τόπος τοῦ αὐξηθῆναι καὶ λαμπρυνθῆναι. Ἐν ταύτῃ λοιπὸν τῇ ὥρᾳ οἱ Αἰτωλοὶ, φυλὴ πολεμικὴ καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐρωτικωτάτη, μηδὲ καταβληθεῖσα πώποτε τὸ πρὶν ὑπὸ πολεμίων, διότι καὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ τόπου καὶ ἐκ τῆς θέσεως εὐκολώτερον ἢοἱ ἄλλοι ὑπεράσπιζον ἑαυτοὺς, μόνοι ἁπάντων τὰ μάλιστα ἀνθίσταντο μετὰ μεγίστης ἀνδρείας κατὰ τῶν δυνάμεων τῶν Μακεδόνων καὶ διὰ πολλῶν δραστηρίως καὶ ἐπιτυχῶς διαπραχθέντων γνωστοὶ γενόμενοι, οἷον πρόμαχοι τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας ἄλλους πλείστους λαοὺς εἰς τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν προσέθετον, καὶ εἰς τοσοῦτον ἐξέτεινον αὐτὴν, ὥστε οὐχὶ μόνον αἱ γείτονες τῶν Λοκρῶν καὶ Φωκέων πολιτεῖαι καὶ μέγα τῆς Θετσαλίας μέρος καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες, καὶ τοι ἄκοντες, ἡ Κεφαλληνία τέλος καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ πελάγους ἐκείνου νῆσοι μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Πελοποννήσου πλεῖστοι Ἀρκάδες, ἔτι δέ ποτε καὶ αἱ τοῦ Αἰγαίου πελάγους νῆσοι, οἷον ἡ Κέως, καὶ αἱ Ἀσιαναὶ ὡσαύτως πολιτεῖαι, Χῖος, Χαλκηδὼν, καὶ ἡ ἐν τῇ Θρᾳκίᾳ παραλίᾳ Λυσιμαχία, εἰς τὴν Αἰτωλικὴν ὑπήγοντο μέχρι τινὸς ὁμοσπονδίαν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν πλειόνων ἐξ αὐτῶν

βραχὺς μόνον καὶ πάνυ ἀβέβαιος ὑπῆρξε σύνδεσμος, καθ' ὅσον ἡ τύχη τοῦ πολέμου εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἢ εὐτυχὴς ἢ τἀνάπαλιν ἀπέβαινεν. Ἤκμαζον τὰ τῶν Αἰτωλῶν ἀπὸ τῶν τοῦ Κασσάνδρου μάλιστα χρόνων μέχρι τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Δημητρίου, ἐναντίον τοῦ ὁποίου συμμαχίαν οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν Ῥωμαίων συνῆψαν. Ἀλλὰ οὐχὶ ἐπαξίως ὑπ' αὐτῶν μεταχειρισθέντες, καὶ μετ' ὀλίγον διιδόντες τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ δεσπόσαι, ἐκ φίλων ἐχθροὶ γενόμενοι προσέθεντο ἑαυτοὺς εἰς Ἀντίοχον τὸν Μέγαν, οὗ νικηθέντος σκληροτάτους καὶ οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποστῶσιν ὅρους εἰρήνης. Μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπὸ ἐμφυλίων προσέτι διχονοιῶν διαταρασσόμενοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναλάβωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη, νικηθέντος τοῦ Περσέως, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, τῆς Αἰτωλίας οἱ πλεῖστοι πρόκριτοι, οἵτινες κατηγοροῦντο ὅτι ἐμακεδόνιζον, εἰς Ῥώμην ἀπαχθέντες, ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον μετὰ μακρὸν χρόνον ἀπελύθησαν. Ὁ λαὸς δὲ τῶν Αἰτωλῶν ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων ἀπεκρύβη· καὶ ἡ γῆ ὡσαύτως ἡ Αἰτωλικὴ ἐρημώθη κατὰ τὸ μέγιστον μέρος, μετενεχθέντων τῶν πλείστων εἰς τὴν Νικόπολιν, ἀποικίαν ὑπ' Αὐγούστου κτισθεῖσαν.

§. 35.

Ὁ δὲ τύπος τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας ἦν σχεδὸν οὗτος. Πρῶτον ὅπως σαφῶς τοὺς αὐτοὺς καὶ ἴσους πρὸς ἀλλήλους ὅρους τῆς συμμαχίας ταύτης μεταχειρίζωνται πάντες ἀνεξαιρέτως, οἵ τε Αἰτωλοὶ καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ὁμοσπονδίας ἐξωτερικοὶ μέτοχοι, μὴ ἐπιτρεπομένου οὐδενὸς προνομίου ἢ διακρίσεως καὶ ἡγεμονίας· εἶτα ὅπως περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν μετὰ τῶν

ἄλλων σύνοδοι ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ πάντων γίνωνται, μηδ' ἐπιτρέπηται εἴς τινα κατ' ἰδίαν νὰ ἀποφασίζῃ περὶ τοιούτων πραγμάτων· τέλος ὅπως καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τῶν πραγμάτων διοίκησις, ὅσον ἐλευθέρα καὶ ἂν ἀφίετο καθόλου εἰς ἑκάστην τῶν πολιτειῶν, δύναται ἐν καιρῷ ἀνάγκης διὰ κοινῶν συνόδων νὰ διοικῆται καὶ διατάσσηται. Συνόδων δύο ἦσαν εἴδη, τὸ μὲν ὅτε μεγάλη ἐξ ἁπασῶν τῶν πολιτειῶν συνήρχετο πληθὺς, τὸ δὲ, ὅτε ὀλιγώτεροι συνεδρίαζον, ἀπὸ τῶν πολιτειῶν αὐτῶν πεμπόμενοι, πρεσβευταί. Καὶ οὗτοι μὲν ἐκαλοῦντο Ἀπόκλητοι, οἵτινες διηνεκῶς συνερχόμενοι ἔκρινον περὶ τῶν ἐλασσόνων ὑποθέσεων ἢ τῶν αἰφνιδίων, ἀναφέροντες τὰς μείζονας εἰς τὸ πλῆθος· Αἱ μεγαλείτεραι σύνοδοι ἦσαν ἢ τακτικαὶ, κατὰ τακτοὺς χρόνους γινόμεναι, ἢ ἔκτακτοι ὅτε τὸ πρᾶγμα ἀπῄτε: τὴν συγκάλεσιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν τακτικῶν κατ' ἔτος μία τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, ἐν Θέρμοις συνερχομένη, Παναιτωλικὸν ἐκαλεῖτο, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, γινομένων τῶν εἰς Ἀπόλλωνα καθιερωμένων κοινῶν ἱεροτελεστιῶν καὶ ἀγώνων. Ἐν ταύτῃ ἐξελέγοντο οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἐνιαύσιοι ἄρχοντες, Αἱ ἔκτακτοι συνελεύσεις συνείθιζον νὰ συγκαλῶνται ὅτε παρουσιάζετο ἁρμοδία περίστασις. Ὑπέρτατος ἁπάσης τῆς ὁμοσπονδίας ἄρχων ἦτον ὁ Στρατηγὸς, ὅστις οὐχὶ μόνον ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ στρατάρχης ἦτον ἀλλὰ καὶ τῶν συνόδων τῶν τε ἐλασσόνων καὶ μειζόνων προΐστατο, τὰς βουλευτέας ὑποθέσεις καθυπέβαλλεν, εἰς τὴν ψηφοφορίαν ἐπροσκάλει. Τούτου τὸ ὄνομα καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφοις πρὸς δήλωσιν τοῦ ἔτους ἐγράφετο. Προστεθειμένος εἰς τὸν Στρατηγὸν ἦτον ὁ Ἵππαρχος, ὅστις καὶ τοῦ ἱππικοῦ προΐστατο, καὶ ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις αὐτὸν ἐ-

βοήθει. Πρὸς τούτοις ὁ γραμματεὺς, ἢ ὡς ἤθελεν εἴπομεν σήμερον ὁ καγκελάριος. Οἱ δὲ παρὰ Πολυβίῳ καὶ ἔν τινι ἐπιγραφῇ μνημονευόμενοι νομογράφοι, φαίνονται ἐκλεγόμενοι ἐνίοτε μόνον ἐκτάκτως.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΧΑΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ.

§. 36.

Τῶν Ἀχαιῶν δώδεκα πολιτεῖαι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἔτι χρόνων δι' ἴσης πρὸς ἀλλήλας ὁμοσπονδίας συνδεδεμέναι, καὶ τύπον πολιτεύματος τὸν αὐτὸν πᾶσαι ἔχουσαι, σοφῶς συγκεκερασμένην ἐξουσίαν τοῦ ὄχλου μετὰ τῆς αὐθεντίας τῶν ἀρίστων, διὰ πολλῶν αἰώνων ἥσυχαι καὶ εἰρηνευμέναι διῆγον καὶ ἂν εἰς τὰς τῶν ἄλλων διενέξεις οὐδέποτε ἢ σπανίως ἀναμιγνυόμεναι οὐχὶ μετὰ δόξης καὶ λαμπρότητος, ἀλλὰ τοὐλάχιστον εὐτυχῶς καὶ ἀσφαλῶς ἐβίωσαν μέχρι τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Διότι τότε, ὡς καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἡ κατάστασις διὰ πολλῶν τρόπων διεσείσθη καὶ κατεθορυβήθη, οὕτω καὶ ὁ τῶν Ἀχαιῶν ἀρχαιότατος σύνδεσμος διελύθη, καὶ αἱ πολιτεῖαι ἄλλαι μὲν ὑπὸ Μακεδονικῶν κατελήφθησαν φρουρῶν, ἄλλαι δὲ ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τυράννων ὑπεβλήθησαν, μέχρι τῆς 104 περίπου Ὀλυμπιάδος, ὅτε τῶν Μακεδονικῶν δυνάμεων ὑπὸ οἰκείων διχονοιῶν διασπωμένων, τέσσαρες τῶν Ἀχαιῶν πόλεις, ἡ Δύμη, αἱ Πάτραι, ἡ Τριταία, αἱ Φαραὶ τὴν εὐκαιρίαν φρονίμως ἁφαρπάσασαι τὴν πρὸς ἀλλήλας ὁμοσπονδίαν ἀνενέωσαν, εἰς ἣν πέντε μετὰ ταῦτα ἔτη καὶ οἱ Αἰγιεῖς, ἀποβαλόντες τὴν Μακεδονικὴν φρουράν, οἱ Βούριοι ἐκδιώξαντες τὸν τύραννον, οἱ Κηρύνιοι, ἀποθέμενοι διὰ τοῦ Ἰσέα τὴν τυραννίδα, ὡσαύ-

τως καὶ ἄλλαι ἐν Ἀχαΐᾳ τότε ὑπάρχουσαι πολιτεῖαι ἑαυτὰς προσέδεσαν.

§. 37.

Ὁ τύπος τῆς ὁμοσπονδίας ἦν ὁ αὐτὸς τοῦ Αἰτωλικοῦ· ἡ αὐτὴ πρὸς πάσας ἰσότης τοῦ δικαίου, οὐδεμία οὐδεμιᾶς ἡγεμονία, ἡ αὐτὴ τῶν συνόδων καὶ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν μετοχὴ, τὸ αὐτὸ τέλος περὶ πάντων τῶν πραγμάτων ἑκάσων δίκαιον, καὶ ἡ αὐτὴ ἐξουσία τοῦ περὶ αὐτῶν ἀποφασίζειν. Συνέδρια μείζονα, ἐν οἷς περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν, περὶ ἐκλογῆς ἀρχόντων, περὶ ἐπικυρώσεως ἢ ἀκυρώσεως νόμων, τέλος περὶ διαλύσεως τῶν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἀναφυομένων διχονοιῶν ἢ περὶ τιμωρήσεως τῶν κατὰ τῆς ὁμοσπονδίας διαπραχθέντων ἐγκλημάτων, τακτικὰ ἐγίνοντο διττὰ κατ' ἔτος, τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον, ἔκτακτα δὲ, ὅτε ἀπήτει ἡ περίστασις. Τακτικὸς τόπος νόμιμος ἦτον ἐν Ἀρνατρίῳ (Αἰναρίῳ, Ὁμαρίῳ) ἄλσει τοῦ Ὁμηγυρίου Διὸς παρὰ τὸ Αἴγιον μετὰ γείτονος τῆς Παναχαίας Δήμητρος ναοῦ. Τὰ δὲ ἔκτακτα διαβούλια συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων εἴτε ἐν Αἰγίῳ εἴτε ἐν ἄλλῳ τινὶ ἐπιτηδείῳ τόπῳ. Ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχόντων καθυπεβάλλετο εἰς τὴν πληθὺν καὶ περὶ ὧν ὤφειλον σκεφθῆναι. Αἱ ἀγορεύσεις καὶ ἐπερωτήσεις ἐπετρέποντο εἰς τὸν βουλόμενον, ἀπαγορευομένου μόνον τοῦ ἐκβαίνειν τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, ἧς ἕνεκα ἐγίνετο καὶ ἡ σύνοδος. Ἐπειδὴ τοῦτο μηδ' εἰς τοὺς ἄρχοντας ἐπετρέπετο. Παρευρίσκεσθαι εἰς τὸ διαβούλιον εἰς πάντας συνεχωρεῖτο τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων τοὺς πολίτας, τοὺς συμπληρώσαντας ἤδη τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἔτος· τοῦ βουλεύεσθαι ὅμως καὶ ψηφοφορεῖν πότερον ἴσῳ πάντες δικαίῳ μετεῖχον, ὅσους ἡ τύ-

χη ἤθελε συναθροίσει, ἢ ὡρισμένος τις ἀριθμὸς πρεσβευτῶν ἀπεσταλμένων ἀπεχωρίζετο τῆς λοιπῆς πληθύος, δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφές. Ἦν ὅμως ὑπὸ τοῦ νόμου πεφυλαγμένον ὅπως μὴ πέραν τῶν τριῶν συγκαλῶνται συνεδρίων. Εἰς τὰ ἐλάσσονα ὅμως συνέδρια, εἰς ἃ τῆς βουλῆς τὸ ὄνομα συνείθιζον νὰ ἀποδίδωσιν, ἐκλεκτοὶ μόνον παρῆσαν, ὁποῖοι οἱ παρ' Αἰτωλοῖς ἀπόκλητοι. Οὗτοι ἐπίσης ὡς ἐκεῖνοι περὶ τῶν μικροτέρων ἢ αἰφνιδίων ὑποθέσεων μόνοι μετὰ τῶν ἀρχόντων ἔκρινον, περὶ τῶν μειζόνων προβουλεύματα ἐποίουν, ἅτινα ἐφέροντο ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχόντων ὁ στρατηγὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ στρατάρχης ἦν καὶ τῶνσυνεδρίων τὸ πηδάλιον αὐτὸς διηύθυνεν. Ὑπὸ τοῦτον ὑπάλληλος ἦν ὁ διοικητὴς τοῦ ἱππικοῦ καὶ πλεῖστοι, ὡς φαίνεται, ὑποστρατηγοί· ἐκτὸς τούτων ὁ δημόσιος γραμματεὺς, καὶ δέκα δημιουργοί, οἵτινες οἱονεὶ σύμβουλοι τοῦ στρατηγοῦ ἦσαν καὶ ὁμοῦ μετ' αὐτοῦ τὰς συνόδους διευθύνοντες. Πάντων τὸ ἀξίωμα ἦν ἐνιαύσιον, οὐδὲ τῆς στρατηγίας ἐπὶ πλείονα ἔτη ἡ διάρκεια ὑπὸ τῶν ἀρχαίων νόμων ἐπετρέπετο. Οὐδὲν ὅμως ἐκώλυεν ὅπως οἱ αὐτοὶ πολλάκις στρατηγοὶ ἐκλέγωνται. Ἀποθανόντος αὐτοῦ ἐν τῇ στρατηγίᾳ, μέχρις ὅτου ἐκλεχθῇ διάδοχος, ἀνεδιωρίζετο ὁ ἐξελθὼν τῆς στρατηγίας. Τῶν πολιτειῶν κατ' ἰδίαν ἑκάστων ὁ τύπος ἦν δημοκρατικὸς, καὶ ἡ αὐτὴ παρ' ἁπάσαις τῶν νόμων, τῶν ἀρχῶν, τῶν δικαστηρίων τάξις, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μάλιστα τοῦ Πολυβίου καὶ τὰ αὐτὰ ἀκόμη μέτρα καὶ σταθμὰ πᾶσαι μετεχειρίζοντο, ὥστε ἐφαίνοντο οἱονεὶ μία πολιτεία, διηρημέναι εἰς πόλεις καὶ δήμους. Οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐλευθέρα ἦν ἑκάστη ἡ τῶν οἰκείων πραγμάτων κυβέρνησις. Πολέμων μόνον καὶ μεταξὺ

ξένων εἰρήνης διαπραγματεύσεις δὲν ἐπετρέπετο νὰ ποιήσωσιν εἰμὴ διὰ κοινῶν συνόδων. Στρατιωτῶν ὡρισμένον ἀριθμὸν καὶ χρήματα διὰ τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου ἔκασται τὸ εἰς ἑαυτὰς ἀπέδιδον μέρος. Πρὸς τούτοις καὶ δικαστήρια ἦσαν κοινά, οὐχὶ μόνον περὶ τῶν κατὰ τῆς συμμαχίας ἐγκλημάτων ἢ τῶν πρὸς τὰς πολιτείας διαφωνιῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων ἐπίσης ὑποθέσεων, ἐάν τις ἀπὸ τῶν πολιτειῶν ἐφεσίβαλλέ τι εἰς τοὺς δικαστάς.

§. 38.

Εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν ταύτην ἐκτὸς αὐτῶν τῶν Ἀχαιῶν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλαι πολιτεῖαι πλεῖσται προσεχώρησαν. Πρῶτον οἱ Σικυώνιοι, τῆς δυναστείας τοῦ τυράννου δι' Ἀράτου ἐλευθερωθέντες, εἶτα οἱ Κορίνθιοι, τῇ ἀνδρίᾳ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀράτου ἀπαλλαγέντες τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, μετὰ τούτους οἱ Μεγαρεῖς, ὡσαύτως οἱ Μεγαλοπολῖται, ὧν ὁ τύραννος Λυσιάδης ἀποθέμενος τὴν τυραννίδα τὴν πολιτείαν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς προσέζευξεν, καὶ τούτου τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν ὁ Ἀριστόμαχος, Ξένων, Κλεώνυμος, τῶν Ἀργείων, Ἑρμιονίων, Φλιασίων τύραννοι. Καὶ οὗτοι πάντες ἴσους πρὸς ἀλλήλους ὅρους καὶ δίκαια εἶχον, ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν καὶ τῶν νεωστὶ προσληφθεισῶν. Οὕτος ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὰ τῶν Ἀχαιῶν θαυμαστῶς ὑπὲρ τὸ μέτρον ηὔξοντο, καὶ νέων αἴφνης συμμάχων μέρος μὲν ἑκουσίως, μέρος δὲ καὶ διὰ τῆς βίας προσληφθέντων ἠλπίζετο ὅτι ἔμελλε νὰ συμβῇ ὥστε πᾶσα ἐπ' ἐσχάτων ἡ Πελοπόννησος εἰς ἓν νὰ συνδεθῇ σῶμα, ἀρκετὰ ἀναμφιβόλως ἰσχύσον εἰς διαφύλαξιν ἀπὸ παντὸς ἐξω-

τερικοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐλευθερίας, ἂν μὴ αἱ μοιραῖαι μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Σπαρτιατῶν διχόνοιαι δὲν διήνοιγον αὖθις τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων ἤρξαντο νὰ ἀναμίγνυνται καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ δὲ Ἀχαιοί, περιπτυξάμενοι τὴν συμμαχίαν αὐτῶν κατὰ τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐπί τινα χρόνον βοηθηθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων, μᾶλλον ἢ πρότερον ἐφαίνοντο ὅτι ἤκμαζον, καὶ αὐτῶν ἐπίσης τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐκτὸς τούτων καὶ τῶν Ἠλείων καὶ Μεσσηνίων, καί τοι ἀκόντων, εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν αὐτῶν προσδεθέντων. Ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ μετὰ τῶν ἀντιβοηθούντων σύνδεσμος διηνεκῶν ὑπῆρξε διαπληκτισμῶν ἡ αἰτία, οὓς καί τοι πανούργως οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέτρεφον καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῶν Ἀχαιῶν διηνεκῶς ἑαυτοὺς οἷον διαιτητὰς ἢ δεσπότας μᾶλλον παρενέθετον, εἰς τοσοῦτον τέλος πάντων αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐξηγριώθησαν καὶ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ κατὰ Ῥωμαίων μίσους ἐξεκαύθησαν, ὥσε πόλεμον καὶ πάνυ ἀνόμοιον κατ' αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀναδεχθῶσιν. Νικηθέντες δ' ἔπειτα ὑπέκυψαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων, καὶ καί τοι κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἑκάστην τῶν πολιτειῶν ἄνισός τις συνθήκη καὶ μορφὴ ἔν τισι συμμαχίας καὶ ἐλευθερίας ἐναπελείφθη, μετὰ ταῦτα ὅμως ἐν ἐπαρχίας τύπῳ ἡ Ἀχαΐα καθυπαχθεῖσα ὑπὸ Ῥωμαίων ἀρχόντων ἐκυβερνᾶτο.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Ἐν Σελίδι 3, στίχ. 21 γράφε μετρίων ἀντὶ μετριῶν. Σελ. 7, στίχ. 6 πεδινάς. — σελ στίχ. 7 καθιζάνουσιν. —σελ. 11, στίχ. 15 ἐπιτήδειοι. —σελ. 11. στίχ. 24, ὄρεσι. — 20, 19, συνεδέθησαν. — 24, 19. ἀποδεικνύουσιν. — 25, 23. κατέλαβον ἀντὶ κατέβαλον. — 32, 23 νέαι. — 45, 32, πλύνειν ἀντὶ κλύνειν. — 48, 32, χηρωσταὶ ἀντὶ χειρωσταί.—51, 28, ὀχυροὺς ἀντὶ ὠχυροὺς. — 66, 3, χρηματίζειν ἀντὶ χρηματίζεσθαι — 71, 31, ἐγκαταλιπὸν ἀντὶ ἐγκαταλιπὼν 90, 19 τοῖς. 99, 1, ὠνητῶν. — 99, 30 οὔτε τῶν νέων — Κατὰ λάθος ὁ στοιχειοθέτης ἐλθὼν εἰς τὴν 248 σελίδα ἐπήδησεν εἰς τῆν 259, χωρὶς ὅμως νὰ βλάψῃ καὶ τὴν σειρὰν τοῦ κειμένου.

Τὰ λοιπὰ ἀφίνονται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῶν Κυρίων ἀναγνωστῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ

ΚΥΡΙΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

Τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας παιδείας Σ. ὑπουργεῖον, ὑπουργοῦντος τοῦ Κ. Χρισοπούλου σώματα 80
Κ. Ἀσώπιος Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου 5
Σ. Κουμανούδης καθηγητὴς τοῦ Παμεπιστημίου 1
Ν. Κοτζιᾶς καθηγ. » 1
Δ. Στρουμπος καθηγ. » 1
Δ. Κυριακοῦ καθηγ. » 1
Γ. Δ. Δούκας
Ἐπιμελείᾳ Δ. Καψάλη 1
Δ. Καψάλης. 2
Ι. Κ. Δαμιανὸς δικηγόρος 1
Δ. Λ. Τσαμαδός. 1
Λ. Α. Γιουρδῆς. 1
Μ. Μαρίνογλος. 1
Δ. Κοντογιάννης. 1
Ἐπιμελείᾳ Χ. Καρπούνη
Χ. Καρπούνης 1
Αριστ. Καλογερόπουλος 1
Σ. Μ. Χινοδάκης 1
Θ. Χ. Πρίμας 1
Κ. Γ. Χριστοφῆς 1
Π. Βαλσαμάκης 1
Κ Ταμπακόπουλος 1
Π. Δαλωνᾶς. 1
Χ. Α. Χρισόπουλος δικ. 1
Γ. Λαβέρδας ταγματαρ. 1
Θ. Καρπετόπουλος 1
Ἰωάν. Κουζουλούδης 1
Κων. Μεζαβαρᾶς. 1
Π· Τσαγκαρόλας. 1
Δ. Μπεροῦ ἐν Πειραιεῖ 1
Γ. Δευτεραῖος.
Α. Κολοκοτρόνης 1
Γρ. Κανῖνος 1
Π. Μ. Ἰατρὸς
Ἐπιμελείᾳ Ι. Μπονισέρη 1
Ἰωάν. Μπον. πρέεδρος δικαστηρίου 1
Ι. Π. Βενέτης πρωτοδίκ. 1
Ἰωάν Ζῶτος 1
Αποστ. Τρικούπης 2
Νικόλαος Νάζος 1
Σπυρ. Δημητριάδης ἰατ. 1

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ.

Εὐστ. Δάσιος. 1
Ἐπιμελείᾳ Κ. Πορφυροπούλου Κ. Πορφυρόπουλ. 1
Ἀν. Καρυοφύλλης 1
Χρ. Σταματιάδης 1
Πολυζώης Ι. Σπανόπουλ 1
Μάρκος Χ. Ἰωάννου 1
Μιλ. Μειλιχιάδης 1

Ἀλ. Γ. Δημητρόπουλος	1	Ἀναστ. Τάγης Ἤπειρ.	
Δ. Σαρδέλης	1	Ἐπιμ. Α. Κ. Γιαννοπουλ.	1
Θεμ. Βκλβης	1	Α. Κ. Γιαννόπουλος	1
Ἐμιμελ. Λ Δεληγεώργη	1	Ιωάν. Χ. Μακριάννης	1
Λ. Δεληγεώργης	1	Ιωάν. Ζίνης	1
Σ. Α. Ζορμπᾶς	1	Θ. Παππακώστας	
Σ. Δ. Μακρῆς.	1	Επιμελ. Στεφ. Παγίδα	1
Π. Δημητρόπουλος	1	Σ. Παγίδας	1
Ἄγγελ. Σ. Βλάχος	1	Π. Μ. Αναστασιάδης	1
Δ. Ι. Λάκων.	1	Ι. Ἀργυράκης	1
Π. Μ. Γιουρδῆς	1	Μ. Μακαρώνης	1
Ἀλεξ. Βαλατζὸς	1	Ιωάν Πρωτόδικος	1
Γεωρ. Παππαδόπουλος	1	Χριστόφ Ἱεροδιάκονος	
Στυλιανὸς Β. Κρασσᾶς	1	Δ. Γ. Πετρίδ. Τρικαλεύς	
Ἡλίας Χατζηλιάνος	1	Ἐπιμελ. Ι. Θεοχάρη	1
Ἀντ. Μαρούλης	1	Π. Θεοχάρης	1
Νικολι Στυλούδης	1	Γ. Θ. Πάγκαλ. Μεγαρεύς	1
Θ. Ν. Γούζαρης	1	Α. Π. Γουδῆς	1
Νικολ. Μάτος	1	Δ. Ζ. Δουρδούφης	1
Ν. Μαυροκορδάτος		Σ. Δ. Βακονεώργης	1
Ἐπιμελ. Σόλ. Μέγαρη	1	Σταυρ. Σ. Κιαφεζέζης	1
Εὐστ. Γ. Καράλης	1	Ἐνρῖκος Σ. Ἀββόττ	1
Κ Σ. Κόντος.	1	Ι. Θ. Γιαννόπουλος	1
Φιλ. Στ. Χαδεμένος	1	Ν. Παππαδόπουλος Θρᾷξ	1
Παῦλος Ζαφειριάδης	1	Γ. Κ. Βαφείδης	
Μιχ. Εὐστ. Παρίσης	1	Επιμελ. Γεωρ. Δ. Μακρῆ	1
Εὐθυμ. Δ. Ἀλεξανδρόπ.	1	Γ. Δ. Μακρῆς	1
Ν. Π. Σιάτος	1	Ιω. Ψάθης	1
Στυλ. Κωνσαντινίδης.		Παν Μιχαῆλος	1
Σπαρ.	1	Μ Ἀθ. Ῥοντίρης	1

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ.

Ἐπιμελ. Χ. Σεμτέλλου		Στ. Ματσανὸς	1
Ζ. Ι. Βάλβης	3	Χ. Ι. Ξηρομερίτης	1
Π. Α. Τσιμπουράκης	1	Ν. Ῥάδος	1
Σεμτέλλος	1	Σ. Ψωμάκης	1
Ζ. Ι. Παππαζαφείρης	1	Δ. Δροσύνης	1
Σ. Μανολάτος	1	Ο. Β. Σοῦτερ	1

Κ. Βλαχόπουλος 1
Γεω. Μαρούλης 1
Β. Ν. Νιανιάρας 1
Ἰωάν. Μάνεσης 1
Φλῶρος Οἰκονομόπουλος
Ἐπιμελεία Κ. Σωτ. Θερινοῦ 1
Γ. Σ. Πράτσικας ὑπολογ. τοῦ Μηχανικοῦ. 2
Σ. Θερινός 2
Ε. Κ. Γουβέλης 1
Α. Κατσιμάκης 1
Αναστ. Κ. Εὐσταθίου 1
Χ. Γεωργόπουλος 1
Σ. Π. Μαρούλης 1
Σ. Σακελλαριάδης 1
Ν. Μαυράκης. 1
Φ. Νίδερ 1
Γ. Β. Κασβίκης πρωτοδικ. Πατρῶν 1
Εὐστ. Ἡλιόπουλος. 1
Α. Ἰωαννίδης 1
Δ. Γρίβας 1
Κ. Θ. Ἡλιόπουλος 1
Σ. Δ. Βουλπιώτης 1
Γ. Σέχος 1
Σ. Μαλασπίνας 1
Ν. Χρυσοχέρης 1
Τάσος Τσιμπουράκης 1
Π. Γουναράκης 1
Δ. Χ. Καψάλης 1
Ἐπιμελ. Θεμισ. Τρικούπη 1
Ὁ Πανιερώτατος ἀρχιεπίσ. Αἰτολοακαρνανίας Θεόφιλ. 1
Δ Χ Κριτικὸς 1
Θ. Τρικούπης 1
Καλούσιος Ἀλεξανδρίδης 1
Δ Σ. Χαντσόπουλος 1
Ἀννίτσα Ἀλεξανδρίδου. 1
Π. Ματραπήλιας ἱερεὺς 1
Εὐστ. Σικελιανὸς 2
Λ. Λαμπρόπουλος 1
Λουκᾶς Ἰγγλέσης 1
Ἐπιμελ. Σπυρ. Παππαλ.
Εὐστ. Παπασταθόπουλος 1
Ἀρ. Λ. Ῥαζικότσικας 1
Κων. Χρυσικὸς 1
Λ. Ναοὺμ 1
Σπυρ. Βλάχος 1
Νικόλαος Π. Ψωμάκης 1
Π. Ν. Χαλκιόπουλος 1
Κυριακὸς Βενιζέλος 1
Ἰωάν. Πλατύκας 1
Ἡρακλ. Σεβαστιανὸς 1
Δημητ. Φαράντος 1
Αθαν. Ῥοντίρης δικηγ. 1
Βασιλ. Ῥοντίρης 1

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ.

Ἐπιμελεία κυρίου Δ. Χ. Σεμιτέλου καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πάτραις Γυμνασίου 1
Γ. Ἀθ. Γεράκης γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Πάτραις Β. Γυμνασίου 1
Δ. Χ. Σεμιτέλος καθηγ. 1
Ἰω. Π. Μακρυγιάννης 1
Σ. Θ. Παρθενόπουλος 1
Λάμπρος Γεωργακόπουλ. 1
Ἀλεξ. Δ. Φωκᾶς 1
Στυλ. Παππαχρίστο-

Νικολ. Πάνος 1
Ἀναστ. Τάπας 1
Π. Ῥαζέλος 1
Θ. Κλοκᾶνος 1
Κ. Δ. Παππανικολῆς ἀνθυποπλοίαρχος ἐν τῷ Β. κοτέρῳ ὁ Γλαῦκος 1
Ἐπιμελείᾳ Γ. Α. Παπαλουκᾶ 1
Χριστοδ. Γ. Ἄχολος μαθητὴς τοῦ Γυμν. Πατρ. 1
Κ. Οἰκονομόπουλος 1
Ε. Π. Διγενὴς 1
Σπ. Κ. Κομπότης 1
Νικολ. Κορύλλος 1
Ἀριστείδης Θ. Γούναρης 1
Μ. Θ. Φάσσος 1
Γεωρ. Κ. Γιαννόπουλος 1
Νικολ. Π. Χελιδονιώτης 1
Ἀνδρ. Γεωργιάδης 1
Πετρ. Χ. Νακόπουλος 1
Ἀναστ. Μ. Μητσόπουλ. 1
Ν. Παππαδημητρίου 1

ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ.

Ἐπιμελείᾳ κυρίου Δ. Ζ. Βάλβη 1
Δ. Ζ. Βάλβης 1
Ν. Φλογαΐτης 1
Ἀλεξ. Φωκᾶς 1
Κ. Βικέλας 1
Μ. Κανελόπουλος 1
Μ. Πανταζῆς 1
Δημ. Ἀαρών. 1
Ἰω. Μανουσόπουλος 1
Κ. Φαρμακόπουλος 1
Λ. Ι. Στεφόπουλος 1
Γ. Α. Μετιμεζᾶς. 1
Α. Βαλλῆς 1
Σ. Γ. Βελίνης 1
Δημ. Κωνσταντινίδης 1
Θ. Ἰωαννίδης 1
Α. Δημητριάδης 1
Κωνστ. Ζαγκίνης 1
Ν. Νικολόπουλος 1
Δ. Καλιοντζῆς 1
Ερ. Δημενὲς 1
Σ. Παναγιώτης 1
Μ. Μαλλύδης 1

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ.

Ἀθαν. Κ. Τρυγόνης 1
Θεοδ. Α. Χαβέλλας 1
Ἀθαν. Κ. Πρεβεδοῦρος 1
Θεοδ. Π. Θεοδωρόπουλ. 1
Πωνστ. Καραμτσίνης 1
Θεμ. Δ. Γιαννακύπουλ. 1
Νικολ. Ἀλεξόπουλος 1
Δημ. Σκλαβοῦνος 1
Χαραλ. Νικολόπουλος 1
Ἀνδρ. Κ. Παναγόπουλος 1
Γεωρ. Ἀπ. Φαρμάκης 1

Ἐν Κερκύρᾳ

Ἐπιμελείᾳ τοῦ κυρίου Χριστου Φιλητᾶ καθηγητοῦ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἀκαδημ. 1
Χρ. Φιλητᾶς 1
Φώτιος ἱερεὺς Κάντας 1
Ἱερομόναχος Σ. Σκορδίλ. 1
Β. Γ. Σπύρου Βερατινός 1
Βενέδικτος Λάνδος Κερκ. 1

Χ. Δ. Σκορδύλλης ἱεροδιδάσκαλος 1
Χ. Ι. Τσηριγιώτης Κερκ. 1
Διομήδης Πήλικας Ἰθακ. 1
Ἀναστάσιος Μιλονόπουλ. Κερκυραῖος 1
Σπυρ. Γ. Μαζαράκης ἱερ. 1
Ἐπαμ. Κορνελάτος Κεφ. 1
Ἀντων. Κοκκινάτος 1
Παναγ. Βαγδάνος 1
Σ. Θεοτόκης 1
Ὀνούφριος Καβαδίας Κεφαλήν 1
Α. Χαριάνης ἱερεύς 1
Σ. Α. Νικσκάβουρας 1
Τιμολέων Χρυσούλης 1
Ἰάκωβος Ζ. Ζάχος 1

ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩ.

Διὰ τοῦ Κ. Δ. Ζ. Βάλβη
Σ. Χοϊδᾶς εἰρην.
Κ. Π. Ἀνδριόπουλος.
Γ. Βαλτάσαρης.
Γεωρ. Καλέγερος 1
Κ. Ν. Λεοναρδόπουλος 1
Δ. Κ. Γρουμπόπουλος 1
Θ. Ῥένδης 1
Μιχ. Παυλίδης 1
Θρασ. Φωκᾶς 1
Βασιλ. Μ. Σάββας 1
Νικήτ. Ν. Ἀντωνόπουλ. 1
Ἰωάν. Σκαρπέτας 1
Ν. Δημητριάδης 1
Νικολ. Εἰρήνης 1
Γρηγ. Πετρουτζόπουλος 1
Γ. Παππαθανασίου Ζίνβας 1
Νικολ. Δ. Ζούζουλας 1
Δ. Πανταζίδης 1
Α. Γραμματᾶς 1
Χρ. Ῥάγκος 1
Γ. Μοναστηριώτης Τρικ. 1
Π. Μπιρουτόπουλος 1
Α. Χ. Σάββας 1
Ἀντ. Γ. Ζωϊκόπουλος 1
Σωτ. Ζωάννους 1
Α. Θεοχάρης 1
Ἰω. Ν. Δελιγιάννης 1
Ἀλεξ. Παππα - Ἀναγνωστόπουλος 1
Ἐν Τρικάλοις διὰ τοῦ αὐτοῦ Δ. Πακουγλίδης εἰρηνοδίκης 1
Γ. Στυμφαλαιώδης ἑλληνοδιδάσκαλος 1
Γ. Α. Κοσμοῆλος εἰρηνοδικειακὸς γραμματεύς 1
Λεων. Σπυρίδωνος 1
Ἰωάν. Παντολέων 1
Ἰωάν. Λαλός 1

ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ.

Ἐπιμελείᾳ τοῦ κυρίου Γ. Κ. Τοπάλοπούλου
Γ. Κ. Τοπαλόπουλος 1
Λιμαθᾶς Λιακεκός 1
Κωνστ. Α. Παππαπάνος 1
Μάτοζης 1

Γ. Α. Οἰκονομόπουλος	Ι	Δημήτρ. Σιοπλακίδης	Ι
Ι. Δ. Καλογερόπουλος	Ι	Ι. Μ. Μαυρομμάτης δικ.	Ι
Ν. Ἀγγελόπουλος	Ι	Δ. Π. Ἀναστασίου	Ι
Ἀντώνιος Μάτσας	Ι	Χρῆστος Βορειόπουλος	Ι
Νικολ. Σταματάκης	Ι	Ἰωάν. Ζκρής	Ι
Λ. Φραγκᾶς	Ι	Λάμπρος Βασιλᾶς	Ι
Ἰωάν. Σταματιάδης	Ι	Χρ. Μυριανούλης	Ι
Κωνστ. Ζαννιάδης	Ι	Θεμ. Μ. Ἐλευθεριάδ. δικ.	Ι

ΕΝ ΝΑΥΠΑΚΤΩ.

Ἐπιμελεία τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Ζαβογιάννη		Α. Τουσκουσίτης δικαστ. κλητὴρ Κραββάρων	Ι
Σπυρ. Χ. Ζαβογιάννης	Ι	Δημ. Μαχαίρας	Ι
Γεωρ. Καββαδίας γραμμ. Εἰρηνοδικείου	Ι	Χρ. Π. Κυρίτσης	Ι
Δημήτρ. Ζαννάτος ἐπαρχιακὸς δημοδιδάσκαλος	Ι	Χρ. Σακελλαρόπουλος	Ι
Ἰωαν. Θ. Τρικαῖος	Ι	Χρ. Καλλιακούδας	Ι
Κωνστ. Ἀθανασιάδης	Ι	Κ. Τσαβέλας	Ι
Δημ. Διπλαρόπουλος	Ι	Δημ. Σακελλαρόπουλος	Ι
		Δημ. Χαραλαμπίδης	Ι
		Σ. Ζ. Τρικούπης	Ι

ΕΝ ΛΑΜΙΑ.

Ἐπιμελεία τοῦ κυρίου Γεωργίου Κόγκα.		Ἰωαν. Σφοίνης	Ι
		Α. Γ. Πρεζάνης	Ι
Π. Κουμπιτάρης διευθυντὴς τοῦ Γυμνασίου Λαμίας	Ι	Ἀριστ. Γαββαθᾶς	Ι
		Μοίρ. Φθιώτιδος Πλέτας	Ι
Βασιλ. Π. Βοζίκης	Ι	Ζέρμας ἀνακριτὴς Φθιώτ.	Ι

ΕΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΗ.

Ἐπιμελεία κυρίου Χ. Δροσύνη. Χρ. Δροσύνης	Ι	Γ. Π Ποτηρόπουλ. ἰατ.	Ι
		Α. Παππαλέξης	Ι
Π. Λάσκαρης	Ι	Ζ. Α. Ζαφειρόπουλος	Ι
Κ. Γ. Τσίμκας	Ι	Γ. Ἀλεξανδρόπουλος	Ι
Κωνστ. Λέγγερης	Ι	Π Α. Ξηνταράκης	Ι
Ν. Ζαφειρόπουλος	Ι	Μ. Χ. Κούμας	Ι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

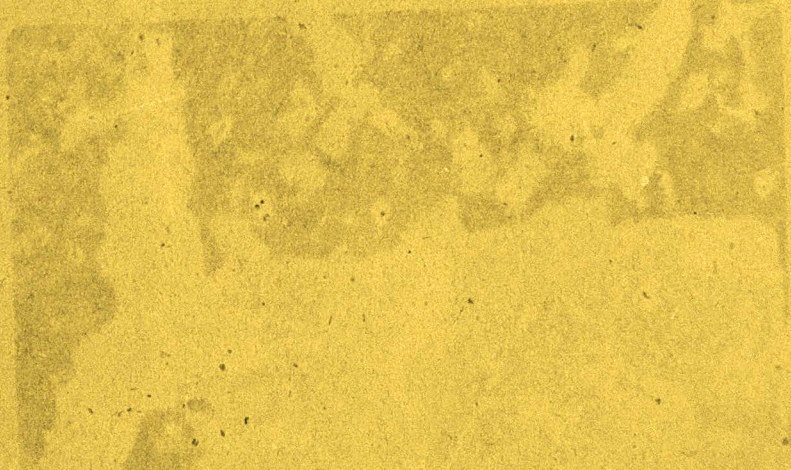

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
00700000005315

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

AKADEMIA